

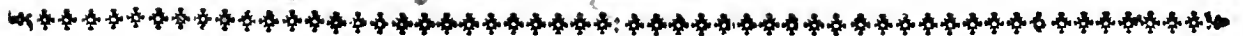
DIDACI
SAAVEDRÆ
FAXARDO EQ.
IDEA

Principis Christiano-Politici,
CENTUM SYMBOLIS
EXPRESSA.

Editio omnium locupletissima.

Joannes de ...

P E S T I N I,
Prostat ap. Jo. Gerardum Maus Bibliopolam
privilegium
MDCCLVIII.

Typis Mariæ Evæ Schilgin, Stat. Prov. Inf. Austr. Typogr.

•

— 22. 10. 1918 — 22. 10. 1918 —

22

IDEA
PRINCIPIS
CHRISTIANO - POLITICI
EXPRESSA

A

DIDACO
SAAVEDRA

FAXARDO, EQUITE, &c.

NOVISSIME ITERUM TYPIS DATA,
AC HONORIBUS

EXCELSÆ CANCELLARIÆ
REGIÆ HUNGARICÆ

ATQUE NOBILI AUDITORIO DISTRIBUTA
DUM

*In Almo Archi - Episcopali Societatis JESU Collegio Jaurinensi
Anno Salutis M. DCC. XLVIII. Mense Augusto, die*

ASSERTIONES

EX

UNIVERSA PHILOSOPHIA

Publicè propugnaret

ILLUSTRISSIMUS, AC ERUDITUS DOMINUS

L. B. IGNATIUS PERENY DE NAGY-SZÖLLÖS,
Metaphysices Auditor emeritus.

PRÆSIDE

R. P. FRANCISCO CSÉCSI

è Soc. JESU AA. LL. & PHILOSOPHIÆ DOCTORE,
ejusdemque Professore emerito.

Typis Mariæ Evæ Schilgin, Stat, Prov, Inf. Auftr. Typogr.

EXCELLENTISSIMO,

ET

ILLUSTRISSIMO

DOMINO, DOMINO

LEOPOLDO

COMITIBUS

DE

NADASD

PERPETUO TERRÆ FOGARAS.

ARCIS, ET DOMINIORUM FELSÖ - LENDVA
HÆREDITARIO DOMINO.

S. C. R. M. ACTUALI INTIMO CONSILIARIO.

AC

PER REGNUM HUNGARIÆ

AULÆ CANCELLARIO,

&c. &c.

COETERISQUE

ILLUSTRISSIMIS, REVERENDISSIMIS,
MAGNIFICIS, AC SPECTABILIBUS

DOMINIS, DOMINIS

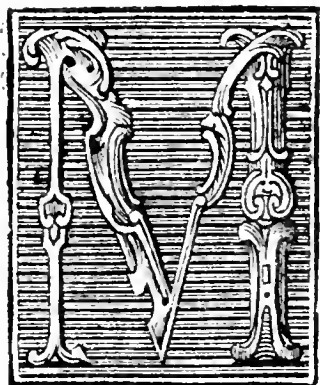
EXCELSÆ CANCELLARIÆ

REGIÆ HUNGARICÆ

CONSILIARIIS ET REFERENDARIIS.

EXCELSA CANCELLARIA REGIA HUNGARICA!

Ultra sunt, duo tamen præcipua, quòd supremos Philosophiæ meæ conatus Honoribus inscribam TUIS, EXCELSA CANCELLARIA REGIA HUNGARICA!

Ac primum quidem TU ipsa es; ex qua splendorem, & ornamentum longè maximum video his paginis accessurum. Alterum est consilium, quin immo voluntas ILLIUS, cujus potissimum beneficiò, gratiâ, & favore hanc mihi vicem obtigisse semper gratulabor. Cui id, quòd in superiorum litterarum palæstra sumus, in acceptis grati referimus. Cujus munificentiam, & singulari, quò bonas artes profequitur, studiò Vita Divi Stephani Regis Nostri ab Hagiograpis contra sectarios calumniatores propugnata uno abhinc anno primam his in terris lucem aspexit: Nunc verò in eadem, qua degis, urbe, recenti rursus prelo subjectus liber, qui, Authore Didaco Saavedra, veram Principis Christiano-Politici Ideam exhibet, in publicum prodit.

Hunc igitur Nomini TUO EXCELSA CANCELLARIA! confecro, TIBIQUE offero codicem, variarum eruditione rerum abundantem, sermonis nitore amcenum, sententiarum pondere gravem, ac denique symbolorum, quibus per intervalla resplendet, luce colustratum. Cape hoc munus EXCELSA CANCELLARIA! grande profecto (fidenter dico) TUAQUE haud minus Authoritate. TE ipsam quippe TIBI offe-

ro hoc in libro non rarò expressam. Cernes virtutum TUARUM frequentiore loco depictam imaginem. Gesties TEMET ipsam velut in speculo intueri, cum ea legeris decora, quæ & Principes, & eos, qui auctoritate non minus, quàm virtute proximi sunt Principibus, quàm maximè deceant. Est enim EXCELSA CANCELLARIA! hæc vitæ TUÆ ratio, ut totam TE, quantaquanta es, DEO impensam velis ac Principi. Cupis Ministerium TUUM esse Christianum, & Politicum. Sunt hi duo quidem vitæ TUÆ cardines DEUS, & Augusta Princeps TUA, quos tamen unò spectas oculò, cum unum in altero videas. Misces utrumque, nec confundis. Utrique servis, dum servis uni, quia idem uterque imperat. Nolles, si diversa essent utriusque imperia, servire huic, ut illi displiceret. Ita vis esse TUAM fidelitatem Regiam, simul ut sit divina. Nullum TIBI ex ornamentis deest omnibus: neque TU ulli. Difficile est iudicium, quodnam in TE sit majus, cum omnia sint maxima. Non vivis Tibi uni, quia nosti TE natam omnibus. Præstas amorem, & præsidium Patriæ, populo benevolentiam & patrocinium, Principi observantiam & fidelem operam, cultum ac religionem DEO.

Atque hanc EXCELSA CANCELLARIA! laudum TUARUM imaginem: hæc TUARUM virtutum ornamenta: TE ipsam denique in his, quas TIBI dedico, paginis deinceps contemplari ama: illasque ad ultimum etiam Nominis TUI splendore illustrari patere, ac simul indulge, ut semper dici & esse possim

EXCELSÆ CANCELLARIÆ REGIÆ HUNGARICÆ

Devotissimus /
L. B. IGNATIUS PERENNY
de Nagy-Szöllös.

ASSERTIONES

EX

UNIVERSA PHILOSOPHIA.

I.

- L**ogica est ars, & scientia purè practica, docens rectè cogitare.
- II. Ad alias scientias faciliores nec moraliter necessaria.
- III. Objectum attributionis intrinsecum in ea nullum datur.
- IV. Datur tamen extrinsecum: Et est syllogismus perfectus.
- V. Propositio vera, si duret, debet transire in falsam.
- VI. Si sit de futuro contingente, quoad se est determinatè vera, vel falsa.
- VII. Scientia, & opinio in eodem actu intellectus simul componi non possunt.
- VIII. Datur materia prima peripatetica. Quæ
- IX. Solùm naturaliter dependet à forma.
- X. Forma autem etiam in non viventibus est absoluta.
- XI. Præter totalem dantur etiam partiales. Imò
- XII. Etiam accidentales absolutæ.
- XIII. Unio, actio, &c. non sunt entitates modales.
- XIV. Causa essentialiter distinguitur à suo effectu.
- XV. Nec supernaturaliter potest agere, ubi non est. Et ideo
- XVI. Virtus attractiva magnetis, & electri salvatur per effluvia substantialia, & elaterium aëris.
- XVII. Eiusdem effectus nec supernaturaliter possunt esse plures causæ physice.
- XVIII. Sola substantia est causa immediata, & adæquata substantiæ.
- XIX. Plantæ, & insecta etiam, nascuntur ex seminibus, vel ovis.
- XX. Creatura nec instrumentaliter est potens creare.
- XXI. Deus causas secundas non prædeterminat physicè.
- XXII. Chrysopæja moraliter: non tamen repugnat absolutè.
- XXIII. Res replicata plus potest, quàm non replicata.
- XXIV. Vacuum impeditur per gravitatem, & elaterium aëris.
- XXV. Continuum est divisibile indefinitè.
- XXVI. Infinitum categorematicum creatum repugnat à parte rei.
- XXVII. Datur tamen actu in statu possibilitatis.
- XXVIII. Mundus non potuit condi ab æterno.
- XXIX. Systema Tychonis absolutè.
- XXX. Copernicanum autem solùm ut hypothesis defendi potest.
- XXXI. Astra effectivè ab intrinseco, directivè moventur ab intelligentiis.

- XXXII. *Sol est formaliter igneus.*
 XXXIII. *Cometæ sunt corpora cœlestia, solida, mundoque coæva.*
 XXXIV. *Intensio fit formaliter per additionem graduum homogeneorum.*
 XXXV. *Rarefactio formaliter tantum per dilatationem pororum.*
 XXXVI. *Color, etiam permanens, est modificatio luminis.*
 XXXVII. *Causa æstus maris est partim luna, partim materia in fundo maris delitescens.*
 XXXVIII. *Omnia elementa sunt absolutè gravia.*
 XXXIX. *Manent insensibiliter in mixtis perfectis.*
 XL. *Ens, & differentie non transcendunt se mutuo.*
 XLI. *Essentia, & existentia realiter sunt idem.*
 XLII. *Præter possibilitatem activam datur etiam passiva.*
 XLIII. *Præcisio objectiva repugnat.*
 XLIV. *Distinctio nem formalis ex natura rei: & virtualis intrinseca.*
 XLV. *Realis est hæc, & illa entitas.*
 XLVI. *Bruta non sunt mera automata.*
 XLVII. *Habent animam divisibilem.*
 XLVIII. *In homine non sunt plures successive.*
 XLIX. *DEUS non connectitur transcendentaliter cum creaturis possibili-
 sibilibus.*
 L. *Ejus existentia demonstrari potest à posteriori.*

Cui cedant

O. A. M. G.

AD BENEVOLOM LECTOREM.

IN difficili & laborioso otio tot susceptarum à me per Germaniam, aliasque complures Provincias peregrinationum, nec non & Regiæ legationis per triennium in Germania, centum isthæ concinnavi Symbola, quibus IDEAM PRINCIPIS POLITICO-CHRISTIANI exhibeo, scribendo per intervalla quietis tempore; quæ per viam in itineribus cum animo fueram meditatus, quoties assidua illa cum Rege nostro Catholico, ejusque Ministris per literas communicatio & negotia alia publica, quæ mihi incumbebant, otii aliquid & spatii concesserant. Crevit sensim hoc opus; & tametsi satis viderem multa ei ad perfectionem deesse, propterea, quod eâ animi quiete & continuatâ ingenii contentione elaboratum non sit, quanta opus foret, ut partes illius-omnes aptæ inter se, & numeris suis expletæ essent; licet etiam nec illud me lateret, (a) præcipere, qualis debeat esse Princeps, pulchrum quidem, sed onerosum, ac propè superbum; debui tamen hoc Amicorum precibus (quæ plurimum semper valent apud me) ut illud tandem in lucem emitterem. Quanquam & amorem illum à natura insitum diffiteri omnino non debeo, quo plerique omnes comparati sic sumus, ut non ingenii minus, quàm Naturæ partus, quoad fieri potest, fovere, & vindicare ab interitu cupiamus. Non ego hæc scribo, ut errores excusem: quomodo enim satis id poterò? sed ut facilius apud alios veniam merear, qui non nisi bono inductus zelo inter tot ac tantas occupationes, labores & pericula hanc qualemcunque percolui scriptionem, ut si quis fortè ex ea enasci posset fructus, is Principi ac Domino meo cederet; & ne unà mecum emorerentur tot longo rerum usu à me partæ experientiæ, per annos quatuor & triginta, quos post exacta quinquennalia in Universitate Salmanticensi studia in præcipuis Europæ aulis transegi, publicis semper negotiis occupatas, nam

)(

bi-

(a) Plin. Jun. lib. 3. ep. 18.

A D B E N E V O L U M

binæ Pontificum electioni Romæ affiti; interfui Ratisbonæ Electorali conventui, quando Ferdinandus III. Augustissimus nunc Imperator, Rex Romanorum creatus est; octo deinde Conventibus in Helvetia; rursum Ratisbonæ Comitibus Imperialibus Serenissimæ Domûs & Circuli Burgundici cum plena potestate Legatus. Quam ob rem si vel unum ex libri hujus monitis & documentis politicis ei quoquo modo profuerit, quem regendo utrique orbi natum gaudeo, facillè credo, huic meæ libertati dabitur venia.

Nec cuiquam peregrinum videri debet, quod figuris & Symbolis usus sim: nam hæc Deum ipsum auctorem habent. Serpens æneus (a), Rubus ardens (b), Vellus Gedeonis (c), Leo Samsonis (d), Vestimenta Sacerdotis (e), Sponsi blandi Amores (f), ecquid aliud, quàm Symbola sunt?

Illud imprimis conatus sum, ut nova esset inventio, num affectus omnino fuerim, nescio; multa enim sunt ingenia, quæ elaborârunt ea in re, & facile est, ut in cogitationes easdem etiam inscii conspirent plures, quod mihi in hoc ipso opere non raro accidit, dum ea Symbola quæ à me primum inventa existimabam, apud alios postea reperi, adeoque prorsusmittenda duxi, licet non absque aliquo finis mihi propositi dispendio: nam qui scripserunt ante nos, optimis quibusque figuris & sententiis usi sunt, quas dum cavere nunc volumus, in alias fortè minùs commodas necesse est nos incidere.

Idem quoque observatum à me circa monita quædam, & præcepta politica, quæ licet proprii mei ingenii, quoad inventionem saltem, essent partus, alios tamen postea eorundem longe antiquiores deprehendi Auctores, quorum nomina idcirco adscripsi in margine, ut suus etiam antiquitati honos haberetur. Fuit hæc ingeniorum, quæ prioribus sæculis floruerunt, felicitas, ut præripere possent Successoribus earum rerum gloriam, quas ipsi suoapte Marte & industria erant aliquando inventuri. Sed & illud operæ pretium arbitrabar, si telæ huic fila quædam è Cornelio Tacito intertexerem, optimo sanè Principum Magistro, quo accuratius de eorundem Naturis, & aularum & palatiorum moribus, de bono item & malo regimine nemo differit. Hujus tanti viri documentis atque sententiis quasi manu duco Principem, quem hisce Symbolis formare est animus, ut pede inoffenso legere ei liceat flores ex alieno huc transplantatos viridario, & expurgatos à veneno & spinis, quæ aut nativum solum iis confert interdum, aut horum temporum admiscet malitia. Porro præcipuas Statûs regulas in hac secunda editione Scripturæ sacræ etiam illustro testimoniis: quæ enim Politica in illius fornace excoquitur, ea demùm vere dici potest, Davide teste: (g) *Argentum examinatum probatum terræ, purgatum septuplum*. Cui enim bono Magister aut profanus aut impius, ubi Spiritus sanctus Doctoris officio fungitur?

In explicandis ipsis Emblematum figuris longus non sum, ut jucundiùs Lectori accidat, si eas per se ipse intelligat. Et si quid fortè in decursu inspergam eruditionis, id non est ad ostentandam doctrinam, sed ad illustrandum Principis animum, atque ut institutio aliquantò suavior sit.

Opus totum non nisi sententiis constat, & Regulis Statûs: eæ ipsæ enim lapides sunt, è quibus politica construi oportet ædificia. Non eas tamen sic nude & sparsim propono, sed discursui infero, & certis applico casibus, ut pericula devitem, quæ ex præceptis generalioribus creari solent.

Dedi præterea operam, ut stylus esset cultior, absque tamen affectatione, brevis item & concisus, sed sine obscuritate; id quod perdifficile olim judicabat (b) Horatius, & cujus ego exemplum hætenus non vidi in idiomate nostro Castell-

---

(a) Num. 21. (b) Exod. 13. (c) Jud. 5. (d) Jud. 14. (e) Exod. 2. (f) Cant. Cant. (g) Psal. 11. 7. (h) *Dum brevis esse laboro, obscurus fio*, Horat. Art. Poet.

LECTOREM.

Iano. Feci tamen ejus rei periculum, quia quod Principibus scribitur, in eo nec clausulis otiosis, nec verbis superfluis est locus. In pretio illis tempus est, ut proinde haud paulum in bonum peccet publicum, qui inani & futili discursu eos à curis gravioribus avocet.

In institutione & regimine Principum non ita me occupo, quin etiam ad Respublicas descendam, ad earundem incrementa, conservationem & ruinas, ad formandum Ministrum Statûs, & prudentem aulicum.

Si in aliquorum interdum me effundo laudes, id æmulationis accendendæ fit gratiâ, non adulandi; à quo longissime abesse me fateor: grande enim piaculum foret, adulationes in æs etiam incisas toti orbi proponere, aut illius ipsius me facere reum, quod tantoperè reprehendo & vitupero in aliis.

Si veritatem liberiùs proloquar, dominationi id tribuendum, cujus ambitio ita pènitùs infedit in hominum animis, ut aliter, quàm ferro & igne, curari haud possit. Doctrina generalis est, si qui tamen reperiantur. (a) *Qui ob similitudinem morum aliena malefacta sibi objectari putent*, quive existiment, culpari in se, quod in aliis commendatur, non meâ culpâ id accidet.

Si quando Principum actiones improbo, aut de Tyrannis loquor, aut solum de ipsa Principatûs Natura: nihil enim novum aut insolens, Principem minime malum non optimè agere, quia aut celatur de veritate, aut à malis Consiliariis regitur.

Atque illud ipsum de Rebuspubl. velim intelligi, si qua in re reprehendi à me videantur: nam aut documenta trado de eo, quod plerumque in communitatibus fieri affolet, aut certe non loquor de Rebuspublicis illis coronatis, aut bene constitutis, quæ bonorum Regum ac Principum gubernandi normam æmulantur.

Exemplis usus sum tam antiquioribus, quàm recentibus: illis quidem propter auctoritatem; his verò, partim quia ad persuadendum efficaciora sunt; partim etiam, quia ob temporis propinquitatem minus est immutatus rerum status, & minori cum periculo imitari ea possumus, aut majori cum securitate iudicium de iis formare politicum & prudens, quæ prima & præcipua ferè est Historiæ utilitas. Accedit illud etiam, (b) *non adeo virtutum*, rerumque præclare gestarum *sterile esse hoc seculum, ut non & bona nobis & posteris exempla prodiderit*. Et profectò (c) *invidiæ labes esset, si vetera extolleremus, recentium incuriosi*.

Sat scio, Lector benevole, libros ejusmodi, qui de ratione Statûs tractant, truncis aut statuis (Hispanis *Estafemos*) esse similes, quas in hastiludiis omnes lanceis impetunt; omnes feriunt. Sat scio, ei qui in lucem meditatur aliquid, atram fuliginem & prælum obtrectationis esse subeunda (id quod præsentis symbolo declarare volui; sed & illud non ignoro, quod quanto fuligo illa, qua typi imbuuntur, obscurior est, & prælum, quo premuntur arctius, tantò clariores, deinde splendidioresque in lucem prodeunt.

(a) Tacit. lib. 4. Annal. (b) Tacit. lib. 4. Hist. (c) Idem ibid.

ORDO TOTIUS OPERIS,

SIVE SYMBOLORUM IN EO CONTENTORUM ELENCHUS. Principis Educatio.

SYMBOL.

I.	M Ox ab ipsis incunabilis animi virtus sese prredit.	Pag. 1
II.	In eodem tanquam in rasa tabula Ars suas delineat imagines.	5
III.	Honestis exercitationibus firmatur corpus, & decoratur.	10
IV.	Ornatur animus liberalibus disciplinis.	15
V.	Quæ instillandæ suavi cum industria.	19
VI.	Et variis eruditionis floribus coronandæ.	21
Quomodo in actionibus suis Princeps sese gerere debeat.		
VII.	Res singulæ è vero dijudicandæ uti in se sunt; ne eas vel augeat affectus, vel minuat.	25
VIII.	Ira ne rationem præoccupet, aut eidem dominetur.	30
IX.	Ne flectat invidia, quæ suimet est carnifex.	34
X.	Et gloriam comitatur ac famam.	39
XI.	Princeps in sermone sit cautus: is enim animi index est.	43
XII.	Mendacia veritate evertenda.	47
XIII.	Pro comperto habeat suos animi lapsus obtreçtationi futuros obnoxios.	51
XIV.	Quæ monet, & perficit.	55
XV.	Pluris fama illi sit, quàm vita.	59
XVI.	Actiones suas cum gestis Majorum sæpe conferat.	62
XVII.	In solis Avorum suorum trophæis, & gloriis hæreditate partis ne unice conquiescat.	65
XVIII.	A Deo Opt. Max. Regnum se habere meminerit.	68
XIX.	Idque Successori tradendum.	74
XX.	Noverit sceptrum bonum esse fallax.	77
XXI.	Legibus sanctissimis temperandum.	81
XXII.	Iustitiâ scilicet & Clementiâ firmanda Majestas.	88
XXIII.	Pretium virtutis, ejusdem sit præmium.	93
XXIV.	In omnibus vero spectanda Religio.	98
XXV.	In qua omnis Imperii sita est firmitas.	101
XXVI.	Et spes victoriarum omnium.	104
XXVII.	Caveat maximè à Religione fucata & ludicra.	107
XXVIII.	Prudentiæ partes sæpe consulat.	111
XXIX.	Casus enim singulares interdum, non ut plurimum accidunt, nec facile eveniunt iterum.	114
XXX.	Perpendat vero multorum experientiam, à qua omnis petenda sapientiæ regula.	117
XXXI.	Ab iisdem discet sustinere coronam cum honore, & nominis sui existimatione.	123
XXXII.	Non pendere à vulgi opinione.	128
		XXXIII.

SYMBOLORUM ELENCHUS.

XXXIII.	<i>In utraque fortuna eundem tenere vultum.</i>	131
XXXIV.	<i>Ferre & sperare.</i>	136
XXXV.	<i>Ex adversis elicere prospera.</i>	139
XXXVI.	<i>Omni vento navigare.</i>	141
XXXVII.	<i>E duobus malis minus semper eligere.</i>	145

Qualem deceat esse Principem in Subditos & Exteros.

XXXVIII.	<i>Studeat amari imprimis, & timeri ab omnibus.</i>	148
XXXIX.	<i>Velut Ara sit omnibus posita.</i>	153
XL.	<i>Liberalitatem facultatibus suis metiatur.</i>	157
XLI.	<i>Extrema devitet.</i>	161
XLII.	<i>Utile dulci misceat.</i>	165
XLIII.	<i>Ut regnare nōrit, discat dissimulare.</i>	168
XLIV.	<i>Animi sui arcana pandat nemini.</i>	172
XLV.	<i>Majestati suæ ne nimium confidat.</i>	176
XLVI.	<i>Semper decipi se posse existimet.</i>	178
XLVII.	<i>Multa virtutis specie introducuntur.</i>	184
XLVIII.	<i>Multa adulationis.</i>	189

Quo pacto Princeps erga Ministros se gerere debeat.

XLIX.	<i>Authoritatem Ministris veluti mutuo datam sic largiatur.</i>	197
L.	<i>Ut eosdem & indignationi & favori suo semper obnoxios habeat.</i>	201
LI.	<i>Oculata sit semper & insomnis Fiducia.</i>	214
LII.	<i>Ministri improbi, vel minus idonei, tantò plus nocent, quantò in sublimiori constituti sunt potestate.</i>	219
LIII.	<i>In qua suam vel libidinem explere possunt, vel avaritiam.</i>	224
LIV.	<i>Magisque à semetipsis dependere satagunt, quàm à Principe.</i>	227
LV.	<i>Consiliarii gubernationis sunt oculi.</i>	231
LVI.	<i>Qui vero à secretis sunt, Principis circinūs sunt.</i>	239
LVII.	<i>Tam hi quàm illi in gubernationis horologio rotule sunt, non manus.</i>	241
LVIII.	<i>Quando honorandi sunt, id ita faciat Princeps, ut ne suæ luci officiat.</i>	248

Qualem se Princeps in regimine Regnorum & Statuum suorum exhibere debeat.

LIX.	<i>Ad acquirendum & conservandum consilio opus est, & armis.</i>	253
LX.	<i>Illud semper præ oculis habendum, quod nisi crescant Regna minuantur.</i>	264
LXI.	<i>Chordas idcirco suas frequens pertinet, curetque ut majores minoribus consonent.</i>	270
LXII.	<i>Cavendo interim, ne harmoniæ suæ artificium quispiam penetret.</i>	274
LXIII.	<i>In decernendo principia singulorum, & fines expendat.</i>	278
LXIV.	<i>Quæ verò lentè consultat, festinè exequatur.</i>	281
LXV.	<i>Errores autè corrigat quàm aut in majores adulescant, aut alios plures pariant.</i>	284
LXVI.	<i>Curet, ut Regnum suum refertum sit incolis, & ut formentur paullatim e juventute, qui ad Magistratum suo tempore gerendum sint idonei.</i>	287
LXVII.	<i>Tributis nimis ne oneret subditos.</i>	294
LXVIII.	<i>Commercia & negotiationes foveat, ista quippe poli sunt Reip.</i>	299
LXIX.	<i>Belli pacisque sit arbiter, seu ferro seu auro.</i>	302
LXX.	<i>Cavenda status inter filios partitio, seu divisio.</i>	311

S Y M B O L O R U M J E L E N C H U S.

LXXI.	<i>Omnia labor vincit improbus.</i>	314
LXXII.	<i>Quies interjecta vires instaurat.</i>	317

Quomodo in malis tum internis, tum externis Princeps se gerere debeat.

LXXIII.	<i>Seditiones aut celeritate sopiuntur, aut separatione.</i>	320
LXXIV.	<i>Bellum non nisi pacis firmandæ causa suscipiendum.</i>	327
LXXV.	<i>Qui discordias seminat, bella metet.</i>	330
LXXVI.	<i>Horum causa sepe est sinistra Ministrorum intentio.</i>	333
LXXVII.	<i>Et Principum inter se congressus ac conspectus mutuis.</i>	335
LXXVIII.	<i>Ne falsis prætextibus illudi sibi Princeps patiat,ur,</i>	337
LXXIX.	<i>Consilia plerumque aliis consiliis elidenda.</i>	341
LXXX.	<i>Ante arma paranda, quàm belli sese offerat occasio.</i>	344
LXXXI.	<i>Perpendendum virium robur.</i>	347
LXXXII.	<i>Honestas & decor in armis sit.</i>	355
LXXXIII.	<i>Ex his enim omnis Reip. status dependet.</i>	360
LXXXIV.	<i>Consilio magis res gerende, quàm vi.</i>	362
LXXXV.	<i>Caveat Princeps à consiliis mediis.</i>	365
LXXXVI.	<i>Regni sui bellis præsens adsit.</i>	368
LXXXVII.	<i>Sciat arma non nisi Deo Duce florere.</i>	372
LXXXVIII.	<i>Decreto divino suam attemperet voluntatem.</i>	375
LXXXIX.	<i>Concordia vincuntur omnia.</i>	378
XC.	<i>Armorum discussio optimum est stratagemata.</i>	381
XCI.	<i>Amicis reconciliatis nequaquam fidendum.</i>	384
XCII.	<i>Nocet subinde Protectio.</i>	387
XCIII.	<i>Fœdera cum Hereticis non carent periculis.</i>	390
XCIV.	<i>Pontificis insula pro omnibus æque fulgeat.</i>	393
XCv.	<i>Neutralitas nec amicos parit, nec placat hostes.</i>	398

Quid agendum Principi in Victoriis & Conventibus Pacis.

XCVI.	<i>Victori nunquam è memoria excidat Fortune ludus.</i>	403
XCvII.	<i>Fiat hostium spoliis fortior.</i>	408
XCvIII.	<i>Non nisi paratis armis pax inveniunda.</i>	411
XCIX.	<i>Cujus dulcedo fructus est belli.</i>	414

Quid agendum Principi in Senectute.

C.	<i>Intelligat postrema vitæ suæ facinorosa coronam gubernationi impositura.</i>	417
CI.	<i>Et documenta Successori futura.</i>	425
CII.	<i>Neminem denique à moriendi necessitate immunem fore.</i>	

DIDACI SAAVEDRÆ SYMBOLA POLITICA.

SYMBOLUM I.

Nascitur animus fortis, non arte paratur aut industriâ. Interior animæ dos est robur illud, atque aded cum ipsa anima pectori inditum, mox sese exserit. Ambobus fratribus Jacobo & Esau uterus ipse maternus arena fuit. (a) Inter gemellos Thamaris filios alter naturâ animosior, cum fratrem prævertere nascendo non posset, ruptis tamen secundis, brachium prior in lucem extulit, tanquam qui fratri primogenituram vellet præripere. (b)

Nec in cunis præstanti animo deesse potest gloriæ & laudis seges. Quid? suas nonne Hercules elisis anguibus illustres reddidit? Ex eò sanè die invidiæ talis sese objicere, & Fortunam virtuti suæ faventem experiri visus est. Generosi pectoris indoles, vel in ipso naturæ & actionum suarum primordio, siquid occurrerit arduum, emicat. Conflictum ad Nordlingam prius fermè, quàm ipsa vidit castra Se-

A

re-

(a) Sed collidebantur in utero parvuli Gen. c. 25. 22. (b) Instante autem partu apparuerunt gemini in utero: atque in ipsâ effusione infantium unus prætulit manum. Gen. c. 38. 27.

reniss. Hispaniarum Infans Serenitatis Vestræ Patruus, gloriosissimæ memoriæ, & jam tum nôrat prudenter mandata dare, & agere fortiter.

L'età precorse, e la speranza, e presti

Pareano i fior, quando n'usciro, i frutti.

Spem simul, atque annos prævertens, fudit opimos,

Cum flores ætas sponderet primula, fructus.

Cyrus admodum puer, & à coætaneis electus in Regem, in eâ ætatulâ & imperio puerili tam præclara edidit facinora, ut latentem magnitudinem animi & indolem regiam satis ostenderet. Egregii scilicet naturæ partus, ipsi sese suoapte nutu produunt. E rudi etiam & nondum expurgata metallorum massa scintillat adamas, & resplendet aurum. Leunculus simul ac lucem aspicit, suos explorat ungues, & regium velut ostentans animum adhucdum humentes colli jubas concutit, & præludit pugnæ. Lusus Principum pueriles, ad quos naturæ feruntur impetu, actionum maturiorum signa sunt, & prognostica. Natura nunquam absque omni negotio est, ne ad momentum quidem; quin ab ipso prolis exortu solertem adhibet operam, ut corpus unâ atque animus formentur probè. Ea re amorem illum tam vehementer parentibus indidit, qui curam acuat liberos rectè honestèque educandi; ne verò ipsi, quod fieri nonnunquam solet, simul cum nutricis alienæ lacte vitia etiam & mores improbos imbiberent, matres ipsas eadem provida dispensatrix natura duplici quasi instruxit fonte candidioris sanguinis, unde alimenta suppeterent fœtui. At inertia, aut formæ amittendæ metus non rarò in causâ est, cur matres non absque insigni Reipublicæ detrimento suo fungi nolint officio, & prolis lactationem committant aliis. Qui abusus cum ita facilè corrigi nequeat, danda minimum est opera, ut magnus eâ in re habeatur delectus. *Eslo es* (verba sunt sapientissimi Regis Alphonso, qui terræ cæloque præscripsit leges) *en darles Amas sanas y bien acostumbradas, e de buen linaje, ca bien asi como el ninno so gobierna, e se cria en el cuerpo de la madre, fasta que nace, otrosi se gobierna, e se cria del Ama, desde que le da la teta, fasta que gela tuelle, e porque el tiempo de la crianza, es mas luengo, que el de la Madre, por ende no puede ser, que no riceba mucho del contenente, e de las costumbres del Ama.* Nimirum nutrices prolibus sanæ, bene moratæ, ac loco honesto natæ constituantur oportet. *Uti enim in matris utero, donec in lucem prodeat, formatur infans atque alitur, ita a nutrice deinde, quamdiu ejusdem fruitur lacte, nutritur & educatur. Cum itaque longiori tempore a nutrice, quam a matre pascatur, fieri nequit, quin nutricis quoque mores atque indolem in se plerumque exprimat.*

§. Altera parentum obligatio est institutio liberorum, & disciplina. (a) Vix ullum est reperire animal quod fœtum suum antè destituat, quàm satis instructus ille sit. Nec minoris momenti est, quod ab educatione proficiscitur, quàm quod natura ab initio contulit; præterquàm quòd documenta & correptiones parentum facilius, quàm aliorum admittant filii. (b) Ii cum primis, qui illustribus orti natalibus ab inferioribus dirigi plerumque renuunt. In prima sui procreatione nil quidem præter corpus à patre accepit filius; anima namque solum Deum authorem habet, quam nisi deinde magis magisque excolat erudiendo pater, (c) veri absolute patris nomen vix merebitur. Nec in Scriptura novum, magistrum appellari patrem. Jubal exemplo sit, qui primus Musicam edocuit. (d) Et quis obsecro, melius ipso Principe erudierit filium, quomodo conciliare oporteat majestatem, quo-

mo-

(a) *Filii tibi sunt? erudi illos.* Eccl. 7. 25. (b) *Educati siquidem rectè à parentibus per sanctos & justos mores merito boni evadent.* Aristot. Oecon. 1. 2. (c) *Sapientia filiis suis vitam inspirat.* Ecc. 4. 12. (d) *Pater canentium cithara & organo.* Gen. 4. 2. Torquat. Tass. Gofr.

modo decorum servare in omnibus, tueri auctoritatem, & regere subditos: (a) Qui ipsemet sedit ad Reipublicæ gubernacula, usu atque experientia isthæc omnia condidit, quæ alii ex parte solum, & speculando assequi potuerunt. Nec immerito Salomon Rex multa sese è disciplina patris hausisse gloriabatur. (b) Attamen quia parentes ipsi nonnunquam ab iis instructi fati non sunt, quæ ad honestam liberorum educationem requiruntur, aut certè curæ isti vacare non possunt. (c) *Querendi sunt liberis magistri, quorum inculpata sit vita & mores: eruditionis item, & experientiæ laude insignes, quales in suis legibus describit Alphonsus Rex, dum ait: (d) Onde por todas estas razones deben los Reyes querer bien guardar sus Hijos, e escoger tales Ayos, que sean de bien linaje, e bien acostumbrados, e fin mala fama, e sanos e de buen seso e sobre todo, que sean leales, derechamente amando el per del Rey, e del Reyno. Ob has itaque omnes rationes, permagna sane regibus filiorum cura habenda est, iisque moderatores optimi eligendi, quos videlicet & nascendi conditio, & morum integritas, & judicii perspicacia, mentis atque corporis sanitas, iræ, affectumque moderatio, & præcipue incorrupta fides, sincerusque adversus regem ipsum, ac regnum amor commendat.*

Addo fortes eos etiam & magnanimos esse oportere, domi militiæque in rebus tam belli quam pacis optime versatos, qui Principem Reip. præesse rectè docere noverint. Seneca talis fuit, quem ideo Agrippina Neroni instructorem dedit. (e) *Ut Domitii pueritia tali magistro adolesceret, & conciliis ejusdem ad spem dominationis uteretur.* Non potest, mihi crede, qui abjecto & humili est animo, cogitationes sublimiores imprimere Principi. Si aquilam instrueret noctua non oculos doceret in solem intendere, non altas cedros volatu transcendere; in tenebris, intra depressiores arborum ramos disciplina tota consisteret. Imago magistri discipulus est, & in hoc aliquam sui effigiem ille exhibet. Nec alia de causâ Josephum (f) *constituit Phæro Dominum & Principem omnis possessionis suæ, quàm ut erudiret Principes ejus sicut semetipsum.*

§. Qui filiis Principum magistri & rectores præfunt, à tenera ætate curare illos sic debent, ut hortulani teneriores plantulas, quas antè etiam, quàm è terra protuberent, muniunt sepimentis, ne pede cujusquam aut manu offendi possint. E delineatione prima ultima picturæ pendet perfectio; haud secus bona educatio ab iis, quæ tenerior hauserit ætas, priùs quàm affectus vires sumant, & rationis detrectent imperium. (g) E minutissimo semine ingens arbor enascitur, sed sub initium non nisi tenella virgula est, quæ in omnem se flecti partem facillè patitur; post ubi induerit corticem, & in ramos sese effuderit, nulli robori cedit. Affectus in pueritiâ veneno haud multò sunt absimiles, quod ubi semel ad cordis interiora pervaserit, nullum postea pallori relicto superest remedium. Virtutes quæ cum ipsâ ætate incrementa capiunt, non aliis præstant solum, sed quod mireris, etiam seipsis. (h) E quatuor animantibus alatis, quas vidit Ezechiel, aquila ex hoc ipso numero una, omnibus iis quatuor ferebatur sublimior; (i) nam quia ipsa ex primo suo statim ortu alas habere occæperat, aliæ verò non nisi longè post: non supra has

A 2

fo-

(a) *Probe, fili, cor tuum mihi, & oculi tui vias meas custodiant.* Prov. 23. 26. (b) *Nam & ego filius fui patris mei tenellus, & unigenitus coram matre meâ, & docebat me.* Prov. 4. 3. (c) Plutarch. de educ. (d) Lib. 4. tit. 7. part. 2. (e) Tacit. lib. 12. Annal. (f) Psal. 104. 21. & 22. (g) *Curva cervicem ejus in juventute, & tunde latera ejus, cum infans est, ne fortè induret, & non credat tibi, & erit tibi dolor anima.* Eccl. 30. 12. (h) *Bonum est viro cum portaverit jugum ab adolescentia sua; sedebit solitarius, & tacebit, quia levavit super se.* Thren. 3. 27. & 28. (i) *Et facies aquilæ desuper ipsorum quatuor,* Ezech. 1. 10.

solùm, sed se ipsam etiam eminebat. Id quia non æquè omnes, ac par est, expendant; hinc fieri reor, quòd filios suos bene multi mox ab incunabulis muliercularum curæ committere soleant, quæ inani umbrarum metu pro genio sui sexûs parvulorum deinde effœminant animos, aliasque muliebres iis imprimunt affectiones, quæ altas cum tempore radices agunt. (a) Optimus olim Regum Perfarum mos, ut (b) *nutriretur puer non a nutrice muliere parum honorifica, verùm ab Eunuchis, qui reliquorum circa Regem optimi viderentur.*

Potissimùm verò jam inde à primula ætate ad parvulorum naturam animum oportet advertere, absque cujus notitia educatio rectè institui non potest; sed nulla ad eam rem aptior infantia, quando natura omnis adhuc doli aut simulationis experta (c) sincerè se ipsam detegit, atque in fronte, in oculis, in risu, in manibus, aliisque corporis motibus suos sine fuce prodit affectus & inclinationes. (d) *Bearnæ Legati facultate sibi facta ab Illustrissimo Domino Guilielmo de Moncada, ut alterutrum è duobus ipsius filiis legerent Principem, cum unius manus in pugnum clausas, alterius contra explicatas in palmam observassent, hunc præ illo elegerunt, quòd liberalitatis & munificentia signum id interpretarentur, nec vano omine, ut eventus docuit. Si infans, generoso & excelsiori sit animo, ad suas laudes frontem exporrigit, ferenat oculos, subridet ore; contra si qua in re vituperetur, tristitiam præ se fert, suffunditur rubore, & oculos demittit. Si animo infracto, obfirmat vultum, non umbris terretur, aut minis. Si liberalis, munuscula respuit, aut promptè largitur iterum aliis. Si appetens vindictæ, fovet iras, nec lacrymis facilè ponit modum, donec sibi satisfiat. Si biliosus, exardescit levi de causa, deprimit supercilia, limis contuetur, minitatur pugno. Si benignus, suaviter arridendo, & blandientibus ocellulis sibi conciliat animos. Si melancholicus, fugit consortia, amat loca sola, multus est in ejulatu & lacrymis, in risu parcus, fronte ut plurimùm tristiore. Si hilaris, nunc frontem explicat, & grato oculorum obtutu lucem amœnam spargit, nunc eosdem blandè inflectendo, & palbebris suaviter coniectantibus animi ferentatem prodit. Pari modo cæteras quoque virtutes & vitia in exteriori corporis motu & vultu cor exhibet, donec cautior ætas ea contegere noverit. In ipsis cunis, inter nutricum adhuc brachia jam tum elucebat in Serenitate Vestra cum aulæ totius admiratione innata quædam amœnitas, simul & decora majestas, qua manus oscula admittebat; & verò supra ætatem erat illa morum gravitas & præsentia animi, quam eadem Vestra Serenitas id temporis præ se ferebat, cum duo regna Castellæ & Legionis obedientia juramento sese illi adstringerent.*

§. Hæc tamen ego dici sic velim, ut ista de ætate infantili iudicia non rata semper habeantur & certa: etenim recedit quandoque à communi lege natura, & fallit animum curiosius ista perquirentem. Sunt, qui à prima statim infantia ab honesto deflectant: ast ubi adoleverint, redeunt ad frugem, & mentem a vitiis sevocant; quod ideò fortassis accidit, quia generosus & excelsior animus, dum debiliior est ad resistendum recta ratio, educationem refugit, adeoque naturæ succumbit affectibus, quod ipsa ratio facta robustior suos deprehendit errores, & efficaciter corrigit. Quapropter crudelis fuit & barbarus Brachmanum mos, qui post alterum a partu mensem proles suas, si quæ deterioris naturæ in iis sese proderent indicia, aut necabant, aut exponebant in sylvis. Nec ferendi Lacedæmonii, qui easdem in profluentem Taygetem abiciebant. Qui omnes nihil educationi, nihil rectæ rationi & liberæ voluntati, quæ naturæ affectus corrigere solet, tribuere visi sunt.

(a) *Et facies aquila desuper ipsorum quatuor.* Ezech. 1. 10. (b) *Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab eâ.* Prov. 22. 6. (c) Plut. Primo Alcib. (d) *Juvenes non sunt maligni maris, propterea quod nondum viderunt nequicias.* (e) Pont. Heut. In Gen. Com. Bear.

sunt. Illud etiam monstro simile censerì potest, dum interdum Natura eximias aliquas virtutes cum enormibus vitiis in homine eodem perinde sic sociat, ac ramis duobus inferi solent diversi furculi, qui de eadem viventes stirpe diversos planè, imò contrarios, amaros nimirum & dulces proferunt fructus. In Alcibiade id videre licuit, de quo meritò dubitaveris, magisne vitiis, an virtutibus fuerit insignis. Et hæc quidem naturæ sunt opera, priusquam sese ipsa nosse cæperit; sed ratio postea & industria ea emendant, expoliunt, perficiunt.

§. Denique cum propositum mihi sit, per isthæc Symbola à cunabulis ad tumulum usque recte formare Principem, operæ pretium erit, doctrinam & stylum ad singulas ipsius ætates accommodare, quemadmodum etiam Plato & Aristoteles fecêre. Nunc illa summatim moneo, curetur imprimis, ut frequentiore exercitatione agilitatem aliquam brachiorum & tiliarum sibi comparet. Quod si forte membra ob teneritudinem intorqueantur, artificiosis quibusdam instrumentis in rectum poterunt porrigi. (a) Res aspectu horribiles, quæ vim imaginatricem queant offendere, ne ei proponantur ante oculos; neve sinantur obliquis oculis transversum aliquid contueri. Ad inclementiam aëris pedetentim assuefiat. Nec desint moduli Symphoniaci, ad excitandum subinde spiritum. Lusitatiunculæ ipsius sint libri & arma, ut iis sensim capiat animus; quicquid enim novum occurrit pueris, hoc admirantur, & firmiter phantasiæ imprimunt.

SYMBOLUM II.

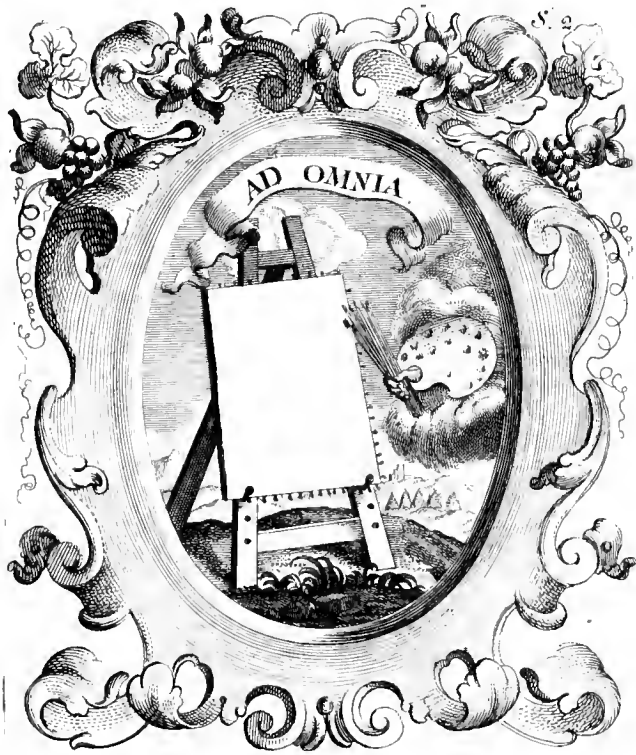
Coloribus & penicillo ars scitè omnia exprimit. Ea de causâ si ars pictoria natura non est, ad eam certe tam prope accedit, ut in suis sæpe operibus fallat oculos, atque adeo manus ipsæ in iudicium adhibendæ sint. Animam corporibus impertiri non potest, at venustatem, motus atque affectus ipsius animæ non rarò iisdem tribuit. Tametsi verò corpora ipsa materiæ defectu plenè effingere nequeat, artifice tamen penicillo ita venustè ea delineat in tabula, ut præter ipsam vitam non sit, quod porrò desideres. Æmularetur, credo, arti Natura, si quo modo id posset. Nunc vero adeo benigna ea est, ut artis etiam operâ in multis uti consueverit: quæcunque enim hujus beneficio & industria possunt perfici, iis supremam manum Natura ipsa non imponit. Sic hominem nasci videmus omnis omnino idiomatis & cognitionis expertem, ut in ejusdem animo deinde, velut in rasâ quadam tabula, institutio ac doctrina optimarum artium & scientiarum depingat imagines, & morum documenta inscribat educatio; non absque insigni humanæ societatis emolumento: ita enim fit, ut dum alter alterius eget opera, mutuo amoris & gratitudinis nexu magis invicem mortales copulentur. (b) *Omnibus Natura fundamenta dedit semenque virtutum; omnes ad ista omnia nati sumus, cum irritatur accessit, tunc illa animi bona velut sopita excitantur.* Sed statim à teneris id fiat oportet, dum animus ad omnem formationem magis idoneus est, atque ad disciplinas capiendas ita facilis, ut magis reminiscendo ad eas recolere videatur, quàm primum addiscere; quo argumento animæ immortalitatem divinus Plato astruebat. (c) Quod si ea cura in ætate prima negligatur, affectus sensim vires sumunt, & inclinationes suas pravas adeò firmiter imprimunt voluntati, ut nulla post educatione valeant corrigi. Ursa mox ab ipso partu informem fœtum, dum mollis adhuc est, circumlambendo perficit, & effingit membra, omnem aliàs perditura operam

B

si

(a) *Ceterum ne propter teneritatem membrorum torqueantur, Nationes nonnulla artificiosis instrumentis utebantur.* Aristot. 7. Polit. 17. (b) Seneca Epist. 10. (c) Plato de An.

si indurefcere fineret. Sapienriffimè meo quidem iudicio Perfarum Reges iis præceptoribus & magiftris filios fuos ab incunabilis committebant, quibus primo ætatis feptennio efformandi corporis, altero dein ejuſdem porrò corroborandi armorum & pugillationis exercitio cura incumberet; tum demum quatuor alios viros felectiores iis adjugebant, qui eos effecturi quàm optimos crederentur. Et primus quidem, eruditionis laude inſignis literas tradebat. Secundus, vir moderatus ac

prudens regere docebat, & frænare appetitus. Tertius, æqui rectique amans iuſtiæ adminiſtrandæ normam inculcabat. Quartus denique egregiè fortis, & rerum bellicarum apprimè peritus in diſciplinis militaribus inſtituebat, maximè vero imbellem metum & formidinem, additis etiam ad gloriam ſtimulis, eorundem animis ſtudebat adimere.

§. Eſt vero hæc bona educatio in Principibus cumprimis neceſſaria, quippe qui inſtrumenta ſunt felicitatis politicæ, & publicæ ſalutis. In aliis neglectæ bonæ educationis diſpendium officiit ſingulis, aut certe non niſi ad oppido paucos pertinet; in Principe verò non ſolius ipſius tantùm, ſed commune omnium malum eſt, dum is aliis facto nocet, exemplo aliis. (a) *Homo rectam nactus inſtitutionem, diviniſſimum, manſuetiſſimum animal effici ſolet, ſi vero, vel non ſufficienter, vel non benè educetur, eorum quæ terra progenuit ferociſſimum.* Quid, obſecro, de Principe à teneris malè educato, & ſuprema jam poteſtate armato tibi polliceri auſis? Alia Reip. damna longùm durare haud ſolent, hoc non niſi cum ipſa Principis vita terminatur. Quanti ad virtutem interſit, benè honeſteque educari, probè perſpectum habuit (b) Philippus Macedonum Rex, hinc cum Alexandrum filium ſuſcepſiſſet, datis ad Ariſtotelem literis, multum Diis ſe debere teſtabatur; non tam quòd natus ſibi iſ eſſet, quàm quòd eò potiſſimum tempore, quo tali uti magiſtro liceret. Et ſane nunquam expedit naturam aliàs bonam ſibi relinquere, & finire, ut per ſe ipſa operetur, quando etiam, quæ melior haberi ſolet, imperfecta eſt, & induſtria aliena opus

(a) Plato lib. 2. de leg. (b) Gell. lib. 9. noët. Att. cap. 3.

opus habet excoli, uti pleraque omnia homini ad bene vivendum necessaria. Ita absque labore & sudore nihil ferè ei obvenit, quæ pœna est ex prima protoparentum noxa etiamnum debita. Ab arbore fructus dulciores qui speres, nisi aut eam transplantes, aut insitionibus in stirpes magis cultas, & generosiores sylvestrem naturam corrigas? (a) *Educatio & institutio commoda bonas naturas inducit, & rursum bonas naturas, si talem institutionem consequantur, meliores adhuc & præstantiores evadere scimus.* Hæc caussa fuit, cur Trajanus Imperator tam in gubernando evaserit insignis, quia scilicet ad indolem non malam industria accesserat, & bona directio Plutarchi præceptoris. Nec unquam immanitatem illam induisset Petrus Rex cognomento Crudelis, si Joannes Alphonfus Albuquerqueus, quem moderatorem habuit, ferocem ejus animum dextrè mitigare scivisset, & frangere. Eadem scilicet ingeniorum differentia est, quæ metallorum, quorum alia igni resistunt; alia cedunt, & in eo colliquefcunt; scalpro tamen & malleo omnia domari possunt, & in tenuissimas duci laminas. Ita nullum prorsus ingenium est adeò durum, in quo cura & correctio non promoveant aliquid. Tametsi fateor, solam institutionem ad inferendas virtutes non semper sufficere, eò quod sub purpurâ tanquam inter vepres & sylvas nonnunquam pullulent in excelsioribus animis quædam vitiorum monstra, quæ corrigi se deinde non sinunt. Et quæso te, quid proclive magis, quàm corrumpi juventutem deliciis, libertate & adulationibus in Principum aulis, in quibus plerumque subnasci solent multi affectus pravi & vitiosi; haud secus atque in agris malè cultis succrescunt spinæ, & herbæ noxiæ atque inutiles. Quæ proinde aulæ, si bene formatæ & institutæ non sint, cura bonæ educationis perparum proficiet: ipsæ namque formis fusoriis videntur similes, adeoque sic formant Principem, prout bene vel male affectæ ipsæ fuerint, & virtutes ac vitia, quæ semel in ipsis cæperunt in valescere, per ministros ad successores transmittunt. Vix rationi vel discursui locus est in Principe, quando aut adulando nimiam parentum & majorum in agendo libertatem deprædicant aulici, aut res ab iisdem præclare & cum laude gestas, ac familiæ quasi proprias illi proponunt ante oculos. Quinimmo ex hac fieri amat, ut in familiis nonnullis certi quidam mores & affectus è parentibus in filios successionem continuâ propagentur, non tam innati sanguinis vi, cum nec diuturnitas temporis, nec matrimoniorum commixtio immutare eos soleat, quàm quia in ipsis aulis vigent, ubi infantia eos imbibit, & quasi convertit in Naturam. Hoc modo apud Romanos olim Claudii habebantur superbi, bellicosi Scipiones, ambitiosi Appii; uti nunc in Hispania Gusmanii putantur boni, Mendozae humani, Manriquesii formidabiles, Toletani severi & graves. Idem in artificibus videre licet, ubi aliqui in familiâ semel excellere cæperint, facile id postea transfundunt in posteros, quos artis suæ habent spectatores, quibusque opera sua & laborum monumenta post se derelinquunt. Accedit ad hæc, quod adulatio errori mixta sub specie virtutis quandoque commendet in puero, quæ virtutis nomen haudquaquam merentur, uti sunt nequitia, ostentatio, insolentia, ira, vindicta, & alia istiusmodi generis vitia, dum falsò sibi nonnulli persuadent, magni Principis ea esse indices; quo etiam fit, ut porro iis insistat ardentius, & veras virtutes negligat, perinde ac puella interdum, si ab animositate laudetur, aut agendi libertate, magis sese ad ista dat, quàm ad modestiam & honestatem præcipuas sexûs istius dotes. Etsi verò ab omni omnino vitio juventutem arceri deceat, ab iis tamen vel maxime, (b) *quæ vel turpitudinem habent, vel odium pariunt*, eo quod ista facilius sese in animos penetrent. Cavendum itaque, ne turpe quid, aut lascivum Princeps inaudiat, multominus permittendum, ut loquatur ipse: nam (c) *facile turpia loquendo efficitur, ut homines his proxima faciant.*

(a) Plato Dial. 4. de leg. (b) Aristot. Polit. 7. c. 17. (c) Ibid.

Quare huic malo vitando solebant Romani matronam aliquam è sua familia annis & moribus gravem deligere, quæ filiis præffet moderatrix, & bonæ eorum educationi omni curâ intenderet, (a) *coram qua neque dicere fas erat, quod turpe dictu; neque facere, quod inhonestum factu videretur. Quæ disciplina ac severitas eo pertinebat, ut sincera & integra, & nullis pravitatibus detorta uniuscujusque natura toto statim pectore arriperet artes honestas.* Atque hanc educandi curam suo jam tempore negligi cœpisse: liberos verò inter servos educari solitos, quorum vitia discerent imitari graviter idem ille auctor conqueritur. (b) *Nec quisquam, inquit, in tota domo pensi habet, quid coram infante domino, aut dicat, aut faciat: quando etiam ipsi parentes, nec probitati, neque modestiæ parvulos assuefaciunt, sed lasciviæ & libertati.* Id quod hodie dum in plerisque Principum aulis usu-venit. Nec aliud isti malo remedium est, quàm ut submoveantur aulici tales vitiis dediti, & in eorum locum surrogentur alii probatæ virtutis, qui Principis animum ad honestiora, & ea, quæ veram pariunt gloriam, inflammare possint. (c) *Neque enim auribus jucunda convenit dicere, sed ex quo aliquis gloriosus fiat.* Ubi aula à virtute semel defecerit, mutari ipsa solet, non corrigi, nec Principem meliorem desiderat. (d) *Ita Neronis aula ut Taciti verbis utar, in Othonem prona erat, ut similem.* Quòd si tamen illud Principi facere non licuerit, fugiendum potius ab ista aula censeo, uti fecisse meminimus Jacobum (e) Primum Arragonum Regem: cum inique se opprimi cerneret ab iis, qui ipsum educabant & constrictum quasi tenebant in carcere. Neque aliter aulas istas appellaverim, ubi in eo potissimum elaboratur, ut voluntas & arbitrium Principis in turpem redigatur servitutem, neque in ullam sese ultrò partem, & pro libitu is flectere finitur; sed vel invitus trahitur, quò volunt aulici, ad eum fermè modum, quo aqua per occultos canales solo usu & agri beneficio ducitur. Quid proderit, amabo, bona indoles & educatio, si Principi videre, audire, scire, alia non licet, quàm quæ cupiunt ii, qui latera ipsius stipant? Quid miri (f) Regem Henricum, ejus nominis Quartum, Castellæ Regem tam evasisse fœcundem, tam in aliis omnibus Joanni Secundo Patri suo Regi similem, posteaquam inter eosdem adulatores enutritus fuit, qui eidem ipsius Patri regni malè administrati causa extitère? mihi hoc modo, tam ἀδύνατον est, in aula malè instituta Principem formari bonum, quàm rectam duci lineam ad distortam regulam. Nullus ibi est paries, quem manus lasciva obscœnitibus suis non denigret. Nullus angulus, qui perditam vivendi licentiam per modum echûs non resonet. Quotquot aulam frequentant, totidem magistri, & velut ideæ sunt Principis: longo enim usu & conversatione singuli in eo imprimunt aliquid, quod aut prodesse possit, aut nocere; & quanto natura in ipso magis est docilis, tantò faciliùs citiusque mores domesticos imbibit. Ausim penè dicere, tum Principem fore bonum, cum bonos habuerit ministros; malum, cum malos. Galba Imperator testis est: (g) *Amicorum, libertorumque, ubi in bonos incidisset sine reprehensione patiens; si mali forent, usque ad culpam ignarus.*

§. Nec satis erit sic in aula reformasse figuras vivas atque animatas, adinanimas quoque veniendum, hoc est, ut statuas & picturas: quamvis enim cœlum aut penicillus non nisi mutæ sint linguæ, experientia tamen docuit ad persuadendum multò esse facundissimas. Quàm ad gloriæ cupiditatem extimulat Alexandri Magni statua! Quàm inflammant ad libidinem impuri Jovis amores depicti in tabula! Quin imò in ejusmodi plerisque rebus magis, quàm in honestis naturæ nostræ corruptæ vitiò triumphat ars, & primùm quidem excellentia artificii opera ista æstimari facit, post verò lascivia ad oculos etiam oblectandos iisdem parietes vestire gestit. (h)

Cum

(a) Quintil. dial. de Orat. (b) Quint. ibid. (c) Eurip. in Hippol. (d) Tacit. l. 1. hist. (e) Mar. Hist. Hisp. l. 12. c. 5. (f) Mar. Hist. Hisp. lib. 22. c. 15. (g) Tacit. lib. 1. hist. (h) Arist. 7. politic. c. 17.

Cum autem, ne quis talia loquatur, prohibetur; satis intelligitur vetari, ne turpes vel picturas, vel fabulas spectet. Heroica majorum facinora referant tabulæ, æra, marmora; illa inspiciat horis omnibus Princeps, illa legat: ejusmodi enim statuæ & picturæ sunt fragmenta quasi historiarum semper ante oculos obversantia.

§. Postquam igitur aulæ vitia (quantum fieri potuit) correctæ sic fuerint, & indoles atque inclinationes Principis probè cognitæ, enitantur magistri & præceptores eas sic moderari, ut ad ea, quæ magis heroica & generosiora sunt, ferri incipiant, spargendo in ejus animo tam occulta virtutis & gloriæ semina, ut cum excreverint, dijudicari satis non possit à naturæ, an ab arte profecta fuerint. Virtutem honoribus acuant, vitia infamiâ notent & ignominiâ, æmulationem exemplo accendant. Multa ista possint in omni indole, etsi plus in una, quam in alia. In iis, qui generosioris sunt animi, potentior gloria est, in melancholicis ignominia; in biliosis, æmulatio; in inconstantibus, metus; in prudentibus, exemplum, quod apud omnes semper efficacissimum est, præsertim si à majoribus sit; nam sæpe quod sanguis non potuit, æmulatio obtinet. Nempe liberis accidit, quod novellis arbusculis recens natis, quibus ramum ab ipso patre recisum oportet inferere, ut ad perfectionem perveniant. Surculi hi insititii exempla sunt insigniora, quæ majorum virtutes transfundunt in posteros, & admirandos edunt fructus. In hoc ergo instructorum desudet industria, ut illa per omnes quasi sensus immissa in animum, altas ibi agant radices; adeoque non in cohortationibus solum & repræhensionibus ordinariis, sed in omnibus etiam, quæ incurrunt in sensus, Principi proponenda sunt. Nunc historia in memoriam illi revocet res à progenitoribus laudabiliter gestas, & ad imitationem calcar addat tanta gloria à Scriptoribus æternitati consecrata. Nunc harmonia musica (suavis & mira affectuum moderatrix) trophæa & triumphos eorundem concinendo spiritum excitet. Nunc de majorum vita & moribus panegyros audiat, quæ ipsum ad virtutum æmulationem cohortentur & incitent, quin easdem subinde etiam ipse recitet, aut cum Ephebis suis eximia eorum facinora quasi in scena exhibeat, ad inflammandum animum: vis enim actionis istius atque efficacia sensim sic illi imprimitur, ut ipsissimus esse videatur, cujus personam repræsentat. Præ se ferat denique cum iisdem Regem se agere, petentibus aures concedere, mandata dare, punire, præmiari, imperare exercitui, oppugnare urbes, struere aciem, signa cum hoste conferere. In ejusmodi experimentis Cyrus à pauxillo puero educatus, insignis postea belli imperator extitit.

§. Quod si in ætate prima aliquæ emicuerint inclinationes, quæ Principem minus decent, iis associandus erit, qui virtutibus pollent oppositis, ut istos naturæ deterioris defectus corrigant, quomodo obliquitatem tenerioris arbusculæ oblongâ pertica, cui ea alligatur, emendari cernimus. Quare si Princeps avarus sit, aliquis natura liberalior comes lateri hæreat; meticuloso jungatur animosior; imbelli ardentior; socordi & ignavo, gnavus ac diligens: habet enim hoc ætas illa, ut non ea solum, qui videt & audit, sed & sociorum mores facile imitetur.

§. Abstinendum denique in Principum educatione à monitionibus & correptionibus nimis asperis, quia contemptûs genus quoddam istud est. Rigor nimius dejicit animos, nec decet, ut serviliter sese subjiciat alteri, qui præesse aliis debet. Rectè Alphonfus Rex: (a) *Los que de buen lugar vienen, mejor se castigan por palabras, que por feridas: e mas aman porende aquellos, que asi lo fazan, e mas gelo agradesen, quando an entendimiento.* Qui generosa stirpe editi sunt, verbis rectius, quam verberibus corriguntur, eosque, quos ita secum egisse meminerunt, ubi adepti plenum rationis u-

C

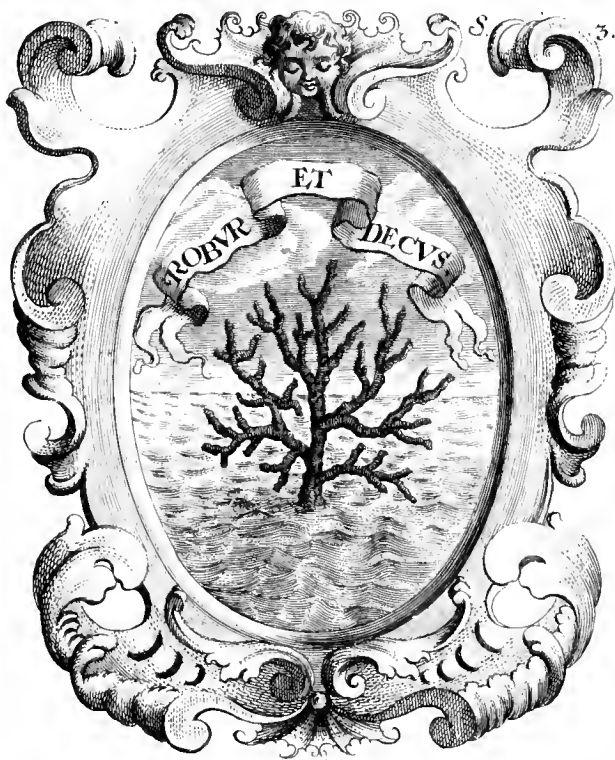
sum

(a) Lib. 8. tit. 7.

sum fuerint , magis probant amantque. Juventus pullo equino similis est, qui pasto-
mide duriori læditur, molliori fræno facilè regitur. Accedit, quod animos gene-
rosiores plerumque comitetur tacitus quidam horror eorum, quæ per metum addi-
dicerunt: contra vero desiderium quoddam, & cupiditas experiendi vitia, quæ in-
pueritiâ illis fuère prohibita. Affectus nimis compressi violenter (præsertim quos
Natura principi indidit) in desperationes tandem abeunt, uti exhalationes intra
nubes constrictæ in fulgura. Qui sine prudenti moderatione propensionibus natu-
ralibus portas omnes obstruit, in causâ est, cur per fenestras tentent aditum. Ali-
quid dandum humanæ imbecillitati, honestis quibusdam oblectamentis eam ad
virtutem suaviter erigendo, quâ potissimùm arte usi sunt ii, quibus Neronis educan-
di cura commissa fuerat; eò scilicet fine, (a) *Quo facilius lubricam Principis ætatem,*
si virtutem aspernaretur, voluptatibus concessis retineret. Principem moderator priva-
tim, non in publico corripiat; aliàs enim magis obstinabit animum, ubi vitia sua
innotuisse animadvertit. Aptissimè versibus duobus comprehendit Homerus, qua
ratione Princeps & instrui & parère debeat:

(b) *At tu recta ei dato consilia; & admone,*
Et ei impera: ille autem parebit, saltem in bonum.

S Y M B O L U M I I I .

Industria solertis & impigræ manus, nunc irrigantis, nunc cæli ventorumque ar-
centis injurias, succrescit rosa, & gemmâ hiante folicula sua in orbem expli-
cat; flos mirè elegans, sed quæ solis blanditur oculis, totque est obnoxia ca-
sibus, ut in hac tanta suâ teneritudine maximo in periculo sit. Idem ipse Sol, qui nascen-

(a) Tacit. lib. 15. hist. (b) Hom. Iliad. 11.

nascentem eam vidit, videt & morientem, nec alio quidem fructu, quàm quòd suam orbi venustatem ostenderit; cæterum tot mensium ludit operam, quin ipsam persæpè cruentat manum, à quâ est confita, nec fieri potuit aliter, quàm ut cultura tam lasciva acutas unà spinas produceret. Corallii (marini fruticis) dispar est ratio: illud enim natum sub aquis, & continuâ fluctuum, tempestatum, ventorum vi agitatum, magis magisque indurescit, & pulchrius enitet, immò tum primum post tot elementorum expertas vires ad illustriores hominum usus aptius deservit. Tam oppositi inter se oriuntur effectus è diverso nascendi & crescendi genere fruticis hujus, & illius floris, quod ad teneritudinem & duritiem attinet: id quod in educatione Principum pariter accidit: nam qui sic molliter, & velut in capsulâ, quod ajunt, educantur, ut nec sol, nec ventulus, nec alia ad illos aura præterquam odoramentorum possit pertingere, delicatuli fiunt, & ad gubernandum minùs idonei, contrâ qui laboribus solidis exercent corpus, robusti & habiles. (a) *Est etiam utile, statim ab ineunte ætate frigoribus assuescere: hoc enim tum ad valetudinem, tum ad munera militaria commodissimum est.* Iis exercitationibus prorogatur vita; voluptatibus & deliciis imminuitur. Vas vitreum oris flatu formatum, flatu frangitur; aureum contrâ malleo fabrè factum, malleo resistit. Qui privatus & in otio vitam degit, parum intererit, si delicatus sit; at qui regnum humeris, ut Atlas cælum, sustinere debet, fortis ac robustus sit oportet. Ad solum spectaculum non opus habet Respublica Principe, sed in pulvere etiam, & inter arma. (b) Et fanè Rex effæminatus, Scripturâ teste, pænæ divinæ genus quoddam est.

Disparis hujus educationis emolumentum aut incommodum in regibus (c) Johanne Secundo, & Ferdinando Catholico videre fuit. Quorum ille in aulâ, hic in castris; ille in gyneceo, hic inter milites enutritus fuit. Ille ad Reipub. clavum admotus, mare sibi incognitum ingressus videbatur, & gubernaculum deserens ministris suis id committebat; hic gubernandi non ignarus erat aut insolens, sed in alieno etiam dominari regno, & subditos ad officium cogere optimè novebat. Ille despectui omnibus; hic in pretio & honore fuit. Ille regnum pessumdedit; hic exivit in Monarchiam. Quæ perpendens cum animo suo (d) Rex Ferdinandus, cognomento Sanctus, Alphonsum & Ferdinandum filios inter arma educari voluit. Et quænam alia res Carolum Imperatorem re pariter ac nomine verè Magnum reddidit? an non peregrinationes continuæ, & indefessi labores? Nec alia (e) Tiberio mens, qui quatuor potissimum de caussis, ambos filios suos Germanicum & Drusum in castris inter arma adolescere, consultum putabat: ut nimirum militiæ assuescerent; ut exercitus studia pararent; ut procul aulæ deliciis educarentur; & denique ut filio utroque legiones obtinente tutior ipse, & securior viveret.

Qui in castris ætatem traducit, multa experiundo, temporis lucrum facit, qui in aulâ, luxu, cæremoniis & inanibus oblectamentis illud male perdit. In palatio magis comendo corpori, quàm animo excolendo Princeps invigilat. Et tamen hoc postremum curandum potius sit, corporis tamen cultus & oris decor omnino negligi non debet; nam cultus ille oculos, hic oris decor, & oculos rapit & animum. Spiritus sancti de Saule Rege oraculum est: (f) *Stetitque in medio populi, & altior fuit universo populo ab humero & sursum. Et ait Samuel ad populum: Certè videtis, quem elegit Dominus, quoniam non sit similis illi in omni populo.* Æthiopes, & nonnulli Indiæ populi eos in Regem eligunt, quos formæ dignitas potissimum commen-

C 2

dat;

(a) Arist. polit. l. 7. c. 17. (b) *Et effæminati dominabantur eis.* Isai. c. 3. 4. (c) Marc. hist. Hisp. l. 20. c. 11. (d) Mar. Hist. lib. 13. c. 1. (e) Tacit. l. 2. Annal. (f) 1. Reg. 10. 13. & 24.

dat; uti & apiculæ eam, quæ ex omni numero grandior est, & coloris splendore præcellit aliis. (a) *Ipsa ætas Galbæ, & irrisui & fastidio erat assuetis inventæ Neronis, & Imperatores forma ac decore corporis (ut est mos vulgi) comparantibus.* (b) *Titi Vespasiani augebat famam ipsius decor oris cum quadam majestate.* Enimverò pulchritudo aptâ membrorum compositione, & coloris suavitate velut blandis quibusdam jaculis ferit oculos, quæ in animum demissa profundius, studia hominis & voluntates occupant. Eximium naturæ privilegium, ea est, suavis affectuum domina, atque animi optimè dispositi indicium. Et quamvis sacrarum literarum monitum sit: (c) *Non Laudes virum in specie sua, neque spernas hominem in visu suo: brevis in volatilibus est apis, & initium dulcioris fructus illius;* Illud tamen diffiteri non possumus, quòd augustiorem animum semper ferè augusta quoque corporis species comitetur. Plato dicebat sicut circulus absque centro esse non potest, ita neque exteriorem corporis pulchritudinem absque interiori virtute facilè posse consistere. Rectè idcirco Alphonfus Rex Principi uxorem formosam dari voluit: (d) *Porque los Hijos, que della uviere, seran mas hermosos, e mas apuestos; lo que conviene mucho a los hijos de los Reyes; que sean tales, que parezcan bien entre los otros omes.* Ut, quos ex illa suscepturus erat liberos, ipsi quoque forma ac venustate corporis essent conspicui; regum quippe filios apprimè decet, oris quoque dignitate cæteros inter homines præstare. Multârunt Lacedæmonii Regem suum Archiadinum, quòd uxorem duxisset parvulam, quantumvis non illepidè excusaret, è malis duobus minus se elegisse. (e) *Species corporis simulacrum est mentis, figuraque probitatis.* Accidit tamen nonnunquam, ut natura exterioribus intenta perfectionibus, interiorum, quæ potiores sunt, obliviscatur. Petro Crudeli sic usum venit, cujus ingenium ferox & asperum sub grata oris & corporis conformatione eadem Natura abdiderat. Superbia & formæ jactantia facilè virtutum nervos elidunt, adeoque cavendum Principi sedulò, ne venustatem muliebrem & affectatam, alienæ lasciviæ incitamentum, consecetur; sed eam, quæ veras animi virtutes comitari solet: neque enim ornatus animæ à corporis pulchritudine; sed contra hujus decor ab illius ornamentis proficisci debet. (f) *Omnis gloria ejus ab intus in fimbreis aureis.* Interior animæ perfectio, non exterior spectanda in Principe, ut benè Reipub. præsit; licet magnò ornamento futurum sit; si illa utrâque polleat; Sic Palmæ singularis laus est, tum stirpis & frondium elegantia; tum suavitas fructuum, & aliæ ejus qualitates eximiæ; tantas enim arbor illa ad communes hominum usus affert, utilitates, ut Plutarcho teste, Babylonii trecentas & sexaginta ejusdem virtutes enumerent. Eas, credo, innuit blandum cælestis Sponsi alloquium, (g) *Statura tua assimilata est palmæ.* Iis enim verbis non solam corporis formam in sponsâ collaudare voluit, sed & animæ dotes per palmam significatas, quippe quæ justitiæ & fortitudinis est Symbolum; justitiæ quidem propter frondium æquilibrium; fortitudinis vero propter admirabile ramorum robur, qui quo magis gravantur ponderibus, eo validius in sublime nituntur; addo & victoriæ esse hieroglyphicum, quod ex eâ arbore solerent coronari, qui in antiquorum ludis & certaminibus victores essent. Similis honor cupressò nunquam habitus fuit, quantumvis amœnum semper vireat, & obelisci instar procera in cælum affurgat; inanis enim illa species est absque singulari virtute, quæ in ea insit, quin immò admodum lentè succrescit, fructus habet inutiles, folia amara, odorem gravem, umbram noxiam. Quid, rogo, proderit Principem forma & corpore esse eleganti; si oculis solum faciat fati, non muneri, quod gerit? Sufficit apta membrorum & lineamentorum conformatio, quæ animi generosi & bene dispositi sit indicium, & cui ars deinde atque industria motum vigoremque tribuant, sine quibus languet omnis actio Prin-

(a) Tacit. l. 1. hist. (b) Idem l. 2. hist. (c) Eccl. 11. 2. (d) Lib. 1. tit. 6. p. 2. (e) D. Amb. 2. de vir. (f) Psal. 44. 14. (g) Cant. cap. 7. 7.

Principis, & risum potiùs ac contemptum, quàm auctoritatem apud subditos conciliat. Sed interdum ne hæ quidem eximiæ animi dotes amari facient Principem, ut si fortè Reipublicæ status perturbatus sit, & in mutationem dominatus inclinet, quemadmodum Ferdinandus Rex Neapolitanus quondam expertus fuit. Quandoque etiam virtus ipsa infelix, & Princeps minimè malus odio esse solet. Quid? quod & vitia in illa nonnunquam placeant: certè (a) *studia exercitus raro cuiquam bonis artibus quæsitæ perinde adfuerunt, quàm Vitellio per ignaviam.* Cæterum voluntas humana plerumque amplectitur id, quod perfectius est, adeoque Princeps tam in exercitiis privatis, quàm publicis multum ponere debet operæ, ut iis naturæ dona aut suppleat, aut magis perficiat, vires ab ineunte ætate corroboret, spiritus generosiores in animo suo suscitet, & in omnibus populo fiat gratior: nam (b) *persona Principis non solum animus, sed etiam oculis servare debet civium,* qui ei plerumque parere malunt ut Domino, in quo majora naturæ & virtutum ornamenta conspiciunt. Quantam Catholicissimo nostro Regi Serenitatis Vestræ Parenti apud omnes gratiam peperit fortis ille in venatu labor, & solutus à curis animus: illa in exercitiis militaribus fortitudo & dexteritas, illa in actionibus publicis gratia singularis & vivacitas! Quàm amati fuere à subditis, æstimati ab exteris (c) Ferdinandus Sanctus, Henricus Secundus, Ferdinandus Catholicus, Reges, Carolus V. Imperator; in quibus formæ decor & bona corporis dispositio cum industria, cum virtute, cum excelso & forti animo conjuncta erant!

§. Verum exercitia ista melius in societate & contubernio addiscuntur, ubi æmulatio incendit animum, & industriam excitat. Quamobrem Reges Gothi Nobiliorum Hispaniæ filios in suis educabant aulis, non eò solum, ut familias ipsas arctius sibi obstringerent, sed etiam ut unà cum iisdem proprii ipsorum filii formarerentur, & honestiores artes addicerent. Idem Macedonum Reges factitare consueverant, apud quos (d) *hæc cohors velut seminarium Ducum, Præfectorumque fuit.* Qui laudabilis mos aut in oblivionem abiit, aut certè in pretio hæcenus non fuit in aulâ Hispanica cum aptissimum aliàs sit medium devinciendi sibi exterorum Principum animos, istiusmodi instituire seminaria, ad quæ evocati exterorum Principum filii, in artibus & exercitiis viro Principe dignis instruantur. Ex quo illud etiam oriretur commodi, quòd Regum filii sensim sine sensu moribus & genio nationum assuescerent, haberentque ex iis non paucos, qui singulari cum affectu, & in gratiam tam bonæ institutionis vicissim præstarent obsequium.

§. Ad eum finem Rex Alphonfus dictus Sapiens in optimis suis legibus longam prætexit seriem earum artium & functionum, in quibus Regum filios exerceri maxime convenit. Verba ipsa subjicio: (e) *Aprender debe el Rey otras maneras, sin las que diximos en las leyes antes desta, que conviene mucho. Estas son en dos maneras: las unas que tamen en fecho de armas para ayudar se dellas quando menester fuere: e las otras para aver saber, e placer, con que pueda mejor sofrir los trabajos, e los pesares, quando los oviere. Ca en fecho de cavallerias conviene, que sea sabidor, para poder mejor amparar lo suyo, e conquistar lo de los enemigos. E por ende debe saber cavalcar bien, e apuestamente, e usar toda manera de armas, tambien de aquellas, que a de vestir para guardar su cuerpo, como de las otras, con que se a de ayudar. E aquellas que son para guardar a las de traer, e usar, para poderlas mejor sofrir, quando fuere menester, de manera, que por agravamiento dellas no caya en peligro, ni en verguenza; e de las que son para lidiar, asi como la lanza, e espada, e porra, e las otras, con que los Omes lidian amantamente, a de ser muy manso, para ferir con ellas. E todas estas armas, que dicho avemos, tambien de las que a de vestir, como de las otras, a menester, que las tenga*

D

ta-

(a) Tacit. lib. 3. hist. (b) Cic. Phil. 8. (c) Mar. hist. Hisp. l. 13. c. 8. (d) Curtius. (e) Lib. 3. tit. 5. p. 2.

tales quæ el se apodere dellas , e no ellas del. E a un antiguamente mostravan à los Reyes a tirar de arco , e de ballesta , e de subir ayna en cavallo , e saber nadar , e de todas las otras cosas , que tocasen à ligereza , e valentia. E esto fazian per dos razones. I a una , porque ellos se sopiesen bien ayudar dellas , quando les fuese menester. La otra , porque los Omnes tomasen ende buen exemplo , para quererlo fazer , e usar : onde si el Rey , asi como dicho avemos , no usase de las armas , sin el dano , que ende le vernia porque sus gentes desuarian dellas por razon del , podria el mismo venir à tal peligro , porque perderia el cuerpo , e caeria en gran verguenza. Alia quoque , præter ea , quæ in superioribus legibus memorata sunt , addiscere regem magnopere convenit , quæ his duobus maxime comprehenduntur. Primum , ut in armorum usu ita sit exercitatus , ut defendere se iisdem ubi opus fuerit , perite sciat ; deinde ut ea noverit , atque usurpet , quibus ad laborum , molestiarumque , si quæ forte occurrerint , patientia induretur. Rerum quippe bellicarum gnarus præprimis sit oportet , ut & defendere sua queat , & hostilia occupare. Quapropter & bene apteque equitare sciat , & arma omnis generis tractare , tam ea , quæ in vestitus morem , ad tutelam circumdantur corpori , quam illa quibus pugmari consuevit. Et priora quidem induat , gestetque non infrequenter , ut iis , cum opus fuerit tolerandis assuescat , ne forte inusitatum eorum pondus aut periculum Principi aut ignominiam creet. Ea vero , quibus ad pugnandum utimur gladium nempe , lanceam , clavam , aliaque , quæ in hodierno hominum usu sunt , ita tractare sciat , ut faciles , certosque ictus habeat. Vtrumque vero armorum genus ita sibi reddat familiare , ut Princeps arma , non arma Principem regere videantur. Certe præterea quoque temporibus reges arcu , atque ballista ferire , equos saltu conscendere , natare , omniaque illa , quæ aut ad agilitatem corporis , aut ad robur faciunt , docebantur. Idque duabus potissimum de causis : primum ut ipsi , si qua ingrueret necessitas , rite his uti valerent ; tum ut regum exemplo alii quoque homines ad hæc eadem condiscenda incitarentur. Quare si rex eum , quem diximus , armorum usum negligat , incommodum inde duplex consequetur : nam & subditi regis ignaviam imitati armorum studium negligent , & Rex ipse in summum facile aut vitæ aut honoris discrimen incidet.

Ad omnia ista exercitia nihil æquèabilem reddit Principem , atque venationis studium. In illa si quidem juvenus sese exerit , vires & agilitatem comparat illa occasionem dat exercendi artes militares , despiciendi terrena , discernendi tempus , quando sperare , aggredi , ferire oporteat ; illa variorum casuum docet eventum , & usum commonstrat stratagematum. Ibi profusus sanguis , & tremantes ferarum morientium artus oculis usurpata expurgant affectus , firmant animum , generosiores sufficiunt spiritus , qui metum contemnant & pericula. (a) Nam & sylvæ solitudo , ipsumque illud silentium , quod venationi datur , magna cogitationis incitamenta sunt. T ayuda mucho la caza (ut dixit Alphonsus Rex) à menguar los pensamientos , e la saña , que es mas menester al Rey , que à otro Home. E sin todo aquesto da salud , ca el trabajo , que se toma , se es con mesura , faze comer , e dormir bien , que es la mayor cosa de la vida del home. Multumque prodest venatio ad curarum æstum , affectuumque impetum temperandum , id quod præ cæteris hominibus regibus maxime est necessarium. Præterea vero ad valetudinem conducit , cum & somni & cibi appetentiam augeat , quæ duo ad vitam hominis conservandam plurimum faciunt. Duo solum adverte : Que no deve meter tanta costa , que mengue ne lo que ha de complir , nin use tanto della , que le embargue los otros fechos. Neque sumptus in venationem tantos faciendos esse , ut impensis magis necessariis desint ; neque tantum huic tribuendum temporis , est graviora negotia præpediantur.

§. Denique omnia ista exercitia cum eo moderamine usurpanda sunt , ne , omnino efferatum aut torpentem reddant animum , neque enim minus labore nimio is indurescit , & quasi obducto collo stupefit , quam ipsum corpus. Nam simul

mena

(a) Plin. lib. 1. Ep. ad Cornel. Tac. 22. Lib. tit. 5. p. 2.

mentem & corpus laboribus fatigare non convenit, quoniam hi labores contrariarum rerum efficientes sunt. Labor enim corporis menti est impedimento, mentis autem corpori :

SYMBOLUM IV.

AD imperandum scientia opus est, ad parendum prudentia sufficit naturalis, immo sola interdum ignorantia. In ædificii idea ingenium occupatur, in ipsa fabrica laborat manus. Imperium à cognitione manat, perspicax est, obedientia rudis ut plurimum, & cœca. Hinc ex Philosophi mente, (a) *Dominus natura est, qui valet intelligentia prævidere.* Alii aut successione, aut electione, aut vi, in quibus casui locus est potius, quàm rationi. Quare inter politica regnandi instrumenta, scientiæ quoque recensendæ. Iustiniano sic visum: (b) *Imperatoriam Majestatem, inquit, non solum, armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam, ut utrumque tempus & bellorum & pacis rectè gubernet.*

Hoc nimirum præfens Emblema exhibet sub figurâ tormenti ænei ad quadrantem directi, ut collineet certius, qui quadrans legum & justitiæ Symbolum est; hæc enim tam pacem, quàm bellum moderari sic debet, ut justum semper ante oculos sit, atque ad rationis scopum per sapientiæ & prudentiæ medium omnia collineent. Rogatus idcirco Alphonsus Neapolis & Arragoniæ rex, utri plus deberet, armis, an literis, respondisse fertur: (c) *Ex libris se arma & armorum jura didicisse.*

Sed fortè existimet aliquis, hæc literarum ornamenta ipsi Reip. corpori, quod Majestatis nomine videtur intelligi, convenire magis, quàm Principi, qui publicis distentus curis literis operam navare non potest; & satis fore ad hoc, ut scientiæ

D 2

tiæ

(a) Arist. l. 3. ppl. [cap. 1. (b) In præm. Instit. (c) Panorm. l. 4.

tiæ efflorescant , si ingenia magna ipse fovet & afficiat præmiis ; quod eundem Justinianum Imperatorem fecisse meminimus , qui omni destitutus eruditione insignem imperii gloriam consecutus est , doctissimorum virorum operâ , quorum familiaritate est usus . Ego verò tametsi facilè concesserim , eos etiam , qui literis exculti non sunt , bene quandoque administrare Rempublicam ; ut experientia magistræ in Rege Ferdinando Catholico , & aliis compluribus didicimus : hoc tamen in iis solum ingeniis locum habet , quæ longus rerum usus erudiit , aut certè à natura ipsa tanto pollent iudicii acumine , ut de unaquaque re facilè possint absque erroris periculo discernere . Cæterum , *etsi prudentia quosdam impetus à natura summat , tamen perficienda doctrina est* ; ut enim bona deligere , & rejicere contraria rectè quis noverit , plurimarum rerum requiritur cognitio , & diuturna exemplorum tam præteritorum , quàm præsentium observatio , quæ absque labore & studio perfectè obtineri haud possunt . Nihil itaque tam necessarium Principi , quàm lux & ornamentum bonarum artium . (a) *Ca por la mengua de no saber estas cosas (inquit Alphonsus Rex) avria por fuerza à meter otro configo , que lo sopense . E poderle ya avenir lo que dixo el Rey Salomon , que el que mete su poridad en poder de otro , fazese su siervo , e quien la sabe guardar , es señor de su corazon , lo que conviene mucho al Rey . Has enim si nesciat necesse erit , ut alium sibi earum peritum adjungat . Quod si faciat , accidere facile potest , id quod Salomon ait ; eum videlicet , qui alterius arbitrio secreta sua committit , hujus ipsius se servum efficere ; qui vero custodire eadem noverit , hunc demum cordis sui esse dominum . Quæ res , si cuiquam , regi maximè convenit . Regis scilicet officium ingenium perspicax , & literis egregiè perpolitum postulat . Ca sin duda (addit porro in eadem lege idem Alphontus Rex) (b) tan gran fecho , como este , no lo podria ningun ome cumplir à menos de buen entendimiento , e de gran sabiduria : onde el Rey , que desprecia se de aprender los saberes , desprecia à Dios , de quien vienen todos . Absque dubio enim tam grandi negotio nemo unquam nisi perspicaci intellectu , magnâque sapientiâ præditus sufficere poterit . Rex itaque , qui scientiarum sibi cognitionem comparare contemneret , Deum ipsum , à quo eæ omnes profectæ sunt , contemptui habere videretur . Scientias alias in multis infusas divinitus vidimus , politicam in solo Salomone .*

Pro colendis agris regulas certas præscribit agricultura ; suas item habet leges ars domandi feras : (c) *Omni tamen animali facilius imperabis , quam homini , ideo sapientissimum esse oportet , qui homines regere velit .* Morum atque ingeniorum in subditis diversitas absque grandi solertia , studio , & experientia discerni non potest ; ideoque (d) *nullus est , cui sapientia magis conveniat , quàm Principi , cujus doctrina omnibus debet prodesse subditis .* Illa est , quæ Regem fortunatum reddit , quæ Principem coli facit ab omnibus , & metui . Id quod Salomon tunc potissimum consecutus est , cum admiranda ipsius sapientia orbi innotuit . Nec errem , si dixerò , scientiam in Principibus magis quàm potentiam formidari . (e) *Rex sapiens , Spiritu Sancto teste , stabilimentum populi est .* (f) *Rex verò insipiens perdet populum suum .* E quibus rectè conficitur , barbaram omnino fuisse Licinii Imperatoris sententiam , qui scientias pestem publicam , Philosophos vero & Oratores Reip. venenum vocitabat . Nec absurdi minùs Gothi , qui Regis Athalarici Matri dabant vitio , quod filium literis faceret imbui , perinde quasi ea ratione ad negotia publica minus redderetur idoneus . Longè de sapientiæ disciplinis censuit aliter Æneas Sylvius , cum dixit , *eas in hominibus plebejis argentum esse , in viris nobilibus aurum , in Principibus vero gemmas pretiosas .* Audiens aliquando Alphonsus Neapolitanus Regem nescio quem dixisse , literas haud quaquam decere Principem , illicò subjecit : (a) *Ista vox bovis fuit non hominis .* Rectè idcirca Alphonsus Rex : (b) *Acucioso debe*

(a) Li. 16. t. 5. p. 2. (b) Ibid. (c) Xenoph. (d) Veget. (e) Sap. 6. 26. (f) Eccl. 10. (g) Panorum , lib. 4. (h) Lib. 16. tt. 5. p. 2.

be el Rey ser in aprender los saberes, ca por ellos entender à las cosas de Reyes, y sabrà mejor obrar en ellas. Solertem esse in addiscendis literis regem convenit; per has quippe regni negotia intelliget melius, aptiusque exequetur. De Julio Cæsare memoriæ proditum est; sic cum formari & fingi voluisse à statuariis: globo insistebat terrestri, atque unâ manu gladium, alterâ librum tenebat, hoc insuper adjecto lemmate: *Ex utroque Cæsar*; ut significaret nimirum, tam eruditionem, quàm arma ad acquirendum & conservandum imperium, magno sibi fuisse adjumento. Tanti literarum studia non fecit Ludovicus XI. Galliæ Rex: hic enim permittere noluit, ut filius Carolus VIII. ad ea se daret, propterea quòd in semetipso comperisset, animum per ista sic obstinatum fieri & pertinacem, ut aliorum deinde consilia penitus respuat. Quæ causa fuit, cur Carolus Rex ad gubernandum postea minus esset idoneus, atque ab omnibus regi se pateretur, non absque insigni honoris sui jacturâ, & regni totius detrimento. Extrema itaque eâ in re, uti in omni aliâ cavenda censeo. Supina ignorantia contemptum parit & risum, multis erroribus est exposita; contra, nimia ad studia applicatio abripit animum, & à gubernandi curâ sevocat. Jucunda est admodum & amica illa cum Musis conversatio, quam ægrè quis commutet cum molestiis iis & laboribus, qui in dandâ audientia, in consultationibus instituendis suscipiendi sunt. (a) Correxerit Alphonso sapiens motum trepidationis in cælo, at regnum suum emendare non potuit. Orbes cælestes ingenio suo penetravit, at oblatum sibi imperium & coronam hæreditate partam tueri non noverat. Sultanus Ægyptius famâ illius permotus, legatos ad ipsum misit cum amplissimis muneribus; interim in proprio ipsius regno omnes propè Castellæ civitates ab obedientiæ officio descivère. Nempe sic fieri assolet, ut Principes sapientiæ studiis plus æquo dediti, existimationem apud externos sibi concilient, perdant apud subditos. Illis admirationi est Principum eruditio; his subinde etiam damno, quippe (b) *Hebetiores quam acutiores, ut plurimum melius Rempublicam administrant*. Animus contemplationi scientiarum nimio opere intentus, in rebus agendis tardior esse solet, atque in decernendo timidior: necesse enim est huic tali multæ occurrant rationes, pugnant inter se & differentes, quæ judicandi libertatem aut adimunt penitus, aut impediunt. Si quæ objecta intueatur oculus ad lucis solaris reflexionem, jam probe & distincte videt, qualia ea sint; at si in radios ipsos solares directe velit intendere, nimia luce perstringitur, ut colores rerum & figuras haud quaquam possit discernere. Ita prorsus ingeniis accidit, quæ sapientiæ & doctrinæ studiis impensius etiam, quàm par est, sese dedunt, ad negotia publica pertractanda minus sunt idonea. Melius tum judicat recta ratio, cum à disputationibus & subtilitatibus scholasticis libera est, & expedita. (c) Nec immeritò sapientissimus Salomon occupationem illam vocat pessimam, quam expertus ipsemet fuerat. (d) *Sunt enim quedam ex liberalibus scientiis, quas usque ad aliquid discere honestius sit, penitus verò sese illis tradere, atque usque ad extremum persequi velle, valde noxium*. Quare omnino convenit, ut prudentia illum sciendi appetitum, qui in præstantioribus ingeniis esse consuevit vehementior, aliquantum moderetur, quomodo (e) Agricola matrem fecisse legimus, (f) quæ incensum & flagrantem filii animum coercuit: quando in prima juvenia Philosophiæ studium acrius, ultra quam concessum Romano ac Senatori, haurire videbatur. (g) *Quemadmodum omnium rerum sic literarum quoque intemperantia laboramus*. Tam hæc animo officit, quam nimia omnia aliis in rebus nimium corpori

E

pori

(a) Mar. Hist. Hisp. lib. 14. c. 5. (b) Thucyd. l. 13. (c) *Et proposui in animo meo querere, & investigare sapienter de omnibus que fiunt sub sole. Hanc occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum, ut occuparentur in eâ.* Eccl. 1. 13. (d) Arist. lib. 8. Polit. (e) Tac. in vita Agric. (f) *Retinuitque (quod est difficillimum) ex sapientia modum.* Ibid. (g) Sen. Epist. 107.

pori exhibent negotium. Sufficiet itaque Principi, artes & scientias degustasse obiter, plus verò eidem proderit cognitio aliqua rerum practica, earum cumprimis, quæ faciunt ad curanda tum pacis, tum belli negotia, adeoque ex scientiis feligat, quantum fatis est ad collustrandum animum, & iudicium formandum, relicta aliis se inferioribus in iis excellendi gloria. (a) Otium duntaxat fallat isthoc tam laudabili exercitio, uti Helvidium Priscum olim factitasse memorat Tacitus.

§. His ita positis, non semper optimi Principum Magistri censendi sunt ii, qui scientiæ & eruditionis laude magis florent; hi namque ut plurimum successus, atque otii literarii amantiores sunt, ab hominum conversatione alieni, cunctantes, & ad negotia graviora minus apti, sed ii potiùs, qui rerum politicarum cognitione atque experientia præstent cæteris, quique unâ cum scientiis artem etiam benè gubernandi Principem edocere valeant.

§. Primus omnium verò instillandus à teneris Principi *Timor Domini, initium sapientiæ*. Qui adhæret Deo, omnium scientiarum fonti proximus est. Scire humanum ignorantia est potiùs, malitiæ filia, qua Principes & Respublicæ pessum eunt.

§. Secundo loco necessaria est Principi eloquentia, illa blanda affectuum domina, quæ voluntates hominum suaviter attrahit, ut imperio sese lubentes & sponte subjiciant. (b) Sciebat magnus ille Propheta Moyses, quanti id referret, ideoque cum in Ægyptum mitteretur, ut populo Israëlitico Dux præesset, impeditiorem & tardiozem suam linguam Deo excusavit. Et verò accepit hanc causam Deus, atque ut animum adderet, adpromisit, quòd assistere vellet labiis ejus, & in ore ejus ponere, quæ effari apud Regem Pharaonem ipse deberet. Quid de sua eloquentia sibi non pollicebatur sapientissimus Salomon? (c) *In conspectu potentium admirabilis ero, & facies Principum mirabuntur me; tacentem me sustinebunt, & eloquentem me respicient, & sermocinante me plura, manus ori suo imponent.* Et fanè, si eloquentiæ solius tanta vis est, ut per se ipsa audientium animos mirè capiat, quid fiet demum, si armetur potentia regia, aut purpura vestiatur? Princeps, qui alterius eget opera, ut quæ secum ipse reputat, eloquatur, statua elinguis est potius, quam Principis dignus nomine; (d) quod vitium in Nerone primò omnium animadversum.

§. Historia (e) magistra est veritatis politicæ, & qua melius nemo quisquam Principem instruere poterit, quomodo oporteat regere subditos. In illa siquidem tanquam in lucidissimo speculo elucet experientia gubernationis retrò præteritæ, prudentia antecessorum, (f) *hominumque multorum mens in unum collecta*. Historia fidiſſimi Consilarii est instar, qui nusquam non præstò, & ad manum est.

E Jurisprudencia eam solum partem attingat Princeps, quæ ad gubernandum pertinet, evolvendo scilicet leges ac constitutiones sui regni, quas & prudens dictavit ratio, & longus usus approbavit.

In Theologico studio ne multum ponat operæ; quàm enim periculi plenum fit multa scire, atque una potentem esse, in Jacobo Rege, magno suo malo experta est Anglia. Satis erit Principi, si in fide constans ipse sit, & aliàs viros sanctos juxtrà ac eruditos penes se habeat, qui illam tueri noverint.

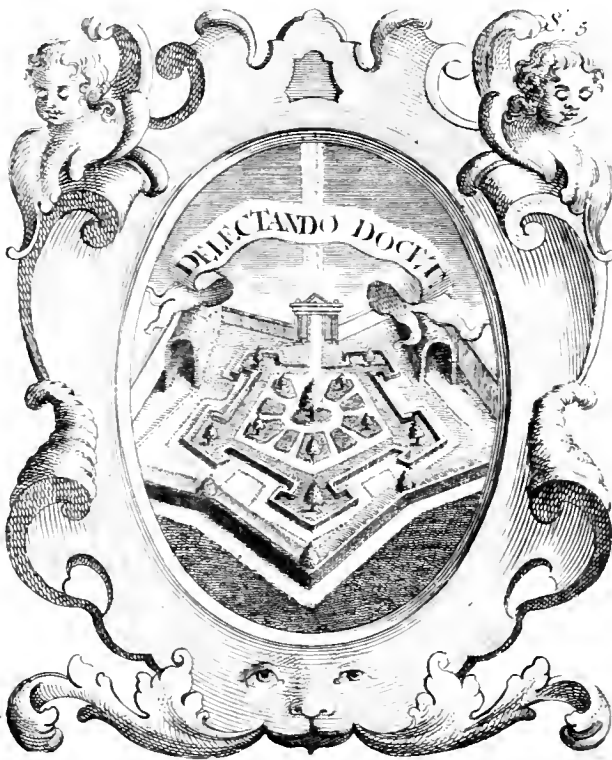
§. Astro-

(a) *Ingenium illustre altioribus studiis juvenis admodum dedit, non ut plerique, ut nomine magnifico otium velaret, sed quo firmior adversus fortuita Rempublicam capesseret.* Tac. l. 4. Hist. (b) *Obsecro Domine, non sum eloquens ab heri & nudius tertius, & ex quo locutus es ad seruum tuum, impeditiore & tardioris lingue sum.* Exod. 4. 10. (c) Sap. 8. 12. (d) *Primum ex iis, qui rerum potiti essent, Neronem aliena facundia eguisse.* Tac. l. 13. An. (e) *Verissimam disciplinam, exercitationemque ad politicas actiones, historiam esse,* Polyb. l. 1. (f) Greg. Naz. ad Nic.

§. Astrologiâ denique judiciariâ multi Principes pereunt: est enim cupiditas illa noscendi futura in omnibus; quia namque magnam sibi ex eo pollicentur auctoritatem, si Diis pares habeantur, & quædam supra communem hominum sortem possint efficere, confectantur artes superstitiosas, & populo invisas: quin immo eo nonnunquam dementiæ procedunt, ut solis causis secundis ascribant omnia, & providentiam divinam prorsus tollant è medio, in auspicia, & fortilegia cuncta referentes. Quo demum fit, ut plus casui & fortunæ, quàm prudentiæ & industriæ humanæ tribuentes, in decernendo & agendo remissiores sint; atque Astrologos sæpius, quàm Consiliarios in deliberationem adhibeant.

SYMBOLUM V.

R Adices *artium amaræ, fructus verò dulces*: eapropter defugit eas initidò Natura nostra, nec ullus ei labor accidit gravior, quàm quem in prima elementa impendi necesse est: magnis enim molestiis, & multo sudore ea res juventuti constat. Isthâc igitur de causâ, & quia studia assidua deposcunt operam, quod valetudo, & aulæ negotia, atque oblectamenta non sinunt, oportet ut Magistri compenset industria, varia excogitando media, quibus molestias institutionis lusuum puerilium suavitate sic condiat, ut sensim sine sensu, quæ addiscenda sunt, Principis animus imbibat. Exempli causâ, ut legere is discat, hoc artificio utatur licet. Fiant taxilli omnino quatuor & viginti, quibus insculpantur totidem alphabeti literæ, tum colludant aliqui inter se, & qui jactu uno plures expresserit syllabas, aut verbum formaverit integrum, victor præmium auferat; quo victoriolæ & oblectationis genere ille discendi labor longè fiet facilior: plus enim difficultatis habet chartarum lusus, quem tamen mox capiunt pueri. Nunc ut scribere etiam eodem compendio condiscat Princeps, suaserim literas in tenui incidi laminâ qua deinde

chartæ superimpositâ ductus illos characterum, quasi fulcos quosdam, manu sequatur & calamo; præcipuè verò in iis literis pingendis sese exerceat, è quibus formantur reliquæ; ita fiet, ut dum laminæ artificium suo tribuit ingenio, ac industriæ, paulatim laboribus illis magis incipiat affici.

§. Nec minus necessaria Principi linguarum peritia: nam interprete semper uti velle, aut non nisi in aliam linguam translata legere, res est deceptioni obnoxia, aut certè in causa, quod de vi sua & energia multum deperdat veritas: ut fileam non posse non esse peracerbum subdito, si ab eo intelligi nequeat, à quo rebus suis afflictis solatium, levamen miseris, obsequiis remunerationem sperare debet. Movit ea res Josephum (a) Patriarcham, ut cum Ægypto præficeretur, ante omnia iis linguis addiscendis, quarum isthic loci vigeat usus, & quas ipse ignorabat, operam impenderet. Quàm hoc nomine Augustissimum Imperatorem Romanum Ferdinandum III. amant omnes & suspiciunt, quòd linguarum tam gnarus sit, ut cuique proprio, & nativo suo idiomate responsa dare noverit. Verum notitia illa non viâ præceptorum comparanda est Principi, nam illa memoriam confundunt; sed asciscendi in ejus familiam illustrium virorum filii ab exteris exciti nationibus, quibus cum familiariter conversando, absque magno labore, & quasi aliud agens, paucorum mensium spatio tantum proficiet, ut linguis singulorum loqui affuecat.

Porrò ut Geographiæ & Cosmographiæ (sine quibus cæca est quodammodo scientia politica) usum quoque aliquem acquirat, operæ pretium erit, vestiri palatii conclavia ejusmodi aulæis & peristromatis, quæ tectorio opere elaborata generalem quandam orbis delineationem, hoc est, quatuor mundi partes, & potiores provincias, unà cum celebrioribus fluviis, montibus, urbibus aliisque insignioribus locis spectanda exhibeant. Pari artificio lacus etiam disponi poterunt; ut si fortè navicula oberrare placuerit, in iis velut in chartis quibusdam nauticis, maris totius situm, portus, insulas videre se existimet. In globis & sphaeris mathematicis contempletur ambitum utriusque hemisphaerii, motus cæli, accessum discessumque solis, vicissitudines dierum ac noctium; suaviter tamen, & ad modum narratiunculæ duntaxat, aut recreationis, subtili ratiocinandi genere Mathematicorum scholis relicto. E geometricis satis fuerit affectus, si locorum intervalla, altitudines, & profunditates instrumentis metiri noverit. Discat item, quomodo loca munire oporteat, adeoque animi causa ex argilla, aliave simili materia construat propugnacula, cum suis fossis tam interioribus, quam exterioribus, cum aggeribus, vallis, semilunis, aliisque ad ea struenda necessariis; sic constructa deinde machinulis bellicis oppugnet rursus & impetat: ut verò istæ munimentorum figuræ & dispositiones firmiter in memoria infigantur, similes aliquas in horticis è myrto aliisque herbis artificiosè dispositis efformari juberit, prout in Emblemate præfenti licet cernere.

Sed nec illud ignorare decet Principem, quomodo omnis generis, tam equites, quàm pedites è metallo fusos, è quibus exercitum per legiones, cohortes, centurias, vexillationes, turmas ordinet, ad imitationem aciei in tabula aliqua vel libro polemico descriptæ. (b) Itaque ludi magna ex parte imitationes esse debent earum rerum, quæ serio postea sunt obeunda. Atque ea ratione sensim, & absque molestia, artibus iis affici incipiet, & posteaquam aliqua menti lux oborta fuerit, citius deinde easdem capiet consuetudine cum viris eruditis, qui causas singularum & effectus exponent, (c) atque iis præsertim, qui in rebus tam pacis, quàm belli haud medio-

---

(a) *Linguam quam non noverat, audivit.* Psal. 86. 6. (b) *Arist. Pol. 7. c. 17.* (c) *Audiens sapiens, sapiensior erit: & intelligens, gubernacula possidebit.* Prov. 1. 5.

diocriter verſati ſunt & exercitati: iſtarum (a) enim rerum notitia hoc præſenti tempore magis utilis eſt, addiſcitur faciliùs, & minùs animum fatigat.

§. Nec inutiles cuiquam videri debent iſtiusmodi exercitationes ad rectè educandos Regum ac Principum filios: nam experientia optima rerum omnium magiſtra fatiſ docet, multa ſuapte ſponte condiſcere pueros, quæ magiſtri iſtitutione non niſi difficulter fuiſſent aſſecuti. Multò vero minùs exiſtimet aliquis media iſthæc tam varia educationi officere potiùs, quam prodeſſe. Si ad domandum & corrigendum equum, nunc fræno, nunc habena, nunc paſtomide, iisque variis, multis item ad eam rem præceptis eſt opus, quantam putabimus requiri curam & ſolertiam ad rectè formandum Principem, qui non imperitæ ſolùm plebeculæ, ſed iſpis, etiam ſcientiarum Magiſtris imperare debet? Non naturæ donum eſt: (b) *Videtur ars artium, & ſcientia ſcientiarum hominem regere, animal tam varium & multiplex*: Nec ullus unquam ſupremum artis illuſ aſtigium attingere poterit.

§. Sat ſcio, Princeps Sereniſſimè, virum illum, quo Serenitas Veſtra Magiſtro nunc utitur, ab omnibus iis artibus & ſcientiis (quæ Monarchiæ huius noſtræ eſt felicitas) tam probè inſtructum eſſe, ut Serenitatem Veſtram ad magnam in iisdem perfectionem facili compendio perducturus ſit; iſta tamen documenta omnino prætereire non potui, eò quod propoſitum mihi ſit, non Veſtræ ſolùm Serenitati, ſed aliis etiam Principibus, qui ſunt, aut, erunt deinceps, hæc meâ quali- cunque ſcriptione, ſi quo modo poſſim, prodeſſe.

SYMBOLUM VI.

EMblematis huius artificio cœleſtis Sponſus uſus eſt in ſacro epitalamio, ut ornamenta virtutum ſponſæ ſuæ exprimeret. (c) *Venter tuus*, inquit, *ſicut aceruus tritici, vallatus liliis*. Et videntur eodem alludere lilia, quæ coronabant columnas (d) templi Salomonici; ne qua iis deeſſet perfectio, illa item, quæ ſeptiramum (e) Tabernaculi candelabrum exornabant. Eadem mihi quoque nunc fuit occaſio, ut in præſenti Symbolo ſub tritici ſpecie ſcientias, liliorum verò artes atque literas humaniores, quibus illæ condecorandæ ſunt, adumbratas vellem. Nec abſque autore & fundamento; nam per (f) ſpicas jam pridem diſcipulos intellexit Procopius, per (g) lilia verò eloquentiam ipſe Sponſus. Et quæſo, quid politiores literæ aliud ſunt, quàm quædam ſcientiarum corona? Diadema (h) Principum eas Caſſiodorus appellat. Et quædam etiam Hebræi fertis floribus ſolebant redimire. Illud, credo, ſignificant Poëtarum lauri, ſpiræ & cingula (i) (Hiſpani *Rofcas de las vecas* vocant) flores item ſerici diverſicolores, laureæ Doctoralis apud eosdem inſignia, Animi centrum & meditullium ſcientiæ occupent, circumferentiæ tamen loco manſuetiores literæ ſint. Uniùs notitia abſque ornamento aliarum, ignorantia quædam ſpecies eſt: ſcientiæ enim nexis velut invicem manibus, haud aliter conficiunt circulum, (k) ac novem Muſæ ſolent,

F

lent,

(a) *Sapientiam omnium antiquorum exquiret ſapiens, & narrationem virorum nominatorum conſervabit.* Ecceſ. 39. 1. & 2. (b) S. Greg. Nazianz. in Apol. (c) Cant. 7. 2. (d) *Et ſuper capita columnarum opus in modum lili poſuit, perfectumque eſt opus columnarum.* 3. Reg. 7. 22. (e) *Ac lilia ex ipſo procedentia.* Ex. 25. 31. (f) *Spicæ nomine ut ego quidem ſentio diſcipulorum catum intellexit.* Procop. c. 17. Iſa. (g) *Labia ejus lilia diſtillantia myrrham primam.* Cantic. 5. 3. (h) *Diadema eximium impreſtibilis notitia literarum, per quam dum veterum providentia diſcitur, regalis dignitas augetur.* Caſſ. 12. var. 1. (i) Aloyſ. Nov. S. proph. cap. 5. (k) *Ommes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum, & quaſi cognatione quadam inter ſe continentur.* Cicer. pro Arch.

lent, cùm choros ducunt. Quantum creat fastidium sapientia, si morosa nimum sit, & humaniorum literarum atque artium suavitate non aliquantum condiatur? Necessariæ ergo istæ sunt Principi, ut imperandi severitatem temperent, utpote quæ à suâ, quâ pollent, amœnitate humaniores dici consueverunt. Commune

aliquid cum cæteris Princeps præ se ferre debet, & discurrendo de studiis variis commem se præbere & affabilem; neque enim regia dignitas est, quæ præcellit animos, sed gravitas nimia & imprudens, quemadmodum oculos non lux solis offendit, sed nimia ejusdem siccitas. Oportet itaque ut liberalioribus artibus scientia politica temperata atque ornata sit. Neque enim illæ resplendent minus, quàm rubini in corona aliqua, aut adamantes in annulo; atque adeo haud dedecent Majestatem regiam artes istæ, quæ ingenium pariter & manum desiderant; neque quicquam (a) auctoritati derogare poterit, aut curis obesse publicis, si temporis aliquid per vices, & animi causa iisdem Princeps impertiat. Sic Marcus Antonius Imperator pingendi artem; Maximilianus Secundus sculptoriam; Theobaldus Navarrae Rex Poësin & Musicam adamabant, quâ postrema etiam Philippus Quartus modernus Hispaniarum Rex, Serenitatis Vestrae Parens, oblectare animum solet, quoties à curis gravioribus utriusque orbis quies conceditur. In eadem & Spartani Juventutem suam exercebant. Quin Plato etiam & Aristoteles exercitia collaudant ut Reip. perquam utilia. Et licet non semper in iisdem conquiescat animus, assummere tamen illa aliquando etiam ratio statûs suadebit; eò quod populo mire placeat, si videat Principem interdum à curis gravioribus sevocare animum, & non semper in subditorum servitio cogitatione defixum esse. Quo nomine (b) Drusi deliciae populo Romano quondam acceptæ fuerunt.

§. Duo

(a) *Nec cuiquam judici grave, aures studiis honestis & voluptatibus concessis imperire.* Tac. l. 14. Annal. (b) *Nec luxus in juvene adeo displicebat: hoc potius intenderet, diem adificationibus, noctem conviviiis traheret; quàm solus, & nullis voluptatibus avocatus, mæstas violentias & malas curas exerceret.* Tac. l. 3. Annal.

§. Duo solum in ejusmodi artium exercitio & usu advertenda sunt. Unum est, ut ne palam id fiat, sed intra privatos parietes, ut facere solebat Alexander Severus Imperator, tametsi de canendi peritiâ, seu voce id fieret, seu instrumentis musicis, nemini quicquam concederet. Facile plerique contemnimus, si cui sceptrum & imperium in manus tradita fuere, eum plectro aut penicillo occupatum videamus. Quod majori etiam dignum notâ censemus, si ætate provectiore jam sit, in quâ negotia illi publica magis curæ esse debent, quàm privatæ istiusmodi oblectationes, præsertim cum ita natura comparati simus, ut minimè incusemus Principem temporis malè perditum, si nihil omnino agat, aut otiosus sit; demus tamen ei vitio, si istiusmodi artibus sese dedat. Alterum est, ut ne multum temporis aut operæ in iis ponat Princeps, aut Præstare aliis cupiat, aliàs in vana illa excellentia magis, quàm in Republica bene administrata aucupabitur gloriam. Quod Neronem aliquando fecisse meminimus, qui dimissis imperii habenis currum auriga malebat regere, aut mimus in theatro personam agere, quàm in orbe Imperatorem. Prudenter sane malo isti ivit obviam Alphonsus Rex in præclaris legum suarum institutis, quando de ejusmodi Principum delectamentis discurrens, sic loquitur: (a) *E porende el Rey, que no su piefe de estas cosas bien usar, segun de suso diximos sin el pecado, el a mal estanza, que le ende vernia, seguirle ya, aun de ello gran dano, que envilesceria su fecho, dexando las cosas mayores, y buenas, por las viles. Rex proinde, qui recte his rebus quemadmodum supra diximus, uti nesciret, præterquam, quod gravi se delicto atque dedecori obnoxium redderet, aliud quoque, idque grave admodum pateretur detrimentum, dum negotia sua nibili pendens, magni momenti, magnæque utilitatis curas vilibus atque inutilibus posthaberet. Eundem abusum, quo fit interdum, quòd Principes majori in pretio artes habeant, quam scientiam bene laudabiliterque gubernandi. Mantuanus etiam Poëta eleganter his carpit versibus:*

(b) *Excudent alii spirantia mollius æra,
Credo equidem vivos ducent de marmore vultus,
Orabunt causas melius, Cælique meatus
Describent radio, & surgentia sidera dicent.
Tu regere imperio populos Romane memento
Hæ tibi erunt artes, pacique imponere morem,
Parcere subjectis; & debellare superbos.*

§. Et tametsi Poësis pars sit Musicæ: quod enim in hâc præstat tonus gravis & acutus, hoc in illâ efficiunt accentus syllabarum, & consonantes: estque exercitium hoc præ illo longè nobilius, illud quippe manuum est; hoc solius ingenii, illud ad delectandum; hoc delectando ad instruendum. Ut tamen ita sit non videtur omnino convenire Principi, propterea quòd mira ejus dulcedo nobiliores animi actiones valdè impediatur; nam ubi semel conceptuum ejusmodi humana mens, velut philomela cantûs sui suavitate, capta fuerit, ab iis deinde avelli sese non finit, atque ita acuit se subtilitatibus Poëticis, ut postea hebescat penitus, & obcæcetur molestiarum duritie & asperitate, quas in regimine subire, necesse est.

(c) *Vile autem exercitium putandum est, & ars, & disciplina, quæcunque corpus, aut animam, aut mentem liberi hominis ad usum, & opera virtutis inutilem reddant. Unde porrò fit, ut si in gubernando non eam animi voluptatem, quam in pangendis*

(a) Lib. 21. tt. 5. q. 2. (b) Virg. 6. Æneid. (c) Arist. lib. 8. Pol. cap. 2.

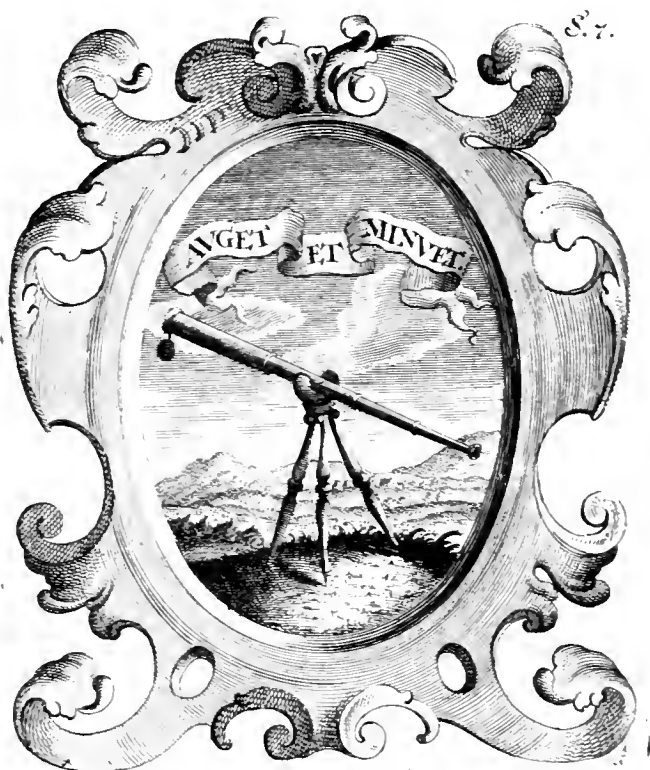
giat omnino, aut committat aliis: quomodo fecit Joannes Secundus Arragoniæ Rex, qui tempus Poëtices studio inutiliter traducebat, evocando ad se è remotissimis provinciis, qui in eo excellenter; usque dum subditi muneris neglecti impatientes, concitato contra eum tumultu, otioso isti ipsius oblectamento modum ponerent. Nihilominus cum Poësis hoc tempore in aulis & palatiis frequens admodum sit, & valde mansuefaciat atque excolat animos, videtur ignorantia alicujus notam Princeps omnino effugere non posse nisi leviter tinctus eâ sit, aut aliquam ejus notitiam usumve habeat. Quare aliquid studii eâ in re concedi illi poterit; quantum videlicet ad excitandum animum & ingenium acuendum satis fore putabitur. Quo in genere multa etiam præclara poëmata videmus profecta ab iis, qui aut orbis, aut Ecclesiæ gubernacula tenuerunt, idque non sine universali nationum omnium applausu & approbatione.

§. Sunt præterea inter Principes non pauci, qui artem distillatoriam factitent; quod exercitium etsi perhonestum sit, utpote in quo multi admirandi naturæ effectus, & secreta sese prodant præstat tamen ab eâ abstinere prorsus Principes, eò quod (a) curiositas facili negotio inde ad Alchimiam adjiciat animum, aut saltem sub illius colore cupiditas deinde periculum faciat consolidandi argenti vivi, & auri atque argenti conficiendi. Quâ in re tempus omnium pretiosissimum malè & inutiliter perditur, & consumuntur thesauri præsentis pro incertis & indubiis. Mera dementia est, & quæ non nisi morte curari potest, unum ex alio experimentum summere, nec advertere tamèn, meliorem lapidem Philosophicum inveniri non posse, quàm bonam & prudentem œconomiam. De hac nimirum & utili negotiatione, non de scientia Chymicâ intelligi debet illud Salomonicum: (b) *Quid sapientia locupletius quæ operatur omnia? Si autem sensus operatur: quis horum, quæ sunt, magis quam illa est artifex.* Hujusmodi commerciis cum incolis regionum Tharsis & Ophir Rex ipse Salomon ingentes congeffit thesauros, ad quos advehendos nunquam sanè instruxisset tot & tantas classes, tot ac tantis expositas in mari periculis, si in catinis eisdem parare potuisset. Cum verò de rebus omnibus copiose ipse (c) disputaverit, habueritque scientiam à Deo infusam & inditam, absque dubio illud etiam secretum si quomodo potuisset fieri, fuisset assecutus, & re ipsa usurpasset. Nec verò credibile est Deum id unquam permissurum: desinerent enim omnia gentium commercia ad quæ conservanda nihil æque conducit, ac moneta aliqua communis omnibus, è pretioso & raro metallo conflata.

(a) *In supervacaneis rebus noli scrutari multipliciter*, Eccl. 3. 24. (b) Sap. c. 8. 5. & 6. (c) *Et disputavit super lignis à cedro quæ est in Libano, usque ad hyssopum, quæ egreditur de pariete.* 3. Reg. 4. 33.

SYMBOLUM VII.

NAscuntur unà nobiscum affectus; ratio verò non nisi multis post annis subsequitur quando illi jam imperium habent in voluntatem & hæc iis paret ut dominis, specie boni inaniter delusa, donec ratio, instauratis temporis successu & experientiâ viribus, suum agnoscat dominandi jus, quod illi à natura concessum, & affectuum tyrannidi obsistere incipiat. Et solet hoc lumen in Principibus ferè exoriri tardius, eò quod affectus in iis ob consuetas aulæ delicias potentiores sint: cùmque ii, qui Principum adhærent lateribus, gratiam quoque eorundem plerumque aucupentur, eâque voluntatis beneficio potiùs, quàm rationis potiri se posse sciant. Hinc omnes adulandi utuntur artificio, atque illam quidem sibi reddere benevolam, huic vero caliginem offundere satagunt. Habeat igitur Princeps perspectas artes istas, atque armet se in affectus suos proprios non solùm, sed & in eos omnes, qui iisdem ad occupandum ipsius animum abuti voluerint.

§. Magna hic passim incuria in componendis Principum animis. Herbas inutiles & infrugiferas, quæ frugibus immiscentur, radicibus cum tempore evellimus, & succrescere sinimus affectus pravos ac passiones, quæ rationi bella movent. Curando Principum corpori Galeni complures præstò sunt, animo sæpè vix unus Epicætetus; neque tamen minores pati infirmitates is solet, quàm corpus, quin tantò graviores, quantò hoc ille præstantior. Si vultus illi esset aspectabilis oculis, in quo malarum affectionum intemperies sese posset prodere, multorum sanè doleremus vices, quos febrilis ille appetituum æstus sic miserè depascitur; interim quia aspectum fugiunt, felices eos arbitramur. (a) *Neque frustra præstantissimus sapientiæ adfirmare solitus est; si recludantur tyrannorum mentes, posse aspici laniatus & ictus; quando, ut corpora verberibus, ita sævitiâ, libidine, malis consultis animus dilaceretur*

G

Pro!

(a) Tacit. l. 6. Annal.

Pro! quantis non ejusmodi animus jaçtatur perturbationum tempestatibus! lux omnis, mens & ratio illi eripitur, ut longe aliter, ac revera sunt in se, appareant omnia. Hinc tanta judiciorum & opinioum varietas; hinc oppidò pauci suis recte momentis ponderant singula, sed pro luminis accessu vel recessu diversimode æstimant. Nempe cum affectibus perinde se res habet, ac cum tubis opticis, qui una ex parte objectorum augent magnitudinem, ex altera minuunt. Eadem planè crystalli sunt, res visæ omninò eadem: hoc tamen discrimen est, quòd incidentes in unam partem species, & radii visuales à centro ad circumferentiam deriventur, unde magis sese diffundunt & multiplicant; ex altera contra è circumferentiâ colliguntur ad centrum, ac proinde res visas haud paullò minores offerunt. Tantum inter utrumque videndi modum interest, (a) eodem prorsus tempore (tametsi in regnis diversis) in coronam regiam, & successionem paternam convertebant oculos, infans Jacobus Jacobi Secundi Arragoniæ Regis filius, & Infans Alphonsus filius Dionysii Regis Lusitaniæ. Sed ecce quàm dispari ratione ac modo: prior ille, invito etiam Patre, ultrò oblatam respuit; alter contra pietatis jura, vi & armis eam Patri de capite detrahare aggressus est. Unus curas ingentes, & regnandi pericula secum exponens, mundo valere jussò, vitam monasticam, tranquillam magis & felicioram, præ aulicâ elegit; alter viam absque imperio acerbam duxit atque inutilem, & dominandi libidinem naturæ juri antetulit. Unus in coronæ circumferentiam, quæ aspectu jucunda in flores definit, intendebat oculos: alter punctum potius considerabat, & centrum, è quo laborum & curarum ducuntur lineæ.

(b) §. *Omnia quidem ejus quod speciem boni præfert, gratia omnes agunt; at quia in ejus agnitione fallimur, hinc error. Omnis nostra potentia, quantumvis magna, nobis videtur exigua; aliena contra, grandis admodum & ampla. Nostra non agnoscimus vitia; aliorum facilè cernimus. Defectus alieni gigantum videntur similes; nostri vix pumilionum instar nobis apparent. Quin vitia ipsa virtutum colore dextrè tegimus: ambitio est, & animi excelsitatem interpretamur; crudelitatem, justitiam; profusionem, liberalitatem; temeritatem, fortitudinem esse volumus.* (c) *Pauci scilicet prudentia honesta à deterioribus, utilia ab noxiis discernunt.* ita fallimur, si per illam tubi partem, ubi affectus & passiones obstant, res contueamur. Sola beneficia duplici illo modo, qui auget pariter & minuit, consideranda sunt. Ea quæ accipimus, grandia nobis semper videri debent; quæ in alios conferimus, exigua. (d) Ita Rex Henricus Quartus consueverat; immò beneficiorum collatorum in alios ne meminisse quidem solebat; contra, quæ ipsa accepisset, è memoriâ effluere nunquam sinebat, in id unicè intentus, ut gratiam, quasi debitum esset, quam primum exsolveret. Ne sibi imaginetur Princeps, beneficium, quod largitur, mancipii velut notam esse in eo, qui illud accipit. Non ego eam munificentiam dixerim, sed tyrannidem potius, & quendam quasi mercatum, quo voluntates, haud secus ac mancipia servilia in Guinæ littoribus, gratiarum pretio Princeps mercaretur. Qui dat beneficium, existimare non debet, obligationem se imponere. Is qui accipit, obstructum se credat. Princeps Deum potius imitetur, (c) *qui dat omnibus affluenter, & non improperat.*

§. In suscipiendis, gerendisque bellis; in pace concilianda & conservanda; in injuriis tam illatis, quam acceptis; iisdem semper rectæ rationis utatur perspicillis, per quæ æqualiter, sine fuce & fallaciis singula videat. Neminem illa in rerum æstimatione indifferentia & justitia magis decet ac Principem, qui in regno suo præstare id debet, quod examen in trutina, proindeque de rebus omnibus rectè

fin-

(a) Mar. Hist. Hisp. l. 15. c. 16. (b) Arist. l. 1. Polit. (c) Tacit. lib. 4. Annal. (d) Mar. Hist. Hisp. l. 22. cap. 1. (e) Jac. 1. 5.

sincereque judicet oportet; ut sua regno constet æquitas, cujus bilances nunquam in æquilibrio consistent, si affectui aut passionibus locus sit, aut ad rectæ rationis trutinam non omnia ponderentur. Eam ob rem singularis Magistrorum cura requiritur atque industria, qui Principis mentem probè instruant, istos voluntatum errores, & persuasionum vanitatem detegendo, ut à passionibus liber & expeditus sincerum de quâque re judicium ferre valeat. Etenim si cum animis nostris consideraverimus tot imperia collapsa, tot status immutatos, tot Reges ac Principes de vita pariter ac regno exturbatos, primam ferè originem fuisse deprehendemus, quod affectus obedientiam abjecerint, & rationi, cui lege naturæ subjecti sunt, parere noluerint. Nec ulla Reipublicæ capitalior pestis est, quàm appetitus indomiti, aut fines isti particulares, quos sibi quisque pro libitu statuit.

§. Non illud ego nunc contendo, ut affectus illi tollantur penitus aut exscindantur in Principe: absque illis enim ad omnes actiones generosiores profus esset inidoneus, cùm natura non frustra amorem, iram, spem, metum, aliasque passionibus similes nobis indiderit, quæ etsi virtutes non sint, sunt tamen illarum comites & media, sine quibus illæ nec acquiri rectè, nec exerceri possunt. Abusum solum earundem & inordinationem improbo: isthæc corrigenda sunt, ut Princeps in actionibus suis non affectibus ducatur, sed è prudenti politica omnia moderetur.

(a) *Regum est ita vivere, ut non modò homini, sed ne cupiditati quidem servias.* Carolus V. si quando iræ & indignationi indulgere aliquid vellet, privatim, & ab hominum remotus arbitrio id faciebat, non in publico, quando personam & Majestatem Imperatoris sustinebat. Nempe tunc Princeps ideam Gubernatoris agit potiùs,

quàm hominem: Gubernatoris, inquam, aliorum magis quam sui ipsius. Nihil tunc ex affectu statuendum; sed ad rationis regulam & normam expendenda omnia. Non ex ingenio proprio, sed arte. Mores Principis politici magis sint oportet, quàm naturales. Ejus consilio è corde Reipublicæ potiùs proficisci debent, quam suo ipsius proprio. Homines privati commodis & utilitatibus suis omnia metiri solent; Principes bonum publicum præ oculis habere necesse est.

In privato si passiones dissimulet, minùs candidi & aperti pectoris putatur indicium; in Principibus etiam ratio statùs id quandoque exigit. Nullius affectùs signa tum dedit Tiberius, cum Piso post sublatum è vivis ejus jussu Germanicum, sese illi prætulit. Id quod deinde Pisonem sollicitum habuit: (b)

Nullo enim magis exteritus est, quam quòd Tiberium sine miseratione, sine irâ obstinatum, clausimque vidit, ne quo affectu perumperetur. Qui pluribus imperat, cum pluribus variare affectus debet, aut quantum fieri potest, immunem sese ab iis ostendere.

(c) Illud denique conetur Princeps, ut una eademque hora, pro occasionum varietate, severum & benignum; justum & clementem; liberalem & parcum se exhibeat: (d) *Nam tempori aptari decet.* Quâ in re Tiberius excellens fuit, cujus mentem haud facilè quisquam dispicere potuit, (e) *adeò vertit & miscuit iræ & clementiæ signa.* Bonus Princeps sibi dominatur, & servit populo. Quod si naturales animi impetus aut frangere, aut dissimulare neglexerit, eundem semper tenebit in agendo modum; quo fiet, ut facilè quivis visurus sit, quò consiliis suis collimet, contra præcipuam Politicæ regulam, quæ vel ideò suadet variare agendi rationem, ut ne mens Principis omnibus innotescat. Nec sanè periculo vacat, si naturam & affectus Principis alii penetrent: nulla enim via facilior ad occupandum ipsius animum, quem expedit liberum servare semper & clausum aliis, si quidem rectè Imperio præesse desideret. Ubi Ministri Principis inclinationem semel perspexerint, mox eidem adulari, & eosdem præ se ferre affectus incipiunt. Si qua in re Princeps

(a) M. Tull. in Orat. pro Syl. (b) Tacit. l. 3. Annal. (c) *Istuc est sapere, qui ubiunque opus sit, animum possit flectere.* Terent. (d) Sen. in Med. (e) Tacit. l. 3. An-

ceps obstat animum, idem etiam ipsi faciunt, ut jam non nisi penes obstinatos imperium sit. Quòd si aliquando è re fore videbitur, ut Princeps populi affectum plausumve captet, ita se potius gerat, ut ea, quæ populus fugit & amplectitur, naturali instinctu ipse fugere & amplecti videatur.

§. Porrò inter affectus & passiones Aristoteles etiam verecundiam numerat, quam negat virtutibus moralibus accensendam, eo quod sit infamiæ metus, adeoque videatur cadere non posse in virum bonum & constantem, qui cum ex præscripto rectæ rationis agere omnia soleat, non est quod de ulla re verecundetur. S. Ambrosio tamen (a) virtus est quæ actionibus modum ponit. Quod intelligendum puto de Verecundia illa ingenua, & liberali, quæ animo honestiori fræni instar est, ne quid turpe aut indecorum admittat: estque optimæ indolis indicium, & argumentum haud leve, superesse adhuc in ejusmodi animo quædam virtutum femina, etsi nondum satis altè radicata. Aristotelem verò loqui crediderim de Erubescencia alia vitiosa, & immoderata, quæ virtutibus noxia est, haud secùs ac ros lenior segetes fovet ac recreat, at ubi pruinae in modum cadit, adurit easdem ac destruit. Nulla virtus exerceri liberè potest, ubi hæc passio inva- luerit, neque ulla res Principibus magis perniciofa est, eò vel maximè, quod virtutis gerat speciem, perinde quasi candidioris sit animi (cum fracti & abjecti potius esse videatur) si negare, contradicere, reprehendere, castigare Princeps erubescat. Nimium in sua amplitudine hi tales se constringunt, umbras quodammodo metuunt, & quod caput est, aliorum sese reddunt mancipia, qui dominari debuerant. Illud vero quàm indecorum, quod frontem ipsorum verecundiæ color occupet, quo adulescentes, mendaces, facinorosos suffundi oporteret, quodque sui ipsorum obliti ab aliis regi se sinant ac decipi? Quidquid alii petunt, offerunt ultrò & largiuntur, nihil pensi habentes, quid exigant merita, solis victi precibus. In sententias aliorum & consilia, etsi minimè probata, lubentes abeunt hoc solo nomine, quod contradicere ipsi non audeant, malintque victi videri quàm vicisse alios. Id quod gravissimorum malorum in Rep. seminarium est. (b) Nam quorundam parum idonea est verecundia rebus civilibus, quæ firmam frontem desiderant. Principibus itaque omni ope enitendum, ut hanc verecundiæ passionem, & pudorem naturalem moderentur fortitudine & constantia, firmando non animum solum, sed ipsum etiam exteriorem vultrum contra adulationes, mendacia, fraudes & malitiam; ut corrigere & emendare, integritatem verò regiam in dictis & factis factam rectam tueri valeant. Quod quia Joannes Secundus, & Henricus Quartus, ambo Reges, facere prætermiserunt; quid mirum, tam auctoritatem, quàm coronam ipsorum in tantum adducta fuisse discrimen? Verùm in passione hac curanda, singulari cautione opus est, etsi enim alia vitia veluti spinæ radicitus extirpanda sint, hoc tamen amputandum est potius, ut id refecetur solum, quod superfluum est; relinquatur vero illa Verecundiæ pars, quæ virtutum est custos, moresque & actiones hominum componit: nam absque hoc fræno indomitus planè erit Principis animus, & nisi ad indecentiam atque infamiam subinde advertat oculos, passionum suarum sequetur impetum, accedente præsertim potentia, & præceps ruet. (c) Si vix artibus honestis retinetur pudor, quid fiet, si illum omnino exuerimus? Tiberius certè (d) postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore & metu, suo tantum ingenio utebatur. Hac de causa Plato dixit, Jovem aliquando, cum ge-

---

(a) Pulchra virtus est verecundia, & suavis gratia, quæ non solum in factis, sed etiam in ipsis spectatur sermonibus, ne modum prætergrediatis loquendi, ne quid indecorum sermo resonet tuus. S. Ambr. (b) Seneca. (c) Tacit. lib. 24. Annal. (d) Tacit. lib. 6. nal.

generis humani ruinam metueret, Mercurium ablegasse in terras, ut Justitiam & Verecundiam inter homines partiretur, quibus sese ab interitu vindicarent.

§. Atque huic passioni, de qua nunc agimus, haud multum abfimilis est, nec minus exitiosus Principibus affectus ille, quem commiserationis vulgo solemus dicere. Exitiosus inquam, qui ubi in animo prævaluerit, nec ratio, nec justitia rectè suum faciunt officium; dum enim plus æquo verentur, ne cui aut reprehendendo, aut castigando ægrè faciant, subditorum delictis medicinam adhibere negligunt, & multa impunè abire sinunt. Obsurdescunt ad populi clamores, nec eos movent damna publica, interim tanguntur misericordia trium aut quatuor hominum, à quibus ista proficiscuntur. In delictis alienis confusos se sentiunt, atque adeò, ut ne sibi aliorum causa sit malè; connivere malunt potius, aut impunitatem concedere, quàm in illa animadvertere. Judicii imbecillitas hæc est, & prudentiæ defectus cum tempore corrigendus; eadem tamen moderatione adhibita, qua de Verecundia ante dictum est: ut scilicet ea solum commiserationis pars refecetur, quæ sic languere facit animum, & ita effæminat, ut fortiter & constanter agere nequeat; retento tamen misericordiæ affectu Principum proprio, (a) ubi recta ratio absque jactura tranquillitatis publicæ ita suaferit. Uterque iste tam Verecundiæ, quàm Commiserationis affectus domari possunt ac corrigi actibus quibusdam cantrariis, qui nimiam illam cordis teneritudinem, mentisque imbecillitatem paulatim tollant, atque ad fortiora corroborent animum, serviles istiusmodi metus ei eximendo. Quod si subinde Princeps conabitur (etsi in rebus minimis) animum firmum & constantem retinere, suæ item dignitatis & officii habere rationem, facilè idem postea in rebus majoribus præstare poterit. Plurimum sanè refert, si vel semel generosè ea in re vincat sese ipse, & timeri se atque suspici ab aliis faciat.

§. Restant duæ aliæ passiones, juventuti nimium quantum noxiæ; Metus & Obstinatio animi. Metum dico, quando Princeps omnia pertimescit, & sibi ipse in omnibus diffidens, nec loqui audet quicquam, nec agere. Nihil unquam rectè à se agi putat, veretur prodire in publicum, & successum magis amat ac solitudinem: Isthuc plerumque ex educatione muliebri, quæ à consortio hominum solet esse alienior, uti & ex defectu experientiæ nascitur, cujus etiam solius beneficio malum illud curari potest, si assuefiat nimirum Princeps ad audientiam præstantam tam subditis quam exteris, si sæpè foras in publicum, & in lucem producat, ut homines & alia nosse discat, qualia ipsa in se sunt, non quomodo ea aut imaginatio depinxit, aut is, quo magistro & moderatore utitur. Ad Principis conclave liber semper pateat accessus Viris Illustribus ac Nobilibus, qui Patri ejus à cubiculis sunt; aliis item aulicis fortitudinis, ingenii & experientiæ laude præstantibus. Qui mos in Hispania observatus fuit, usque ad tempora Philippi Secundi Regis; qui molitionibus Caroli filii factus cautior, illam aliorum communicationem & accessum liberum restrinxit omnino ac sustulit: atque ita dum unum declinare voluit incommodum, in aliud incidit æquè Principibus noxium, quale est, nimium sese ab hominum alloquio abstrahere: hoc enim dum faciunt Principes, facilè postmodum fit, ut certæ alicui personæ affectu peculiari & favore ipsi adhærescant.

§. Obstinatio denique partim ex metu, partim ex ignavia quadam naturali nascitur; quando nimirum Princeps nihil omnino agere vult, sed contra institutionem præfractè obfirmat animum. Curari vero debet illa mentis segnitias flammis & stimulis gloriæ; quemadmodum calcaribus equorum vitia solent corrigi: paulatim itaque ducendus in viam Princeps, & laudandi progressus, quos fecerit, tametsi sub initium laudes istæ supra meritum etiam sint, & ad solam speciem.

H

SYM-

(a) *Principatus enim est proprium misereri.* S. Chryf.

SYMBOLUM VIII.

IN Monocerote mirè solers fuit natura ac provida. Inter ipsos oculos Iræ arma defixit. Prorsus necessum est, ut oculum utrumque intentum habeas in eam passionem, quæ tam imperiosè actionibus & motibus animi dominatur. Eadem flamma, quâ succenditur, lumen illi eripit. Ab insania & furore nonnisi temporis brevitate differt. Nec homo iratus idem est qui antea; per iram enim quasi extra seponitur. (a) *Non desiderat fortitudo advocatam iram.* (b) *Quid enim stultius est, quam hanc ab iracundia petere præsidium, rem stabilem ab incerta, fidelem ab infida, sanam ab ægra?* Ad triumphandos hostes nihil opus levitate iracundiæ. Nec fortitudo est, quæ absque ratione commoveri se finit. Verbo, nullum vitium magis Principem dedecet, quam istud: irasci enim contemptum supponit, aut acceptam injuriam. Nullum item muneri & officio ejus sic adversatur: nihil enim æquè tenebras offendit judicio, quod clarissimum semper esse debet in eo, qui aliis imperat. Princeps qui ira, & stomacho leviter exardescit, cordis sui potestatem tradit irritanti, & arbitrio illius se subicit. Si absque offensione ne plica quidem in pallio regio disturbari posset à quopiam; quid erit denique, si animum illius quis conturbet?

§. Enimverò ira tinea quædam est, quam parit, & nutrit ipsa purpura. Pompa superbiam gignit, superbia iram. Et potentiæ quasi proprium est, nolle pati. Nimis quam delicatus est Principum sensus. Speculum, quod facillimè maculam contrahit. Cælum, quod vapore tenui citò obnubilatur, & jacit fulmina. Vitium quod animos magnos plerumque generosos & impatientes occupat; perinde ac mare,

(a) Cicero, (b) Seneca.

mare, quantumvis vastum sit & potens, levissimo tamen ventorum flatu gravissimos patitur motus ac tempestates. Illud solum interest, quod hæ in animis Principum longè diuturniores, sint, quam in ipso mari, præsertim ubi honor læsus fuerit, quem existimant absque vindicta recuperari non posse. Deus bone! quantillum erat (a) Sanctium Navarræ Regem, pugna ad Alarcum habita, non salutato prius Rege Alphonso hujus nominis Tertio, domum repetere? hic tamen ea re offensus sic fuit, ut inurbanitatis istius oblivisci nunquam potuerit, nec conquirere, donec regno illum exuisset. Principum ira pulveri tormentario similis est, qui simul atque ignem concipit, mox vires suas exferit. Nuntium mortis (b) eam appellat Spiritus sanctus, ut vel hoc nomine eam frænare & cohibere par sit. Turpe est eum, qui aliis mandata dat, huic passioni succumbere. Meminerint Principes, ideo sceptri loco nihil sibi in manus tradi, quo lædere quenquam possint: quod si aliquando gladius strictus Regibus præferri solet, id justitiæ, non vindictæ insigne est, & aliena tunc quidem portatur manu, ut noverint iram inter & executionem mandatum debere intercedere. E Principibus pendet salus publica, quæ facile in discrimen veniet, si Consiliario tam præcipiti, qualis est ira usi fuerint. Ecquis manus ejus effugit? nam fulminis instar est, quando suprema potestas eam impellit. (c) *Eporque la ira del Rey* (ut ait in suis legibus Alphonfus Rex) *es mas fuerte, è mas damosa, quo la de los otros Omnes, porque la puedo mas ayua complir porende debe ser mas apercebido, quando la oviere en suberla sofrir. Et quoniam nullius hominis ira potens æque, ac noxia est, uti regis, certe cautum hunc magis atque providum esse addecet, ad eam, si quando irritata fuerit, temperandam.* Si Principes ira nonnunquam inflammati sese ipsi contuerentur oculis, speciem utique cernerent indignam tanta Majestate; cujus tranquillitas, & suavis tam verborum, quam actionum concentus, allicere magis debet, quàm terrere; amorem conciliare potius, quàm formidinem.

§. Cohibeat itaque Princeps iræ impetum; quod si id non possit, sustineat saltem furorem, & executionem ad tempus differat: nam uti dixit (d) idem Alphonfus Rex, *Debe el Rey sofrirse en la sanna, fasta que sea passada, e quando lo fiziere seguirse à gran pro, ca podra escoger la verdad, è fazer con derecho, lo que fiziere.* *Cobibendus a rege est, donec deserbuerit, affectuum æstus, tum enim primo & veritatem intueri clarius, & ex juris atque æquitatis legibus agere poterit.* Theodosius Imperator in semetipso expertus id fuit, quare lege etiam cavit, ut sententiæ capitales ante, quàm triginta dies abiissent, executioni ne mandarentur. Quod decretum prius (e) Tiberius fecerat, sed ad solos decem dies, etsi Senatui nollet facere potestatem, sententiam semel latam revocandi. Rectè illud quidem, si idè factum fuisset, ut gratiæ locus esset, aut de causa cognosci denuo posset; verùm (f) Tiberius homo crudelis & ferox, tantum indulgere non voluit. Augusto item Cæsari suasit Athenodorus, ne quid iratus decerneret prius, quam viginti quatuor Alphabeti Græci literas ex ordine recensuisset.

§. Cùm itaque ira furor brevis sit, maturitati deliberationis directè oppositus, nullum illi aptius remedium est, quàm prudens consultatio animi: ne scilicet cum executione præcipitet Princeps, donec consilio rem omnem expenderit. Non immerito contemptum se putabat (g) Assuerus Rex, quando Regina Vasthi ab ipso

(a) Mar. Hist. lib. 11. cap. 18. (b) *Indignatio Regis, nuntii mortis.* Prov. 16. 14. (c) Lib. 10. tt. 5. p. p. 2. (d) Idem ibid. (e) *Itaque vitæ spatium damnatis prorogaretur, sed non Senatui libertas ad pœnitendum erat.* Tac. l. 3. Annal. (f) *Neque Tiberius interjectu temporis mitigabatur.* Tac. l. 3. Annal. (g) *Quæ renuit, & ad Regis imperium, quod per Eunuchos mandaverat, venire contempsit. Unde iratus Rex, & nimio furore succensus, interrogavit sapientes qui ex more regio semper ei aderant.* Est. c. 1, 12.

vocata venire renuit; & tametsi id graviter acceperit, ulcisci tamen voluit, antequam regni sui proceres in consilium adhibuisset.

§. De accepta injuria multum cum aliis colloqui, iram magis succendit: unde & Pythagoræ fuit monitum: *Ignem gladio ne fodito*: agitatio enim flammam magis suscitatur: neque efficacius pro ira remedium est, quam silentium & solitudo: seipsa sensim consummitur & interit. Quin immò blandissima sæpè verba frigidæ instar sunt, quam fabri ferrarii fornacibus affundunt, ita magis magisque inflammant.

§. Hæc porrò in auribus sedem habet, aut certè per eas quasi foras advigilat: (a) has ergo muniat Princeps, ne sinistros rumores facilè hauriant, qui animum irritare possint. Hinc factum reor, quòd statua Jovis Cretensis auribus careret; nam iis, qui cum imperio sunt; damni plus adferunt sæpè, quam emolumentum. Ego necessarias eas judico Principibus, si circumspectæ sint, & cum prudentia consilium, capiant, neque ad primos quosque rumosculos commoveri se sinant. Tunc ira laudabilis est, quando eam ratio suscitatur, & lenit prudentia. Ubi hæc ira (b) non est, justitia esse non potest. Tolerantia nimia peccandi licentiam dat, & obedientiam audacem facit. Omnia tolerare æquo animo & pati, aut ignorantia est, aut servitus, hominis de se parum sentientis. Iram fovere, ut offensionem fiat fati, aut exemplum statuatur de injuria in auctoritatem regiam admittitur, non vitii, sed virtutis est, idque lenitati, & mansuetudini nil quicquam derogat. Equis magis mitis & mansuetus, quam (c) David, vir secundum (d) cor Dei, tam lenis in vindicando, tam in ira moderatus, ut cum Saulem infensissimum sibi hostem in sua teneret potestate, fati habuerit oram (e) chlamydis illi præcidere, cujus facti adhuc illum pœnituit postea. Et tamen quanta severitate injuriam ultus est, qua Rex Hanon legatos ejus affecerat? Miserat eos David ad consolandum Regem de obitu Patris sui, ille verò sinistrè suspiciatus, ad explorandum regni statum potius venisse, barbæ semirasis, & vestibibus indecorè decurtatis eos hæc se dimisit. Non tulit hanc injuriam David, homo cætera mitissimus: sed bello illum adorsus, omnes regni civitates, quas occupavit, funditus everit, incolas verò earundem (ut cum Scripturâ hoc dicam) (f) adducens ferravit, & circumegit super eos ferrata carpenta divisitque cultris, & traduxit in typo laterum. Immunitas quædam, atque iræ immoderatio cuiquam ista videri possent, qui fortè nesciret, injuriarum vulnera interdum curanda sic esse, ut ne cicatrices quidem maneant reliquæ. Ferro & igni interminatus est civitatibus & provinciis quibusdam (g) Artaxerxes, ni cuidam suo decreto essent obsequentes, daturus aliàs tam hominibus, quam animantibus brutis puniti contemptus & inobedienciæ severissimum exemplum. Justissimus Deus isthanc politicam nos docuit, quando extremo cum rigore, salva tamen misericordia, à Syriorum (h) exercitu pœnas sumpsit, eo quod se Deum montium blasphemè vocitassent. Suprema Principum auctoritas & potestas pars est Reipublicæ, adeoque offensas & injurias acceptas dissimulare semper non possunt.

§. II.

(a) Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram. Jac. 1. 19. (b) Nunc irasci convenit justitiæ causâ. Stob. Ser. 20. (c) Memento Domine David, & omnis mansuetudinis ejus. Psal. 131. 1. (d) Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum. Act. 13. 22. (e) Surrexit ergo David, & præcidit oram chlamydis Saul. Reg. 24. 5. & 6. 1. Paral. 19. (f) 2. Reg. 12. 31. (g) Ut non solum hominibus; sed etiam bestiis in via sit in sempiternum pro exemplo contemptus & inobedienciæ. Est. 16. 14. (h) Quia dixerunt Syri, Deus montium est Dominus, non est Deus vallium: dabo omnem multitudinem hanc grandem in manu tua, & scietis, quia ego sum Dominus. 3. Reg. 20. 28.

§. Illa porro ira in Principibus laudabilis, & Reipubl. perutilis, quam suadet ratio, quæque gloriæ stimulis incitata, ad ardua & sublimiora impellit animum, etiam sine illa nihil egregium, nihil magnum moliri quis potest, nedum ad exitum perducere. Illa; illa est, quæ generosioribus spiritibus cor pacit, & supra se erigit ad contemnendas & spernendas difficultates. Cotem virtutis eam appellavere Academici, & virtutum comitem Plutarchus vocat.

§. Maximè verò sub Principatus initium ita deponere debet Princeps, & oblivisci injuriarum antea illatarum, uti fecit Rex Sanctius, (a) cognomento Fortis, cum per successionem Castellæ regnum adeptus esset. Cum imperio Naturam velut immutat Princeps; quidni ergo immutet affectus etiam & passiones? Abuteretur sanè dominatu, qui vindictam de eo sumeret, qui jam subditum se agnoscit. Illud offenso sit satis, quod in eum nactus sit imperium, qui prius læserat. Nobiliorem vindicandi rationem Fortuna largiri non potest. Ita secum reputabat Ludovicus XII. Galliarum Rex, quare suadentibus nonnullis, ut ultimum iret injurias, quas id temporis accepisset, cum Ducis Aurelianensis solum titulo gauderet, respondisse fertur: *Regem Franciæ non decet ulcisci injurias Aurelianensis Ducis.*

§. Offensas privatas in personam, non dignitatem admissas extrema sua potentia ne vindicet Princeps; etsi enim una ab alia videatur secerni non posse, expedit tamen non raro illas distinguere, ne Majestas exosa fiat, aut nimium formidabilis. Eò tendebat (b) Tiberii responsum, cum diceret. Si Piso nihil peccasset aliud, quam quòd de morte Germanici; & suo luctu lætatus esset, privatas inimicitias ulcisci se velle, non Principis. E contrario vindicare non debet, ut privatus, injurias, quæ aut muneri ejus, aut statui publico irrogantur: ita ut passione abreptus, de sua existimatione aut honore actum putet, nisi confestim ultionem paret, præsertim quando in aliud differre tempus magis expedit; etenim ira Principum non motus animi esse debet, sed utilitatis publicæ. Hanc præ oculis habuit (c) Rex Ferdinandus Catholicus, cum Rex Granatæ tributum nollet pendere, contra ac ejus majores fuerant soliti; atque una insolentiùs renuntiaret, jam pridem eos decessisse, in suis autem officinis monetariis non aurum aut argentum elaborari, sed enses fabricari & lanceas. Dissimulavit tamen ad tempus libertatem istam & arrogantiam Ferdinandus Rex, & inducias cum illo pactus est, differendo vindictam usque dum in statu quietiori res essent; qua in re bono publico (d) magis quàm affectui suo consuluit.

§. Nec minoris prudentiæ est iram tunc dissimulare, cum præsummi meritò potest, fore aliquando tempus, quando nocebit eam ostendisse. Ea de causa Rex Catholicus Ferdinandus, tametsi Primoribus regni graviter offensus esset, quando tamen abdicato Castellæ regno, se recepit in Aragoniam, prudenter admodum istam animi indignationem, & acceptas injurias taciturnitate celavit, atque adeò amicis & benevolum omnibus sese in suo discessu exhibuit, tanquam jam tunc præsentiret, denuò se regno isti aliquando præficiendum, uti reverà postea accidit.

§. Generosa mens injurias vultu tegit, neque iracundiæ impetu abolere eas satagit, sed egregiis facinoribus potius, optimo sanè, & verè heroico vindicandi genere. (e) Cum Rex Ferdinandus, cognomento Sanctus Hispalim obsideret, Vir quidam nobili loco natus exprobrabat Garfiæ Perefio de Vargas, quod scuto undulato, contra ac familiæ isti liceret, uteretur. Dissimulavit ille tum quidem

1

hoc

(a) Mar. Hist. Hisp. lib. 15. cap. 10. (b) *Nam si legatus officii terminos, obsequium erga imperatorem exiit, ejusdemque morte, & luctu meo lætatus est, odero; seponamque à domo mea, & privatas inimicitias, non principis, ulciscar.* Tac. l. 3. An. (c) Mar. hist. Hisp. l. 2. c. 16. Anton. Nibriß. Dec. lib. 7. c. 9. (d) *Fatuus statim indicat iram suam; qui autem dissimulat injuriam, calidus est.* Prov. 12. 16. (e) Mar. histor. Hisp. l. 13. c. 7.

hoc dictum, donec Triana vi tentanda esset. Ibi inter primo adeò strenuè dimicavit, ut scutum infixis missilibus telis undique coopertum è pugna referret. Quare ad suum reversus æmulum, qui loco tum sibi caverat, & scutum ostentans sic eum allocutus est: *Non absque causa tu quidem hoc scutum nostræ abjudicasti familie, qui illud tantis objicimus periculis; tibi verò præ aliis deberi, quis neget, qui tanto studio illud servas?* Solent plerumque calumniarum magis esse patientes ii, qui ab isto maledicendi genere alieniores sunt; neque minor virtus est, istam triumphare passionem, quam hostem.

§. Iram Principis accendere, haud minus periculosæ plenum opus est aleæ, quàm ignem coniculis, aut tormento portis insititio (petardam vulgò dicunt) subijcere, & licet in favorem proprium id fiat, prudentiæ tamen est illam moderari, præsertim si contra potentiores ea sit: ejusmodi enim iræ redundant plerumque in caput illius, qui primus auctor & incensor extitit, (a) Hæc causa fuit, cur Mauri Toletani tantoperè laborarint, ut placarent iratum Regis Alphonsi Sexti animum, contra Archiepiscopum Toletanum & Reginam; propterea quod hi absque illius mandato Mosqueam iis eripuissent. Ex quo duo eruo documenta: Unum est, debere Ministros, quando officii ratio sic postulat, quam blandissimè fieri potest, ea proponere Principi, quæ ei aut fastidium creare possunt, aut bilem commovere: (b) facilè enim accidit, ut animus furore correptus in eum deinde desæviant, qui rem enarrando exposuit, quantumvis omni culpa is vacet, aut optimo zelo id fecerit. Alterum est, ut dextrè contentur non moderari solum Principum iram, sed regere etiam & occultare. Seraphini isti (amoris Ministri) quos coram Deo assistere viderat Isaias, (c) *duabus alis velabant faciem ejus, & duabus velabant pedes ejus;* ne videlicet noxa alicujus rei ira ex oculis emicante, sic perterrescerent, ut montibus mallent opprimi, quàm iratum Dei vindicis vultum intueri.

Ubi verò iracundiæ calor deferbuit, jam dolent etiam Principes, & indignantur. si quos iræ suæ testes, aut executionis habuere spectatores; utrumque enim istud à regia dignitate alienum est. Et propter hoc Deus ipse uxorem Lothi (e) in statuam salis convertit.

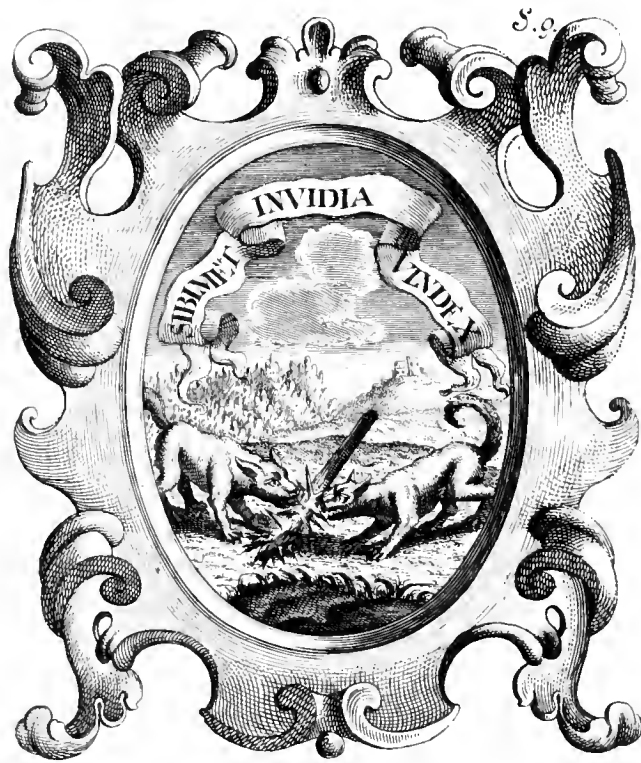
S Y M B O L U M IX.

CUM proprio suo damno trophæis & gloriæ Herculis sese opponit invidia. Si præacutam ejus clavam morfibus impetat, quid efficit aliud, quàm ut proprias cruentet fauces? Nimirum sui ipsis vindex est. Ferro nihil videtur simile, quod à sanguine, quem fundit, rubiginem trahit, & ab eadem post exeditur. Alia omnia vitia, ab aliquâ boni specie, aut delectatione ortum habent: hoc contrà ex dolore interiori, & boni alieni odio nascitur. Vitia alia pœna ultrix à tergo sequitur; huic etiam præire ea solet. Invidia priùs in propria sævit (f) viscera, quàm in honorem proximi. Umbra virtutis est: hujus lucem fugias necesse est, quisquis illam evitare voluerit. Quod noctua Solis radios suis captet oculis, illud est, quod aliarum avium odium suscitât & invidiam: si intra noctis tenebras, & sua se abderet latibula, nullum illi à reliquis esset periculum. Inter æqua-

---

(a) Mar. Hist. Hisp. lib. 6. cap. 17. (b) *Cuncta tamen ad Imperatorem id melius relata.* Corn. Tacit. lib. 4. Annal. (c) Isa cap. 6. 2. (d) *Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni.* Apoc. 6. 16. (e) *Respicensque uxor ejus post se, versa est in statuam salis.* Gen. 17. 26. (f) *Putredo ossium invidia.* Prov. 14. 40.

æquales æmulationi haud facile locus: fortuna unius assurgente, alterius crescit invidia. (a) *Instita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem agris oculis introspicere modumque fortunæ à nullis magis exigere, quam quos in æquo videret.* Infelici (b) lolio invidia similis est, quod tum primumprehendit segetem, quando ea altior est, & in fructus maturuit. Famam itaque dignitates, & officia honoratiora defugiat quisquis invidiæ tela experiri non vult. (c) *Ex mediocritate fortunæ pauciora pericula sunt.* Regulus in tanta Neronis servitia agebat securus, (d) *quia nova generis claritudine, neque invidiosis opibus erat:* Attamen indignus esset hic metus generoso pectore. Quod alii nobis invideant; excellentiæ nostræ præ iis signum. At nullos sen-

titæ æmulos, non optima nota. Melius sanè est, invidiam pati, quam æquis animis tolerari ab omnibus. Invidia virtutis stimulus est, perinde enim ut rosa spinam conservat, sic virtutem invidia. Facile illa negligeretur, si obrectatores deessent & lividi. Multos æmulatio evexit supra alios, multos invidia fortunatos reddidit. Æmulatio Carthaginis Romanam auxit gloriam, uti & Famam Caroli V. Imperatoris, illa Francisci Galliarum Regis. Ecclesiæ Romanæ, immò & universæ Sixtum Quintum invidia peperit, prima fortunæ ejusdem origo. Nihil hic melius, quam illa flocci pendere, & conniti semper altiùs, donec invidum oculi deficiant, ut aspectu ultra sequi non possit. Terræ umbra ad inum usque è cælestibus orbem elementis citimum pertinet, & lunæ splendorem inficit; altioribus Planetis nihil officit. Vis solis, si vehementior sit, nebulas dispellit & dissipat. Æmulatio locum non habet, ubi magna est inæqualitas, atque adeò hoc unicum illi remedium est. Quo citius quis conscenderit altius, ed minus invidiæ erit expositus. Fumum non efficit ignis, qui incenditur subito. Intereà, dum colluctantur quasi inter se merita, nascitur invidia, & contra ea arma summit, qui supra cæ-

(a) Tacit. lib. 2. Hist. (b) *Cum autem crevisset herba, & fructum fecisset, tunc ap-
paruerant & zizania.* Matt. c. 13. 26. (c) Tacit lib. 14. Annal. (d) Idem Ibid.

teros extollitur. Superbia & aliorum præ se contemptus, illa sunt, quæ in successu prospero invidiam conciliant, & miscent odia. Modestia contra illam reprimat: Nemo enim invidet felici, qui seipsum pro tali non æstimat. (a) Hac de causa Saul, postquam in regem unctus fuit, mox in domum suam se recepit, atque ut palàm faceret, non efferri dignitate regia, sceptro tantisper seposito, aratro admovit manum.

§. Aliud item remedium est, non domi Fortunam suam ampliorem facere, sed foris apud exteros: nam qui alium humili loco natum antè novit, nunc autem in altiori dignitatis gradu collocari videt, facilè hanc illi felicitatem invidet. Per oculos (b) magis, quam per aures malum istud sese in animum insinuat; multi clarissimi Viri, ut aliorum fugerent invidiam, sublimiores honorum gradus maluerunt effugere. Tarquinius Consul, ut invidiæ sese subduceret oculis, ultrò voluntarium elegit exilium. Valerius Publius tectis propriis flammam injecit, quorum amplitudo invidiam illi pepererat. Fabius (c) Consulatu se abdicavit, sic inquit: *Fam spero, Fabiorum gentem invidia infestare desinet.* Hos tamen ego deceptos existimo, propterea quod illud ipsum fit vindictam concedere potiùs, aut ulteriorem ansam præbere invidiæ; quæ ubi semel persequi aliquem institerit, antè non desinit, quàm eum ad extremam detruserit miseriam. Sol umbras non jacet, quàm diu in supremo cæli consistit vetrice; at quando declinat, & nobis prior fit, tum crescunt illæ, & porriguntur longius. Sic prorsus invidia eum majori impellit impetu, qui in ruinam pronus jam est, aut labi incipit: & quoniam illa plerumque non nisi pusillanimes occupat, semper in metu est, ne rursus in pedes sese is erigat. Etiam postquam leonibus objectus fuisset Daniel, nondum tamen fatis tutus videbatur Dario Regi ab iis, qui favorem ei regium invidebant; adeoque hominum invidiam metuens magis, quàm belluarum immanitatem, lapidem, quo lacum leonum obstruxerat, (d) *obsignavit annulo suo, & annulo optimatum suorum, ne quid fieret contra Dauelem.*

Interdum ad declinandam invidiam, ejusque incommoda, consultum erit in eandem Fortunæ navim eos admittere, quorum timeri poterat æmulatio. Ita (e) remora, quæ deforis navi adhærescens, cursum ejus sistit; recepta intrò, vires perdit.

§. Invidia non semper proceras arrodit cedros; nonnunquam in humilibus spinis, quas natura ipsa odisse quodammodo videtur, suos fatigat dentes, & cruentat labra, usque adè ut miseras etiam aliorum & calamitates absque livore & indignatione intueri nequeat: sive hoc eo accidat, quòd ejus malitia amens prorsus sit; sive quia ferre non sustinet animi robur & constantiam illius, qui ista patitur, aut illustrem famam, quæ ex fortunæ injuriis nasci solet. Habet præsentis libri Autor quamplurima, ob quæ vicem ejus merito aliquis doleat, nihil verò, aut pauca certe, cur in invidia esse possit apud alios: est tamen, qui has curas, labores & fatigationes assiduas, non æstimatas fatis, aut remuneratas invidet. Et sanè videtur fatalis hæc adversus eum æmulatio. A se ipsa oritur absque culpa & sæpè ea etiam illi affingit, quæ auditione prius ipse alias accipit, quam vel imaginari sibi potuisset. Sed tamen tantum abest; ut animus ejus tam candidus suæque obligationis memor turbari istis se sinat, ut invidiam illam & indignationem amet potiùs; quippe quibus se veluti stimulis quibusdam incitari, & ad ulteriora impelli quotidie sentiat.

§. Principes itaque; qui gradu & dignitate tanto sublimiores sunt aliis, hoc agent

(a) 1. Reg. 10. & 11. (b) *Ut effugiamus nomen invidia, quod verbum ductum est, a nimis intueno fortuam alterius.* Cic. in Tusc. (c) *Non enim poterimus ulla esse in invidia spoliati opibus, & illa Senatoria potestate* Cic. ad Att. (d) Dan. 6. 17. (e) *Peculiariter miratum, quomodo adhærens tenuisset, nec idem polleret in navigium receptus.* Plin. lib. 23. c. 1.

agant potissimum, ut superent invidiam. Cui tantum non fuerit animi, quomodo animi habebit satis, ut Princeps sit? Velle autem aut beneficiis, aut rigore illam vincere, hominis effet planè imprudentis. Monstra omnia domuit Hercules, contra hoc nec robur profuit, nec beneficium. Nullius certè gratia plebs obtrectare definit: quicquid enim præstiteris debitum credit, quin majora semper sibi pollicetur, quam accipiat. Obtrectationes extinguere non debent in Principe gloriæ studium: nec ulla res in susceptis negotiis ejus terrere animum. Canes lunam allatrant; sed hæc latratus illos facilè despicit, & institutum iter insistit. (a) *Ars prima regni est, posse invidiam pati.*

§. Nec valde nociva est Monarchiis invidia: enimvero virtutem plerumque magis accendit, & illustriorem reddit; præsertim si Princeps justus sit & constans, nec facilè calumniis fidem adhibeat. In Rebuspublicis tamen, ubi singuli partis rationem obtinent, & passionum suarum desideria opitulantibus consanguineis & amicis possunt exequi, perquam periculosa est: concitat enim discordias, & clandestinas conspirationes; unde postea bella nascuntur civilia, ex his verò dominiorum immutationes. Illa est, quæ superioribus sæculis Hanibalem aliosque illustres heroes profligavit; hoc nostro verò in dubium etiam vocare potuit insignem fidelitatem Angeli Baduerii Clarissimi Veneti, quem meritò gloriam & ornamentum Republicæ istius dixeris. Vir fuit profecto boni publici tam amans, & studiosus, ut ejectus etiam in exilium, & injusta æmulum persecutione oppressus, in omnibus tamen conservationi & saluti patriæ mirè studuerit.

§. Optimum invidiæ remedium in Rebuspublicis est communis omnium æqualitas, ut scilicet omnis pompa & ostentatio prohibeatur: nihil enim sic æmulationem excitat ac divitiarum splendor & amplitudo. Ea de causâ tantam adhibuit operam Respublica Romana, ut superfluis conviviorum sumptibus modum poneret; agros item, aliasque possessiones sic divideret - ut vires & facultates civium æquales essent.

§. Invidia haudquaquam decet Principes, tantò cæteris sublimiores, tum quia inferioris vitium est adversus majores; tum etiam, quia exigua gloria sit oportet, quæ inclarescere aliter non potest, nisi obscuret alias. Pyramides in Ægypto inter septem (b) orbis miracula censebantur, eo quòd incidentem lucem ab omni latere sic exciperent, ut nullam in corpora vicina umbram jacerent: Imbecillitatis signum est illius laborare penuria, quod aliis invidemus. Sed nihil magis indignum principe, quàm si ipse præstantiæ & prudentiæ suorum Ministrorum invidet: hi enim ejus quodammodo partes sunt ac membra; neque vero caput pedibus invidet quod robore polleant ad sustendandum corpus; aut brachiis, quod laborant; in eo gloriatur potius, quod instrumentis talibus instructum sit. Amor tamen proprius interdum in causâ est, ut sicut Principes potestate præstant aliis, ita etiam donis tam animi, quam corporis iisdem cupiant excellere. Etiam fama carminum (c) Lucani Neronem affligebat inter tot ac tantos honores, quibus fruebatur. Quare caveant sedulo, qui cum Principibus agunt, ne cum iisdem de scientiæ aut ingenii laude videantur velle contendere quòd si casus aliquando ita tulerit, cedant potiùs, & palmam iisdem ultro deserant. Unumque non prudentia solum est, sed reverentia etiam Principibus debita. In illo Dei palatio, quod vidit Ezechiel, coram astabant (d) Cherubini, (scientiæ & sapientiæ spiritus) insigni cum

K

cum

(a) Seneca. (b) *Pyramides in Ægypto, quarum in suo statu se umbra consumens, ultra constructionis spatia nulla parte respicitur.* Cassidor. l. 6. var. Epist. 16. (c) *Lucanum propria causâ accendebant, quòd famam carminum ejus premebat.* Nero. Tac. lib. 15. Annal. (d) *Apparuit in Cherubin similitudo manus hominis subtus pennas eorum.* Ezech. 10. 8.

cum modestia manus alis suis cooperientes. Illud ego optarem, ut Princeps invideret cultui & venerationi, quam quidam nimis etiam ambiciosè deponunt, hoc nomine, quod apud eum gratia plus valeant, & illi chariores sint, atque adeò ut hos favores nimios aliquantum moderetur. Verùm nescio quo pacto gratia illa & favor fascinent animum Principis, & invidiam exoculent. Saul (a) non rectis oculis aspiciebat Davidem, cum præclara ipsius facinora etiam in obsequium suum gesta, præ suis tamen celebrari conspiceret. Contra Assuerus (b) Rex facilè ferre poterat Amanum, quem singulari affectu prosequabatur, ut Regem coli ab omnibus & suspici.

§. Nulla invidia plus habet periculi, quam quæ est inter viros Nobiles; curandum itaque; ut honores & munera non videantur familiis certis esse hæreditaria, sed ab una transferantur ad alias, ita quidem, ut locupletiores occupentur in officiis, quæ pompam aliquam & sumptus postulant, pauperiores verò in iis, per quæ ad lautiores redire fortunam, & nobilitatis suæ splendorem tueri valeant.

§. Æmulatio aliqua gloriosa, illa nimirum, quæ non virtuti, aut alienæ invidet excellentiæ, sed ea destitui se dolet, & egregiis experimentis qua fortitudinis, qua ingenii ad eam aspirare contendit, illa, inquam, meretur laudem; neque enim vitium censerit debet, sed scintilla quædam virtutis, quæ ex animo nobili & generoso eminet. Gloria, quam Miltiadi victoria contra Persas peperit, ita accendit Themistoclis animum, ut quicquid in eo esset vitii, flammæ illæ illico absumerent, ipse vero in alium mutatus hominem, & quasi extra se positus, Athenas perambulare, & diceret. *Miltiadis trophæis se è somno excitari.* Quamdiu Vitellius habuit æmulos, à vitiis sese abstinuit; at simul ac illi defuere, tum ipse exercitusque *severitia, libidine, raptu in extremos mores proruperunt.* Talis est æmulatio, quam Respublicæ fovere debent propositis præmiis, erectis trophæis ac staturis; anima enim est & spiritus, quibus illæ conservantur, & magis indies efflorescunt. Atque hanc causam esse puto, cur Respublica Helveta tam parum labores suos fines ulterius extendere, & cur ex eadem tam rari viri illustriores prodeant; tametsi aliàs Natura virtutem & animi robur iis minimè denegarit: nam præcipuum eorum institutum est, servare inter omnes & in omnibus æqualitatem, quo casu cessat omnis æmulatio, adeò virtutes egregiæ & militares veluti ardentes prunæ sub cineribus sopiuntur.

§. Verùm quamvis illa inter Ministros æmulatio utilis videatur, non omni tamen vacat periculo: *Populus*, enim, (d) qui neminem sine æmulo sinit, variè affectus est, unde dum isti uni, illi alteri plausum dant, contentio inter utrosque oritur, & partium studio concitantur tumultus ac seditiones. Accedit, quod ambitionis ardor, & cupiditas efferendi se supra alios ad fraudes, artesque illicitas impellere soleat, & quæ honesta primum erat æmulatio, in odium tandem atque invidiam degeneret. Offensus olim Metellus, quòd in Hispania Citeriore Pompejo successor nominaretur, & gloriæ Pompejanæ invidia stimulatus, milites exautoravit, robur exercitus imminuit, & provisionem omnem incuriosus neglexit. Quod & Pompejus postea fecit, cum rescisceret Marcum Popilium Consulem sibi succenturiantum; & ne forte triumphatis Numantinis gloriam is adipisceretur, antequam abiret officio, pacem cum iis fecit, Romano nomini admodum probrosam. Hoc nostro tempore Grolla in hostis potestatem concessit, non alia de causâ, quàm quòd inter Tribunos militares, qui subsidio mittebantur, de prærogativa esset contentio.

(a) Non rectis ergo oculis Saul aspiciebat David à die illa. Reg. c. 18. 9. (b) *Cunctique servi Regis, qui in foribus Palatii versabantur, flectebant genua, & adorabant Aman.* Esth. c. 3. 2. (c) Tac. lib. 2. Histot. (d) Tac. lib. 24. Annal.

tio. Nihil æque perniciosum Principibus, nihil magis remedio indiget. Neque hic ullo modo dissimulandum, sed puniendus non is solum, qui culpæ plus habet, sed & qui innocentior videri potest. Ille, quia caussam dedit; hic verò, quia non cessit juri suo, & occasionem rei bene gerendæ elabi passus est. Qui rigor, si cui videatur nimius, utilitate boni publici, & exempli facilè excusari poterit. Nulla magna resolutio absque aliqua permixtione injuriæ. Priùs ad obsequium Principis oculos reflectere debet subditus, quàm ad existimationem propriam; postea satisfactionem postulet pro accepta injuria, & obsequium putet Principi præstitum, quòd illam tantisper tolerarit. Insignis animi fortitudo est in tali casu patientem esse: debet enim generosus animus Regis obsequium suis anteferre passionibus, & (a) *privata odia publicis utilitatibus remittere*. Aristides & Themistocles capitali dissidebant odio, cum tamen ambo mitterentur unà legati, & urbis portam attigissent dixisse fertur Aristides: *Vis Themistocles, tantisper hic seponamus privatas nostras similitates, repetituri eas postea ubi egressi iterum fuerimus?* (b) Idem fecit Henricus Gulmanius Dux Assidonæ, qui etsi alias Roderico Pontio Marchionæ Gaditano ex privatis contentionibus consensus esset, boni tamen publici amore eidem opitulatum ivit, cum Alhamæ à Mauris obsidione premeretur. Sed quia haud paulo facilius est, ea prævertere incommoda, quàm corrigere postea, cavendum erit Principi, ne duos pari authoritate eidem muneri Ministros præficiat, nam (c) *arduum eodem loci potentiam & concordiam esse*. Tiberius sanè, cum alium destinare deberet in Asiam æqualis cum illo dignitatis, qui tum provinciam illam administrabat, periculosum id fore ratus. M. Alerum *delegit è prætoris, ne consulari obtinente Asiam, æmulatio inter pares, & ex eo impedimentum oriretur*.

SYMBOLUM X.

Falco è vinculis emissus, nolas à pedibus appensas rostro dissolvere conatur, quippe libertati suæ noxias; siquidem tinnitus ille & clangor vocis instar est, quæ vel levissimo excitata motu Venatorem protinus advocat, atque adeò in causa est, ut miser retrahatur in vincula, tamen in penitissimas sese sylvas abdiderit. Heu! quam multis malo fuit, virtutum & rerum cum laude gestarum rumor! quam multos fama in invidiam adduxit, & durissimam iterum servire fecit servitum! (d) *Nec minus periculum ex magna seu bona fama, quam ex mala*. Nunquam Miltiades vitam infelix amisisset in carcere, si fortis illius animus in tenebris delitisset incognitus, aut si spiritus suos altiores moderatus sufficere sibi putasset aliorum Atheniensium civium æquare fortunam. Crevit victoriarum plausus, cumque invidiæ oculi tam splendentes famæ radios ferre haud possent, à Republica illa in suspensionem vocari cœpit, quod æstimationem & gratiam mereri debuerat. Veriti nimirum sunt, ne suis tandem cervicibus jugum cogerentur admittere, quod ille hostibus imponebat; plusque futurum & incertum infidelitatis periculum formidarunt à Miltiade, quàm præsens illud & longe gravius, quod imminebat ab iis, qui aperte & palam civitatis ruinam ac perniciem moliebantur. Suspicio rationem in consilium non abhibet, nec sinit istiusmodi metus res suis ponderare momentis, aut se à gratitudine debita corrigi. Maluit Respublica illa unius civis, licet de se optimè meriti, carceres & infamiam, quàm alios omnes in continuis suspicionibus vivere (e) Carthaginenses Sapphoni Hispaniæ administrationem abrogarunt, specie quidem

K 2

Rei-

(a) Tacit lib. 1. Annal. (b) Mar. histor. Hisp. lib. 25. cap. 1. (c) Tacit. lib. IV. Annal. (d) Tacit in vita Agric. (e) Mar. hist. Hisp. l. 2. c. 1.

Reipublicæ in patria procurandæ ; re tamen vera , quia potentiam ejus , auctoritatemque amplius ferre non sustinebant. Pari modo & Hanomem , ejus in Provincia successorem , tot tantisque navigationibus celebrem multarunt exilio , nulla justiore de causa , quam quod ingenio & industria plus valeret , ac liberæ civitati tutum putarent. Viderant eum inter homines primum manu leonem tractare , & ci-

curare , & metuere cœperunt ne & ipsos tandem subjugaret , qui ferarum immanitatem domuisset. Ita videlicet obsequia & egregia facinora remunerari solent Republicæ. Nemo civium suum reputat honorem aut beneficium , quod in universam confertur communitatem , offensam tamen ejusdem & suspicionem omnes ad se arbitrantur pertinere. Si præmio afficiendus aliquis , vix pauculi suffragantur ; contra ut reum faciant , nemo non fatagit. Qui inter alios eminet , is jam in periculo est : nam zelus ; quem habet , boni publici , aliorum accusat inertiam ; prudentia aliorum inscitiam detegit. Hinc ista in obsequio Principum à parendi studio pericula ; hinc virtus & industria , perinde ac vitia , odio sunt. Salustius Crispus (a) cui vigor animi ingentibus negotiis par suberat , eo magis ut invidiam amoliretur , somnum & inertiam ostentabat. Sed illud pessimum , offendi quandoque Principem , si à vigilante Ministro excitetur , quem somno secum indulgere ipse potius cuperet. Eapropter uti hypocrisis quædam est , quæ virtutes fingit , & dissimulat vitia : ita alia nunc opus , quæ robur ac celsitudinem animi dissimulet , & famam compescat. Agricola certè invidiæ metu suam tantopere occultare studuit , ut qui tantam in illo animi demissionem & modestiam , cernerent , nisi aliunde de fama ejus inaudiissent eam ex primo viri aspectu nequaquam potuissent (b) augurari. Sensit cum tempore incommodum hoc Germanicus ; sed ferre maluit , quam corrigere , quando , nationibus multis debellatis , trophæum erexit quidem , nomen tamen suum ob famæ periculum eidem

(a)

(a) Tacit lib. 5. Annal. (b) *Viso, aspectoque Agricola quærerent famam, pauci interpretarentur.* Tacit in vita Agric.

(a) inscribere noluit. Sanctus item Joannes tanto suo nomine refert insignem illum favorem sibi à Christo Salvatore in suprema cœna exhibitum, quæ si humana politica non fuit, prudentem tamen fuisse (b) modestiam non negarim. Sola etiam somnia de eminentia propria invidiam inter fratres suscitant. Capitis discrimen propè Josephus adiit, dum ingenuè magis, quàm prudenter percensuit somnium de spicarum manipulis, qui suo inter alios erecto se inclinaverant: nam vel excellentiæ umbra, immò solum posse excellere, invidiam habet sollicitam: Gloria tam ob virtutes proprias, quàm aliorum (c) vitia, in periculo est. Vitium non æque in hominibus timetur, quia servos eos reddit; ac virtus, quia dominos efficit; Dominium quippe habet ab ipsa Natura sibi concessum in alios; quod tamen nolunt Respublicæ penes unum solum esse, sed æqualiter inter omnes dispersitum malunt.

Enimvero virtus, velut voluntaria quædam animorum tyrannis, non minus in eos habet virium, quàm vis ipsa & coactio, & quidem ad accendendam Reipublicæ æmulationem, perinde omnino est, sive ad obediendum uni alicui impellat ratio, sive vis adigat: quin prior illa tyrannis quo justior, eò periculosior est, & minus illi resistitur. Atque hæc ipsa res Ostracismo, seu exilio tessulato, ut Latini vocant, causam dedit, quo Aristides inter alios mulctatus fuit: cui vitio datum; quod vir bonus & justus communi omnium suffragio haberetur. Amicus virtuti maximè periculosus est populi favor: illius quippe plausus atque admurmuratio haud levis, ac delictum castigari solet, uti in (d) Galeriano videre licuit. (e) Breves itaque & infaustos semper fuisse populi Romani amores, etiam Germanicus experimento didicit. Nec Principes, nec Respublicæ valde cupiunt, ut Ministros habeant admodum excellentes, sed ut tractandis negotiis ii pares sint. Et hanc fuisse causam ait Tacitus, cur Poppæus Sabinus annos quatuor & viginti provinciarum præcipuarum procurationem obtinuerit, (f) nullam scilicet ob eximiam artem, sed quod par negotiis, neque supra erat. Magna ergo prudentia est, nolle suam occultare famam, atque adeò omnem ingenii, fortitudinis aut excellentiæ cavere ostentationem, & altiores cogitationes quasi sub cineribus abdere; tametsi fateor animo generoso difficile sit, intra pectoris angustias flammam cohibere, quæ undique emicat, & novam indies appetit materiam, quo magis accendatur, & luceat. Sed persuadere id nobis possunt Illustrium Heroum exempla, qui à Dictatura ad Stivam aliquando reversi sunt, uti & eorum, quos portæ Romanæ capere haud potuère, sed ingressi sunt triumphantes per dejecta urbis mœnia; trophæis inclyti, quique post devictas nationes receperunt sese in viles & humiles casas, ubi subinde revisit ad eos Respublica.

Nec sane tam citò eos in lucem denuò produxisset, nisi eos vidisset tam gloriæ esse fugitantes; umbræ enim illa similis est, quæ insequentem fugit, sequitur fugientem. Major illius fama est & opinio, qui plùs eam celare contendit. Rubellius Plautus mereri imperium eo nomine videbatur, quia vivebat (g) occultior. At non ita in Monarchiis, ubi ascenditur altius, quia semel ascendi cœptum est.

L

est.

(a) *Debellatis inter Rhenum, Albimque nationibus exercitum Tiberii Caesaris ea mœnimenta Marti, & Jovi, & Augusto sacravisse, de se nihil addidit metu invidiæ, an ratus conscientiam facti satis esse.* Tacit. lib. 2. Annal. (b) *Erat ergo recumbens unus ex discipulis ejus in sinu Jesu, quem diligebat Jesus* Jo. 13. 23. (c) *Agricola simul suis virtutibus, simul vitio aliorum in ipsam gloriam præceptus agebatur.* Tac. in vita Agric. (d) *Nihil ausus, sed nomen insigne & decora ipsi juventa, rumore vulgi celebrantur.* Tac. lib. 4. Hist. (e) Tacit. lib. 2. Annal. (f) Tac. lib. 6. Annal. (g) *Omnium ore Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Julia familia, ipse placita majorum colebat habitu severo, casta & secreta domo, quantoque metu occultior, tanto plus famæ adeptus.* Tac. lib. 14. Annal.

est. Viros fortes & animosos Princeps in pretio habet; Respublicæ timent potius. Ille præmiis & muneribus eos ad majora incitat; hæc sua ingratitude eosdem deprimunt. Nec timor solum est, quo suæ metuunt libertati; sed titulus etiam, quem invidiæ prætexunt & æmulationi. Favor omnium & applausus, si uni soli civi fiant, suspecta haberi solent & invidiam conciliant. Quod rarè in Principibus evenit, apud quos subditi gloria non facile in invidiam adducitur, quin si quid laude dignum ab eo gestum fuerit, illud sibi vendicant, tanquam à suo profectum imperio. Animadversum hoc in Othone Imperatore (a) *gloriam in se trahente, tanquam & ipse felix bello, & suis ducibus, & suis exercitibus Rempublicam auxisset.* Debent itaque Ministri prudentiores felices rerum successus tribuere Principi, facti cautiore exemplo Sili: qui malam propterea à Tiberio iniit gratiam, quòd gloriaretur, se legiones continuissè in officio: adeoque dictitare soleret, Tiberium nemini alteri, quam sibi debere imperium. (b) *Destrui nimirum per hæc fortunam suam Cæsar imparemque tanto merito rebatur.* Nec alia de causâ Vespasiano Antonius Primus displicuit, quam quod esset (c) *nimius commemorandis, quæ ipso meruisset.* Prudentior longe Agricola, qui (d) *numquam in suam famam gestis exultavit, ad auctorem & ducem, ut Minister fortunam referebat. Ita virtute in obsequendo, verecundia in prædicando, extra invidiam, nec extra gloriam erat.* Illustre ea in re exemplum dedit omnibus belli ducibus Joabus; qui quoties urbem aliquam ad deditionem compulisset, Davidem Regem admonebat ante, ut novas adduceret copias, adeoque ipsius auspiciis tribueretur (e) deditio. Habuerunt hanc præ aliis laudem Germani veteres, apud quos (f) *Principem suum defendere, tueri, sua quoque fortiter facta gloria ejus assignare, præcipuum sacramentum erat.*

§. Istis de causis securior erit de præmio, qui Principi, quàm qui Reipublicæ aliqua præstitit obsequia, & facilius illius, quam hujus demerebitur (g) gratiam. Minus quoque periculi est, si in illum delinquat aliquis, quam in istam: multitudo enim nec dissimulat, nec veniam largitur, nec misericordia commovetur. Æque ad audendum prompta, si cum periculo tentandum aliquid sit, si sine iniuste: quia enim seu metus, seu culpa ad multos pertinet facile sibi persuadent singuli periculum illud non suo imminere capiti, nec sibi istam inurendam (h) infamiam. Communitas frontem non habet, quæ possit erubescere: quemadmodum Princeps, qui sibi cum primis, tum deinde suæ ac posterorum famæ non immerito metuit. Principi omnes fere adulari solent, ea illi proponendo ante oculos, quæ ad gloriam faciunt. in Rebuspublicis (i) *paucis decus publicum curæ, plures tuta differunt.* Princeps curare hoc debet, ut subditis suis faciat fatis, in communitate cessat cura ista & sollicitudo: quicquid enim illa molitur aut agit, communi omnium consilio fit, adeoque ad omnes pertinere creditur. Atque hinc fieri arbitror, quòd Respublicæ (non de iis nunc loquor, quæ Regibus pares sunt) in fide patrum tuenda plerumque haud fatis constantes sint & fidæ: nam illud solum pro justo habent, quod ad earundem conservationem, amplitudinem, & libertatem, quam profitentur, videtur conducere, qua in re admodum illæ superstitiosæ sunt. Veram se colere libertatem autamant, & plurima tyrannorum idola servili submissione venerantur. Nemo non imperare se credit, & omnes obediunt. Contra do-

mi-

(a) Tacit. l. hist. (b) Tacit. l. 1. Annal. (c) Tacit. ibid. (d) Tacit. in vita Agric. (e) *Nunc igitur congrega reliquam partem populi, & obside civitatem, & cape eam: ne cum vastata a me fuerit urbs, nomini meo adscribatur victoria* 2. Reg. 12. 21. (f) Tac. lib. d. Germ. (g) *Tarda sunt, quæ in commune expostulantur, privatam gratiam statim mereare, statim recipias.* Tacit. lib. 1. Annal. (h) *Ita trepidi, & utrinque anxii cœunt; nemo privatim, expedito consilio, inter multos, societate culpæ tutior.* Tac. lib. 2. Hist. (i) Tac. lib. 12. Annal.

minatum unius, tanquam venenum aliquod, omnes theriaca sese muniunt, & multorum imperium avide ac securi hauriunt. Tyrannidem exterorum reformidant, illam domi suæ natam non agnoscunt. Multus ubique de libertate sermo, & nusquam ea reperitur. Imaginatione omnes, reapse nemo eam possidet. Instituant nunc comparationem confæderatæ Belgarum Provinciæ inter libertatem, qua fructi sunt quondam, & istam præsentem, & expendant diligenter, ultra ex his major sit; num item eam olim experti sint servitutem, ea perpeffi damna, & tributorum exactiones, quas nunc experiuntur & sentiunt. Cogitent quarundam Rerum publicarum Subditi, vel ipsi etiam Magistratus; qui in alios habent imperium, ullusne Tyrannus esse potuerit, qui duriori eos servitute opprimeret, quàm iidem illi, quos sibi ipsi tuendæ libertatis constituerunt Patronos, cum nullus omnino sit, qui ea sincerè fruatur, aut cui in actionibus suis libero esse liceat. Omnes suspicionum suarum miserrima mancipia sunt. Sui ipsius Tyrannus est ejusmodi Magistratus, & vere de iis dici potest, quòd (a) *magis sine Domino vivant, quam in libertate*, quantum enim magis è servitutis vinculis sese conantur eximere, tanto magis iisdem sese (b) illaqueant.

SYMBOLUM XI.

Lingua instrumentum est, quo sensa sua mens exprimit. Nam aut illius beneficio sese explicat, aut calami, qui velut lingua quædam muta alterius vicem subit, interdum, & verba efformat in charta, quæ voce oporteret eloqui. Ex utraque porrò animi cujusque dotes & magnitudinem licebit conjicere

L 2

(a)

(a) Tacit. l. 2. (b) Annal. *Sed dum veritati consulitur, libertas corrumpatur.* Tacit. l. 1. Annal.

(a) *In lingua enim sapientia dignoscitur, & sensus, & scientia, & doctrina in verbo sensati.* Quamobrem Alphonfus Rex dictus Sapiens, dum suis persequitur legibus, qualem in sermone se gerere, quave moderatione in loquendo Princeps uti debeat; sic ait inter cætera: (b) *Ca el mucho fablar faze en vilescer las palabras, fazele descubrir las poridades, e si el no fuere ome de gran seso por las sus palabras entenderân los omes la mengua, que a del.* Ca bien asi como el cantaro quebrado se canoze por sis sueno, otro siel se so del omne es cantzido por la palabra. *Per nimiam quippe loquacitatem vilescit Principis alloquium, arcanaque deteguntur. Quin si prudentia singulari ille non fuerit, hujus quoque defectum non aliunde facilius, quam è sermonibus homines colligent. Uti enim diffracti urcei vitium è sonitu, ita e verbis quanta sit in homine ingenii ac judicii vis intelligitur.* Et sane videtur Alphonfus Rex comparisonem illam ex his Persii carminibus mutuatus:

(c) --- *Sonat vitium percussa maligne.
Respondet viridi non cocta fidelia limo.*

(d) *Oratio vultus animi est, si circumtonsa est si facata, & manu fracta, ostendit illum non esse sincerum, & habere aliquid facti.* Ad quod declarandum alio nobiliori, magisque accommodato Emblemate uti placuit: Campana scilicet, quæ Principis Symbolum est; illa siquidem suspensa ex editiori urbis loco, omnes civum actiones gubernat ac dirigit; & si vel metallum probatum non sit, vel aliud lateat vitium, è sono (e) illico dignosci potest. Ad eundem fere modum Princeps universale quoddam suorum subditorum horologium est, tanquam qui è motu verborum ipsius magnam partem dependeant; per ista aut existimationem sibi apud illos conciliat: aut deperdit, nemo enim quisquam est, quin è Principis sermone de ejusdem natura, ingenio & affectibus augurari velit: Nullum est verbum, quod non studiosissime captent audientes. Manent alta mente reposta singula, quæ narrata dein aliis multorum subjacent examini, & à variis varie explicari solent. Addo illa etiam, quæ in secessu & non cogitanti forsan excidunt, profunda censerì, & mysteriorum plena, nec casu solum dicta, aut fortuito. Eapropter decet omnino, ne mentem illa præveniant, sed (f) ut præmeditata sint, & non nisi prævia temporis, loci, personarum consideratione proferatur. Nam

--- *Nescit vox missa reverti,*

(g) Ut ait Horatius; cui suffragatur Alphonfus Rex. (h) *Eporen le todo Ome, e mayor mente el Rey se debe mucho guardor en su palabra, de manera, que se a acatada, e pensada, ante que la diga: ca despues, que sale de la boca, no puede Ome fazer, que no sea dicha.* Atque eam ob causam hominibus quidem omnibus, at regibus præcipue magna in verbis circumspèctio adhibenda est, ut ea, priusquam prolata fuerint, provideantur solite & expendantur; quod enim dictum semel est indictum ut sit, efficere in nullius est potestate. Unde gravissima oriri possunt incommoda: Regum enim (i) verba præcipua sunt gubernandi instrumenta. *Mors & vita in manu linguæ:* honor & ignorantia: prosperitas & ruina subditorum. Ideo Callistenem monebat Aristoteles, cum eum ad Alexandrum Magnum mitteret, pauca cum eo colloqueretur, & non nisi

---

(a) Eccl. 4. 29. (b) Lib. 5. t. 2. p. 2. (c) Pers. (d) Senec. Epistol. 115. (e) *Vas fictile ictu & sono, homo sermone probatur.* Meliss. ferm. 48. tom. 5. bibl. (f) *A facie verbi, parturit fatuus, tanquam geminus partus infantis* Eccl. 19 11. (g) Hor. (h) Lib. 1. tt. 4. p. 2. (i) *Et sermo illius potestate plenus est.* Eccl. 8. 4.

si de iis, quæ placere eidem possent; eò quòd res plena esset periculi, cum eò agere, qui in lingua sua vitæ necisque circumferret potestatem. Nullum ex ore Principis exit verbum, quod non singularem habeat emphasin. Si de negotiis loquatur, mandata sunt: si de delictis, sententiæ decretoriæ: si de promissis, obligationes. Per istiusmodi verba aut recta incedit via, aut ab eadem deflectit obedientia. Videant itaque Principes, quomodo utantur hoc linguæ instrumento quod Natura non mero utique casu dentibus ceu firmo quodam muro seclufit & circumsepsit. Neque minùs ad domandam linguam, quam ad equum coërcendum fræno (a) opus est. Modicum quidem corporis membrum est; sed gubernaculo simile, in cujus motu totius navigii salus aut interitus vertitur. Lingua in lubrico sita est, facillime labitur, nisi firmet prudentia. Hinc illa Davidis Prophetiæ petitio: (b) *Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labiis meis.*

§. Quòd si eò etiam sese demittat Princeps, ut cum quovis familiarius colloquatur, id exstimationem ejus, atque authoritatem prorsus prostituit, aliaque accersit incommoda, nisi tamen fortè notitiæ alicujus capiendæ causa id fieret. Quisquis enim negotia pertractanda habet, Principem aliquem cuperet apprimè prudentem, & de rebus suis instructum quàm optimè; quod ferè est impossibile, eo quod (c) Princeps suâ scientia cuncta complecti nequeat, & si forsan minùs aptè ad propositum responderit, negotiorum minus capax judicabitur, aut incuriosus. Præterquam quod nunquam ferè dotes ac talenta Principis tanta esse deprehendantur, quanta est existimatio, quæ de iis à plerisque solet concipi. Et propter ejusmodi pericula malebant olim Romani Imperatores per codicillos secum agi, atque ipsi postea in scripto responsa dabant; tum ut tempus deliberandi suppeteret, tum etiam, quia calamus minus periculi conjunctum habet, quàm lingua. Hæc siquidem responsum diu differre commodè non potest, potest autem calamus. Sejanus, quantumvis (d) Tiberio gratosus, scripto tamen eum adibat. Quædam nihilominus sunt negotia, quæ ore tenus tractare præstat, quàm scriptione, tunc præfertim, quando haud satis videtur tutum in aliorum relinquere manibus scripturam, quæ perpetuum quoddam est testimonium, & pluribus obnoxium explicationibus, quàm verba ore prolata; quæ sicuti celerrime transeunt, nec tenaciter hærent in memoria, ita ad dandam actionem certam minus idonea sunt. Cæterùm sive hoc, sive isto modo respondeat Princeps, illud semper tenendum, (e) *multum brevi sermone inesse prudentiæ*, & vel hoc nomine eum Principis decere majestatem; unde & (f) *Imperatoriam brevitatem* vocat Tacitus. Enimverò lingua utendum, ut gladio, hoc est, ita ut ne apertum pectus ferienti exponas; qui totum aperit animum, periculo sese objicit. Discursus breviores efficaciores sunt, & multa in recessu habent animo ponderanda. Nihil æquè regii muneris est, ac pauca loqui, & multa audire. Nec minùs convenit nôsse tacere, quàm nôsse loqui. In hoc homines habemus Magistros; in illo ipsum Deum, qui semper silentium nos docet in suis mysteriis. Ad divinitatem accedit propiùs, qui tacere didicit. (g) *Stultus quoque si tacuerit, sapiens reputabitur, & si compresserit labia sua, intelligens.* (h) *In ore fatuorum cor illorum: & in corde sapientium os illorum.* Illud prudentiæ est, neutra ex parte transgredi limites, utrumque enim periculosum.

M

--- Ut

(a) *Aurum tuum & argentum conflu, & verbis tuis facito stateram, & frænos ori tuo rectos.* Eccl. 18. 29. (b) Ps. 140. 3. (c) Tac. l. 3. Ann. (d) *Componit ad Casarem codicillos: moris quippe tum erat, quamquam presentem, scripto adire,* Tacit. lib. 4. Ann. (e) Sophocl. (f) Tac. lib. 1. hist. (g) Prov. c. 17. (h) Eccl. 21. 29.

--- *Ut diversa sibi, vicinaque culpa est,*
 (a) *Multa loquens, & cuncta silens.*

Tunc loqui convenit, cum silentium aut Principi aut veritati præjudicat. Majestas solò etiam nutu sese abundè explicat. Silentium mutum opportunò tempore magna in Principibus facundia est; & significantius animi sensa solet exprimere sola morum gravitas & modestia, quàm ipsa verba: quod si his aliquando utendum, sincera sint oportet, cum regia quadam in sentiendo libertate.

(b) *Liberi sensu in simplici parole.*
Libera simplicibus verbis exponere sensa.

Etenim cum exaggerationibus nimis, cum juramentis & testimoniis non necessariis fidem aut amittunt omnino, aut certè suspectam faciunt. Gravia ergo sint absque fastidio, gratiosa absque sollicitudine, constantia sine asperitate, communia denique absque vulgaritate. Quin & apud Deum plus ponderis ac momenti habere videntur. (c) verba aptè composita.

§. Verumtamen nulla alia in re prudentiori linguæ & calami moderatione opus est, atque in promissis, in quibus Principes aut ex innata quadam animi generositate, aut ad intentos fines facilius assequendos, aut ad evitanda pericula, consueverunt esse liberaliores, sed dum fidem liberare postea nequeunt, perit auctoritas, & aliorum sibi accersunt inimicitias, adeò ut fatius (d) fuisset nunquam ita largiter polliceri. E promissis non fideliter exsolutis plura exorta sunt bella quàm ex illatis injuriis: in his siquidem non æquè semper locum habet utilitas, atque in illis, & Principes plerumque magis proprio moventur commodo, quàm acceptis injuriis. Polliceri prolixè, & promissa non solvere, superior contumeliam interpretatur; inter æquales injustitia; apud inferiorem tyrannis censetur. Ne ergò præceps sit lingua ad pollicendum, antequam certò constet (e) præstari posse quod promittitur.

§. Sed & in comminationibus lingua limites facile transilit; nam iracundiæ calor celerrimè illam commovet; cum verò vindicta deinde passioni animi par esse non possit, necesse est prudentiæ, immò & potestatis supremæ auctoritatem haud parum imminui. Consultius ergo fuerit, dissimulare tantisper offensas ut satisfactio effectus antè expendi queant, quàm illam Princeps comminetur. Qui minis utitur priùs, quàm manibus, iis solis ulcisci se cogitat, aut hostem commonefacere. Nulla comminatio gravior, quàm mutum silentium. Ignes cuniculis subjectos, sed jam displosos, nemo ampliùs metuit, qui autem sub aggeribus adhuc abditi delitescunt, semper magis formidabiles sunt: nam effectus imaginationis longe solent esse majores, quam sensuum.

§. Obmurmuratio plurimum invidiæ & jactantiæ propriæ admixtum habet, & solius ferme Inferioris est adversus Superiorem, atque adeò indigna omninò Principe, à cujus labiis nullius cujuscumque honori periculum creari debet. Si vitia grassari videat, ea puniat oportet, si defectus alios seviore, aut corripiat aut dissimulet.

§. Laus virtutis, rerum bene gestarum & obsequiorum, pars quædam est præmii, & ad ulteriorem sui ipsius æmulationem laudatum extimulat; quin & alii quoque

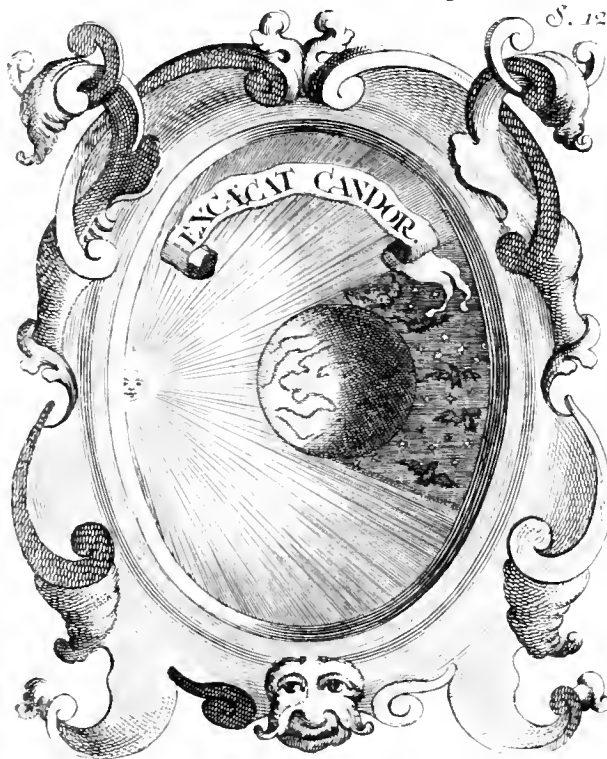

(a) Auson. (b) Tasso. (c) *Non parcam ei, & verbis potentibus & ad deprecandum compositis.* Job. 41. 3. (d) *Multò melius est, non votere, quàm post votum promissa non reddere.* Eccl. c. 5. 4. (e) *Noli citatus esse in lingua tua; & inutilis, & remissus in operibus tuis.* Eccl. 4. 34.

quoque calcar admovet. Collaudare tamen promiscue subditos, periculo non caret: cum enim iudicium illorum varium sit atque incertum, illa vero laus sententia quædam quasi definitiva, deprehendi cum tempore poterit, temere profus hanc illis datam fuisse laudem, interim honoris tuendi gratia Princeps id, quod semel approbavit, revocare facile non audebit. Magna igitur prudentia, tum hac ipsa de causa, tum ut ne invidiæ occasionem det aliis, in personis laudandis opus habet; quod & S. Spiritus est oraculum: (a) *Ante mortem ne laudes hominem quemquam.* Propria fuit Stoicorum præceptio, neminem temerè ornandum laudibus, eo quod nulla penè res omnino certo affirmari possit, & nos quoque in iis, quæ laude videntur digna, falsa sæpe opinione deludamur.

SYMBOLUM XII.

COr humanum sapiens architectrix natura in intimum pectus abdidit; ne tamen propterea fortè, quòd occultum & sine testibus sit, contra rationis præscriptum quidpiam ageret, unâ homini indidit nativum illum calorem, aut flammam sanguineam, quâ Verecundia frontem succenderet, & reum cor faceret, si qua in re abiret ab honesto, sentiretur aliter, ac lingua loqueretur, cuius utriusque idem semper deberet esse motus, & mutua in omnibus consensus. At signum illud, quod à prima statim pueritia sese prodit, sensim obducit malitia. Quam ob rem, cum minime ignorarent Romani, quanti momenti esset veritas, ad stabilendas in Republica hominum societates & commercia mutua, adeoque nihil magis cuperent, quam ut Verecundia ab ea desciscendi inter mortales facta tecta servaretur, suspendebant è parvulorum collo cor aureum (quod Bullam dicebant) hieroglyphicum, Aufonio teste, à Pythagorâ inventum, ad significandam ingenuitatem, quam

M 2

in

(a) Eccl. 12. 30.

in sermone profiteri debent homines, & sinceritatem veritatis, gestando in pectore detectum quasi & apertum cor, genuinum veritatis illius Symbolum. Atque hoc ipsum est, quod communiter indicare volumus, cum de homine verace dicimus, eum cor suum in manibus gerere. Idem & sacerdotes Ægyptii per Sapphirum innuebant, quem locabant in pectore Principum ad eandem veritatem symbolicè repræsentandam: quemadmodum & Ministri justitiæ aliquam ejusdem effigiem gestare consueverant. Neque tamen idèd cuiquam videri debet, si Princeps tam simplex & apertus fuerit veritatis cultor, deceptionibus fortè & fraudibus per hoc ansam dari: nam contrapotius nihil illa efficacius ad dolos istos cavendos, & procul arcendum mendacium, quod in veritatis frontem liberis intueri oculis nunquam audet. Eodem, opinor, & Pythagoræ pertinebat monitum, ut ne aversus à sole quis loqueretur; quo quidem significare voluit, nihil dicendum unquam, quod à verò alienum sit: nam qui sibi non temperat à mendacio, ferre non sustinet lucidissimos veritatis radios, duplici nomine per Solem adumbratæ: tum quòd solus & unicus ille sit, tum quòd tenebras, dissipet, & fuget umbras, restituendo rebus omnibus veram lucem, & nativos suos colores, uti Emblemata præfens exhibet; in quo simul ac supra Horizontem fax ista ascendit, mox noctis diffugiunt tenebræ, & obscura sylvarum latibula repetunt nocturnæ aves, quæ alias ea absente, & noctis --- *per amica silentia* suas tantisper captabant prædas, dum volucres aliæ quieti indulgerent, & somno. Quàm confunditur noctua: si casu aliquo in solis conspectum veniat! In clarissima ejus luce hic illic offendit, & sese implicat: excœcat eam omnino splendor iste, omnesque illius eludit artes. Ullusne esse potest ingenio tam versuto aut vasro, quem in præsentia ingenui Principis, & cui sincera veritas maxime cordi est, non illico fraus omnis atque astutia destituat?

--- (a) *Magni præsentia veri,*

ait ille. Nulla tam potens vis est, quæ candidioris animi consilia penetret, si candori illi prudentiæ quidam quasi recessus non defuerint. Quicquamne mundi hujus oculis magis patens atque apertum, quicquamne lucidius, magisva umbris ac tenebris oppositum; quam Sol? Et tamen, si quis in ejusdem radios aciem velit intendere, abyssos quasi deprehendet, nescio quas & lucis obscuritates, quæ sic obfuscant, & hebetant oculos, ut quid viderint edicere ipsi nequeant. Haud aliter ad candorem veritatis occœcatur malitia, & suis evertitur fundamentis, nec jam viam aut modum reperit, quo artibus suis porro fallat. Dignissima Principe victoria, fraudes & technas ingenuitate, veritate mendacium triumphare. Mentiri servorum est; atque adeo generosum Principis animum (b) haudquaquam decet; cui vel maxime danda opera, ut Deo, qui ipsa est Veritas, quam simillimus sit. (c) *Onde los Reyes* (ait de illa Alphonfus Rex sæpe laudatus) *que tienen su lugar en la tierra, a quien preteneze de la guardar mucho, debe parar mientes, que no sean contra ella diciendo palabras mentirosas. Quare reges, qui ejusdem in terra locum obtinent, cavere debent solícite, ne quid in veritatem, verba mendacia proferendo, unquam peccent.* Et paulò infra in eadem lege aliam ejus rei adfert rationem: (d) *E de mas, quando el mintiessa en sus palabras, no le creerian los Omes, que le oyesen, maguer dixesse verdad, e tomarian ende carrera para mentir. Præterea quoque, si quando excidisse ipsi mendacia homines alii deprehenderent; certum est hos ei fidem deinceps omnem, etiam vera loquenti, negaturos, sumpturosque hinc esse audaciam libere, atque impune mentiendi.* Expertus hoc fuit

(a) Virgilius. (b) *Non decent stultum verba composita, nec Principem labium mendax.* Prov. 1. (c) Lib. 3. t. 4. pag. 2. (d) idem ibidem.

fuit (a) Tiberius, qui *qui ad vana, & toties irrita revolutus, de reddenda Republica, utque consules, seu quis alius regimen susciperet, vero quoque & honesto fidem dempsit.*

§. Quanto Monarchiæ sunt grandiores, tantò vanitati & mendaciis (b) magis expositæ sunt. Fortunæ benignioris radii obtrectationum contra se nebulas facillè attrahunt. In magnis imperiis omnia in sinistram trahuntur partem, & calumniis sunt obnoxia. Quod vis aperta nequit efficere, sæpe calumnia molitur, aut cuniculis occultis, aut insertis etiam cuneis, qua in re forti animo opus habet, qui aliis imperat; ut ne cursum suum immutet, aut importunis calumniantium vocibus ab eodem retardari se sinat. Nunquam non eminuit constantia ista, & firmitas animi in Hispaniæ Regibus, quibus quasi proprium semper fuit, invidiam & æmulatorum obtrectationes despiciere; quo uno prope artificio plurimæ istiusmodi dispulsæ sunt nebulæ, quas sicut imperii majestas excitat, ita easdem vi veritatis vicissim discutit, haud secus ac vapores Solis calor attenuat. Quam infames libellos, quam manifesta mendacia quæ simenta, quas calumnias contra Hispaniæ Monarchiam sparserunt sæpe malevoli! Neque tamen æmulatio ista ullam aspergere potuit maculam administrationi tam justæ regnorum, quæ in Europa possidet, quòd palam illa sit, & in oculis omnium. Inter alia, ut novis artibus, & confictis mendaciis dominatio ejus magis invisâ redderetur, adeòque provinciæ rebelles ad reconciliationem minus adjicerent animos, autor nescio quis, nomine Chapensis cujusdam Episcopi librum divulgavit, in quo multis persequitur, quam inhumaniter & male ab Hispana gente tractati fuerint Indiarum populi. Atque ut ea mendacia facilius fidem invenirent, primùm in ipsa Hispania sparsus fuit liber iste tanquam Hispani typis editus, & in alias deinde linguas translatus est. Ingeniosa fanè inventio, & acuta malitia, magisque noxia, quam fortè credi possit: quippe quæ in sinceris quibusdam animis plurimùm operata est mali; etsi prudentiores plerique mox fraudem agnoverint, siquidem ista omnia satis confutat insignis Religionis zelus & justitia; quam Hispana Natio ubivis terrarum constantissimè semper exercet ac tuetur, nec sibi ipsa in solis Indiis dissimilis est. Illud tamen non diffiteor, sub primam Americæ invasionem quædam non omnino probanda accidisse; sed eorum duntaxat vitio, qui cum orbem hunc cognitum animi sui, amplitudini nimis etiam angustum crederent, ausi fuère permissu magis sui Regis, quam jussu, aut electione, suam alibi experiri Fortunam; & novas hæctenus incognitas inquirere regiones, ubi populos offendere barbaros, idolorum cultui superstitione deditos, ipsis etiam feris immaniores, qui ferino more humana carne vitam propagabant, quorum inhumanitas, præterquam vi & extremo rigore, domari non potuit. Attamen mox incommodis istis provisum de remedio à Regibus Catholicis, hi namque eas in oras certos cum potestate ablegarunt commissarios, qui in eos, quos deliquisse deprehenderent, severà animadverterent, & justitiæ apud Indos integritatem tuerentur; multa deinde paterna ordinarunt, quæ pro eorundem facerent conservatione: inter quæ illud non in postremis numerandum, quod eos à gravissimis eximi voluerint laboribus, quibus tum in metalli-fodinis, tum aliis in rebus exercebantur quotidie, antequam regiones istæ detegerentur. Miserunt præterea viros Apostolicos, qui fidei Christianæ mysteria eos studio maximo edocerent; quin & propriis suis ac Regiis sumptibus fundarunt Episcopatus, erexerunt templa, & sustentarunt religiosas familias, in Ecclesiæ istius recens plantatæ utilitatem & gratiam: ita quidem, ut ab eò tempore, quo provinciæ tam vastæ in Hispanorum concessere potestatem, etiam in novorum Dominorum absentia, nihil tamen eorum, quæ regii sunt muneris, desiderari ipsi passi sint. Quo in genere imperii hujus procuratio, &

N

Mini-

(a) Tacit lib. 4. Annal. (b) *Cuncta magnis imperiis objectari solita.*

Ministorum vigilantia, ipsius etiam Solis, Lunæ, stellarumque in hæc inferiora dominium & operationes superare quodammodo videri possunt: quoties enim vel per solas pauculas horas, ut quotidie accidit, Solis hujus præsentia uni subtrahitur Hemisphærio, perturbatur & confunditur alterum, dum Malitia nocturnis sese vestit & contegit tenebris, ac sub caliginis istius, velut larva, homicidia, furta, adulteria, aliaque nefaria admittit stagitia; quibus omnibus incommodis providentia Solis cavere fatis non potest: esto supra mundi horizontem nocturno etiam tempore crepusculi spargat aliquid, aut muneris sui partes Lunæ tanquam Vice-Reginæ, ac Stellis veluti Ministris suis interim deferat, iisque radorum suorum auctoritatem communicet. Ex hoc itaque nostro orbe moderantur pariter alterum Hispaniæ Reges in Justitia, in Pace, in Religione, cum eadem omnino felicitate politica, qua Castellæ regna fruuntur & gaudent. Ne tamen his suis artibus triumphent æmuli, & hostes Monarchiæ Hispanicæ; atque ut omnes istius libri calumniæ penitus elidantur, faciamus omnia ista mala, quæ confinxit malitia, Indos perpeffos esse; & componamus cum iis, quæ hac nostra memoria in bellis variis tam contra Genuam, quam in Germania, Burgundia, & Lotharingia reipsa experti sumus, & luce clarius apparebit, mendacium illud ad horum veritatem neutiquam accedere. Quæ unquam crudelia tormenta contra Innocentiam à Tyrannis fuere excogitata, quæ his nostris temporibus usurpari non vidimus, non jam adversus gentes inhumanas ac barbaras, sed Nationes cultas, civiles ac fideles; nec hostiles eas semper, sed contra seipsas etiam, nulla habita ratione aut propinqui sanguinis, aut pietatis in patriam. Quoties vidimus ipsas auxiliares copias in eum à quo submissæ fuerant, arma sur convertere? Magis cruenta defensio fuit, quam aperta læsio. Nihil inter protectionem intererat, & spoliationem; nihil inter amicitiam, & hostilitatem. Non illustribus ædificiis, non locis sacris à ferro & flammis parcitum. Intra breve tempus pagos innumeros, castella, urbes suis vidimus sepiliri cineribus, & provincias undique refertas incolis in desertissimas verti solitudines. Nec tamen illa humani sanguinis fitis expleri aut satiari potuit. Nihil tunc novum, in hominum pectoribus, perinde ac arborum truncis sclopetorum atque ensium vim experiri, non in ipso pugnæ ardore solum, sed postea etiam, quamprimum Martis furor defævisset. Jucundissimum oculis erat spectaculum, deformes morientium vultus, & trementes artus contueri. Quoties dissecti hominum ventres præsepiorum fuere loco? Nonnunquam (horrendum dictu!) intra ipsa Matrum viscera latentes adhuc, & permisti cum avena & paleis tenelli fœtus equis cesserunt in pabulum. Cum vitæ ipsius jactura experimentum sumebatur, quantum aquæ humanum caperet corpus, aut quamdiu absque alimento vitam producere quis possit. Virgines Deo dicatæ fuerunt violatæ; constupratæ honestiores filiæ; Matronarum pudicitia illata vis, in ipso parentum & maritorum conspectu Mulieres, æquè ac aliæ prædæ & spolia, aut pretio venibant, aut vaccis commutabuntur & equis, ad usus minùs honestos atque illicitos. Agricolaë juncti curribus, equorum instar vehere cogebantur onera, atque ut reconditas opes proderent, è pedibus, imò & verendis (sine pudore loqui) pendulos in arduas fornaces sic demittebant. Ante parentum oculos misere trucidabant liberos, ut paternus amor in alieno charissimorum pignorum operaretur dolore, quod non poterat proprius. In nemoribus & sylvis, quæ latibula feris præbent, hominibus locus non dabatur, quo sese tuto abstruderent; nam canibus venaticis eos pervestigabant, & vestigiorum indicio producebant in lucem. Non profundi lacus è tam ingeniosa cupiditate & rapina securi erant, uncis & retibus inde extracta sæpè sunt utensilia. Nec demortuorum ossibus quietis manere licuit, tumuli everfi; & marmora, ut scrutarentur, quid sub iis lateret abditum. Nulla ars magica est aut diabolica, qua usi non fuerint, ut

aurum atque argentum è latebris eruerent. Sævitia & cupiditate multæ hominum myriades periére, non animi vilitate; quemadmodum Indi, quorum extirpationem divina permisit justitia, eò quod tot sæculis contra conditorem suum rebelles extitissent. Nan ego isthæc recenséo, ut ullam incusem Nationem, scio enim ple. rasque ferè omnes in barbara isthac atque inhumana tragædia suas egisse partes: sed solum, ut à calumnia gentem Hispanam vindicem. Mitissimus etiam animus, & formatus optimè, aliquando in periculo est, ne extra limites abeat. Imbecillæ naturæ nostræ vitium est, quod nulla actio tam bruta sit, qua se contaminare non possit, si Religionis aut Justitiæ fræno careat.

SYMBOLUM XIII.

Absentiam Solis supplet Luna, dum nocti præsidet. E variis illius motibus, augmento & decremento rerum harumce inferiorum vigor & conservatio dependet, & tametsi tantò pulchrior illa sit, quantò hæ obscuræ magis, & de se imbecilliores, utpote quæ esse suum ab illius luce hauriant; nemo tamen est, qui vel ea de causa, vel propter alia innumera ejus beneficia magnoperè ad eam advertat, ne tum quidem, cùm lumine plenam sese exhibet. Quòd si verò interdum terræ interjectu Eclipsin patiat, & corporis sui non jam illustrati à Sole, ut paulò antè spectantibus sese offerebat, sed opaci & obscuri, pandat defectus, omnium illicò notatur & observatur oculis; quin longè etiam ante, quàm eveniat, prævertit curiositas, & omnes illius passus gradatim & minutatim in numero habet. Quid Principes aliud sunt, quàm Planetæ quidam terrestres & Lunæ, in quas divinus ille justitiæ sol suos diffundit radios pro terreno regimine? (a) nam si altra illa rebus dominantur; hi animis imperant. Hanc causam fuisse reor, cur Perfarum

(a) Chryf. Serm. 120.

Reges ementitis quibusdam radiis Solis & Lunæ formam imitarentur, ut nimirum astris haberentur suppare. Inter eosdem Rex Sapor (a) ad Constantium Imperatorem scribens, Solis & Lunæ Fratrem sese nuncupabat. Splendescit inter reliquos homines Principum dignitas, tanquam qui in sublimioribus potentiae & imperii orbibus constituti, adeoque omnium censuris sunt exposti. Colossi sunt, qui à decore deflectere nequeunt, quin mox in aliorum id incurrat oculos. Videant itaque diligenter, quid agant: eos enim universus hic mundus attentus observat; & licet, quæ facta ab iis benè, non notet interdum, ad errores tamen advertere animum nullo unquam tempore desinet.

Centum oculis, & auribus longè pluribus advigilat curiositas, ut in secretissima Principum cogitata penetret. Lapidis illius apud Zachariam (b) videntur similes, supra quem septem erant oculi. Nempe qui magno imperio præditi, in excelsa aetate agant, eorumque facta cuncti mortales nocere: ita maximè fortunam, minima licentia est. Manus Principis mensura est concentus illius musici, quem bona & prudens gubernatio efficit; qua in mensura si casu aliquo æquabilitatem non servet, vocum oritur confusio, & turbatur harmonia in aliis: omnes enim illius sequuntur motum. Unde porrò fit, quòd status plerumque Principibus suis cupiant esse consimiles, flagitiosis tamen citius, quàm probis: cum enim vitia illorum perquam sollicitè attendere soleant subditi, infixæ hærent animis, & facilè ea postea æmulatur adulatio. (c) Vitiosi quippe Principes non solum vitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in civitatem, plusque exemplo, quàm peccato nocent. Et experientia ipsa docet, malos mores plus communiter adferre nocenti, quàm profint etiam optimi, nam ea est naturæ nostræ perversa inclinatio, ut vitia potius, quàm virtutes imitari studeat. Quantæ, & quam eximie erant illæ, quæ in Alexandro Magno eminebant! Imperator tamen Caracalla nihil ad se, suosque mores transferre conatus est, præter hoc unicum, quod caput in latus sinistrum inflecteret. Tametsi verò quædam Principis vitia soli ipsi, alia etiam Reipublicæ mala sint, quemadmodum in Vitellio & Othone observatum à Tacito; quorum (d) prior ventre & gula sibi hostis, Otho luxu, severitiâ, audaciâ Reipublicæ exitiosior ducebatur: nullum tamen est, quod propter exemplum non gravissimè noceat subditis. (e) Flexibiles quamcumque in partem ducimur à Principibus, atque ut ita dicam, sequaces sumus. Haud multum absimiles rotis illis in visione (f) Ezechielis Prophetica, quæ Cherubinatorum motum examussim, & in omnibus sequebantur. Ea conditio Principum, ut quidquid faciant, præcipere videantur. (g) Existimant ferè subditi, gratum se obsequium præstare Principi, si flagitia illius imitentur, cumque ea voluntati dominantur, facilè sibi persuadet adulatio, hac demum viâ sese illâ potituram. Ita validior in dies Tigellinus, & malas artes, quibus pollebat, gratiores ratus si Principem (Neronem) (h) societate scelerum obstringeret. Quæ ratione ordo perturbatur Reipublicæ, & virtus confunditur.

Talem igitur Princeps ducat vitam; tales sint ipsius mores, ut ad virtutem ad honestatem exemplo omnes provocent; quod documentum Rex Alphonfus, cognomento Sapiens, Principibus dedit: (i) *E otro si para mantener bien su pueblo, dándole buenos exemplos de si mismo, mostrándole los errores, para que fagan bien: ca no podria el conocer à Dios, nin lo sabria tomar, nin amar, nin otro, si bien guardar su corazon, nin sus palabras, nin sus obras (segun diximos de suso en las otras leyes,) nia bien mantener su*

(a) Rex Regum Sapor, particeps siderum & frater Solis & Lunæ, Constantio fratri meo salutem. Amm. Marcell. l. 7. (b) Super lapidem unum septem oculi sunt. Zach. 3. 9. (c) Cic. de Leg. (d) Tacit. lib. 2. Histor. (e) Plin. in Paneg. (f) Cum ambularent Cherubim, ibant pariter & rotæ juxta ea, & cum elevarent Cherubim alas suas, ut exaltarentur de terra, non residebant rotæ, sed & ipse juxta erant. Eze. 10. 16. (g) Quintil. (h) Tacit. lib. 14. Annal. (i) Lib. 6. tit. 5. p. 2.

ſeu pueblo, ſi el coſtumbres, e maneras buenas non ovièſſe. Atque itidem, ut in officio populum contineat, exemplis ei optimis præluceat, eſt neceſſe, in quibus nimirum, & errores, quos vitare, & virtutes, quas ſequi debeant, ſubditi poſſunt intueri. Niſi enim moribus Princeps ſit optimis, vitæque integerrima, neque Deum ipſe, prout oportet, agnoſcere, timere, amare; neque mentem ſuam, verba, atque opera ſatis cuſtodire; neque ſubjectum denique populum gubernare rite valebit. Nam ſi vitia virtutis lucernam extinguant in Principe, qui faciem præluce omnibus debet, & ſecuriores commonſtrare navigationis vias, in ſaxa & ſcopulos Reipublicæ navim impellet, neque enim fieri poſteſt, ut gubernatio ſuccedat rectè, ubi Princeps in flagitia ſeſe pronum effuderit. *Ca el vitio* (verba ſunt ejusdem Alphonſi Regis) (a) *ha en ſi tal natura, que quanto el Ome mas lo uſa, tanto mas lo ana, e deſto le vien en grandes males, e mengua el ſeſo, e la fortaleza del corazon, o por fuerza a de dexar los fechos, quel conuenien de fazer por ſabor de los otros, en que halla el vicio.* Ea namque vitiorum natura eſt, ut, qui frequentantur magis, magis etiam amentur; unde mala exoriuntur graviffima; ingenii acies, animique robur obtunditur atque hebetatur, ac tandem veluti neceſſitate quadam obſtringitur ad occupationes etiam maxime neceſſarias præ iis, in quibus mendacem vitii dulcedinem reperit, negligendas. Facile leges contemnit ac deſpicit populus; ſi videat non obſervari ab eo, qui earundem eſt anima. Quare ſicut eclipses Lunæ terræ obſunt, ita peccata Principis peſſumdant regnum: illorum enim pœnas à Deo immiſſas plerumque luere debent etiam ſubditi, quia exemplum ſecuti eorundem ſeſe ſclerum faciunt quoque participes; ubi ſub Jeroboamo (b) Rege à populo Iſraëlitico factum Scriptura memorat.

Una ſola umbra impurioris delicti, quæ Regis Roderici famam obſcuravit, multis ſæculis Hiſpaniæ libertatem teneris oppreſſam tenuit. Quamobrem excuſari aliquo modo poterit barbarus ille (c) Mexicanorum mos, qui quoties Regem aliquem novum inaugurarent, juſjurandum ab illo poſtulabant, quòd juſtitiam eſſet adminiſtraturus; non oppreſſurus ſubditos; futurus in bello fortis ac ſtrenuus; curaturus denique, ut Sol curſum ſuum ac ſplendorem retineret, nubes largirentur pluvias, fluvii manarent aquis, & terra ubertim ſuos proferret fructus. Etenim Regi ſancto Sol ipſe obedientiam præſtat, ut Joſuè quondam expertus eſt, in præmium virtutis, & tellus fæcundiores edit partus, ut grata quodammodo ſit pro adminiſtrata in populum juſtitia. Illud ipſum eſt, quod Homerus his verſibus indicat:

(d) *Sicut percelebris Regis, qui nomina curat,
In multisque probisque viris jura æqua miniſtrat,
Ipsa illi tellus nigricans, prompta atque benigna
Fert fruges, ſegetesque, & pomis arbor onuſta eſt,
Proveniunt pecudes, & ſuppeditat mare piſces;
Ob rectum imperium populi ſors tota beata eſt.*

§. (e) *Annis bonus, non tam de bonis fructibus, quam de juſtè regnantibus exiſtimandus.* Eſtque ea ut plurimum vulgi opinio, malorum ſuorum & proſperitatum cauſſam eſſe eos, qui cum imperio ſunt: quin fortuita ipſa ſæpè ad culpam trahit Principis, uti populus Romanus ea Tiberio tribuebat.

§. (f) *Ne in animum ſuum inducat Princeps, tum demum vitia ſua minus notatum iri, ſi ea impunè permittat aliis, aut cum populo communia faciat;*

O

id

(a) Lib. 5. tit. 3. p. 2. (b) *Propter peccata Jeroboam, qui peccavit, & peccare fecit Iſraël.* 3. Reg. 14. 16. (c) Pop. Samar. (d) Hom. Ulyſ. (e) Boëtius. (f) Tac. lib. 4. Annal.

id quod de Witiza memoriæ proditum est : etsi enim vitæ licentiam ament subditi , at non authorem ; quæ causa fuit , cur factum morte luerit postea , homo ob deterrimos suos mores omnibus invisus. Quod in aliis vix turpe ac vitiosum notare plerumque solemus , hoc in nobis ferè commune ac proprium ipsi non agnoscimus. In nobis ipsis faciliè quemcunque dissimulamur defectum , in speculo tamen , in quo vultum nostrum contuemur , ne atomum quidem ferre possumus. Ejusmodi speculum Princeps est , in quo sese contemplantur subditi , nec quicquam iis molestius , quàm si vitiis deturpatum videant. Nihil propterea minus infamis erat Nero , quòd (a) *ratus dedecus amoliri , si plures fœdasset.*

§. Non securos se arbitrentur Principes , si in secreto rei bene prudenter-que gestæ conscii sibi sint : quoties enim plebs ipsa actiones eorundem non omnino assequitur , discutere eas curiosè incipit , & in deteriorem semper partem interpretatur : quare non sufficit , quod ipsi perperam non agant : sed opus est etiam , ut ne media , quibus utuntur , speciem mali habeant. Et quomodo rem ullam secretam habebit is : qui suam ipsius Majestatem , & comitatum aulicum à se abdicare non potest , nec solus quicquam agere ; cujus libertas tot compedes secum trahit , & catenas aureas , quarum strepitum nemo non percipit ? Hoc Summo Sacerdoti significabant tintinnabula illa aurea , quæ ex ima ejus veste circum dependebant , ut nimirum fieret memor , omnes suos gressus auribus (b) omnium esse expositos. Quotquot custodes sunt sive domi , sive foris extra palatium , quotquot Principi intra secretiora assistunt conclavia , totidem exploratores sunt eorum , quæ facit , aut dicit ; immò & quæ animo cogitat , attenti ad omnes illius gestus , ad oris vultusque conformationem & motum , quibus cor sese prodit : ita semper oculos suos (c) in ejus manibus defixos habent. Quod si vitium aliquod notent in Principe , tametsi dissimulare illud se fingant , prodere tamen gestiunt , ut aut prudentiores & intimi , aut zelosi etiam habeantur. Hic unus alium intuetur , & palàm eloqui non ausi , nihil loquendo , loquuntur maximè. Ebullit atque æstuat secretum intra præcordia præ ferventi manifestandi desiderio , donec tandem supereffluat. Linguas ipsas per aures volitare diceret. Hic accepto silentii sacramento revelat illi , iste vicissim alicui alteri ; quo fit , ut dum nemo illud ignorat , sciant omnes : aded quasi in momento obtrectatio è cubiculis secretioribus migrat in culinas , inde in plateas , & compita publica. Quid porrò mirum , si hoc inter domesticos accidat , cum à seipsis etiam satis securi Principes non sint , quantumvis vitia sua & tyrannides secreta habere cupiant : nam vel conscientia propria reos agit , uti Tiberio contigit , quem *non fortuna , non solitudines protegebant , quin tormenta pectoris , suasque ipse pœnas fateretur.*

§. Verumtamen ne animo cadant Principes , si fortè industria sua ac diligentia non videantur satisfacere omnibus ; pares enim omnibus esse non possunt , neque unquam continget , ut passio , invidia , & multiplex populi judicium in ejus laudibus ritè consentiant , multò minus , ut Natura hæc nostra tam imbecilla absque defectu & erroribus in omnibus operetur. Ecquis magis solers ac sollicitus in Mundo hoc illustrando , quis perfectus magis , ac ille mundi oculus , & Princeps lucis , Sol inquam , qui ipsum esse , colorem & pulchritudinem rebus universis tribuit ? Et tamen nescio quas in eò maculas & obscuritates deprehendit curiositas , nil obstantibus lucidissimis ejus radiis.

§. Atque ista Principis sollicitudo , ut vitæ suæ rationes justè laudabiliterque insti-

(a) Tacit. lib. 14. Annal. (b) *Et cinxit intinnabilis aureis plurimis in gyro , dare sonitum in incessu suo.* Eccl. 45. 10. (c) *Oculi servorum in manibus dominorum suorum.* Psal. 122. 2.

instituat, ad vitam etiam actionesque Ministrorum, qui personam ejus sustinent, extendi debet; siquidem ad has non minus, quam ad illas ritè moderandas Deus hominesque eum obligatum censent. Non lunæ defectus est is, quem in Eclipsi illa patitur, sed terra, quæ illam inter & Solem umbram suam interjicit; nihilo tamen minus, nemo quisquam est, qui defectionem illam Lunæ non tribuat; eaque unica sufficit ad offuscandos ejus radios, & creanda rebus hisce inferioribus damna tot, atque incommoda. Principis vitia in pravam ejus voluntatem referimus, at Ministris icelerum impunitatem concedere, animi quædam censetur vilitas. Peccata propria aliquam merentur excusationem, ob affectuum & passionum vehementiam: sed si per indulgentiam permittantur in aliis, nullus excusationi est locus. Nil prohibet Principi vitioso bonos esse Ministros: si tamen conivere cum iis incipiat, & hi, & ille flagitiosi erunt. Hinc nonnunquam accidit, quòd Principis minimè boni bona tamen sit gubernatio, dummodo ipse caveat, ne alii suum sequantur exemplum: rigor enim ille non finit, ut adulatio factum imitari audeat, neque locum dat naturali illi voluntatis inclinationi, qua quisque Principibus similibus actionum studio se conformare desiderat. Esto pro se ipse sit malus, pro Republica tamen bonus erit. Omnem Ministris indulgere libertatem, est imperii abjicere habenas, sine quibus nullus etiam equus rectè securèque incedit.

§. Mali Principes æquè sunt curatu difficiles, ac pulmones affecti malè; ex eo capite, quòd remedia iis applicari nequeant: hæc namque in audiendo consistunt, at ipsi audire renuunt; consistunt in videndo, at ipsi videre non sustinent, neque ut audiant (a) vel videant alii, aut certe illud ipsum non sinunt domestici proprii ac Ministri, qui Principum vitiis applaudunt potius: & quemadmodum antiqui olim ære & cymbalis omnia personabant, dum luna (b) laboraret; ita isti animum Principis modulis musicis, aliisque oblectamentis demulcere satagunt, in eo præcipuè elaborantes, ut aures semper habeat occupatas, ne aut murmur obtrectationis, aut veritatis voces, quæ dolos detegunt, ad eas penetrare possint; & demum, ut ea ratione, dum Princeps juxta ac illi iisdem se immergunt vitiis, nemo reperiatur, qui eos reprehendat & corrigat.

SYMBOLUM XIV.

NUllum propè instrumentum est, quod artis opera se solo cum omni perfectione elaboret. Quod præstare non potuit malleus, lima perficit. Textrina defectus tonsoriæ corrigunt forfices (icon præsentis Emblematis) & panno nitorem addunt ac elegantiam. Aliena censura proprios componit mores. Maculis pleni essent, nisi eas detonderet lingua. Quos lex ipsa in officio continere aut emendare nequit, solus sæpe coërcet obtrectationis metus, quæ stimulus quidam est virtutis, & frænum, ne à recto tramite ea deviet. Obtrectationes in auribus obsequentibus prudentis Principis in aures (c) sunt aureæ, & fulgentissimi quidam uniones (ut dixit Salomon) qui mirè exornant illum & perficiunt. Nullus capitalior vitii hostis est, quàm censura. Longè hæc efficacior, quàm cohortatio & doctrina: cohortatio enim famam & gloriam in futurum proponit; censura, quod

O 2

turpe

(a) *Qui dicunt videntibus, Nolite videre: & aspicientibus, Nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt; loquimini nobis placentia.* Isai. 30. 10. (b) *Igitur æris sono, tubarum, cornuumque concentu strepere prout splendidior, obscuriorve, latari aut mævere.* Tac. lib. 6. Annal. (c) *Inauris aurea, & margaritum fulgens, qui arguit sapientem, & aurem obediëntem.* Prov. 25. 12.

turpe est indecorum, mox accusat, & castigat illico infamiæ divulgatione. Illa incitat, ut agamus rectè; hæc, ut ne operemur malè, & facilius sese abstinere animus ab eo, quod ignominiam adjunctam habet, quàm suscipiat id, quod arduum est & honestum. Meritò itaque constitutus est honor in opinione aliena, ut scilicet in metu simus, cumque actiones nostræ ab aliorum dependeant judicio omnibus satisfacere studeamus. Tametsi vero obtrectatio in se mala sit, bona tamen est pro Republica, quia nulla alia supra Magistratum aut Principem major potestas & vis est. Quid potentia non auderet, si obtrectatio non obsisteret? in quos illa non laberetur errores, si hæc non esset? Consilarii optimi sunt obtrectationes, siquidem è damnorum experientia nasci solent. Eas si audirent Principes, multa

dubio procul succederent rectius. Satyras, & libellos probare omnino non ausim: nam plerumque aut veritatis excedunt limites, aut scandala, tumultus ac seditiones concitant; aliquid tamen indulgeri eâ in re ob effectus tam bonos fortè expedit. Libertatis in Republica signum est obtrectatio; in ea enim, quam tyrannis oppressam jam tenet, nequiquam permittitur. (a) *Rara temporum felicitas, ubi sentire, quæ velis, & quæ sentias, dicere licet.* Iniquum prorsus esset, si qui imperat, subditorum labiis claustra vellet injicere & prohibere, ne querantur unquam, aut murmurent, sub duro servitutis jugo. Sine eos murmurare, sine obloqui, dum præcipere nos finunt ajebat Sixtus V. Pontifex, cum non nemo ad ipsum referret, quòd malè de eo nonnulli per urbem loquerentur. Obtrectationibus omnino non tangi, non moveri; hoc demum esset omnem honoris existimationem abjecisse, quo nihil pejus in Principe, si quidem eo venerit, ut jam infamia voluptati illi sit: veruntamen sic iis afficiatur, ut discat inde aliquid, non ut eas ulciscatur. Qui isthæc leviora dissimulare (b) nescierit, quomodo majora poterit; Non minoris vir-

(a) Tacit. lib. 1. Hist. (b) *Magnarum rerum curas non dissimulaburos, qui animum etiam levissimis adverterent.* Tac. l. 13. Annal.

virtutis fuit in forti illo Heroë Confalvo de Corduba queremonias tolerare exercitus, & oblocutiones ad Lirim fluvium, quàm in periculo tam evidenti intrepidum consistere. Quis licentiam populi, libertatemque reprimat? Frustra sunt Principes (a) qui præsenti potentia credant extingui posse etiam sequentis ævi memoriam, quive existimant tantam esse suam majestatem, ut actiones etiam malas ea honestare queat. (b) Non ope humana, non largitionibus; aut Deum placamentis, Neronis decedebat infamia, quin jussum incendium crederetur. Illud adulatio cavere potest, ne ad Principis aures penetret obtrectatio; ut verò nemo omnino sit, qui obtrectet, nunquam efficiet. Princeps, qui omnem de actionibus suis sermonem prohibet, suspectas eas facit; cumque prona semper sit in deterius vulgi persuasio, palam pro malis haberi solent. Minus exaggerantur ea, quæ non curantur magnopere. Prohibuerat Vitellius, ne quis de rebus male a se gestis per urbem loqueretur, hinc (c) plures, si liceret, aliàs narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgabant. Per laudes atque obtrectationes ita transeundum Principi, ut illis non titilletur, non succumbat istis. Si laudibus capiatur, iisque aures det, omnes eidem adulando animi occupandi periculum facient. Quòd si obtrectationibus conturbetur, absistet à rebus arduis & gloriosis, & in gubernando focors fiet. Suis inaniter extolli laudibus, judicii levitas est: quacunqne etiam re offendi hominum est privatorum; multa dissimulare, Principum; nihil ignoscere, tyrannorum. Norant hoc optimè magni illi Imperatores Theodosius, Arcadius & Honorius, quando Ruffino Præfecto Prætorio dabant in mandatis, ne populi contra se obtrectationes illico pœnis castigarent; (d) quoniam, ajebant, si id ex levitate processerit, contemnendum est: si ex insania, miseratione dignissimum: si ab injuria, remittendum. Cum Carolo V. Imperatori aliquando Barcinone versanti accusatio adversus nonnullos, qui sinistrè de ejus actionibus locuti fuerant, offerretur in scripto, ut de sententia ferenda cum illo deliberaretur, porrigenti indignatus, mox chartam in vicinum focum, cui tum fortè astabat, injecit, & flammis tradidit. Ad officium Principis pertinet, intelligere omnia; velle tamen verba (e) singula vocare ad examen, indignum est magnanimo pectore. In Republica Romana sola (f) facta arguebantur, dicta impune erant. (g) Vana a scelestis, dicta a maleficiis differunt. Spinosa nimis corona esset, si re quacunqne lædi se crederet. Aut omnino non offendit, aut leviter certè ea injuria, quàm is, contra quem fieri putatur, pro injuria, non agnoscit. Nimia est in Principe facilitas, & exigua sui æstimatio, ad quosvis commoveri rumores. Conscientia mala stimulare solet animum ad sumendas de eo pœnas, qui obtrectat; pura atque integra mens, contemnit ista. Si verum est, quod in Principe carpitur, emendatione eluat: si falsum, seipso evanescet. (h) Namque sprete exolescunt; si irascere; agnita videntur. Exuri jusserat Senatus Romanus Cremucii Annales, sed quia eos ipse occuluerat, accensa magis est, & vulgata legendi cupiditas: quomodo & libellis infamatoriis Vejenti accidit; (i) conquistis, lectitatisque, donec cum pariculo parabantur, mox licentia habendi, oblivionem attulit. Curiositas judicibus non paret, nec pœnas metuit. Quod vetatur maximè, in id maximè, conicitur. Prohibitione augetur Satyricorum æstimatio operum, & (k) punitis judiciis gliscit autoritas. (l) Neque aliud externi Reges, aut qui eadem servitia usi sunt, nisi dedecus sibi, atque illis gloriam peperere. Nunc sicut perutile est Principi, scire quid alii loquantur malè, ita haud parum nocet, faciles obtrectatoribus præbere aures: quia namque lubentes credimus, quod accusatur in aliis; proclive est fieri, ut Princeps aut decipiatur, aut

P

ini-

(a) Idem lib. 4. Annal. (b) Idem lib. 13. Annal. (c) Tac. lib. 3. Histor. (d) L. unica. C. si quis imperat maledix. (e) Omnia scire, non omnia exequi. Tacit in vita Agr. (f) idem l. 1. Annal. (g) idem l. 3. Annal. (h) Tacit. lib. 4. Annal. (i) Idem l. 14. Annal. (k) Idem l. 4. Annal. (l) Tacit. 16.

iniquè aliquid statuatur, aut erret in ferendo iudicio, Est ea res periculi plenissima, in aulis præsertim, ubi invidia & præmiorum, favoris ac gratiæ Principum præfatio calumniam acuunt, & solent aulici locustis illis in Apocalypsi esse similes, habentes facies hominis, dentes autem leonis, quibus honoris spicas (a) corrodunt & depascunt. Gladio (b) acuto linguas eorum Spiritus sanctus comparat, uti & (c) sagittis, quæ in occulto feriunt innocentes. David (d) eos ut hostes persequeretur. Nulla aula quieta esse potest, ubi isti tolerantur. Nec minùs occupabunt Principem eorum furrationes, quàm negotia publica. Remedium est, nolite eos audire, duos ponendo aurium janitores, rationem scilicet & iudicium, ut absque gravi causa eas non pandant. Sanè pro auribus non minùs custodia opus est, quàm pro aulæ & palatii foribus; & de his tamen admodum solliciti sunt Principes, pro illis parum aut nihil curant. Qui obrectantibus faciliè aures præbet, in causâ est, cur obrectare ii audeant. Nemo de aliis loquitur malè, nisi apud eum, qui lubens id audit, Expediet etiam ejusmodi blaterones cum eo, quem accusant, coràm committere, publicando id, quod ipsi referunt, ut diffidorum esse autores eos postea pudeat. Hoc, nî fallor, Spiritus sanctus intendebat, cum diceret: (e) *Sepi aures tuas spinis*: ut nimirum sese ipse læderet, atque ad eò pœnas daret, qui cum malevolis obrectationibus os suum aliorum auribus admove-re tentaverit. Suspectus debet esse Principi, qui palàm veretur dicere, quod in aurem (f) loquitur. Et tamen ista quoque diligentia cavere poterit, ut veritates tam variæ ad Principem non deferantur. multa quippe sunt domestica, quæ ignorare satius est sæpè, quàm scire; & verò longè præstat, calumnias ex aulis universim proscribere. Quando tamen accusationes non ex malitia fiunt, sed ex zelo quodam erga obsequium Principis, omnino audire eas decet, & examinare sedulò, nec putare aliter, quàm eas ipsas admonitionem quandam esse planè necessariam, ad benè gubernandum non solum, sed & ad securitatem propriam. Hinc Constantinus Imperator lege peculiari etiam præmium iis statuit, qui Ministros ipsius & domesticos criminis alicujus veraciter accusare possent. (g) *Si quis, inquit, est cujuscunque loci, ordinis, dignitatis, qui se in quemcunque Judicem, Comitum, Amicorum, & Palatinorum meorum aliquid veraciter, & manifestè probare posse confidit, quod non integrè atque justè gessisse videatur, intrepidus atque securus audeat, interpellet me, ipse audiam omnia, ipse me vindicabo.* Prorsus hoc necessarium est, ut Principem nihil lateat eorum, quæ geruntur in ejus aulâ, in consiliis, in tribunalibus, ubi timor ora obstruit, & gratiæ ac beneficia Principis per Ministros collata in alios interdum elingues eos reddunt, ut Ministrorum defectus & errores non audeant prode-re; perinde quasi hoc demum sit beneficii esse memorem, & gratum se exhibere, quæ infidelitas potius, & proditio censeretur deberet: ea enim obligatio, qua obstricti illi sunt ad commonendum Principem, quem decipi à suis, aut cui non rectè ministrari animadverterint, fidelitatis est obligatio naturalis, multòque arctior quàm ulla alia. Gravissimum hoc damnum est, si Princeps gratias suas & favores per eorum dispertiat manus, quos eximiè & singulariter habet caros; sic enim isti gratiarum beneficio quasi pretio quodam mercantur alios, qui neglecti ab iis officii sese participes faciunt, aut certè approbant illud, ac defendunt; atque ita, Principe miserè decepto, in causa sunt, cur iis affectu amoreque singulari porro adhæreat.

An-

(a) *Dentes earum, sicut dentes leonum erant.* Apoc. 9. 8. (b) *Et lingua earum, gladius.* Psal. 56. 5. (c) *Paraverunt sagittas suas in in pharetra, ut sagittent in obscuro re-ctis corde.* Psal. 10. 2. (d) *Detrahentem secretò proximo suo hunc persequeretur.* Psal. 109. 5. (e) *Eccl 28. 28.* (f) *Et hanc velim generalem tibi constituas regulam, ut omnem, qui palam veretur dicere, suspectum habeas.* S. Bern. lib. 4. de cons. ad Eug. c. 6. (g) *Lib. 4. C. de accus.*

Antiquiores Republicæ non nesciæ omnino, quantum conducerent Satyræ ad arcenda infamiæ metu vitia: in theatris publicis illas permiserunt, sed paulatim à communi morum reprehensione ad obrectationes particulares ventum est, non sine gravi honoris quorundam læsione; unde exortæ factiones, & ex iis seditiones populares: quia (a) Spiritu S. teste, lingua maledica turbat pacem, & familias integras, ac civitates evertit. Ea de causa, ne morum correctio ex malitia linguæ penderet, aut calami, Censorum munus institutum fuit; qui auctoritate publica singulorum notarent mores, atque corrigerent. Perquàm utile tunc fuit istud officium, diu multumque viguit; quia verecundia & animorum modestia ejus tuebantur jurisdictionem; hoc nostro tamen tempore effectui dari non posset: superbia enim & morum licentia mox sese modis omnibus illi opponerent, sicut nunc ipsi resistunt Magistratui, quantumvis optimis legibus & auctoritate publica armato, adeoque risui & ludibrio forent Censores, non absque insigni regiminis periculo: nihil enim nocentius, nihil quod vitia magis inolescere faciat, quàm si talia adhibeantur remedia, quæ delinquentes despiciunt ac rident.

§. Sicut autem censura morum corrigendorum causa introducta fuit, ita & propter civium facultates, ut scilicet opes ac fortunas singulorum referret in tabulas, & personarum certum iniret numerum; & quamvis magno Reipublicæ bono, cum apud Græcos, tum apud Latinos diu ista consuetudo floruerit, hodie tamen id valde esset odiosum, & grandia pareret incommoda, quia scire tam accuratè subditorum numerum, & facultatum conditionem, ad nihil deservit aliud, quam ut tributis & exactionibus ii magis onerentur. Tanquam peccatum gravissimum vindicavit Deus illam populi Israëlitici per capita recensionem, quam (b) David instituerat: (c) *Quid enim tam durum, tamque inhumanum est, quam publicatione, pompæ rerum familiarium, & paupertatis detegi utilitatem, & invidiæ exponere divitias, cupiditati & rapinæ eas objiciendo.* Quòd si in illis Rebuspublicis Censura sine his incommodis exerceri olim potuit, ideò factum est, quia in primæva sua institutione recepta fuit ab omnibus, aut quia animi minus elati tunc erant, minusque contra rationem rebelles, quàm his nostris temporibus.

SYMBOLUM XV.

QUam vellem præsentis Emblematis symbolum legere mihi liceret in pectoribus omnium Principum, atque ut quemadmodum ignes missiles per aërem volitantes aliorum imitantur splendorem, lucéntque mox atque emittuntur è manu, donec in cineres abeant: ita in illis quoque (nam Siphiritus sanctus igni effulgenti (d) eos comparat) nunquam non arderet famæ desiderium, &

---- (e) *fax mentis honestæ*

Gloria;

nec quicquam' pensi haberent, quòd pastu flamma ista indigeat, quòdve id, quòd ardet vehementius; citius etiam consumatur. Nam tametsi communis sit homini cum animantibus omnibus cupiditas illa prorogandi vitam; harum tamen finis alius

P 2

non

(a) *Susurro & bilinguis maledictus: multos enim turbavit pacem habentes Lingua tertia multos, commovit & dispersit illos de gente in gentem. Civitates muratas divitum destruxit, & domos Magnatum effodit.* Eccl. 28. 15. (b) *Pecussit autem cor David suum, postquam numeratus est populus, & dixit David ad Dominum: Peccavi valde in hoc facto.* 2. Reg. 24. 10. (c) l. 2. C. quand. & quib. quart. pars. (d) *Quasi ignis effulgens.* Eccl. 50. 9. (e) Sil.

non est, quam sui conservatio, hominis verò rectè agere. Non felicitas est vivere, sed nòsse vivere. Nec plùs vivit, qui vivit diu, sed qui melius vivit. Etenim vitam, non tempus metitur, sed usus. Illa quæ (a) quasi Stella matutina in medio nebulae, & quasi Luna plena radiis beneficentiæ lucet aliis in diebus suis, longa est semper; uti contrà brevis ea, quæ in seipsa consumitur, licet diutissimè duret. Beneficia & incrementa, quæ à Principe proficiuntur in Rempublicam, illa

dies (b) vitæ ejus numerant. Qui sine illis transeunt, eos de summa deducit (c) oblivio. Titus Vespasianus Imperator (d) recordatus aliquando super cœnam, quòd nihil cuiquam illo die præstitisset, memorabilem illam, & meritò laudatam vocem edidit: Amice, diem perdidisti. Et Petrum Lusitanum Regem dicere solitum accepimus: (e) Non meretur esse Rex, qui non gratiæ aliquid, aut beneficii in dies singulos confert in Rempublicam. Nulla tam brevis vita est, cui ad agendum fortiter non fat temporis suppetat. Unico momento facinus heroicum decernit generosa mens, nec multò pluribus opus, ut effectum illud det. Quid refert cum illo ipso vitam desinere, si in aliam æternam commutetur, memoriæ post se relicte beneficio? Quæ intra famæ continetur limites, sola vita nominari potest; non ea, quæ in corpore consistit, & vitali calore, quæ simul ac oritur, mori incipit. (f) Mors omnibus ex natura æqualis, oblivione apud posteros, vel gloria distinguitur. Qui moriendo famam pro vita substituit, esse desinit; vivit tamen. Mira virtutis vis; quæ vel repugnante natura, quod caducum est, reddit immortaliter gloriosum. Non videbantur Tacito parum vixisse Agricola, (g) quanquam medio in spatio integræ ætatis ereptus: nam quantum ad gloriam, longissimum ævum peregerat.

§. Nemo famam posthumam, ut vanam, spernat aut negligat: eo ipso enim, quòd

(a) Eccl. 50. 6. (b) Bonæ vitæ numerus dierum; bonum autem nomen permanebit in ævum. Eccl. 41. 16. (c) Et numerus annorum incertus tyrannidis ejus, Job 55. 20. (d) Sæc. (e) Mar. hist, Hisp. (f) Tacit. lib. 1. Histor. (g) Tacit. in vita Agric.

quòd eam appetat animus, agnoscit, posse se aliquando ista frui. Falluntur verò, qui satis esse putant, si in statuis, aut posteris eam post se derelinquant: nam in illis caduca ea est, in his etiam aliena; illa sola est propria, quæ ex factis oritur. Hæc si mediocria solum sint, laudem non habebunt: famam enim admiratio parit. Nasci aliquem, ut numerus sit, vulgaris plebeculæ est; ut inter alios singulariter emineat Principum. Illud ergo tenendum, (a) *ceteris mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putent. Principum diversam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda.* (b) *Argentum quidem, & pecunia est communis omnium possessio; at honestum, & ex eo laus & gloria, Deorum est, aut eorum, qui à Diis proximi censentur.*

(c) *Ignæus est nostris vigor, & cælestis origo.
Principibus.*

Generosa indoles ad extrema semper contendit, aut Cæsar esse vult, aut nihil; aut stella, aut favilla. Non minus hæc lucebit obeliscis imposita, si gloriosè consumpta fuerit, ac illa. Neque enim magnus est spiritus qui salis nitri instar optimè præparati, & incensi non illicò disrumpit corpus, cui includitur. Flagranti animo angustus nimis campus pectus est. Garsias Sanctius Navarræ Rex prælium initurus, omnibus artibus tremebat; in ipsa tamen pugna fortem se gerebat ac strenuum. Horrebat nimirum corpus confertam hostium turbam, in quam animus parabat irruere. Vitam itaque gloriosam consecetur Princeps, ut Lux (d) sit in hoc Mundo. (e) *Cetera Principi statim adsunt; unum insatiabiliter parandum, prospera sui memoria, & fama.* Quòd si sub regiminis initium bonam existimationem perdidit, ægrè eam postea recuperabit: quod enim semel de eo conceperit populus, semper deinde hærebit animo: in hanc curam incumbat unicè, ut gloriam sibi pariat, etiam si capitis discrimen adeundum sit. Qui cupidè nimis amat vitam, labores fugit ac pericula, sine quibus duobus Fama obtineri non potest. Observavit hoc Tacitus in Rege Marabodo, qui regno exutus, segnis & turpiter otiosus in Italia (f) *consenuit, multum immutata claritate, ob nimiam vivendi cupidinem.* Ita Principi navigandum, seu mare tranquillum habeat, seu tempestatibus inquietum, ut lucidissimam gloriæ pharum nunquam dimittat ex oculis; illud identidem animo volvens (ut ne quid persona sua indignum admittat aut cogitet) de illa, deque ejus actionibus & operibus, sæculis omnibus, & omnibus Nationibus locuturam Historiam. Principes alios superiores non habent, nisi Deum & Famam: ii soli, pœnæ & infamiæ metu ad honestè operandum eos obligant; quo fit, ut ab Historicis sæpe magis, quàm à suis sibi metuant hostibus, magisque calamum formident, quàm gladium. Solos digitos calamo armatos Rex Balthasar (g) viderat, & licet nondum sciret, quid scripturi essent, ita tamen conturbatus fuit, ut toto corpore contremisceret, & compages renum ejus solverentur. Verùm, si & Deum & Famam fusque deque habeant, nihil ab iis rectè geri poterit: nam absque Deo quicquid est, ignorantia est; & qui famam negligit, virtutes negligit. Honestæ gloriæ cupiditas omnem à vitio aut injustitia cavet maculam. Nec ulla immanior bellua illo Principe, quem nec conscientia stimulat, nec incitat gloria.

§. Attamen etiam existimationi & statui à gloria periculum est: hujus enim splendor excœcare solet Principes, & in temeritatem dare præcipites. Quod honestum iis videtur & gloriosum, vanitas est, aut stultitia, interdum superbia, aut

Q

invi-

(a) Idem lib. 4. Annal. (b) Polyb. (c) Virgil. (d) *Sic luceat lux vestra coram hominibus; ut videant opera vestra bona.* Matth. 5. 16. (e) Tacit. lib. 4. Annal. (f) Tacit. lib. 2. Annal. (g) *Facies Regis commutata est, & cogitationes ejus conturbabant eum & compages renum ejus solvebantur, & genua ejus ad se invicem collidebantur.* Dan. 5. 6.

invidia, ambitio sæpe, & mera tyrannis. Grandia agitant animo, Ministrorum persuasi adulationibus, qui multa sæpe sub specie gloriæ iis præponunt ante oculos; quàm injusta vero, & quàm incommoda sint media, dissimulant interim: unde abrepti longius Principes illusos se postea & perditos sentiunt. Rectè idcirco monuit Alphonfus Rex, quòd (a) *Sobejanas honras, e sin pro, no debe el Rey cobdiciar en su corazon; ante seì debe mucho guardar dellac, porque lo que es ademas, no puede durar, e perdiendose; e menguando, torna en des honra. E la honra, que es destaguiſſa, siempre proviene danno della al que la sigue, nasciendole ende trabajos, e costas grandes, e sin razon, menos cabando lo que tiene por lo, al que cobdicia aver. Nimios, inutilesque honores ambire regius animus non debet, imo conatu eos omni devitare; quod enim modum excedit, nequit esse durabile; cum vero minui ac deficere honor coeperit, in dedecus atque ignominiam vertitur. Accedit, quod ex ejusmodi honore detrimentum ambienti nunquam non enascatur; ex quo videlicet præter sumptus molestiasque ingentes, illud quoque consequi solet, ut eam, quam jam possidet, gloriam, præ illa, cui inhiat, aspernetur. Illa gloria secura est, quæ à generosa nascitur indole, atque intra rationis & potentiæ limites sese continet.*

Quare cùm Fama honesta pariter atque infamia fortissimi sint ad bene agendum stimuli, utraque autem historiæ beneficio æterna sit, utile foret, Historicis propositis etiam præmiis ad scribendum allicere; & favoribus prosequi Typographiam, vera gloriæ æraria, ubi rectè factorum præmia in futura etiam sæcula quasi manent deposita.

S Y M B O L U M XVI.

Vetus verbum est. *Purpura juxta purpuram dijudicanda.* Isthoc significabant antiqui, tunc melius cognosci res posse, quando una confertur cum alia; præsertim si ejusmodi eæ sint, quæ seipsis ita facilè discerni nequeunt. Mercatorum hic mos est, qui purpuram componunt cum purpura, ut hujus præ illâ excellentia magis emineat; & certior de utraque fiat æstimatio. Erat in templo Jovis Capitolini pallium (Regis alicujus è Persiâ munus) è lana coccinea tam præstanti, ut collatæ cum illa Matronarum Romanarum, immò & ipsius Imperatoris Aureliani purpuræ, cinereum vix colorem viderentur attingere. Si explorare & nôsse voluerit Serenitas Vestra, ad regnum aliquando evecta, valorem virtutemque regiæ suæ purpuræ, ne eam exponat ad lucem adulantium, & assentatorum: hæc enim luminibus officiet potius, ne verum in ea colorem cernere liceat. Ne item amori credat proprio Serenitas Vestra: is enim oculis similis est, qui cum alia videant omnia, seipsos tamen videre non possunt. Necessum igitur foret, ut quemadmodum ii per species suas, & quasi imagines in speculo crySTALLINO repræsentatas cognoscuntur; ita Serenitas Vestræ gloriosissimorum Parentum & Avorum suorum purpuris opponat suam, attendatque deinde sedulò, num qua in re à purpura virtutum, quæ in majoribus extitère, ea deficiat, contemplando se in illis, tanquam in (b) speculo, Comparet, inquam, Serenitas Vestra actiones suas cum Progenitorum suorum gestis & factis, & videbit facilè, quantum inter hæc & illas intersit, ut aut suarum quoque actionum colorem magis perficiat, aut certè virtute sua propria tanquam præmio gaudeat, si qua in re Majoribus suis præstare contigerit. Illud itaque perpendat Serenitas Vestra, num generoso suo Patri par sit animi fortitudine;

(a) Lib. 3. tit. 3. p. 2. (b) *Tanquam in speculo ornare, & componere vitam tuam ad alienas virtutes.* Pluth. Thim.

dine; num pietate adæquet Avum; prudentia Philippum Secundum, magnanimitate Carolum Quintum, comitate Philippum Primum; scientia politica Ferdinandum Catholicum; liberalitate Alphonsum illum, qui aded à manibus pertusis nomen invenit; justitia Regem Alphonsum Undecimum; religione denique Regem Ferdinandum Sanctum, & generosa quadam æmulatione ad honestam imitandi cupidinem sese porrò Serenitas Vestra exstimulet. Quintus Maximus, & Publius Sci-

pio, si quando Majorum suorum imagines intuerentur, inflammari animos suos ajebant, & ad virtutem incitari; non quòd cera illa aut effigie moverentur, sed quia facta propria ad aliorum comparantes, antè conquiescere non poterant, donec rerum à se gestarum fama & gloria eos omnino exæquarent. Elogia, quæ tumultis inscribuntur, non illi loquuntur, qui vivere desuit; sed iis potius, qui etiamnum supersunt inter vivos. Summaria quædam sunt, quæ memoriæ juvandæ causâ Antecessoris virtus derelinquit Successori. Illorum recordatione futurum ajebat Mathathias, ut filii sui gloriam in hoc mundo, & famam immortalem (a) colligerent. Ea quoque de causâ Summi Sacerdotes (qui Principes erant populi) duodecim Patriarcharum Antecessorum (b) suorum virtutes, totidem insculptas lapidibus, gestabant in pectore. Cum majoribus suis nimirum æmulatione gloriosa concertare decet Principem, non cum aliis se inferioribus: hos enim si superet, redditur odiosus, si contrà ab iisdem superetur, ipse injuriam accipit. Tiberius certè Imperator omnia (c) facta dictaque Augusti Cæsaris vice legis observabat.

§. Instituat prætereà Serenitas Vestra interdum comparisonem purpuræ suæ præsentis cum præterita: nam cupimus oblivisci, quales antè fuerimus, ne incusemus nosmetipfos de eo, quod nunc sumus. Expendat secum Serenitas Vestra,

Q 2

de,

(a) Mementote operam Patrum, quæ fecerunt in generationibus suis, & accipietis gloriam magnam, & nomen aeternum. Mach. l. c. 2. 51. (b) Et parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant sculpta, Sap. 18. 24. (c) Tacit. lib. 4. Annal.

defeceritne, an profecerit potius: plerumque enim fieri videmus, ut Principes sub regiminis initium animum egregiè attentum ad munus suum adferant, postea verò negligentiores sint. Plerique omnes magnis excelsisque animis gubernationem ordiri solent, sensim tamen & cum tempore, aut nimia negotiorum moles eos deprimit, aut perturbant delitiæ, quibus leviter capi se sinunt, immemores obligationis qua partam semel gloriam tueri ac conservare tenebantur. Animadvertit hoc ipsum in Tiberio Imperatore Tacitus, quod tandem *post longam rerum experientiam vi dominationis convulsus & mutatus fuerit.* (a) Imperium diuturnum superbiam gignit, superbia verò odium parit apud subditos, quemadmodum idem autor observavit in Rege Vannio, qui (b) *prima Imperii ætate clarus, acceptusque popularibus: mox diuturnitatem in superbiam mutans, & odio accolarum, simul domesticis discordiis circumventus fuit.* Multi cum insigni modestiæ & justitiæ laude regimen auspicantur, sed perseverant pauci, quia Ministros circa se habent adultores, à quibus docentur audacius quædam & injustè agere; uti Vespasiano accidit, (c) *inter initia Imperii ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinato: donec indulgentia fortunæ, & pravis magistris didicit, aususque est.*

§. Atque hanc collationem non de suis tantum virtutibus & actionibus faciat Serenitas Vestra, sed actiones etiam suorum Antecessorum conferat inter se, opponendo invicem quorundam purpuras vitiis defædatis, alias item aliorum egregiis facinoribus resplendentes: nunquam enim magis exempla movent, quam si contraria juxtâ ponantur à latere. Comparat Serenitas Vestra Regis Hermenegildi paludamentum regium, cum paludamento Petri Secundi Regis Aragoniæ: illud stellis coruscum, & purpuratum sanguine, quem in bello adversus Regem Leuvigildum Patrem suum, Arrianâ infectum hæresi, gloriosè profuderat: hoc verò equorum protritum calcibus in pugna ad Garumnam, cum is Albigenfibus sectariis in Gallia tulisset suppetias. Convertat, obsecro, Serenitas Vestra, oculos ad secula retrò præterita, & videbit Hispaniam afflictam & perditam, ob vitam licentius actam à Regibus (d) Witiza & Roderico: erectam verò rursus, & restitutam pietate & fortitudine Pelagii. Videbit vitâ pariter exutum ac regno Regem Petrum ob nimiam animi feritatem: contrâ ad gubernacula evectum Hermannum ejus fratrem, ob singularem, quæ in eo inerat, mansuetudinem. Videbit gloriosum Infantem Ferdinandum, (e) & multis de cælo auctum coronis, quod suam Regi Joanni II. Nepoti suo salvam esse & servare voluerit, tametsi essent, qui hanc illi ultrò offerrent; contra Infantem Sanctium à suomet Parente de inobedientia & ingratitude postulatum coram Martino Quarto Pontifice, quod ipso vivente regnum appetiisset. Isthæc collatio magistri erit instar, quem Serenitas Vestra, ut fidum ducem, in gubernando sequi tutò poterit: licèt enim Serenitas Vestra etiam discurrendo facinorum heroicorum splendorem ac lucem, uti & actionum malarum tuiptudinem agnoscere satis valeat; ea tamen omnia in se considerata non ita movent, atque in iis, quos aut gloriosos in hoc mundo, aut inglorios effecere.

(a) Tacit. lib. 6. Annal. (b) Idem lib. 12. Annal. (c) Idem lib. 2. Histor. (d) Mar. Hist. Hisp. lib. 3. c. 22. (e) Mar. Hist. Hisp. lib. 6. c. 19. & 21.

SYMBOLUM XVII.

ARbor trophæis onusta non ideò truncus esse desinit, qui fuit. Quæ honori fuerunt aliis, ipsi non nisi oneri sunt. Ita prorsus egregia Antecessorum facinora ignominia & dedecori sunt Successori, nisi eadem imitetur. Nec in illis hæres fit gloria, sed actionis solum, qua eandem obtineat æmulandi studio. Perindè ac lux in adamantem incidens reflectitur, quia fundum reperit, vitrum vero quod pellucidum est, celerrimè pertransit: ita si Successor vir fortis sit ac strenuus, lucem illi adferet, ac splendorem Antecessorum gloria; si contrà vile ac tenue sit vitrum; fulgorem istum sustinere non poterit; quin hic ipse vilem abjectumque ejus animum prodet magis ac deteget. Quæ aliis exemplo sunt, hunc etiam legis instar videntur obstringere. His porrò fundamentis tot Nobilitatis æstimationitur ac privilegium: omnes quippe existimamus, Nepotes Avorum suorum actiones æmulaturos. Qui has superbè jactat, nec imitatur tamen, satis ostendit, quantum inter ipsum & illos discriminis sit. Nemo vitio vertit alteri, quòd vitutem illius, cui sanguine junctus non est adæquare non studeat. Idcirco apud Nobiles Romanos olim famosæ illustrium virorum imagines & statuæ antiquæ locabantur in vestibulis ædium, ut suas Successoribus obligationes continuò in memoriam reducerent. Boleslaüs Quartus Poloniae Rex, Patris sui effigiem, in numismate aureo, è collo suspensam circumferebat, & quoties majoris momenti negotium aliquod discernendum occurreret, ori illam admovebat, & venerabundè deosculans solebat dicere: *Acvertat benignissimus Deus, ne quid ego indignum regio tuo nomine statuam.* O quot ejusmodi numismata heroicorum Patrum & Avorum suppetunt Serenitati Vestrae, quæ nunquam sinent, ut indignum regio eorum sanguine committat aliquid; quin immò animos ei addent potiùs, & stimulos, ut ad ea, quæ magis gloriosa sunt, omni contentione enitatur.

R

§. Quòd

§. Quòd si in omnibus Nobilioribus Viris incensâ flagraret illa Majorum æmulatio, primas sanè in Republicâ seu domi seu militiae mererentur partes: utique enim (a) *par est meliores esse eos, qui ex melioribus*, in quorum etiam favorem præsumptio est atque experientia: nam,

(b) *Fortes creantur fortibus, & bonis.
Est in juvenicis, est in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ collumbam.*

Et pierumque magnos in animo fuscitat spiritus æstimatio propria, & infamiae metus. Fateor tamen, fallere nunnunquam hanc regulam, aut quia (c) Natura, quod voluit efficere non potuit; aut propter malam educationem & deliciarum mollitiem; aut quia ipsæ etiam hominum animæ non æquè nobiles omnes sunt ac generosæ, sed pro affectione corporis, in quod quasi demerguntur, aliter atque aliter operari solent; & sunt nonnulli, ad quos sola trophæorum, non unâ virtutis Majorum transfisse videtur hæreditas, ita cælo toto ab iis differunt. Exemplum in iisdem aquilis est; quæ licet communiter non nisi aquilas procreent; sunt tamen, qui putent, Struthiones quandam esse earundem speciem, sed plane degenerem, in qua proinde non amplius inest illa cordis generositas, robur illud unguium, & alarum levitas, quæ in aquilis cernitur, cum volucris tam pernix, tamque elegans in animal fœdum ac turpe jam transmutata sit. Credi vix potest, quantum bono publico noceat electio ad Reipublicæ munera, si absque discrimine, & meritum examine Nobilitas sola præ oculis sit, perinde quasi unâ cum sanguine Avorum quoque experientia & virtus ad omnes semper posteros descenderet. Languescet industria, otiosa erit virtus, si sola nixa Nobilitate debita sibi, & quasi certa reputaverit præmia, neque illam ad recte agendum acuunt, aut isthæc admittendi metus, aut spes obtinendi, quibus ipsis argumentis Senatui persuasit Tiberius; ut ne sublevarent inopiam familiæ M. Hortali, quæ cum esset (d) nobilissima, paupertate pessumibat. Anteferri rectè poterunt aliis Viri sanguine illustriores quod ad suprema pacis officia attinet, in quibus plurimum momenti habet familiæ splendor atque auctoritas; aliud est in officiis militaribus, quæ exercitium aliquod, & robur tum corporis tum animi postulant. Quòd si hæc in illis etiam reperirentur, etsi non ea fortè cum perfectione, atque in aliis, facillè reliquum compensabit Nobilitas, aut Antecessorum meritis, aut communi hominum æstimatione; omnem tamen defectum supplere illa nequaquam poterit. Atque eam ab rem merito risit Tacitus electionem Vitellii, cum ad gubernandas Germaniæ inferioris legiones mitteretur, nulla habitata ratione, quòd ad id muneris minus esset idoneus: (e) *quod Censoris Vitellii ac ter Consulis filius, id satis videbatur.* Non ita Tiberius sub prima imperii sui initia, sed (f) *mandabat honores, nobilitatem Majorum, claritudinem militiae, illustres domi artes spectando, ut satis constaret, non alios potiores fuisse.*

§. Multum fateor, in bello potest auctoritas sanguinis; non illa tamen hostem fundit; sed fortitudo atque industria. Germani olim (g) *Reges ex Nobilitate, Duces ex virtute sumebant.* Tunc arma efflorescunt, cum virtus & animi robur præ aliis

(a) Arist. (b) Horat. (c) *Nam ut ex homine hominem, ex belluis belluam, sic ex bonis bonum generare putant. At hoc quidem Natura sæpe efficere vult, non tamen potest.* Arist. l. 1. Pol. c. 4. (d) *Languescet alioquin industria, intendetur socordia, si nullus ex se metus, aut spes, & securi omnes aliena subsidia expectabunt, sibi ignavi, nobis graves.* Tacit. l. 2. Annal. (e) Tac. l. 1. hist. (f) Idem l. 4. Ann. (g) Idem de mor. Ger.

aliis omnibus in pretio sunt & honoratiora in bello occupant munera, quibus Nobilitatem aut adipisci primum, aut jam adeptam augere porrò, magisque illustrare valeant. Spes illa magnos orbi heroas dedit, & insignes duces preteritis sæculis; ubi verò ea defuerit, contemnitur militia: sola enim munerum militarium gloria belli incommoda & pericula solari potest. Nec illud certum omnino, quod quidam autumant, illustriorem scilicet sanguinem majori in veneratione esse, aut eidem obediri promptius: nisi enim virtutis accedant ornamenta, prudentiæ præsertim & fortitudinis, omnis submissio exhibita sanguini, exterior solum cultus erit, non ab interiori profectus animo. Virtutem & excelsum mentis, quæ sibi ipsæ fortunam fabricantur, illas suspicit animus & admiratur. Oceano Magno Columbus leges posuit; & Orbi novo Hermannus Cottelius, qui licet illustribus natalibus orti non fuerint, suis tamen Successoribus Nobilitatem pepererunt, ut maximis Viris pares esse possent. Celebriores fluvii à tenuioribus ferè rivulis originem ducunt atque initium, haud longo tamen post intervallo à suomet alveo nomen sortiuntur & gloriam.

§. Equidem in bello, ubi virtus & fortitudo magis æstimantur, expedit ad altiores honorum gradus evehere eos, qui rebus præclarè gestis id fuerint promeriti, etsi fortè splendor Nobilitatis defuerit; pacis tamen tempore, (a) *si Republicam gnaris, & non magni pretii hominibus committat Princeps, statim & Nobilium, ac strenuorum iram in se per vocabit, ob contemptam eorum fidem, & maximis in rebus damna patietur.* Quod tum potissimum accidit, cum Subditus rarioribus à natura donis instructus est, non verò cum inclaruit jam apud populum, & ore omnium celebratur, adedque ipsa Natalium obscuritas à præstantia & dotibus animi satis illustrata est. Multos videmus, qui (b) *ex se videntur nati*; uti de Curtio Ruffo dicere solebat Tiberius. In hos tales optimè convenit illa laus bonæ electionis Ministrorum apud Claudianum:

- - - *Lectos ex omnibus oris
Evehit, & meritum nunquam cunabula quærit,
Et qualis, non unde satus.*

§. Quòd si Nobilitas aut otio aut deliciis corrupta fuerit, suadendum potius, ut exercitio & præmiis illa instauretur, quàm alia condatur planè nova. Argentum & aurum facillimè expurgantur; ex argento tamen aurum conficere, immensi laboris est, & in quo frustra defudet Alchimistarum ars atque industria. Quare pessimum fuit consilium, quod Regi Henrico Quarto aliquando à nonnullis datum fuit, ut opprimeret scilicet potentiores regni sui proceres, aliosque è mediocri fortuna ad altiorem eveheret. Etsi libertas & inobedientia Nabilliorum exigere interdum videntur, ut aliquantum deprimantur: magna enim præ aliis eminentia superbiam gignit, neque Superiorem ferre sustinet. (c) *Nobilitas, cui in pace durius servitium est.* (d) *Imbecilliores semper æquum & justum quærent, potentioribus autem id nihil est curæ;* & tunc quietiores ferè sunt subditi, cum deest potentia, quæ eos tueatur & novitates (e) eorum foveat. Ea de causâ non permittunt Castellæ leges ut duæ amplæ & potentes (f) familiæ coalescant in unam; tum ideò etiam ut bona magis divisâ muneant, nec apud alios zelum & invidiam excitent, Artes certè

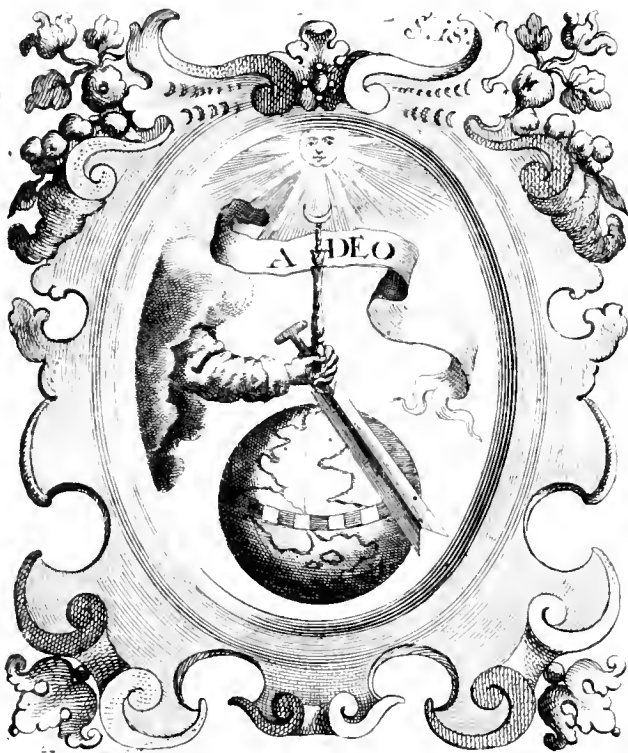
R 2

(a) Dion. Cass. (b) Tacit. lib. 11. Annal. (c) Tacit. l. 11. Annal. (d) Arist. l. 6. Polit. c. 2. (e) *Nihil ausuram plebem Principibus amotis.* Tacit. lic. 1. Annal. (f) *Commodum est etiam, ut hæreditates non donatione, sed jure agnationis tradantur, utque ad eundem una, non plures hæreditates proveniant.* Arist lib. 5. Polit. c. 8.

certè non deessent, quæ sub specie honoris aut gratiæ singularis moderari possent divitiarum copiam, quærendo opportunitatem eas in obsequium Principis & boni publici impendendi. Attamen sumptuum vanitas eò progressa jam est, ut iis artificiiis opus non sit: potentissimi enim quique maximis onerantur debitis, & necessitatibus premuntur, ut media amplius non suppetant, quibus tam sublimia cogitata exequi possint, aut molitiones novas machinari. Dum quidem plus esse cupiunt, quàm possunt, minus etiam, quàm sunt, fieri incipiunt. (a) Certè *dites familie Nobilium, aut claritudine insignes, studio magnificentiæ prolabi solent.* Cæterum etsi divitiæ nimix periculosæ sint, idem tamen in extrema etiam inopia locum habet, nam (b) *cum ex primariis aliqui bona dissiparunt, hi res novas moliantur.*

SYMBOLUM XVIII.

MUltis Imperium virtus contulit, paucis malitia: in his sceptri usurpatio fuit violenta, & plena periculi, in illis titulus justus, & constans possessio. Occulta quadam pulchritudinis suæ vi ad sui amorem & cultum virtus allicit. Elementa cælorum parent imperio, ob perfectionem eorundem & præstantiam; homines quoque non nisi eum qui justitia, cæterisque virtutibus præstat aliis, suprema potestate & dominatu dignum reputant. Ea de causâ Cyrus (c) *non censebat convenire cuiquam Imperium, qui non melior esset iis, quibus imperaret.* Subditi magis observant, & reverentur Principem, in quo insigniores animi dotes inesse conspiciunt. Quanto hæ fuerint majores, tantò major auctoritas erit atque æstimatio: omnes enim existimant, Deum Principi tali magis esse propitium, & cura peculiari adesse in omnibus, ejusque gubernationem dirigere. Hoc ipsum est, quod
toto

(a) Tac, l. 3. Annal. (b) Arist, l. 6. Polit. c. 12. (c) Xenoph. l. 8. Pelag.

toto orbe Josue nomen (a) fecit inclarescere. Boni Principis actiones omnes & consilia cum plausu accipit populus, & pia quadam cum fiducia prosperos eorum successus sibi pollicetur, quod si evenerit aliter, planè sibi persuadet, ob fines quosdam altiores & incognitos ita magis conducere. Eandem ob causam apud Nationes quasdam Reges (b) summi Sacerdotes erant, ut dum populus caeremonias sacras, & cultum divinum ab iis acciperet, agnosceret in iisdem naturam quandam sublimiorem, magisque propinquam ac familiarem ipsi Deo, qua tanquam mediatrice in precibus suis uti posset, & contra quam nihil temerè attentare (c) præsumeret. Corona Aaronis super mitram (d) attollebat oculos, & desideria omnium. Jacob venerabatur Josephi (e) sceptrum, cujus apicem Ciconia infidebat, pietatis & religionis Symbolum.

§. Nemo existimet, malè perdi tempus illud, quod Princeps in virtutum ponit exercitio, immò Deus interim vel maximè rerum eventus moderatur ac dirigit. Sanctissimo Sacrificio piè intererat Ferdinandus Antolinesius, dum ad Durium annem Comes Garfias Fernandescius cum Mauris decerneret prælio, & ecce Angelus aliquis os habitumque illi similis, vicem ejus tantisper in pugna obiit, quo factum, ut infamiam ipse non effugeret solum, sed & potissimam victoriæ laudem & gloriam indipisceretur. Simile quippiam refertur de gloriosissimo Archistratego Comite Tillio, Josue verè Christiano, non minùs sancto, quàm forti ac bellicoso, ab alio aliquo personam ejus referente, instructam fuisse aciem, dum ipse Sacerdoti ad aram facienti pro more dabat operam. Ferdinando Secundo Imperatori sub ipsis officiis divinis plura oblata fuère vexilla, victoriæ insignia & monumenta, quàm multi ex Antecessoribus hosti eriperint. Otiosus stabat Israëliticus (f) populus, & mira Deus in favorem illius factitabat. Æternum lucebit Corona, quæ sicut illa (g) Ariadnæ fulgentissimis virtutum stellis radiaverit. Septimius Imperator filiis suis dixit moriens: *firmum sese iis derelinquere Imperium, si boni essent; lapsurum brevi, si mali.* Ferdinandus Rex, qui à virtutibus suis magnis Magni cognomen invenit, mirè iisdem regni sui gloriam auxit, & Successoribus stabilivit. Tanta is erat pietate, ut cum corpus S. Isidori Hispali Legionem transferretur, ipse & filii ejus suos oneri subjicerent humeros, & sacras reliquias à fluvio Durio usque ad ipsum urbis templum (h) D. Juanni sacrum nudis pedibus prosequerentur. Etenim cum Deus sit, (i) *per quem Reges regnant*, & à quo omnis eorum potestas & felicitas dependet, falli nunquam poterunt, si ad ipsum suos identidem reflectant oculos. Lunam Solis radii non destituunt; ea siquidem minimè ignara omnem sese à Sole lucem accipere, continuo eum respicit, ut ab eodem illuminetur: quod Principibus sic imitandum ut oculos semper fixos habeant in æterno illo Luminari quod lucem & motum impertit orbibus, & à quo augmenta sua & decrementa sumunt Imperia, prout in Emblemate præsentis per sceptrum innuitur, in cujus vertice Luna visitur respectans Solem, proprium Dei Symbolum; tum quia nulla alia res ad ejusdem omnipotentiam accedit propius, tum etiam quia solus ille lucem & vigorem rebus omnibus tribuit:

S

(a)

(a) Fuit ergo Dominus cum Josue & nomen ejus divulgatum est in omni terra. Jos. c. 6. 21. (b) Rex enim Dux erat in bello, & judex & in iis quæ ad cultum Deorum pertinerent, summam potestatem habebat, Arist. lib. 3. Pol. c. 11. (c) Minusque insidiantur eis, qui Deos auxiliares habent. Arist. Polit. (d) Corona aurea super mitram ejus, expressa signo sanctitatis, & gloria honoris, & opus virtutis, & desideria oculorum ornata. Eccl. 45. 14. (e) Et adoravit fastigium virgæ ejus. Paul. Ep. ad Heb. c. 11. 21. (f) Nolite timere: state, & videte magnalia Domini, quæ factururus est hodie. Exod. 14. 13. Dominus enim Deus Israel pugnavit pro eo. Jos. 10. 42. (g) Neque declinet in partem dexteram, vel sinistram, ut longo tempore regnet ipse; & filii ejus. Deut. 17. 20. (h) Mar. Hist. Hisp. (i) Prov. 3. 13.

(a) *Quem, quia respicit omnia solus,
Verum possis dicere Solem.*

Non est enim potestas, nisi à Deo. (b) Prius in æternâ ejus mente, quàm hic in terris, Reges coronis redimiri solent. Qui cœlestes orbes primo mobili circumdedit, idem illud regnis etiam & Rebus publicis impertit. Qui Regem constituit apibus, non solius fortunæ reliquit arbitrio, aut electioni humanæ has causas inferiores Principum, qui in regimine hoc terrestri vicem ejus sustinent, aut illi quam simillimi (c) sunt, adumbrati in Apocalypsi per septem illos Planetas, quos Deus (d) in manu sua habebat. In illos vibrat divinos suos radios, qui reflexi deinde supremum jus atque auctoritatem in subditos iis tribuunt. Sine splendore illo ac luce cæca quodammodo est potestas omnis, quantumvis ampla. Si Princeps, spreta illa luce, in aliam apparentem boni fortè alicujus, quod commoditas illi propria, non recta ratio offert, intenderit oculos, mox potentiæ suæ orbem deficere videbit, & obscurari. Quicquid Solem præsentem fugit, tenebris involvatur necesse est. Luna etsi subinde luce se videat destitui, non tamen idèd sese à Sole avertit, quin petius longè jam alacrior, graciliórque continuò eundem respicit, donec luce illius denuo compleatur. Fixum ergo firmumque sceptrum suum Princeps teneat, oculos semper conjiciendo in virtutem, in omni fortuna, seu prospera seu adversa: nam idem ille divinus Sol, qui aut ad castigandum; aut ad cumulanda merita, aliquod ejus decrementum permittit, in constantiæ præmium non omnem suam lucem subtrahet, sed amplitudinem ejus augebit iterum, & crescere faciet. Ita Ferdinando II. Imperatori usu venit: quippe qui non rarò Fortunam tam adversam habuit, ut de Imperio pariter & vitâ desperare posse videretur. Verùm, qua erat animi constantia, nunquam spem omnem abs se abjecit, neque avertit oculos suos à Sole illo increato, rerum omnium effectore ac moderatore, cujus providentia divina periculis eum eripuit, & longè etiam altius supra omnes suos hostes extulit. Virga Moysis, quæ sceptri erat Symbolum, miros edebat effectus, quoad illam cœlum versùs erectam manu sua tenebat; at simul ac illam abjiciebat in terram, in venenatos serpentes, ipsimet (e) Moyfi formidandos conversa fuit. Dum sceptrum instar scalæ Jacobæ summitate cœlum tangit, sustentat illud Deus, & Angeli descendunt (f) subsidio. Nec Ægyptiis ignotum hoc fuit, qui ideo in supremo sceptrorum apice caput ciconiæ, avis religiosæ, ac piæ in parentes, solebant effingere; in inferiori verò parte pedem Hippotami, animalis impii & ingrati erga suum patrem, cujus vitæ sruit insidias, ut tantò liberius propriæ suæ matris frui possit amoribus: quo hieroglyphico nihil illi innuere volebant aliud, quam quod Principes pietatem semper impietati anteferre debeant. Atque hoc eodem Symbolo Machiavellus suum quoque Principem instructum vellet, sed alio planè fine: in uno enim sceptri extremo pietatem, in altero impietatem collocatam cuperet, ut pro libitu illud vertere posset, eamque partem sursum erigere, quæ ad conservationem & incrementum Statuum magis conducere. In quem finem putat ille, virtutes Principi necessarias non esse, sed sufficere, si eas habere se simulet: etenim si veræ illæ essent ac solidæ, & si ex præscripto earundem agere is semper vellet, ait perniciosas illi fore; contrà verò profuturas quàm plurimum, si putetur saltem, quòd iis præditus sit: hac enim ratione

(a) Boëtius (b) Roman. 13. 1. (c) *Principes quidem instar Deorum esse.* Tacit. lib. 3. Annal. (d) *Et habebat in dextra sua stellas septem.* Apoc. 1. 16. (e) *Projecit, & versa est in colubrum ita ut fugeret Moyses.* Exod. 4. 3. (f) *Vidit in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cœlum: Angelos quoque Dei ascendentes & descendentes per eam: & Dominum innixum scala.* Gen. 28. 12.

tione ita eum fore dispositum, ut pro re nata immutare eas sciat & possit, adeoque sic in rebus omnibus agere, prout expedire judicaverit, & tulerit occasio. Atque hoc ipsum cumprimis necessarium esse ait in iis Principibus qui noviter ad Reipublicæ gubernacula accesserunt, quos paratos semper & expeditos esse oportet ad utendum velis, prout Fortunæ venti spiraverint, & postularit necessitas. Impium prorsus, & imprudens consilium quod virtutes suadet non genuinas, sed fictas solum & putatitias. Quomodo enim fieri poterit, ut idem umbra præstet, quod veritas? quænam ars, quæve industria crystalli naturam sic perficiet, ut claritate sua ac luce adamantem exæquet? ecquis non illicò, ad primum aspectum & explorationem, rei agnoscat vanitatem, & ridere incipiet? (a) *Vera gloria radices agit, atque etiam propagatur: ficta omnia celeriter tanquam flosculi decidunt, neque simulatum quicquam potest esse diuturnum.* Nulla tanta est astutia, quæ naturam aliquam malam vestire sic possit, ut usquequaque bona appareat. Nam si in ipsis veris virtutibus, tam naturæ nostræ & inclinationi, accedente præfertim habitu, & conformibus tam facile deficimus, quid in fictis & putatitiis fiet? quomodo Subditi, si artes & fraudes istas perspexerint, ferre poterunt fœtorem illum, è discooperto jam vitiorum sepulchro, tam detestabili, absque omni virtutum ornamento? quomodo ab interno illo vulnere avertere poterunt oculos, si detracto jam (b) velo, sub quo delitescibat, palam sese illud conspectu offerat? unde porrò fiet, ut Princeps suis domi contemptui futurus sit, & ludibrio; extraneis verò suspectus in omnibus. Utrisque certè odio erit, nemini enim ab illo licebit securo vivere. Nulla alia res magis formidandam reddit principis tyrannidem, quàm si virtutes ipse fingat: ex eo enim deinde majora plerumque pullulant vitia, quomodo multi (c) Othonem metuebant; cum ambiret Imperium. Malam Principis naturam, si cognita sit, declinare facilè quis potest, virtutes falsas & simulatas non item. In apertis vitiis fragilitati locus est; fictis virtutibus dolus & fraus commisceri solent; neque hoc fortuito solum & casu; sed ad malos plerumque fines, atque adeò magis noxiæ illæ sunt, quàm ipsa vitia, quemadmodum in (d) Sejano notavit Tacitus. (e) *Extrema est perversitas, cum prorsus justitiâ vaces, ad id niti, ut vir bonus esse videaris.* Labi in apertum scelus, imbecillitas quædam est; virtutes simulare, mera malitia. Vitia alia facilius ferunt homines; at hypocrisin abominantur omnes nam illis nosmetipsos solum decipimus, hac verò etiam alios. Quid? quod actiones etiam bonæ contemni solent, si ab arte, non à virtute ortum ducant. Multa faciebat Vitellius, ut gratiam favoremque populi aucuparetur, sed (f) *quæ grata sanè fuissent & popularia, si à virtutibus proficiscerentur, memoria vitæ prioris, & quia nemo non videbat: ficta ea esse, indecora & vilia accipiebantur.* Et quæso, cui bono virtutem fingere, si eadem solertia atque industria ad eam rem opus est, atque ad virtutes veras & solidas? si hæ ipsæ ob morum pravitatem vix roboris habent satis ac virium, qui fictæ subsistent & umbratiles? Non de coronam, ejusque conservationem acceptam refert, nec præmia eum, aut supplicia credit decernere, quisquis his artibus potiùs, quam divinæ confidit providentiæ. Si vitia Principis ab imbecillitate, non ab affectione essent: faciliùs secreta ea haberi paterer, ne malo exemplo sint; nam ideò ea occultare, hypocrisis censeri non debet, aut malitia ad fallendos aliorum animos; sed

S 2

pruden-

(a) Cic. lib. 2. de Off. c. 32. (b) *Quasi pannus menstruata universe Justitiæ nostræ.* II. 64. 6. (c) *Otho interim, contra spem omnium, non deliciis, neque desidia torpescere, dilata voluptate, dissimulata luxuria, & cuncta ad decorem imperii composita. Eoque plus formidinis afferebant falsæ virtutes, & vitia reditura.* Tac. l. 1. Hist. (d) *Haud minus noxiæ, quoties parando regno finguntur.* Idem lib. 4. Annal. (e) Plat. (f) Tacit. lib. 2. Histor.

prudencia potius naturalis & honor virtuti debitus. Nullum frœnum illi restat potentia, quæ tyrannides suas non velo aliquo obtegit. Nunquam Senatores (a) Tiberium timuerunt magis quàm cum absque dissimulatione eum conspicerent. Ea tamen de Pifone scribat Tacitus, (b) quod *claro apud vulgum rumore erat, per virtutem, aut species virtutibus similes*: hoc tamen non sic intelligendum, quasi perinde sit in Principe, seu veris virtutibus polleat, seu eas simulet; sed quia populus nonnunquam iudicio fallitur, & hypocrisin pro virtute habet. Quotò igitur firmior constantiorque Pifonis fama, si virtuti sinceræ & solidæ ea fuisset inixa.

§. Eadem nascentur incommoda, si Princeps veras virtutes habeat quidem; sed quas ipse pro temporis & occasionum varietate facilè mutet: virtus enim esse nequit, quæ non est habitus firmus & constans, aut in eo inest animo, cui religio non est, in vitium illam convertere, aut in improborum sese partes adungere, modò aliqua utilitatis spes inde affulserit. Et amabo te, quomodo istud unquam Principi expediet? (c) *Ca el Rey contra los malos, quanto en su mandad esto vieren* verba sunt Alphonsi Regis; in ejusdem legibus) *siempre les debe haver mala voluntad, porque si de esta guisa no lo fiziesse, no podria fazer cumplidamente justicia, nin tener su tierra en paz, nin monstrarse por bueno.* Nam malis, quamdiu quidem tales esse perseveraverint, infensum esse regem convenit; hoc enim nisi faciat, neque justitiam perfectè administrare, neque pacem ac tranquillitatem regni conservare, neque se ipsum denique bonum esse ostendere poterit. Et quis casus exigere illud poterit his nostris præsertim seculis, cum dominatus & imperia certis constituta sunt legibus, neque jam amplius dependent (uti Romanorum Imperatorum fiebat temporibus) ab electione & insolentia militari; Nullum unquam tantum potest esse periculum, quod virtus prudens cavere non queat, absque eò quod Princeps à sceleribus sibi paret subsidium. Si quando Princeps aliquis virtutibus illustri pessum iit, non eò accidit, quod bonus esset, sed quod bonus esse haud satis didicerit. Non tenetur Princeps justitiæ amans confestim & imprudenter sese sceleribus opponere, ubi nullum pollicetur fructum, aut certè evidenter periculosa videtur isthæc diligentia: quin immò magnæ prudentiæ est (d) permittere, quod contrà nitendo impedire non potest. Dissimulet viriorum notitiam, quoad cum tempore remedium parari possit; bonos interim præmiis erigat, coërceat pœnis malos, aliisque utatur mediis, quæ prudentia suggerit, Quod si ea non sufficiant, Successori illud relinquat, uti fecit Tiberius, cum conspiceret (e) temporis sui mores corrigi à se, & emendari non posse. Etenim si Princeps metu aliquo ad improborum mores, & vitam malè agendo sese vellet conformare, nec hos reduceret in viam, atque una bonos perderet, adeoque in utrisque malitiæ fieret accessio. Virtus in Principe nihil creare solet periculi: creat tamen zelus & rigor, si absque prudentia sint. Non abominantur Principem scelerati, quod probus & frugi sit, sed quia per nimiam ejus severitatem improbis iis esse non licet. Nemo non Principem justum desiderat. Quin mali etiam hoc tali opus habent, ut justitiæ locus sit, qua non ab aliis solum, sed & à se invicem securi degant. Seneca eo intendebat, cum ut Neronem ab incestuosâ cum Matre consuetudine abduceret, eidem comminaretur, (f) *pervulgatum esse incestum gloriantem matre, nec toleraturos milites profani Principis Imperium,* Adeò necessariæ Prin-

(a) *Penetrabat pavor & admiratio, callidum olim, & tegendis sceleribus obscurum, huc confidentia venisse, ut tanquam dimotis parietibus ostenderet Nepotem sub verberis Centurionis, inter servorum ictus, extrema vita alimenta frustra orantem.* Tacit. lib. 6. Annal. (b) Idem l. 15. Annal. (c) Lib. 5. tit. 5. p. 2. (d) *Permittimus, quod nolentes indulgemus, quia pravam hominum voluntatem ad plenum cohibere non possumus.* S. Chrysofost. (e) *Non id tempus censura, nec si quid in moribus labaret, defuturum corrigendi auctorem.* Tacit. lib. 1. Annal. (f) Tacit. lib. 14. Annal.

Principi virtutes sunt, ut sine quibusdam ne vitia quidem possint subsistere. (a) *Nec aliis artibus Sejanus Tiberium devinxit, quàm quòd virtutes insigniores improbis facinoribus conjungeret.* (b) *Corpus illis laborum tolerans, animus audax, sui obtegens, in alios criminatur, juxta adulatio, & superbia, palam compositus pudor, intus summa adipiscendi libido, ejusque causa, modo largitio, & luxus, sapiens industria, ac vigilantia.* Similem virtutum & vitiorum commixtionem in Lucinio Muciano videre licuit. Eadem quoque de causa *ambigua de Vespasiano fama erat*: nam & vitia notari in eo, & collaudari virtutes poterant. Illud certum, multò securiorem futuram fuisse Sejanum apud Tiberium gratiam, Vespasianum item & Mucianum in longe perfectiores evasuros fuisse Principes, si (c) demptis eorum vitiis, solæ virtutes remansissent. Si vitia profint Principi ad dignoscendos à bonis improbos satis erit, quod notitiam eorum aliquam, non verò usum aut consuetudinem habeat. Polleat itaque virtutibus, sed juxtà circumspèctus sit, ac prudens, ut nulla fraus esse possit aut dolus, qui eum fugiat, nulla malitia, quam ipse non penitus perspiciat, singulorum hominum mores, agendique modum ita penetrando, ut absque deceptionis periculo iis imperet. Atque in hoc sensu admitti posset eorum sententia, (d) *qui eo munitiores Reges censent, quo illis, quibus imperitant, nequiores fuere.* Ista enim nequitia quod ad cognitionem malitiæ attinet, valde expedit, ut castigare scelera, & simul etiam humanæ fragilitatis aliquam habere rationem rectè quis noverit. Dura nimium est, & periculosa pro regimine severa virtus absque ista notitia. Ex quo porrò fit, ut magis convenient Principi virtutes heroicæ imperii propriæ, non illæ monasticæ, & sollicitariæ, quæ meticulosum illum reddunt, tardum ac difficilem in statuendo, ab humana conversatione alienum, magisque attentum ad perfectionem suam privatam & propriam quàm ad gubernationem communem & publicam. Maxima virtutis perfectio in eo posita est, ut satisfaciat obligationibus Principis, quibus à Deo obstrictus fuit.

§. Nec voluit solum Machiavellus, ut Princeps temporibus certis virtutes fingeret; sed Politicam etiam ipsi malitiæ superstruere conatus est, commonstrando quomodo hujus beneficio ad supremum gradum illa posset evahi, & disertè afferendo, ideò pessum ire homines, quod mali esse nescirent, perinde quasi certa ea de re haberi posset scientia. Doctrina hæc non paucos Principes tyrannos effecit, & egit præcipites. Non ita est, non ideo pereunt homines, quod mali esse ignorant; sed quia flagitia ipsa tueri sese in longum nequeunt: nulla enim tam astuta, & prudens est malitia, quæ satis cavere sibi possit, quin suismet artibus tandem irretiat. Quæscientia erudire satis poterit, ut iudicium in delictis servet integrum & incorruptum, quem suorummet maleficiorum conscientia stimulet, quæ etsi in nobis sit, sine nobis tamen operatur, impulsæ vi quadam interiore divina: cum arbitra sit, & carnifex actionum nostrarum, cujus tyrannidem Nero quondam expertus fuit, postquam Matrem tolli jussisset è medio: nam (e) *sceleris demum intellecta magnitudine, reliquo noctis, modo per silentium defixus, sapius pavore exurgens, & mentis inops lucem operiebatur, tanquam exitum allaturam.* Hæret nonnunquam animus maximè generosus, & consilio distituitur ad scelerum conspectum. Ita Sejanus evenit, cum Tiberii familiam cogitaret extinguere: nam (f) *magnitudo facinoris metum, prolationes, diversa interdum consilia adferebat.* (g) *Apprehendit nimirum Deus sapientes in astutia eorum, & consilium pravorum dissipat.* Vitium ignorantia est, prudentiæ opposita; violentia est, quæ suam ipsius ruinam molitur assiduè. Periculosa fabrica est, quæ mox in illius cervicem corruit, à quo constructa fuit. Nullum

T

tan-

(a) Tacit. lib. 4. Annal. (b) Idem lib. 1. Hist. (c) *Egregium Principatus temperamentum, si demptis utriusque vitiis, solæ virtutes miscerentur.* Idem lib. 2. Hist. (d) Salust. (e) Tac. lib. 4. Annal. (f) Idem l. 4. Annal. (g) Job. 9. 13.

tantum est iudicium, quod sufficiat ad tyrannides minores aliis majoribus corrigendas : & quousque moles ista aſſurget , ut homines ferendo ſint? Illud ipſum exemplum Joannis Pagoli Tyranni Peruſiæ, quo Machiavellus utitur ad ſtabiliendam ſuam doctrinam , abundè ſatis edocere potuiſſet , quam periculi plenum ſit, per iſtiusmodi incedere præcipitia , cum eluſa tandem ejus malitia , procurata etiam morte Julii Secundi Pontificis , ad exitum perducere nequaquam potuerit. Idem quoque Duci Valentino accidit , quem velut Ideam aliis proponit Principibus : is enim, ut ab obitu Papæ Alexandri Sexti rebus ſuis ſecurius proſpiceret , Cardinalibus factio- nis contrariæ venenum propinavit , ſed permutatis per errorem lagenis , ipſe & Alexander venenum hauſerunt , quo Pontifex extinctus eſt ſubito ; Valentinus ve- rò ita correptus , ut ob corporis imbecillitatem electioni intereſſe non potuerit ; quem caſum tanta illius aſtutia non præverterat : quo porrò factum , ut quem ipſe vellet , pontifex minimè fieret , atque una perderet ferè omnia , quæ in Ro- mania violenter occuparat. Non finit utique providentia divina , ut Tyrannorum artes ſuis multum proſint (a) auctõribus. Habet hoc ſola virtus , ut Deum cæptis noſtris propitium reddat , non malitia. Si quando Tyrannus aliquis in uſurpatione violenta diutius perſiſtit , id à magna aliqua proſectum fuit virtute , aut excellen- tia naturali , quæ vitia occulit , & voluntatum ſtudia ei paravit apud ſubditos ; malitia tamen iſtud tyrannicis aſcribit artificiis , & ex iſtiusmodi exemplis impias quasdam & erroneas maximas Statûs eruit , quibus præcipitant Principes , & ruunt imperia. Præterquam , quod non omnes imperent , qui ſceptrum in manu geſtant , aut coronam in capite , eò quod juſtitia divina , relicto iis regno , imperium tamen iisdem eripiat , permittendo , ut è Dominis mancipia ſiant paſſionum ſuarum ac Miniſtrorum , atque ab eventibus minùs proſperis , & ſeditionibus opprimantur. Quomodo in Saule completum fuit quod Samuel illi dixerat ; non manſurum ſci- licet eum Regem , in pœnam , quod Deo fuiſſet (b) inobediens , tametſi enim vi- veret , & moreretur , ex eò tamen tempore regnum ipſius mera fuit ſervitus.

SYMBOLUM XIX.

IN ludis Vulcani & Promethei diverſi certis conſtituti locis in hunc ſeſe modum exercebant : prodibat primus accenſam facem manu præferens , quam deinde porrigebat ſecundo , tum iſte tertio , & ſic deinceps de manu in manum. Un- de natum proverbium : *Curſu lampada trado* ; de iis dici ſolitur quæ tanquam per ſucceſſionem ab uno ad alios tranſeunt , quo ſenſu Lucretius cecinit.

Et quaſi cursores vitæ lampada trado.

Quòd à Platone mutuatus cùm ſuadendo omnibus naturæ propagationem : eam neceſſariam eſſe ait , (c) *ut vitam , quam ipſi à majoribus accepiſſet , viciffim quaſi tæ- dam ardentem , poſteris tradant.* Ecquid aliud eſt ſceptrum regium , quàm ejusmo- di facula : quæ ab uno Succeſſore tranſit ad alium ? Quid ergo majeſtas ſibi ſumit in hac ſua eminentia tam brevi , & ad ſolum uſum conceſſa ? Multa Principi cum hominibus aliis communia ſunt , una ſola res eaque accidentalis eundem differre fa- cit. Et propter illa quidem animum non demittit ; ob hoc tamen ſolum & unicum ſuperbè ſeſe effert ſupra alios. Meminerit , hominem eſſe ſe , & hominibus impe- rare.

(a) *Qui diſſipat cogitationes malignorum , ne poſſint implere manus eorum , quod cæ- perant.* Job 5. 12. (b) *Pro eo , quod abjeciſti ſermoneſ Domini , abjecit te Dominus , ne ſis Rex.* 1. Rêg. 15. 23. (c) Plato.

rare. Perpendat diligenter, se amplissimum hoc Mundi theatrum subire, ut Principis personam sustineat : decedenti verò de vita alium deinde cum eadem successurum purpura, quam ipse deposuerit; de utroque demum solam hanc super futuram memoriam, quod fuerit. Illud denique sciat, ne hanc quidem purpuram, qua amicitur, suam esse, sed Reipublicæ, quæ non nisi usum ei indulget, ut capitis tantisper fungatur officio, & boni publici conservationi, incremento & prosperitati consulat, ut alibi expendimus.

§. Ubi igitur in vitæ hujus stadio decurrere semel Princeps cœperit, tæda ardente sui Status instructus, non id solum agat, ut cursum istum producat longius, jam enim terminum præfinitum habet, quem transgredi non licebit; & quis novit, num fortè ab eo jam absit proximè, cum illa cuique etiam levissimo vento sit exposita. (a) Tegula una eam Regi Henrico I. extorsit è manibus, nondum nato annos quatuordecim: unus item ex equo lapsus, inter ipsa nuptiarum tripudia, Principem Joannem Regum Catholicorum filium prohibuit, quo minus eamprehendere potuerit.

§. Ponderet prætereà Princeps habilitatem suæ manus: occasionem & jus, ne plures temere faces suscipere audeat, quam aut successio, aut electio legitima illi concesserint. Si considerasset istud cum animo suo Fridericus Comes Palatinus, nunquam Electorali dignitate, nunquam provinciis suis ac honoribus tam infelicitè excidisset, propter ambitionem Coronæ Bohemicæ. Et sanè longè melius suum confecisset curriculum Rex Carolus Neapolitanus si regni sui contentus face, non in Hungariam etiam manum adicere attentasset, ubi idcirco veneno interiit.

§. Nemini alteri eam facile committat Princeps, neque sinat, ut quis alius manum ei admoveat, cum authoritate nimia. Imperium enim societatem non patitur; (b) suo etiam patri Regi Alphonso Sapienti tædam hanc è manibus eripere

(a) Mar. hist. Hisp. lib. 12, cap. 6. (b) Idem Hist. Hisp. l. 14. c. 5.

conatus est Infans Sanctius, ea potestate & dominatione, quam ab ipso acceperat. Nec Infanti Lusitano defuere rationes apparentes, cur idem contra Parentem, Regem Dionysium moliretur.

§. Istæ regnorum faces malis artibus accensæ citò plerumque extinguuntur: (a) *nam nulla quæsitæ scelere potentia est diuturna.* (b) Garfias Rex Patrem suum Alphonsum Magnum coëgit, ut regno se abdicaret, sed ultra triennium Corona sic partâ ei frui non licuit. Froila Secundus non nisi menses quatuordecim regnum obtinuit, quod vi magis, quàm electione fuerat adeptus. Consilia violenta non semper optatum fortiuntur exitum. (c) Navarræ coronam certò jam ad se perventuram hæreditate sperabat Ramon, si fratrem suum Sanctium tolleret de medio; at Respublica sceptrum ei committere noluit, qui facinus tam atrox animo concepisset, adeoque Sanctio Regi Aragoniæ ejus patrueli illud obtulit.

§. Ne temerè faciem isthanc è manibus dimittat Princeps, quoad vivit, ne si facti illum pœnituerit postea, ei fortè accidat, (d) quod Regi Alphonso hujus nimirum Quarto; qui posteaquam Regnum in fratrem suum Ramirum semel resignasset, recuperare deinde nunquam potuit; quantumvis vellet. Ambitio, dum in possessione est, justitiæ non paret: semper enim rationes in promptu habet, & causas, quibus se tueatur. Et quem non moveat discrimen, quod inter imperandum, & obediendum interest?

§. Tametsi verò istæ regnorum faces communiter à parentibus ad liberos trahseant, illud tamen Reges semper meminerint, à Deo se accepisse, eidemque suo tempore restituere debere, ut norint, cui acceptas eas referre debeant, & quàm stricta de iis reddenda sit ratio. Ita fecit Rex Ferdinandus, cognomento Magnus, qui sub extremum vitæ spiritum, sic Deum fertur allocutus: (e) *Tua, Domine, est potestas, tuum est imperium. Tu supremus es Dominus super omnes Reges, & omnia tua subsunt providentiæ. Regnum, quod de manu tua accepi, tibi restituo.* Totidem pene verbis, in eodem mortis articulo, usus est alius Rex Ferdinandus, quem Sanctum cognominamus.

§. illustre fanè, sed laboris plenum vitæ curriculum cælum ipsum descripsit Serenitati Vestræ, consiciendum non cum una solùm, sed pluribus variorum regnorum facibus, quæ Soli per omnia similes (hoc uno excepto, quòd hic sese per intervalla subducatur oculis) ab oriente usque in occidentem suam longè latèque diffundunt lucem. Sævissimi turbines erumpentes undique eas moliantur extinguere: verum cum Deus (sic Isaias (f) videtur vaticinatus) easdem eò fine incenderint, ut anteeant vexillum crucis, & gentilitatem illuminent in sacris Ecclesiæ altaribus, sperari merito poterit, quòd hujus ad instar etiam illæ lucebunt, præsertim, si magis magisque eas inflammarit Serenitatis Vestræ religiosa fides, & pius zelus, rectà sursum erectas semper tenendo, ut flamma tantò clarior puriorque ad cælum, quo natura sua nititur, possit contendere: nam qui obliquè eas inflexerit, in causâ erit; cur illæ ipsæ flammæ eas sensim depascent; quòd si cælo ita obverterit, ut terram solum spectent, mox extinguentur penitus: eadem enim materia, quæ partum aliàs datura erat, interitum iis adfert. Enitatur itaque sedulò Serenitas Vestra, ut cum his facibus vitæ suæ curriculum gloriose decurrat, easque adhuc dum lucentes suo aliquando Successori porrigat, nec solùm quales eas accepit primùm, sed potius novis auctas & collustratas radiis: solet enim Deus regna Regemque, cum primùm Reipublicæ suscipiunt gubernacula, velut ad trutinam ex-

(a) Curtius. (b) Mar. Hist. Hisp. l. 7. c. 20. (c) Idem Hist. Hisp. lib. 7. c. 2. (d) Mar. Hist. lib. 8. a. 5. (e) Idem Hist. Hisp. l. 9. c. 6. (f) *Ecce, dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terra.* II. 49. 6.

pendere ut tanto accuratiorem ab iis rationem postea repetat, quomodo (a) Regi Balthafari factum. Et si Otho (b) obstructum se credit, ut Imperium, sicut à Majoribus acceperat, sic posteris traderet, profecto non minorem etiam obligationem à gloriosis suis Antecessoribus ad se derivatam Serenitas Vestra agnoscat necesse est. Ita illas tradidit Carolus V. Imperator, dum eas adhuc superstes Philippo II. Filio suo detulit. Et tamen nonnullorum acciderit malitia, quod finem curriculi sui exspectare noluerit, ne forte venti contrarii quos jam tum adversa Fortuna concitaret, eas aut omnino extinguerent aut saltem obscurarent, uti fecisse memorant Alphonsum II. Regem Neapolitanum qui cum Regi Franciæ Carolo VIII. resistendo non esset, (c) Coronam in Filium suum Ferdinandum Calabriae Ducem transtulit: illud tamen certum, voluisse ipsum tempore eam Deo restituere, seseque ad aliam disponere coronam, non temporariam, sed aeternam qua semel ob-
tenta frui licet securo ab omni metu, ne ad alia capita transeat.

SYMBOLUM XX.

Inter solennes nuptiarum ritus apud Athenienses puerulus aliquis Sponsum antebat, spinosis redimitus foliis, & panem in canistro manu præferens: Symbolum, quo innuebant, opinor, matrimonium non solius voluptatis gratia, sed ad curas etiam & ad labores à natura institutum esse. Eodem (si in Emblematicis figuris humanis esset locus) eum quoque possemus adumbrare, qui nascitur, ut alius imperet. Nam quibus curarum spinis non circumdatur, qui status suos in iustitia,

V

in

(a) *Appensus es in statera, & inventus es minus habens* Dan. 3. 27. (b) *Urbis nostræ institutum, & à Regibus usque ad Principes continuum, & immortale sicut à Majoribus accepimus sic posteris tradamus.* Tac. l. 2. Hist. (c) *Mar. Hist. Hisp. lib. 26. c. 8.*

in pace, in rerum ubertate tueri fatagit? quas non experitur (a) difficultates, quibus non sese periculis objicit, qui imperium tenet in illos? Illius labores, populi quies sint oportet, pericula illius, hujus securitas, illius vigiliæ, hujus somnus. Veruntamen idem illud oculis hic subicere placuit sub specie elegantis coronæ quidem & aspectu jucundæ, sed spinis refertæ, cum adjecto lemmate è versibus Senecæ Poëtæ Tragici:

- - - (b) *Ofallax bonum!*
Quantum malum fronte, quam blandâ tegis!

Ecquis intendens oculos in uniones illos, & coronæ adamantes, in tam bellos flores, qui undique eam ambiunt, non illico sibi persuaserit, pulchrius longè & amœnius fore, quod intus latet abditum; & tamen merissimæ spinæ sunt, quæ assiduè tempora, pectusque lancinant. Nullus est in corona unio, qui sudor non sit. Rubinus nullus, qui non sit sanguis. Nullus Adamas, qui non sit quodammodo tebrebra. Tota denique nihil aliud est, quàm circumferentia absque quietis centro, Symbolum perpetui cûrarum motus. (c) Atque hæc causâ fuit, cur antiquiores quidam Reges corona navis speciem referente, uti fuerint soliti, ad repræsentandam scilicet illius inconstantiam, inquietudinis & pericula. Probè hoc ille perspectum habuit, qui ultrô sibi â nescio quo, oblatam coronam humi deposuit, his usus verbis: (d) *Tollat, qui te non noverit.* Coronarum loco primum fasciis (e) utebantur, non in signum Majestatis, sed ut caput firmarent. Usque adeò graves sunt capitis coronati curæ, ut anticipato etiam munimine opus habeat: nec enim regnare aliud esse dixerò, quàm tria perpetua suspiria, conservandi nimirum, acquirendi, & amittendi. Idcirco & Marcus Antonius Imperator ajebat. *Regnum grandissimam esse molestiam.* Ad labores nati sunt Principes, æquum igitur, ut ad istos se parent. Apud Persiæ Reges in more erat positum, ut cubicularius, qui eos mane excitaret è somno, altum eis sic inclamaret: (f) *Rex surge, ad tractanda Regni negotia.* Non ferrent hoc nostro tempore quidam Principes excitatorem tam molestum, *multi enim hæc principatus præmia putant. quorum libido ac voluptas penes ipsos sit; robur ac dedecus penes alios.* Quòd Principes nonnulli à suo turpiter desciscant officio, ideo ferè accidit, quòd (ut alibi dicemus) regnum pro hæreditate & possessione habeant proprietaria; qua pro libitu iis liceet, existimentque suam præ aliis excellentiam & supremam potestatem nullis subjectam esse legibus, sed liberam omnino, quantum ad voluntatis appetitiones attinet, cumque adulatio optimè nòrit, quo illa inclinatione propendeat, facilè eis deinde persuadet, absque libertate ista & vivendi licentia Principatum non nisi durissimam fore servitutem, magisque infelicem, quàm infimam etiam subditorum conditionem: quo fit, ut dum deliciis & voluptatibus sese totos dedunt, flaccescant vires & ingenium, ipsique ad gubernationem prorsus fiant inidonei.

§. Hinc esse reor, quod ex tanto Principum numero oppidò pauci boni evadant Reipub. moderatores. Non quòd à naturæ donis instructi non sint, nam in his excellere solent potius præ aliis, utpote qui è sanguine melius enutrito descendunt, sed quia in otio & deliciis, quibus circumfluunt, illa neque exercent, neque id permittunt aulici, qui facilius suam fabricant fortunam apud Principem rerum suarum negligentem, quàm attentum ad omnia. Remedium adversus isthæc incommoda in duobus potissimum consistit. Primum est, ut Princeps à primis pue-

ri-

(a) *Quam arduum, quam subjectum fortunæ regendi onus.* Tac. 1. Annal. (b) Seneca. (c) Strab. (d) Val. Max. (e) *Ponite cidarim mundam super caput ejus,* Zach. 3. 6. (f) Tac. lib. 1. Hist.

ritiæ annis, simul ac rationis usus aliquis in eo emicuerit, negotiis tractandis sensim affuefcet, etiam ante prædecessoris obitum, uti Deus fecit cum Josue, & si forte in iis, quæ gratiæ sunt, istud fieri minus expediat, ob rationes infra in Emblemate penultimo à me commemorandas, in aliis tamen fit, ut oculos prius ad gubernationem, quàm ad vitia aperiat; quæ caussa quondam fuit Senatui Romano, cur & juventutem consultationibus suis interesse vellent. Hujus exercitii beneficio, tamen multi Pontificum nepotes admodum juvenes ad gubernationem Pontificiam admoveantur, intra paucos tamen annos plurimum usu proficiunt. Alterum est, ut qui circa Principem sunt inanes quasdam persuasiones ei ex animo eximant, eumque sic instruant, ut sciat, communem omnium consensionem esse, quæ coronæ auctoritatem, & potestatem scepro tribuat; Natura enim Reges non fecit. Notit item, purpuram regiam sanguinis esse Symbolum, quem pro populi salute, si opus foret, fundere (a) oporteret; non ideò concessam, ut ea scelerum tinea nutrimentum præbeat. Doceant, inquam, Principem, *generari & nasci à Principibus, fortuitum esse: solam (b) virtutem proprium hominis bonum.* Rectorem eum esse, non dominatorem subditos cives, non mancipia. Quod documentum Claudius (c) Imperator Persarum Regi Meherdati dedit. Persuadeant Principi, sic illi agendum cum iis, quibus imperat, ac ipse secum agi cuperet, si subditus foret; quomodo Galba (d) Pisonem instruxit, cum ipsum adoptaret in fillum. Nemo in Principem electus fuit, ut caput aliorum esset duntaxat, sed ut pro tali agnitus omnium commodis inserviret. Perpendens illud cum animo suo Rex Antigonus filium suum monuit; ne abuteretur potestate, neve sese nimium efferret, aut subditos tractaret malè, sic cum affatus: *An ignoras, fili mi, nostrum Regnum nobilem esse servitutem?* Eodem pertinet, quod mulier illa Rudolpho Imperatori excusanti sese aliquando, quòd nunc aures ei vacuas dare non possit, respondit. *Quin ergo, inquires, imperare desinis?* Subditi non propter Regem nati sunt, sed Rex subditorum gratia. Nimis etiam iis acerbum foret, omnem suam Regi libertatem vendidisse, nisi vicissim de eodem justitiam & tutelam sibi polliceri possent; quæ caussa iis fuit, cur imperio ejus sese ultrò subjicerent. Propriis suis coronati clypeis in circuli formam elaboratis Romani triumphabant, unde introducta diademata Sanctorum, qui contra communem humani generis hostem insigni victoria (e) potiti essent. Non meretur coronam Princeps, nisi pariter subditorum illa clypeus sit, qui Fortunæ sævientis impetus excipiat. Regnare officium est potius, quàm dignitas, Imperium quoddam (f) paternum in filios: quòd si subditi affectum illum paternum & sollicitudinem non experiantur in Principe, nec amorem, nec obedientiam filialem ei deferent: Rex Ferdinandus cognomento Sauctus, imperium non aliter atque officium habuit, quòd positum esset in subditis tuendis, in administrandâ justitiâ, in vitiis castigandis, & remunerandis virtutibus, in procurando denique regni sui incremento: ita ut pro majori ejus bono nulli parcendum labori existimaret; nec aliter reipsâ fecit. Principes montium consimiles sunt (ut alibi dicimus) non tam quod cæli favoribus propiores sint, quam quòd omnes temporum injurias ipsi excipiant: veluti depositarii quidam pruinae & nivium

(a) *Consulares faces, prætextam, curulemque sellam nihil aliud, quam pompam fune-
ris putent, claris insignibus velut infulis velatos ad mortem destinari.* Liv. lib. 2. Hist.
(b) Tac. lib. 1. Hist. idem lib. 1. 4. Hist. (c) *Ut non dominatorem, & servos, sed re-
ctorem & cives cogitaret.* Idem lib. 12. Annal. (d) *Cogitare, quid aut nolueris sub alio
Principe, aut volueris.* Idem lib. 1. Hist. (e) *Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coro-
nasti nos.* Psal. 5. 13. (f) *Ut enim gubernatio patris familias est, regia quædam potestas
domi: ita regia potestas est civitatis & gentis unius, aut plurium quasi domestica quædam
gubernatio.* Arist. lib. 3. Pol. c. 11.

um, quæ colliquefactæ deinde defluant ab iisdem ad moderandam æstivo tempore agrorum sitim, & valles irrigandas; atque ut evecti altiùs corporibus suis umbram faciant aliis, & à solis ardoribus (a) eos tueantur. Ideo sacræ paginæ Principes Gigantes (b) vocant: grandiori enim statura opus habent, quos natura in lucem edidit, ut gubernandi onus humeris suis sustineant. Gigantes sunt, ut labores ferant, & gemant (quemadmodum Jobus (c) loquitur) sub aquis, quibus (d) populi & gentes significari solent; anguli denique (e) sunt, quibus Reipubl. ædificium innititur. Princeps, qui natum se non putat ad tolerandas pro eorum commodo temporum injurias, montis dignitatem exuat, & vallem potius præoptet agere; si tamen ad otium privatum aspirare ei liceat, quem cælum ipsum ad aliorum gubernationem jam semel destinavit. Wambæ electo in Regem, & coronam recusanti è Gothis Proceribus Dux quidam gladio districto, ni morem gereret, minitari cœpit. (f) *An unus inquiens, totius gentis voluntati repugnes, tuæque tranquillitatis communem omnium salutem posthabeas?* Eadem de causa nec Regi Joanni Secundo in Parlamento Caracensi permissum fuit, ut regnum Filio Henrico transcriberet: quia nimirum hic admodum erat juvenis; ille vero ea adhuc corporis constitutione, ut præesse porrò cum laude posset. E quibus liquidò apparet, Principes esse partem Reipublicæ, & certo quodam modo ei subordinari, tanquam instrumenta ad ejus conservationem necessaria, ita ut bona malaque eorundem ad Rempublicam pertineant, quemadmodum Tiberius (g) ad filios suos agebat. Qui Davidem poscebant Regem, sic illi acclamabant: (h) *Ecce nos os tuum, & caro tua sumus*; ut significarent, ipsum esse, qui viribus suis sustentare eos debeat, omnesque eorum dolores ac labores in semetipso quodammodo experiri.

§. Porrò Principem à puero sic informare oportet, ut dominationis equum; dum tener est, domare discat ac regere: nam si ad solius arbitrii libitum enutrire eum voluerit: unà cum ipso præceps ruet. Rationis fræno hic opus est, habentis scientiæ politicæ, virga justitiæ, & calcaribus fortis generosique animi; opus, inquam, ut Princeps prudentiæ stapedibus firmus semper insistat. Non quicquid ei in mentem venerit, faciendum est illico, sed quod honestum est solum, ne forte pietatem lædat, aut existimationem, aut verecundiam, aut contra bonos mores (i) committat aliquid. Ne existiment Principes, potestatem suam omnino absolutam esse, sed obstrictam bono publico, & communi Statûs utilitati: non immensam; sed certis arctatam finibus, & multis casibus expositam. Insignem apparatus navalem Regis Philippi Secundi adversus Angliam unicus ventus dissipavit.

§. Nôrit prætereà Princeps auctoritatem suam ita supremam non esse, quin aliquid illius in ipsis remanserit subditis, quod aut ab initio ii sibi reservarunt, aut iisdem concessit postea ratio ipsa naturalis, ad defensionem & conservationem propriam contra Principem palàm injustum, aut tyrannum. Principibus bonis non omnino displicet libertas aliqua in subditis. Tyrannorum (k) est absolutè dominari velle. Amode-
minus

(a) *Quia factus est fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua, species à turbine, umbraculum ab æstu* II. 25. 4. (b) *Gigantes autem erant super terram in diebus illis. Isti sunt potentes à seculo, viri famosi.* Gen. 6. 4. (c) *Ecce gigantes gemunt sub aquis.* Job. 26. 5. (d) *Aqua, quas vidisti, ubi meretrix sedet, populi sunt, & gentes, & lingua.* Apoc. 17. 15. (e) *Applicate huc universos angulos populi.* 1. Reg. 14. 38. (f) *Mar. hist. Hist. lib. 6. c. 12.* (g) *Ita nati estis, ut bona malaque vestra ad Rempublicam pertineant.* Tacit. lib. 4. Annal. (h) 2. Reg. 5. 1. (i) *Facta, qua ladunt pietatem, existimationem, verecundiam nostram, & ut generaliter dixerim, contra bonos mores sunt, nec facere nos credendum est,* lib. 15. ff. de condit. inst. (k) *Quomodo pessimis Imperatoribus sine fine dominationem, ita quamvis egregiis modum libertatis placere.* Tacit. lib. 4. Annal.

rata subditorum libertate falus imperii & conservatio dependet. Non magis securus est Princeps ille, qui potentior, sed qui majori cum ratione potentior est. Nec minus supremam obtinet potestatem, qui subditorum juratuetur ac privilegia, quæ justo titulo possident. Prudentiæ potius est finire, ut iis frui & gaudere possint libere: nunquam enim ea Principis auctoritati derogant, nisi aut honorem suum iis lædi putet, aut ea omnino tollere cogitet. Satis illi sit Coronam suam eâdem tueri potestate, quâ Majores ipsius fecerant. Hoc ipsum fortè Deus per Ezechielem Principes monere voluit (tametsi in alio sensu) cùm ei dixit: (a) *Corona tua circumligata sit tibi; si quis eam laxet nimium, ei de capite facilè decidet.*

SYMBOLUM XXI.

E justitiæ centro Coronæ circumferentia ducitur. Neutiquam hæc opus foret; si absque illa vivere liceret.

*Hac una Reges olim sunt sine creati;
Dicere jus populis, injustaque tollere facta,*

(b) *Vetustissimi mortalium, nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine pœna & coërcitionibus agebant; neque præmiis opus erat, cum honesta suoapte ingenio peterentur, & ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur. Attamen crevit paulatim cum mundi ætate Malitia, & cautio rem virtutem reddidit, quæ sincera aliàs, & ab omni sollicitudine libera in terris morabatur. Postquam nimirum exui æqualitas, & pro modestia ac pudore, ambitio & vis incedebat, provénere dominationes*

X

(a) Ezech. 24. 17. (b) Tacit. lib. 3. Ann.

tiones. Nam prudentia urgente necessitate, & naturali suadente lumine homines in civilem coëgit societatem, ubi & virtutes exercerent, ad quas ipsa impellit ratio, & uterentur voce articulata, quam Natura iis largita fuerat, ut sensa mentis & consilia invicem verbis explicando, alter alterum (a) instrueret, juvaret, defenderet.

§. Constituta itaque civili ista Societate, simul communi & tacita omnium consensione, in tota illa Naturæ lumine illustrata, exorta est Potestas quædam altior ad partium conservationem necessaria, quæ nimirum sua sceleribus supplicia, & virtutibus præmia decernendo in justitia, & pace omnes tueretur: quin tamen Potestas ista per universum corpus diffusa esse non potuit, ne aliàs summa in statuendo & exequendo nasceretur confusio; quia item necesse erat, alius imperaret, obediret alius, ultrò sese ipsi ea abdicarunt, in unum aliquem, aut paucos, aut etiam plures eam transferentes, quæ sunt tria illa Reipublicæ genera, Monarchia, Aristocratia, & Democratia. Et prima omnium quidem fuit Monarchia: nam initio in suis quique familiis; deinde apud universum aliquem populum eum sibi homines præficiabant, qui aliis in Virtute & probitate excelleret, cujus dextram (crescente paulatim auctoritate) sceptro honorarunt, & frontem diademate, in signum eminentiæ, & supremæ in alios potestatis quam in ipsum contulerant, quæque in justitia potissimum consisteret, qua mediante populum sibi subjectum in pace tueretur ac conservaret. (b) *Ubi enim leges non tenent imperium, nulla est Respublica, & cessat omne Regis officium, quemadmodum in (c) Castellana Provincia accidit, quæ propter injustitias Ordonii & Froilæ exacti Regibus, per Judices deinde gubernata fuit.*

§. Justitia isthæc sola lege Naturali, absque insigni Reipublicæ periculo, rectè administrari non possèt: cum enim illa sit *constans & perpetua voluntas suum cuique (d) jus tribuendi*, multis exposita foret periculis, si ab opinione & judicio Principis dependeret, & scripta non esset. Neque sola ratio naturalis (quantumvis ab affectibus & passionibus libera) sufficeret ad rectè semper judicandum in tanta casuum varietate, qui passim incidunt; atque adeò necessum fuit, ut longo rerum usu atque experientia certis quibusdam legibus tam pœnalibus quàm distributivis sese armarent Respublicæ. Illis quidem ad castiganda delicta; his verò ad suum cuique tribuendum. Pœnales leges adumbrantur per gladium, justitiæ Symbolum, id quod Trajanus significare voluit, cum strictum aliquando enssem Præfecto Prætorio in conspectu omnium porrigeret, diceretque (e) *Accipe ferrum hoc, & siquidem rectè imperium gesserò, pro me; sin aliter, contra me hoc utere.* Æqualis illi utrinque acies est tam pro divite, quam egeno. Non ex unâ parte obtusus, acutus ex altera, ut uni parcat, & lædat alterum. Leges verò distributivæ denotantur per regulam seu amussim, quæ promiscuè actiones omnium & jura (f) dimetitur. Ad hanc justitiæ regulam res omnes dirigere oportet, non contra Regulam rebus accommodare, quemadmodum regula Lesbia, quod è plumbo esset, inflexa facilè omnibus lapidum figuris sese aptabat. Utrisque legibus spiritum atque vigorem Princeps tribuere debere debet. Rex Alphonfus Sapiens dicere solebat, Regem cor & animam esse Reipublicæ: (g) *Ca asi como yaze el alma en el corazon del Ome, e por ella vive el cuerpo, e se mantiene; asi en el Rey yaze la justicia, que es vida, e mantenimiento del pueblo, i de su Sennorio. Uti enim in corde hominis anima residet, que vitam toti corpori imper-*

(a) *Sermo verò datus est homini ad utile, & inutile, ac proinde justum & injustum declarandum.* Arist. l. 1. Pol. c. 2. (b) *Idem Polit. l. 4. c. 4.* (c) *Mar. hist. Hisp. l. 8. c. 3.* (d) *Justitia enim perpetua est, & immortalis.* Sap. 1. 15. (e) *Nic. Call. l. 3. Ec. hist. c. 23.* (f) *Legem scimus justæ, injustique regulam esse.* Sen. (g) *Lib. 5. tr. 1. p. 2.*

impertitur ; ita justitia , quæ vita atque conservatio est regni ac populi in rege sita est. (a) Et alibi ait , Regem idem esse ac Regulam , cujus hanc adfert rationem : *Ca asi como por ella se conocen todas las torturas , e se enderezan , asi por el Rey son conocidos los yerros , e emendados. Nam quemadmodum per illam , quæ curvæ ac distorta sunt , patent , atque emendantur ; ita per regem & cognoscuntur errores , & corriguntur. Rex & Lex non nisi unica discrepant litera. Et quid aliud Rex , quàm Lex (b) loquens ? quid Lex aliud , quàm mutus Rex ? Et ita quidem Rex , ut sola esset domi natura , si ipsa sese explicare posset. Prudentia politica dividit quodammodo Principum potestatem , & tametsi in personis ipsis maneat integra , ex parte tamen eam subtiliter in chartam transtulit , & scriptam reliquit , atque oculis omnium expositam Majestatem , pro justitiæ exercitio , ut anticipatas hac ratione per leges ; ante ipsos etiam casus , æquitate & castigatione , sententiæ non ascriberentur arbitrio , aut passioni & commodo Principis , neve is in odium offensionemque subditorum incurreret. Lex rigoris excusatio est , elevatio gratiæ , invisibile Principis brachium , quo Reipublicæ habenas moderatur. Nec alia via melior ad conciliandam auctoritatem , & subditos ad officium cogendos. Quare à legum præscripto non recedendum. (c) neque utendum imperio , ubi legibus agi possit. Quòd si via (d) facta procedat Princeps , vim suam ac robur perdunt leges. Culpa (e) pro innocentia habetur , & justitia (f) pro tyrannide ; immò Principis potestas haud parum imminuitur : plus enim semper cum lege , quàm absque illa efficere poterit ; Lex Principem constituit , tuetur , armat ac roborat. Nisi lex esset , nihil inter dominationem & subjectionem discriminis intercederet. Legibus , tanquam fundamentali petrà , non soli arbitrio vera innititur Politica. Regulæ sunt bonæ gubernationis , & viæ regiæ rationis Statûs , per eas , tanquam per certas quasdam , lineas , Reip. navis secunda navigat. Muri sunt Magistratus : oculi & anima civitatis , vinculum populi , ac frænum (figura præsentis Emblematis) quod eum regit (g) ac corrigit. Quin ipsa etiam tyrannis absque iis subsistere non potest.*

Instabilitati voluntatis , quæ tot affectibus & passionibus est obnoxia , immò per se cæca , rectè committi haud potuit justitiæ judicium ; sed necessum fuit , ut certis quibusdam decretis & fixis statutis à ratione & prudentia profectis , quæ perinde omnes , & absque discrimine obligarent , illa in officio contineretur. Tales sunt leges , quas pro casibus futuris præteritorum dictavit experientia ; cumque ipsæ semet explicare nequeant , sed nuda corpora sint duntaxat , quæ vitam & intelligentiam mutuari debent à iudicibus , quorum linguis loquuntur , aut calamis declarantur , & certis applicantur casibus (nam omnes universum comprehendere possibile non fuit) advertant sedulò Principes , quibusnam hominibus eas exponendas committant : neque enim hoc aliud est , quàm vitam suam , & præcipua gubernandi instrumenta iis concedere ; facta autem semel electione , prout oportet , exercitium & cursum justitiæ ordinarium ne impediunt , sed Magistratui totum permittant. Etenim si Principes interpretari leges voluerint ultra id , quod aut Clementia finit , aut Epiikia , totum ædificium politicum corruet , & quæ firmare illud & sustentare debuerant , ruinam accersent potius. Neque enim tyrannis aliud est , quàm quædam legum oblivio & despicientia , dum Principes auctoritatem illarum si-

(a) Lib.6. tit. 1. p. 2. (b) Verè dici potest Magistratum esse legem loquentem , legem autem mutum Magistratum. Cic. de leg. (c) Tac. lib. 3. Annal. (d) Minui jura , quoties gliscat potestas. Ibid. (e) Inauditi , atque indefensi tanquam innocentes perierant. Ibid. lib. 1. Hist. (f) Opus justitia pax , & cultus justitiæ silentium & securitas usque in sempiternum. If. 23. 17. (g) Factæ sunt autem leges , ut earum metu humana coërceatur audacia , tutaque sit inter improbos innocentia ; & in ipsis improbis reformidato supplicio , refrænetur audacia , & nocendi facultas. Ifid. 1. 2. etymol. L. legibus C. de Leg.

bi temerè arrogant. Hoc Roma olim deplorabat; tanquam potissimam servitutis suæ causam, quod nimirum (a) Augustus Legum munia ad se traxisset, ut Imperium tyrannide premeret:

(b) *Postquam jura ferox in se communia Cæsar
Transtulit, elapsi mores, desuetaque priscis.
Actibus, in gremium pacis servile recessi.*

Dum legibus Princeps os obstruit, malitiæ & vitiis illud laxat, ut Claudii (c) Imperatoris temporibus accidit.

§. Tametsi verò leges salus sint Rerumpublicarum, utpote quibus hæ fundari solent & conservari, grande tamen nonnunquam iis creant periculum, quando illæ aut à pietate & ratione deflectunt, aut justum excedunt numerum: nam dum nimium multiplicantur, pariunt confusionem, & oblivioni traduntur, aut certè si servari omnes nequeunt, abeunt in contemptum. (d) *Corruptissima Respublica: plurimæ leges.* Aliæ aliis adversantur, atque ansam præbent interpretationibus malitiosis, & opinionibus variis, unde lites oriuntur & dissensiones. Major populi pars in tribunalibus distinetur. Defunt homines pro colendis agris, pro officiis, pro militia. Pauculi probi multos improbos suis sustentant sumptibus, & mali quàm plurimi bonis dominantur. Fora sinus sunt piraturum, & tribunalia latronum nemora. Ii ipsi, qui custodes juris esse debuerant, durissima catena servitutis sunt populo. Neque minus gravantur Respublicæ nimia legum (e) copia, quàm ipsis vitiis. Qui multas condit leges, multos spargit murices, in quos omnes offendant. Ita caligula, qui innocentiae struebat insidias, varia fanciebat edicta, minuto scripta charactere, ut difficulter legi possent: & (f) Claudius die uno viginti publicabat, quibus populum sic obruebat, ut plus laboris esset ea memoria comprehendere, quam reipsa dare effectui. Idcirco Aristoteles dicebat paucas leges sufficere, pro gravioribus casibus, reliquos judicio naturali relinquendos. Nul- lum damnum intestinum Reip. gravius, quàm nimia Legum multitudo. Hinc in gravissimorum delictorum pœnam Deus olim minitabatur. (g) Israëli, quod multiplices iis leges daturus esset. Cui bono ita facilè novas antiquis adjicere, si nullus sit casus, qui non evenerit aliàs, nec ullum incommodum, quod antè non expenderit, aut cui non paraverit remedium observatio diuturna: atque experientia? (h) *Super omnibus negotiis melius atque rectius olim provisum.* Quæcunque nunc remedia in Hispania arbitrium pro recens inventis habet, omnia antiquis regni Regibus reperiuntur. Harum custodia gratior erit populo, & minus odii conciliabit Principi, quàm aliarum novarum promulgatio. In illis conquietcit judicium, in his vacillat & fluctuat. In illis elucet cura; per has in discrimen venit existimatio. Illæ cum securitate innovantur; hæ sine periculo induci non possunt. Nova experiri remedia, est salutem, & vitam in discrimen abducere, Multæ herbæ antequam sciretur, quomodo præparandæ essent, ad usum, venenum fuere. Melius gubernatur respublica, quæ statas habet leges, etsi imperfectas, quàm illa, quæ frequen- ter

(a) *Insurgere paulatim, munia Senatus; Magistratum, in se trahere.* Tacit. lib. 1. Annal. (b) Claud. (c) *Nam cuncta legum & Magistratum munia in se trahens, materiam prædandi patefecerat.* Tac. lib. 11. Annal. (d) *Deditque jura, queis pace & Principe uteremur: acriora ex eo vincula, inditi custodes,* id. 1.3. Annal. (e) *Utque ante has flagitiis, ita nunc legibus laborabatur.* Ibidem. (f) Tranch. in Claud. (g) *Quia multiplicavit Ephraim altaria ad peccandum: facta sunt ei aræ indelictum: scribam ei multiplices leges meas.* Of. 8. 11. (h) Tac. lib. 14. Annal.

ter easdem immutat. Ut significarent antiqui (a) Leges debere esse perpetuas, tabulis æreis eas consignabant, & Deus insculpsit in (b) lapide æterno digito suo exaratas. Has ob causas etiam Augustus sic Senatum hortatus est: (c) *Positas semel leges constanter servate, nec ullam earum immutate. Nam quæ in suo statu: eademque manent, etsi deteriora sint, tamen utiliora sunt Reipublicæ his, quæ per innovationem, vel meliora inducuntur.* Nullum est regnum, quod Legibus sufficientibus instructum non sit: illud solum cavendum, ne interpretationum varietas eas magis dubias reddat & obscuras, ac lites suscitet: cui rei ante omnia parandum remedium: id quod facillè fieret in Hispania, si Rex aliquis, non minùs hoc nomine illius reparator, quam Pelagius, controversias omnes ad breves contraheret terminos, & relicto jure civili Legibus & patriis uteretur non minùs prudentibus & doctis, quàm justis. Illust est, quod Rex Recesvinthus intendebat, cùm diceret in quadam lege sui libri, quem *Fuerojuzgo* inscripsit: (d) *E nin queremos, que de aqui adelante sean usadas las leyes Romanas, nin las estrañas. Nolumusque deinceps aut Romanas leges, aut exteras usurpari.* Rex quoque Alphonfus Sapiens Judicibus serio præcepit: (e) *que los pleitos ante ellos los libren bien, e le almente lo mas aína, e mejorque supieren, e por las leyes deste libro, e no por otras. Ut lites rite, fideliterque prius expensas quam possent optime celerrimeque dijudicent, neque alias hac in re leges, quam quas liber iste continet, sequantur.* Idem postea confirmarunt Rex Ferdinandus & Joanna, (f) uti & Rex Alaricus, qui graves intentavit pœnas judicibus, si allegationes Legum Romanarum admitterent. Neque supremæ jurisdictioni parum derogat, alienis gubernari Legibus. Video duo contrà dici posse; unum est, cùm Leges istæ linguâ Castellânâ conscriptæ sint, fore ut Latina pessum iret, si Jurisprudentiæ professores in illis solis perdiscendis & explicandis omne ponerent studium. Præterquam quòd absque notitia juris civilis, unde istæ trahunt originem, rectè intelligi nequeant. Alterum est, cùm in omnibus penè Europæ Nationibus commune sit jus civile, secundum quod causæ decidi solent, & dijudicari in Parliamentis & Curiis exteris jura & controversiæ Principum, plurimùm proinde referre, si Viros habeat in dicto jure probè multumque exercitatos. Verùm istis incommodis facillè occurri poterit aliter, si nimirum aliquas juris civilis cathedras in universitatibus dotent & erigant, quemadmodum in hoc ipso genere fecit (tametsi aliis de causis) Ferdinandus Catholicus, sic inquit: *Empero bien queremos, i suffrimos, que los libros de los derechos, que los sabios antiguos hizieron, que se lean en los estudios generales de nuestro Sennorio, porque aien ellos mucha sabiduria; i queremos dar lugar, que los neustros Naturales sean sabidores, e sean porende mas honrados. Quapropter ultrò sponteque admittimus, ut legum ac juris libri, prisca sapientibus conscripti, in ditionum nostrarum Academiis prælegantur, cum magnam ii sapientiam contineant; occasionemque suppeditare ipsi volumus, ut subditi nostri eorum peritiam, majoremque exinde gloriam consequantur.* Quòd si tamen illud omnino fieri nequeat, duo memorati abusus corrigi sic poterunt; Primus quidem; hoc est, nimia illa librorum multitudo, qui in Hispaniam asportantur, simpliciter illud vetando: magis quippe est ad oculos emungendos, quàm ad doctrinam comparandam, neque Typographiæ aliud hodie sunt, ac nundinationes & mercaturæ. Varietate illâ confunduntur ingenia, intricatur judicium, & hæret dubium. Minus damni metuendum foret, si deficientibus Legibus scriptis pro controversia aliqua decidenda, Ratio ipsa naturalis tanquam lex viva præ oculis esset, quàm ri-

Y

mari

(a) *Ufus artis ad perpetuitatem monumentorum jam pridem translatus est tabulis æreis, in quibus constitutiones publicæ inciduntur.* Plin. lib. 34. cap. 1. (b) *Deditque Dominus Moysi, completis hujuscemodi sermonibus, in monte Sinai, duas tabulas testimonii lapideas, scriptas digito Dei.* Exod. 31. 13. (c) Dion. l. 52. (d) l. 8. & 6. tt. 1. l. 2. For. (e) Lib. 6. tit. 4. p. 3. (f) Lib. 3. tt. 1. l. 2. Recop.

mari iustitiam in tam obscura nocte tot opinionum diversa sentientium, pro utraque parte; unde fit, ut res planè arbitraria fiat; & corruptelis ac passioni locus fit. Alter abusus est litium prolatio, quas contrahere oportet; quomodo Mediolani fieri cupiebat Rex Philippus II. quando ea super re cum Senatu deliberationem instituit. Quo in negotio non communi solum subditorum utilitati consulere voluit, sed etiam, ut in statu illo, qui quasi propugnaculum est Monarchiæ totius, & theatrum Martis, pauciores togati essent, quàm qui faga fumerent. Idem conati sunt Imperatores, Titus, & Vespasianus, Carolus V. Reges Catholici, Rex Petrus Lusitanus, & Rex Aragoniæ Jacobus Primus, & Rex Franciæ Ludovicus XI. Nullus tamen hoc institutum ad effectum omnino perducere potuit, nec sperare licet, ut fiat ab aliquo alio, eò quod ad corrigenda tribunalia opus sit in consilium vocare ipsos iudices, quorum interest semper, lites proferri longiùs, non secus ac militum; ut bella diutissimè durent. Sola necessitas Serenissimam Reginam Isabelam, (a) dum Hispali moraretur, impulit, ut ex arbitrio proprio isto remedio uteretur: longas enim moras pertæsa, lites omnes coram opitulanti bus doctissimis & expertis Viris, componebat, absque forensi strepitu, absque processuum & informationum accumulatione, feliciter sane, ut experientia docuit. Magna cum prudentia Cantones Helveti Remp. suam morderantur, quia nulli inter eos Jureconsulti. Oretenus in consilio causæ proponuntur: audiuntur testes, & absque ullius rei scriptione, præterquam sententiæ, mox deciduntur. Magis litiganti expedit cita condemnatio, quàm sententia etiam propitia, post longam multorum annorum contentionem. Qui hodie ferit litem, palmam ferit; quæ cum fert fructum, pro alio fert (b) *Non fuerint concordēs unquam, aut inter amantes cives, ubi mutua multæ lites iudiciales sint, sed ubi eæ brevissimæ & paucissimæ.* Minimum ergo pauci sint Jureconsulti, Procuratores, & Notarii. Quomodo quietæ esse poterit Respublica, in qua multi, ut vitam sustentent, lites excitant? Quam restitutionem sperare spoliatus poterit, si tam multi eum antè expolient? Et licet omnes viri probi essent, non tamen ideo inter multos sincerior erit iustitia, sicut nec semper unam infirmitatem felicitiùs curant plures Medici. Nec è re boni publici est; ut cum jactura tranquillitatis communis, & Fortunarum civium, nimia cum diligentia jura cujusque vocentur in examen, mediocris sufficit & moralis.

§. Nec minus detrimenti adfert multitudo sanctionum pragmaticarum, ad moderandum luxum vestium, & sumptus superfluos: nam plerumque ejusmodi edicta cum contemptu excipiuntur, & vix unquam executioni mandari possunt. Luna eadem, quæ ea sancit, vicissim abolet. Sibillarum responsa sunt in foliis arborum, ventis tradita. Inobedientia; si semel obtinuerit, magis (c) insolentem & securiorem luxum faciet. De Principis existimatione agitur, quando remedia, quæ ipse præscripsit, aut effectum non habent, aut non adhibentur. Edicta Margaritæ Austriacæ Ducis Parmensis, quia executio defuit, plurimum de auctoritate ejus detraxere in Provinciis Belgicis. Quare dubitari meritò posset, num tolerabilius malum sit luxus (d) moderatus, quàm prohibitio, cui nemo paret; aut num satius sit dissimulare (e) *potius prævalida & antiqua, quàm hoc assequi, ut palam sint, quibus flagitiis impares sint Principes. Si prohibita impunitè transcenderis, neque metus ultra neque pudor est.* Si leges hæc & pragmaticas sanctiones circa mores corrigendos

(a) Anton. Nebriff. dec. 1. c. 6. (b) Plato. (c) *Tot à Majoribus reperta, tot quas Divus Augustus tulit, illa oblivione, hæc (quod flagitiosus est) contemptu abolita securiorum luxum fecere.* Tac. lib. 3. Annal. (d) *Num coercitio plus damni in Remp. ferret: quam indecorum attrahere, quod non obtineretur, vel retentum ignominiam & infamiam virorum illustrium posceret.* Ibid. 1, 3. Annal. (e) Ibid.

dos in semetipso exprimeret Princeps, fieri fortasse posset, ut adulatio, aut inclinatio naturalis, qua minor majorem, subditus Principem facile æmulatur, plus efficeret, quam ipse legum rigor, sine auctoritatis periculo. Parsimoniam, quam introducere non potuerunt leges Sumptuariæ, solo suo exemplo introduxit Vespasianus (a) Imperator. Principem imitari servitus est, quam suaviorem reddit adulatio. Facilius Naturam in suis errare operibus, ajebat Theodoricus Gothorum Rex, quam Rempublicam à moribus sui Principis desciscere. In hoc tanquam in speculo actiones suas componit, populus:

----- *Componitur orbis*

Regis ad exemplum, nec sic inflectere sensus

Humanos edicta valent, quam vita Regentum. (b)

§. Consuetudines Leges sunt, (c) & non in charta scriptæ, sed in animo; & memoria omnium, & tanto gratiores, quanto minùs mandata sunt aliorum, sed arbitrium potius spontaneum, & certa quædam libertatis species: atque aded eadem communis consensus, qui eas in Rempublicam introduxit primùm, & quasi usu ipso præscripsit, ut loquuntur, earundem est tenacissima; neque ullo modo cedit hic populus, quantumvis malæ sint, & ideò immutari eas deceat; eo quod plus ea in re communis valeat opinio, quâ, postquam ab Antecessoribus approbatæ semel fuerint, certò sibi persuadet, justas eas esse, & rationi consentaneas: quàm alia quæcunque argumenta, immò quàm illa ipsa incommoda, quæ in illis deprehendit. Quamobrem majoris prudentiæ est tolerare eas, quam penitus tollere. II. Principum (d) tutissime agunt, qui præsentibus moribus, legibusque, etiam si deteriores sint, minimum variantes Rempublicam administrant. Si tamen aut Virtuti, aut Religioni adversantur, magna cum dexteritate corrigere eas oportet, & sensim disponere populum, ut rationis capax evadat. Rex Froila in grave multorum incurrit odium, quod consuetudinem, qua Clericis matrimonia permittebantur, abrogasset jam antè introductam à Witiza & Græcorum exemplo roboratam.

§. Si Respublica bene constituta non sit, neque dociles aut disciplinæ capaces animi, parum leges (e) proficiunt. Quo, credo, innuit Solon, quando rogatus, ecquænam Leges essent meliores. respondit, *illæ, quibus utitur populus.* Medicinæ morbis incurabilibus abhibitæ, nihil quicquam profunt.

§. Vanæ denique erunt leges, quas Princeps, qui promulgat, non etiam exemplo suo & vita firmet ac roboret. (f) *Digna vox est Majestate Regnantis, legibus alligatum se profiteri.* Suavis populo videtur lex illa, cui Legislator ipse obedit.

In commune jubes si quid, censesve tenendum.

Primus jussa subi, tunc observantior equi

Fit populus, nec ferre negat, cum viderit ipsum

Autorem parere sibi. (g)

Leges quas tulit Servius Tullius, non pro populo erant solum, (h) sed quæ etiam Reges obtemperarent: per illas controversiæ Principem inter & Subditos

(a) Sed præcipuus adstricti moris autor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu, victuque obsequium inde in Principem, & æmulandi amor validior, quam pæna ex legibus, & metus, Tac. lib. 3. An. (b) Claud. (c) Claud. (d) Thucyd. (e) *Quid leges sine moribus vana proficiunt?* S. Aug. (f) L. 4. C. de Leg. (g) Claud. (h) Tac. l. 3. Annal.

dijudicari debent, uti de Tiberio (a) refert Tacitus (b) *Tametsi legibus soluti sumus, tamen* (dicebant Severus & Antonius Imperatores) *secundum illas vivimus*. Non obligat Principem vis legis præcisè sed ratio, cui innitur, quando ista naturalis est, & communis omnibus, non peculiaris subditis, ad bonam eorundem gubernationem: quia in tali casu legum custodia ad hos solos pertinet; quanquam, si res permiserit, valde conveniat etiam Principem iis se conformem gerere, ut aliis tantò suaviores sint. In isto positum videtur mysterium mandati illius, quo Deus quondam præcepit Ezechieli, ut volumen (c) comederet, ut nimirum videntibus aliis, quòd ipse primus leges degustasset, & instar mellis dulces expertus esset, omnes tantò facilius istud imitarentur. Adeò subjecti sunt Legibus Reges Hispaniæ, ut Fiscus in causis patrimonii regii eandem aleam subire debeat, quam quivis alius subditus, & in casu dubio pro condemnato habeatur. Ita statuit Philippus II. & cùm aliquando ejusdem Nepos Philippus IV. Seren. Vestræ Pater coram præfens adesset, & in consilio regio singulorum exquirentur suffragia in causâ aliqua ad Cameram pertinente, neque in Judicibus integritas defuit, aut constantia ad illum condemnandum, neque in ipsius Majestate rectitudo animi, ad audiendum illos benignè & absque omni indignatione. Felix Respublica in qua causæ (d) Principis deterioris conditionis sunt.

S Y M B O L U M XXII.

TAmetsi populi consensus justitiæ potestatem contulerit in Principes; immediatius tamen illam à Deo recipiunt, tanquam ejus in temporalibus Vicarii. Aquilæ regiæ sunt, Jovis Ministri, qui fulmina ejus administrant, & vicem sustinent, ad decernenda vitiis (e) supplicia, & justitiam exercendam: qua in re tribus præcipuis Aquilæ dotibus opus habent: Acie oculorum ad delicta cognoscenda: alarum levitate, pro executione, robore unguium, ne in illa deficient. (f) In recessu Galæciæ penitus abstruso & abdito effugere non potuit acutissimos oculos Regis Alphonfi Septimi, cognomento Imperatoris, injuria illa quam agricolæ cuidam intulerat nonnemo ex Hispaniæ Nobilibus; quin incognitus abiit è vestigio sumpturus ab illo pœnas, celeritate tanta, ut prius homini manus injiceret, quam ille de adventu ejus quicquam resciscere potuerit. O vivam & ardentem legis animam! seipsum judicem & executorem constituere, ut vindicetur injuria homini pauperculo illata, & in potentis tyrannidem tam acerbè animadvertere. (g) Idem fecit Rex Ferdinandus Catholicus qui cum aliquando Medinæ Campi dõgeret, clam Salmanticam profectus comprehendit Rodericum Maldonatum, qui in castro Monleon immanes tyrannides exercebat. Quis leges transgredi auderet, si semper in metu esset, ne simile quid sibi accideret? Unus istiusmodi casus regnum integrum erudire potest, & ritè componere. Attamen non semper expedit Majestatem regiam ejusmodi imitari exempla. Quando status Regni benè dispositus est; quando sedent pro tribunalibus causarum cognitores; quando viget adhuc legum metus, in eo casu sufficit, Principem elaborare in eo, ut ministrorum adminiculo justitiæ ratio habeatur. At verò, ubi turbata sunt omnia, quando jacet & spernitur Regis auctoritas, quando vacillat obedientia, uti illis fiebat

(a) Si quando cum privatis disceptaret forum & jus. Idem lib. 1. Annal. (b) L. 3. C. de Test. (c) Fili hominis comede volumen istud. Et comedi illud; & factum est in ore meo sicut mel dulce. Ez. 3, 1. & 3. (d) Quæ gloria tua est præcipua, sæpè vincitur Fiscus, cujus mala causâ nunquam est, nisi sub bono Principe. Plin. in Pan. (e) Dei enim Minister est: vindex in iram, ei qui malum agit. Rom. 13. 4. (f) Mar. Hist. Hisp. lib. 10. cap. 2. (g) Mar. Hist. Hisp.

bat temporibus; non obeeet similis aliqua subita & gravis animadversio, ut subditi potentem Regis manum formidare incipiant, intelligantque, perinde atque in corpore humano, ita in Regno animam Majestatis esse totam in toto, & totam in qualibet parte. Admodum tamen expediet moderari rigorem, quando Respublica malè affecta est; & vitia consuetudine roborata: nam si virtus nimis etiam acerbè errata ferat, & uno quasi impetu corrigere velit omnia, crudelitas videbitur potius, quàm justitia. Cum tempore curandum, quod cum tempore debilitari cœpit. Præcipitare cum medicina periculosa res est, & quæ facit interdum, ut furorem concitatæ multitudinis Princeps experiri cogatur: Plus dissimulatione & dexteritate efficitur, qua in re mirè excelluit Rex Ferdinandus Catholicus, & in eo dece-

ptus fortè fuit Rex Petrus, quòd viam severitatis solum insisteret; unde Crudelis nomen adeptus est. Tametsiverò una simplex virtus sit justitia, pro temporum tamen varietate, varios operatur effectus. Nonnunquam populus illam omnino respuit, immo per illam magis magisque insolescit: alias idem agnoscit nimie suæ licentiæ damna, & quoad potest, collaborat cum Principe; ut medelam adferat, quin ipsemet asperrima quandoque suggerit media contra suam libertatem, quo modo absque ullo periculo Princeps Severi nomen adipiscitur.

§. Nunquam impunita dimittat Princeps paucorum scelera in Rempublicam commissa: si multorum sint, condonet facilius. Agrippa Tiberii jussu è vivis sublato in Insula Planasia (in quam fuerat relegatus) servus quidam cineres ejus clandestinè sustulit, & Agrippam se finxit, cui forma erat simillimus. Fidem habuit Romanus populus, & fama per Imperium vulgata, tumultus exortus est cum præsentissimo motuum civilium periculo. Sed Tiberius mox servum comprehendi jussit, & clam omnibus extremo supplicio affici. (a) *Et quanquam multi ex ejus domo equites ac Senatores sustentasse opibus, jurasse consilio dicerentur, noluit tamen, ut ea de*

Z

re

(a) Tacit. lib. 2. Annal.

re quisquam loqueretur. Triumphavit crudelitatem Prudentia, & silentio ac dissimulatione tumultum omnem sedavit.

§. Minoribus delictis Princeps veniam det: grandiora pœnis coërceat. Pœnitudine interdum contentus sit, id quod Tacitus (a) in Agricola collaudavit. Non imperat melius, qui acrius castigat, sed qui excusat cum prudentia, eaque moderatione, ut ne plectendi ansam porro præbeat; prorsus sicut chirurgus nemo honori tribuit, si multa brachia & tibias resecat. Nemini odio est Princeps, qui castigat, si cum animi dolore, & invitus id faciat; sed quem puniendi delectat occasio, quive illam studiosè captat, & prensat. Castigare ad exemplum & correctionem, est misericordiæ; culpam verò inquirere ex passione, & ad Fiscum ditandum, tyrannis est.

§. Non permittat Princeps, ut ullus tam potentem ac legibus solutum se existimet, ut opponere sese audeat iis, qui Ministri sunt justitiæ, & potestatem ejus ac munus repræsentant? aliàs diù firma non consistet columna (b) Reipublicæ. Ubi semel audacia illa invaluerit, paulatim corrodet eam contemptus, & diruet. Præcipuum Monarchiæ Hispanicæ fundamentum, & quod eam tantopere evexit, ac etiamnum tuetur, est inviolata illa Justitiæ custodia, & rigor, quem reges sanctissimè semper curarunt, ut in honore & pretio ab omnibus haberetur. Nulla illius violatio toleratur impunè, quantumvis magna sit delinquentis dignitas vel auctoritas. Cordubæ Judex quidam aulicus ex mandato Regis Ferdinandi Catholici in delictum aliquod inquirebat, quem cum deinde Marchio de Puego conjecisset in vincula, (c) tantopere offensus fuit Rex, ut tot insignia obsequia totius familiæ istius de Corduba, impedire non potuerint, quin acriter & severè in eum animadverteret, postquam se totum manibus ejus regiis permisisset, hortatu Magni Ducis, qui propè perspectam habens delicti gravitatem, quæ veniam non mereretur, & Regis constantiam in tuenda auctoritate, & existimatione justitiæ & Ministrorum illius, eidem auctor fuerat, ut ad regis pedes se supplex advolveret: quod si faceret, promittebat fore, ut delictum eâ ratione expiaret; sin minus, sciret certo, sibi perendum.

§. Ne solum punire debet Princeps offensas contra personam suam propriam, aut supremam Majestatem ipso gubernante, factas; sed eas etiam, quæ sub regimine præterito commissæ fuere, tametsi id sub hostium potestate tum fuerit: exempla enim inobedienciæ aut contemptus dissimulata, aut etiam coronata præmiis, periculosa sunt etiam Successoribus. Dignitas semper eadem est, sponsa semper illius, à quo possidetur; quare causam suam facit, quisquis pro honore ejus sollicitus est, tametsi is antè læsus fuerit. Nullam Princeps post se derelinquere debet memoriam ullius, qui audaciam istam sese opponendi Magistratui impunè tulerit. Nam si semel sibi persuaserint subditi, posse sese suam stabilire Fortunam, aut passioni suæ facere satis morte aut offensa Principis, nemini securo vivere licebit. Punitione audaciæ adversus Antecessorem commissæ Successoris est securitas, & cautio omnibus, ne idem tentare audeant. His rationibus permotus Vitellius interfici iussit, quotquot libellos supplices illi obtulerant; quibus mercedem flagitabant præstitæ operæ in occisione (d) Galbæ. Ut quisquis alios habet, sic vicissim haberi solet. Dum Julius Cæsar præciperet, ut Pompeji statuæ erigerentur, firmavit suas.

Ni

(a) *Parvis peccatis veniam, magnis severitatem commendare; nec pœnâ semper, sed sapius pœnitentiâ contentus esse.* Ibidem in vita Agric. (b) *Hanc P. C. curam sustinet Princeps, hac ommissa funditus Remp. trahet.* Tacit. l. 3. Annal. (c) *Mar. hist. Hisp. l. 29. c. 13.* (d) *Non honore Galbæ, sed tradito Principibus more, munimentum ad præsens, in posterum ultionem.* Tac. l. 1. Hist.

Nisi conspirent Principes contra contemptum & infidelitatem, & auctoritas periclitabitur, & fidelitas.

§. Quando in casibus delicti par est omnium conditio, conniveant Reges cum aliis, alios (a) puniant: nihil enim eos magis reddet invisos, quam ista æqualitas. Unde Ægyptii paritatem, quæ servanda est in justitia, per pennas Struthionis significabant ex utraque parte æquales.

§. Magna Principis prudentia est, eò uti castigationis genere, ut cum minori delinquentis damno expiatur culpa, & offensa facta Reipublicæ. Turbabant Gallæciam Viri quidam Nobiles, & tametsi capitis rei essent, accersivit eos ad se Rex Ferdinandus IV. (b) & in muneribus militaribus occupavit; quo factum, ut nonnullos castigaret hostis, alios belli asperitas, & labores, atque ita provincia illa quieti pristinæ restitueretur.

§. Quemadmodum Pacis tempore profunt quàm plurimum Justitia & Clementia, ita in bello præmium & pœna: quia grandia ibi pericula, quæ sine spe magna superari non solent, nec solo metu licentia morum & dissolutio coerceri possunt. (c) *E sin todo esto* (ajebat Rex Alphonfus Sapiens) *son mas dañosos los yerros, que los Omnes fazen en la guerra, ca assaz abonda à los, que en ella andan de averse de guardar del daño de los enemigos, quanto mas del, que les viene por culpa de los suyos mesmos. Ac præterea magis perniciosi sunt, qui in bello committuntur, errores. Si enim à bellantibus magna omnino sollicitudine præcavenda sunt damna, quæ ab hostibus impendent, quanto magis illa, quæ suorum culpâ acciderint?* Eapropter Romani diversis pœnarum & infamiæ generibus afficiebant milites, qui officio deessent, aut in periculis, aut in disciplina militari; quo fiebat, ut punitionem magis, quàm hostem metuerent, mallentque in prælio gloriosam mortem oppetere, quàm honoris postea aut vitæ facere jacturam cum ignominia perpetua. Nemo istis temporibus signa sua turpi fuga audebat deferere, quia nusquam in Imperio securus degere poterat. Hoc nostro tempore milites fugitivi non solum non puniuntur ad patrios reversi Lares; sed pugnæ etiam se subducentes, Milano Neapolim abeunt, & tanquam sub alio Principe hæctenus meruissent stipendia, cum insigni damno tam obsequiorum suæ Majestatis, quàm factorum sumptuum, in Regis militiam denuo adscribuntur. Qua in re Vice-Regibus, vellem, ante oculos propositum esset exemplum Romani Senatus, qui tametsi post prælium Cannense vel maximè egeret copiis, inducî tamen nunquam potuit, ut sex illa Romanorum millia, quæ Hannibal offerrebat, redimeret, parum iis tribuendum ratus, qui si gloriosam mortem voluissent occumbere, non cum infamia capi se permisissent.

§. Errata Ducum per ignorantiam commissa dissimulanda sunt potius, quàm punienda, ne pœnæ aut reprehensionis metus eos reddat timidiore. Accedit, quòd insignis etiam prudentia in casibus bellicis falli quandoque solet; unde misericordiâ digni sunt magis, quàm castigatione. Varro ad Cannas victus fuerat prælio, & Romanam redeunti Senatus obviam processit, gratias acturus, quod in tanta clade non penitus rem omnem desperasset.

§. Si quando dissimulare non licet, sed omnino exercenda justitia, animo prompto id fiat & forti. Qui in occulto eam exequitur, Sicario similior est, quàm Principi. Qui suam ipse auctoritatem, quam habet à Corona, arctat & constringit, aut de potestate sua, aut suis meritis dubitat. E diffidentia, qua Princeps sibi ipse in agendo diffidit, contemptio nascitur apud populum, cujus talis ferè est opinio (ut alibi diximus) qualem Princeps de se ipse concipit. Perdidi existimationem

Z 2

tionem

(a) Cavendum est, ne iisdem de causis alii plectantur, alii ne appellentur quidem. Cic. de Offic. (b) Mar. hist. Hisp. l. 15. c. 9. (c) In Proh. tr. 28. p. 2.

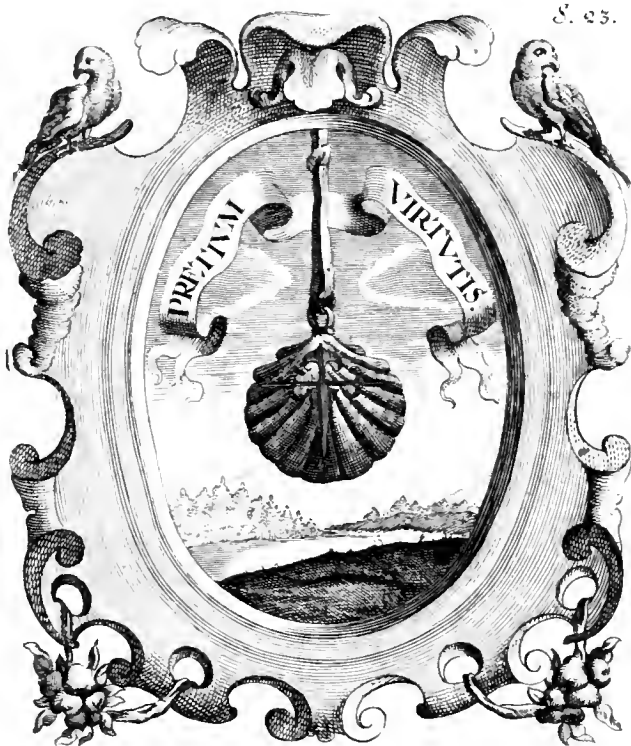
tionem suam apud subditos Rex Alphonfus Sapiens, (a) quando justitiam secretò exercere visus est. Tunc expediret fortasse, cum ea est perturbatio temporum, ut majora timeantur pericula, nisi punitos ante videat populus, quàm comprehensos seditionis auctores. (b) Ita Tiberius pœnam servi illius, qui Agrippam se finxerat, *palam non ausus, in secreta palatii parte interfici jussit corpusque clam auferri*. In aliis casibus fortiter Princeps suo fungatur officio, quod Dei & populi nomine sustinet. Justitia namque fuit, quæ scepturum illi in manus dedit, & porro conservatura est. Illa mens est Dei: harmonia Reipub. & Majestatis præsidium. Meminerint tamen Principes in locum Patrum familias se successisse, immò reverà tales esse adhuc ratione subditorum, proindeque Justitiam Clementia temperent. Oportet, ut bibant peccata populi, quod Deus S. Petro significavit per vas illud animalium immundorum cœlitus demissum, è quo comedere (c) illum jussit. Struthionis stomachum Princeps habeat oportet, tam misericordia calidum, ut ferrum digerat; & simul Aquila sit cum Justitiæ fulmine, quæ feriendo unum, multis minitur. Si omnes, qui delinquent, puniendi forent, nemo superesset, cui Princeps imperaret: (d) *vix enim quisquam aded mali expers, ut non aliquam mortem mereatur*. (e) *Ca como quier* (verba sunt Alphonfi Regis) *que la Justitia es muy buena cosa en si, e de que debe el Rey siempre usar: contode ese fazese muy cruel, quando a las vegadas no es templada con Misericordia. Justitia namque, licet in se optima sit, semperque à regibus observanda; nihilominus, nisi misericordiâ eam nonnunquam temperes, vertitur in crudelitatem*. Non minus periculi est Coronæ, vitæ & Statibus à justitia, si extrema illa sit, quàm ab injustitia: Rex Joannes II. exemplo sit, qui quòd plus æquo severus esset, valde se populo invisum reddidit. & Rex Petrus Crudelis regno pariter, & vita propterea exutus fuit. Nexis semper manibus incedat Justitia & Clementia, copulatæ inter se quasi partes sint unius ejusdemque corporis, nec unquam una istarum aliter uti liceat, quàm ut ne offendatur altera. Hâc reor de causa non dedit Deus gladium igneum, (quo paradisus custoditur) in manus Seraphino alicui, qui totus amor est & misericordia, sed Cherubino spiritui scientiæ, qui melius nosset Justitiam cum Clementia (f) temperare. Nihil perniciosius Principe, ultrà quam par est, clemente. Nervæ temporibus dici solebat, pejus esse Principi subijci, qui omnia quàm qui nihil permetteret. Quare haud minus crudelis est, qui omnibus veniam dat, quam qui nemini. Nec minus noxi est Populo clementia nimia quàm (g) crudelitas, & gravius interdum impunitate & indulgentia peccatur, quàm ipso delicto. Nimiam etiam audaciam sumit Malitia, cum veniam sibi pollicetur. Æquè cruentum fuit Regis Henrici Quarti imperium ob nimiam ejus Clementiam (nisi tamen omissio dicenda sit potius) quam illud Regis Petri, cognomento Crudelis, ob ejusdem immanitatem, Clementia, & Severitas, illa effusa; hæc moderata, amari (h) faciunt Principem. Qui ita dextrè & prudenter virtutes istas miscere noverit, in gubernatione errare non poterit, immò tota illa suavitas quidam concentus erit, & harmonia, sicut quæ ex sonis acuto & gravi inter se contemperatis (i) conficitur. Cœlum fruges procreat roris sui benignitate, & rigore pruinae ac nivium tutatur eas, & altioribus defigit radicibus. Si Deus clemens non esset, vereretur illum quidem timor, at non observaret cultus. Utraque virtus & timeri eum facit; & amari. Ideò

Rex

(a) Mar. hist. Hisp: lib. 22. cap. 6. (b) Tacit. lib. 2. Annal. (c) *In quo erant omnia quadrupedia, & serpentina terræ, volatilia cœli: & facta est vox ad eum: Surge Petre, occide & manduca. Act. 10. 12.* (d) Tac. lib. 2. Annal. (e) Lib. 2. tt. 10. p. 2. (f) *Collocavit ante Paradisum voluptatis, Cherubin, & flammeum gladium. Gen. 3. 24.* (g) *Feliciores enim sunt improbi, supplicia lucentes, quam si eos nulla justitiæ pœna coërceat. Poët. l. 4. Phil.* (h) *Mirumque amorem affectus erat effuse clementiæ, modicus severitate. Tac. l. 6. Annal.* (i) *Misericordiam & judicium cantabo tibi Domine. Ps. 100. 1.*

Rex Alphonfus Aragonius dicere solebat : *Iustitiæ beneficio probos mihi devincio; Clementia improbos.* Una ad timorem impellit ; altera ad amorem obligat. *Confidentia veniæ audaces facit Subditos, & Clementia nimia parit contemptum, gignit irreverentiam, & pessumdat Respublicas.*

SYMBOLUM XXIII.

NULLI Alchimiſtæ majores, quam Principes, qui rebus pretium ponunt, quod de ſe non habent, hoc ipſo, quod eas in virtutis præmium (a) proponant aliis. Invenerunt Romani Coronas varias, Murales, Civiles & Navales, ut rerum fortiter & cum laude geſtarum glorioſa eſſent inſignia: & licuit hæc ex ipſius naturæ ſinu & theſauro depromere, quæ gramen, palma & lauros affatim ſuppeditabat, unde ſine ſumptu coronas illas contexerent. Non ſuffeciſſent æraria ad remuneranda obſequia, niſi excogitatum fuiſſet politicum illud coronarum inventum, quæ præmii loco donatæ in publicum fortitudinis teſtimonium, pluris etiam, quam ipſum aurum argentumque æſtimabantur; nam ultro ſeſe milites ad labores & pericula offerabant, ut iis potiundi daretur occaſio. Eodem planè Conſilio Hiſpaniæ Reges fundârunt Religiones militares, quarum inſignia non ſolius Nobilitatis, ſed virtutis etiam eſſent indicium. Atque adèò ante omnia danda eſt opera, ut ejusmodi præmia porrò habeantur in pretio: quod fiet, ſi magna habita ratione meritorum conferantur. Enimverò in tantum æſtimari ſolent, in quantum notæ ſunt Nobilitatis & fortitudinis. Quòd ſi abſque delectu & discrimine ea inſtituetur diſtributio, vileſcent paulatim & contemnentur, & poterit Arminius, jure merito ridere fratrem ſu-

A a

ſu-

(a) Imperator aliquando torquibus, morali, & civica donat: quid habet per ſe corona pretioſum, quid prætexta, quid faſces, quid tribunal, quid curruſ; nihil horum honor eſt, ſed honoris inſigne. Sen. lib. 1. de Ben.

suum Flavium (qui Romanam sequebatur factionem,) quod cum oculus perdidisset in prælio, (a) *torquem, coronam, aliaque militaria dona memoraret, vilia servitii præmia.* Probè intelligebant Romani, quanti ad commune bonum interesset, æstimationem præmiorum istorum in hominum animis conservari; ideo de dotibus quibus instructum esse oporteret militem, ut coronam è quercu commereri posset, cum Tiberio Imperatore consultatum fuit. In insignibus S. Jacobi (præsentis Emblematis icone, multæ exprimuntur dotes, quas antè considerare oportet, quàm præmii loco tribuantur. Nam inprimis supra concham efformantur, quæ à mari procreatur, nata inter fluctus, & ad labores facta, in cujus candido sinu resplendet unio, ob puritatem suam, & quia de rore cæli concipitur, Virtutis ac Nobilitatis Symbolum. Si insignia ista infantibus in cunis conferrentur, aut iis, qui nondum præstiterunt obsequia, gratia erunt, non præmium. Quis obsequiis ea promereri conabitur, si diligentia obtinere possit? Pro militia instituta fuère, non pro pace; adeoque inter solos eos distribui oporteret, qui in armis suam probassent industriam, aut quatuor minimum annis sic meruissent stipendia, ut digni essent centuriis (b) præfici: quod si fieret, plures dubio procul è Nobilitate ad militiam appellerent animum, magisque artes militares efflorescerent. *E porende (dixit Alphonsus Rex) antiguamente los Nobles de España, que supieron mucha de guerra, como vivieron siempre en ella, pusieron señalados gualadores à los, que bien fiziesen. Quapropter etiam antiquitus Hispani Nobiles, qui quemadmodum ætatem omnem inter arma exigebant, ita belli erant peritissimi, ingentia iis, qui rem bene gessissent, præmia proposuere. Hoc quia facere neglexerunt Athenienses, omnibus fortunis & dignitate expoliati fuère à (c) Macedonibus. Alexander Severus Imperator, cum probè nosset referre quàm plurimum, ut remunerentur milites, immò fundamentum & securitatem imperii in eo penè consistere, (d) aurum & argentum raro cuiquam nisi militi divisit, nefas esse dicens, ut dispensator publicus in delectationes suas & suorum converteret, id quod provinciales dedissent.*

Reliqua præmia communia sint omnibus, qui seu domi seu militiae florent: In hunc finem opibus, honoribus & muneribus sceptrum dotatum fuit, nec negata tamen etiam Justitiæ auctoritas, ut hac nimirum Princeps delicta puniat, illis verò Virtutem & animi excelsum remuneretur. Etenim (uti dixit (f) Alphonsus Rex) *Bien por bien, e mal por mal recibiendo los Omes segun su merecimiento, es Justicia, que faze mantener las cosas en buen estado. Si pro bono bonum, pro malo malum ut quisque meritis fuerit, recipiant homines; hæc demum justitia est, qua res omnes salvæ, atque incolumes conserventur. Rationem infra dat Ca dar gualardon à los que bien fazen, es cosa, que conviene mucho à todos los Omes, en que ha bondad, e mayormente à los grandes Señores, que han poder de lo fazer. Porque en gualardona los buenos fechos muestra se por conocido el que lo faze, e otro si por justiciero. Ca la Justicia no es tan solamente en escarmenter los males, mas aun en dar gualardon por los bienes. E demas desto nasce ende otra pro, ca do voluntad à los buenos, para ser toda via mejores, e à los malos para emendarse. Bene enim meritis remunerari, cum bonis omnibus, tum Principibus maxime, quibus id faciendi facultas est amplior, convenit. Nam qui recte facta præmiis prosequitur, & gratum se memoremque, & justum simul ostendit. Justitiæ quippe proprium est non emendare solum malos, sed & bonos remunerari. Quin & alia inde uti-*

(a) Tacit. lib. 1. Annal. (b) Honoris argumentum non ambitione, sed labore ad unumquemque convenit pervenire. l. contra publicam C. re milit. (c) L. 1. tt. 27. p. 2. (d) Tunc vectigal publicum, quo antea milites, & remiges alebantur, cum urbano populo dividi captum, quibus rebus effectum est, ut inter otia Græcorum sordidum & obscurum antea Macedonum nomen emergeret. Trog. lib. 6. (e) Lamp. in vita Alex. (f) Lib. 2. tt. 27. p. 2.

utilitas enascitur: hac enim ratione & boni, ut quâ possunt, meliores evadant, & mali, ut ad bonam se frugem recipiant, incitantur. Ubi pœna & prœmium deficiunt, ordo Reipub. deficit, quia spiritus sunt, qui eam conservat, alit ac fovet. Sine neutro illorum diu salva non posset consistere: nam spes prœmii ad cultum obligat; metus autem pœnæ ad obedientiam, vel invitâ etiam naturali libertate servituti opposita. Hinc antiqui Imperium Symbolicôs per flagellum significabant, ut in Monetis quibusdam Consulibus videre est, & dominationis Augusti prognosticon fuit, cum Cicero per quietem vidisset flagellum ei à Iove porrigi, interpretatus hoc omine Romanum ei portendi Imperium, quod pœnæ & prœmii beneficio crevisset hætenus, & stetit. Quis à vitiis se abstineret, si pœna non esset? Quis caput suum periculis objiceret, si prœmium sperare non liceret? Solon Rempublicam duabus rebus contineri dixit, Præmio & Pœna. Binos in mundo Deos esse, dicebat Democritus, Pœnam & Beneficium, persuasus nempe absque his eum gubernari non posse. Hi duo poli sunt orbium Magistratus; duo Reip. luminaria, quæ si deficerent, obscuris illa immergeretur tenebris. Duo ista solium (a) Principum sustentant. Ideo mandabat Ezechiel Regi, ut Coronam, aliaque insignia Regia deponeret, quod iis indignus videretur, qui prœmia cum (b) justitia non distribueret. Dum Princeps agnoscit merita, prœmium agnoscit: referuntur enim ad se invicem, & nisi illud largiatur, injustus est. Hanc Prœmii Pœnæque utilitatem non bene expenderunt Legumlatores & Jurisconsulti, qui toti fuere in solis pœnis & suppliciis statuendis, Præmiorum verò vix uspiam meminerunt. Majorem ejus rei rationem habuit Sapientissimus Legislatores in libro suarum legum, quem Hispano idiomate *Partidas* inscribit: ut enim utrumque conjungeret, peculiarem posuit titulum de Præmiis.

§. Cum ergo tam necessaria sint Principi Pœna & Præmium, ut sine hoc æquilibrio per gubernationis funem securè incedere nequeat, magna utique consideratione est opus, ut iis rectè utatur. Ea de causâ colligati erant Licetorum fascæ; coronæ verò, cum è viridibus foliis fierent, quæ citò marcescunt, post obtentam victoriam primum texebantur; ut interim, dum dissolverentur illi, & hæ necerentur, inter delinquendum & puniendum, merendum & præmiandum temporis aliquid intercederet, & merita atque delicta ritè expendi possent. Præmia inconsideratè collata gratiarum actionem vix merentur. Citò facti eum pœnitet, qui temerè largitur aliis, nec virtus secuta est ab eo, qui tam in pœnis est præceps. Si in his procedatur ultra limites, excusat Populus delictum in Severitatis odium. Si idem præmium Virtuti tribuatur & Vitio, illa injuriam, hoc verò robur accipit. Si uni (ubi paria sunt merita) majus Præmium detur, quàm alteri, invidiâ hic stimulabitur, & ingratum se præbebit: invidia enim & gratitudo circa unam eandemque rem in una simul sede morari non possunt. Attamen illud etiam considerandum, quomodo Præmium, & Pœnam dispensare oporteat: differri tam diu non debent, ut Præmia tanquam desperata vilescant, aut pœnæ deberi desinant, temporis diuturnitate jam compensatæ, aut quia nunc ad aliorum exemplum utiles non sunt; eò quod nulla amplius delicti supersit memoria. Rex Alphonfus Sapiens è Seren. Vestræ Progenitoribus magno cum judicio Posteris suos admonuit, quomodo in Præmiis & Pœnis gerere se deberent, cum dixit: *Quæ era menester temperamento, asi como fazer bien do conviene, e come, e quando, e otro si en saber refrenar el mal, e tollerlo, e escarmentarlo en los tiempos, e en las sazones, que es menester, catando los fechos, quales son, e qui on los faze, e de que manera, e en quales lugares.* E

A a 2

con

(a) *Justitia firmatur solium.* Prov. 16. 12. (b) *Aufer cidarim, tolle coronam: Nonne hæc est, quæ humilem sublevarit, & sublimem humiliarvit?* Ezech. 23. 26. (c) L. 5. tr. 1. p. 1.

con estas dos cosas se endereza el mundo, faziendo bien à los, que bien fazan, e dando pena, e escarmiento à los, que merezan. Moderatione utendum esse, ut tam beneficia eo loco, modo, tempore quo oportunitissimum fuerit, collocentur, quàm in refrœnandis, corrigendisque mali temporis atque occasionis opportunitas captetur, non facta solum ipsa, sed etiam à quibus, quo modo, atque ubinam patrata fuerint, probe considerando. His porro duabus rebus orbis universus regitur, bonis videlicet, qui recte ipsi fecerint, benefaciendo, malisque poenam, quam merentur, ac supplicium infligendo.

§. Expediet nonnunquam differre præmiorum distributionem, ne ex iustitia deberi videantur, & ut interim, qui ea expectant, spe ista erecti majori cum studio præsent obsequia; nec ullam mercem pretio meliori emi crediderim, quàm quæ Præmiorum expectatione emitur. Et certè magis ad serviendum allicit spes futuri, quàm præmii accepti memoria. Atque hinc facilè apparet, quàm noxiæ sint successiones futuræ in muneribus publicis & præmiis; id quod expendebat Tyberius, cum sese Gallo opponeret contendenti, ut quinto quoque anno nominarentur Candidati, qui successuri essent in legationibus legionum, & Præturis: ita enim fore dicebat, ut obsequia & industria aliorum planè (a) desinerent. Qua in re non istud solum damnum ponderavit Tiberius, sed etiam quòd occasionem perderet gratiæ faciendæ, in quo dominatus sui vires consistere (b) autumabat. *Atque ita favorabili in speciem oratione, vim imperii retinuit.* Qui gratiâ in aulis valent, incerti quàm potentia eorum futura sit diuturna, animum advertere haud solent ad incommodum istud successio- num futurarum, ut ex iis actiones suas moderentur: hoc enim spectant solum, ut Principis potestatem imminuant, & à Candidatorum importunitate sese liberent.

Cum Princeps veluti cor sit sui status (quemadmodum (c) Rex Alphon- sus dicere solebat) per illum utique vitales spiritus opum & præmiorum in membra alia dispertiri oportet. Etiam quod longissimè abest, tametsi Principis præsentia destitutum sit, ejus tamen favoribus fruitur. Isthæc consideratio perrarò apud Principes locum invenit. Plerique omnes solos eos afficiunt præmiis, quos præsentem vident, victi importunitate petentium, aut domesticorum adulatione, aut quia ad negandum desit animus. Et sicut fluvii non nisi solum, quod alluunt, madefaciunt: ita illi solos præsentem, quos ante oculos habent, gratiis & beneficiis cumulant, nec cogitant, quòd Ministri absentes innumeris cum laboribus & periculis dignitatem eorum tueantur, & faciant, quod per se ipsi non possunt. Gratia omnes in eos conferuntur, qui in Palatio & aula versantur. Illa obsequia æstimantur solum, quæ moschum redolent, non ea, quæ pulvere resperfa sunt & sanguine: ea quæ oculis usurpantur, non quæ hauriuntur auribus; tum quia assentatio facilius oculos capit, quam aures; tum etiam, quia mox animum titillat inanis gloria ex submissione præsentem, & gratitudinis indiciis. Eam ob rem in aulis servire, lucrum est potius, quàm meritum: ambitio potius, quàm zelus: magis commoditas, quàm molestia aut labor: splendor, qui sibi ipsi satisfacit. Qui absens obsequia præstat, approbationes & plausus promereri poterit, non gratias & beneficia. Vivet spe & inani- bus promissis lactatus; morietur verò cum desperatione inglorius. Illud remedium est, ut hi tales per intervalla ad aulam revisant: nullæ enim literæ aut libelli supplices, tam ad persuadendum efficaces sunt, quàm præsentia. Spe sola & expectatione hauftra & canales non implentur, nisi in ipsas etiam aulæ aquas demergantur.

(a) Subverti leges, quæ sua spatia, exercendæ Candidatorum industria, quarendisque aut potiundis honoribus statuerint. Tacit. lib. 2. Annal. (b) Haud dubium erat, eam sententiam altius penetrare, & arcana imperii tentari. Idem lib. 2. Annal. (c) Ibid. 5. Lib. 3. tt. 1. p. 2.

gantur. Præsentia Principum fœcunda est, sicut & Solis. Præsentem hoc florent, absente marcescunt & exarescunt omnia. Ei, qui sub arbore consistit, fructus in manus decidunt. Hinc est, quòd bene multi ad aulas aspirent, & absentia detrectent munera, ubi tamen vel maximè Princeps Ministris suis indiget. Occurri huic malo potest, si illicium præmiorum projiciatur longius, ut nimirum ibi dispensentur, ubi processere merita, non ubi petuntur præmia, absque eo, quòd aut libellis supplicibus, aut importunitate præsentiae opus sit. Theodoricus (a) Italiæ Rex absentes solabatur, dicendo se ex aula sua eorum intueri obsequia, & discernere merita; & Plinius de Trajano testabatur: (b) *facilius esse, ut oculis ejus vultus absentis, quàm animo charitas, qua in illum ferretur, excideret.*

§. Isthoc tamen consilium, ut scilicet Ministri absentes interdum ad aulas accedant, in effectum deduci sic poterit, non missionem ab officiis flagitando, sed iis retentis, adducendo varias rationes, quibus facultatem impetrent ad tempus aliquod Principi suo coram se sistendi. Ibi enim curare poterunt melius, quod sperant; retinendo tantisper, quod Princeps in alium conferre possit. Multi aut suo malè contenti officio, aut majoris alicujus ambitiosè cupidi, illo se abdicarunt, quos facti pœnituit postea, cum spes suas & cogitationes viderent cadere irritas: Principes enim illud pro contemptu habent, & quasi violentiam interpretantur. Nemo quisquam sibi aut ingenii sui viribus tantum tribuat, ut existimet, Principem sine ipso vivere non posse: nunquam enim instrumenta desunt pro obsequiis Principum, & sprete semel sæpè etiam Ministrorum præcipuorum oblivisci solent. Atque hæc omnia iis solum dico, qui publica ambiunt munera; non iis, qui cognita vanitate, ad vitam solitariam & privatam adspirant. Hoc tamen iis considerandum relinquo, magnos animos à Natura ad imperandum factos, non semper in solitudine & secessu eam reperire quietem, quam sibi pollicebantur, & postquam eò usque processisse se vident, ut mutare amplius non liceat, vivunt, moriunturque infelices.

§. In Gratiis & Præmiis captandis plurimum Modestia potest, & Prudentia cum quadam dexteritate, ut id fieri potius videatur ad præstanda meliora obsequia, quàm ad exhauriendam Principis liberalitatem; illud quippe eundem magis adhuc obligat, ut in Deo videre fuit, quando Salomon nil ab eo petebat aliud, quàm cor docile: neque enim hoc solum largitus est, sed divitias (c) etiam & gloriam. Ad hæc peti non debent, quasi ex justitia: nam Virtus sibi ipsa pulcherrimum & amplissimum præmium est; & quamvis meritò illi deferatur aliquid, hoc tamen ex gratia Principis dependet, maluntque omnes, sibi acceptum referri potius quam quasi ex merito esset. Unde porrò fit, ut Principes promptiores ferè sint, ad largè & liberaliter remuneranda obsequia exigua; majora verò parcius, quia plus gratitudinis ab illis sibi pollicentur, quàm istis. Quare qui multas gratias à Principe abstulit, majores indies sperare poterit: nam largitas semel exhibita ad ulteriora provocat beneficia; præterquam quòd mavelit Princeps alium agnoscere debitorem, quàm sese talem fateri: hoc enim ipsi minus honorificum est. Ludovicus XI. Galliæ Rex dixisse fertur, magis se erga eum affici, qui pro obsequiis exiguis magna accepisset beneficia, quàm erga aliquos alios, qui cum longè majora præstitissent, perparum tamen remunerationis fuissent consecuti. Theodoricus Imperator, ex ambitione oriri ajebat, quòd gratiæ alicubi exhibitæ mox germinarent, absque eo, quòd conferenti crearent fastidium; immò eum provocarent ad majora

B b

ei

(a) *Abunde cognoscetur, quisquis fama teste laudatur: quapropter longissimè constitutus mentis nostræ oculos serenus inspexit, & vidit meritum.* Cassid. lib. 6. c. 22. (b) *Plin. in Pan.* (c) *Sed & hæc, quæ non postulasti, dedi tibi, divitias scilicet, & gloriam, ut nemo fuerit similis tui in Regibus cunctis retrò diebus.* 3. Reg. 13. 3.

ei largienda ; cui jam semel favorem suum cœpisset (a) impendere. Exemplum est in iis, qui Principi præ cæteris chari sunt ; erga hos enim gratia & liberalitas Principis penè obstinationis quædam species est.

SYMBOLUM XXIV.

TAmetsi (ut ostensum est hætenùs) Justitia Legibus armata Præmium item ac Pœna, columnæ sint Reipublicæ molem sustentantes ; columnæ tamen erunt in aère, nisi basi Religionis, quæ Legum est vinculum, innitantur : Enim verò Justitiæ jurisdicção solos externos actus complectitur legitimè probatos ; occulti verò & interni ad forum illius non pertinent. In sola corpora auctoritatem habet, non in animos ; adeóque magnoperè pœnam pertimesceret Malitia, si occultè injurias, adulteria, & rapinas exercendo cupiditati suæ indulgere posset ; immò illuderet Legibus, si Lex alia invisibilis non esset, quæ intus, & in animo malè agentis minas intentaret. Jam necessarius est in Republica timor iste, ut multis impiis Religio non nisi inventum videatur politicum. Quis absque eo egestate sua & forte contentus viveret ? quæ in pactis & conventis foret fides ? quæ in administrandis bonis integritas ? quæ fidelitas in muneribus atque officiis ? quæ securitas vitæ ? Paucos Præmium alliceret, si mediis occultis illud assequi contingeret, nulla habita injustitiæ ratione. Pauci eximia virtutis specie caperentur, nisi immarcessibilem sperantes Coronam potius, quàm illam temporariam, strictis continentiæ legibus sese finerent obligari. Mox ordinem Reipublicæ turbarent vitia, sublato jam sine principali

(a) *Amamus nostra beneficia germinare, nec semel præstat largitas collata fastidium; magisque nos provocant ad frequens præmium, qui initia nostræ gratiæ suscipere meruerunt: novis enim judicium impenditur, favor autem semel placitis exhibetur.* Cal. lib. 2. ep. 2.

cipali felicitatis, quæ in virtute consistit, & fundamento illo ac propugnaculo Religionis, quæ sustentat Magistratum ac tuetur, nisi in animum suum inducerent cives, aliud supremum esse tribunal pro solis mentis cogitatis, quæ vel suppliciis æternis puniet, vel bonis immortalibus munerabit. Spes isthæc & metus à Natura cuivis, quantumvis impio ac barbaro, indita, componunt hominum actiones. Cajus Caligula Deos irridebat; dum tamen cælum tonaret, aliam agnoscebat potentio rem manum, à qua castigari posset. Nemo est, qui eam ignoret, neque ullum cor humanum, quod divino illo Magnete tactum se non sentiat: & sicut acus nautica ex cognatione quadam Naturæ & consensu, quam *συμπάθεια* Græci vocant, in perpetuo motu est, donec sese firmet ad lucem stellæ illius polaris, circa quam volvuntur cælestes orbes: ita nobis quietis vivere non licet, donec agnoscamus & veneremur increatum illud Sidus, in quo vera est requies, & unde rerum omnium motus proficiscitur. Ecquis magis eo intendere debet oculos quàm Princeps, qui Navarchi instar Rempublicam moderatur, ut salvam in portu sistat? neque sufficit, quòd respicere illud se simulet, si altra alia vana & nebulosa contueatur; sic enim deerrabit à via, Reipublicæ navim in Syrtes & scopulos allidet, & naufragium faciet. Populus in opiniones dispares primùm, deinde in diversa trahetur voluptatum studia, unde seditiones orientur & conspirationes, ex his denique mutationes Rerumpublicarum & dominatum. (a) Plures Principes dissensionibus in Religione periisse vidimus, quàm armis (b) Eam ob rem Concilium Toletanum VI. sapientissimè ordinavit, ut nemini Coronæ possessionem adire liceret, nisi prius dato jurejurando adpromitteret, nullum sese in regno suo toleraturum, qui veræ & orthodoxæ fidei mysteriis ritè imbutus non esset. Hispania quieta esse non potuit, donec errores Arrii deponeret, & omnes Religionem Catholicam amplecterentur. A quo tempore tam bene fuit universo Populo, ut cum postea Rex Westericus eandem sectam postliminio conaretur denuò introducere, intra ipsum palatium miserrimè fuerit trucidatus. Verùm non obstantibus quàm plurimis exemplis similibus & experienciis, fuit nonnemo, qui impiè docere ausus est Principem, posse pro libitu Religionem aut dissimulare, aut fingere. Qui eam fingit, nullam omnino credit. Et si ejusmodi fictio artificium quoddam est politicum, ad copulandos animos, & tuendam Rempublicam, multo id præstabit melius vera Religio, quàm falsa: hæc enim caduca est, illa æterna, & immortalis.

Multa Imperia fundata in Religionibus falsis, sed ab ignorantia profectis, longo tempore Deus conservavit, remunerando isthac ratione virtutes quasdam eorum morales, aut cultum cæcum, & victimas barbaras, quibus ipsum inquirebant; non quod hæ illi gratæ essent, sed ob religiosam simplicitatem, quâ eas interdum offerebant. Nunquam tamen ea Imperia diu fovit, quæ magis ex malitiâ, aut arte, quàm ex ignorantia, Religionem dissimularent. S. Isidorus moriens vaticinatus est Nationi Hispanicæ, fore ut, si à verâ Religione ipsa descisceret, opprimeretur ab hostibus; sin in eâ constans persisteret contrà, supra omnes Nationes alias evectum iri: id quod reipsa evenit in durissimo Arrianorum jugo, (c) quo opprimi cœpit Hispania, ex quo Rex Witiza Summo Pontifici obedientiam præstare recusavit, ex eo enim tempore libertas cultûs, & vitiorum licentia quietem publicam perturbârunt, & periit militare robur; quæ res illi ipsi Regi, ejusque filiis, ac Regno graves calamitates attulit; donec domita tandem & castigata (d) Hispania errores suos agnosceret, & Numen cœleste experiretur iterum propitium in exigua illa Christianorum manu, cum qua in Ausenæ montis speluncam, cui nomen de Covalonga, Pelagius sese receperat, ubi sagittæ & lapides missi à Mauris

B b 2

in-

(a) Mar. Hist. Hisp. lib. 6. c. 6. (b) Conc. Tolet. c. 3. (c) Mar. Hist. Hisp. lib. 6. cap. 19. (d) Id. m. Hist. Hisp. lib. 7. c. 2.

infigni miraculo reflecti in ipsos jacentes visi sunt, eosque magno numero vulnerare & sternere. Atque ex eo tempore paulatim sese rursus erigere cœpit Monarchia illa, & assurrexit (quanquam post longam amorum seriem) ad eam amplitudinem, qua etiamnum hodie fruitur in præmium Constantiæ suæ in Religione Catholicâ.

§. Cùm itaque Religio sit anima Rerumpublicarum, omni studio ad eam conservandam incumbere debet Princeps. Primævus spiritus, quem illis instillârunt Romulus, Numa, Lycurgus, & alii, qui eas instituerunt, & erexerunt, Religio (a) fuit: hæc enim magis, quàm ipsa necessitas copulat animos. Imperii Romani moderatores Tiberius & Adrianus, proscriptis Religionibus peregrinis dederunt operam unicè, ut propriam sartam tectam conservarent; quomodo & fecêre Theodosius, & Constantinus, sancitis edictis & pœnis contra eos, qui à fide Catholica deficerent. Reges Ferdinandus & Isabella nunquam aliud Religionis exercitium tolerârunt; qua in re laudabilis fuit constantia Philippi II. ejusque Successorum, qui nunquam induci se passi sunt, ut ad componendas seditiones in provinciis Belgicis, conscientiæ libertatem concederent, tametsi hac ratione dominia illa integra conservare potuissent, & tot parcere sumptibus, quos in bellum impendere opus fuit. Pluris scilicet Dei honorem & gloriam æstimarunt, quàm felicitatem suam propriam, secuti exemplum Jovii Flaviani, qui cùm ab exercitu Imperator acclamaretur, Imperium acceptare noluit, dicens, Christianum se esse, nec decere, ut Imperator sit eorum, qui Christiani non essent: qua in sententia ita perstitit, ut donec milites omnes promitterent, Christi fidem se amplexuros, Coronam non admitteret. Quanquam hanc tam constantem pietatem etiam à suis Majoribus hæreditare potuerit, cùm idem illud de Rege Recevintho, (b) Concilium Toletanum VIII. memoret. Ea in re insigne pietatis exemplum Serenitati Vestræ Filio suo præbuit Parens gloriosissimus Philippus IV. Cùm enim post suscepta regni gubernacula in consilio ageretur de continuandis cum Batavis induciis, quò Consiliiarii quidam vehementer propendebant, è ratione status esse arbitrati, ne aut bellum susciperet, aut in principio susceptæ gubernationis quicquam immutaret, mox sese illis opposuit, dicendo: *Nolle se hanc nomini suo notam inurere, ut vel horam unam Pacem servaret cum iis, qui Deo & Coronæ suæ rebelles essent*; atque inducias rupit illico.

§. Propter ardentissimum hunc zelum, & constantiam in Religione Catholica promeruêre Reges Hispaniæ titulum Catholicorum, qui primum Recaredo datus fuit; uti Christianissimorum (longe etiam antè quàm Regibus Franciæ) (c) in Concilio Toletano Tertio, & Barcinonensi, quem titulum conservarunt Reges Sisebutus, & Ervigius, licet posteri eorum eundem deseruerint, donec Catholici titulum assumpserit denuò Rex Alphonsus Primus, ut sese ab Hæreticis & Schismaticis fecerneret.

§. Etsi verò ad Regum officium spectat, tueri in regnis suis Religionem, & verum Dei cultum promovere, tanquam qui Vicarii ejus sint in temporalibus, ut gubernationem ad majorem ipsius gloriam, & subditorum incolumitatem dirigant; illud tamen sciant oportet, non posse sese de cultu & controversiis Religionis decidere: hæc enim cura ad Caput Ecclesiæ Spirituale directè pertinet, cui soli hanc potestatem concessit Christus: Regibus sola executio, custodia, & defensio committi-

(a) *Omnium primum, rem ad multitudinem imperitam efficacissimam, Deorum metum injiciendum ratus.* Liv. (b) *Ob hoc regni sui apicem à Deo solidari præoptaret, si Catholica fidei pereuntium turmas acquireret, indignum reputans Catholica fidei Principem sacrilegis imperare.* Conc. Tolet. VIII. c. 11. (c) Conc. Tolct. II. Joan. Biel. in Chron. Roder. Tol. l. 2.

mittitur eorum , quæ ab ipso decreta & ordinata fuerint. Oziam (a) Regem graviter increpabant Sacerdotes , & severè castigabat Deus, quòd incensum adolevisset : cultum divinum in toto orbe Christiano uniformem esse, & unam eandemque in omnibus partibus Sponsam, illud est, quod ejus puritatem conservat. Brevis nos deficiet Veritas, si unicuique Principum eam rationibus suis ac finibus accommodare licèat. In iis Provinciis ac Regnis, ubi attentatum hoc fuit, vix hodie Religionis vestigium superest, ita ut populus miserandum in modum confusus planè nesciat, quænam vera sit Religio. Distinctæ inter se jurisdictiones sunt, Spiritualis & Temporalis. Hæc illius auctoritate ornatur; illa verò hujus se tuetur potestate. Obedientia heroïca est, quæ ultrò sese submittit Vicario illius, qui sceptrum largitur, & adimit. Gloriantur in eo licet Reges, quod Statutis patriæ subiecti non sint, aut Legibus alienis: attamen decretis Apostolicis parere eos oportet. Quin teneri se sciunt, ut robur iis dent, & sanctè in Regnis suis servari faciant: præsertim, quando non solum ad bonum spirituale, sed etiam temporale ita expedit, ut quod sacra concilia decrevère, mandetur executioni; neque permittant, ut ob fines quosdam particulares, decreta eorum violet aliquis, aut perturbet in damnum & præjudicium subditorum, & ipsiusmet Religionis.

SYMBOLUM XXV.

Supra turrim templi nidum suum Ciconia construit, & loci sanctitate successionem suam reddit securiorem. Princeps, qui triangulari Ecclesiæ lapidi Monarchiæ suæ ædificium superstruit, firmabit illud, & stabiliet. Oraculum Delphicum consultum aliquando ab Atheniensibus, quâ ratione se contra Xerxem tueri

C c

(a) *Non est tui officii Ozia, ut adoleas incensum Domino, sed sacerdotum.* 2. Par. cap. 26.

ri possent, qui cum ingenti classe mille ducentarum triremium illis imminebat, respondisse fertur: tum eos victores fore, si civitatem suam muro ligneo circumdarent. Interpretatus hoc responsum Themistocles; dixit; velle Apollinem, ut cives omnes naves conscenderent; quod ubi factum evasere superiores, & victoria contra classem tam ingentem potiti sunt. Idem usuveniet Principi, qui Majestatem suam navi Ecclesiæ commiserit: nam si hæc, teste alio Oraculo, non incerto & fabuloso, sed divino & infallibili, submergi non potest, nec ille unquam poterit, qui ea vectus fuerit. Hæc causa fuit, cur gloriosissimi Majores Serenitatis Vestræ partem spoliorum, quæ hostibus in bello eripuerant, Deo dicare fuerint soliti, tanquam victoriarum Domino, quò in pugnis utebantur propitio, offerendo ad ipsius cultum amplissimos redditus & possessiones, unde ortum habuere innumerae penè Ecclesiarum (a) dotationes, & foundationes ædium Cathedralium & Cœnobiorum, ita ut in Hispania plusquam septuaginta Templorum millia illi erexerint: inter quos solus Jacobus Primus Aragonius Rex construxit mille, Immaculatae Virginis Deiparæ honori consecrata, cujus suæ munificentiae amplissimam tulit remunerationem tot insignibus provinciis, quas in suam redegit potestatem, tot victoriis, quas reportavit. Nam triginta tribus vicibus prælio cum hoste congressus, totidem pariter vicibus felicissimè eundem triumphavit. Pia ista opera religiosæ fuerunt Coloniae, non minus potentes armis suis spiritualibus, quam militares: neque enim tormenta bellica tantum per mœnia patefaciunt aditum, quam ipsa Oratio. Ad septem dierum preces, quibus Populus Israëliticus Dei opem implorabat, muri Jerichuntini (b) concidere. Melius itaque in Templis, quam in ærariis, divitiæ deponuntur: non pro extrema necessitate solum, verum etiam, ut efflorescente per illas Religione, Imperium unà efflorescat. Athenienses thesauros suos asservabant in templo Delphico, cujus custodiæ eos aliæ etiam Nationes committebant. Quæ custodia melior quam illius, qui regnorum arbiter est? Minimum in Templis cor nostrum erit, si in iis thesauri (c) nostri fuerint. Quare non impium minus, quam imprudens consilium est, sub levissimo necessitatis publicæ prætextu expilare Ecclesias. Providentia divina dignus non est, quisquis potentiae Dei diffusus, in omni casu mox ad supellectilem domus ipsius adjicit oculos. Regi Ferdinando (d) Sancto Hispalim obsidenti pecunia deerat ad continuandam obsidionem, cumque suaderent alii, ut ærarii tenuitatem & inopiam Ecclesiarum thesauris tantisper sublevaret, respondit ille: *plus ego mihi de precibus & sacrificiis Sacerdotum, quam divitis eorundem polliceor.* Quam pietatem & fiduciam die proximè sequenti deditio-
ne urbis cumulatissimè Deus compensavit. (e) Reges alii, qui secus fecerunt, graves sacrilegæ suæ audaciæ dedere pœnas. Gundericum Vandalorum Regem S. Vincentii templum spoliare parantem, in ipso templi limine mors repentina oppressit. Graves illas calamitates, quibus Rex Alphonfus Aragonius conflictatus fuit, Numinis vindictam plerique interpretabantur, quòd ædes sacras diripuisset. Serenissima Regina Uraca ad ipsas portas templi S. Ilidori, quod est Legione, & in cujus thesauros temerè involârat, diem supremum obiit. Rex Sanctius Aragonius, quòd bonorum Ecclesiæ invasione manus non semel temerasset, in obsidione quadam, sagitta ex muro emissâ sub axilla confixus interiit. Et tametsi ipse aliquot annis antè Rotæ in S. Victoriani, ad aram S. Vincentii humillimo corporis habitu, cum gemitu, & lachrymis publicè veniam precatus fuisset, omnia, quæ ablata fuerant,
integra

(a) Mar. hist. Hisp. l. 14. c. 2. (b) *Igitur omni populo vociferante, & clangentibus tubis, postquam in aures multitudinis vox sonitusque increpuit, muri illico corruerunt.* Jos. 6. 20. (c) *Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.* Matt. cap. 6. 21. (d) Mar. hist. Hisp. (e) Idem hist. Hisp. l. 5. c. 3.

Integra fide restituendo, voluit tamen Deus, ut delicti gravitas magis adhuc ex ista pœna innotesceret ad exemplum aliorum. Rex Joannes I. in prælio ad Alinbarrotam, cæsus fugatusque fuit cum suo exercitu, propter invasos, ut credebatur, templi Guadalupeï thesauros. Postquam Fridericus Rex Neapolitanus Cajetam ad deditionem compulerat, ingressi inde Galli (a) binas naves templorum spoliis oneraverant; sed ambæ (quod pro miraculo habitum) periêre.

§. Atque in his omnibus casibus necessitas extrema locum non habuit: in illa siquidem recta ratio licitum facit Principibus, ut pro sui conservatione uti possint jis opibus, quas pia liberalitate in locis sacris deposuerunt; ea tamen lege, ut tantundem suo tempore, meliore Fortuna adspirante, restituere parati sint; (b) uti fecêre Reges Catholici Ferdinandus & Isabella, obtenta in Parlamento, quod Medinæ Campi coactum fuit, facultate, ut aurum argentumque Ecclesiarum in necessarios belli usus tantisper impenderent. Qua in re sacri Canones, & Concilia certos definiverunt casus, necessitatem item & pericula, in quibus Ecclesiastici teneantur subsidiis suis Rempublicam sublevare. Et sanè grandis esset avaritia, quæ excusari non possêt; si necessitates communes nollent agnoscere. Quid enim? ipsi nobilissima & præcipua pars sunt Reipublicæ, & si pro hac & Religione vitam exponere obstricti sunt, cur non & suas fortunas? Si eos sustentat & alit Respublica, æquum omnino est, ut mutuum vicissim ab illis sperare possit subsidium pro suâ conservatione & defensione. Durum erit Populo, decimas semper persolvere, & pia facere opera, si in communi necessitate non sit, qui in oneribus extraordinariis eundem sublevet. Propriam suam pietatem execrabitur, & refrigescet zelus illius & devotio, ne porrò novas oblationes, donationes, & legata Ecclesiis faciat. Valdè itaque rationi consentaneum est, ut Clerus in ejusmodi casibus redditibus suis impensas publicas adjuvet, non eò solum, quòd periculum aut beneficium commune omnibus sit; sed etiam, ne Sæcularium bona & possessiones ita graventur, aut agriculturæ defectu, decimæ quoque, & alia pia opera definant. Majores opes videntur tempore necessitatis extremæ aurum & argentum Ecclesiarum ductum in laminas in domo monetaria, quàm in vasa aut suppellectilem sacram in templis.

§. Atque hæc obligatio statûs Ecclesiastici major est, in necessitatibus gravioribus Regum Hispaniæ: cum enim ab horum pia liberalitate omnes ferè foundationes & donationes Ecclesiarum profectæ sint, tenentur eæ vicissim ex justitia, Patronis suis in necessitate venire subsidio, & sic eosdem obstringere, ut munifici esse pergant alias, ubi tempus & occasio tulerint. Hæ & plures aliæ rationes Sacram Sedem Apostolicam impulerunt, ut ad eò liberalem sese erga Reges Hispaniæ sæpè præstiterit, concedendo iis usum bonorum Ecclesiæ ad fovenda bella contra Infideles. Gregorius VII. Sanctii Romani Aragoniæ Regis arbitrio permisit decimas & redditus Ecclesiarum, quæ aut recens extractæ fuissent, aut recuperatæ à Mauris, ut de iis pro libitu possiet disponere. (c) Quam licentiam etiam fecit Petro I. Aragoniæ Regi, ejusque Successoribus, & Primoribus Regni Urbanus Papa, exceptis tamen Ecclesiis Residentiæ. Innocentius III. Bullam Cruciatam concessit pro bello Hispaniæ, quod Sacrum vocabant; quam gratiam deinde temporibus Regis Henrici IV. ad vivos pariter, & vita functos extendit Papa Calixtus. Gregorius X. Regi Alphonso Sapienti permisit tertiam decimarum partem, quæ fabricæ destinata erat; quod deinde perpetuum esse cœpit temporibus Regis Joannis II. & extendit illud Alexander VI. etiam ad Regnum Granatensè. Joannes XXII. decimas reddituum Ecclesiasticorum & Cruciatam indulgit Regi Alphonso XI. Urbanus

C c 2

V.

(a) Mar. Hist. Hisp. lib. 22. cap. 14. (b) Idem Hist. Hisp. lib. 24. cap. 8. (c) Mar. Hist. Hisp. lib. 10. cap. 1.

V. Regi Petro Crudeli tertiam partem decimarum ex beneficiis Ecclesiasticis Castellæ. Pontifici Sixto Quarto placuit, ut Clerus una vice centies mille Ducatos pro bello Granatensi contribueret, & Cruciatam impertiit: quam gratiam deinde plures alii Pontifices prorogarunt. Julius II. Regi Emanueli Lusitano concessit tertiam fructuum partem, quæ ad Ecclesiæ fabricam pertinebat, & ut eidem ex reliquis Ecclesiarum redditibus decima eorum pars cederet.

§. Hæc tamen subsidia in necessitatibus, & usus publicos, quibus destinata fuerint, impendi debent; qua in re tam religiosa fuit Regina Isabella, (b) ut cum collectos videret è Bulla cruciata nonaginta milliones, jussit illicò in eos converti usus, quos Bullæ Apostolicæ præscriberent. Magis elucescent gratiæ istæ, & majores ex iis nascentur fructus, si sic impensæ fuerint. Necessitas tamen, & periculum confundere solent omnia, & facilè interpretari mentem Pontificum, si aliter fieri contingat, præsertim quando sumptus, qui aliunde in istum finem fiunt, majores sunt, cùm perinde sit, ex hisce pecuniis sumantur, an ex aliis.

S Y M B O L U M XXVI.

IMpia fuit eorum opinio, qui asserere ausi sunt, majori fortitudine Gentiles excelluisse, quàm Christianos, eò quòd illorum superstitio magis corroboraret animum, & ferociorem redderet tetro illo spectaculo tot cruentarum victimarum, quas Diis offerebant in sacrificiis, eosque solos pro Viris fortibus & magnanimis haberet, qui robore magis virium, quàm ratione aliis Nationibus dominarentur; contrà verò nostræ Religionis institutum incusaret hoc nomine, quod demissionem commendaret, & mansuetudinem, quæ duæ virtutes animos facere solent. Impia prorsus opinio, & à veritate nimium quantum aliena! Sanguis profusus animum barbarum magis, & erudelem reddere potest, fortiorem ac magis strenuum non po-

potest. Fortitudo & excelsitas animi mox cum ipso pectore nascitur, non oculis hauritur. Nec generosiores sunt, qui magis sanguine & cæde animantium capiuntur, uti nec illi, qui humana carne victitant. Magnanimitatem non spernit nostra Religio; quin ad illam acuit potius. Non præmia proponit nobis temporaria & caduca, uti facit superstitio Ethnica; sed æterna, nullis unquam seculis finienda. Quòd si tunc Corona (a) aliqua è lauro, quæ simul atque à trunco avellitur, marcescere incipit, tantopere incendit animos: quid non faciet nunc sempiterna illa stellarum, & immortalis? Ac fortassè majoribus sese objecerunt periculis Gentiles, quàm Christiani? Si quando illi urbem aliquam aut castrum armis impeterent, clypeis & testudinibus muniti id factitabant. Nunc verò Christianis per densos glandium imbres, per fulmina pulveris pyrii tentandus est aditus. Non adversantur fortitudini demissio animi & mansuetudo; quin ita junctæ sunt inter se, ut absque his exerceri illa nequeat: neque fortitudini locus est, ubi non sunt mansuetudo, tolerantia, & reliquæ virtutes. Namque is solum vir fortis est, qui ab affectibus vinci se non patitur, & à perurbationibus animi liber est; in quo genere plurimum elaborarunt Stoici, & majori postea cum perfectione Christiani. Perparum ex sua parte facit, qui iracundia aut superbia se finit abripi: illud heroicum, proprias suas passiones & cupiditates frangere. Inter difficiliores arenas animus est, ubi ista vigent certamina. Qui eo usque sese demittere didicit ut alteri inflectat genua, facile in occasione contemnet periculum, & cervice constanti securim excipiet. Tulit sanè Religio Ethnica Magnos Duces, quales fuere Cæsares, Scipiones, & alii complures; at certe haud minores nobis dedit Catholica in Alphonis & Ferdinandis Castellæ, uti & in aliis Aragoniæ, Navarræ, & Lusitaniæ Regibus. Quæ tanta animi fortitudo esse potuit, atque illa, quæ in Carolo V. Imp. eminuit? Quem unquam Magnum Ducem celebravit antiquitas, cui pares, aut etiam superiores non fuerint Gonsalvus Ferdinandus de Corduba, Ferdinandus Cortesius, Antonius de Lieva, Ferdinandus Davalus Piscariæ Marchio, Alphonfus Davalus Vasti Marchio, Alexander Farnesius Dux Parmensis, Andreas de Oria, Alphonfus Albuquerqueus, Ferdinandus Alvarus de Toledo Dux Albanus, Marchiones de sancta Cruce, Comes Fontanus, Marchio Spinola, Ludovicus Fajardo, & alii propè innumeri tam Hispaniæ, quàm aliarum Nationum, nunquam laudati fatis à Fama. De quibus merito dici poterit id, quod Apostolus Paulus de magnis illis Ducibus, Gedeone, Barac, Samsone, Jephthe, Davide, & Samuele commemorat: (b) *Per fidem decicerunt Regna. Fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum.* Si Gentilium victorias conferre placuerit cum iis, quas reportarunt Christiani, longè has fuisse majores videbimus. In prælio ad Navas ducenta Maurorum millia cecidere, è nostris non nisi homines viginti quinque. (c) Hastæ & sagittæ hostium tanta multitudine repertæ, ut duobus diebus, quibus victor exercitus iisdem in locis hæsit, lignorum usum exhibuerint excitandis ignibus; ac ne comburi quidem potuerint, etsi studium adhibebatur. Altero tanto plures in pugna Saladana occubère, desideratis Christianis solum viginti: & in illustri illa victoria navali ad Napaetum (Lepantum hodie) quam Joannes Austriacus contra Turcas obtinuit, centum & octoginta triremes partim demersæ fuerunt, partim captæ. Quas victorias non sibi tribuit Christianum pectus, sed vero Domino exercituum, quem veneratur & colit.

D d

(a)

(a) *Illi quidem, ut corruptibilem Coronam accipiant, nos autem incorruptam.* 1. Cor. 9. 25. (b) Heb. 11. 33, & 34. (c) Mar. hist. Hisp. l. 11, c. 24.

(a) *Que em caos tao eſtranhos claramente ,
Mais Peleja o favor de Deos , que a gente .
Tam ſingulari namque in eventu docet res ipſa ,
Plus quam militem dextram Dei pugnare .*

Glorioſus animi triumphus. Non minùs hoſtem confundit cor in Deo confidens , quàm manus enſe armata uti Judas Machabæus (b) experimento didicit. Deus eſt , qui corda regit , ipſe animum & vires (c) ſufficit , ipſe tribuit , & negat victorias. Impoſtoris notam incurret , atque à malitiâ & fraude excuſari non poſſet , ſi ei ad eſſet potius auxilio , qui falſum colit Numen , & impiis ſacrificiis ſibi propitium reddere fatagit. Quòd ſi etiam interdum iis largiatur victorias , id non invocationi , ſed cauſis aliis occultis Providentiæ diviniæ aſcribendum. In ſiti illâ , quâ exercitus Romanus laborabat in bello Marcomannico , placari haud potuit Deus ſacrificiis & precibus Legionum Gentilium , donec tandem Legio Chriſtianorum decima ejus imploraret auxilium : tunc enim copioſiſſimum iis imbrem impertivit , & fulmiina in hoſtium direxit aciem , ut facili negotio victores evaderent ; unde Legio poſtea Fulminatrix dicta eſt. Si viva ſemper eſſet fiducia illa ac fides , eodem etiamnum operaretur effectus ; at enim , quia aut iſta deſunt , aut propter alios occultos fines permittit Deus , ut bello ſubigantur etiam ii , qui verum ei cultum deferunt : quod dum fit , non triumphantium præmium eſt , ſed eorum , qui vincuntur , caſtigatio ac pœna. Semper itaque in Principum manibus vexillum Crucis ſublime volitet ; ſignificatur per enſem illum , quem Jeremias Judæ Machabæo (d) porrexit , ut hoſtes ſuos fugaret : ſumant item Religionis ſcutum , & ſibi ponant ante oculos æternum illum ignem , qui Perſarum Reges anteibat , Symbolum alterius incircumſcripti , à quo radios ſuos Sol accipit. Hæc vera Religio eſt , quam milites adorabant , quoties provoluti in genua venerabantur vexillum , quod Labarum Conſtantini Imperatoris vocabatur. Cùm enim Crux quædam lucis ſplendore in cælo eſt formata cum inſcriptione : *In hoc ſigno vinces* , victoriam illi contra Maxentium promitteret , vexillum iſtâ formâ fieri præcepit , quam præſenti Emblemate exhibeo , ſupernè cum literis (e) X. & P. charactere nominis Chriſti , & literis Græcis Alpha & Omega , quæ Dei ſunt Symbolum , (f) principii & finis rerum omnium. (g) Vexillo iſtò uſi ſunt deinceps Imperatores uſque ad tempora Juliani Apoſtatae. Joannes quoque Auſtriacus in omnibus ſuis ſignis Crucem eſt formari juſſit , cum iſto lemmate : (h) *His armis vici Turvas , iisdem victurum me confido & Hæreticos*. Rex Alphonſus Magnus eadem verba Crucis Conſtantinianæ in alio quodam poſuit vexillo quod in templo Ovetano poſtea obtulit : & iis ipſi uti placuit , ſicut & labayo Conſtantini pro præſenti Emblemate , ad imprimendam Principum animis fiduciam illam , quâ vexillum Religionis contra hoſtes ſuos plantare eos oportet. (i) In prælio ad Navas Canonicus quidam Toletanus , Decanus poſtea , Paſchaſius nomine , Crucem quam Roderico Archi-Præfuli de more præferbat , per hoſtium cuneos ſemel atque iterum circumtulit , & evaſit incolumis , tametſi omnium telis peteretur , multæque Maurorum ſagittæ haſtili infixæ hærent. Latera vexilli iſtius ſpiritus cœleſtes

(a) Camoës Luſ. Can. 3. (b) *Manu quidem pugnantes , ſed Dominum cordibus orantes , proſtraverunt non minus triginta quinque millia* , 2. Mach. 15. 17. (c) *Ne diceres in corde tuo ; fortitudo mea , & robur manus mee , hæc mihi omnia præſtiterunt . Sed recorderis Domini Dei tui , quod ipſe tibi vires præbuerit*. Deut. 8. 17. & 18. (d) *Accipe ſanctum gladium munus à Deo in quo dejicies adverſarios*. 2. Mach. 2. 15. & 16. (e) Eufeſt. l. 9. hiſt. c. 9. (f) S. Amb. epiſt. 29. (g) Genebr. l. 4. Chron. anno 1172. (h) Mar. hiſt. Hiſp. l. 7. c. 16. (i) Mar. hiſt. Hiſp. l. 11. c. 24.

ites stipare solent Gemini Angeli equis candidis vecti in primâ acie pugnare visi sunt, (a) quando Septimancas Rex Ramirus II. Mauros devicit. In alio item prælio ad Clavigirim temporibus Regis Ramiri Primi, uti & in alio ad Meridam temporibus Regis Alphonfi IX. divinum illud fulmen, filius tonitruï sanctus Jacobus Patronus Hispaniæ, in equo albo vexillum præferre visus est, quod rubræ Crucis figurâ distinctum erat. (b) *Nullus vobis resistere poterit* (dicebat Josue ad Principes Israël, jam jam è vita discessurus) si in Deo spem & fiduciam collocaveritis, (c) *Unus è vobis persequetur hostium mille viros; Quia Dominus Deus vester pro vobis ipse pugnabit.* Plenæ sunt sacræ paginæ istiusmodi divinis subsidiis. Contra Chananæos stellas (d) ipsas Deus in acie disposuit; contra Amorrhæos Elementa (e) armavit, & lapides è cælo depluit. Nec opus fuit alio creaturarum ministerio in fidelium favorem adversus Madianitas. (f) *Inmisit Dominus gladium in omnibus castris, & mutua se cæde truncabant.* In semetipsum ultionem provocat, quisquis Dei inimicus est,

SYMBOLUM XXVII.

Quod neque vis, neque diuturna multorum annorum oppugnatio adversus Trojam efficere potuit, dolus tandem obtinuit sub specie Religionis, inferentibus in urbem Græcis arma sua intra alvum equi lignei abdita, tanquam si voti, quod Deæ Palladi fecissent, rei essent. Mirum dictu! neque interior armorum concussio & sonitus; neque advertentia prudentiorum civium: neque quod opus foret, dirutis mœnibus eum in urbem inducere, mox posteaquam

D d 2

Græ-

(a) Mar. Hist. Hisp. l. 8. c. 5. (b) Jos. c. 23. 10. (c) Jos. ibid. (d) *De cælo dimicatum est contra eos: stelle manentes in ordine suo, adversus Sisaram pugnaverunt.* Jud. cap. 5: 20. (e) *Dominus misit super eos lapides magnos.* Jos. c. 10. 11. (f) Jud. c. 7. 22.

Græcorum naves solvissent è littore; neque quòd intra mœnia commorari deberet; Populo sufficere potuit, ut fraudes agnosceret: tanta Religionis vis est. Eâ opportunè usi sunt Scipio Africanus, Lucius Sylla, Quintus Sertorius, Minos, Pisistratus, Lycurgus, & alii, ut actionibus suis & legibus conciliarent auctòritatem, & Populo imponerent. Phœnices in Hispaniam ingressi, eo loco, ubi nunc Medina Sidonia cernitur, templum arcis forma construxerunt. Herculi dedicatum, agentes, per quietem sic jussos se esse. Crediderunt Hispani, divinum esse cultum, quod stratagema erat; esse pietatem, qui dolus fuit; atque in Phœnices sub Religionis prætextu, quo nihil ad speciem fallacius, oppressos deinde loci istius incolas bonis omnibus & fortunis spoliarunt. Alterius item templi beneficio in promontorio Dianeo (ubi nunc est Denia) incolæ Insulæ Zacynthi machinationes suas clam habuerunt, cum Hispaniam sibi subjicere molirentur. Rex Sisenandus Suinthilam regno expulerat, atque ut dominationem suam magis stabiliret, Concilium Provinciale septuaginta circiter Præfulum convocavit, sub specie quidem Ecclesiasticæ disciplinæ, quæ vitio temporum collapsa erat, novis legibus astringendæ; sed reverà præcipua ejus cura erat, ut condemnato Patrum sententiis Suinthilâ, sibi deinde corona adjudicaretur, & populus in concordiam rediret: quo eodem artificio etiam Ervigius electionem suam & abdicationem Regis Wambæ confirmare studuit. Non ignorat Malitia, quantum apud hominum animos valeat Religio, quare hâc potissimum utitur ad exercendas suas technas, quibus simplicem populum facillimè decipit, qui cum fines illius omnes penetrare nequeat, sibi persuadet ista solum tendere ad Deum reddendum propitium, ut bona fortunet temporalia, & æterna postea præmia conferat. Et quæso, in quas non impulit fraudes Nationes plurimas Religionis species, dum sese superstitionis cultibus miserè dederent? Quam serviles & truculentos mores ii non introduxerunt, cum libertatis, fortunarum & vitæ dispendio? Advigilent sedulò Principes & Republicæ, hoc præsertim tempore, quando Politica larvam Pietatis induit, neque facillè admittant illos Religionis equos, qui non civitates solum, sed integras etiam provincias, & regna funditus devastarunt. Quod si sub illius titulo ambitio irrepit, & cupiditas, & oneretur graviter populus, suave Dei jugum fastidiet, ob damna & detrimenta rerum temporalium, quæ patitur, & sensim in animum suum inducet, legem naturalem ac divinam Religionis ad rationem statûs pertinere: Principes verò sub specie illius sua contegere artificia, quibus subditos contineant in officio, & fortunis suis expolient. Pendent itaque apud se Principes cum omni diligentia, num quod de novo introducitur, Religionis causa sit, an prætextus solum, in auctòritatis & potestatis illius præjudicium, aut injuriam subditorum, aut contra tranquillitatem publicam; id quod ex fine, quem sibi novitas ista propositum habet, perspicere poterunt, examinando quò spectent tales innovationes, an ad emolumentum proprium, aut ambitionem; an ad bonum spirituale conducant, nec ne; aut num hoc ipsum non mediis aliis, quæ minus adferant præjudicii, procurari queat. In istiusmodi casibus, minori cum periculo damnatum præcavetur, quàm eidem postea paretur remedium, non dando locum ejusmodi prætextibus & abusibus. Si tamen introducti jam fuerint, magna cum suavitate corrigi eos oportet, non via facti, nec cum violentia & scandalo, nec jure extremo potestatis, præsertim si sub Principis jurisdictionem casus isti non cadant, sed singulari cum solertia, & habita personarum ratione, per manum illius, ad cujus forum (a) pertinent, edocendo illum sincere de rei veritate, deque damnis & incommodis. Etenim si

Prin-

(a) *Labia enim Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus, Malach. c. 2. 7.*

Princeps secularis id facere vi attentaverit, & abusus isti apud Plebem inveteraverint, hæc illud impietati tribuet, & sacerdotibus obtemperabit potius, quàm Principi; contra verò, si Populum inter & Sacerdotes non omnino optimè convenerit, & ille viderit, auctoritatem Ecclesiasticam & secularem inter se dissidere, obedientiam abjiciet, & contra ipsam insurget Religionem, declarata Principis voluntate jam factus audacior, & paulatim in eam veniet opinionem, damna ejusmodi contentionum ad substantiam Religionis pertinere; quo fiet, ut facili negotio animum pariter, & illam immutet. Atque eâ ratione, si Princeps litibus & controversiis cum Magistratu Ecclesiastico; Populus verò novitate opinionum implicatus fuerit, nullus porrò rebus sacris habebitur honos, & graves oborientur errores, confusâ illâ divinâ luce, quæ collustrabat animos, & uniebat: unde multorum Principum interitus, & Statuum (a) immutationes nasci vidimus. Magna prudentia opus est, ad ritè gubernandam in talibus materiis multitudinem, nam pari facilitate, aut eas spernit, & impia est; aut leviter credit & superstitiosa est; quod postremum frequentius accidit; ipsa enim tanquam imperitior specie religiosi cultus & opinionum novitate continuò capitur, antè etiam quàm recta ratio ista omnia ad examen vocet. Quare plurimum refert, omnem illi paulatim ruinæ occasionem præcidere, eas cumprimis, quæ oriri solent ex inanibus disceptatiunculis de materiis quibusdam subtilioribus, quæve ad Religionem nihil omnino aut parum faciunt, non permitiendo, ut aut defendantur, aut typis imprimantur; alias enim multitudo in diversa trahetur studia, & opinionem suam, tanquam de fide esset, tuebitur mordicus. Quæ res non minores turbas ciere possit, quàm ipsa Religionum diversitas, aut iis ansam dare. Eodem periculo territus Tiberius concedere noluit, ut libri Sibyllini (b) inspicerentur, quorum vaticinia tumultus concitare poterant; & in actis (c) Apostolorum legimus, libros igni fuisse traditos, qui vanas curiositates continerent.

§. Solet Populus sub specie pietatis miserè decipi, & cæco quodam impetu sese dedere cultibus quibusdam superstitiosis cum submissione prorsus muliebri, quæ homineur melancholicum reddunt & timidum, & imaginationum suarum vile mancipium, quæ animum simul & spiritum opprimunt, faciuntque eum otiosum sodalitia obire, & vacare peregrinationibus, ubi multi sæpè abusus committuntur, & vitia. Imperitæ plebeculæ infirmitas illa est, neque parum periculosa veritati Religionis, & salutis publicæ, & nisi principiis quis obstet, gravissima creat incommoda & pericula: nam stultitiæ genus est, quæ sub specie boni temere præcipitet, & novas consecratur Religionis opiniones, & artes diabolicas. Religiosa quædam subjectio utilis est, sed sine superstitione abjectâ & humili; talis scilicet, quæ virtutem in pretio habeat, & perhorrescat vitium, quæ statuatur laborem & obedientiam majoris esse apud Deum & Principem meriti, quàm societates & peregrinationes, quando ejusmodi pietatem convivia, choreæ & lusus comitantur; quomodo Populus Israëliticus dedicatione vituli (d) factitabat.

§. Quòd si fortè cæperit multitudo in rebus ad Religionem pertinentibus, nimium suæ tribuere opinioni, & novitates in illam voluerit introducere, extemplo parandum est remedium, & mala sementis radicitus evellenda, priusquam crescat, & serpat longiùs, ut coalescat in corpus potentius ipso Principe, contra quem

E e

de

(a) Nulla res multitudinem efficacius regit, quam superstitio. Curtius. (b) Censuit Asinius Gallus, ut libri Sibyllini adirentur; renuit Tiberius perinde humana, divinaque obtegens. Tacit. l. 1. Annal. (c) Multi autem ex eis, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt coram omnibus. In Act. Apost. cap. 19. 19. (d) Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. Exod. 32. 6.

deinde, si ejus se opinioni accommodare noluerit, perniciosam regiminis mutationem machinari (a) audeat. Tametsi verò intelligendi vis in eo genere libera sit, & salva sua libertate, ad credendum cogi nequeat, adeoque Dei solius esse videatur, eum corrigere, qui secus de ipso (b) sentit, ac oportet, gravissima tamen inde nascerentur incommoda, si decisio de altissimis fidei mysteriis cœcæ & imperitæ plebeculæ committeretur: atque ideò valde convenit obligare subditos, ut quemadmodum veteres Germani solebant, sanctius ac reverentius ducant; credere res (c) divinas quàm scire. Quis error tam insanus aut fœdus, in quem non incidat regnum aliquod, si de rebus Religionis illi dijudicare liceat? Hinc tanta cura caverunt olim Romani, *ne qui nisi Romani Dei, nec quo alio more, quam patrio colerentur.* Et Claudius graviter cum Senatu conquestus fuit, quòd externæ superstitiones (d) introducerentur. Attamen si jam Malitia pedem fixerit, neque correctio adversus multitudinem vim ac robur habere potuerit, Prudentia operetur necesse est, quod alias ferrum & flamma debuissent efficere: nam augetur interdum delictorum pertinacia, si remedia adhibeantur intempestiva, & plus æquo violenta; neque semper vi cedit ratio. Reccaredus Rex magna cum solertia, tempori tantisper cedendum ratus, nunc dissimulando, nunc blandiendo, sensim effecit, ut subditi ejus omnes Arriana perfidia abdicata ad Ecclesiæ Catholicæ castra commigrarent.

§. Magni heroës olim usi sunt superstitione (ut diximus) ut legibus suis auctoritatem parerent, atque animos redderent Populo, magisque cum in submissione & officio continerent, in hunc finem somnia fingebant divinitus sibi immisssa, conversationes secretas & familiaritatem cum Diis; & licet hæc artes apud simplicem plebeculam plurimum valeant, utpote cujus ingenium supersticiosum rebus ejusmodi, quæ supra naturam esse videntur, facilè capitur: non est tamen Principibus licitum, eam ementitis miraculis, & falsa Religionis specie deludere. Ad quid umbra, ubi luce ipsa frui possumus? Ad qui prodigia illa de cœlo fictitia, si tot ac tanta iis suppetant, ut vidimus, qui firma cum fiducia ea præstolantur à Providentia divina? Quomodo justissimus Deus ejusmodi artibus successum bonum largiri poterit, quæ curam ipsius ac sollicitudinem in rerum harumce inferiorum gubernatione incusant, quæ ipsius potentiam falso confingunt, quæque illi tribuunt, cujus ipse auctor non est? Quam certitudinem in Religione sibi pollicebitur Populus, si eam ad fines Principum particulares detorqueri videat, eò quòd tegumentum tantummodo sit, quo suas cooperiant fraudes, & veritatem mendacii arguant? Non est secura Politica, quæ dolis sese vestit, nec firma ratio status, quæ technis nititur.

(a) *Eos vero qui in divinis aliquid innovant, odio habe, & coërce, non Deorum solum causâ (quos tamen qui contemnit, nec aliud sanè magni fecerit) sed quia nova quedam numina hi tales introducentes, multos impellunt ad mutationem rerum, unde conjurationes, seditiones, conciliabula existunt, res profecto conducibiles Principatui.* Dion. (b) *Deorum injurias Diis cura.* Tacit. lib. I. Annal. (c) *Sanctius ac reverentius visum de actis Deorum credere, quam scire.* Tac. de more Germ. (d) *Quia externæ superstitiones valeant.* Tacit. lib. II. Annal.

SYMBOLUM XXVIII.

Regula & mensura virtutum Prudentia est, absque hac illæ in vitia degenerant. Eam ob rem in mente sedem suam habet, sicut virtutes reliquæ in appetitu: illinc enim omnibus præsidet. Magnam Deitatem illam vocat Agatho. Hæc virtus est, quæ tres Reipublicæ formas constituit, Monarchiam, Aristocratiam, & Democratiam; iisque singulis suas tribuit partes naturæ subditorum convenientes, intentos semper habens oculos in conservationem eorundem, & finem principalem felicitatis politicæ. Anchora statuum Prudentia est; acus nautica Principis. Deficiente hac virtute, anima gubernationis deficit. (a) *Ca esta* (verba sunt Alphonsi Regis) *faz e ver las cosas, e juzgarlas ciertamente segun son e pueden ser, e obrar en ellas como deve, no rebatosamente.* Hæc enim efficit, ut res omnes quales revera sunt, aut esse possunt, videantur perspicue, ac dijudicentur, nihilque per præcipitantiam, sed recte atque ordine omnia agantur. Virtus est Principum (b) propria, & quæ maxime facit excellere hominem, adeoque parcè eam Natura dispensat. Multis magna dedit ingenia, magnam prudentiam oppidò paucis. Absque illâ, quod quique cæteris dignitate magis eminent, eò majori cum periculo præsumunt aliis: facile enim rationis transfiliunt limites, pessum eunt, & in eo, qui aliis imperat iudicio claro opus est, quod res omnes, prout sunt in se dispiciat, singula suis ritè ponderare momenti noverit. Examen hoc magni in Principibus momenti est, & multum in eo potest Natura, plus tamen ipse rerum usus atque experientia.

§. Ea prudentiæ virtus multis constat partibus, quæ ad tria capita reduci possunt; memoria scilicet præteriti, intelligentia præsentis, & providentia futuri. Omnes

E e 2

mnes

(a) Lib. 8 tt. 5. p. 2. (b) Nam rectè disponere, recteque iudicare qui potest, is est Princeps, & imperator. Menand.

mnes istas temporis differentias in Emblemate præfenti serpens repræfentat; Prudentiæ Symbolum, fupra clepsydræ arenariam, quæ præfentis currentisque temporis est hieroglyphicum; fceptrum fpiris fuis ambiens, & contemplans feffe in duplici fpeculo præteriti temporis & futuri; pro lemmate verò ponitur illud Homeri carmen à Virgilio traductum, quod omnia tria complectitur tempora: (a)

Quæ fint, quæ fuerint, quæ mox ventura trabantur.

In quæ intuens Providentia fuas moderatur actiones.

Tria ifta tempora fpeculum funt gubernationis, in quo maculas, & errores præteritos pariter, ac præfentes obfervando, feffe ornat & expolit, adjuta experientia propria, & ipfo rerum ufu comparata. De propria ago alibi: Quæ comparatur, aut communicatione cum aliis, aut ex Hiftoriis acquiritur. Communicatio cum aliis perquam utilis eft, etfi reftriçtor; nam facilius comprehenditur, & abundè magis fatifacit dubiis omnibus ac quæftionibus, unde Principem meliùs inftituit. Hiftoria omnes quafi mundi ætates fubjicit, illiusque beneficio memoria vitam Majorum vivit. Errata eorum, qui fuerunt aliquando, eos, qui nunc funt, erudiunt. Quare neceffum eft, ut Princeps amicos fideles & veraces conquirat, qui fincerè illum de veritate edoceant in omnibus tam præteritis, quàm præfentibus; & quoniam ifti, ut foiebat dicere Alphonfus Neapolis & Aragoniæ Rex, libri quafi funt hiftorici, qui neque adulantur, neque celant aut difsimulant veritatem, eos potiiffimum in confilium adhibeat, obfervando negligentias & culpas Antecessorum; fraudes, quibus circumventi fuerunt; artes aulicas; inteflina & externa regnorum mala, & circumfpiciat diligenter, num fibi quoque ab iisdem aliquod periculum fit. Optimus Principum Magifter, tempus eft. Sæcula præterita veluti Nofocomia quædam funt, ubi cadavera Rerumpublicarum, & Monarchiarum, quæ aliquando floruerunt, incidendo infpiciunt & rimantur, Anatomici, ut præfentes tantò curent meliùs. Chartæ nauticæ funt, in quibus cum alienis tempeftatibus fecundis investigantur littora, bolide explorantur maria, brevia deteguntur, deprehenduntur fcepoli; & regnandi lineæ defignantur. Hinc Alexander Severus Imperator (b) præficièbat rebus literatos, & maxime, qui hiftoriam nôrant, requirens quid in talibus caufis, quales in difceptatione verfabantur, veteres Imperatores feciffent. Verùm non omnes omnino libri boni confiliarii funt: nonnulli enim malitiam fuadent & fraudes, quæ quia magis in ufu funt, quam veritas, bene multi eos (c) confulunt. Illi maxime fecuri, quos fapientia divina dictavit. In his reperire licebit Principi pro cafibus omnibus politicam quandam perfectam, & documenta certa, quibus fe (d) & alios ritè gubernet. Eâ de caufa Regibus Ifraël in mandatis dederat, ut Deuteronomii librum femper penes fe haberent, & ex eo quotidie legerent (e) aliquid. Deum audimus, à Deo difcimus, quoties divina illa oracula evolvimus.

§. Cum hoc hiftorico ftudio fegurè feffe poterit Serenitas Veftra gubernationis mari committere, dummodo pro nauclero fit rerum præteritarum experientia ad præfentium directionem, quas Serenitatem Veftram ita moderari oportebit, ut oculos fuos femper in futuro defigat, ipfumque antè prævideat, ad pericula declinanda

(a) Virgil. (b) Lamp. (c) *Qui exquirunt prudentiam, quæ de terra eft, negotiatores Merrhæ, & Themam, & fabulatores, & exquisitores prudentiæ & intelligentiæ; viam autem fapientiæ nescierunt.* Baruch. 3. 23. (d) *Omnis fcriptura divinitus infpirata utilis eft ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in juftitiâ, ut perfectus fit homo Dei, ad omne opus bonum inftructus.* 2. Tim. 3. 16. & 17. (e) *Leges illud omnibus diebus vita fuæ.* Deut. 17. 19.

nanda, aut faltem, ut præventa (a) minus mali adferant. Juxta has temporum affectiones judicare debet, & æstimare de futuris prudentia Serenitatis Vestræ, non illas Planetarum, qui cum admodum pauci sint, & statos suos habeant motus, non possunt (quantumvis aliqua in illis inesset virtus) tantam eventuum portendere varietatem, quos aut casus invehit, aut liberum disponit arbitrium. Neque speculatio & experientia sufficiunt, ut certam aliquam & securam scientiam, de causis tam remotis constituent. Conjiiciat itaque oculos suos Seren. Vestra in tempora retrò præterita, jam inde à Rege Ferdinando Catholico usque ad Philippum II. & collatis cum iis, quæ ab eo tempore in hanc nostram ætatem usque effluerunt, expendat Serenitas Vestra, num Hispania tam sit incolis referta, tam opulenta, & rebus omnibus abundans, atque illis prioribus seculis. Num tantopere artes & arma floreat; num tam frequentes sint nundinationes, & agrorum culturæ; & si in hisce rebus quiddam defecisse animadverterit, incisionem corporis hujus instituat, exploret arterias ejus omnes, ac partes, quæ sanæ ac integræ sint, quæ non; è quibus item fontibus infirmitates istæ suam trahant originem. Consideret apud animum suum Seren. Vestra, num fortè ex uno aliquo eorum nascantur, qui ferè ordinarii sunt. Ex deductione subditorum in terras exteras; ex defectu propagationis; ex multiplicitate Religiosorum ordinum; ex nimia fastorum dierum frequentia; ex multitudine Universitatum, & studiorum; ex detectione Indiarum; ex pace non æconomica; ex bello leviter suscepto, aut segniter administrato: ex abrogatione Magisteriorum ordinum militarium; ex raritate præmiorum: ex oneribus cambiorum, & usurarum: ex pecuniarum translatione in alienas provincias: ex disparitate monetarum; aut aliis similibus causis. Si viderit Serenitas Vestra, quænam ex istis mali fons sit & orgio, difficile non erit parare remedium; & cognitis probè duobus temporibus, præterito & præsentem, unà etiam Seren. Vestra de futuro æstimabit: (b) *Nihil enim sub Sole novum. Quid est, quod fuit? ipsum quod futurum est. Quid est, quod factum est? ipsum quod faciendum est.* Personæ mutantur, non scenæ. Iidem semper mores & modi sunt.

§. Post illam librorum evolutionem plurimum quoque lucis dabit Viris Principibus communicatio cum tot ac tantis ingeniis, quæ cum iis agunt quotidie, atque ad audientiam verba & rationes multum ac diu cogitatas adferunt. Ideo Joannes Secundus Lusitanix Rex dicere solebat, regnum aut invenire Principem prudentem, aut facere. Amplissima est imperandi schola, in quâ Ministri summis ingeniis præditi, experientia insignes, aut domestici, aut exteri, negotia cum Principe conferunt. Hic semper in assidua versatur exercitatione, cum speciali notitia omnium propè, quæ in mundo geruntur. Quæ schola cum maximè conveniat Principi, docet omnino, ut si non ex obligatione, discendi saltem studio, negotiis sese impendat, studeatque ea plenè capere & penetrare; nec satis esse credat, si Consiliariis suis ea committat, & ab illis decisionem expectet: nam si negotiis prorsus se abstineat, sylvescit paulatim ingenium, & odisse ea incipit, tanquam onera quædam intolerabilia, & viribus majora, adeoque aliorum mavult curæ relinquere, & industriæ. Quod si deinde ad ipsum referatur, quid aliis ea super re visum fuerit, inscius & imperitus pendet animi, rectene judicatum fuerit, an secus; qua in confusione, necesse est eum suimet pudeat, pigeatque, dum videt se muto simulacro haud multò esse absimilem, cui exterior sit reverentia, alius vero pro ipso responsa dat. Nec alia de causa Zacharias Propheta eum Principem, qui similis Pastori, gregem suum deserenti, obligationis suæ est immemor, idolum (c) vocitat: Statua

F f

enim

(a) *Scit præterita, & de futuris æstimat.* Sap. c. 8. 8. (b) *Eecl. 1. 9. & 10.* (c) *O Pastor, & idolum, derelinquens gregem.* Zach. cap. 11. 17.

enim est, quæ representat, non exercet Majestatem. Os habet, & non loquitur: oculos habet, & aures, & neque videt neque (a) audit eunque passim pro idolo cultus solum habeatur, non quod efficere quicquam possit, tanquam telluris inutile pondus, ab omnibus (b) despicitur, neque hoc damnum facillè faciet: negotia enim, è quibus usu atque exercitatione experientiam aliquam haurire poterat, præterlabuntur sicut aquæ, quæ nunquam revertuntur; quare cum ipse ignoret, unde negotiorum tela inchoata sit, rectè eam pertexere nunquam poterit.

§. Ad hæc itaque & alia damna evitanda, expedit omnino, ut Princeps simul atque Rempublicam capessit, animum suum ad negotia publica applicet, ut usu paulatim artem benè gubernandi condiscat: etsi enim illa initio mole suâ absterreant Principem; ambitio tamen, & gloria, quæ inde sperari potest, faciunt postea, ut appetantur etiam, & amentur. Non illum arceat errandi metus, quia nulla tanta est prudentia, quæ non quandoque falli possit. Ex erroribus experientia nascitur; ex hac verò optimæ imperandi regulæ. Et si fortè eum errare contigerit, illud solatio sit, minus interdum esse periculi, ipsum falli Principem, quàm si rem optime gerat per alium. Hoc namque calumniis obnoxium; illud vero facilius tolerat Populus. Obligatio Principis in eo solum consistit, ut quàm rectissimè velit agere omnia, atque in id omnem suam conferat operam, instructionem admitendo, & consilium, sine arrogancia & fiducia sui nimia; hæc enim ignorantia & errorum mater est. Potentia unà cum Principibus nascitur, non sapientia. Si audire voluerint, rectè gubernare scient. Cum Salomon suam agnosceret infantiam pro gubernando Dei populo, petiit à Deo cor (c) docile: hoc enim solum sufficere putabat, ut rectè suo fungeretur officio. Principem zelosum, & qui honestum semper præ oculis habet, Deus quasi manu ducit, ne usquam in statuum suorum gubernatione offendant.

S Y M B O L U M XXIX.

Piscatores in insula Chio, cum jactis aliquando in mare retibus pisces se capturos crederent, tripodem extraxêre, quod vas quoddam erat sacrificiis destinatum, aut (ut volunt alii) mensa tripes rotunda; opus admirandum magnique pretii, non tam ob materiam, quamvis ex auro esset, sed ob Vulcanum artificem. Crevit in iisdem, & aliis ejusdem insulæ Piscatoribus cupiditas, & spe vana inaniter delusi iteratis sæpè vicibus retia sua in prpfundum demisêre. O quoties prosperi Principis unius successus eidem ipsi & aliis fraudi fuerunt, dum mediis iisdem similem aliquam nancisci Fortunam conati sunt! Non est ita facile, alienos sequi passus, aut relegere proprios, ut eadem semper examussim premas vestigia. Exiguum temporis spacium tot eventuum varietate priora obducit, & quæ de novo imprimuntur, diversa sunt, adeoque non eundem habent exitum. Multos æmulos atque imitatores habebat Alexander Magnus, qui licèt Virtute tum corporis tum animi nihil illi cederent, nunquam tamen tam cumulata gloriam & felicitatem potuerunt adipisci, aut certè tantum plausum non tulerunt. In nostra est potestate, bonos esse; non item, tales videri aliis. Etiam in rebus Famæ Fortuna ludit,

---

(a) *Os enim habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt: aures habent, & non audient.* Psalm. 113. 5. (b) *Nihil est idolum in mundo.* 1. Cor. 8. 4. (c) *Dabis ergo servo tuo cor docile, ut populum tuum judicare possit, & discernere inter malum & bonum.* 3. Reg. 3. 9.

ludit, neque semper eadem eidem respondet facinori. (a) Quod Sagunto accidit, Estepæ quoque evenit, & hujus tamen vix aliqua superest memoria; tenuior nimirum civitas gloriam istam non obtinuit: nam in Majoribus laudari sæpè solet, quod in aliis minoribus nemo æstimat. Idem prorsus in virtutibus usuvenit; propter eadem Princeps unus bene audiet, alius malè: temporum hoc vitium est, & subditorum. Si Nobilitas excusso fræno solutior fit, & Populus licentior, mali

Principis notam non effugiet, si illos in rationis gyrum reducere voluerit. Unumquodque regnum Principem cuperet suis conformem moribus: unde fit, ut tamen si unus aliquis Princeps iisdem bonis artibus Rempublicam moderetur, quibus alius gloriosissimè eandem moderatus est, æquè tamen acceptus futurus non sit, nec parem habiturus laudem, nisi subditorum utriusque quoque Naturas æquè probas esse contigerit.

Hinc periculo non caret, si Princeps ad aliorum exempla solum se velit dirigere: est enim perdifficile ne dicam omnino impossibile, ut in uno aliquo casu conditiones eadem ac rationes omnes concurrant, quæ in alio. Hæc causæ secundæ cælestium orbium semper volvuntur, novosque siderum & astrorum formant aspectus, quibus suos produciunt effectus, & rerum mutationes efficiunt: & sicut accessus recessusque stellarum semel facti non iterum eodem modo facile eveniunt, ita neque easdem in hæc inferiora habent operationes, & variatis quibusdam conditionibus, variantur ipsi successus, in quibus casus ferè plus potest, quàm prudentia. Equidem non minus Principibus fraudi fuisse existimo, aliorum sequi exempla, quàm planè nulla. Quare considerandum diligenter, quid evenerit aliis, ut Politica prudens evadat; non ut sua omnia ad aliorum normam dirigat, exponendo se dubiis & incertis casibus. Aliorum eventa documento (b) sint, non præ-

F f 2

ce-

(a) Mar. Hist. Hisp. lib. 6. cap. 23. (b) Plures aliorum eventis docentur. Tacit. lib. 4. Annal.

cepto aut legi. Ea sola exempla securè imitari quis potest, quæ à causis & rationibus intrinsecè bonis, & Juri naturali æ gentium communibus profecta fuerunt. Illæ enim omnibus temporibus eadem sunt. Uti & sequi exempla eorum Principum, qui cum Religione, Justitia & Clementia, aliisque virtutibus & actionibus moralibus se suaque conservarunt. Verum etiam in his casibus attentione opus est: mutari enim solent mores, & æstimatio virtutum; nec novum aut insolens, Principem aliquem per easdem, quarum beneficio uno tempore feliciter floruit, alio periisse. Oportet igitur, ut hæc omnia expendat Prudentia, neque ipsa sibi nimium fidat, sed varios consulat casus, qui quotidie incidunt, neque futura pro certis habeat, quantumvis prudens judicium & diligentia iis satis cavisse videantur; non semper enim eventa respondent meritis, neque dependent ab ordinaria causarum connexionione, in qua consiliis humanis aliquis solet esse locus; sed ab alia causa superiore, quæ cætaras dirigit; ex quo fit, ut incertæ sint cogitationes nostræ, & spes in illis fundata facile fallat. Nemo opinione omnium longius ab Imperio aberat, quàm Claudius, & cælum jam illum destinarat, ut in Tiberii locum (a) sufficeretur. Frequentius istud est in electione Pontificum, in qua humana industria in suis consiliis sæpè deluditur. Non semper Providentia divina naturalibus mediis utitur, aut si utatur; diversos cum iisdem operatur effectus, & lineas rectas ducit ad obliquam regulam, cum non rarò damno sit Principi; quod commodo illi esse debuerat. Eadem columna ignea in deserto lucem præbebat Populo Dei, & hostium castra opplebat caligine. Maxima etiam prudentia humana quandoque palpat in tenebris. Unde salutem quis sperat, inde exitium sibi accersit interdum, uti Viriato accidit, quem proditum ab iis Legatis & neci traditum historiæ referunt; quos ad Consulem Servilium miserat. Damnum, quod semel accepimus, non facile credimus passuros nos denuò; at contrà res secundas, aut duraturas nobiscum, aut certè redituras, illicò nobis persuademus. Multis isthæ confidentia perniciem attulit, quippe quæ Prudentiam armis suis exuit. Ingens quoddam eventuum mare est hic Mundus, variis & incognitis causis quasi ventis quibusdam agitata. Ne animo efferamur, si retia fortè votis referta educamus in littus; nec contrà deiciamur, si fuerint vacua. Eadem animi æqualitate jacere ea oportet, & eventum expectare. Quiete frui non potest, qui felicem rei exitum certò sibi pollicitus, secus evenire videt, & remedium in promptu non habet. Qui deteriora animo concepit, ei adversi casus inopinanti obtingere non possunt, neque ob frustrata desideria facile ludibrio fit aliis, quemadmodum Persis factum in bello adversus Athenienses, illi namque longè etiam antè ex insula Paro compararant marmora, quibus victoriam inscriberent, quam jam pridem spe devoraverant; sed cum postea ipsimet prælio vincerentur, iisdem marmoribus Athenienses usi sunt, ad erigendam Vindictæ statuam, perenne stultiæ Persicæ monumentum. Præsumptio sciendi futura, rebellio quædam est contra Deum, & concertatio stolidam cum Sapientia divina, quæ permittit quidem, ut Prudentiæ humanæ de rebus ejusmodi conjicere liceret, non tamen divinare, ut nimirum in hac casuum incertitudine tantò se Deo conditori suo magis subiectum agnosceret. Ea etiam de causâ tam cauta ac provida est in statuendo Politica, quippe quæ probè perspectum habet, quàm parum de futuris prævideat Sapientia humana, & quam facile fallant judicia; quæ opinioni præsumptæ innituntur. Si Principes eventus futuros antè prospicerent, non toties malè consilia cederent. Atque hinc factum reor, ut simul ac Saul in Regem electus fuit, Deus ei spiritum prophetiæ (b) infuderit.

Nunc

(a) Quippe famâ, spe, veneratione potius omnes destinabantur Imperio, quàm quem futurum Principem fortuna in occulto tenebat. Tacit. lib. 3. Annal. (b) Et insiliet in te Spiritus Domini, & Prophetabis cum eis, 1. Reg. 10. 6.

Nunc ex iis, quæ hæcenus diximus, illud conficitur. Tametsi antiquitas veneranda merito sit, & viæ plane regiæ, quas illa posteritati aperuit, ut per eas securus passu experientia incederet; cum tempore tamen multa videmus immutari, ut iis porrò insistere non liceat, adeoque non ita sibi ipse diffidere debet Princeps, aut tam anxie Majorum legere vestigia ut non etiam alicubi, ubi præsens occasio tulerit, sua ponere audeat. Novitates non semper periculosa sunt; expedit interdum eas introducere. Mundus nisi innovaretur, perfectior non evaderet. Quo ætate procedit longius, eò sapientior est. (a) *Quæ nunc vetustissima creduntur, nova fuere. Quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit.* Quod nunc per experientiam sequimur, absque illa aliquando initium habuit. (b) *Nostri quoque ætas multa laudis & artium, imitanda posteris ferre potest; Nec omnia apud priores meliora: sicut neque quæ nunc facimus, omnia posteritati placebunt.* A Majoribus abusus multi ad nos usque (c) manarunt: multos item veterum mores severos ac rudiores mitigavit tempus, & in melius (d) commutavit.

SYMBOLUM XXX.

Ingeniosa Roma, ut Virtuti & Fortitudini trophæa statueret, in gloriam & præmium victoris, æmulationem posterorum, & aliorum civium exemplum, columnas rostratas adinvenit, è quibus suspensæ navium triumphantium proræ post longas navigationes & obtentas victorias, sempiternam navalium præliorum conservabant memoriam, quale monumentum Consuli Duillio pro insigni victoria, qua Carthaginenses triumpharat, pro alia item Marco Æmilio positum fuit. Trophæum istud

G g

(a) Tacit. lib. 11. Annal. (b) idem l. 3. An. (c) *Vetusta autem pleraque rudiora sunt nobis.* Arist. l. 2. pol. c. 8. (d) *Multa duritie, veterum melius & letius mutata,* Tac. lib. 3. Annal.

istud præfenti emblemæ occasionem dedit, in quo columnæ robur ac firmitas sapientiam repræfentat ; proræ vero navium per tot rerum discrimina Oceanum pervagatæ Experientiam Prudentiæ matrem, qua fulcitur sapientia. Habet hæc pro objecto res universales, ac perpetuas ; illa vero actiones singulares. Una speculatione & studio comparatur : altera (quæ mentis est habitus) partim rerum bonarum, malarumque cognitione ; partim exercitatione & usu. Ambæ simul junctæ perfectum Reipublicæ moderatorem efficiunt, una sola non sufficit. E quo facillè apparet, quàm periculosum sit, si ii rerum potiantur, qui soli scientiarum contemplationi & vitæ solitariæ sunt dediti : ordinariè enim hi tales usu & praxi rerum carent, adeoque actionibus suis, quia aut temerariæ sunt, aut viles & abjectæ, nihil promoverent, præsertim si aut metus, aut zelus nimius eos transversos egerit. Familiaritas eorum, & scripta (in quibus plus ingenium speculativum valet, quàm practicum) prodesse poterunt Principi, ut animum ejus excitent, & differendi suppeditent materiam, si ea unà cum tempore & experientia in consilium adhibeat. Ars medica remedia præscribit morbis, ea tamen Medicus non applicat, nisi infirmitatis condiciones, naturam ægri, & constitutionem antè consideret. Quod si isthac ratione arrogantiam suam barbaram temperasset Hannibal, non pro infano derisisset Phormionem, quod armorum inexpertus militandi artem traderet. Quamvis enim speculatio sola ejus praxin neutiquam assequatur, quomodo Poëta ille Lusitanus cecinit :

(a) *A disciplina militar prestante
 Não se aprende senhor na pbantasia
 Sonbando, imaginando, ou estudando.
 Se não vendo, trattando, e pelejando.
 Meditando solum rite condisci nequit
 Ars militaris; melius banc frequens tibi
 Parabit usus atque solerti manu
 Tractata sæpius arma.*

Perquam enim difficile est, ut manus accuratè imitetur, quod delinèavit ingenium; aut satisfaciât oculis, quod idea proposuit; præsertim cum à casibus tam variis bellum dependeat, ut ne ipsa quidem experientia in iis interdum sciat, quid factò sit opus. Nihilominus tamen possèt Phormio ea dare præcepta Hannibali (quantumvis magno & experto Duci) ut errores caveret ingenii sui fallacis ac subdoli, immanitatis in devictos, & superbiæ erga eos, qui ejus se tutelæ & præsidio commiserant. Rectiùs uti novisset Cannensi victoria, fugere delicias Capuæ, & conciliare Antiochum. Rex Ferdinandus Catholicus Religiosorum opera usus interdum fuit, sed nescio, an ad ipsam negotiorum tractationem, an ad introductionem solum; aut num ideò forte ad negotia publica eos adhibuerit, ut parceret legationum sumptibus, aut occurreret incommodis, quæ ex contentione de jure præcedenti inter Magnates oriri solent. Per illos tamen secretorum securitati haud satis consulitur: magis enim ab obedientia suorum Superiorum, quàm Principum dependent; & si fortè cedant è vita, literæ occultæ, & chartæ omnes in eorum devenient manus. Si officio suo defint, puniri nequeunt: exemplo eorum perturbatur religiosa quies, & candida eorum simplicitas artibus politicis inficitur. Meliores medici sunt pro spiritalibus, quam temporalibus. Sphæra quælibet suam habet activitatem sibi propriam. Illud interim non inficior, reperiri nonnunquam inter illos ingenia scientiarum disciplinis, & rerum usu sic exulta, enutrita in aulis, absque ea animi contractione, quæ vitam monasticam, & ab hominum consortio remotam plerumque comi-

(a) Cam. Lus. cant. 10.

comitari solet, ut majoris etiam momenti negotia rectè iis committi queant, ea præsertim, quæ ad quietem publicam, & bonum Ecclesiæ Christianæ pertinent: nam modestia in conversando; moderatio virtutum; gravitas & existimatio religiosæ vestis, plurimum per se commendationis secum adferunt in aulis Principum, ad audientiam facilius obtinendam, & disponendos animos.

§. Experientiæ è damnis & periculis alienis felices sunt, attamen non tam ad persuadendum efficaces, ac propriæ: illas videmus, aut audimus tantùm, has etiam sentimus. In imo quasi incisæ pectore diu hærent. Naufragia conspecta è littore movent animum; non ita audita solum ex aliis. Quem semel ex illis evadere contigerit, in memoriam rei sempiternam, clavum in Experientiæ templo suspendit. Eam ob rem, etsi experientiis utrisque Principis juvetur animus, magis tamen ad proprias debet advertere, illud diligenter observando, si ex culpa fiant, amorem proprium solere eas excusare; & veritatem sero, aut nunquam ad aures ejus pertingere, ut fraudes detegat; quoniam aut malitia eam in foribus palatii sistit, aut velat adulatio; & tunc virtus larvam ei detrahare non audet, ne ipsa in discrimen veniat: quia aut ad illam non pertinet, aut certè nil effecturam se videt. Atque ita ignari Principes, ubi suo defuerint muneri, aut quid & ubi in consiliis & actionibus peccatum sit, errata emendare non possunt, neque experientia cautiores fieri, & prudentiores. Nullum delictum, nullum damnum in Republic. accidere oporteret cujus notitia non illico fideliter & sincerè ad Principem permanet. Nullus sensus, aut dolor est in quacunque corporis parte, qui non in momento, ad cor usque penetret, tanquam vitæ Principem, ubi anima potissimam sedem suam habet, & tanquam cujus plurimum interest, alia membra integra & illæsâ conservari. O si Reges probe nôssent, quibus potissimùm malis regna sua laborarent, non utique videremus ea tantopere inveterâsse. Nunc vero conantur oblectamentis quibusdam musicis Principis auditum in aulis avertere, ne percipiat subditorum gemitus, nec cum Saule dicere possit; (a) *Quid habet populus, quod plorat?* Quo fit, ut aut necessitates ejus & calamitates ignoret, aut certè tardius intelligere incipiat. Recentissimus erat casus Jonæ, quem vivum balæna ejecerat, & publicis ejus clamoribus in tota urbe Ninive, cui post dies quadraginta interitum comminabatur, personabant omnia; nec tamen fieri potuit, quin Rex ultimus omnium ista rescisceret, cum jam cives omnes à maximo usque ad minimum saccis induti in luctu (b) versarentur. Et quis rei veritatem proponere audeat Principi, aut detegere damna & ærumnas, quæ illi impendent? Universus Bethuliæ exercitus ingenti cum clamore & impetu lucente jam sole, imminebat Holofernis tentorio, & qui ei à cubiculis erant, verebantur eum è somno suscitare; sed pedum strepitu signum dabant, ne altiùs illum (c) inclamarent; postquam verò periculum urgens eos introire coëgit, jam caput à reliquo avulsum corpore hostis è mœnibus (d) suspenderat. Ita plerumque accidit, ut tunc primùm Princeps suos agnoscat errores, quando aut nullum iis superest remedium, aut certè difficulter adhiberi potest. Ministri ei persuadent, omnia benè feliciterque evenire, unde omnem abjicit curam, nullam comparat experientiam, & disciplinam necessitatis negligit, quæ optima est Prudentiæ magistra. Nam etsi è prudentiâ felicitas nascatur; non tamen è felicitate prudentia.

§. Præcipuum Prudentiæ munus in Principibus, aut aliis qui cum iis egerint,

G g 2

il-

(a) 1. Reg. 11. 5. (b) *Et crediderunt viri Ninivite in Deum, & prædicaverunt jejunium, & vestiti sunt saccis à majore usque ad minorem Et pervenit verbum ad Regem Ninive.* Jon. cap. 3. 5. (c) *Nullus enim audebat cubiculum virtutis Assyriorum pulsando aut intrando aperire.* Judith. cap. 14. 10. (d) *Mox autem ut ortus est dies, suspenderunt super muros caput Holofernis,* Judith. 14. 7.

illud est, ut per experientiam nosse condiscant hominum singulorum naturas, quas ex amictu, ex aspectu, ex actionum, oculorumque motu, ex verbis denique licebit (a) perspicere: quod indicium tam humanæ conversationi conveniens duxit ipse Deus, ut illud in singulorum inscriptum frontibus palam intuentium oculis exponeret. Absque eo, nec Princeps rectè imperare noverit, nec qui negotia curat, sine suo potiri. Hominum animi æquè varii sunt, ac vultus; (b) & licet ratio in se una & eadem sit, diversæ tamen sunt viæ, per quas ratiocinatio eam investigat: & solent illusiones vis imaginatricis tam esse grandes, ut homines nonnulli bruti prorsus & rationis expertes videantur. Quare uno & eodem modo cum omnibus agi non potest, sed variare eum oportet, pro diversitate naturæ illius, quicum negotia tractanda sunt, non secus ac oreas in frænis pro varietate oris equini mutare convenit. Ingenia quædam generosa sunt, & ad magna connituntur: apud ista valent plurimum media honoris & gloriæ. Alia humilia & abjecta, quæ utilitatibus solum & commodis propriis capi se sinunt. Quædam superba sunt, & ad audendum projecta: cum his sic agendum, ut à præcipitio abducantur suaviter. Alia ignava ac timida, & hæc ad negotia ita manuducere oportet, ut periculi vanitatem agnoscant. Quædam servilis conditionis sunt: & apud ista plus virium habent, minæ & pœnarum metus, quàm preces. Alia arrogantia: atque hæc auctoritate in viam reduci possunt; submissione omnino pessum eunt. Nonnulla ignea sunt, & in agendo tam expedita, ut eadem celeritate, qua negotium aliquod peragunt, eosdem facti mox pœniteat: & his consilium dare difficile est. Alia tardiora sunt, & quasi semper in ancipiti hærent: hæc suismet damnis, cum tempore erudiri debent; nam ista siurgeant, paulatim sese demittunt. Aliqua rudia sunt & stupida: hæc convincenda non argumentis subtilibus, sed quæ manibus tangi possint. Alia in disceptationem vocant omnia, & acumine nimio extra limites abeunt: hæc sibi relinquenda, ut instar falconum, ita sublimè ferantur, donec defatigentur, postea demum ad tintinnabulum rationis revocanda sunt, & ad negotium, quod præ manibus est. Quædam omne aliorum iudicium respuunt & suo proprio duntaxat innixa sese dirigunt: his consilium dare non expedit, sed solum quasi digito in illa intendere, late iis rem omnem exponendo, ut ultrò iis occurrant, & tunc tanquam fœtus suos proprios, & approbent, & exequantur. Alia nec agere quicquam sciunt, nec sine consilio alieno certi aliquid statuere, apud ejusmodi homines frustra est omnis persuasio, adeoque quod cum iis tractandum fuerat, melius per eorum Consiliarios, aliosve, quos ipsi præ reliquis caros habent, accurari poterit.

§. Eadem varietas, quæ in ingeniis cernitur, pariter in negotiis reperitur. Quædam initio facilia sunt, postea verò fluviorum instar incrementum sumunt, variorum incommodorum & difficultatum, quasi rivulorum accessu: hæc celeritate superantur, ut per tempus iis crescere non liceat. Alia contra ventis sunt similia, qui nascuntur cum impetu, & leniter desinunt: in iis tolerantia constantiaque opus est. Alia non nisi cum incertitudine & periculo tentantur; quia ubi minimè putes, difficultatum fundus sese aperit; in his cautè procedendum & fortiter, semper cum conto in manu, & animo adversus quemcunque casum munito. In aliquibus secretum expedit: hic cuniculis clandestinis agendum, ut successus felicior erumpat antè, quàm adverti possit. Alia obtineri nequeunt, nisi certa temporis opportunitate, in his media omnia ad manum habere oportet, & disposita, ut simui atque secundiores venti flare cœperint, mox pandantur vela. Nonnulla sensim ra-

di-

(a) *Amictus corporis & risus dentium, & ingressus hominis enuntiant de illo.* Eccles. 19. 27. (b) *Ex visu cognoscitur vir, & ab occursum faciei cognoscitur sensatus.* Eccles. 19. 27.

dices agunt, & cum tempore ad maturitatem perveniunt: in iis diligentiae spargenda sunt semina, expectanda donec germinent, & fructum faciant. Alia nisi confestim bonum fortiantur exitum, nunquam fortiuntur postea: atque hæc factò impetu pertentanda, uno tempore omnia simul applicando media. Quædam tam delicata sunt & fragilia, ut phialæ vitreæ ad instar flatu unico & efformentur, & rursum diffringantur: pro iis leni admodum manu opus est. Alia sunt, quæ si nimium cupiantur & desiderentur, redduntur difficiliora: in iis artes amantium usui erunt, qui spernendo & fugiendo amoris faces magis etiam succendunt. Negotia pauca rectè curantur cum impetu: in aliquibus vis valet: in multis tolerantia: & in omnibus ferè ratio & utilitas. Importunitas negotia multa evertit, multa etiam obtinuit; quemadmodum de muliere Chananæa dixit S. Hieronymus: (a) *Quod precibus non potuit, tædio impetravit.* Tam homines petitis abnuendo fessi fiunt quàm annuendo. Commoda temporis opportunitas, illa est, quæ ad negotia rectè gerenda plurimum momenti adfert, vix unquam non ritè & ex animi sententia ea conficit, qui uti illa tempestivè noverit: agricola qui naturam soli, & seminandi tempus probè cognita habet, bonam aliquando messëm sperare potest. Tempus est, quando omnia conceduntur; tempus item, quando denegantur omnia, prout dispositus fuerit animus, in quo negotiorum incrementa & decrementa facilè licet dignoscere; quin amputata non secus ac arbores, luna propitia, succrescunt (b) feliciter. Industria quædam in modo proponendi, & persuadendi ab honesto, utili, facili: prudentia in feligendis mediis, & aliæ plures dotes naturales ad negotia ritè expedienda plurimum faciunt; præsertim, si ista naturæ munera prudens quædam comitetur urbanitas, & gratia naturalis, animos sibi blandè devinciens; vultus enim quidam sunt, & modi agendi tam insuaves & asperi, ut petita etiam negare doceant. Tametsi verò ista media cum bono iudicio & industria perquam efficacia sint ad negotia ex voto transigenda, in iis tamen nec nimium confidere oportet, nec etiam desperare. Levissima quandoque negotia grandes pariunt difficultates, & contrà gravissima in causis levissimis sæpe diu hærent. Maxima etiam prudentia in re clarissima cæcutit, & ludit in humanis negotiis Providentia divina, quæ æterno suo decreto, quid de re quaque futurum sit, jam antè disposuit.

§. Atque ex ista ingeniorum & negotiorum diversitate videre nunc licet, quantum intersit Principem tales legere Ministros, qui ad ea tractanda idonei sint. Neque enim omnes ad quævis negotia apti sunt & habiles, quemadmodum nec omnia instrumenta pro qualibet re inserviunt. Ingenia violenta, meticulosa & diffidentia, dura & tetrica in conversatione, quæ nec inservire nôrunt tempori, nec sese ad naturas aliorum accomodare & mores, citius negotia dissipant, quàm componant; facilius hostes pariunt, quàm pacem concilient, melius accusatorum funguntur munere, quàm negotiorum possint esse curatores. Variis naturæ dotibus pro negotiis opus est. Ille Minister pro iis aptissimus erit, qui in vultu & verbis animum veracem & candidum præ se tulerit: qui se ipso ad sui amorem alliciat: in quo suspicio & astutia ab arte sint, non à natura: qui tacita ea servet in intò pectore, quamdiu publicare non expedit: qui cum suavitate proponat, cum tolerantia audiat, cum energia obsistat, cum solertia dissimulet, cum attentione urgeat; qui liberalitate obliget, argumentis persuadeat, experientiis convincat; qui denique cum prudentia decernat, & cum efficacia exequatur. Cum istiusmodi Ministris potuit Rex Ferdinandus Catholicus feliciter conficere negotia, quæ in votis habuit. Non minoris momenti est bona horum electio, quàm conservatio & incrementum totius alicujus statûs: ex eo enim, quod singuli suo probè fungantur munere, omnia

H h

omnia

(a) S. Hier. (b) *Omni negotio tempus, & opportunitas.* Eccl. 1. 6.

omnia dependent. Plura regna per Ministrorum ignorantiam pessum ière, quàm Principum. In hanc itaque curam incumbat sedulò Serenitas Vestra, examinet diligenter, quibus naturæ bonis instructi sint subditi, & postquam iis munera quædam commiserit, identidem ad actiones eorundem suos reflectat oculos, neque confestim capi aut inescari se sinat ea delineatione, quam ipsi de curatis à se negotiis transmittunt: perpauca enim sunt Ministri, qui se ipsos ad vivum in iis depingant: & quis tam candidus erit, aut ab amore proprio alienus, qui illicò fateatur, quid aut facere, aut prævertere fortè prætermiserit, multum erit, si illud sincerè referat, quod re ipsa fecit: sunt enim, qui perscribant ad Principem, non quæ fecerint, aut dixerint; sed quæ facere, aut dicere debuissent. Omnia mente & animo præconceperunt, omnia designârunt antè, præviderunt, immò & executi sunt. Mirum dictu! negotia in eorum subintrant secreta conclavia velut informes trunci, sed mox inde prodeunt iterum; tanquam è fictorum officina, scitè & affabrè elaborata. Illic vernice, auro, coloribus illinuntur, ut venustiora appareant, & æstimentur ab aliis. Illic judicia formantur, & variæ excogitantur præventiones, etiam post transacta jam negotia. Illic isti potentiores ipso Deo tempus præteritum faciunt esse præsens, & contrà præsens præteritum accommodando in literis datum rerum à se gestarum, prout magis commodum sibi visum fuerit. Ministri sunt, qui imaginatione sola curant negotia; vani factatores applausuum, & præmiorum falsis literis quæstorum. Unde gravissimi nascuntur errores, & incommoda; nam consiliarii, qui assistunt Principi, secundum instructiones illas & notitias sua moderantur consilia, & si à vero illæ aberraverint, erronea quoque erunt ipsa consulta & responsa, quæ iis innituntur. Sacræ literæ nos docent, quàm Ministri, & nominatim Legati accuratè de negotiis sibi commissis ad Principem referre debeant: siquidem Hazaël, qui missus fuerat à Benedado Rege Syriæ, cum mandatis, ut cum Elisæo Propheta de infirmitate Regis deliberaret, nec verbum datæ sibi commisionis immutavit, nec in tertia persona loqui ausus (a) fuit.

§. Periculosi interdum sunt Ministri magna rerum experientia præditi, aut quia Princeps nimium in iis ponit fiduciæ, aut quia ipsi decepti amore proprio, & sibi præfidentes, de negotiis rarè & perfunctorie cogitant, & tanquam naucleri ad superandas tempestates nati, despiciunt nimbos, procellasque incommodorum & difficultatum, & periculis sese exponunt. Tutiores (in quibusdam casibus) ii sunt, qui navigandi nondum admodum periti; littora solùm remis suis legunt. Ex utriusque autem optimum & tutissimum conflatur consilium: nam illorum experientiæ horum metu & solitudine temperantur; quomodo etiam fit, quando ad eandem consultationem concurrunt consiliarii phlegmatici, & choleric: audaces, & circumspecti: celeres, & tardi: ex ejusmodi enim mixtione salubre quoddam confurgit sententiarum temperamentum, non secus atque in corporibus ex quatuor humorum contrarietate bona temperies oritur.

(a) *Filius tuus Benadad Rex Syriæ misit me ad te, dicens si sanari potero de infirmitate mea hæc?* 4. Reg. c. 8. 9.

SYMBOLUM XXXI.

Columna seipsam sustentat, suo librata pondere. Si in alterutram inclinet partem, mox corruit, idque tantò celerius, quo graviori fuerit pondere. Haud aliter suamet auctoritate & existimatione firma subsistunt, & conservantur Imperia. Mox ubi eam perdere cœperint, ipsa labi incipiunt, nec ulla tanta est potentia, quæ ea firmet ac sustentet; imò (a) *nihil rerum mortalium tam instabile, ac fluxum est, quàm fama potentiae suæ vi nixa.* Nemo columnæ ad perpendicularum erectæ nimum confidat; ubi paululum inclinaverit, quivis etiam maximè imbecillis ejusdem ruinam promovet: nam illa ipsa inclinatio nescio quomodo ad impellendum invitet; labentem autem nullum robur, quantumvis firmum, sustinuerit. Una sola actio omnem interdum existimationem humi sternit; & ne multi quidem eam denuò possunt erigere; nulla enim serè macula ita planè eluitur, quin vestigium aliquod maneat, neque ulla in hominum mentibus est opinio, quæ integrè & stirpitùs evelli possit. Infamiam cures licèt, cicatrices tamen in vultu derelinquit. Quare si corona fixa & firma non steterit supra perpendiculararem existimationis columnam, brevi in terram decidet. Alphonfus V. (b) Aragoniæ Rex famæ auctoritate regnum suum conservavit non solum, sed & Neapolitano potitus est. Eodem tempore Rex Castellæ Joannes Secundus, quia humili & abjecto erat animo, spernebatur à subditis, usque adeò, ut leges etiam ab iis acciperet, quas ipsi velent. Provinciæ, quæ temporibus Julii Cæsaris, & Augusti, Principum magnæ existimationis, constantes fuerant ac fideles, hostiles spiritus induerunt sub Galba, homine ignavo, contempto ab (c) omnibus. Sanguis regius, & Statuum ampli-

Hh 2

tu-

(a) Tacit. lib. 13. Annal. (b) Mar. Hist. Hisp. lib. 20. c. 11. (c) *Melius Divo Julio, Divoque Augusto notos eorum animos, Galbam & infracta tributa, hostiles spiritus induisse.* Tac. lib. 6. Annal.

tudo ad tuendam existimationem nequaquam sufficit, si desit Virtus, & magnitudo animi propria; perinde ut speculum non limbi exteriores æstimari faciunt; sed intrinseca ejus præstantia. In regia Majestate non plus inest virium quàm in existimatione, quæ ex admiratione & metu nasci solet; ex utroque verò obedientia & subjectio, quæ si defuerint, non sese diu tuebitur Principis dignitas, in aliena opinione fundata, & purpura regia irrisionis potiùs signum videbitur, quam eminentiæ præ aliis & Majestatis, uti in rege Henrico Quarto cernere licuit. Spiritus & nativus calor corpus humanum in pedes erectum sustinent: sola tibiæ basis non sufficeret. Et quid aliud est existimatio, quàm Spiritus quidam tenuis, in opinione omnium accensus, qui sceptrum recta sursum erigit, & sustentat? Curet itaque Princeps, quod fieri potest, ut omnes actiones suæ, & operationes tales sint, quæ spiritus istos foveant, ac nutriant. In existimatione fundabant Parthi petitionem suam, cum rogarent Tiberium, ut iis sponte sua Phrahaten Phrahatidis Regis filium Roma (a) mitteret.

§. Isthæc existimatio & auctoritas majores etiam in militia effectus operari solet, ubi plus metus potest, quàm gladius; & efficacior est opinio, quàm ipsum aut animi aut corporis robur, adeoque non minùs de illa laborandum, quàm de armorum viribus. Eam ob rem prudentissimè suadebat Othoni Suetonius Paulinus, ut Senatum Romanum in suam semper trahere partem conaretur, quippe (b) cujus nunquam obscura possint esse nomina, etsi aliquando obumbrentur. Quæ etiam causa fuit, cur provinciæ non paucae in ipso spem suam & fiduciam (c) collocarent. In diffidiis illis magnorum Ducum, Cæsaris & Pompei præcipuum utriusque studium erat, ut alter alterius auctoritatem vinceret potiùs, quàm arma: satis etiam noverant animos, & perinde vires, famæ clamorem sequi magis, quàm sonitum tympani. Rex Philippus Secundus eximius planè fuit in hac arte tuendæ existimationis: siquidem hujus beneficio è privato cubiculo Mundi utriusque habenas sic moderatus est, ut obsequentissimas eas semper habuerit.

§. Quin tum etiam, cum ruina statuum præ oculis est, præstat eorum permittere interitum, quàm existimationis jacturam facere: sine hac enim illi in integrum restitui nunquam possunt. Quapropter in gravissima illa tempestate conspirationis Cameracensis, etsi Respublica Veneta perditam se videret, prudentissimus tamen ille & fortissimus Senatus satius esse duxit constantem ea in re se præbere, quam aliquam prodere ignaviam, mediis utendo illicitis. Dominandi libido serviles reddidit Principes. Id quia expendere omittebat Otho, passim (d) protendens manus ad: rare vulgum videbatur, jacere oscula, & omnia serviliter pro dominantione gerere: hoc ipso nimirum, quo ambiebat Imperium, quàm eò indignus esset, palam omnibus faciens. Ne in inopia quidem & indigentia expedit mediis uti violentis, & minus decoris, aut subsidia ab extraneis petere, utrumque enim periculosum, & neutrum ad egestatem sublevandam sufficit. Quid? quòd tenuitati isti existimatione consulitur meliùs. Tam quis opinione locuples est, ac alius multis reconditis & occultis opibus: ita Romani sibi olim persuadebant, quare etsi in diversis occasionibus afflictæ fortunæ iis offerrent Provinciæ pecuniaria & frumentaria subsidia, gratiis tamen actis, ea noluerunt admittere. Perierant aliquando in mari duæ legiones; (e) cæterum ad supplenda exercitiis damna certavere Gallia, Hispania, Italia: quod cuique promptum, aurum, equos, arma offerentes; quorum laudato studio, Germanicus armis modo, & equis ad bellum sumptis, propria pecunia militem juvit. Binis item aliis tem-

(a) Nomine tantum, & autore opus ut sponte Cæsaris, genus Arsacis, ripam apud Euphratis cerneretur. Tac. lib. 6. Annal. (b) Tacit. lib. 2. Hist. (c) Erat grande momentum in nomine urbis & pretextu Senatus. Idem lib. 1. Hist. (d) Ibidem. (e) Tac. lib. 1. Annal.

temporibus, cum in maxima rerum calamitate & penuria Senatui Romano pateræ quædam aureæ magni pretii offerrentur, (a) una vice *legatis gratiæ actæ pro magnificentia, curaque; patera, quæ ponderis minimi fuit, accepta; & alia vice, rursus gratiæ acta, aurum non acceptum.*

§. Auctoritas & existimatio Principis variis ex causis nascitur. Aliæ ad personam ipsius pertinent, aliæ ad ejus statum. Quæ ad personam pertinent, aut corporis sunt aut animi. Corporis, si aptè conformatum illud sit, & dispositum, ut Majestatem sustinere valeat; etsi Naturæ defectus animi virtutes interdum supplere soleant. Erant illi sanè non exigui in Carolo Emanuele Sabaudia Duce; excelsitas tamen animi & magnitudo, ingenii vivacitas, aptissimi pro aula mores, & urbanitas, suspici eum faciebant. Motus aliquis severus & gravis in causa est, ut pro Principe habeatur is, qui absque eo spretus fuisset ab omnibus; cui tamen sic miscere oportet humanitatem, ut servetur auctoritas, non ut incurratur in odium, aut arrogantia nota contrahatur, quo nomine à Tacito collaudatur (b) *Germanicus, qui visu & auditu juxta venerabilis, cum magnitudinem & gravitatem summæ fortunæ retineret, arrogantiam & invidiam effugerat.* Ad hæc pretium quoque & splendor vestium admirationem pariunt apud alios, & auctoritatem conciliant: plebs enim his exterioribus capitur, & cor humanum oculos non minùs, quam intelligentiam in consilium adhibet; (c) quare optime dixit Rex Alphonsus Sapiens, *que las vastiduras fazen mucho conozer à los Homes por nobles, o por viles. E los Sabios antiguos ablecieron, que los Reyes vistiesen paños de seda con oro, e con piedras preciosas, porque los Homes los puedan conozer luego, que los viesen à menos de preguntar por ellos. Vestitu nobilitatem cujusvis, aut ignobilitatem maxime indicari; Sapienter itaque olim statutum fuit, ut reges serico auro, gemmisque intexto vestirentur, ut videlicet ab occurfantibus absque ulla sciscitatione agnoscere illico possent.* Rex Assuerus petentibus aures dabat, *indutus vestibus regiis, auroque fulgens, & pretiosis lapidibus.* Ideo Deus præcepit Moyse: *Faciesque vestem Sanctam Aaron fratri tuo in gloriam, & decorem.* Et fecit eam ex purpura auro intertexta, aliisque maximi pretii rebus (d) exornata, qua usi sunt postea successores, uti & etiamnum faciunt summi Pontifices, etsi majori cum modestia minorique sumptu. Quòd si Pontifex Dei brachium (e) est in terris, si tonitruui instar censuras fulminat, æquum omnino est (quidquid cavillettur Impietas) ut sicut Deus ornatur splendore (f) lucis (vestimento cœli) ita ipse quoque terrena vestiatur pompa, & sublimis in sede à succollantibus (g) deportetur. Eadem ratio in Principibus locum habet, qui Dei vicem in temporalibus (h) obeunt.

Ampla item & sumptuosa Palatia, magnifico ornatu (i) instructa: nobilitas & claritas (k) familiæ; custodiæ Nationum quarum fidelitas exploratio (l) est, splendor & amplitudo aulae, aliæque ostentationes publicæ, existimationem pariunt potentia Principis, & Majestatem addunt. Ejusdem excellentiam indicant illustriores tituli statuum aut industria, aut hæreditate acquiritorum, qui eidem solent tribui. Sic Isaias supremi rerum omnium effectoris ac Principis Majestatem variis nomi-

I i

mini-

(a) Liv. l. 22. (b) Tacit. lib. 2. Annal. (c) L. 5. tt. p. 2. (d) *Ipsa quoque textura & cuncta operis varietas erit ex auro, & Hyacintho & purpura.* Exod. 27. 8. Esth. c. 15. 9. Exod. 28. 2. (e) *Si habes brachium sicut Deus, & si voce simili tonas.* Job c. 40. 4. (f) *Decorem induisti: amictus luminæ sicut vestimento.* Psal. 103. 2. (g) *Circumda tibi decorem, & in sublime erigere, & esto gloriosus, & speciosis induere vestibus.* Job 40. 5. (h) *Ego dixi; Dii estis, & filii excelsi omnes.* Psalm. 8. 1. 6. (i) *Magnificavi opera mea, edificavi mihi domos.* Eccles. 2. 4. (k) *Nec erit ante ignobiles.* Prov. 22. 29. (l) *Potestas & terror apud eum.* Job 25. 2.

minibus ac titulis (a) explicat. Hisce itaque studeat Seren. Vestra personam suam regiam illustriorem reddere : modo tamen non ex levitate deferantur aut adulatione ; sed ex universali omnium applausu , fundato in virtute & vera animi fortitudine , quales fuere , quibus honorati sunt olim Serenitatis Vestræ Antecessores, Rex Ferdinandus Sanctus , Alphonfus Magnus , Sanctius Fortis, Jacobus Pugnator, Alphonfus Magnanimus , & alii.

§. Præstantia virtutum ; aliæque naturæ perfectiones , quæ in bono Gubernatore requiruntur , existimationem & auctoritatem conciliant Principi. Una sola, quæ reluxerit in illo seu ad militiam pertineat, seu ad pacem , aliarum defectus abundè supplere solet , ut si seipsum impendat negotiis , tamen non omnino satisfaciat : nam omnia ad Ministros remittendo , valde vis Majestatis imminuitur , quare & (b) *Sullustius Crispus Liviam monuit , ne Tiberius vim Principatus resolveret, cuncta ad Senatam revocando.* Una aliqua res sapienter laudabiliterque statuta à Principe opportuno tempore sine consultatione aliena : una indignatio , & potentiæ suæ vires vel leviter ostendisse , timeri eum faciunt & suspici. Animi item constantia in utraque fortuna : existimat enim vulgus supra communem esse naturam , secundis rebus non attolli , adversis non dejici ; immo divinum aliquid in tali inesse Principe.

§. Æquabilitas in operando magnam insuper existimationem Principi comparat : judicii enim compositi & prudentis indicium est. Si favores suos intempestivè impertiverit aliis, aut offensas leviter ulcisci voluerit, timebitur quidem ; sed non æstimabitur, quomodo, (c) *Vitellium subitis offensis, aut intempestivis blanditiis mutabilem contemnebant, metuebantque.*

§. Ad tuendam præterea existimationem etiam Prudentia conducit, ne videlicet conetur Princeps, quòd potentia obtinere non potest. Immenfa ea sit oportet, si Princeps bellum suscipiat, in quo nulla victoriæ spes, aut plus à subditis deponat, quam liceat, & fieri possit, nec tamen occasionem iis det obedientiæ abjiciendæ. Attentare illud, nec posse ad effectum perducere, in Principe indecorum est, temerarium in subditis.

§. Tanti fiunt Principes, quanti semetipsi faciunt: etsi enim honor in existimatione aliena positus sit, hæc tamen ex præjudicata opinione ferè de unoquoque formari solet, quæ major est, aut minor (si prudens saltem) prout animus ipse aut spiritus sumit à fortitudine, quam in semetipsa experitur, aut eosdem perdit, si meritis careat. (d) *Optimi quippe mortalium altissimè cupiunt ; ignavi verò nihil audent, & indignos se omni honore judicant.* In his non semper demissio virtus est, & modestia, sed vilitas quædam animi; unde jure merito spernuntur ab aliis, dum dicunt idèd se altiora non appetere quòd sciant, se ea non promereri. Parum aberat, quin Blæsus Imperio indignus videretur, eò quòd rogatus illud suscipere (e) contemneret. Infelix status, cujus caput aut Principis titulo indignum se reputat, aut plus etiam quàm Principem æstimat. Primùm illud, abjectio animi est, hoc alterum pro tyrannide habetur.

§. In istis animi dotibus etiam casus locum habet ; contingit enim cum iis ipsis vilipendi Principem , quando Prudentia minùs felix est , aut eventus non fat respondent consiliis. Gubernatio in se bona est sed ita infausta , ut omnia minùs rectè sub manus succedant. Quod non semper providentiæ humanæ vitio accidit; sed divina potius sic disponit & ordinat , dum fines hi particulares hujusce inferioris

(a) *Et vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus, fortis, Pater futuri seculi, Princeps pacis.* II. cap. 9. 6. (b) Tacit. l. 1. Annal. (c) Tacit. lib. 2. Hist. (d) Ibidem l. 4. Annal. (e) *Adeo non Principatus appetens, ut parum effugeret, ne dignus crederetur.* ibid. l. 3. Hist.

ris regiminis, cum iis, quos gubernatio illa suprema & universalis sibi habet propofitos, non omnino confentiunt.

§. Addo illud etiam, non fufficere omnes animi & corporis dotes, ad tuendam Principis existimationem, fi ipsa ejus familia diffoluta fit. Ab illa tota ejus dependet auctoritas, neque ulla res difficilior, quàm domum propriam habere bene compositam. Sanè minus arduum plerisque videri solet integram gubernare Provinciam quàm unam domum, eo quod Princeps curam istam in postremis habeat, animo ad majora attento, aut quia obstat amor proprius, aut deest animi robur ad id necessarium, aut est naturalis quædam ignavia, aut illi certè, qui circa Principem sunt, insolentias domesticas & famulorum delicta sic norunt tegere, ut remedium iis abhibere non possit. Non minima Agricoltæ laus fuit, domum suam primum coercuisse, nunquam permittendo, ut aut liberti, aut servi (a) publicis rebus se immiscerent. Multi Principes Status suos regere sciunt, pauci suas domos. Galba Imperator erat minime malus, suo tamen palatio non optimè præfuit; neque enim in isto minora dominabantur vitia, quam in Neronis (b) aula. Laudi datum Tiberio Imperatori non exiguæ, quod modesta illi essent servitia. Nulla Gubernatio rectè laudabiliterque institui poterit, (c) ubi domestici simul imperant, & prædas agunt; aut superbia sua aliisque vitiis auctoritatem ejus prostituunt. Si boni illi sunt, Principem quoque bonum efficiunt; si improbi, tametsi bonus fit Princeps, improbus tamen videbitur. Ab illis actiones Principis suum mutuatur pretium, & bona ejusdem fama dependet pariter, & mala; siquidem aliorum virtutes & vitia ipsi solent tribui. Si prudentes sint domestici errata ejus dissimulant, immo quoad fieri potest omnes ejus actiones ab errore vindicant, & deprædicando, magis illustres reddunt. Relatæ ab illis cum quadam gratia, admirationem pariunt. Quicquid de Principe manat in publicum, id magnum judicatur a populo. Intra palatia Principes aliorum hominum consimiles sunt, existimatio tamen majores eos fingit, & recessus ille atque à communi aliorum consortio segregatio, segnitiam eorum & inertiam contegit: quod si famuli minus prudentes sint, & secreti haud satis tenaces, per eos tanquam per rimas quasdam illam indagat populus, & reverentiam exiit qua eos antea suspiciebat & venerabatur.

§. Denique ex ipso etiam statu augetur existimatio Principis, si nimirum leges optime constitutas habeat, & Magistratus; si in eo Justitia vigeat; si unam tueatur Religionem; si Majestati supremæ honorem & obedientiam deferat; si annonæ & ubertatis curam habeat; si artes & arma floreat, & eluceat in rebus omnibus ordo quidam constans, & æqualis harmonia, à manu Principis profecta; immo etiam si felicitas statuum ab ipsomet dependeat Principe: nam si absque hoc illa potiri possint, facile eum despiciunt. (d) *Aratores in Ægypto cælum non suspiciunt*; cum enim Nilus inundatione sua omnes late agros irriget, fœcundetque, nubibus haud quaquam indigent.

(a) *Primam domum suam coercuit, quod plerisque haud minus arduum est, quàm Provinciam regere: nihil per libertos, servosque publicæ rei.* Tac. in vita Agric. (b) *Jam afferebant cuncta venalia præpotentes liberti, servorum manus subitis avidæ, tanquam apud senem festinantur.* Idem l. i. Hist. (c) Tac. lib. 4. Hist. (d) Plin.

SYMBOLUM XXXII.

Concha de rore cœli cōncipit, & in candidissimo ejus sinu nascitur, & sese pro-
dit pulcherrimus ille margaritæ partus. Nemo tantam ejus elegantiam ab ex-
teriori forma tam rudi & impolita conjiceret. Haud aliter sensus falli solent
in actionum exteriorum examine si secundum extimam rerum faciem judicent solùm,
nec ad interiora penetrent. Veritas ab opinione non pendet. Aspernetur eam
Princeps; si è rationis præscripto egisse se sciat. Nihil magnopere arduum aut exi-
mium audebit aggredi, si ad sensum vulgi cum metu suo velit iu deliberationem de-
scendere. In semetipso se quærat; non in aliis. Regnandi ars ob tenues istas exi-
stimationis umbras conturbari se non sinit. In illo Rege hæc major est, qui pacis,
bellique artes ricè moderari noverit. Subditorum honos è quacunque re nævum
contrahit; ille autem Regis cum beneficio publico conjunctus est: durante hoc
crescit; imminuto interit. Nimium etiam haberet periculi gubernatio, fundata in
legibus existimationis à levi vulgo institutis. Earum despicientia, animi magnitu-
do, & constantia est in Principe, etsi pro suprema lege salus Populi est. Glori-
batur olim in Senatu Tiberius, (a) quod *offensionum pro utilitate publica non parvum*
se exhiberet. Animus erectus & alacer incertos vulgi rumores, & famam popu-
larem nil metuit. Qui inanem spernit gloriam, vera solidaque fruetur. Non igno-
rabat id Fabius Maximus, cum salutem publicam rumoribus, & querelis vulgi an-
teponeret, qui tarditatem ejus incusabat; uti & magnus ille Dux in captivitate
Ducis (b) Valentini, qui etsi sese illius commisisset potestati, fidemque securitatis
publicam ab eo accepisset, propter occultas tamen molitiones, quas denuò illum ad-
ver-

(a) Tacit. lib. 4. Annal. (b) Mar. Hist. Hisp. lib. 28. cap. 8.

versus Regem Catholicum suscepisse Magnus Dux rescierat, in custodiis eum detinuit, ratus nimirum incommodorum potius, quæ ex libertate illius oriri possent, habendam esse rationem, quam sermonum contra se, & querimoniarum, quasi datam fidem violasset; qua de re ut se purgaret (a) tunc palam, nullo modo expedire videbatur. Rex Sanctius, cognomento Fortis, gloriosus fuit, & bellicosus, surdus tamen ad obtreptiones suorum Subditorum, prælium ad Cæsarianum (sic urbem vocant; quæ vulgò Xeres dicitur) detrectavit. Satius est, Principem ut prudentem timeri ab hostibus, quam ut præcipitem aut temerarium.

§. Hi discursus non eo spectant, ut Principem abjectum & vile Reipublicæ mancipium esse velim, adeò ut quacunq; de causa, aut utilitatis specie fallat datam fidem, aut pactis conventisque contraveniat: talis enim fidei violatio nec ipsi aut ejus Statui ullum accerset commodum, sed ruinam potius; & publicum pariet detrimentum; neque diu securum esse potest, quod honestum non est; ut in Aragoniæ regno videre fuit, turbato toties, totque sæpe calamitatum, ac imminentium subditis miseriarum procellis agitato, eò quod Rex Petrus Quartus tam pacis quam belli tempore ad commodum magis, quam ad existimationem & famam cuncta referebat. Utilitas & honestas junctæ, & pari passu ambulent, oportet. Nec in eam me adduci patior sententiam (b) *nihil gloriosum, nisi tutum, & omnia retinenda Dominationis honestæ*; neque enim quod indecens est, bonum medium esse potest ad illam tuendam: neque si fuerit, ideo honestum erit, aut excusandum. Illud solum contendo, ut Principis animum opinionibus vulgaribus superiorem faciam, & constantem adversus vanas populi obtreptiones. Ut sciat cedere tempori, & dissimulare offensas: deponere gravitatem regiam: aspernari inanem famam, oculis in vera illa & solida defixis: in arena denique, ut ajunt, ac necessitate consilium capere, si ita expedire visum fuerit ad status sui conservationem; nec decipi se sinat vanis quibusdam gloriolæ umbris, pluris scilicet eam aestimando, quam utilitatem publicam; id quod Regi Henrico Quarto vitio datum fuit, nolenti eorum sequi consilium, qui tuatores illi fuerant, ut Joannem (c) Paciechum Villenæ Marchionem comprehenderet, tumultuum & commotionis inter regni Proceres auctorem & incentorem: excusando se, quòd fidem illi publicam dedisset Madritum veniendi, contra quam agere sibi non liceret. Frivola excusatio, inane fidei & clementiæ specimen vitæ suæ & salutis publicæ anteferre, erga eum præsertim, qui concessa sibi securitate abuteretur ad perniciem ipsi personæ regiæ machinandam, unde gravissima ad ipsum Regem, & universum ejus regnum manarant damna ac detrimenta.

Nil Tiberius Cæsar morabatur, vitio sibi verti à nonnullis quòd tanto tempore in insula Capreis cunctaretur, in solos calumniatores intentos habens oculos, neque Galliæ laboranti succurreret, cujus bona pars jam tum perierat, neque legiones in Germania componeret. Hæc, inquam, nihil ille morabatur, quin *tantò impensius in securitatem compositus, neque loco neque vultu mutatus, (d) sed ut solitum per dies illos egit*. Constantia prudens audit, non curat magnopere judicia & sensus imperitæ multitudinis, sciens rebus bene gestis, obtreptionem postea in majorem cedere gloriam, & seipsa sensim evanescere. Diffidebat exercitus electioni Saulis in Regem, eumque aspernando dicebat: (e) *Num salvare nos poterit iste?* Dissimulavit tamen verba ista Saul, & furdus accepit auribus (neque enim Principes audire omnia convenit) & milites suum postea damnantes errorem palinodiam cecinerunt, immò & in obtreptionis auctorem inquisiverunt, infami mulctandum morte,

K k

fi

(a) Ibidem hist. 7. Hisp. l. 4. c. 2. (b) Salust. (c) Mar. hist. Hisp. l. 23. c. 7. (d) Tacit. lib. 3. Annal. (e) 1. Reg. 10. 27.

fi (a) deprehenderetur. Non fuisset factum prudens, electionem suam in discrimen objicere, præ se Ferendo notitiam sinistri illius popularis iudicii. Nimia viatoris esset levitas, si ab importuno locustarum stridore moras sibi in itinere injici pateretur. Ex rumore vulgi statuere vecordia (b) est. Timere illum, & quæ statuta sunt semel, revocare, prorsus indignum. Vix unquam firmum esset ullum consilium, si à vulgo dependeret, qui causas, quæ impulerint Principem, omnes penetrare non potest, neque eas publicare expedit: hoc enim esset sceptri auctoritatem illi tribuere. In Principe tota Populi potestas sita est. Principis est agere, Populi iussa exequi; bona interim fide sibi persuadendo, rectè ac justè ita præcipi. (c) *Si, ubi jubeantur, quærere singulis liceat, pereunte obsequio, etiam Imperium intercidit.* Tam hæc ignorare oportet eum, qui paret, quam scire (d) alia. Principibus summum rerum iudicium Deus dedit, subditis obsequii gloria relicta (e) est. Illud solum postulatur à Principe, ut obligationi suæ in statuendo & decernendo faciat fatis; quòd si postea non omnia è voto succedant, animo ne cadat: fatis enim est, nihil imprudenter egisse. Quod optimum etiam videtur consilium, infirmum est, & casibus variis obnoxium. Quo Monarchia est amplior eò magis exposita est eventibus minùs prosperis, quos aut casus secum trahit, aut iudicium humanum præcavere fatis haud potest. Grandia corpora grandes infirmitates pati solent. Nisi Princeps fortiter constanterque negotiis insisteret, quicquid obtrectent alii, infelicissimam vitam viveret. Si errare eum contingat, animo opus est, ne metu percellatur, aut in statuendo deinceps fiat anceps & tardior. Princeps qui leviter suspicatur, omnia, quæ egerit, improbatum iri ab aliis, nimis etiam potentiæ suæ coarctat limites multisque inanibus Phantasiæ terroibus sese objicit, id quod à persuasionem quadam propria superstitiosa, aut melancholici humoris abundantia plerumque nascitur. Isthæc incommoda David agnovisse videtur, cum Deum precaretur, ut tolleretur à se opprobria, quæ ipse sibi (f) imaginabatur. Constantia itaque sese atmet Princeps adversus quoscunque eventus, & vulgi opiniones, & fortis se præstet, in tuenda vera & solida existimatione personæ suæ, & armorum, quando illa amissa; aut violata, unà secum imperium in discrimen adducit. Optime hanc rem intellexit Rex Ferdinandus (g) Catholicus, quando monitus à suo Patre Rege Joanne Secundo Aragonio, ut tempori, necessitati que cederet, & Coronam suam collocaret in tuto, conciliando sibi animos Marchionis villenæ, & Archi-Præfulis Toletani, Alphonfi Carrili, honestissimis quidem mediis illud effectum dare studuit; induci tamen nunquam potuit, ut auctoritatem suam regiam Subditorum furori ac violentiæ minus decenter, aut indecore, inclinaret, in hoc enim plus inesse periculi augurabatur, quàm beneficii in eo, quod voluntatum studia sibi pararet, apud alios. Tempus, optimus artium magister est, & tale esse poterit, ut actiones humiles heroicas efficiat, & ipsas etiam submissiones ac deditiones in alterius potestatem fortitudini tribuat. Finis honestus ac licitus est, qui eas nobilitat. Vitellio (h) Tacitus exprobrat, quod *sectari cantantem Neronem fuerit, solitus, non necessitate, qua honestissimus quisque, sed luxu & sagina mancipatus, emptusque.* Non minus constanti animo opus est, ad parendum necessitati, quàm ad illam superandam, & quod abjectio interdum putatur, & vilitas, honoris est studium, quando nimirum ad hunc non amittendum aut certè ad conservandum, dissimulantur

---

(a) *Quis est iste, qui dixit: Saul nunc regnabit super nos: Date viros & interficiemus eos.* 1. Reg. 11. 12. (b) *Non ex rumore statuendum.* Tac. lib. 3. Annal. (c) *Idem lib. 1. Hist.* (d) *Tam nescire militem, quam scire oportet.* Tac. lib. 1. Hist. (e) *Tibi summum rerum iudicium Dei dedere, nobis obsequii gloria relicta est.* Idem lib. 6. Annal. (f) *Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum.* Psalm. 118. 39. (g) Mar. Hist. Hist. lib. 29. c. 9. (h) Tac. lib. 2. Hist.

tur ad tempus offensæ. Qui illico ultionem parat, magis passione duci se finit, quàm honore. Iracundiæ quidem fit satis; at divulgatur amplius, & publicatur infamia. O quoties profusus sanguis rubrica fuit, qua concriberentur injuriæ! quoties in ipso offendentis vultu vulneribus conciso legere licuit cicatricibus quasi literis quibusdam exaratam offensi infamiam! Sæpius vindicta, quàm dissimulatione deperditus fuit honos: hæc oblivionem inducit, illa memoriam; magisque in eum conjicimus oculos, qui iniuriam accepit, quàm qui ultionem sustinuit. Qui prudens honoris sui æstimator est, in balance eum pendit, ac librat cum vindicta, cui ille, adjecto quocunque sacomate notitiæ publicæ multum præponderat.

Etsi verò Principi suaferim, ut famam popularem insuper habeat; hoc tamen in casibus solum allatis velim intelligi, si nimirum jacturam illius bonum publicum compenset, aut aliter impediret negotia magni momenti, quæ Populus aut non capit, aut certe non recte intelligit; nam postea successus iste felicior & rei honestas, amissam famam cum usura etiam existimationis & honoris restituunt. Interim prudenter fecerit Princeps, si quoad fieri potest, semper actiones suas, ad popularem auram accommodare studeat: eosdem enim ferè effectus, ac vera illa gloria operari solet. Utraque in hominum imaginatione est posita, & vox popularis nonnunquam, licet falsa sit, tantam meretur fidem, ut nullo unquam postea tempore, aut actione contraria obliterari valeat.

SYMBOLUM XXXIII.

Quod speculum integrum repræsentat, idem etiam confractum in qualibet sua particula exhibet; sic Leo in utroque speculi fragmento præsentis Emblematis se contuetur, fortitudinis, & generosæ constantiæ Symbolum, quam in omni casu Princeps conservare debet. Speculum nempe publicum est, in quo

Mundus se contempletur, ut recte dixit Rex Alphonfus Sapiens, agens de actionibus Regum, & expendens quales eas esse deceat, *Porque les Omnes tomen exemplo dellos, de lo que les ven fazer, e sobre esto dijeron por ellos, que son como espejo, en que los Omnes ven su semejanza de apostura, ò de enatieza. Ut ex ipsis, ipsorumque actionibus exemplum sumant alii, quod sequantur. Quare & de iis dictum est: speculo similes eos esse, in quod intueantur homines, videantque quid deceat, quid dedeceat.* Eam ob rem, siue eum fortuna secunda fervet integrum, siue frangat adversa, idem semper in eo vultus appareat oportet. Quod quidem in secunda difficilius, quia affectus de se facile emicant, & ratio cum gloria evanescit. Attamen magnanimum pectus à summa etiam felicitate efferrè se non finit, uti in Vespasiano videre licuit: nam etsi communi omnium consensione Imperator consalutaretur, (a) nihil tamen in ipso tumidum, arrogans, aut in rebus novis novum fuit. Quisquis una cum fortuna animum mutat, fatetur etiam se non promeruisse;

(b) *Frons privata manet, non se meruisse fatetur,
Qui crevisse putat.*

Hæc constans modestia etiam in Pisone enituit: nam adoptatus à Galba, (c) nullum turbati aut exultantis animi motum prodidit; sermo erga patrem Imperatoremque reverens: de se moderatus: nihil in vultu, habituque mutatus: quasi imperare posset magis, quam vellet: Sed & à casibus adversis Fortitudini solet esse periculum: illi enim homines plerumque nec opinantes obruunt; cum nemo quisquam ferè sit, qui calamitates omnes, quæ accidere sibi possunt, serè cogitet. Quæ causa est, cur plerosque incautos, & ex improvise eæ opprimant, & cur tantopere tunc conturbetur animus, aut propter nimium felicitatum amorem, quas amittit, aut ob periculum vitæ cujus prorogandæ desiderium omnibus à natura est inditum. In aliis locum habeant licet passiones istæ, non in Principe, cujus est regere alios tam in adversa fortuna, quam prospera, placidum semper ac compositum præ se ferre vultum, & verba intrepida; qualis Otho fuit, etiam Imperio exutus. (d) *Placidus ore, intrepidus verbis, intempistivas suorum lacrymas coercens.* In cruento illo prælio ad Navas Tolosæ Rex Alphonfus Nonus eadem semper animi, vultusque serenitate inter arma perseveravit. Nullus unquam casus Regis Ferdinandi Catholici affectum aut passionem detegere potuit. Læsus aliquando graviter à furioso quodam Barcinone, nihil ideò commoveri visus fuit, illud solum præcepit, ut invasorem coercerent. Carolus Quintus Imperator, cum Ingolstadtium obsideret, nec vultum immutavit nec locum, quantumvis hostes continua tormentorum explosione tentorium ejus dilacerassent, & nonnulli juxta à latere interfecti cecidissent. Non minori cum constantia Rex Hungariæ (Augustissimus nunc Imperator) & Serenissimus Infans Ferdinandus (ambo fortitudinis & facinorum Caroli V. gloriosi æmuli) persistere intrepidi in prælio Nordilingano, nil quicquam territi Chiliarchæ cujusdam morte, qui proximè illos tormenti majoris ictu interierat. Nec omittendum hoc loco exemplum Maximiliani Bavariæ Ducis, & sacri Romani Imperii Electoris: qui tot victoriis celebris quas, dum exercitui Unionis Catholicæ summa cum auctoritate præesset, reportaverat; non ideò superbia elatus fuit, neque postea fortuna adversa animum suum heroicum frangi passus est, tametsi Status suos videret perditos, & in Monacensi suo palatio (digna fabrica tanto Principe) hospitantes Regem Sveciæ, & Comitem Palatinum Fridericum, ipsumque Fridtlandiæ Ducem non minùs sibi infensum & hostem, quam duos illos experiretur.

Divi-

(a) Tac. lib. 2. Hist. (b) Claud. (c) Tacit. lib. 2. Hist. (d) Tacit. lib. 2. Hist.

Dividat fanè instabilitas temporum atque invidia, & in diversas distrahat partes speculum statuum, in qualibet tamen illarum, quantulacunque etiam sit, Majestas semper integra perseveret. Quisquis ad Sceptrum natus est, mutari non debet ad quemcunque eventum & casum. Nec ullum tam gravem aut acerbum ducat, ut adeò à se ipso desciscat, aut personam, quam sustinet, dissimulet. (a) Rex Petrus, etiam postquam in manus Regis Henrici fratris sui & capitalis hostis incidisset celare noluit, quis esset; quin potiùs, cùm dubitaretur, num ipse esset, alta voce ultrò exclamavit; *Ego sum, ego sum*. Quid? quod hæc ipsa constantia fervendi in rebus adversis decorum & Majestatem regiam, unicum & ultimum earum interdum remedium sit, uti Poro (b) Indorum Regi accidit, qui captus aliquando ab Alexandro Magno, & rogatus, quomodo tractari vellet, *Regiè*, inquit. Subjicienti vero Alexandro; Nunquid etiam aliud? Respondit iterum Porus; *Omnia hoc verbum complectitur, Regiè*. Quod heroicum responsum sic affecit Alexandri animum, ut eum non modo in regnum suum restituerit; sed plures etiam illi provincias addiderit. Acerbitatibus & ærumnis cedere, est ad earum quasi partes sese adjungere. Fortitudo in victo etiam Victori placet, aut quia triumphum ejus clariorem efficit, aut propter ipsam virtutis vim. Animus violentiæ non paret, neque quicquam in eum potest Fortuna. Graves minas Carolus Quintus Imperator intendebat Joanni Friderico Saxoniae Duci, quem captivum tenebat, ut ad dedendum sibi Ducatum Wirtembergicum eum compelleret; ipse vero libere respondit: *Poterit quidem sua Majestas Cæsarea statuere de me, quicquid libuerit; ut tamen timorem huic incutiat pectori nunquam efficiet*. Id quod in occasione alia longè difficiliore ipsa factis ostendit: contigit enim, ut dum latruncolorum lusui intentus esset, capitis sententiam in se latam intelligeret; quo nuntio neutiquam ille turbatus, perinde quasi nihil ad se pertineret, Ernestum Ducem Brunsvicensem, quicum ludebat, libera voce cohortatus est, ut non obstante illo ludere pergeret. Quod heroicum responsum infamem rebellionis notam deterisit aliquantum, & clarum eum reddidit. Actio unica generosioris animi, etiam cum vis ipsa ad mortem rapit, vitam illustrem relinquit & celebrem: quemadmodum hac nostra ætate evenisse meminimus Roderico Calderonio Septem Ecclesiarum Marchioni, cujus Fortitudo verè Christiana, & heroica constantia toti mundo admirationi fuit, adeo ut æmulationem & odium commune tantæ ipsius fortunæ in laudem & commiserationem verteret. Ignavia & timiditas animi è violentis casibus neminem eripiunt, nec quicquam periculo turbatio detrahit. Constantia illud aut vincit, aut certè famosum efficit. E vultu Principis periculi gravitatem vulgus colligit, haud secus atque ex naucleri oculis ii, qui in eadem navi sunt, num tempestas grandis sit. Atque ob eam rem valde expedit æqualem semper & serenam exhibere frontem, seu tranquilla sint tempora, seu turbida, ut neque metu Princeps concidat, neque superbia efferatur, neque alii de communi rerum statu judicium ferre valeant. Eadem de causa Tiberius tristissima quæque maximè occultare (c) laborabat. Perturbatio & confusio rerum omnium oritur, quoties è facie Principis tanquam illa cæli, perspicere licet tempestates, quæ impendent Reipublicæ. Mutare colorem ad quamvis Fortunæ auram judicii levitas est, & ignavia animi. Constantia & æquabilitas vultus Subditos erigit, & hostes in admirationem rapit. Omnes in Principe suos defigunt oculos, & si metuat, ipsi quoque metuere incipiunt: ita (d) *Othonis vultum intuebantur*, quotquot cum eo accumbebant in convivio, *utque evenit inclinatis ad suspicionem mentibus, cum*

L 1

time-

(a) Mar. hist. Hisp. l. 17. c. 13. (b) Plutarch. in apoph. Regum & Imp. (c) *Hæc audita, quanquam abstrusum, & tristissima quæque maxime occultantantem Tiberium perculere*. Tacit. lib. 2. Annal. (d) Idem l. 1. Histor.

*timeret Ottho, timebatur; ubi vero timori & diffidentiae locus est, ipsa quoque fides facile (a) deficit, Hoc tamen in iis casibus velim intelligi, quando periculum dissimulare, & celare calamitates expedit: in aliis enim publicae tristitiae significatio Principem minime dedecet, ut sic affectum suum palam faciat subditis, & eorum sibi conciliet animos. Carolus Quintus Imperator lugubri indutus veste mœrebat ob Romanæ urbis expilationem. (b) *Apprehendens David scidit vestimenta sua*, cum mortem Saulis & Jonathæ intelligeret. Idem fecit Josue propter cladem ab incolis urbis Hai acceptam, & (c) *pronus cecidit in terram coram arca Domini*. Nec quicquam justius, quàm in communi calamitate sic Deo se submittere; nam rebellionis quoddam genus esset, de manu illius bona solum velle suscipere, non autem (d) mala. Qui castigationi sese subjicit, Deum ad misericordiam commovet.*

§. Controverti hic potest, an tum saltem illa animi constantia minùs potenti suadenda sit, cum potentioris auxilio indiget. Sed ea in re peculiari destinatione opus est. Qui oppressus ab hostibus petit suppetias, non se demittat nimium, nec nimis sollicitè alienam imploret opem, aliàs Fortunam suam profus desperatam faciet. Nullus enim est Princeps, qui sola motus misericordia jacenti dexteram porrigat, aut qui tueri velit eum, qui de se ipso rebusque suis jam sperare desit. Pompeji causa haud paullulum in opinione Ptolomæi deperdidit, cum tantam legatorum ejus submissionem coram usurparet oculis. Majori animo Rex Cheruscorum fuit, qui postea quam regno pulsus esset, Tiberii favore sibi utendum ratus, ad eundem dedit literas. (e) *non ut profugus, aut supplex, sed ex memoria prioris Fortunæ*. Nec minus illustre est exemplum Regis Mithridatis, qui victus ab Eunone hoste, constantia planè regia sic eum fertur allocutus: (f) *Mithridates terramarique Romanis per tot annos quaesitus, sponte adsum, utere ut voles, prole magni Achæmenis quod mihi solum hostes non abstulerunt*. Quæ res Eunonem permovit, ut ipse deinde pro rege Mithridate apud Imperatorem Claudium (g) intercederet. Qui Principi suo fidelia præstitit obsequia, loquatur liberè, si injuriam sibi fieri animadvertat. Ita fecere Hermannus Cortesius Carolo Quinto, & Segestes (h) Germanico. In casibus aliis Prudentia necessitatem, tempus, & res ipsas expendat, & sequentes diligenter observet maximas: quod potentior intrepidum inferioris animum pro injuria ferè accipiat, perinde quasi hic sese illi æquare velit; aut cum præ se contemnat. Quod item inferiorem facilè contemnat, si nimium is sese abjiciat & demittat. Ea de causa Tiberius, Senatores nominabat, qui ad serviendum à natura facti essent; & tamen his talibus opus haberet, illam tamen animorum vilitatem ferre nullo modo (i) poterat. Norunt scilicet Principes cujusque alacritatem & animi robur, & facilè in eos sunt injurii, quos sciunt id minimè graviter accepturos. Ex eo fundamento Vitellius Valerio Marino dignitatem consularem, quam Galba in eum contulerat, tanto tempore liberius distulit, quòd (k) *mitem, & injuriam segniter laturum eum crederet*. Quamobrem modestia quædam fortis, & fortitudo modesta perquam utilis erit Principi, & si omnino pereundum illi est, præstat animo magno & generoso id fiat, quam abjecto, & humili. Habebat illud præ oculis Marcus Hortalus: (l) *avita nobilitatis etiam inter angustias fortunæ retinens, cum Tiberius extremæ ejus necessitati remedium adferre nollet*.

§. Quan.

(a) *Fides metu infracta*. Tac. lib. 3. Hist. (b) 2. Reg. cap. 1. 11. (c) Jos. 7. 6. (d) *Si bona suscepimus de manu Dei, mala quare non suscipiamus?* Job. 2. 10. (e) Tac. lib. 2. Annal. (f) Tac. lib. 12. Annal. (g) *Mutatione rerum & prece haud degenerate permotus*, Idem lib. 12. Annal. (h) *Simul Segestes, ipse ingens visu & memoria bonæ societatis impavidus: verba ejus in hunc modum fuere*, Idem lib. 1. Annal. (i) *Etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam projectæ servientium patientia tadebat*. Idem lib. 3. Annal. (k) Idem lib. 2. Hist. (l) Idem lib. 2. Annal.

§. Quando is, qui potentior est, alteri honores debitos denegat (in actibus præsertim publicis) consultius est, etiam vi & actu quodam eos præripere aliis, quam ea de re verbis contendere. Qui dubitat, merito suo diffidit. Qui dissimulat, tacite suam fatetur indignitatem, & Modestia postea pro ridiculo habetur. Qui de facto animo forti, & bona cum gratia primas præ aliis occupat, quæ sibi debentur, nec offeruntur tamen, facili deinde negotio eas servat & retinet. Ita quondam Germaniæ Legatis contigit, qui cum in Pompeji Theatro inter Senatores assidere cernerent Legatos Nationum, quæ fortitudine animi, & constanti cum Romanis amicitia alias antecellerent, dixerunt, (a) *nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse*, & inter eosdem Senatores sessum ceperunt. (b) *Quod comiter a viventibus exceptum, quasi impetus antiqui, & bona æmulatione.*

§. De favoribus & gratiis, quæ à Principis dependent arbitrio, tametsi aut meritis, aut virtuti videantur debitæ, Subditus conqueri non debet, quòd in se illæ non conferantur, immò gratiæ potiùs agendæ sub honesto aliquo titulo, quomodo Vitelli tempore fecerunt nonnulli ab officiis suis (c) remoti: nam aulicus prudens omnes suos cum Principe sermones gratiarum actione solet concludere. Seneca ista prudentia usus est, postquam cum Nerone collocutus esset de iis, in quibus eum nonnulli (d) accusabant. Qui querelis utitur, fatetur injuriis se affectum, in eo autem, quem offensum credunt, non valde confidunt Principes. Omnes ea in re Deo cupiunt esse similes de quo in miseris nostris non querimur, immò gratias potiùs pro illis agimus.

§. In deliberationibus & accusationibus constantia plurimum prodest; nam qui confestim iis cedit, reum se constituit. Qui innocens suas negat actiones, fontem se confitetur. Mens recti conscia, & præsidio virtutis armata de æmulis triumphat. Si torpere incipiat, nec contra casus adversos nitatur fortiter, eorum obruetur fluctibus, non secus ac fluvius aliquis aquarum impetu sternit arbores minus radicata; eas verò, quæ altiores habent radices, movere loco non potest. Omnes Sejani amici, labente ipsius fortuna, ipsi etiam periêre. Unus Marcus Terentius, qui ejus amicitiam se ambivisse & æstimasse constanter confessus est, eò quod illius beneficio gratiam Imperatoris Tiberii promeruisse, in judicio absolutus fuit, multatis exilio aut morte aliis, qui eum (e) accusaverant. Dantur quidam casus, quando adeo constanti securitate opus est, ut nec conscientia se excuset, ne timidior videatur, nec commemorentur obsequia, ne exprobari putentur; uti quondam Agrippa, cum accusaretur, quod Plauto imperium procurasset, *nihil pro innocentia, quasi diffideret, nec beneficiis, quasi exprobraret, differuit.*

§. Nec solum per se ipsum subditis suis speculum se Princeps exhibeat, sed & per statum suum, qui quædam illius est idea, atque adeo in eo non minùs, quàm in propria ejus persona eluceant oportet Religio, Justitia, Benignitas, & virtutes aliæ dignæ Imperio. Quia verò partes speculi illius sunt Consilia, Tribunalia, & Cancellariæ, etiam in his eadem virtutes reperiri debent, immo in Ministris singulis, qui speculum illud repræsentant: multum enim de Principis decedit existimatione, si ipse quidem benignum se exhibeat gratiam postulanti, & bona spe promissisque plenum abs se dimittat; ex alia vero parte colludat cum iis, qui sibi à se-

L 1 2

cre-

(a) Tacit. lib. 13. Annal. (b) Ibidem. (c) *Actæque insuper Vitellio gratiæ, consuetudine Servitii.* Idem l. 2. Histor. (d) *Seneca (qui finis omnium cum dominante sermonum) grates agit.* Idem lib. 14. Annal. (e) *Constantia orationis, & quia repertus erat, qui efferret, quæ omnes animo agitabant, eousque potuere, ut accusatores ejus, additis quæ ante deliquerant, exilio aut morte multarentur.* Tacit. lib. 6. Annal. (f) Idem lib. 13. Annal. (g) *Præfectus, nisi formam tuam referat, mali fati instar subditis efficitur.* Them. orat. 17.

cretis sunt, aliisque suis Ministris, ut aspero suo agendi genere petentem abstergeant. Dolus, qui facile & brevi tempore detegit artificium, indignus generoso & regio pectore. Minister moneta publicata est, Principis signata effigie, & nisi probata illa sit & hunc ad vivum exprimat, tanquam adultera rejicietur. Si caput, quod præest, aureum sit, manus quoque, quibus utitur, aureæ sint oportet, quales erant illæ sponsi in divinis (a) literis.

§. Sunt præterea principales hujus speculi partes etiam Legati, qui Principis auctoritatem sustinent: & sanè malè confuleretur fidei publicæ, nisi istius verba & veracitas, in illis quoque reperirentur; & sicut si vicem illius obeunt, quantum ad potentiam & animi magnitudinem attinet, ita in omni casu eam præ se ferre sic debent, ac si Princeps ipse coràm præsens adesset. Ad hunc modum egit (b) Antonius Fonseca, qui postquam Regem Carolum Octavum nomine Regis Catholici monuisset, ne arma Neapolitanis finibus inferret, donec via Justitiæ, quis potior Jure esset, declararetur, nec quicquam se proficere videret, insigni cum animi libertate palàm edixit, Regem suum conscientiam jam suæ satis fecisse, ut deinde liberata fide, viribus & copiis in eam partem se dare posset, quam æquiores judicaret. Nec ultrà moratus coram Rege, & Proceribus, qui in conventu aderant, initi antea fœderis tabulas laceravit. Sicuti Ministrum Principis sui maximis instructum esse decet, ita & Majestate illius, fortitudine, & præstantia animi.

S Y M B O L U M XXXIV.

Qui fruticem rosaceum spinis & sentibus asperum intuetur oculis, is persuadere sibi vix poterit, è tam spinosa matre, adeo bellam venustamque filiam, qualis est Rosa, progenerari posse. Magna utique fiducia opus est, ad irrogandum & expectandum, dum viriditatem induat, & protrudat admirabilem illam folliculorum pompam, quæ odore tam delicato nares recreat. Longa tamen spe, & tolerantia experiri tandem licet, laborem non fuisse inutilem, nec malè collocatas spinas, quæ florem adeo bellum fragrantisque odoris prodixerunt. Spinosi & asperi sunt naturæ nostræ corruptæ primi virtutis rami, sed post pulcherrimus illius flos tandem subnascitur. Ne Principem terreat primus rerum aspectus: per enim pauca sunt in regimine, quæ prima fronte jucunda appareant. Omnia spinis referenda videntur, & difficultatibus. Sed experiundo multa fuere facilia, quæ seignibus ardua videbantur. Ne itaque animo cadat Princeps; nam si iis leviter cedat, a suamet apprehensione vincitur potius, quàm rei veritate. Toleret fortiter, speret patienter & constanter, nec tamen interim media dimittat è manibus. Quisquis sperat, fideli & optimo utitur comite, Tempore nimirum. Unde Regem Philippum Secundum dicere solitum accepimus: (c) *Ego & tempus contra duos*. Impetus furoris effectus est, è quo grandia nasci solent pericula. Theobaldus Campaniæ comes successionem suam in Navarræ regnum valde reddidit dubiam, eò quod moræ impatiens in præstolanda morte Regis Sanctii patris sui, adhuc ipso vivo regni occupandi occulte consilia agitasset cum Proceribus; hinc enim factum, ut Rex Sanctius Jacobum Primum Aragoniæ Regem adoptaret. Patientia multis Trophæis inclyta est, & excelluit in ea Scipio, qui etsi in Hispania multas haberet offensivum occasiones, adeo tamen fuit patiens, (d) *ut nullum ferox, verbum illi excideret*, qua-

(a) *Caput ejus aurum optimum. Manus illius tornatiles aureæ.* Cant. 5. 11. & 14.
 (b) Mar. hist. Hisp. l. 16. c. 7. (c) Mar. hist. Hisp. l. 12. c. 16. (d) Tit. Liv.

quare etiam illud effecit, ut quæ in animo intenderet, feliciter & è voto illi succederent. Qui sperat & sustinet, Fortunæ superat ludibria, & eam sibi obstrictam reddit: quippe quæ ejusmodi spem & fiduciam in tot tantisque suis mutationibus pro blanditiis habet. Incertis Oceani fluctibus non absque gravi periculo sese Columbus objicit, ut novas inquirat Provincias; neque eum terret inscriptio illa Her-

culis in columnis Caspes & Abyles, *Non plus ultra*; neque aquarum montes, quæ proposito ejus obstare videbantur. Navigatione suâ Solis passus numerat: atque anno dies, horas diebus suffuratur. Acum nauticam polus deficit, chartas marinas æquoris lineæ, & itineris comites patientia. Omnia contra eum conspirant, at ipse forti animo difficultates omnes & obstacula spem & tolerantia superat, donec tandem novus Orbis invictam ejus constantiam præmio coronavit. *Ferendum & Sperandum*, Empedoclis fuit dictum, & postea Imperatoribus Macrini Symbolum, unde huic Emblemati lemma sumptum. Pericula quædam superare facilius est, quàm fugere; id quod probe scivit Agathocles, cum victus, Syracusis in Sicilia hostilibus armis cinctus, non turpiter sese hosti dedit, sed relicta ibidem militum manu, quantum ad defendendam urbem satis esset, cum exercitu adversus Carthaginensem profectus est, & is, qui uno in bello victor esse non poterat, artificio isto, è bellis duobus duplicem triumphum reportavit. Periculum temeritate interdum vinci solet, & despicientia illius varias hosti cogitationes injicit. Videns Hannibal Romanos post Cannensem prælium auxiliares copias in Hispaniam mittere, potentiam eorum & vires formidare cœpit. Nemo rebus secundis nimium confidat, aut desperet in adversis. Inter utrasque versatur Fortuna, tam prompta ad extolendum, quàm deprimendum. Servet itaque Princeps in omni casu animum constantem & robustum, paratum ad omnia, quicquid denique acciderit, nec perturbari se sinat majorum tempestatum minis: nonnunquam enim fluctus, quem exturbant è navi, quæ interitura est, projiciunt in aliam, quæ salva portum tenebit

Animus magnus & generosus cœlum ipsum propitium habet. Ne temerè desperet Princeps ob pericula aliena, aut ea, quæ fortuiti casus secum afferunt. (a) *Qui observat ventum, non seminat; & qui considerat nunquam metet.* Non existimet, afflictionibus suis se quemquam obligare. Lamentis & lacrymis, sese turpiter dedere, muliebre est: non illis Fortuna placari solet. Animus excelsus sibi ipsi satisfacere fatagit, aut solari sese actione aliqua heroïca & generosa, uti fecit Agricola, filii sui morte intellecta; (b) *quem casum, neque ut plerique fortium virorum ambitiosè, neque per lamenta rursus, ac mœrorem muliebriter tulit: & in luctu bellum inter remedia erat.* Nulli omnino commodo, aut vana gloria esset solet, aut nimia è casu consternatio.

§. In muneribus & honoribus petendis doctrina præsentis Emblematis utilissima est. Qui sustinere & sperare novit, fortunam novit triumphare, & vincere. Qui moræ impatiens auxilia & submissionem animi vilitatem esse putat, contemptus jacebit, & derelictus ab omnibus. Honorem in eo ponere, ut alteri non obtemperes; est nemini imperare velle. Media ex fine metienda. Si in hujus consecutione plus honoris insit, quàm per illa amittatur, omnino iis convenit. Nolle sustinere patienter, animi excelsitatem arbitramur, & imprudens superbia est. Obtentis honoribus, mox obducuntur passuum vestigia, quibus ad illos ascensum fuit. Multa ferre & pati, ut postea ad altiores honorum gradus eveharis, non vilis abjecto est, sed eximium animi ad magna connitentis robur. Quædam sunt ingenia, quæ moram ferre nequeunt, exiguo temporis spatio omnia volunt confici. Ita (c) *Bruttium artibus honestis copiosum, etsi rectum iter pergeret, ad clarissima quæque iturum festinatio stimulabat, dum æquales, dein superiores, postremò suismet spes anteire parat.* Isto abrepti impetu media securiora aspernantur, quia tarda, & brevioribus, etsi magis periculosis, uti (d) malunt. His evenire solet, quod ædificiis subito, & tumultuario opere extructis antequam tigna & trabes rectè subsidere, & exsiccari potuerint, quæ mox iterum collabuntur.

§. In sperando & sustinendo maxima imperii præsidia consistunt: iis enim mediis fit, ut omnia agamus cum tempore, sine quo res nulla maturitatem assequi potest. Arborea, quæ mox ad primum calorem flores emittunt, citò eosdem deperdunt, eò quòd non expectaverint, donec hyemis asperitas præteriisset. Negotiorum fructu gaudere non potest, qui ea manibus ad maturitatem perducere contendit. Impatientia abortuum causa est, & pericula (e) creat; & quia ea patienter ferre non possumus, sed ex iis quam primum emergere cupimus, majora ea facimus. Eam ob rem in iis tum internis, tum externis Reipublicæ malis, quæ per negligentiam nostram incrementum sumpserunt, consultius erit finire, ut cursum suum teneant, & sensim curentur cum tempore, quàm accelerare remedium, si plus inde periculi sit. Si ante prævidere ea non potuimus, tolerare saltem discamus postea. Ab oppositione incrementum capiunt: ea enim ratione fit, ut periculum, quod antea aut occultum erat, aut minus notabatur, palàm fiat, & majora ei ponat obstacula, quem impedire cogitabat. Timor imprudenter armatus, contra superiorem potestatem, magis eam fatigat & spoliis illustriorem reddit. Eo modo Cerialis Trevirensium composuit animos, ne potentiæ Romanæ sese opponerent, dicendo: (f) *Ostingentorum amorum Fortuna, disciplinaque, compages hæc coaluit: quæ convelli sine exitio convellentium non potest.* Multa non æque caderent irrita nisi timor

(a) Eccl. 11. 4. (b) Tacit. in vita Agric. (c) Tac. lib. 3. Annal. (d) *Multos etiam bonus pessum dedit, qui spretis quæ tarda cum securitate præmaturâ, vel cum exitio properant.* Tac. 1. 3. Annal. (e) *Impatiens operabitur stultitiam.* Prov. 14. 17. (f) Tacit. lib. 4. Hist.

mor noster & impatientia festinantius agerent. Metus & suspicio tyrannidis, ubi innotuerint, faciunt, ut jam esse re ipsa incipiat, licet antea tyrannis non fuerit. Unde non minoris fortitudinis est his talibus casibus nosse dissimulare, quam precipitare cum remedio. Illud prudentiae effectus proprius est, hoc vero ex metu oriri solet.

SYMBOLUM XXXV.

Quanto spiritus in campestri tuba magis arctatur & comprimitur, tanto majori cum Harmonia & vocum varietate inde egreditur postea; ita prorsus (a) *multorum improbitate depressa Virtus emergit, & innocentiae defensio interclusa respirat.* Flamma generosae mentis facile extinguitur, nisi Fortunae adversae ventus eam exsuscitet. Excitatum ab illa ingenium de mediis circumspicit, quibus eam meliorem reddat. Felicitas tanquam rosa, è spinis & ærumnis nascitur. Victus fuerat in navali prælio contra Genuenses, & captus Alphonfus Quintus Aragoniae Rex, & ecce, quae res expeditionem ejus adversus regnum Neapolitanum retardatura videbatur, eandem majori cum felicitate, auctoritateque maturavit, facto nimirum sedere cum Philippo Duce Mediolanensi, à quo captivus tenebatur, qui & libertati illum restituit, & vires ad occupandum illud regnum suppeditavit. Necessitas eum impulit ad conciliandum sibi hospitis animum, nam rebus prospere fluentibus sibi ipsi quis vivit; in adversis tum sibi tum aliis. Illae in apertum produnt passionibus animi, suimet alias obliti; his vero factus cautior, idem animus (b) virtutibus sese munit, ut mediis ad veram constantemque felicitatem, ex quo

M m 2

illud

(a) Cicero. (b) *Secunda res acrioribus stimulis animum explorant: quia miseria tolerantur, felicitate corrumpimur.* Tac. lib. 1. Hist.

illud etiam fit, ut haud paulò facilius sit ex adversa emergere Fortuna, quàm conservare semet in prospera. In captivitate primùm enituère insignes animi dotes & ornamenta, quæ in Rege Alphonso eò usque latuerunt abdita, & captus illorum amore Dux Mediolanensis amicum eum habere voluit, & sic obstrictum abs se dimisit. Plus victus obtinuit, quam victor sperare potuisset. Ludit inter extrema Fortuna, & gaudet potentiæ suæ dare specimen; ab uno migrando ad alterum. Nulla virtus est, quæ in casibus adversis non elucescat; haud aliter, atque in obscura nocte stellæ coruscant lucidiùs. Ponderis suprâ injectum tum palmæ ostendit robur, cum unà cum illo altiùs assurgit. Inter urticas diutiùs foliorum vigorem servat rosâ, quàm inter ipsos flores. Nisi virtus etiam in adversis sese exereret, non victorias, non ovationes aut triumphos mereretur. (c) *Virtus, dum patitur, vincit.* E quo nemini non liquido apparet, quàm impius sit error (refutatus à nobis alibi) eorum, qui suadent Principi, ut abdicata tantisper virtutum constantia, vitiis sese accommodet, ubi necessitas postulaverit; quo tempore vel maximè in illis constantem persistere oporteret, & majori cum spe successus melioris: quomodo plerumque eveniebat Ferdinando Secundo Imperatori, felicissimæ memoriæ, qui in maximis suis periculis constanter affirmabat, *malle sese imperio fortunisque omnibus exui, & cum universa sua Familia stipem ostiatim colligere, quam Majestatis tuendæ causa contra jus fasque admittere aliquid.* Dignissima sanè verba tam sancto Principe, cujus pietas singularis ac fides tantopere Deo placuit, ut ipse sceptrum illius moderari, & vicem Imperatoris hic in terris gerere voluerit, multas non absque insigni miraculo victorias illi largiendo. In periculis & calamitatibus maximis, cum spes omnis deficeret, atque adeo fortitudo & prudentia humana omnibus destituerentur mediis, felicior semper, & majori cum triumpho eluctatus est. Vivebant olim Romani Imperatores in pacis & deliciarum ubertate, suarummet tamen passionum pressi tyrannide, & variis jactati formidinibus. At sanctus iste Heros quietem & tranquillitatem animi reperit inter ipsos sævientes fluctus, quos contra Imperium, & Augustissimam ejus domum rebellium furor concitavit. Cantat in ærumnis justus, & plorat impius in sceleribus suis. Pueris sanè Babylonicis succensa fornax chori musici instar (b) fuit.

§. Miseriæ & ærumnæ magna secum emolumenta adferunt: nam corrigunt superbiam Principis, eumque in gyrum rationis revocant. Quàm furioso impetu nonnunquam confurgunt venti! Quàm arroganter exæstuat & fremit mare, tumen-
tibus undis quasi montibus quibusdam terræ cœloque minitendo! & tamen modica pluvia illud componit iterum, & malatiam reducit. Dum ærumnæ è cœlo depluunt, elatio & jactantia Principis humi sternitur. Illæ è Tyranno moderatorem æquum efficiunt. ex incurio & rerum suarum negligente solertem ac providum: ipsa enim tum cogit necessitas, ut Populi curam suscipiat, habeat in pretio Nobilitatem, honoret Fortitudinem, exerceat Justitiam, & Religionem veneretur. Potentia nunquam, in majori versatur discrimine, quàm cum prosperè, & ad nutum fluunt omnia: sepositis enim tunc curis, Consilium & providentiam nimia securitas facilè jugulat. Plures Principes otio & quiete perierunt, quàm labore & ærumna, idem nimirum illis accidit, quod corporibus, quæ motu aliquo conservantur vegeta, absque eò verò facilè languere incipiunt. Ex quo illud etiam liquet, quàm in judicando de malis & bonis erremus graviter, nunquam ferè ea consecutantes, quæ nobis magis sunt proficua. Fortunæ acerbiter, rigorem & castigationem interpretamur, & nescimus admonitionem esse, & documentum. Munere illo

in

(a) S. Chryf. (b) *Et non tetigit eos omnino ignis neque contristavit, nec quicquam molestiæ intulit. Tunc hi tres quasi uno ore laudabant, & glorificabant, & benedicebant Deum, Dan. 3. 50. & 51.*

inaurium & oviculæ, quo Jobum quondam donabant, cognati ejus & amici innuere voluisse mihi visi sunt, æquo & patienti animo ferenda omnia, & pretiosa quædam Dei esse monita afflictiones illas, quæ ipsi in aurem (a) loquerentur. Mera Dei misericordia est, si nos affligat interdum; & contrà, dum præmia confert, castigatio est: nam præmio rationes debitorum expedit, & satisfaciendo aliquibus nostris meritis manet offensus creditor; at quando nos affligit, sibi ipse solutionem præstat, & nos ad emendationem exstimulat.

S Y M B O L U M X X X V I .

Nauta peritus ac solers non semper ad venti arbitrium navigat, quin potius illius beneficio navigii sui vela ita novit disponere, ut optatum portum teneat, atque adeò eodem omninò vento ad quamcunque è duabus oppositis placuerit partem, suam appellit navem absque ullo itineris dispendio.

*(b) Porque sempre por via direita,
Quem do opportuno tempo se aproveita.
Rite opportuno qui tempore noverit uti,
Ille viam sempre rectam, tutamque tenebit.*

At quando tranquillum est cælum, velorum remorumque subsidio ipsum etiam ventum navigando superat. Non minori cum cura ac diligentia Princeps Reipublicæ navim moderari debet in imperii sui procelloso mari ad omnes tempestates gnavigiter advigilando, ut iisdem prudenter juxta ac fortiter suo tempore & loco uti valeat

N n

leat

(a) *Et dederunt ei unusquisque ovem unam, & in aurem auream unam.* Job c. 42. 11.
(b) *Cam. Luf. Cânt. 1.*

leat. Naucleri officio fungitur, cujus fidei vita falusque omnium commissa est, neque ulla navis periculofior, quam Corona exposita tot ambitionis procellis, tot scopulis hostium, tot Populi tempestatibus. Magna industria Regis Sanctii, cognomento Fortis, opus fuit, ut adversus Fortunam armaret sese, & regni sui jus intuto poneret. In eo tota fere consistit scientia politica, ut recte discernere quis norit tempora, & iis uti; interdum enim citius in portum tempestas devehit, quam malicia. Qui Fortunæ adversæ impetum novit frangere, prosperam eam facit. Qui cognito periculo, eidem cedit, & tempus indulget, illud superat. Ubi nauta animadverterit, fluctibus obsisti non posse, ab iis jactari se finit, vela demittens; & quia resistentia vim potius vento adderet, exiguo aliquo utitur sinu, ut respiret aliquantulum navis, & sese supra fluctus elevet. Aliquid dare oportet periculis, ut ex iis emergere tandem liceat. Intellexerat Jacobus Primus Aragoniæ Rex, Nobilium, Populique contra se concitationem & odium; quia tamen nequaquam expediabat, importunè obnitendo novum furori isti robur adjicere, sed tempus potius aliquod ei concedere, donec suapte sponte defervesceret; uti rivulis accidit, qui sævientem aliquâ tempestate, subita aquarum inundatione altum intumescunt, falli ultro se passus est, & tanquam in captivitate detineri, usque dum in pristinam quietem & serenitatem restituit omnia, & Regni habenis iterum potitus est. Simili prudenti moderatione usa est Regina Maria, (a) quando accommodando se Regni Proceribus, & ambitionibus eorum satisfaciendo, Castellæ Coronam factam tectam conservavit, in pupillari ætate filii sui Regis Ferdinandi Quarti. Si nauta honori sibi duceret, tempestatum non cedere, & contra eam vi & remis navem vellet impellere, actum de eo foret. Constantia non in eo posita est, ut intempestivè quis obluetur; sed ut speret, atque ita toleret (b) periculum, ut tamen à Fortuna superari se non sinat. Gloria in ejusmodi occasionibus in eo consistit, ut quis evadat incolumis. Quod in illis vilitas animi videbatur, magnanimitas est postea, prospero successu coronata. Videns aliquando Rex Alphonfus, (c) Sapiens Regno se privatum, spe fiduciaque in Regis Marroccii subsidiis posita, supplex petere non dubitavit ab Alphonso Gusmano sancti Luciveri Regulo, qui tum in aula Regis illius ob acceptas quasdam injurias morabatur, ut earum oblitus, & veteris amicitiae suæque avitæ nobilitatis memor, opem rebus afferret, pecuniamque & copias militares sibi in auxilium mittendi, Regi Marroccio auctor existeret. Quæ litteræ etiamnum in Illustrissima & antiquissima illa Domo asservantur.

§. Verumtamen non debent reges violentiæ Subditorum cedere, nisi fortè in extremæ desperationis casibus: parum enim auctoritati suæ consulit, qui nimum sese demittit, & abjicit. Iis de familia Laræ nullam attulerunt quietem conditiones minus decentes, (d) quas Rex Ferdinandus sanctus iis posuit, sua coactus minorennitate. Neque Isabella reducere potuit Alphonsum Carrilinum Archiepiscopum Toletanum, tametsi Alcalam ultrò ad eum ipsa inviseret. Solet, fateor, prudentia in extremis periculis omnes tentare conditiones, quas casus reddere potest possibiles. Magna animi fortitudo est & rationis vis, in ejusmodi occasionibus generosæ indolis spiritus cohibere, & necessitatem præsentem periculique magnitudinem cum eo, quod ad statum conservandum magis expedit, ad trutinam expendere. Nemo auctoritatis suæ magis retinens unquam fuit, quam Tiberius, & dissimulavit tamen Lentuli Germanici audaciam, qui Germanicis Legionibus Præfectus scribere illi ausus fuit, etiam minis additis, ne sibi successorem mitteret, (e) *firmando velut foedus, quo Princeps cæterarum rerum potiretur, ipse Provinciam*

re-

(a) Mar. Hist. Hisp. lib. 15. cap. 1. (b) *Majori animo tolerare adversa quam relin-*
qui. Tac. lib. 2. Hist. (c) Mar. Hist. Hisp. lib. 14. cap. 5. (d) Mar. Hist. Hisp. lib.
 12. cap. 5. (e) Tacit. lib. 6. Annal.

retineret, & qui antea suorummet filiorum æmulationem ferre non sustinuit, hunc tamen despectum toleravit. Non ignorabat, quanti periculi esset ejusmodi inobedientia, si foret impunita; verum si se illi opponeret, (a) *reputabat publicum sibi odium, extremam ætatem, magisque fama, quam vi stare res suas.* Perparum subditi fortitudini deberent Principis, cujus nutu gubernantur, si in adversa Fortuna necessitati illicò cederet; parum item prudentiæ, si cum illa superari nequeat, ei tamen se opponeret. Fortitudinem solertia & sagacitas moderari debet. Quod per vires non licet, ars & industria efficiant. Non minor gloria est evitare periculum, quam illud vincere. Fugere illud, semper ignavia est. Expectare verò, aut ignorantia est, aut timoris confusio; desperare omninò vecordia. (b) *Fortes & strenui viri etiam contra fortunam insistant.* Ad officium aut finem Principis minimè pertinet de fluctibus apud Rempublicam leviter conqueri; sed illam in portum conservationis, salutisque deducere. Fortis sapientia illa censetur, quæ ex casibus adversis beneficium elicit; illa item, quæ contrà nitendo fines suos assequitur citius. (c) *Reges Domini rerum, temporumque trahunt consiliis cuncta, non sequuntur.* Nulla est ædificii ruina, quæ fragmentis suis aliisque, quæ industria solet adjicere, non ad majorem fabricam possit assurgere. Nec ullus Status ita ab omni Fortuna desertus, quem conservare & erigere nequeat Fortitudo, si Prudentiam super eventibus vocet in consilium, iisque recte uti noverit; aut certè eos in suum vertere commodum. Partiti inter se fuerant Regnum Neapolitanum Rex Ferdinandus (d) Catholicus, & Rex Franciæ Ludovicus Duodecimus; cumque probe intelligeret Magnus Dux in Coronæ circulo non nisi unum centrum esse posse, neque Imperium admittere socios, eam partem quæ ad Regem suum pertinebat, mox acquirere studuit, ut subortis postea offensarum difficultatibus, quas videbat forte iuter ambos illos Reges; tantò esset expeditior, iisque deinde uti posset, ad vi ejicendum (uti reipsa accidit) è divisa jam parte ipsum Regem Galliæ.

§. Vis aliqua inest in casibus; nos tamen hos aut majores facimus aut minores, pro eo ac in iis nos gerimus. Ignorantia nostra Deitatem, & vim fortunæ tribuit, quia variis ejus mutationibus leviter nos sinimus abripi. Si quoties illa temporum mutat vices, nos mores mutaremus, & media, nequaquam tam foret potens, neque nos imperio ejus subjecti tantopere. Vestium formas immutamus cum tempore; animum autem & mores immutare nolumus. Quo demum vento peritus nauta pro sua navigatione non utitur? ut ille variat, ita hic sua vela; adeoque omnia ad propositum illi finem conducunt & deserviunt. Habitus pravos Naturæ nostræ exuere nolumus, quia aut amor proprius id vetat, aut non finit imprudentia, & postea casus incusamus. Antè desperati cadimus animis, quam rebus afflictis quæramus remedium, & pertinaces aut incauti à desperatione nos sinimus opprimi. Nescimus in ærumnis superbiam, iram, inanem gloriam, maledicentiam, aliaque vitia deponere, quæ prosperitas in nobis aluit; nec ea facilè agnoscimus, quæ in statum illum tam infelicem nos detruserunt. Omni momento, in omni negotio, cum quocunque subditorum egerit Princeps, à seipso differre debet, & naturam immutare. Neque ea in re magna scientia opus est: sed solum dispositione aliqua, ut se casibus accommodet, & prudentia, quæ eos antè prospicere noverit.

§. Uti autem in Fortuna improspera naufragium facimus, eò quod affectuum & passionum vela contrahere nesciamus, & illi ad tempus cedere; ita etiam nobis ipsis & Principibus exitium accersimus, dum imprudentes, & obstinati horum commoda, affectus, passionesque commodis nostris, nostraque natura metiri vo-

(a) Tacit. lib. 6. Annal. (b) Idem lib. 2. Hist. (c) Livius. (d) Mar. Hist. Hisp. lib. 27. cap. 9.

Iunus: cùm fieri nequeat, ut Minister ad liberalitatem propensior, generosæ mentis suæ consilia exequi possit, cum Principe avaro & tenaci; aut Minister fortis & animosus, cum Principe ignavo & timido. Agere oportet secundum activitatem sphaeræ Principis: is enim est, cui placere illud debet, quive probare illud habet, aut effectum dare. Peccavit ea in re Corbulo: nam in obsequio cùm esset Claudii Principis pusilli & abjecti animi, multa audebat temerè, quibus fieri non poterat aliter, quin prægravis illi esset, & (a) molestus. Zelus imprudens in Ministris quibusdam erroris illius causa esset solet, in aliis verò (quod frequentius evenit) amor proprius, vanitas & cupiditas gloriæ, qua prudentes aliis videri cupiunt, & plurimum posse, perinde quasi per illos solos rem benè gerat Princeps; erret verò, quoties aut se solo, aut aliorum opera moliatur aliquid: atque adeò zeli specie occultos gubernationis defectus in apertum proferunt, & Principis existimationem violant, artes, quæ plerumque in ipsius Ministri postea redundant caput, dum gratia Principis excidit. Qui rebus suis prospicere voluerit melius, & suam stabilire Fortunam, velis remisque fugiat affectationes ejusmodi, principi & aliis nimium quantum odiosas; plus obsequii præstet, quàm verbis significet; naturæ & conditioni Principis sese accommodet, ad gyrum rationis & officium eum revocando obsequii specie, & animi submissione, quieta cum industria, absque rumore & (b) arrogantia. Ruina fortitudinis & virtutis est, si constantiæ suæ nimium tenaces sint, in eaque omnem existimationem collocent; præmia item & dignitates iis præripiunt interim alii, qui ingenio & moribus varii, flectere sese norunt, & ad Principis naturam componere. His artibus ait Tassus Poëta Aletum ad maximos Regni honores grassatum fuisse:

(c) *Ma l'inalzaro à i primi bonor del Regno ,
Parlar facundo , e lusinghiero , e scorto ,
Piegevoli costumi , e vario ingegno.
Al finger pronto , all' ingannare accorto.*

*Hic primis regni titulis , & honore superbit ,
Quòd blando eloquio , & verbis fallacibus uti ,
Ingenium variare , dolos adhibere , suosque
Ad genium alterius mores componere norit.*

Verum id fieri non debet animo fallendi, uti Aletus factitabat; sed ne quis seipsum in aulis imprudenter perdat, aut ut Principi meliora præstare possit obsequia: sunt enim nonnulli ita comparati, ut omnino necesse sit, Ministrum naturam illorum induere, & quasi intra illosmet ipsos subingredi, ut moveant sese, & agant aliquid: (d) neque enim alienis consiliis regi se sinunt neque sua expedire norunt. Atque adeò Principi suaderi non debet id, quod magis expedit, sed quod ratione muneris sui tenetur exequi. Vana fuerunt fortia illa consilia, tametsi optima, quæ dabantur Vitellio: nam cum ad exequendum deesset animus, surdis auribus ea (e) sole-

---

(a) *Cur hostem conciret? adversa in Remp. casura: sin prosperè egisset, formidolosum pauci virum insignem, & ignavo Principi prægravem.* Tac. l. 11. Annal. (b) *Vis consiliorum penes Annum Bassum legionis Legatum. Is Silvanum socordem bello, & dies rerum verbis terentem, specie obsequii regebat, ad omniaque, quæ agenda forent, quieta cum industria aderat.* Idem l. 3. Hist. (c) Tass. can. 2. (d) Tac. l. 3. Hist. (e) *Surde ad fortia consilia Vitellio aures.* Idem l. 3. Hist.

solebat accipere. Ministri quasi vela sunt, quibus Princeps navigat, quòd si ampla illa sint, navicula autem principis exigua, & porro laxari velint potius quàm contrahi ejus se capacitati aptando, navem omnino domergent.

SYMBOLUM XXXVII.

UT Princeps è tempestate emergat instructus de omnibus casibus, in quos illum Fortuna adversa potest conjicere, Emblemate præsentis ante oculos propono electionem damni minoris, quando majora evitari nequeunt. Ita Naucleus solet, qui ab omni salutis spe derelictus, obluendo tempestate, aut dextre illa utendo, explorat littus, & navi terram petit, ubi si illa frangatur, vitam tamen & merces servat integras. Romanis, laudi datum fuit, quod salutis propriæ consulere, quoties Fortunæ sese opponere (a) non liceret. Fortitudo Principis non in resistendo solum consistit; sed in eo etiam, ut expendat pericula, & cedat minoribus, si majora superari non possint. Etenim sicuti Prudentiæ est prævenire, ita Fortitudinis & Constantiæ æquo animo tolerare id, quod Prudentia declinare non potuit. Qua in re eximius plane fuit Rex (b) Alphonsus Sextus, in rebus secundis modestus, fortis in adversis, ad omnem eventum semper paratus. Inanis est illa gloria, Principis, qui majori cum temeritate, quam constantia animi eligit, mori potius in periculo graviori, quam in minori salvus evadere. Magis famam suam in consilium adhibet, quam salutem publicam, nisi illud etiam sit, quòd defiat animus ad spernendas opinioniones Vulgi, qui temere, & absque notitia casuum, ea quæ prudenter statuta sunt, improbat, & dum in periculo est, nollet effectui dari, quæ tam periculosa sunt, & violenta. Animus fortis videtur interdum, & igna-

O o

igna-

(a) Validam & laudatam antiquitatem, quoties fortuna contra daret, salutis confis-
sisse. Tacit. lib. 11. Annal. (b) Mar. Hist. Hisp. lib. 10. cap. 7.

ignavia est: cùm enim fortitudo desit ad sperandum in periculo, nos in illud ipsum turbatio metûs (a) conjicit. Quando fortitudinem Prudentia comitatur, considerationi locus est, & si in minori periculo satis secura non sit, majus subire non veretur. Metu emori debilitas animi est. Nulla major fortitudo, quàm quæ ab extrema necessitate (b) oritur. Remedium nec sperare, nec desperare, ultimum rebus desperatis solet esse remedium. Sic navis interdum servata fuit: nam cùm littus, quòd arenosum non esset, secure petere non auderet, alto mari sese commisit, & vi fluctuum evasit incolumis. Periculum unum alterius solet esse (c) remedium. Eò spectabant, ni fallor, ii, qui in conjuratione contra Galbam auctores ei erant, ut primo mox furori (d) occurreret. Armis propugnabat Garsias Gomefius Castrum Mundanæ Cæsarianæ (cui temporibus Regis Alphonsi Sapientis is præerat Governator) & tamen si milites suos omnes aut interfectos cerneret, aut vulneribus faucios; dedere tamen illud noluit, nec accipere condiciones quantumvis honestas ab Africanis sibi oblatas: horum enim fidei non satis fidendum ratus, inter fidelitatis suæ brachia occumbere gloriose maluit, quàm inter hostiles manus; & quod mortem illi allaturum videbatur mire illi conciliavit animos hostium, qui tantam generosæ mentis constantiam & fortitudinem admirati, injecto in castrum unco vivum inde extraxerunt, magna illum tractantes cum humanitate, curatis etiam vulneribus, quæ obsidione durante acceperat. Tanta virtutis vis est, ut ipsis etiam hostibus grata sit. Longè pluribus vitam fortitudo dedit, quàm metus. Nescio quis Deus illam comitetur, qui eam è periculis eruat. Eò tempore, quo Rex Ferdinandus Sanctus Hispaniam armis cinxerat, Garsias Percusius Vargas civis Toletanus, & alius quidam, divulsi à cæteris ripam Bætis fluminis inambulabant, cùm ecce ex improvviso septem sibi Mauros equites imminere conspiciunt: monet socius cedendum, Garsias tamen, ne turpi fuga iguaviæ ignominiam susciperet, diducta casside, & lanceam manu vibrans, solus adversum progreditur; hostes cognito quis esset, & admirati imperterritum illum animum, transire illum sinunt, & certamine abstinere: saluti nimirum fuit heroica illa fortitudo; nam si una cum socio se dedisset in fugam, infecti illum fuissent hostes, & captivum abduxissent. Animo soluto ac libero opus est ad examinanda pericula, quoad rumorem primum, tum quoad eorum gravitatem. Quoad rumorem quidem, nam ob distantiam plerumque æstimantur majora; vulgus ad audita trepidat, & seditiose cum augmento latius ea spargit ac disseminat, exultans gaudio in malis suis propriis ob casuum novitatem, aut quia præsentem gubernationem improbat. Decet igitur, ut Princeps constantem se gerat, & vanas ejusmodi apprehensiones auctoritate sua dissipet. Exemplo Tiberius docuit: quicquid enim ferret rumor, de trium nobilissimarum Provinciarum Hispaniæ, Galliæ & Germaniæ defectione, ipse tamen (e) *tanto impensus in securitatem compositus, neque loco neque vultu mutato; sed, ut solitum, per illos dies egit: altitudine animi, an compererat modica esse, & vulgatis leviora?* Si Princeps semel succumbat formidini, nil deinceps certi statuere poterit; (f) *quia in metu consilia prudentium, & vulgi rumor juxta audiuntur.* Uti Vitellio accidit in bello civili cum Vespasiano, Pericula imminencia ideo majora videntur, quia metus horrore quodam ea vestit & præsentia grandiora efficit; dumque evitare ea cupimus, in alia incidimus, longe graviora, quæ tamen si longinqua appareant, vicina tamen postea experimur. Fallimur pro-

(a) *Timidos & ignavos ad desperationem formidine properare.* Tac. lib. 2. Hist. (b) *Acerrima necessitas est, quam ultima necessitas extundit.* Sen. (c) *Imminentium periculorum remedium ipsa pericula ratus.* Tac. lib. 11. Annal. (d) *Proinde intuta, qua indecora: vel si cadere necesse sit, occurrendum discrimini.* Idem lib. 1. Histor. (e) Tac. lib. 3. Hist. (f) Idem lib. 3. Hist.

profectò, si putemus interjecto à nobis temporis spatio differri aut arceri ea posse. Multa evanescere, quia ultrò iis itum est obviam! contra multa sese armârunt fortius adversus eos, qui ea fugere cogitabant, & reipsa periculum esse cœpit, quod antea sola fuerat imaginatio; quemadmodum Syriorum exercitui accidit in obsidione urbis (a) Samariæ. Plures periculi metûs sustulit, quàm ipsum periculum. Quid vanus timor possit, ante annos paucos Madriti vidimus, in publico Taurorum certamine, quando subitò exortus rumor, de loci, ubi concurrebant, periculo, percussit aures civium, & ignorata causa omnes timebantur. Formidini fuga quorundam vires addidit, quia rei certitudinem nolebant expectare, idè multi mortem reperere in iis ipsis mediis, quibus vitæ suæ consulere cogitabant; & sanè longè majus fuisset damnum, nisi constantia Regis Philippi Quarti, in quem omnium conjecti erant oculi, immota ad commotionem popularem, & rumorem periculi, trepidantes subditorum animos crexisset. Nisi Princeps in rebus arduis & periculis vulgi metum coërceat, turbantur consilia, omnes præcipiunt, & nemo (b) exequitur.

§. Nimia etiam periculorum fuga causa est sæpè, cur Status funditus pereant. Suis certè, & Electorali dignitate spoliatus non fuisset Fridericus comes Palatinus, nisi post Pragensem cladem alas ei addidisset timor, ut relinqueret omnia: facillè enim aut Pragæ, aut alibi cum residuis copiis pedem figere potuisset, & cum Imperatore redire in gratiam, minus damnum, minusque periculum eligendo.

§. Sæpenumerò metus sub aliena specie ita rectè nos decipit, ut prudentiam, existimemus, & constantiam pro temeritate habeamus. Nonnunquam dubii hæremus & ancipites, nec satis statuere possumus, quid agendum, & periculum interim propius sit. Non timenda sunt omnia, neque semper tam matura deliberatione opus est; nam prudentiam inter & temeritatem egregia sæpe facinora designat Fortitudo. Magnus (c) Dux fluvium Lirim aliquando ingressus cum exercitu, magna rerum penuria laborare cœpit, adeò ut miles malè contentus dilaberetur; cumque Centuriones auctores illi essent, ut receptui caneret, sic fertur respondisse: *Ego verò apud hunc animum statui, uno potius terræ passu potiri, ubi sepeliar, quàm retrogredi, etiamsi annos centum vitæ possem adjicere.* Heroica vox, digna fortitudine Viri tanti, & prudentia. Optimè nòrat, absque temeritate aliqua se in eo casu sperare non posse, sed expendens periculum ad armorum existimationem, quæ sola & unica ejus factionem sustentabat in regno, quoddam à successu expeditionis illius dependebat, omnia in aleam unius prælii dare maluit, & suam tueri existimationem, quàm absque ea regnum paulatim amittere. O quoties, quia ferrum non cohibetur tempori, in causâ sumus, cur vulnerum carcinoma grassetur longiùs.

§. Quædam pericula seipsis evanescent; alia tamen augefcunt per incuriam, atque adeo lenta quasi febris conficiuntur regna, & intereunt. Quædam ingnota prorsus sunt, & adversus ista satis cavere non potest, quia citiùs ingruunt, quàm parentur re: illa. Alia nota sunt quidem, sed contemnuntur: & ab his plerumque pati solent negligentia, & confidentia nimia. Nullum periculum, quantumvis parvum

O O 2

aut

(a) Dominus sonitum audire fecerat in castris Syria, currum, & equorum, & exercitus plurimi, dixeruntque ad invicem: Ecce mercede conduxit adversum nos Rex Israël, Reges Hethæorum & Egyptiorum & venerunt super nos. Surrexerunt ergo & fugerunt in tenebris. 4. Reg. c. 7. 6. & 7. (b) Quæ jusserrat vetare, quæ veterat jubere mox, quod in perditis rebus accidit, omnes præcipere, nemo exequi. Tac. lib. 3. Hist. (c) Mar. hist. Hisp. l. 28. c. 5.

aut exiguum, ideo sperni debet: tempus enim, & accidentia alia sæpe majus illud efficiunt, & fortitudo non tam in superandis, quam in avertendis periculis consistit. Vivere in conspectu periculi, perinde quasi est, ac illud reipsa subire, & experiari. *Nemo mortalium juxta viperam somnos securos capit, quæ etsi non percutiat, certe sollicitat; tutius est perire non posse, quàm juxta periculum non periisse.*

§. Nec minus fallere nos solet spes & fiducia. quam in alienâ Clementia ponimus, quando ad declinandum unum periculum incidimus in aliud gravius, hostis nimirum arbitrio nosmet committendo. Contemplamur in eo generositatem veniæ, non vindictæ, aut ambitionis impetum. Dolore nostro, & afflictione illius metimur misericordiam, & facilè nobis persuademus fore, ut ad remedium malis nostris adferendum commoveri possit. Cum Jacobus Tertius Majoricæ Rex viribus par non esset Petro Quarto Aragoniæ Regi affini suo, qui nescio quo prætextu sceptrum illi eripere cogitabat, ejus sese commisit arbitrio existimans hac sua demissione obtenturum se, quod armis non poterat; verùm plus in Rege illo dominandi libido potuit, quam Clementiæ virtus, adeoque regno illum pariter & titulo regio exiit. Ita nos fallunt pericula, & majus esse deprehendimus interdum, quod tanquam minus aliis eligimus. Nullum consilium securum, quod iis innitur principiis, quæ ab alieno dependent arbitrio. In eo nosmetipsi decipimus, quod putamus, nihil acturos alios, quod aut religioni, aut justitiæ, aut consanguinitati, aut amicitia, aut honori eorum proprio, & utilitati adversatur; neque advertimus, non semper ea facere homines, quæ magis è re ipsorum forent, aut quæ deberent; sed secundum animi passionem potius, & prout ipsi intelligunt: atque adeò actiones illorum non ad amissam rationis examinandæ sunt solum, sed etiam ad malitiæ regulam, experientiam injustitiarum & tyrannidum, quas passim Mundus exercet.

§. Pericula optimi sunt Principis magistri. Præterita docent curare præsentia, & futura prævenire: Aliena erudiunt, sed facile è memoria excidunt. Propria damnorum signa quædam & cicatrices relinquunt in animo; uti & metum id, quod vim imaginatricem semel offendit. Cavendum igitur, ne ea omnino contemptus eradat aut oblivio, præsertim quando ex uno erepti periculo existimamus nos deinceps ab eodem fore liberos, aut certè si redierit, nobis non nociturum: etsi enim una aliqua circumstantia, quæ non facilè iterum evenit, pericula dissipet; aliæ tamen, quæ sæpe accidunt plane novæ, sic eorum augment gravitatem, ut superari nequeant.

S Y M B O L U M XXXVIII.

A Natura manavit hæc universa rerum Respublica, & mixtorum Imperium cujus supremam potestatem ipsa sibi vindicat; atque ut illud stabiliret firmius, & securius retineret, tantoperè amari ab iis voluit, ut licèt elementa pugnent inter se, admirabili tamen quodam consensu in conservationem ejusdem conspirarent. Brevi ruerent omnia, & dissolverentur, si odio haberent Naturam rerum principem ac dominam, quæ mutuis benevolentia & amoris vinculis, velut sanctissimo quodam nexu illa jungit inter sese ac copulat. Amor iste est, qui terram suis libratam ponderibus sustinet, & circum illam cælestes orbes facit circumagi. Discant Principes ab ista rerum conditarum Monarchia, fundata in primo illarum, esse se, suosque subditos tueri amoris beneficio, quæ fidissima est (a) custodia, qua gaudere possunt:

Non

(a) Corporis custodiam tutissimam esse putatum, in virtute amicorum, tum in benevolentia civium esse collocatam. Isoc. ad Nic. Claud.

*Non sic excubiæ, non circumstantia pila,
Ut tutatur amor.*

Unum inexpugnabile munimentum, amor civium. (a) Ea de causa apes Regem legunt absque aculeo, quia armis non indiget, qui amari debet à subditis. Nequaquam vult Natura, lædere possit is, cujus est moderari Rempublicem, ne odio illi sit, & se perditum eat. El major poderio, e mas cumplide (ait Rex Alphonfus (b) in quadam lege) que el Emperador puede aver de fecho en su señorio, es quando el

*ama a su gente, e es amado della. Summa; absolutissimaque, quam obtinere Imperator ul-
lus possit, potentia illa est, si subiectos sibi populos amet ipse, atque ab iisdem vicissim ame-
tur. Corpus defendit caput, quia charum hoc habet, ob directionem suam &
conservationem: si illud non amaret, non objiceret brachium, ut ictum venien-
tem excipiat. Quis sese periculis offerret, nisi suum diligeret Principem? Quis co-
ronam ejus tutaretur ac defenderet? (c) Totum Castellæ regnum Henrico Trasta-
maræ Comiti contra Regem Petrum Crudelem auxilio adfuit, quia ille in amore,
hic odio erat omnibus. Initium primum everfionis Regnorum. & mutationum in
Rebuspublicis, odium est. Incurrerunt in hoc apud subditos suos Reges Ordo-
nius & Froyla (d) Secundus, unde invisio jam Regum nomine Castella Reipubli-
cæ formam induit, divisio inter duos judices Imperio, quorum alter paci præesset,
alter militia. Lusitania nunquam adversus Reges suos arma sumpsit, nec ab eo-
rum descivit obedientia, quia sincero amore eos complectitur; quòd si aliquando
unum exclusit, & admisit alium ideo fuit, quia unum charum, alterum ob ma-
lam gubernandi rationem habebat odio. Jacobus Primus Aragoniæ Rex (a) Al-
phon-*

P p

(a) Sen. de Clem. lib. 1. cap. 19. (b) Lib. 3. 11. tt. 1. p. 2. (c) Mar. Hist. Hisp. (d) Mar. Hist. Hisp. lib. 8. cap. 3.

phonso Sapienti suadebat, amari potius optaret, quam timeri à subditis, & Ecclesiasticorum ac vulgi sibi pararet studia, ut tanto majori cum robore Nobilitati se posset opponere. Quod consilium si fuisset secutus, Coronam non perdidisset. Simul ac Nero amari desuit, conjurationes contra eum fieri cœperant, id quod in faciem illi exprobravit Subrius Flavius: (a) *Nec quisquam, ajebat, tibi fidelior militum fuit, dum amari meruisti. Odisse cœpi, postquam parricida matris & uxoris, auriga, histrio, & incendiarius extitisti.* Majestas & potentia Regis non in suamet ipsius persona consistunt, sed in affectu & voluntate Subditorum. Si isti male affecti sunt, quis hostibus se objiciet? Pro sua conservatione Populus Rege indiget, sed illam sperare non potest ab eo, qui invisum & odiosum se reddit. Prudenter sane hoc præviderunt Aragonii, quando evocato ad sceptrum (b) Petro Atharesio Domino Borgiae, à quo descendit Illustrissima & Antiquissima Domus Ducum Gandiæ, pœnitentia postea ducti, Regem eum habere noluerunt, eò quòd viderent antè etiam, quàm eligeretur in Regem, se asperius & minùs benevolè ab eodem tractari. (c) Contra ac fecit Ferdinandus Primus Aragoniæ Rex, qui benevolentia & amore omnium sibi in illo Regno devinxit animos, uti & in Castella eo tempore, quo habenas illius moderabatur. Multos Principes periisse vidimus, quod timerentur, nullum adhuc, quod amaretur. Curandum itaque Principi, ut à subditis diligatur, formidetur ab hostibus: nisi enim id fiat, tametsi victor evadat, illorum tamen manibus tandem morietur, id quod Bardano Persarum Regi (d) accidit. Amor & reverentia sociari possunt, non item amor & servilis metus.

(e) *Quem metuunt, oderunt,*

Quem quisque odit, periisse expetit.

(f) *Nec quenquam a multis metuendum esse arbitror.*

quin ad eum ex multis formido recidat. Quæ major infelicitas, quam imperare iis, qui per metum parent, & corporibus dominari, non animis? Illud inter Principem justum, & tyrannum interest, quod ille armis utatur ad tuendos in pace Subditos; hic vero, ut suæ adversus illos securitati consulat. Si vires & potentia Principis invisi tenues sint, periculo apud Subditos sunt expositæ; si magnæ, multo etiam amplius: quò enim est major, eò majori cum sollicitudine salutis suæ prospicere satagunt; tanquam qui verentur, ne una cum Majestate augetur ferocitas, quomodo in Bardano Persarum Rege videre fuit, qui *ingens gloria, atque eo ferocior, & subjectis intolerantior* extitit. (g) Attamen si non periculi causa, ob gratitudinem saltem cavendum Principi, ne metuendus sit iis, à quibus habet, quod Principis fungatur officio. Quare indignissima fuit illa vox Imperatoris Caligulæ; *Oderint, dum metuant*; perinde atque Imperii securitas in metu consisteret. (h) Immo *nulla vis imperii tanta est, quæ premente metu potest esse diuturna.* Et tametsi dixerit Seneca: (i) *Odia, qui nimium timet, regnare nescit: Regna custodit metus*; tyrannica tamen vox est, aut certe intelligi debet de timore illo vano, quo laborare solent interdum Principes, etiam cum æqua præcipiunt, ne scilicet forte offendant alios, quod utique perniciosum est, & auctoritati eorum, ac potentiæ haud parum derogat. Regnare non poterit, qui constans & fortis non fuerit in contemnendo improborum odio, quod conservedur boni. Nec mitigatur Caligulæ sententia ex eo, quod

(a) Tac. lib. 15. Annal. (b) Mar. Hist. Hisp. lib. 10. c. 15. (c) Mar. Hisp. l. 20. c. 8. (d) *Claritudine paucos inter senum Regum, si perinde amorem inter populares, quam metum apud hostes quæsiisset.* Tacit. lib. 11. Annal. (e) Enn. (f) Salust. (g) Tacit. l. 11. Annal. (h) Cicero. (i) Seneca.

quod sustulit & adjecit Imperator Tiberius dicendo: *Oderint dum probent.* Etenim nulla illius probatur actio, qui aliis odio est. Omnia improbat, & in deteriorem partem interpretatur odium. (a) *Inciso semel Principe, seu bene, seu male facta premunt.* Tyranno necessarium videtur, subditos metu continere, quia imperium ejus violentum est, & sine violentis mediis diu conservari non potest, cum desint duo illa Naturæ & obsequii vincula, quæ teste Rege Alphonso Sapiente; (b) *son los mayores debdos que Ome puede aver con su Señor. Ca la Naturaleza le tiene siempre atado para amario en oyr contra el, e el Vasallaje para servirle lealmente. Nexus sunt firmissimi, quibus domino adstringi subditus potest. Hunc enim uti diligat perpetuo, neque ledere iniquam audeat, natura præstat; eidem ut fideliter seruiat, efficit subjectio ipsa & obsequium.* Et cum Tyrannus satis sciat sine funiculis istis sincerum inter ipsum & Subditos suos amorem esse non posse, per vim etiam obtinere contendit, ut operetur metus, quod naturalis aliàs affectus deberet efficere, & sicut semper (c) *præsumit sæva perturbata conscientia*, ita eadem exercet quoque in alios. Funesta tamen Tyrannorum omnium exempla abunde docent, quàm medium aliud parum diuturnum sit. Tametsi verò per multas ætates, solo penè metu conservatum vidimus Imperium Turcicum, Moscovitarum, & Tartarorum, in comparisonem tamen venire non debent Nationes istæ immanitate barbaræ, & tam asperis moribus, ut belluinam potius præ se ferant naturam, quam humanam: quippe quæ pœnis magis, quam ratione duci soleant, quamobrem absque illis coërceri non possent, sicut nec absque vi aliqua & metu domari possunt belluæ. Verum tamen animi generosi ad obedientiam & fidelitatem vi aut fraude cogi se non sinunt, sed sinceritate & ratione induci volunt. *Eporque (ait Rex Alphonfus sapiens) las muestas Gentes son leales, en de grandes corazones: por eso anmenester, que la Lealtad se mantenga con Verdad, e la Fortaleza de las voluntades con Derecho, e con Justitia. Et quoniam nostri hi populi fideles juxta sunt, atque magnanimi, curandum est, ut veritate fidelitas, animi vero magnitudo æquitate ac justitiâ alatur, ac conservetur.*

§. Solet Principem inter & Subditos esse inclinatio quædam, & consensio naturalis, quæ amabilem illum reddit, absque eo quod alia diligentia opus sit: fit enim nonnunquam, ut ametur etiam Princeps, quid odium merebatur, & contra. Et licet seipsis facile sui amorem concilient eximiam tum animi, tum corporis virtutes ac dotes, id tamen non semper præstant, nisi eas comitetur grata quædam benignitas, & suavitas oris exterior, quæ mox per ipsos oculos, velut animi fenestras, præstantiam interiorum foras exhibeat, & affectum aliorum blande sibi devinciat. Præterquam quod facile accidat, ut aut casus aliquis, quem prævertere non licuit, aut sinistra aliqua apprehensio hoc gratiæ & amoris vinculum non inter Principem & subditos ita dissolvat, ut iterum coalescere deinde nunquam possit; Multum tamen ea in re poterit artificium & industria rite gubernandi, cum satisfactione & Vulgi & Nobilitatis, si Princeps nimirum omnes caveat occasiones, quæ irritare illum queant, & sic in omnibus agat, ut bona de regimine ipsius nascatur opinio. Quia vero sparsim in hoc libro traduntur media, quibus subditorum benevolentia conciliari potest, illud solum nunc dico, ad illam obtinendam valere plurimum Religionem, Justitiam & Liberalitatem.

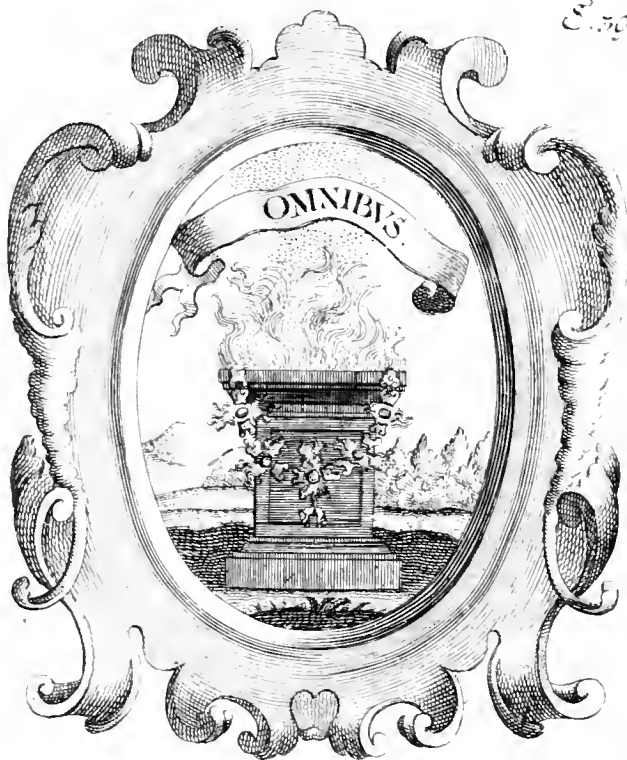
§. Cæterum, quia sine aliqua timoris specie amor in contemptum facile verteretur, & hebesceret acies auctoritatis (d) regiæ. Subditis apprimè convenit metus ille, qui ex reverentia, & veneratione nascitur; non is, qui è periculo ob tyrannides, aut injustitias. Principem ideo fieri formidabilem, quia aut nihil tole-

(a) Tac. lib. 1. Histor. (b) Lit. 23. tt. 15. p. 2. (c) Sap. 17. 11. (d) *Timore Principis aciem auctoritatis suæ non patitur hebescere.* Cic. 1. Cat.

rat indignum, aut conservat Justitiam, aut vitia detestatur; tantopere expedit, ut absque isto subditorum metu diu semetipsum tueri nequeat: omnes enim natura libertatem appetunt, & pars hominis inferior rationis detrectat imperium, nec aliter quàm metu se finit corrigi. Debet itaque Princeps ita edomare subditos, uti domari solet pullus equinus (figura præsentis Emblematis) cui manus eadem, quæ popismate eum demulcet, & jubar peccit, virga etiam minuitur. In arca tabernaculi Virga simul & Manna asservabantur, ad significandum opinor, in Principe severitatem & benignitatem jungi debere. Solatio erant Davidi virga pariter & baculus Dei: si enim illa infligebat verbera, hic eundem (a) sustentabat. Cùm Deus in monte Sinai populo Israëlitico legem Decalogi daret, fulguribus de cælo & tonitruis illum territabat, & musica simul ac harmonia cælesti (b) deliniebat. Utrumque opus est, ut subditi in cultu & amore constantes persistant. In id ergo incumbat Princeps, ut amari se faciat pariter, & timeri: curet, ut se ament tanquam subditorum conservatorum; ut metuant tanquam animam legis, à qua falus omnium & falus omnium & fortunæ dependent: ut se ament, propter, præmia; ut se metuant, propter pœnas: ut se ament, quia adulationes in aurem non vult admittere, ut se metuant, quia non tolerat licentiam nimiam: ut se ament, ob suam benignitatem; ut se metuant propter auctoritatem: ut se ament, quia pacem promovet; ut se metuant, quia ad bellum paratus est. Ea ratione, ut boni Principem amando habeant, quod metuant in illo; improbi vero eundem metuendo, habeant in eo, quod diligant. Timor iste tam necessarius est ad sceptri conservationem, ac noxius & periculosus is, qui è superbia, injustitia, & tyrannide Principis nascitur, quia adducit in (c) desperationem. Unus ad libertatem aspirat, etiam cum Principis ruina, confringente Deo (d) virgam eorum, qui nimis aspere dominantur: alter vero cavere studet indignationem ejusdem, & pœnam, rationi se conformando. Ita loquitur Rex Alphonfus Sapiens; (e) *Otro si lo deben temor como Vasallos à su Señor, aviendo miedo de fazer tal yerro, que ayán à perder su amor, e caer en pena, que es manera de ser vidumbre. Præterea necesse est, ut eum tanquam servi Dominum, vereantur, timeantque tali se delicto obstringere, ob quod ejusdem amore excidant, & sese pœna (qui servitutis modus est) reddant obnoxios.* Timor iste eodem partu cum amore nascitur: neque enim amor esse potest absque metu perdendi rem amatam, attentus semper ut in in ejus gratia se conservet. Quia tamen non æque est in potest Principis, ut ametur ac ut metuatur, ideo melius est securitatem suam in hoc timore fundare, quàm in solo amore, qui utpote voluntatis proles inconstans est & varius, neque ullæ blandiendi artes sufficere possunt ad effectus omnium conciliandos. Illum Principem magnum ego Gubernatorem existimaverim quem vivum timuerint subditi, amaverint mortuum, quomodo factum Regi Ferdinando Catholico: nam si amatus non fuerit, sufficet æstimari illum, ac metui.

(a) *Virga tua, & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.* Psal. 22. 4. (b) *Et ecce cæperunt audire tonitrua, ac micare fulgura, & nubes densissimas operire montem: clangorque buccina vehementius perstrepebat.* Exod. 16. 19. (c) *Ita agere in subjectis, ut magis vereantur severitatem, quàm ut servitiem ejus detestentur.* Colum. (d) *Contrivit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium cadentem populos indignatione.* Isa. 4. 5. & 6. (e) L. 15. tt. 13. p. 2.

SYMBOLUM XXXIX.

IN numismate quodam antiquo fulgur inscriptum, cernitur supra aram, ad significandum, Principis severitatem debere cedere precibus. Symbolum oculis molestum, quia punitionis fulgur sic ad vivum exprimitur, & tam veniæ proximum, ut metus ipsam pene spem benignitatis aræ in desperationem adducere posse videatur. Et quamvis deceat interdum, ut vultus Principis, cui reus de genibus supplicat, præ se ferat eodem tempore, & terrorem Justitiæ, & Clementiæ suavitatem; id tamen non semper expedit: esset enim contra Spiritûs Sancti monitum, qui vult, ut ex ejus facie, Vita & Clementia (a) eluceant. Ea propter in præsentem Emblemate fulgutis loco Vellus aureum supra aram colloco, quod primus introduxit Philippus Bonus Burgundiæ Dux, non pro insignibus (ut multi existimant) fabulosi velleris Cholchici, sed pellis illius, seu velleris Gedeonis, quod solum, in signum victoriæ arentibus circum agris rore de cælo (b) madebat. Quo Symbolo mansuetudo exprimitur & benignitas, quemadmodum eandem significat Agnus immaculatæ illius Hostiæ Filii Dei oblatus pro mundi salute. Victima est Princeps laboribus & periculis quasi sacrificio destinata pro communi subditorum suorum utilitate. Pretiosum vellus, dives rore, & aliis cæli bonis: in illo habere oportet quovis tempore, quo siti suæ faciant satis, & remedium rebus suis afflictis inveniant, semper affabilis sit, sincerus semper, & benignus erga illos, quo plus efficiet, quàm severitate. Mox arma posuerunt conjurari, cum placidum

Q q

Ale-

(a) In hilaritate vultus Regis, vita: & clementia ejus quasi imber serotinus. Prov. 16. 15. (b) Ponam hoc vellus lanæ in aræ; si ros in solo vellere fuerit, & in omni terrâ succitas sciam quod per manum meam sicut locutus es, liberabis Israël. Judic. 6. 37.

Alexandri vultum intuerentur. Augusti serenitas manus Galli illius cohibuit, qui eum ex Alpibus dare volebat præcipitem. (a) Rex Ordonius Primus ita modestus fuit, ac suavibus moribus, ut subditorum animos mire sibi divinxerit. Regem Sanctium hujus nominis Tertium cognominarunt Desideratum, non tam ob brevem ejus vitam, quàm benignitatem. Aragonii ad coronam admiserunt Infantem Ferdinandum Regis Martini Nepotem, capti suavitate morum, qua excellebat. (b) *Comitas & temperantia nulli invisita.* Satis per se ipsam gravis est, & odiosa obedientia; Princeps asperitatem ne addat, hæc enim lima esse solet, qua libertas naturalis servitutis catenam dissolvit. Si Principes tempore adversæ fortunæ comitate & mansuetudine sibi utendum existimant, ut illam corrigant, quidni etiam utantur in prospera, ut hanc conservent? Vultus Principis benignus dulce quoddam in animos est imperium, & dissimulatio dominatus. Funiculi Adam, quibus corda attrahi dixit Oseas (c) Propheta, mores sunt humani & suaves.

§. Benignitatis nomine non hic eam intelligo, quæ ita vulgaris est, ut contemptum pariat, sed quæ gravitate quadam, & auctoritate ita suaviter condita est, ut amor in subdito locus sit, stipata tamen reverentia & veneratione: nam si hæc desit, amor facile in nimiam vertitur familiaritatem, & æquitatem affectat. Quod si illud Majestatis (d) augustum non conservetur, nihil inter Principem & subditum intererit discriminis. Oportet igitur, ut & personæ cultus (quemadmodum alibi diximus) & comis gravitas regiam dignitatem sustineant: neque eam ego probare possum, si princeps ita se familiarem faciat omnibus, ut de illo dici possit, quod de Julio Agricola, qui erat (e) *cultu modicus, sermone facilis, adeo ut plerique, quibus magnos viros per ambitionem æstimare mos est, viso aspectoque illo, quærent famam, pauci interpretarentur.* Nam quod vulgare est & commune, mirari nemo solet; ex admiratione autem reverentia nascitur. Aliqua gravis severitas oportet ut è Principis ore emicet, & extraordinarium aliquid in tota corporis habitudine, & incessu Regio, quæ supremæ potestatis indicium sit; severitate tamen & suavitate ita temperatis inter se, ut amorem & venerationem, non metum in subditis (f) concilient. Sæpius in Gallia ferrum audaciùs sævit in Majestatem Regiam ultrà quam par erat familiarem. Neque affabilitas auctoritatem diminuat, neque amorem (g) severitas; id quod in Agricola admiratus fuit Cornelius Tacitus, & collaudavit hoc nomine Titum Imperatorem, qui (h) *ut super fortunam crederetur, decorum se promptumque armis ostentabat, comitate & alloquiis officia provocans, ac plerumque in opere, in agmine gregario militi mixtus, incorrupto Ducis honore.* Eo modo Princeps componat vultum, ut servando auctoritatem is alliciat: ut gravis videatur, non asper nimium; ut animos erigat, non ad desperationem adducat, suaviter semper & decore subridens aliquantulum, cum verbis benignis, & graviter gratiosis. Sunt, qui Principes se non credant, nisi mores quosdam inconditos præ se ferant, ut asperitatem in verbis, in fronte, & motu corporis, præter communem aliorum hominum consuetudinem, perinde ac fictores imperiti, qui artificium & perfectionem Colossi in eo existimant consistere, ut maxillas habeat inflatas, labia eminentia, pendentia supercilia, inversos & contortos oculos.

(a)

(a) Mar. Hist. Hisp. lib. 7. c. 16. (b) Tac. lib. 11. Annal. (c) *In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis.* Ose. c. 11. 4. (d) *Comitas facile fastum omne atterit, & in familiari consuetudine agrè custodias illud opinionis augustum.* Her. lib. 1. (e) Tac. in vit. Agr. (f) *Et videri velle non asperum, sed cum gravitate honestum, & talem, ut eum non timeant obvii, sed magis revereantur.* Arist. Pol. l. 5. c. 11. (g) *Nec illi, quod rarissimum est, aut facilitas auctoritatem aut severitas amorem diminuit.* Tac. in vita Agric. (h) Tac. lib. 5. Hist.

(a) *Celsa potestatis species non voce feroci,
Non alto simulata gradu, non improba gesta.*

Tam terribili aspectu erat Assuerus Rex ut ingressa ad ejus alloquium Regina Esther (b) animo linqueretur: atque ut ad se rediret necesse fuit, ut spiritu Regis divinitus in mansuetudinem (c) converso, sceptrum tangere juberetur, ut videret, non esse nisi truncum deauratum & hominem (d) non visionem, qualem sibi fuerat (e) imaginata. Si istud in Regina efficere potuit Majestas nimium severa & incondita, quid non faciet in homine aliquo pauperculo & afflicto? Sacrae paginae Principem appellant (f) Medicum immo (g) Patrem, sed nec ille ægrum curat, nec hic filium gubernat inhumaniter.

§. Quod si ex occasione interdum conturbata frons Principis, nubibus obducetur contra subditum, talibus in reprehensione utatur verbis, ut virtutes ejus collaudet primum, & deinde turpitudinem delicti ei ponat ob oculos, atque ita generosum illi pudorem incutiat, siquidem ad virtutis lucem vitii umbra apertius sese prodit. Cavendum quoque, ne reprehensio tam gravis sit & publica, ut perdita jam existimatione, subdito amplius integrum non sit eandem reparare, neve in delicto obstinet animum. Commisceantur ergo inter se ira & benignitas, pœna & præmium: quomodo in vellere aureo tectentur silicibus, & inter illos in medio flammæ igneæ, ad significandum cor Principis pyriti vel silici debere esse simile, quod iræ suæ scintillas teneat abditas, ne cui temere noceant; ita tamen dispositum, ut si fortè à quopiam offendatur, aut afficiatur injuria, in vindictæ aut justitiæ flammis exardescat; non tamen ita pronas in executionem, quin rorem velleris unà in promptu habeat ad extinguendas illas, aut saltem moderandas. Ezechia dicebat Deus: (h) *Ut adamantem, & ut silicem dedi faciem tuam*, per hunc justitiæ constantiam, per illum vero ignem pietatis symbolicè innuens.

§. Quod si Princeps naturam suam asperam & inhumanam domare nequeat, benignam saltem alat familiam, quæ vicem illius suppleat, benevolè eos accipiendo, qui negotiorum causa ad aulam ipsius invifunt. Sæpe amatur Princeps aut odio habetur ob suos domesticos. Multum equidem celare possunt & tegere (ut alibi diximus) asperos Principis sui mores, si prudenter eos mitigare noverint, aut excusare cum gratia.

§. Nationes quædam Majestatem Regiam, dum audientiam concedit, post vela & cortinam abdunt, ut nunquam oculis coram videatur à populo. Mos inhumanus Regibus, crudelis ac barbarus subditis, si quando in manibus non licet, ne in præsentia quidem sui Principis solatium invenire possint. Poterit secessus ille magis metuendum reddere Principem; magis amabilem efficere nunquam poterit. Per oculos & aures amor sese in cor penetrat. Quod nec visu, nec auditu percipitur, amari non solet. Si Princeps oculis se subducat, & linguæ; necessitatibus subditorum se subtrahit, earumque remedio. Lingua instrumentum facile est, quia animos omnium conciliare debet. Ne illam duram & intractabilem Princeps faciat. Quia lingua breviori fuit, & impeditiori Rex Joannes Primus, (i) faventes

Q q 2

Lu-

(a) Claud. (b) *Eratque terribilis aspectu. Cumque elevasset faciem, & ardentibus oculis furorem pectoris indicasset, Regina corruit.* Esth. 15. 9. & 10. (c) *Convertitque Deus spiritum Regis in mansuetudinem.* Ibid. vers. 12. (d) *Accede igitur, & tange sceptrum.* Ibid. v. 14. (e) *Vidi te Domine quasi angelum Dei, & conturbatum est cor meum.* Ibid. v. 16. (f) *Non sum Medicus, nolite me constituere Principem.* II. c. 3. 7. (g) *In judicando esto pupillis misericors, ut pater.* Eccles. cap. 4. 10. (h) Ezech. 3. 9. (i) Mar. Hist. Hisp. lib. 18. c. 7.

Lufitanos habere non potuit, cùm coronam illam post obitum Regis Petri deposceret.

§. Non sufficit Principem per libellos supplices expedire negotia, quia in illis animi sensa satis explicari non possunt, cùm illos nec suspiria comitentur, nec actiones aliæ, quæ ad commiserationem animum solent inflectere: lacrymas ficas hominis afflicti exhibent solum, nec Principem commovent.

§. Ædium sacrarum portæ semper patent, pateant & illæ palatiorum, quia *Principes instar Deorum sunt*, (a) & tanquam aræ, (uti diximus) ad quas precibus suis in afflictione recurrit populus. Turpe sane videretur, si militi alicui, quæ in aula negotium haberet, facilius foret hostilem Sarissarum rumpere aciem, quàm penetrare ad audientiam per hastas custodiæ Helvetæ vel Germanicæ, velut armatas. Echeneïdes, quæ nec flectuntur precibus, nec aliis benevolentia signis moveri solent. *Sinite, ad me accedant homines*, (dicere solebat Rudolphus Imper) *neque enim idem Imperator sum, ut inclusus in arca delitebam*. Secessus ille ab aspectu hominum furorem efficit animam. Nam (b) *etiam fera animalia si clausa teneas, virtutis obliuiscuntur*. Animus ad gubernationem attentus, & communicatio frequens cum aliis mansuefaciunt mores & amabiles reddunt. Quemadmodum falcones; ita cicurantur Principes, assiduâ in negotiis vigilantia & conspectu hominum. (c) Ramirus III. Legionis Rex regni subditos rebelles expertus est, quod ipse nimis asperis esset moribus, & petentibus aures ægrè concederet. Rex Ferdinandus Sanctus nemini cuiquam illas denegabat, quin promiscuè licebat omnibus usque ad intima penetrare conclavia, & coram, quæ vellent, exponere. Tribus diebus quot hebdomadibus audientiam dabant publicam reges Alphonsus Duodecimus, & Henricus Tertius; Reges item Catholici, Ferdinandus & Isabella. Natura oculis & linguæ posuit ostia, aures autem voluit esse apertas, ut omni hora ad audiendum paterent; quare ne claudat eas Princeps, sed benignè audiat. Præmio soletur, aut spe saltem: hæc enim pars quædam satisfactionis esse solet, qua fovetur meritum. Non utatur semper formulis ordinariis, & generalibus responsis: Hæc enim dantur omnibus, satisfaciunt nemini; nec parum affligit mœrentem animum, si responderi sibi videat, quod nôrat jam antè; quòdve prius etiam, quàm proferretur, ad supplicis aures pervenerat. Non semper Princeps audiat, roget (d) interdum: nam qui non sciscitatur, de re plene cognoscere vix potest. Inquirat igitur, ut statum causæ penitus perspiciat. Audientia institutio esse debet, non sola præsentia, ita illam largiti sunt Rex Ferdinandus Sanctus, Rex Alphonsus Arragonicus, Rex Ferdinandus Catholicus & Imperator Carolus Quintus; quos idem charos & in honore habuerunt subditi, & æstimarunt exteri. Nunc sicuti decet, ut audientia facilis sit, ita & negotiorum expeditio: nemo enim opitulari censetur, qui opem nimium differt. Sunt tamen negotia quædam sic comparata, ut melius sit, tempus errorem detegere, quàm si Princeps aut ministri id faciant: plerique enim omnes, qui negotiantur in aulis, etiam falsa aliqua spe ad tempus lactari malunt, quàm sic demitti è vestigio, ut nihil porro obtineri posse (e) intelligant; id quod in aulis prudenter constitutis industria propria animadverti solet, non dici ab aulicis.

§. Illud ego non probo, si Princeps in plateis & compitis publicis nimis frequens (f) compareat: nam primùm quidem admiratur eum populus, deinde curiosius

---

(a) Tacit. l. 3. Annal. (b) Idem l. 4. Histor. (c) Mar. Hist. Hisp. (d) *Audi tacens simul & querens*. Ecel. 32.11. (e) *Nulla in audiendo difficultas nulla in audiendo mora, audiuntur statim, dimittuntur statim*. Plin. in Pan. (f) *Nam continuus aspectus minus verendos magnos homines ipsa societate facit*. Liv.

fius observat, demum planè fastidit. Quod rariùs incurrit in oculos, in majori est (a) veneratione. Despiciunt oculi, quod jam opinio vulgare fecit. Non expedit plebem eò scientiæ progredi, ut discernere valeat, num catena servitutis, qua tenetur, aurea sit, an ferrea, dijudicando dotes & naturam Principis, (b) cui majorè longinquo reverentia. Nationes quædam in vitio ponunt; si Princeps facile se spectandum aliis præbeat; aut familiaris sit, & humanus. Aliis serveritas & secessus ab hominum consortio displicet, maluntque Principes comes esse & affabiles, uti Lusitani, & Franci. Extrema in utroque periculosa sunt, moderari ea facile poterit, qui in actionibus suis, & gubernandi ratione meminerit, Principem se esse juxtà ac Hominem.

SYMBOLUM XL.

SACRÆ literæ Principes (c) montium nomine indigitant; alios vero colles appellant, & valles. Isthæ comparatio varias inter jam dictas similitudines complectitur. Enimverò Montes imprimis sunt terræ Principes, quia cælo proximi, & superiores reliquis omnibus naturæ operibus; tum etiam propter liberalitatem, qua è penitissimis suis visceribus fontes perenniter manantes suppeditant, quibus sitientes agros & valles irrigant, ac viridi vestiunt gramine, & floribus: illa enim virtus Principum est propria; siquidem per hanc propius, quàm per ullam aliam Princeps accedit ad Deum, (d) qui semper dat omnibus affluenter. Cum hac obedientia promptior est: nam (e) merces ab eo, qui jubere potest, vim necessitatis affert.

R r

Lubens

(a) *Arcebantur conspectu, quo venerationis plus inesset.* Tacit. lib. 4. Hist. (b) Tacit. l. 1. Annal. (c) *Montis Israel audite verbum Domini Dei. Hæc dicit Dominus Deus montibus, & collibus, rupibus & vallibus.* Ez. 6. 3. (d) Jac. 1. 5. (e) Tacit. lib. 14. Annal.

Lubens sese alteri subicit, qui beneficia accipit. Carolus Navarræ Rex, quod beneficus esset ac liberalis, ab omnibus amari meruit. Nobilis cognomentum adeptus. Potuit Rex Henricus Secundus animo suo generoso obliterare sanguinem profusum Regis Petri sui fratris, & jus suum ad coronam ab injuria vindicare. Quid non possit majestas munifica? ad quæ non obliget sceptrum (a) aut eam? Etiam tyrannis dissimulatur & toleratur in Principe, quia largus esse didicit, præsertim si plausum vulgi obtinuerit, succurrendo necessitatibus publicis, & remunerando personas bene meritas. Hæc virtus meo quidem iudicio, Tiberio conservavit Imperium, quia solam, illam semper (b) retinuit, cum cæteras exueret. Veruntamen nihil perniciosum magis in eo, qui imperat, quàm (c) liberalitas & simplicitas, quæ ni adsit modus, in exitium vertuntur. (d) *Mui bien est à* (verba sunt Regis Alphonsi Sapiensis) *la liberalidad à todo Ome poderoso, e señaladamente al Rey, quando usa della en tiempo que conviene, e como debe.* Liberalitas cuiusvis quidem copioso ac potenti viro, at regibus maxime, singulari est ornamento, dummodo tempus in ea exercenda opportunum, modusque observetur. Gasias Sanctius, cognomento Tremulus, Navarræ Rex eadem liberalitate subditorum à se abalienavit animos, quia eos allecturum se speraverat, quia ut esset, unde largiretur, exactioibus & tributis utebatur. Profusio nimia propè à rapina abest, aut tyrannide: ubi enim (e) *Ærarium ambitione exhauserimus, per scelera supplendum erit.* (f) *El que dàmas de lo que puede* (ait Rex Alphonsus Sapiens) *no es Franco, mas es gastador, e de mas arva por fuerza à tomar de lo àgeno, quando lo suyo no le compliere, e si de la una parte ganhar Amigos, por lo que les diere, de la otra serle an Enemigos à quen lo tomare.* Qui ampliora, quàm ærarii modus ferat, largitur, nequaquam liberalis sed prodigus appellandus est, cogeturque, ubi sua exhauserit, aliena rapere. Atque si una quidem ex parte amicos sibi largiendo conciliaverit, ex altera non pauciores sibi inimicos auferendo excitabit. (g) Huic malo cavendo, Regem Henricum Quartum de nimia stipendiorum multitudine admonuit Didacus Arias, supremus ærarii Præfectus, addiditque contrahendum videri famulorum numerum, & salaria iis persolvi solita, qui aut munera sua non rite obibant, aut jam ad ea non amplius erant idonei. Cui ille sic fertur respondisse: *Et ego si Arias essem, majorem pecuniæ quàm liberalitatis rationem habendam ducerem: tu statui tuo consentanee loqueris; ego verò faciam, quod Regem decet nec paupertatem vereor, aut inopiam, nova tributa imponendo.* Regis est dare, & dominatum suum metiri, non particulari, sed communi beneficio, qui verus divitiarum fructus est: quibusdam largior, quia boni sunt; aliis, ut ne sint mali. Dignissima Rege verba, si isthac consideratione largitus fuisset non aliter; verum donationibus extra modum abiit, nullum servando ordinem, nec ad merita cujusquam attendendo; id quod testatus est Ferdinandus ejus affinis: dum in Lege quadam diserte dicit, donationes ab illo factas (h) *por exquisitas, i non debitas maneras.* *Ca à unas personas las hizo sin su voluntad, i grado, salvo por salir de las necesidades, procuradas por los, que las tales mercedes recibieron, i otras las hizo por pequennos servitios, que no erandignos de tanta remuneracion; i aun algunos destos tenian oficios, i cargos, con cuyas renias, i salarios se debian tener por bien contentar, i satisfechos; i à otros diò las dichas mercedes por intercession de algunas personas, queriendo pagar con las rentas Reales los servicios, que algunos dellos aviam recibido de los tales.* Modis neque debitis neque opportunis Quibusdam enim non sponte sua, sed invitis largiebatur, solum ut se difficultatibus expediret, in quas ab Æis ipsis, qui tum accipiebant beneficia, conjectus fuerat. Aliorum tenuia obsequia, neque tanta mercede digna amplis præmiis prosequabatur, quorum non pauci, præterea ex iis, quibus

(a) multi colunt personam potentis, & amici sunt dona tribuentis. Prov. 19. 6. (b) Tac. l. 1. Ann. (c) Idem. l. 4. Hist. (d) L. 18. tt. 5. p. 2. (e) Idem l. 2. Ann. (f) L. 18. tt. 5. p. 2. (g) Mar. Hist. Hisp. l. 22: c. 19. (h) lib. 17. tt. 10. l. 5. Recop.

bus fungebantur, muniis ea capiebant stipendia, quibus contenti esse abunde potuissent. Non nullis demum copiosa largiebatur munera aliorum deprecatione, qui præstita sibi ab his obsequia ære regio remunerari cupiebant. E quibus verbis haud obscure colligere licet, quanta consideratione in donationibus faciendis Princeps uti debeat, ne forte ansam det aliquibus, ut magis eum dominum agnoscant spe munerum inducti, quam quod obediendi animum habeant. Subditus largitor & prodigus seipsum perdit; Princeps vero & se & suos Stacus. Æraria non sufficerent, si Princeps prolixè munificus & liberalis esset, nec cogitaret, deposita illa esse pro necessitatibus publicis. Mons malè non utitur nive, è vaporibus agrorum & vallium congregata in summo ejus vertice; quin in futuram servat æstatem & sensim solutam in rivulos, eosdem iterum derivat campos, à quibus eam hauserat. Nec unà vice omnem fonticulorum suorum aquam penitus effundit: sic enim nec suæ satis faceret obligationi, & ut inutilis sperneretur postea; liberalitas quippe liberalitate consumitur. Non item fontes suos illico grandioribus miscet fluviis, relictis, sitientibus agris & vallibus, ut nonnulli Principes facere consueverunt, qui potentioribus largiuntur, quod debetur pauperibus; arenis vero sitientibus & aridis aquam subtrahunt, ut eam communent plenis lacubus, qui ea minime indigent. Grande scelus est, egenorum sumptibus Potentiorum sibi devincire animos, aut si Respublica ingemiscat, ob largitiones inutiles & vanas, utpote cujus ruina est fastus paucorum, & pompa. Nec absque justa indignatione videt populus potentiae vires tam inutiliter prodigi, quibus defendi ipse debebat, & foveri Dignitas Principis. Munera hominis profusi in pretio non sunt, quia communia, atque à prodigentiæ vitio, non à virtute liberalitatis proficiscuntur; dumque pauculis largitur omnia, offendit multos, & quod in illos effundit, deest omnibus. Qui temere donat & absque delectu, ditat quidem, præmium tamen non confert. Ut his dare possis, qui merentur, necessum est, ut in alios parcus sis. Magna igitur cum prudentia attendere debet Princeps ad justam (a) præmiorum distributionem: nam si hæc rite collata fuerint, etsi non nisi ad paucos pertineant, multorum tamen extimulant animos. Divina Scripturæ sacræ lex fuit, ut (b) oblationes omnes admixtione salis, quod idem est, ac prudentiæ, à prodigalitate & avaritia immunes essent. Attamen verò, quia Principem in omnes beneficium esse oportet, Auroram sibi proponat imitandam, quæ terram obeundo semper illi impertit aliquid, sed rore, & flore, immò sera etiam amœnitate eidem satis facit. Ita ille det omnibus, ea tamen moderatione, ut facultatem sibi non adimat dandi amplius, & contentos reddat singulos, quosdam quidem munerando reipsa, alios verbis, spe & (c) humanitate: plus enim oculi dare solent, quam manus. Ad hæc proderit interdum, ut ista virtus liberalitatis magis in aliorum existat opinione, quam in ipso Principe, in quem finem unum atque alterum illius exhibeat specimen eo artificio, ut liberalis haberi incipiat. Quare caveat, ne quid petenti absolutè deneget: per enim acerbum est, & molestum in his talibus repullam ferre à Principe. Quod hodie dare non potest, forsàn cras poterit; sin minus, melius est, ut tempus ipsum petentem erudiat, quemadmodum alibi diximus, Qui planè abnuit, aut non agnoscit merita, aut virium suarum prodit imbecillitatem, aut animi; nihil autem istorum decet Principem, cujus magnificentiam confitetur, qui petit gratiam.

Liberalis sit Princeps in remunerandis virtutibus, sed muneribus & officiis, aliisque rebus, jam ad usum liberalitatis destinatis, non patrimonio suo Regio, neque thesauris ad usus magis necessarios collectis. Rex Ferdinandus Catholicus multas fecit donationes, absque tamen Coronæ dispendio. Sub regni initium col-

(a) *Honor Regis judicium diligit.* Pf. 98. 4. (b) *In omni oblatione offeres sal.* Levit. 2. 14. (c) *In omni dato hilarem fac vultum tuum.* Eccles. 35. vers. 11.

lacionem munerum prudenter distulit, ut eorum obtinendorum spe ad se attraheret animos, & remunerari posset eos, qui suas partes sequerentur. Magna cum prudentia politica miscere uoverat liberalitatem cum parsimonia. Cujus rei non solum exemplum dedit, sed & legem, in hæc verba: (a) *No conviene a las Reyes usar de tanta franqueza, i largueza, que sea couvertida en vicio de destrucion: porque la franqueza debe ser usada con ordenada intencion, no menguando la Corona Real, ni la Real Dignidad. Liberalitas ac munificentia regum tanta esse non debet, ut in profusionis vitium abeat, sed eo modo ac ordine exercenda est, ut neque dignitas, neque auctoritas regia quidquam inde detrimenti accipiat.* Conservare, ut expendas melius, non avaritia est, sed præventa liberalitas. Dare inconsiderare, aut vanitas est, aut stultitia. Istâc parsimonia Monarchiam euexit, & nimia sua profusione Coronam perdidit Rex Alphonfus Sapiens: siquidem inter querelas præcipuas, quas Regnum de eo habuit illa etiam fuit, quòd triginta marcarum argenti millia dedisset Marthæ Imperatrici, quibus maritum suum Balduinum, quem tum Ægypti Sultanus captivum detinebat, redimeret: qua in re vanitatem magis, quàm prudentiam adhibuit in consilium. Rex Henricus Secundus malo suo tandem agnoscere didicit, quantum coronæ suæ vires infregisset tot largitionibus, quas ultra quam par est liberalius fecerat; unde in testamento suo eas revocavit. Occasio & tempus norma esse debent ac regula liberalitatis Principum. Expedi interdum, ut moderata illa sit, quando nimirum magni sunt bellorum sumptus, aut necessitates publicæ; interdum eadem redimere oportet pericula, aut viam sternere faciliorem ad fines obtinendos, in quo genere ille parit plurimum, qui magis profundit pecuniam, nam qui dat minutatim, & sensim suas expendit opes, finem suum non consequitur, & facultates suas dissipat. Munificentia bellum quandoque evitatur; pax (b) item comparatur & victoria.

§. Prodigalitas Principis sic corrigi poterit, si bonorum suorum administrationem Ministris committat Oeconomiam peritis, uti avaritia, si liberalibus. Proderit interdum exhibere Principi universam summam, quam expendit; nam pecuniarum assignationes ferè absque consideratione decerni solent, & si rationes iniret eorum, quæ largitur, sine dubio ea moderaretur; neque semper liberalitatis est, postulatis subscribere; petentium enim opportunitate, aut lucta illa, quam secum ipsa patitur, etiam avaritia fatigatur, & desperata quodammodo manus dat tandem, iisque annuit.

§. Natura ferè principum est; ut plus iis tribuant, qui majoribus pollent opibus; & nescio an timor quidam sit, aut potentiam existimatio. Probe hoc intellexit magnus ille aulicus Josephus, quando evocatis ad se parentibus suis, & fratribus ex Ægypto, iisque Regis Pharaonis nomine offerens omnia regni illius (c) bona, auctor iisdem fuit, ut spellectilem omnem & opes omnes secum (d) asportarent: fore enim putabat, ut si Rex videret esse homines opulentos, liberaliorem sese erga eos exhiberet; atque adeo qui munera petit à Principe, egestatem & miseriam suam illi proponere non debet: nullum namque efficacius medium ad habendum, quam si ipse (e) habeas.

SYM-

(a) Lib. 3. tt. 10. lib. 5. Rec. (b) *Victoriam & honorem acquires, qui dat munera: animam autem affert accipientium.* Prov. 22. 9. (c) *Ego dabo vobis omnia bona Ægypti, ut comedatis medullam terræ.* Gen. 45. 18. (d) *Ne demittatis quicquam de supellectili vestra: quia omnes opes Ægypti, vestra erunt.* Ibid. 20. (e) *Omni habenti dabitur, & abundabit.* Luc. 19. 26.

SYMBOLUM XLI.

CELEBRE fuit apud antiquos lemma præsentis Emblematis. Nonnulli id Pythagoræ tribuunt; alii Bianti, Thaleti, & Homero; verius tamen inter oracula Delphica numerandum crediderim; neque enim vox humana videtur, sed divina, digna, quæ in coronis, sceptris, & annulis omnium Principum incidatur. Ad illam tota gubernandi scientia reducitur, quæ fugit extrema, & consistit in rerum medio, unde virtutes sphaeram suam ducunt. Rogatus aliquando Socrates, ecquænam virtus maximè deceret adolescentem, respondit: *Ne quid nimis*; quo dicto omnes comprehendit. In hanc sententiam videtur optimè quadrare figura præsentis Emblematis, segetes nimirum imbrium intempestivorum pondere depressæ in terram, cum benigni (a) rores iis sufficerent. Honores quidam sunt, qui quod nimis sint magni, personæ non conveniunt, imo magis obscurant illam, quàm illustrant. Sunt & beneficia aliqua tam extra modum, ut pro injuria haberi possint. Quid refert Principem gratias largiri, si lapidibus pluere videatur, ob austerum vultum, & verba incondita, quando eas præstat; aut si extra tempus conferantur, quando prodesse nequeunt? Beneficium perit, & gratitudo, quin manus ipsa odio est, quæ illud contulit. Eam ob rem non immerito dixit Rex Alphonsus Sapiens quòd debeat (b) *ser tal el galardón, e dado à tiempo, que se pueda aprovechar del, aquel a quien lo diere. Tale esse præmium, atque ita temporì accommodatum, ut fructum inde ille, cui collatum fuerit, capere possit.*

§ s

§. Quem-

(a) Magni animi est, magna contemnere, prudentis est, mediocria malle, quam nimia: ista enim utilia sunt, illa quòd superfluunt, nocent: sic segetem nimia sternit ubertas, sic rami onere franguntur, sic ad maturitatem non pervenit nimia fecunditas. Sen. Ep. 39.

(b) Lib. 1. tt. 21. p. 2.

§. Quemadmodum autem immoderatione præmiorum & gratiarum, ita & nimietate pœnarum delinquitur. Ad stricti & rigidi juris normam velle exigere omnia, ad ministrum Justitiæ pertinet potius, quàm ad Principem. Ille sui non est arbitrii: hic leges in sua potestate habet. Justitia non est, quæ nimio rigore utitur; nec Clementia, quæ modum non servat; & sic de virtutibus reliquis.

§. Eandem moderationem adhibere debet Princeps in artibus tam pacis, quàm belli, ita scilicet imperii habenas, & currum flectendo, ut sicut olim in ludis antiquis, rotis suis non impingat in metas, ubi illicò colliderentur: dexteritas artificii illius in eo erat posita, si quis distantiam ita metiri nosset, ut rotarum axis metas pertransfret proximè, eas tamen non tangeret.

§. Præcipuè verò isthæc cura & diligentia opus est Principi in moderatione affectuum, tanta cum prudentia eos regendo, ut nihil appetat, speret, amet aut oderit ardore nimio, aut vehementia, magis appetitu ductus, quàm ratione. Privatorum desideria explentur faciliè non item Principum, quia illa statui eorum sunt consentanea; hæc ordinariè majora ipsis etiam potentiæ viribus, ita ad extrema connituntur. Omnis ferè Principum ruina, aut damna graviora à nimia ambitione sunt: acquirendi enim cupiditas infinita penè est in hominibus; id verò, quod fieri potest, certis circumscribitur terminis, & rarò quidem hoc posterius ex priori illo penditur, aut inter utrumque justitia intercedit. Ex hoc fonte nasci solet, quòd nonnulli varios quærant titulos & rationes in speciem apparentes, ad exspoliandum vicinum, immò & maximè amicum, ut dominationis fines proferant longius, & suos augeant status absque eo quòd corpora sua propriis metiantur viribus, & gubernationem capacitate humana, quæ tam multa, atque acquiri possunt, tueri non potest. Imperiorum onus & amplitudo in proprios ipsorum incumbit humeros, & semper lapsum minatur, suo gravata pondere. In eo itaque elaboret Princeps, ut statum conservet, quem aut successio illi dedit, aut electio; quod si justa sese offerat illum ampliandi occasio, utatur licebit, iis tamen cautionibus adhibitis; quas casus prudentiam docebit.

§. Nec periculosa minùs est ambitio ob timores nimios, atque ob suas petitiones circa ea præsertim, quæ ingeniosè & per vim obtinuit. Nullum medium timor fuggerit, quod ad sui conservationem non illicò detur effectui. Nemo quisquam despoliari sanguine, aut illius, qui ad statum jus aliquod potest obtinere, tam remotus est, quin meritò timeatur. Tyrannis ordinaria omnium suadet extirpationem: & docuit illud reipsa Mucianus quando Vitellii filium jussit interfici, (a) *mansuram discordiam obtendens, ni semina belli restrinxisset.* Idem quoque Machiavelli doctrina consulit, cujus discipuli immemores facti Davidis, qui in domum & familiam Saulis inquisivit, ut suam iis misericordiam (b) impertiretur, exemplis utuntur quorundam tyrannorum, perinde quasi non omnes malis iis artibus pessum iissent, si quis fortè evasit incolumis, id ideo fuit (ut mox dicemus) quia eas in meliores convertit. Regna pleraque usurpatione primum incrementa sumpserunt, postea tueri se cœperunt justitia, & cum tempore paulatim facta sunt legitima. Extrema violentia, extremum periculum est. Cyrus Lydiam occupavit, & Regem Cræsum bonis sui exuit: quòd si illi Politicus aliquis hujus temporis fuisset à consiliis, suassisset illud etiam, ut pro majori suâ securitate vitam spoliato eriperet; Cyrus tamen unam illi civitatem patrimonii sui restituit, quibus Dignitatem regiam quoquo modo sustentare posset. (c) *Atque hæc clementia non minus victori quàm victo utilis fuit: tantus enim Cræsi amor apud omnes urbes erat, ut passurus Cyrus gra-*

ve

(a) Tacit. l. 4. Hist. (b) *Nunquid supereff aliquis de domo Saul, ut faciam cum eo misericordiam Dei?* 2. Reg. 9. 3. (c) Just. hist. l. 1.

ve bellum Græciæ fuisset, si quid crudelius in Cræsum consulisset. Tyrannus Deum pariter & homines sibi habet adversos: neque deesse possunt in istiusmodi casibus sua-
via quædam media, quibus averti queat animus, misceri sanguis, abrumpi suc-
cessio, imminui aut transferri Statuum amplitudo, & subduci ex oculis populi,
qui aspirare potest ad sceptrum, & dominationem affectare; quod si in Lusitaniâ
fuisset observatum, nunquam regni illius subditi à fidelitatis officio descivissent.

Si periculum tam præsens sit, ut ad defensionem & conservationem natura-
lem obliget, ipsas illico radices oportet excindere, ne renasci possint, semper ad-
vigilando, ne eveniat fortè quod Principibus Philistinorum accidit, qui resectis Sam-
sonis capillis, unde manabat illius robur, ei illudebant, nec præcaverunt tamen,
ne succrescerent (a) denuo; uti reipsâ factum postea & ipse apprehensis ambabus
(b) columnis, quibus innitebatur, ædificium, totam domum super capita hosti-
um traxit in ruinam, *multoque plures interfecit moriens, quam antè vivus occiderat.*

§. Suadet porro ambitio nimia Populi libertatem opprimere, subigere No-
bilitatem, potentiorum vires infringere, & ad auctoritatem Regiam reducere om-
nia. Existimat enim tum securiorem se fore, cum fuerit absoluta, & subditos
magis in servitute redegere; grandis error, quo adulatio animos occupat Princi-
pum, eosque gravibus periculis objicit. Modestia est, quæ conservat Imperia, dum
nimirum Princeps suam dominandi cupiditatem ita corrigit, ut dignitatis suæ pote-
statem, Nobilitatis amplitudinem, & populi libertatem intra rationis limites coërce-
at: neque enim diu stare poterit Monarchia, cui de Aristocratiâ & Democratiâ ali-
quid admixtum non (c) fuerit. Potestas absoluta tyrannis est; qui illam quærit,
exitium suum quærit. (d) *Huc denique Principi sunt omnia reducenda, ut iis, qui
sub imperio sunt, non tyrannum, sed Patrem familias, aut Regem agere videatur, &
rem non quasi Dominus, sed quasi Procurator, & Præfectus administrare, ac moderate
vivere, nec quod nimium est; sectari.*

§. Ista ambitionis incommoda creare solet abusus nimius dominationis, quæ
sic ferè comparata est, ut omnia ad suam referat utilitatem. Qua in re oportet, ut
Principes sese ipsi triumphent, & rationi obtemperent; licet difficile illud sit: (e)
nam *innumerabiles sunt, qui populos, qui urbes habuere in potestate paucissimi, qui se.*
Illa victoria à viribus est, & robore; hæc a ratione, & animo. Fortitudo non in
eo consistit, quòd hostem prælio quis fuderit, sed quòd cupiditates suas habeat
domitas. Subditos modestos reddunt obedientia, & necessitas; Principes contrà
potestas & jurisdictio suprema superbe efferunt. Plura regna superbia pessumedit,
quàm gladius. Principes per seipsos perierunt, quàm per alios. Remedium ei rei
est sui ipsius cognitio, ut Princeps in semetipsum cogitatione descendat, & cum
animo suo reputet, licet ipse sceptro ab aliis differat, multos tamen esse, qui exi-
miis animi dotibus longè eo, ejusque dignitate superiores sint. Cogitet, inquam,
quod si ratio haberet locum, penes perfectiorem imperandi potestas esse deberent.
Quòd manus illa, quâ Reipublicæ habenas moderatur, è terra sit, subjecta lepræ,
aliisque humanis miseriis. Id quod Deus (f) Moyfi quondam ostendit, ut suæ
recordantem infirmitatis faciliùs aliorum subiret (g) miseratio. Quòd Coronæ pos-
sessio sit perparum secunda: nam (h) *quod regnum est, cui parata non sit ruina, &*

(a) *Famque capilli ejus renasci cæperant.* Jud. 16. 22. (b) *Concussisque fortiter colu-
mnis, cecidit domus super omnes Principes.* Ib. v. 30. (c) *Quæ ex pluribus constat Re-
spública, melior est.* Arist. l. 2. Pol. c. 9. (d) *Id.* Pol. l. 5. c. 11. (e) Seneca. (f) *Mi-
te manum tuam in sinum tuum. Quam cum misisset in sinum, protulit leprosam instar ni-
vis.* Exod. 4. 6. (g) *Qui condolere possit iis, qui ignorant & errant: quoniam & ipse
circumdatus est infirmitate.* Heb. 5. 2. (h) Seneca.

proculcatio, & *Dominus*, & *Carnifex*? nec ista intervallis divisa, sed horæ momentum interest, inter *folium* & *aliena genia*. Quòd denique à voluntate aliena dependeat: si enim obedire detrectent subditi, manebit aliis similis. Quò Princeps major fuerit, hoc magis hanc modestiam habere debet in pretio, quam nec ipse Deus (a) aspernatur. Modestia, quæ Majestatem abdere intra se & occultare nititur, majus illi pretium addit ac venerationem, non secus atque auro elegans & artificiosa cœlatura. Nec ullum artificium in Tiberio magis callidum, quàm modestum se gerere, ut pluris æstimaretur. (b) *Acerbè increpuit eos, qui divinas suas occupationes, ipsi Dominum dixerant*. Ingressus in judicii locum, non sedem Præsidis occupabat, sed juxta (c) *assidebat in cornu Tribunalis*. Qui ad supremum inter homines gradum evehctus est, non aliter ac demittendo sese ad altiora provehi poterit. Condiscent Modestiam istam principes omnes à Ferdinando Secundo Imperatore, gloriosissimæ memoriæ, tam omnibus familiari, ut prius amari semper se faceret, quàm coli aut honorari. In illo benignitas & modestia incurrebant in oculos, Majestas non nisi consideranti patebat. Non erat Imperialis aquila, quæ duplici severo rostro, ad uncis unguibus, in omnem partem minitaretur; sed Pelicanus amoris plenus, sua semper fodiens viscera, ut ea præberet omnibus, tanquam propriis filiis. Nec magnâ illi curâ aut molimine opus erat, ut in hac tantâ suâ amplitudine sese demitteret, & parem aliis faceret. Non Dominus erat, sed Mundi pater: & licet aliàs Modestia nimia contemptum parere soleat, imo & ruinam Principum; in illo tamen majorem venerationem conciliabat potius, & Nationes omnes ad obsequium & defensionem illius obstringebat. Ea vis & veræ ac sinceræ probitatis, & magnanimi pectoris, quod de seipso triumphat, & Fortunam omnem infra se ducit. Atque hujus humanitatis & modestiæ suæ vivam reliquit effigiem Filium, præsentem Imperatorem, qui ipse etiam iisdem instructus virtutibus, & amicorum & hostium sibi devincit animos. Nulla virtus magis Principem decet, ac Modestia; omnes enim viderentur in illo fatuæ, nisi hæc vultum & actiones illarum componeret, non permittendo, ut extra se abeant.

§. In omni gubernatione diligenter cavendum ab extremis: neque enim minus periculosa est remissio nimia, ac summa gravitas. Communitates monasticæ ferre poterunt extremum obedientiæ rigorem, non ille populares. Paucos admodum severitas illa nimis accurata continebit in officio. Civilis felicitas in virtute posita est, quæ in medio consistit, uti & civilis vita, & gubernatio Statuum cum tale natura sua sit imperium, ut auferre illud possit Populus, absque eo, quòd aut licentia nimia sese perdat, aut ob nimium rigorem obstinatus fiat. (d) *Non enim solum Respublica, quæ optima sit, considerari debet, sed etiam quæ constitui possit, præterea quæ facilius, & cunctis civitatibus communior habeatur*. Quin & Deus imbecillitati humanæ sese accommodat.

§. Idem medium inter ipsas quoque partes corporis Reip. tenendum, dando operam, ut inter conditiones civium haud magnum discrimen sit: inæqualitas enim & exsuperantia fortunarum ac Nobilitatis, si grandis fuerit, in aliis superbiam gignit, in aliis invidiam, ex his verò simultates oriuntur, & (e) seditiones, cum amicitia & concordia ægrè coalescat inter eos, qui nimis disparis conditionis sunt, & statûs. (f) *Fam enim hæc consuetudo in civitatibus invaluit, ut homines æqualitatem odio habeant, & malint aut imperio potiri, aut si victi fuerint, subesse*. Quidam altioris

(a) *Modestia fama, quæ neque summis mortalium spernenda est, & à Diis æstimatur*. Tac. l. 15. Annal. (b) Tac. l. 2. Annal. (c) Idem l. 1. Annal. (d) Arist. l. 4. Pol. c. 1. (e) *Præterea seditiones non modo propter fortunarum, sed etiam propter honorum æqualitatem existant*. Aristot. l. 2. c. 5. (f) Idem l. 4. Pol. c. 11.

tioris animi Legum auctoritatem vilipendunt, & obedientiam aspernantur: alii mentis abjectæ & humilis, illam sustentare nesciunt, nec infamiam timent, nec pœnam, & incipit esse communitas quædam Dominorum, & mancipiorum, absque ullo tamen inter se ordine, quippe qui forte sua non se metiantur. Qui inferioris conditionis sunt, majoribus pares esse cupiunt. Qui in una aliqua re æquales sunt, aut superiores, continuò sibi persuadent, etiam in aliis æquales, aut superiores se esse. Qui in omnibus præstant aliis, intra terminos continere se nequeunt, & cum despicientia aliorum, omnia suo subesse vellent imperio, nec imperantis voluntati, aut constitutionibus & moribus Reipubiicæ sese accommodant; unde ruina illius nasci solet, & conversio in formas alias: omnes enim (a) suspirant, & inquieti in illa vivunt. Et licet fieri haudquaquam possit, ut contentio ejusmodi omnino cesset in Rebuspublicis, propter diversas condiciones partium, quibus illæ constant; illa ipsa tamen conservantur, si moderata sit; aut pessum eunt, si nimia. Quomodo corporibus accidere videmus cum quatuor humoribus, inter quos etsi nobilior aliis sit sanguis, potentior cholera, sese tamèn mutuò conservant ac fovent, quamdiu unius illorum inæqualitas modica est. Eam ob rem sola illa Respublica stare diu poterit, quæ partibus constiterit mediocribus, nec admodum inter se inæqualibus. Opes nimix quorundam civium everterunt Florentinorum Rempubicam, & etiamnum hodie in causa sunt, cur inquieta sit Genua. Contrà, quia apud Venetos melius divisæ eæ sunt, idè jam tot seculis Status ille constans perseverat; & si aliquod periculum est, aut incommodum in ejusdem gubernatione, id erit ob nimiam quorundam è Magistratu inopiam. Quòd si nihilominus Respublica aliqua cum illa partium suarum inæqualitate subsistit diutiùs, eximix alicui prudentix id tribuendum, aut industriæ Principis, qui timore legis, aliisve artibus illam in officio continet: cujusmodi sunt, nemini injuriam facere, non violare inferiorum privilegia, & commoda, distingere Majores in administrationibus, & muneribus publicis, non opprimere, sed spe erigere eos, qui altiores gerunt animos: illud tamen durabit, quoad prudentes Gubsrnatores habuerit: quia verò Rebuspublicis satis cautum esse non potest cum remediis istiusmodi temporariis quæ pendent à casu, præstabit mox in ipsa prima illarum institutione providere de modo, quo tales abusus & incommoda efficaciter queant corrigi, priusquam eveniant.

SYMBOLUM XLII.

EMBLEMA hoc eximix humanitati Urbani Octavi Pontificis Maximi acceptum refero: dignata est quippe sua Sanctitas mihi spectandas exhibere in gemma quadam pretiosa incisas effabrè jam inde Romanorum temporibus binas apes aratrum trahentes, quæ reperta in illa ætate præfagisse videtur nobilis illius & antiquæ familiæ evectionem, quando insignia illius juncta fuere triumphanti jugo Ecclesiæ. (b) Quæ dum accuratius expenderem, venit mihi in mentem prodigii illius Regis Wambæ, è cujus vertice, cum ungeretur à Quirico Præsule Toletano, apis egredi visa, in sublime evolavit, tanquam prænuntia suavissimæ ipsius gubernationis. E quo illud apparet, voluisse antiquos Symbolo isto innuere, quanti referat scire, utile miscere dulci, mellificandi scilicet artem agrorum culturæ; cui rei optimè quadrat pro lemmate illud Horatianum.

T t

omne

(a) Nam qui virtute præstant, iniquo animo sibi indigniores æquari paterentur: quæmobrem sæpe conspirare, & seditiones commovere notantur. Arist. l. 2. P. cap. 5. (b) Chron. Gotto. Reg. Mar. de rebus Hisp. l. 6.

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.

In hoc tota regnandi ars consistit. Hæc prima in orbe fuit politica. Atque id ipsum antiqui docuere Philosophi, quando finxerunt Orpheum lyra sua feras traxisse, & Amphionis cytharam secutos lapides, quibus Thebarum muros construxit, ut significarent, suavem institutionem magnorum illorum Heroùm plurimum ad id valuisse, ut homines ipsis belluis immaniores, & magis brutos, quam lapides, ad harmoniam Legum reducerent, & civilem societatem.

(a) *Silvestres homines sacer interpretisque Deorum
Cædibus, & victu sædo, deterruit Orpheus,
Dictus ab hoc lenire tygres, rapidosque leonès.
Dictus & Amphion Thebææ conditor urbis,
Saxa movere sono testudinis, & prece blandâ.
Ducere, quo vellet.*

Iis artibus usæ sunt omnes Republicæ, ad erudiendum Populum, miscentes institutionem dulcedine ludorum, gaudiorum ue publicorum. Ad Olympum montem tota concurrebat Græcia propter certamina Olympica, Pythia, Nemæa, & Isthmia; aliqui quidem ex curiositate, spectandi studio; alii verò, ut proposita certantibus præmia auferrent; qua occasione vires & robur corporis exercebantur, offerebantur Diis sacrificia, & gravissima quæque Provinciarum illarum negotia procurabantur. Comædiæ inventæ sunt ad affectus purgandos, Gladiatores Romanorum temporibus, & Taurorum pugnæ in Hispania (quæ non minùs, ac aliæ nationes, rebus aspectu terribilibus capitur) ad firmandum animum, ut neque profuso

(a) Horat.

profuso sanguine, neque mortis spectaculis terreatur; luctæ, ludi equestres & similes concertationes scholæ instar sunt, ubi addiscuntur artes militares, & simul recreationi deserviunt, & animum oblectant. Ita dulcedine & suavitate allicendus est Populus, ad procuranda Principis commoda, & otinendos fines illi propositos. Equo nimirum similis est qui popysmate delinitur, & manu blandiore domari se sinit, frænum admittit, & onus postea, virgam ac ferrum tolerat. Rigorem nimium, uti & nimiam lenitatem ferre neutiquam sustinet. Tam servitutis extrema periculosa sunt, ac (a) libertatis. Et Principes ista non considerantes, furorem concitatae multitudinis aliquando experti sunt. Non semper ferro & flamma curari possunt inveteratae & adultae infirmitates. Medicinæ suaves adhibendæ sunt, aut si quando pillulis amaris opus sit, auro eas oportet obducere, & oculos gustumque fallere. At non attinet scire populum ingredientia statutorum à Principe, & consiliorum ejus, fatis est, quod sub prætextu aliquo apparente ea forbeat.

§. Belli periculum, & asperitas mitigantur plurimum lenitate illius, qui imperat. Ita Germanicus, ut legiones Germanicas in officio contineret, & ad puniendum haberet paratiores: solebat (b) *circumire saucios, facta singulorum extollere, vulnera intuens, alium spe, alium gloria, cunctos alloquio, & cura sibi que & prælio firmabat.*

§. Hæc tamen benignitas se sola nihil efficit, sed necesse est prætereà, ut in eo etiam, qui aliis mandata dat, excellens aliqua virtus eluceat; ut si ametur illius causa propter hanc in æstimatione sit. Enimverò sæpè contingit diligi Principem ob benignitatem, & unà contemni, quia ad id munus minus sufficiens est. Auctoritas non ex amore, sed admiratione nascitur. Ille gratissimus omnium qui cum metuendum se possit reddere, amabilem sese exhibet; ille, inquam, qui cum iustitiam exercere noverit, Clementia pariter uti didicit. Pro ignavia & ignorantia habetur illius benignitas, qui aliis virtutibus eximiis boni Gubernatoris præditus non est. Tantum hæc possunt in aliquo Principe, ut asperitatem ejus & rigorem compensent, & tolerabiles efficiant. Etiam vitia grandia excusantur, aut dissimulantur in eo, qui magnis aliquibus virtutibus instructus est.

§. In negotiis pertractandis utile est dulcedinem gravitate temperare, & ludubria seriis, modo tempestitiva illa sint, nec præter decorum, aut materiæ subiectæ gravitatem; qua in re festivus admodum fuit Imperator Tiberius. (c) *ludibria seriis permiscere solitus.* Quis est, qui ferre possit severitatem melancholicam, corrugatam semper frontem, contracta in negotiis supercilia, verba dura & aspera; gestus ac motum corporis nimis graves? Magna prudentia est, suo tempore *Miscere stultitiam consiliis brevem, & nunc pretiosior est sapientia, (d) & gloria, parva, & ad tempus stultitia.* Ingenium festivum, & verbum aliquod jocotum tempestitivè prolatum, devincire solet animos, & difficillima quæque negotia ad optatum exitum perducere; sæpè mentem occultat, malitiam deludit, vitat offensam, & suaviter avertit responsionem ad propositum, ubi ea non expedit.

§. Curandis porro negotiis miscere etiam oportet utilitatem ejus, cui persuadere aliquid volumus, ostendendo illius non minus, ac nostra interessè. Nam omnes ferè propriis moventur commodis; pauci obligatione sola & gloria. (e) *Sejanus fratrem quoque Neronis Drusum traxit in partes, spe objecta Principis loci.* Industriæ prudentis Ministri est, negotia alienis commodis faciliora reddere, sic tra-

T t 2

ctatus

(a) *Imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem.* Tac. l. 1. Hist. (b) *Idem lib. 1. Annal.* (c) *Tac. l. 6. Annal.* (d) *Horat.* (e) *Idem lib. 4. Annal.*

status instituendo, ut utilitas aliorum, & Principis una eademque esse videatur. Ex solo emolumento proprio negotia pertractare velle, est aquam derivare per canales hiantes; quando illam sibi mutuò communicant, omnes profunt & adjuvant.

S Y M B O L U M XLIII.

RES omnes seu viventes, seu inanimæ, folia sunt magni hujus libri, mundi, inquam, eximii Naturæ operis, in quo sapientia divina omnes descripsit scientias, ut nos erudirent, & rectè agendi viam ac modum ostenderent. Nulla virtus moralis est, quæ in animantibus brutis non quodammodo reperiatur: cum iis ipsis nascitur prudentia practica; in nobis disciplina paratur, & experientia. A brutis absque rubore, & nostræ incitiæ ignominia discere possumus: in iis enim ipse rerum omnium effector ac molitor Deus nos erudit. Attamen eorum induere naturas, aut eas imitari velle, ut sicut illa agamus bruto more abrepti affectuum appetitu, grandem esset irrogare injuriam rectæ rationi, propriæ hominis doti, quâ discernitur ab animantibus reliquis, & in omnes meretur Imperium. In illis utpote rationis expertibus Justitia locum non habet, singula enim ad suam conservationem attendunt solùm, nec ad justitiam alienam reflectunt oculos. Solus homo actiones suas ad justitiæ normam dirigit, & æquitate metitur, non cupiendo alteri, quod ipse sibi non cuperet. E quo rectè conficies, quam impium & ferocit Machiavelli consilium qui Principem suum efformat aliter, ex natura videlicet leonis. & vulpis: ut quod ratione consequi non potest, vi & dolo obtineat. Quà in re Lyfandrum Lacedæmoniorum Ducem Magistrum habuit, quem ferunt dixisse aliquando, (a) *Quod leonis pellis attingere non potest, Principi assumendam vulpinam, & dolis agendum, ac fraudibus.* Et sanè antiqua fuit doctrina ista, Polybius eam sua

(a) Plutarch.

sua & ætatibus præteritis in usu fuisse refert, & graviter (a) improbat. Rex Saul ea in arte omnium magister esse potuit. Maxima ista cum tempore incrementum sumpsit: nihil enim nunc tam injustum, tam indignum, quod non honestum videatur Politicis, dum retinendæ (b) dominationis causa fit, perinde quasi (c) *ubicunque tantum honesta dominanti licent, precario regnetur.* Quo pacto fit, ut pro nihilo ducatur contravenire pactis, fidem fallere, imo & religionem, modo ad conservationem, & augmentum statûs id videatur conducere. Falsis istis fundamentis fortunam suam superstruere conatus est Dux Valentinus, sed antè, quàm illam erectam cerneret, ita penitus in caput illius collapsa est, ut ne fragmenta quidem aut vestigia ruinæ illius supersint. Quomodo, obsecro. perennare poterit, quod dolo, aut mendaciis innititur? quomodo diuturnum esse potest, quod violentum est? Quæ pactorum & conventorum erit firmitas; si Princeps, qui eorum debet esse securitas, fidem fallat publicam? Quis illi fidem habebit? quomodo illius stabit imperium, qui aut non credit Providentiam divinam, aut magis in suis artibus quàm in illâ confidit? Non idèò tamen volo Principem tam benignum esse, ut nunquam vi utatur; neque tam candidum & sincerum, ut aut dissimulare nesciat, aut cavere sibi à fraudibus, quia aliorum malitiæ sese exponeret, & omnibus esset ludibrio. Quin illud potiùs præsentî Emblemate contendo, ut robore valeat, non bruto illo, & immani belluarum, sed quod Justitia comitatur, adumbratum per pellem Leonis, virtutis Symbolum; atque idèò Herculi dicatum. Convenit interdum Principem ad severitatem frontem componere, & dolis obsistere. Non semper humanitatem meram præ se ferre debet. Feret aliquandò occasio, quando opus erit, Leonis pellem induere, ut subditi & hostes agnoscant, ungues illi esse, & tam severum experiantur, ut malitia fraudem attentare non audeat, verbis blandiloquis, quibus uti solet ad cupiendos Principum animos. Illud, opinor, Ægyptii volebant innuere, cum Leonis effigiem Principis sui capiti imponerent. Nec honor est, nec reverentia, ubi non est aliquis timor. Quod si semel rescierit populus, Principem irasci non posse, sed placido semper, ac benigno erga omnes esse vultu, contemnendum ducit: Verùm severitas ista non confestim ad executionem debet descendere, quando comminatio sufficit: tunc enim necesse non erit, commoveri Principis animum: satis est, severiorem frontem ostendere. Non exiit gravitatem suam Leo, nec de damno animantibus aliis inferendo cogitat; quin solo aspectu terrorem (d) omnibus incutit: tanta vis Majestatis in oculis ejus inest. At enim, quoniam expedit interdum, vim astutia, & indignationem benignitate tegere, dissimulando tantisper, aut tempori, & personis se accommodando: ideo in præsentî Emblemate non coronatur Leonis caput vulpinis artibus, indecoris & fraudalenti, adeoque indignis generoso & magnanimo Principis pectore; sed serpentibus, imperii & Majestatis prudentis ac vigilantis symbolo, atque in literis sacris Prudentiæ hieroglyphico: siquidem illorum astutia in tuendo capite in obturandis auribus contra incanantes, & in rebus aliis, ad defensionem proprium attendit solum, non ad aliorum nocumenta. Ad eundem finem, & pro similibus casibus Emblemati huic inscripsi verbo illa: *ut sciat regnare*, desumpta è documento illo Ludovici Undecimi Regis Franciæ, quod solum voluit, ut addisceret filius suus Carolus Octavus. *Qui nescit dissimulare, nescit regnare.* In quo tota regnandi scientia summam comprehenditur. Magnâ tamen hic prudentia opus est, ne aut vis in tyrannidem

(a) Fuit, cui in tractandis negotiis dolus malus placeret, quem Regi convenire sane nemo dixerit, etsi non desunt, qui in tam crebro usu hodie doli mali, necessarium cum esse dicant ad publicarum rerum administrationem. Polyb. lib. 13. Histor. (b) Nihil gloriosè nisi tutum, & omnia retinenda dominationis honesta. Sal. (c) Senec. in Tragœd. Thyest. (d) Leo furtivissimus bestiarum, ad nullius parebit occursum. Prov. 30. 30.

vergat, aut dissimulatio, & astutia fraudes fiant: media enim sunt valde vitio confinia. (a) Justus Lipsius fraudem definiens in rebus politicis, ait esse *acutam consilium à virtute aut legibus devium*, Regis Regnique bono; cumque Machiavelli extrema declinare cuperet, putaretque absque omni omnino fraude, & dolo Principem imperare non posse, levem aliquam suavit, toleravit mediocrem, & gravem prohibuit. Limites periculosi pro Principe. Ecquis enim illos sic accuratè iis describere poterit? Nec debent scopuli tam vicini fieri navigationi politicæ. Sat in multis operatur potentiæ malitia, & regnandi cupiditas. Si fraus vitio non caret, in omnibus suis partibus, quantumvis exiguis, vitiosa sit oportet, & Principe indigna, Dignitas regie purpuræ omnem respuit (b) maculam. Nulla tam subtilis est atomus, quæ non appareat, & defædet radios horum terrestrium solium. Et quomodo permitti potest, ut illius actio à virtute desciscat, & legibus, qui earundam est anima? Dolus esse non potest; absque admixtione aliqua malitiæ & mendacii; utrumque verò magnanimitati regie adversatur, quicquid Plato dixerit: *Mendacia in Diis esse superflua, eo quod hi nullius egeant; non tamen in Principibus; qui multis opus habent, atque adeo iis interdum illa permitti posse;* Quòd illicitum est, concedi nunquam debet, nec sufficit, finem honestum esse, ut uti liceat medio, quod ex natura sua malum est. Tunc solum licita esse possunt dissimulatio & astutia, quando neque in fraudem impellent, neque auctoritati Principis inurunt maculam: quo casu non in vitiis ea numero, sed prudentiæ esse arbitror, aut ad virtutes pertinere hujus filias, utiles ac necessarias ei, qui aliis imperat. Istud fiet, si prudentia, in sui conservationem intentos habens oculos, astutia aliqua utatur, ad occultanda quædam secundum varias circumstantias temporis, loci, personarum: ita tamen, ut cor & lingua, mens & verba concordent inter se semper, & consentiant: illa dissimulatio velis, remisque fugienda, quæ ob fines dolosorum orationis vanitatem adhibet: illa, inquam, quæ eò spectat, ut intelligat alius id quod non est, non ea quæ solum intendit, ut id quod est, non intelligat. Quam ob rem uti quis poterit interdum verbis indifferentibus, & æquivocis & in unius locum substituere aliud diversæ significationis, non ad fallendum, sed ad cavendum sibi, aut dolum prævertendum, aut ob alios fines licitos. Quòd ipse veritatis Magister coram discipulis suis proficiscentibus in Castellum Emaus (c) præ se ferret, ac si longius ire vellet, stultitia ficta Davidis (d) coram Rege Achis, obtentum sacrificium (e) Samuelis, & hædorum pelliculæ (f) Jacobi manibus aptatæ, dissimulationes fuere licitæ, quia dolum non intendebant, sed solum, ut aliud celarent propositum, neque idèò licitæ esse desinunt, quòd fors prævideatur, alium inde deceptum iri: ista enim notitia non malitiæ est, sed ad providentiam pertinet.

§. Atque artibus istis & agendi modis tunc potissimum opus est quando cum Principibus astutis & fraudulentis tractanda sunt negotia. Enimverò in tali casu diffidentia, & astutia, dissimulatio in vultu; responsa ambigua, & æquivocatio prudens inverbis, ne Princeps iis implicetur, aut machinationibus aliorum & fraudibus locus sit: similibus artibus utendo, non ad offendendum, neque ad fallendam fidem publicam, ecquid aliud est, quàm publicare custodias animi? Fatua foret ingenuitas, quæ cor detegeret, & periculosum Imperium sine aliqua cautione.

Sern-

(a) Lips. de civil. doct. l. 4. c. 14. (b) *Eos qui in dignitate sunt turpius fraude honesta circumvenire, aut ledere, quam vi aperta.* Thucyd. (c) *Et ipse se finxit longius ire.* Luc. 24. 28. (d) *Et immutavit os suum coram eis, & collabebatur inter manus eorum: & impingebat in ostia portæ, defluebantque salivæ ejus in barbam.* 1. Reg. 21. 13. (e) *Vitulum de armento tolles in manu tua, & dices. Ad immolandum Domino veni.* 2. Reg. 26. 2. (f) *Pelliculasque hædorum circumdedit manibus, & colli nuda protexit.* Gen. 27. 16.

Semper veritatem disertè eloqui, periculosa esset sinceritas, cum taciturnitas, præcipuum sit regnandi instrumentum. Quisquis secretum leviter committit alteri, sceptrum eidem unà tradit. Mentiri Principem non decet; licebit tamen interdum, ut taceat, aut veritatem celet; non verò ut leviter credat, aut temerè confidat; quin potius maturus sit, oportet, & tardus, ut considerationi locus sit; & ipse in fraudem induci nequeat; quæ cautio valde necessaria est Principi, sine qua multis iisque gravibus expositus foret periculis. Qui plura novit, & vidit, minus credit, & confidit, quia aut speculatio, aut praxis & experientia cautum eum reddunt. Sit igitur Principis animus sincerus, & candidus; prudens tamen in artibus, & fraudibus alienis. Experientia ipsa docebit casus, in quibus his artibus uti Principem deceat, quando nimirum animadverterit, malitiam & technas eorum, quibuscum agit, ita exigere. Cæterum in aliis omnibus actionibus elucere debet in Principe candor quidam regius, quo utendum est interdum erga eos ipsos, qui fallere cogitant: hi enim, si in meliorem partem id interpretentur, in suis perturbantur consiliis, & vacillare incipiunt; præterquam quod nulla fraus generosior, quàm ipsa veritas, & si de ea securi sint, intimi cordis sui illi tradunt imperium, nec contra sese aliis artibus muniunt. Quæ retia non fuere contexta? quæ non excogitata stratagemata contra astutiam & malitiam vulpis? quis unquam sinceritati domesticæ hirundinum struxit insidias.

§. Si tamen Principes, & moderatores, quos à prudentia & ingenio mundus æstimat, isthac arte uti nequeunt; nemo enim sibi persuadet, quòd aut casu aliquid agant aut sincerè. Unde, si qua in re candorem suum palam velint ostendere, profecto habetur. Circumspectio in illis, malitia, Prudentia, dissimulatio, & cautio, dolus esse creditur. Fuerunt, qui hæc crimina Regi Catholico imponerent, eò quod partim naturali iudicii sui acumine, partim diuturnis belli pacisque experienciis satis perspiceret fallacem agendi modum & intutam fidem horum temporum, atque adeò tanta sagacitate sese defenderet, ut æmuli ejus ac hostes fuismet artibus sese irretirent, aut eæ certè cum tempore & consilio omnino spe sua frustarentur. Eam ob rem fingunt nonnulli Principes sinceritatem & modestiam, ad celandos magis fines, quos sibi habent propositos, aut ne illos malitia tam facilè possit assequi. Faciebat id Domitianus, (a) *simul simplicitatis, ac modestiæ imagine in altitudinem conditus, studiumque literarum, & amorem carminum simulans, quo velaret animum.* Velle Principem in omnibus sapientem videri, est sapientem esse desinere. Nòsse suo tempore & loco ignorantem esse, summa prudentia est. Nihil utilius, nihil magis difficile, ac sapientiæ modum retinere: id quod in Agricola Tacitus (b) collaudavit Omnes in eum conspirant: qui plus aliis scire se existimat, sive ex invidia, sive ignorantiae propriæ defensione oriatur; aut fortè, quia suspectum habent id, quod ipsi assequi nequeunt. (c) *Videns Saul, quòd prudens esset nimis David, coepit carere eum.*

§. Principes alii negotia sua tractant, quasi aliud animo agitantes, ut sic casu agere videantur. Verum tanta est malitia præsentis Politicæ ut istas artes non tantum penetret, sed integerrimam etiam sinceritatem cavilletur cum insigni veritatis, & tranquillitatis publicæ detrimento: cum nihil omninò sit, quod rectè atque ut oportet, interpretentur alii, cumque veritas in uno consistat puncto: ea verò, quæ in circumferentia continentur sint, infinita, quo collineare possit malitia, in graves errores incidunt ii, qui in factis & verbis diversos scrutantur sensus ab eo, quòd præ se ferunt; aut sonant; & acceptis in deteriorem partem aliorum iudiciis,

V v 2

&

(a) Tac. l. 4. Hist. (b) *Retinuitque, quòd difficilimum est, ex sapientiâ modum.* Tac. in vita Agric. (c) 1. Reg. 18.15.

& propositis animi, artibus sese muniunt alii contra alios, vivuntque omnes in diffidentibus perpetuis, & suspitionibus, in quibus qui maximè ingeniosus est, is à veritatis scopo aberrat longius: nam ingenii sui acumine intimius penetrat, quæ communiter versantur in animo, & plerumque tanquam exploratum habemus in aliis, quod in nobis non est, nisi imaginationis deceptio. Ita naviganti currere videntur scopuli, & ipse interim est qui movetur. Umbrae rationis Status majores esse solent ipso corpore, & hoc negligitur interdum, contra verò captantur illæ: quo fit, ut delusâ inaniter imaginatione, majora nascantur damna ex suscepta defensione, quàm adferre potuisset id, quod timebatur. Quoties ex inani suspitione Princeps aliquis arma fuit adversus eum, cui nunquam in mentem venit offendere, & correptis utrimque armis, ingens belli excitatur incendium, quæ prius, non nisi levis & malè fundata fuerat suspicio: iis idem accidit, quod navibus malè constructis, quæ quò magis nunc in hoc, nunc in illud incumbunt latus, eò citius pereunt. Non improbo diffidentiam, quando à prudentia oritur (ut alibi diximus) illud solum reprehendo, quòd bona fides semper desit sine qua nec amicitia, nec ulla firma societas, nec pactum securum esse potest. Jus gentium sine robore erit, & omnia fraudibus, deceptionibusque obnoxia. Non omnia ex sinistro aguntur proposito. Maximus etiam tyrannus fines honestos interdum sibi præfixos habet.

S Y M B O L U M XLIV.

DUbius & anceps est serpentis motus, nunc huc, nunc illuc sinuosis flexibus ita in incertum se gyranis, ut ipsum etiam illius ignoret corpus, qua caput sursum attollere debeat. In hanc partem tendere crederes, & subito movetur in oppositam, ut nec ulla passuum supersint vestigia nec sciri possit, quo iter

iter suum intendat. Tam occulta sint oportet consilia, & cogitata principum: nemini notum esse debet, quorsum illa spectent; quin imitentur potius supremum illum rerum omnium moderatorem Deum, cujus vias intelligere nemo (a) potest. Atque ideo Seraphini (b) *alis suis velabant pedes ejus*. Tanta cum solertia consilia sua secreta habere debent Principes, ut ea subinde ne ipsi quidem Ministri penetrarent, immò alia omnia opinentur, sintque primi, qui in hac opinione sua fallantur, ut tanto naturalius & majori cum efficacia, absque periculo simulationis, quæ facilè sese prodit, firment ac roborent, quod ipsi pro certo & explorato habent, eandemque mentem & errorem ingenerent aliis, atque ita spargatur in vulgus, & manet per omnes partes. Tiberius hoc fecit, quando querentibus nonnullis, quod non abiret ad componendas in Pannonia & Germania tumultuantes legiones, finxit se propediem prefecturum; qua simulatione (c) *primo prudentes, dein vulgum, diutissimè provincias fefellit*. Idem quoque fecit Rex Philippus Secundus, qui consiliorum suorum fines etiam Legatos suos celabat, alios præ se ferendo, ubi opus foret, ut sic illi crederent & persuaderent aliis. Atque hisce artibus uti Princeps minimè poterit, si ingenuitas illius tam cauta & circumspecta non sit, ut ne locum det interiores animi motus ex gubernandi actionibus dispiciendi, aut ne æmuli ac hostes cor ejus ac cogitata penetrant: quin immò, ut elabi possit ex manibus, quando jam illum comprehensum se tenere existimant. Ista operis dispositio, qua alius in fraudem inducitur, defensio potius quædam est, quàm malitia, dummodo ea quis utatur, ubi & quando recta ratio suaserit, quomodo ea magni Heroes usi sunt. Et quæ necessitas, obsecro, pandendi ipsum cor, quod Natura non fortuito in intimo abdidit pectore? etiam in rebus minoris momenti & longè positis perniciosum est, si fiant publicæ, quia occasionem dant plura deinde per rationis discursum indagandi. Tametsi cor penitus intra viscera abditum sit, ex solo tamen arteriarum motu infirmitates ejus ac morbi dignoscuntur. Executio vim suam perdit non absque existimationis jacturâ de prudentiâ Principis, si quæ ipse facere decrevit, publicentur in vulgus. Consilia occulta & ignorata omnibus minantur partibus, valentque non parum ad hostem aliorum distrahendum. Hinc in malitia potius, quàm in rebus aliis celare ea expedit. Pauci conatus & molimina ante tempus detecta felicem fortiuntur exitum. Quàm animo turbatur, qui antè fauciarum de videt, quam stringi gladium; ille inquam, qui non nisi ad ipsum armorum strepitum excitatur?

§. Quæ tamen intelligi velim de bellis adversus infideles, non de iis quæ Christiani contra se invicem suscipiunt, quæ prius indicere oporteret, ut ad satis factionem tempus suppeteret, quo multorum cædes evitari possent. Estque ea diligentia pars quædam eorum, quæ requiruntur, ut bellum licitum sit, ac justum. Laudandi in hoc Romani qui Collegium quoddam viginti Sacerdotum, quos *Feciliales* appellabant, instituerunt, ut bella indicerent, componerent pacem, & sancirent fœdera; qui porro in similibus causis judices essent, ac jus dicerent, curarentque, ut pro injuriis & offensionibus acceptis parti læsæ fatis fieret, trium ac triginta dierum statuendo terminum intra quos nisi lites aut via justitiæ, aut amica compositione desinerent, bellum denunciabant, tribus senioribus viris in testes adhibitis, lancea ferata in hostilem agrum projecta.

- - - (d) *Et baculum intorquens emittit in auras
Principium pugnae.*

X x

E

(a) *Et vias illius quis intelligit?* Eccl. 16. 21. (b) *Isa. 6. 2.* (c) *Tac. lib. 1. Annal.*
(d) *Virg. l. 9. Æneid.*

E quo die actionibus hostilibus & incurfionibus fiebat initium. Hujus denunciationis multa in sacris litteris suppetunt exempla. Jephthe Israëlitarum dux & Princeps non prius contra Ammonitas arma sumpsit, quàm missis ad eos legatis sciscitatus fuisset causam, cur illi bellum (a) suscepissent. Horum nostrorum temporum, non tam humanus, ac generosus mos est. Antè belli experimur effectus, quàm de causa constet, aut consilia penetrentur. Inopinata & improvisa invasio graviolem reddit injuriam, & magis implacabiles animos. Quod inde ferè oritur, quia non tam arma capiuntur, ad compensandam injuriam, aut resarciendum damnum, quàm ex cæca quadam ambitione ad dilatandos diminiorum fines; qua in re nec Religionis, nec sanguinis, nec amicitiae ulla habetur ratio, concultatis sacrosanctis juribus & Naturæ & Gentium.

§. Si quos interdum de infidelitate Princeps suspectos habuerit, vultus serenitatem ne illicò immutet, aut suspicionis suæ aliqua prodat indicia, quin potius novis blanditiis & honoribus confirmare studeat animos, & ad fidelitatem præstandam obstringere. Non optimum semper, & securum remedium est extremus rigor; rami, qui refecantur, pereunt, quia revirescere non possunt. Eadem Marcello causa fuit, cur cum Lucio Banco Nolano homine locuplete, & factioso tantoperè conniveret, & tamen probè sciret, quòd Hannibalis partes ipse sequeretur, accersito tamen ad se planè exposuit, quàm virtus ejus, & fortitudo æstimaretur ab omnibus, quàmque illa perspecta esset Ducibus Romanis, qui testes exstitissent rerum ab illo laudabiliter gestarum in Cannensi prælio: honorat eum verbis, spe ac promissis fovet & sustinet; indulget, ut liber ei semper ad audientiam pateat aditus, qua humanitate sic illum devincit & obligat, ut ab eo tempore amicùm fideliorẽ Respub. Romana nunquam habuerit.

Hæc tamen dissimulatio magnam attentionem postulat, & prudentiam: nam si illi suboleret, qui sinistri aliquid molitur, artificium esse crederet, ut tantò gravius postea in se animadverteretur, adeoque citiùs flamam subjiceret cuniculis, aut sibi per alia media violenta caveret de periculo, id quod præcipuè timendum in tumultibus, & delictis insanæ plebeculæ. Eandem ob causam Fabius Valens, etsi auctoribus seditionis cujusdam nullam constituisset pœnam, quosdam tamen eorum in judicio postulari voluit, (b) *ne dissimulans suspectior foret.* Verùm cum animus à concepta prodicione perquam difficulter expurgetur, & offensiones Majestatis supremæ impunitæ esse non debeant, videtur tunc solum dissimulandum, quando majus à declaratione imminet periculum, aut multorum punitio in effectum deduci non potest. Istud expenderit Julius Cæsar, cum datas contra se à Nobilitate Romana ad Pompejum literas, & apud tabellarium deprehensas, sic obfignatas cum integro fasciculo in ignem jussit conjici, optimum ignoscendi modum ratus, delictum ignorare. Insignis fanè magnanimitas, & rara prudentia, ab omnibus pœnam sumere non posse, nec tamen obligare sese ad connivendum. Possent exemplum statui in tenuiores, & dissimulari cum Illustribus, donec securior puniendi affulgeret (c) occasio. At verò, ubi in delinquentes animadverti potest absque periculo, tutius erit sumpto ab iis supplico securitati consulere, quàm dissimulationi confidere: hæc enim majores ad audendum addere solet animos. Hanno venenum propinare parabat Carthaginensi Senatui, & prodicione comperta, sat remedii fore autumabant Senatores illi, si legem conderent, quæ modum & certum

(a) *Et misit nuntium ad Regem filiorum Ammon, qui ex persona sua dicerent: quid mihi & tibi est, quia venisti contra me, ut vastares terram meam?* Jud. 11. 12. (b) *Tacit. l. 2. Histor.* (c) *Unde tenuioribus statim irrogata supplicia, adversus illustres dissimulatum adpræsens, & mox reditum odium.* Idem l. 16. *Annal.*

tum pretium conviviis poneret ; id quod Hannoni aliam novam prodicionem contra illos attentandi anſam dedit.

§. Ars atque aſtutia, quæ maximè decet Principem, diſſimulatio item magis licita, & neceſſaria eſt illa, quæ vultum, verba & actiones erga eum, quem diſſimulando fallere cogitat, ſic moderatur & componit, ut ſcire ille non poſſit ſua patere conſilia; ea enim ratione plus ſuppetet temporis ad penetrandum melius, & puniendum, aut eludendum dolum, dum aggreſſor de eo occultando minus ſollicitus eſt; quod ſi præter opinionem deprehenſum ſe ſemel animadverterit, trepidare incipiet, nec ſecurum ſe arbitrabitur, donec quas animo verſat fraudes, ad effectum adduxerit. Ea de cauſa Agrippina Neronis mater, compertis etiam inſidiis, perinde ſe habuit, ac ſi nihil reſciſſet de morte, quam ei filius fuerat machinatus, exiſtimans nimirum (a) *ſolum inſidiarum remedium eſſe, ſi non intelligerentur*. Hæc diſſimulatio aut ficta ſimplicitas perquam neceſſaria eſt Miniſtris, qui Principibus aſtutis, minusque ſinceris deſerviunt, iis ſcilicet quorum unicum ſtudium eſt cavere, ne artes eorum penetrentur ab aliis: qua in re eximius fuit Tiberius (b) *conſulto ambiguus*. Eodem artificio Senatores Romani uſi fuère, quando idem Tiberius poſt Auguſti obitum (ut animos eorum exploraret, ſignificari iis fecit, nolle ſeſe imperii gubernacula admittere, eò quòd nimis grave humeris ſuis onus eſſet; at illi ſtudioſa quadam ignorantia, & provocatis ultrò lacrynis, inſtare rogareque, ut admittere dignaretur (c) *quibus unus metus, ſi intelligere viderentur*. Oderunt Principes injuſti, & tanquam hoſtes eos habent, à quibus mala ſua ſtudia & conſilia capi exiſtiment. Abſolutum ſibi in animos imperium vendicant non alienæ ſubjectum ſcientiæ, cupiuntque non minùs vi, & facultati intelligendi ſubditorum dominari, quàm eorundem corporibus, partem obſequii in eo ponentes, ne artes eorum deprehendantur à (d) ſubditis: Eam ob rem *abditos Principis ſenſus, & ſi quid occultius parat exquirere, illicitum eſt*. Conquerente aliquando graviter Tiberio, quòd ſibi à Senatoribus quibusdam ſecuro vivere non liceret, ſcire ex eo voluit Aſinius Gallus, quinam ii eſſent, ut pœnas luerent, & (e) *eò ægrius accepit Tiberius, quod recludi ille vellet, quæ premeret*. Prudentior Germanicus fuit, qui licèt Tiberii artes probè perſpiceret, ſeque ideo tantùm è Germania revocari, ut gloriæ ſuæ curſus ſiſteretur, extemplò tamen paruit, perinde ac ſi nihil iſtorum, quæ ſuberant, (f) animadverteret. Quando Principum mandata declinari non poſſunt, prudentiæ eſt iis obſequi, & ignorantiam præ ſe ferre, ut minus detrimenti ſit. Quarè tametſi Archelaus ſciret, aſtu quodam & dolo ſe à Tiberii matre Romam evocari, diſſimulavit tamen, & (g) *ſi intelligere crederetur, vim metuens, in urbem properavit*. Atque hæc diſſimulatio magis adhuc in erroribus & vitiis Principis neceſſaria eſt; nec enim amicus ſolet eſſe ei, qui illorum aut teſtis eſt, aut noticiam habet. In convivio illo, in quo Britannicus venenum hauſit, (h) *diffugere imprudentes; at quibus altior intellectus, reſtitère deſixi, & Neronem intuentes, ne violentæ mortis illius conſcii haberentur, ſed credere potiùs putarentur, eam ſecundum naturam accidere*.

(a) Tac. lib. 14. Annal. (b) Idem lib. 13. Annal. (c) Idem lib. 1. Annal. (d) *Intelligebantur artes, ſed pars obſequii in eo, ne deprehenderentur*. Idem lib. 4. Hiſtor.

(e) Tacit. lib. 4. Annal. (f) *Haud cunctatus eſt ultrà Germanicus, quanquam fingi eo, ſeque per invidiam parto jam decori abſtrahi intelligeret*. Idem lib. 2. Annal. (g) Idem lib. 2. Annal. (h) Idem lib. 13. Annal.

SYMBOLUM XLV.

Leo (figura præsentis Emblematis) apud Ægyptios vigilantia fuit Symbolum; quales sunt, qui in frontispiciis & portis templorum collocari solent. Aque hinc Alexander Magnus in monetis effingi voluit cum pelle leonina in capite, ut significaret non minus cura se pollere, ac robore: quippe qui (si quando pariori somno utendum esset) dormire consueverat, brachio extra lectum porrecto, & globum argenteum manu tenens, ut si forte arctius indormiret, ille in subjectam pelvim æneam delapsus tinnitu suo cum mox rursus excitaret. Nunquam sanè orbem suo subiecisset imperio, si quieti & somno solum indulgens; rerum omnium curam abs se abdicasset: neque enim altum debet stertere, qui multorum regendorum gubernacula suscepit,

(a) *Non decet ignavum totâ producere somnum
Nocte virum, sub consilio, sub nomine cuius
Tot populi degunt, cui rerum cura fidesque
Credita summarum.*

Leo igitur, cum animantium Regem se esse sciat, aut parum dormit, aut si dormit; minimum apertos servat oculos. Non tantum suo confidit imperio; nec de sua maiestate tantoperè securus est, ut necessarium non arbitretur, vigilantem se fingere, etiam dum somnum capit. Opus est equidem, ut sensibus sua aliquando quies concedatur; expedit interim sic opinari de Regibus, quod semper excubent. Rex fo-

(a) Homerus.

somno deditus nec hilum ab aliis differt hominibus. Etiam hanc ipsam passionem subditos suos, ac hostes, quantum potest, celare debet. Dormiat: modò vigilare eum credant alii. Ne sibi tantum de dignitate sua & potentia polliceatur, ut curæ ac sollicitudini claudat oculos. Astutia est dissimulatio in leone, oculis apertis quietem capere, non tamen fallendi studio, sed dissimulandi solùm consopitos sensus; & si quis fortè insidias illi struens deciperetur, existimando vigilem esse, quem dormientem offendere cogitabat, ipse sibi erroris causa est, non leo; nec indigna hæc præventio magnanimo ejus pectore, uti nec astutia illa, quando cauda obducit pedum vestigia, ad fallendos venatores. Nulla arx, castrumve satis munitum est, nisi solertia excubet. Major Monarcha majori cum cura frontem suam coronare debet, non candore sincerarum columbarum, sed prudentia astutorum serpentium: neque enim aliàs, quàm quando Leo in arenam prodit, feræ cæteræ suas ponunt inimicitias naturales, & depugnare inter se desinunt; quin jam communi consensione conspirant omnes contra illum, armant sese, & tanquam fortiori moliantur insidias. A nulla potentia plus periculi imminet regno Angliæ, (uti & aliis omnibus Principatibus) quàm ab illa Batavorum; nam maris libertatem illi adimunt. Nihil magis perniciosum Francis, quàm potentia eorundem rebellium Statuum, quæ perfossis aggeribus, quos objecit Hispania, totum Franciæ regnum aquis demergeret, ut prudentissimè observavit Rex Henricus Quartus, & tamen, quæ duo apud ambas illas Coronas plus possunt, quàm suamet ipsarum pericula, odium, inquam, & metus Monarchiæ Hispanicæ, vires illas augment, quas mutatis aliquando & perturbatis temporibus ipsæ merito adversum se timere poterunt. Pericula præsentia plus sollicitudinis & curarum adferunt, quam futura, etsi hæc sæpè majora sint. Timor sensus impedit; nec finit animum æstimare, quæ longius posita sunt. Inanis aliqua dissidentia maxima etiam ratione Status validior est. Arbitrium Coronæ Hispanicæ in Italia medicinæ præservativæ instar est adversus infirmitates, quas patitur libertas Genuæ; idem illud Tusciæ Principatum securum reddidit: Imperium spirituale Ecclesiæ auget, & conservatur potentia domus Austriacæ, ejusdem beneficio securi sunt Veneti à Turcarum tyrannide: quod nescio fanè, an aliqui consiliarii istorum Principum satis grati agnoscant, aut illud agant semper, quod ad hanc utilitatem eorum propriam magis conducit. Æmulationes ejusmodi, quæ rationi non parent, sibi ipsæ ruinam accersunt, & exitium. Illi ipsi, qui securiores se fore existimabant, si Ferdinandum Secundum armis exuerent, magno suo malo experti sunt postea, eodem se indigere milite, cujus exauctorandi illi auctores fuerant. Complures Provinciæ quæ ob rationem status Monarchiam Romanam voluerunt exercere, unà cum illius ruina libertatem suam perderunt.

§. Ne confidat Princeps exteriori venerationi & cultui, quem alii ipsi deserunt: ficta enim tantum modo res est, & longè alia ab eo, quod extrinsecus apparet. Placere velle, adulatio est, obsequium, metus, veneratio, vis quædam & coactio, & amicitia, necessitas. Omnes callida fraude insidias parant sinceræ generositati, quæ alios (a) æstimat. Omnes ad unguis illius attendunt, & prædas numerant. Advigilant omnes, ut ingenio superent, quem viribus nequeunt. Pauci, aut nemo, sincerè cum eo agit; ei enim, qui timetur, non dicitur veritas, adeoque potentiæ suæ confusus, somnum capere secutus non potest, artem arte, vires viribus eludat. Generosum pectus dissimulanter & cautè prævertat pericula, & resistat fortiter.

Y y

§. Ta-

(a) *Duces Principum simplices, & ex sua natura alios æstimantes, callida fraude decipiunt.* Esth. cap. 16. 6.

§. Tametsi verò præfenti Emblemate permittamus, immò etiam necessariam judicemus diffimulandi artem, servatis conditionibus, quas diximus, magis tamen ea Ministris convenit (quando excusari potest) quàm Principibus: in his enim occulta quædam inest divinitas, quæ ea cura & cautone offenditur. Diffimulatio plerumque ex metu & ambitione nasci solet; neutra autem, si notetur, satis Principem decet. Quod simulatio cavere debet, caveat silentium prudens, & solers gravitas. Magis amatur Princeps, qui cautus & prudens habetur ab omnibus, modo agat cum sinceritate quadam regia. Nemo est, quin artes illas occultas detestetur; contrà verò agendi modus naturalis cum ingenua quadam probitate placet omnibus, quemadmodum in Petronio advertit Tacitus, (a) *cujus dicta factaque quantò solutiora, & quandam sui negligentiam præferentia, tanto gratius in speciem simplicitatis accipiebantur.*

SYMBOLUM XLVI.

Remus ex parte aquis immersus, obliquus videtur oculis, & fractus, idque ex refractione specierum oritur: ita multis in rebus nos fallit opinio. Ea de causa Philosophi Sceptici, ut dicebantur, de omni re dubitabant, nec quicquam pro certo audebant asserere. Solers sane modestia, & diffidentia prudens humani judicii, nec absque fundamento; siquidem ad certam rerum cognitionem binæ requiruntur dispositiones, illius nimirum, quæ cognoscit, & rei, quæ cognosci debet. Qui cognoscit, intellectus est, qui externis juxta atque internis utitur sensibus, tanquam instrumentis ad efformanda phantasmata. Externi variè immutantur pro majori humorum abundantia, aut moderatione. Quas mutationes etiam interni subeunt, aut ob eandem causam, aut propter diversas organorum affectio-
nes.

(a) Tacit. lib. 16. Annal.

nes. E quo tanta opinionum, judiciorumque in hominibus nasci solet diversitas, alio aliter res ipsas concipiente, in quibus eadem incertitudo & variatio cernitur: nam positæ hîc aut illic colores suos mutant, & formas, aut ob distantiam, aut ob vicinitatem, aut quia nulla perfectè simplex est, aut propter inixtiones naturales, & species, quæ sese offerunt medias inter sensus, & ea quæ sub sensum cadunt: adeoque de iis affirmare non possumus qualia sint, sed illud dicere solum, videri talia, opinionem scilicet formantes, non certam scientiam. Majorem incertitudinem Plato in illis reperit, dum perdenderet animo, in nulla earum inesse naturam illam purissimam & perfectissimam, quæ in Deo est; nosque, dum vitam hanc mortalem vivimus, rei nullius certam cognitionem habere sed præsentem solum videre, quæ non nisi reflexæ essent, & quædam illarum umbra, atque adeò fieri non posse, ut de iis scientia comparetur. Non equidem illud contendo, ut Princeps è Scepticorum turba sit: nam qui de omnibus dubitat, nihil certi definit, aut statuit, neque ulla res gubernationi magis noxia, quam dubium hæere & ancipitem, quoties decidendum est aliquid, & effectui dandum. Illud moneo duntaxat, ut cum prudentia quadam politica in opinionibus persistat indifferens, certoque sibi persuadeat, facilè se in iudicio falli posse, quod de iis formaverit, aut ex affectu & passione proprio, aut minùs sincera informatione, aut ob blanditias aliorum & assentationes, aut quia exosa illi est veritas, quæ potentia certos præscribit limites, legesque voluntati, aut propter nostrum apprehendendi modum valde incertum, aut denique quia paucæ res ejusmodi sunt, quales prima fronte apparent, præsertim politicæ, cum ratio Status jam ferè nihil aliud sit, quam ars quædam alios fallendi, aut ne Princeps fallatur ab aliis. Quare diversis egent luminibus, & considerare eas oportet sedulo potiùs, quam obiter intueri, ne Princeps leviter rebus apparentibus & narratiunculis moveatur.

§. Fraudes istæ, & artes politicæ dignosci nequeunt, nisi ipsa hominis natura probè perspecta sit; illius siquidem cognitio planè necessaria est Principi, ut & regere eum sciat, & sibi ab eo cavere: etsi enim Principatus hominum sit inventio, si quid tamen illi timendum periculi, ab his solis, non aliunde timendum est, nec major homini hostis, quàm ipse homo. Non aquila aquilam impetit, nec aspis aspidem; at homo homini semper molitur perniciem. Ferarum specus absque custodia sunt, ad custodiendas verò urbes tempore nocturnæ quietis nec terna elementa sufficiunt: terra scilicet aggesta in mœnia & propugnacula, aqua in Fossas collecta, & ignis conclusus in fistulis æneis, & tormentis majoribus. Ut securi somnum capiant aliqui, alii vigilant oportet. Quæ instrumenta reperta non sunt ad cripiendam homini vitam? quasi per se ipsa satis brevis non sit, & sexcentis Naturæ casibus obnoxia, & licet in homine, tanquam in subjecto suo proprio, omnium virtutum pariter, & vitiorum insint semina, illud tamen discrimen est, quod illæ absque nota gratiæ cœlestis & supernaturalis nasci & succrescere nequeant, hæc verò suapte sponte pullulent, & latius se diffundant, qui primæ hominum noxæ effectus est, ac pœna. Quoniam autem semper ferè affectibus nostris, & passionibus duci nos sinimus, quæ in malum nos propellunt, atque in virtutibus isthuc periculi non est, quod in vitiis; ideò ob oculos ponemus hîc Principi brevem aliquam descriptionem Naturæ humanæ, quando à Malitia se patitur abripi.

Est igitur homo animantium omnium inconstantissimum: sibi, & aliis exitiosum. Unâ cum ætate, fortuna, spe commodi, damni metu, & passione animum immutat. Nec mare toties vultum variat, ac illius conditio. Boni specie deluditur, & ex amore proprio in errore perseverat. Vindictam & crudelitatem honori ducit, ac laudi. Affectus suos ad longum tempus dissimulare novit, & tegere. Verbis,

rifu & lacrymis celat, quod inclusum gerit in pectore. Religione sua obvelat confilia: jurejurando firmat, & occultat mendaciis. Metui, & spei paret. Favores eum ingratum reddunt, dominatio superbum, coactio abjectum & vilem, lex pavidum. Beneficia inscribit in cerâ, injurias acceptas in marmore, & quas ipse aliis infert, in ære incidit. Amore regitur non ex charitate tamen, sed sola boni specie ira; illi imperat. In afflicta fortuna demissus est, & obediens, in prosperiori, arrogans & aliorum contemptor. Quod in se ipso collaudat, aut affectat, id minimè possidet. In amicitia sincerum se judicat, & colere eam nescit. Bonapropria spernit, & ambit aliena. Quantò pluribus potitur, tantò plura expetit. Obgratias & incrementa aliena contabescit invidia; gravius nocet amici specie, quàm hostis. In aliis rigorem justitiæ deamat, in se ipso eum experiri non vult.

Hæc humanæ naturæ descriptio generalis est, neque enim vitia omnia in uno insunt homine, sed dispersa in variis. Verùm tametsi quis fortè Principi immunis planè ab iis videatur, non ideò tamen sibi ab illo prudenter cavere intermittat, quia nunquam satis securum est judicium, quod de conditione & natura hominum formari solet. Malitia virtutis larvam induit, ut queat decipere, & optimus quisque à se ipso deficit, aut humana imbecillitate, aut ætatum inconstantia, aut necessitate & utilitate propria, aut specie aliqua boni privati, vel publici, aut imprudentia, aut notitiæ defectu; quo fit, ut non minus perniciosi sint interdum ipsi etiam boni, quàm mali. In dubio autem magis prudentiæ consentaneum est, stare à parte periculi, ita ut Princeps sibi dictum putet (non ad offendendum quidem, sed ad cavendum) quod scribit Ezechiel, (a) *subversores sunt tecum, & cum scorpionibus habitas, quorum cauda semper in te ictu est, nulloque momento meditari cessant, ne quando desint occasioni.* (b) Tales fere solent esse aulici: plerique enim omnes vota sua & desideria, etiam cum illusione Principis promovere satagunt, aut optimè meritos de gratia illius, & favoribus deturbando, suæmet auctoritatis, qua valent, beneficio. Quoties interjectis inter Principis oculos & Ministri actiones, invidiæ & æmulationis fluctibus, eas pro obliquis habuit, & haud satis fidelibus, cum rectissimæ essent, & non nisi ad majus illius obsequium susceptæ? Passa est virtus, amisit Princeps fidelem Ministrum, & artibus suis triumphavit malitia. Quas ut practicè noverit, neque permittat innocentiam vexari injuriis, aliquas magis usitatas hic oculis subjiciam.

Reperiuntur aulici nonnulli tam versuti, & subdoli, ut æmulorum suorum defectus excusare videantur, & vel maximè eos accusant. Ita Augustus quondam. (c) *Honorariâ oratione, quædam de habitu, cultuque & institutis Tiberii jecerat, quæ velut excusando exprobaret.*

Alii sunt, qui, ut nequitiam suam tegant, & bonitatis specie auctoritatem illi concilient, titulo obligationis, & amicitiae sermonem ordiuntur à laudibus Ministri illius, quem clandestinè subvertere cogitant, referendo scilicet aliquas, quæ aut exigui momenti sunt, aut Principi haud multum profunt, atque una ficto quodam zelo erga illius obsequium, quod omni amicitiae & necessitudini præferre se dicunt, sensim in apertum proferunt defectus, qui efficere possunt, ut hic talis Minister aut gratiâ Principis excidat, aut dignitatis gradu, quem obtinebat deturbetur. Quod si illud non fiat ex ambitione & malitia, ideo saltem est, ut defectibus iis, quos carpit in amico, fidelitatem suam testatam faciat, (d) *& unde infamiam parat, inde gloriam sibi recipiat.* Nec ignorabat fallaces has technas sapientissimus ille Rex Neapolitanus Alphonsus; quare cum quendam audiret, qui multus erat

in

(a) Ezech. 2. 6. (b) Plin. lib. 11. c. 25. (c) Tac. l. 1. Annal. (d) Tacit. lib. 14. Annal.

in laudibus sui hostis, sic ad affantes dixisse fertur: *Notate artificium istius hominis, & vidēbitis has laudes non aliò spectare, quàm ut majus damnum suo accersant tempore.* Nec aliter accidit, postquam sex mensium spatio istiusmodi commendationibus mentem, animumque suum omnibus probare conatus fuisset, ut tantò citiùs deinde ei haberetur fides in iis, quæ contra eundem locuturus esset. Quis unquam pulvis tormentarius, actis sub terram cuniculis, incensus fuit à mœnibus longiùs, ubi tamen vim suam exerere debuit? *Pessimum inimicorum genus, laudantes.* (a) Alii ut decipiant cautius palam laudant, & secretis infamant (b) criminationibus.

Nec minùs noxium est eorum artificium, qui calumnias sic adornant, atque instituunt; ut cum sint accusationes, laudes tamen esse videantur, quomodo apud Tassum Aletus faciebat.

(c) *Gran fabro dicalumnie, adorni in modi
Novi, che sono accusate, e paion lodi.*

*Calumniarum callidus faber, putes
Laudare, quando criminatur maxime.*

Hos Psalmographus indicat, cum dixit: (d) *Conversi sunt in arcum pravum* (e) Et Oseas Propheta: *Facti sunt quasi arcus dolosus*, qui in aliam partem collineat, ex alia ferit & fauciat.

Quidam æmulos suos, eorumque actiones sic laudibus efferunt, ut satis appareat non loqui eos seriò, & ex animo. Id quod in Tiberio animadvertum; qui (f) *multa de virtute Germanici memoravit, magis in speciem verbis adornata, quàm ut penitus sentire crederetur.*

In aliis commendationes ejuscemodi eò tendunt, ut quem habent inimicum, ad ea evehant munia, quæ deinde exitio illi sint, aut ut submoveantur ab aula longiùs, etsi cum majori ipsius fortuna id fiat; quam inter alias causam fuisse reor Ruigomesio, cur auctor esset, ut in Provincias Belgicas mitteretur Dux Albanus Ferdinandus, quando Status illi ab obedientia regis desciverant. Ob eundem finem (g) *Mucianus quoque, quia propalam opprimi Antonius nequibat, multis in Senatu laudibus cumulatam, secretis promissis oneravit, citeriorem Hispaniam ostentans, discessu Chuvii Rusi vacuam.* Ad quod ut faciliorem viam sterneret, (h) *simul amicis ejus Tribunatus Præfecturasque largitus est.* Dicit vix potest, quàm æmulatio liberalis sit, quando amovendus ex oculis, qui aut gloriæ illius tenebras offundit, aut commodis officit, unde est, quæ natandi imperitum ad fortunæ ripam pertrahit. Interdum etiam laudes eò animo commemorantur, ut suscitentur æmuli, qui laudatum insectentur. Mirus planè nocendi modus per aliena vitia.

§. Multi eos, quos ipsi ad suum formarunt ingenium, in officia publica conantur intrudere, eo cum artificio, ut consilium eorum nemo penetrare possit, ideoque nemo ut illud ipsum tantò assequantur faciliùs, defectus quosdam leviores in ejusmodi officiis commissos ab aliis, primò reprehendunt, mox laudant & deprædicant alios, qui ad ea munera magis viderentur idonei, & interdum velut ignotos fovent, uti Pisonem Lacon, ut à Galba (i) adoptaretur.

Alii, ut suam celent passionem, in longum jaciunt odia, & sensim illa instillant pectori Principis, ut oppletum effundat se tandem in ejus damnatum, cui infen-

Z z

fi

(a) Tacit. in vitâ Agric. (b) *Secretis eum criminationibus infamaverat ignarum, & quo cautius deciperetur, palam laudatum.* Tac. l. 11. Histor. (c) Tasso can. 2. (d) Ps. 77. 57. (e) Os. 7. 16. (f) Tacit. lib. 1. Annal. (g) Idem lib. 4. Hist. (h) Ibidem. (i) *Sed callide, ut ignotum fovebit,* Tac. l. 1. Hist.

si sunt, & inimici. His artibus Sejanus usus est, ut (a) Tiberii animum abalienaret à Germanico; & videtur eas improbare Spiritus sanctus sub metaphora arandi mendacia: *Noli*; inquit, *arare mendacium adversus fratrem tuum*; (b) Quod idem est, ac spargere in animo loliorum femina, ut nascatur deinde, & metatur suo tempore malitiæ (c) fructus.

Pari cum astutia solent nonnulli primùm fallere Ministros, quorum auctoritari Princeps plus cæteris tribuit, persuadendo illis quasdam falsitates, quas ipsi deinde imprimant Principi. Ars ista fuit mendaciloqui illius spiritus, qui in visione Michæ (d) Prophetæ spondebat se decepturum Regem Achab, insidendo in labiis omnium Prophetarum ejus, & permisit illud Deus, tanquam efficacissimum fallendi medium.

Aliqui nonnunquam ad eum finem injuriis utuntur, quas forte accepit Princeps, & vindictam illi suadent, aut quia illam ipsi beneficio potentiae Principis de hoste suo sumere cogitant, aut quia senotum eum volunt ab illius obsequio, & in diffidentiam adducere. (e) Eodem artificio Joannes Paciecus Regi Henrico Quarto auctor erat, ut Alphonsum Fonseca Archipræsulem Hispalensem juberet comprehendi, & eundem postea secretò monuit, ut suæ securitati adversus Regem opportunè consulere.

§. Atque hæc tales artes maximè vigent in aulis, & licet interdum prodantur in lucem, suos tamen inveniunt Patronos, immò sunt, qui iterum in fraudem induci se sinunt: unde sæpè videmus homines planos & impostores diu in aulis perdurare, imbecillitas hæc est naturæ nostræ depravatæ, quæ mendacio magis capitur, quàm veritate. Fortiùs nostros rapit oculos, & in admirationem trahit equus aliquis scitè pictus, ac vivus, cum tamen ille aliud nihil sit, quàm vivi mendacium. Ecquid aliud est eloquentia tropis & figuris ornata, quàm falsa quædam species, & dolus, & sæpè persuadet nobis ea, quæ nos maximè dedecent. E quibus omnibus liquet quantum sit periculum, ne inter tot artificia, & relationes varias deerret opinio Principis, nisi ea singulari cum diligentia expendat, atque examinet, suspendendo tantisper fidem, donec res ipsas videat non solum, sed etiam quasi manibus tentet, eas cumprimis, quæ auditu perceperit: per aures enim subintrant aura adulationis, & venti odii atque invidiæ & facillè mutant, ac suscitant passiones & affectus animi antè, quàm de rei veritate certò constare possit. Et idcirco valde esset conveniens, ut Princeps aures haberet menti & rationi proximas; sicut est illa, quam habet Noctua (ideò fortè etiam Minervæ dedicata) in supremo capitis vertice, ubi cellula sensuum est, quia omnibus his opus est, ne nos fallat auditus. Hujus itaque singularem curam ac rationem habeat Princeps, nam quando aures ab affectibus liberæ sunt, & ratio in iis pro tribunali sedet, bene ad examen vocantur singula, cum omnia ferè, quæ ad gubernationem pertinent, à narrationibus aliorum dependeant. Atque ideo non videtur vero simile, quod dixit Aristoteles de apibus, eas scilicet audiendi sensu destitui: grande enim id esset incommodum in animalculo tam provido & politico, cum duo illi sensus, auditus & visus, instrumenta sint; quibus sapientia hauritur, & experientia. Ambo necessarii sunt, ne nos aut passio, aut natura, aut inclinatio decipiat. (f) Moabitis

(a) *Odia in longum jaciens, quæ reconderet, actaque promeret.* Tac. l. 1. Annal. (b) *Ecol. 7. 16.* (c) *Arastis impietatem, iniquitatem messuistis, comedestis frugem mendacij.* Os. 10. 13. (d) *Ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum ejus. Et dixit Dominus; Decipies, & prævalebis: egredere, & fac ita.* 3. Reg. 22. 22. (e) *Mar. Histor. lib. 22. cap. 7.* (f) *Primoque mane surgentes, & orto jam sole ex adventu aquarum, viderunt Moabita contra aquas rubras, quasi sanguinem, dixeruntque, Sanguis gladii est.* 4. Reg. 3. 22.

bitis ab effectu jam occupatis, torrens aquarum unde solares radii repercutiebantur, sanguis videbatur. Idem populi clamor in auribus bellicosus. Josue ululatus pugnae celebratur; in quietis verò & pacificis Moyse, moduli Symphoniaci suaviter (a) canentium. Eam ob rem, licet Deo omnia sint præsentia, voluit tamen coram lustrare oculis vocem, quam audiebat de incolis urbium (b) Sodomæ & Gomorrhæ. Quando igitur Princeps ad res omnes & singulas sic manus, oculos auresque admoverit, aut errare non poterit, aut certè culpa vacabit. Atque ex his omnibus nemini perspicere non licet, quam parum idoneum fuerit illud Thebanorum simulacrum, quo Principis dotes ac qualitates volebant exprimere; utpote quod aures haberet quidem sed careret oculis; cum tamen hi non minus, ac illæ sint necessarii; aures inquam, ad res cognoscendas; oculi verò ad comparandam certam fidem, qua in re magis fideles sunt oculi; tantum enim veritas à mendacio abest, quantum oculi distant ab auribus.

§. Nec minori diligentia & attentione opus est, ad probanda omnibus consilia & proposita media, antequam Princeps iis uti incipiat, de cogendis per provincias pecuniis, de corrigendo imperio; aut negotiis aliis, ad pacem, bellumve spectantibus: sæpe enim non nisi commoda privata & propria pro fine habent, nec semper imaginationi aut expectationi nostræ respondent effectus. Ingenium consilia approbare solet, at experientia ea rejicit. Contemnere omnino, imprudentia esset: nam unicum etiam, quod feliciter succedit, aliorum vanitatem compensat. Non gauderet Hispania novi orbis imperio, si Reges Catholici non plus fidei habuissent Columbo, quam alii Principes. Credere leviter omnibus, & mox velle, tanquam planè secunda & certa, in effectum deducere, levitas est, aut stultitia. Consideranda prius conditio personæ quæ ea proponit, quantam nimirum rerum experientiam habeat: quos fines spectare possit, si decipiat; quæ commoda, si ritè eveniant; quibus denique mediis, quo tempore hoc assequi cogitet. Quam diligentiam quia non adhibuit Nero, cum referret nonnemo, ingentem in Africa thesaurum repertum esse, graviter deceptus fuit, non auctoris (c) non ipsius negotii fide satis spectata, nec missis visoribus, per suos nosceret, an vera assererentur. Multæ res propositæ sub initium videntur magnæ; & postea evanescent ac prorsus fiant inutiles. Multæ levis sunt momenti, è quibus insignia redundant beneficia. Multæ, quas in rebus minoribus experientia comprobavit, in majoribus haud quam succedunt. Multæ rationi videntur faciles, & reipsa difficillimæ sunt. Multæ sub principium damnum adferunt, profunt sub finem; aliæ contrà. Multæ etiam reipsa cadunt aliter, ac initio fuerat cogitatum.

§. Vulgus irers & cæcum, veritatem non perspicit, immò illa magis offenditur: nam leviter suas ante format opiniones, quam recta ratio prævertat incommoda, confidendoque rem manibus se posse tangere, lumen certius sibi pollicetur à successu, qui ignorantium Magister est, adeoque qui illud hominum genus argumentis à suis abducere volet opinionibus, tempus perdet, & operam. Nullum efficacius remedium, quam curare, ut suis ipsimet oculis errores suos videant, & tentent manibus. Sic equi formidolosi solent corrigi, calcaribus urgendo & verberibus, ut ulteriùs progrediendo nôsse discant vanitatem umbræ, qua tantoperè terrebantur. Hoc consilio usus est Pacuvius, ad componendum populum Capuæ,

Z z 2

cùm

(a) *Audiens autem Josue tumultum populi vociferantis, dixit ad Moysen, Ululatus pugnae auditur in castris. Qui respondit, non est clamor adhortantium ad pugnam, neque vociferatio compellentium ad fugam; sed vocem cantantium ego audio.* Ex. 12. 17. (b) *Descendam, & videbo, utrum clamorem qui venit ad me, opere compleverint: an non est ita, ut sciam.* Gen. 18. 12. (c) Tac. l. 16. Ann.

cùm contra Senatum tumultuari inciperet. Senatores omnes, communicato priùs cum iisdem consilio, in aula quadam concludit. Dein populum convocat, eumque sic alloquitur: Si Senatores amovere ab officio, aut punire libuerit, nunc tempus est opportunum, omnes enim sub ista clave custodio, & absque armis, sed expedit, ut unus tollatur post alium. & mox alius in illius locum eligatur: neque enim vel unicum momentum Respublica isthæc sine capitibus subsistere poterit. In urnam igitur omnium nomina conjicit, & unum sorte extrahit: rogat deinde populum, quid illo fieri velint: crescunt suffragia, conclamant omnes, eumque morti adjudicant. Suadet porro, alium eligant. Hic confusio oritur, & nesciunt, quem proponere debeant. Idem secunda, idem tertia vice accidit, ut de electione inter eos convenire non potuerit. Tandem illa ipsa confusio eos edocuit, melius esse, tolerare malum, quod experti essent, quàm tentare remedium; & mandant illico, ut Senatores liberi demittantur. Furiosa plebs est in opinionibus suis, & sæpè (quando insigne aliquod damnum timere potest, aut periculum) industriæ est Principis, suis propriis habenis eam regere, & pati ignorantia passu cum ea progredi. Reduci etiam ad officium poterit populus, si illi proponantur ante oculos damna aliorum similium casuum: (a) nam plebeja ingenia exemplis magis, quam ratione capiuntur.

SYMBOLUM XLVII.

ETiam in virtutibus periculum est: insint omnes in animo Principis; non est tamen necessum, ut in perpetuo versentur exercitio. Utilitas publica usum illarum dictare debet, quomodo item, & quando exercitæ absque prudentia, aut vitia esse incipiunt, aut cetera non minùs exitiosæ sunt, ac ista. In cive pri-

(a) Macrob.

privato ipsum solum respiciunt ; in Principe , ipsum & Rempublicam. Cum utilitate communi omnium , non privata unius consentiant oportet. Scientia civilis certos præscribit limites virtuti & illius , qui imperat , & ejus , qui paret. In Ministro non sui juris & arbitrii est justitia , semper ad legis normam sese debet dirigere : in Principe , qui illius est anima , peculiare habet considerationes , quæ universum & commune spectant imperium. In subdito commiseratio modum excedere nunquam potest : in Principe sæpe est noxia. Ut hoc præsentem Emblemate subjicerem oculis , à cornicis aucupio istud desumpsi , qua , Sanazaro & Garcilaso testibus , Pastores utebantur. Ea erudit Principes , quanta cum prudentia calamitatum & periculorum alienorum sese reddere debeant participes. Cornicem ponebant alis extremis humi alligatam , quæ cum alias per aërem prætervolare cerneret ; sublatis in cælum clamoribus eas provocabat , ut ad ferendam opem se demitterent , misericordia motæ.

*Certavanla , i agluna mas piadosa
Del mal ageno de la compañera ,
Que del suyo avisada , ò temerosa.
Llegavase mui cerca , i la primera ,
Que esto bazia , pagava su inocencia ,
Con prision , ò con muerte lastimera.*

*Mox advolarunt. Una præ reliquis , magis
Aliena sociæ vincla , quam suæ timens
Vitæ periculum , propius accessit , nihil
Jam profutura ; quippe quæ studium suum
Sociam juvandi morte , vel misera luit
Captivitate.*

Nam quæ humi fixa hærebat , unguibus prehendebat alteram , ut se liberaret ; & hæc rursus aliam , quæ eadem ducta commiseratione ad eam juvandam advolabat , ut una propter aliam , atque adeo perirent omnes. In quo etiam novitas casus locum habuit : interdum enim sola curiositas est , aut naturalis inquietudinis motus , quæ misericordia videtur. In miseriis & acerbitatibus exterorum Principum non improbo , ad eorum lamenta & voces , commoveri cor & oculos commiserationis affectu , immò interdum & officia ; nolim tamen ad eorundem defensionem leviter armari manus. Ut quis privatus in alterius gratiam periculum subeat , egregium facinus est , & laude dignum ; at reprehendum in Principe , si salutem publicam adducat in discrimen pro salute alterius Principis , sine sufficienti emolumento , & ratione status ; nec satis sunt eæ , quas propinqua cognatio secum adfert , aut singularis fortè amicitia : nam Princeps ad Subditorum utilitatem natus est prius , quàm Consanguineorum , & Amicorum. Opitulari his poterit sed absque damno & periculo aliquo graviore. Quando Præstitum alteri auxilium tam commune facit periculum , ut ruina unius secum trahat alterius exitium , nulla est obligationis causa , nec ulla tanta in alios pietas quæ illam excusare queat. Veruntamen quando commoda aut detrimenta ita nexa sunt inter se , ut utriusque res agi videatur , quia uno pereunte alteri quoque pereundum esset , causam suam faciet , quisquis auxilio præsto est ; estque major prudentia (ut diximus) periculo sese in alieno Statu opponere , quàm expectare illud in proprio. Quod si etiam quietis & tranquillitatis publicæ interfuerit , oppresso ferre præsidium , omnino facere id debet Princeps

potentior ; Justitia enim inter Principes ad tribunal ordinarium confugere non potest; sed in auctoritate & potentia Supremi illud invenit. In tali casu tyrannis quædam erit, otiose spectare tantum, & locum dare illi politicæ, quæ alios Principes exerceri exoptat, ut eorum diffensionibus ipsa securior sit, aut eorundem ruinis majorem sibi fabricetur fortunam. Nam supremus ille internarum mentis affectionum judex & arbiter severissimè illas castigare (a) solet.

In istiusmodi casibus magna adhibenda est prudentia, etiam atque etiam ponderando, num aliorum se implicare difficultatibus, è republica futurum sit, ne temerè alienum periculum faciamus nostrum, aut planè in eo nosmetipfos consumamus : nam postea præsidium mutuum sperare haud licebit. Hispaniæ sic accidit, quæ sortem afflicti imperii miserata, & sanguine suo & opibus illi tulit suppetias, unde ortum habuere tot bella & armorum incurfiones, quibus Francia deinde Italiam, Provincias Belgicas, Burgundiam & Hispaniam impetiit, & licet nunc in hanc Monarchiam tota ferè belli moles incumbat, non omnes tamen in Germania id grati agnoscunt, neque cogitant, sua causa id accidisse.

§ Experientia igitur, tam in propriis, quàm alienis damnis cautiore reddere nos potest in commiseratione, & promptitudine ferendi auxilia aliis. Quoties nos ipsi perdidimus, atque unà amicum, quia afflictæ illius fortunæ ultrò, nec consideratè fati, remedium adferre volumus, quem ingratum pro tanto beneficio postea experti sumus. Quoties in Principis incurrerunt odium etiam ii, qui nocentes, & dies elaborarunt in eo, ut singula aliqua ei præstarent obsequia? Germanicus à Tiberio adoptatus erat in filium destinatus ut eidem in imperio succederet, tam cultui ejus addictus, ut cum legiones ipsi offerrent Imperium, perinde illud acciperet, (b) *quasi scelere contaminaretur*; cumque urgeretur instantius ille moriturum potius, quam fidem exueret; clamitans, ferrum à latere deripuit, elatumque deferebat in pectus; & quò se gerebat in omnibus fidelior, eò minùs placebat Tiberio. Illa ipsa ejus solertia, quod pecuniarum largitione Pannonicas legiones composuisset, Tiberii animum habebat (c) sollicitum. Pietatem ejusdem in reliquiis Vari & militum legendis, justisque persolvendis, Imperii ambitionem (d) ille interpretabatur. Misericordia uxoris ipsius Agrippinæ milites vestientis, dominandi videbatur (e) cupiditas, cuncta Germanici in deterius trahenti suboluit odium istud Germanicum, & quòd honoris specie à Germaniæ gloria arceretur; quare quanto summæ spei propior, tanto ille impensius pro Tiberio niti cœpit; hoc ipsum tamen magis eum reddebat exosum donec oppressa tandem ab onere obligationis gratitudine, (f) *novis Provinciis impositum dolo simul, & casibus objectaret*, ubi Pisone opitulante venenum ei porrexit, suam arbitratu prosperitatem mortem illius, qui columna (g) Imperii ejus fuerat. Nonnulli Principes velut idola sunt, quorum oculi (ut advertit Jeremias) (h) *pleni sunt pulvere à pedibus introeuntium*, ad cultum iis exhibendum, nec agnoscunt obsequia; & quod pejus est, nec vinci iis volunt, nec libertatem suam subjectam esse merito, adeoque variis procurant artificiis, ne eam cuiquam obstructam habeant. Qui majori exhibuit obsequia, ei nescio quæ non crimina imputant; ut loco speratæ compensationis purgatione delictorum potius opus habeat, adeoque in præmio numeret, si culpa immunis declaretur. Præ se ferunt insuper, non satis factum sibi iis obsequiis, quæ tamen ipsi intùs & in animo vehementer probant;

eo

(a) Eos, quos ignavia, aut calliditas prava, ut alienis laboribus tuti essent, armis abstinuit, acerbissimas penas solvisse. Sallust. (b) Tacit. lib. 1. Annal. (c) Tacit. ibid. (d) Sed quod largiendis pecuniis, & missione festinata favorem militum quasi visisset, bellica quoque Germanici gloria angebatur. Ibid. (e) Quod Tiberio haud probatum. Ibid. (f) Tiberii animum altius penetravit. Ibid. (g) Nam Germanici mortem inter prospera ducebant. Tac. l. 4. Annal. (h) Baruc. 6. 16.

eo solum nomine, ne obligati maneant; aut ea mandatis suis tribuunt. Ex quo fit interdum, ut illud etiam ipsum, quod tantoperè cupiebant, & fieri iusserant, obtinuisse eos pœniteat postea, immò graviter succenseant ei, qui ad ea suam contulit operam, tanquam si auctoritate propria id fecisset. (a) *Cor Regum inscrutabile*, pelagus profundum, & varium, quod à causa eadem effervescebat hodie, à qua heri summè tranquillum erat. Animi bona, fortunam, opes & honores nunc recensent in meritis, nunc injuriæ, & criminis loco (b) habent. Diligentia sedula facile illis creat fastidium. Quin & penes Deum periculosa fuit illa (c) Ozæ, cùm labanti arcæ suos subjiceret humeros: nam morte ipsa factum hoc luit. Quid? quod Principes magis ferè officia neglecta remunerare soleant, quàm curata probè & gnaviter; sicut & plerumque majori eum honore prosequantur, qui minùs obsequiis suis, id est promeritis. Obligari aliis servitutum autumant, & minùs oneri ducunt ingratitude, quàm gratiarum redhibitionem; promptum serviendi studium, & liberalitas, quibus Junius Blæsus erga Vitellium Imperatorem usus est, gratiæ loco odium illi (d) peperere. Abiit insignis ille heros Rogerius, Militiæ Magister, gente Catalaunus, qui Fredrico Regi Siciliæ fuerat auxilio, evocatus sub Andronico Imp. ut ejus tueretur Imperium. Et verò egregiè illud præstitit cum forti suâ Catalaunorum natione, licet numero exiguâ. Hostiles Turcarum incurfiones represserunt, & ecce cùm tantarum victoriarum ipse sperat præmium, jubet illum Imperator, levissimam ob causam supplicio affici. Ita sæpe numero minima aliqua offensio, aut irritatio plus potest, quàm maxima etiam beneficia: siquidem gratitudinis affectu onus sibi imponi existimat animus; vindicta verò bilem exonerat. Isthæc infelicitas est in famulatu Principum, ut (e) *nesciat homo, utrum amore, an odio dignus sit*. Et si ex eo, quod Historiæ nos docent, & ex damnis, quæ ob promptam serviendi voluntatem sæpe incurrimus, formanda nobis esset Politica aliqua, opus foret distinguere inter virtutes, ut sciremus, quomodo uti illis deberet, absque nostro dispendio, considerando quòd etsi omnes existant in nobis, tanquam in subjecto suo proprio, non tamen omnes intra nosmet operentur: quædam enim exercitio suo foràs in apertum prodeunt; aliæ verò intùs & in solo animo vim suam exerunt. Tales sunt Fortitudo, Patientia, Modestia, Demissio, Religio, & aliæ; è quarum numero aliquæ ita pro nobis sunt solum, ut ad eas istæ, quæ foràs tendunt, nihil conferant aliud, quàm securitatem pro humanâ societate, & existimationem propter suam præstantiam, uti in Demissione animi, in Modestiâ, & in Benignitate accidit; atque adeò quòd Virtutum istarum perfectio fuerit major, eò magis aliorum nobis conciliabit animos, & plausum merebitur, modò decorum servare moverimus. Aliæ istarum Virtutum, etsi intra nos operentur in casibus propriis, exercitium tamen earum etiam ab actionibus alienis dependere solet, uti Fortitudo, & Magnanimitas. In his nihil est periculi, si eas moderetur prudentia, quæ gratiam, & modum Virtutibus, tribuit; nam gravitas nimia & imprudens commodis nostris plerumque officit, dum specie existimationis, & gloriæ nos ipsi perdimus, & interim præmium & plausum ferunt alii, qui in obsequiis præstandis Tempori, Necessitati; & Assentationi magis servierint.

(a) Prov. 25. 3. (b) *Nobilitas, opes, omitti gestique honores pro crimine, & ob virtutes certissimum exitium*. Tacit. lib. 1. Hist. (c) *Extendit Oza manum ad arcam Dei, & tenuit eam: quoniam calcitrabant boves, & declinaverunt eam. Iratusque est Dominus indignatione contra Ozam, & percussit eum super temeritate: & mortuus est ibi juxta arcam Dei*. 2. Reg. 6. 6. (d) *Donec Lugdunensis Galliæ Rector, genere illustri, largus animo, & par opibus, circumdaret Principi ministeria, comitaretur liberaliter, coipso ingratus, quamvis Odium Vitellius vernilibus blanditiis velaret*. Tac. lib. 2. Hist. (e) Eccles. 9. 1.

In illarum virtutum exercitio, quæ circa alienum bonum versantur, quales sunt Generositas, & Misericordia, semper ferè periculi aliquid est, aut damni: neque enim iis respondere solet præmium Principum, neque favor, & benevolentia mutua Amicorum, eorumve, qui nobis sanguine conjuncti sunt; immo dum certò confidimus fore, ut Amici nostra æstiment obsequia, & vicissim nostris in periculis vitâ, fortunisque suis nobis auxilio sint, in errorem istum nos induxit obligatio propria, cui ut faciamus satis, nostri sæpe obliviscimur exitii. Interim si in calamitatem aliquam nos incidere contigerit, subducunt sese illi, & nos delituunt. Ad Jobum cum omni malorum genere acerbè conflctantem soli tres amici inviserunt, & quidem à Deo (a) moniti, nec opere tamen, & reipsa eidem venêre subsidio. sed verbis duntaxat, & monitionibus asperis, quibus patientiam ejus egregiè exercebant. Postquam verò Deus eundem iterum respexisset benignus, & bonis omnibus denuò cœpisset cumulare, undique ad eum concurrerunt non consanguinei solum, sed ii etiam, qui eum non nisi à facie noverant, & mensæ ejus accubuerunt, ut tantarum prosperitatum participes (b) fierent.

Error iste sub specie boni, & auxilii mutui, ac obligationis multos in ruinam dedit præcipites, qui cum beneficia inter alios seminassent, non nisi ingratitude & odia messuerunt postea, hostes experiendo, quos amicos antè habuerant, ita ut viverent deinceps, & morentur infelices. Spiritus sancti divinum oraculum est: (c) *Fili mi, si sponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam, illaqueatus es verbis oris tui, & captus propriis sermonibus.* Nosque exhortatur, ut oculos semper apertos habeamus, & caveamus nobis ab amici manibus, quomodo sibi cavet damula, aut avis à manibus (d) Venatoris. *Bene age, & cave tibi.* Castellatum proverbium est, ab experienciâ natum. Non hoc illorum est, qui sibi solum vivunt, nec Misericordiâ aut Charitate moveri se sinunt, ut malis alienis remedium adferant. Obsurdescunt penitus, & cæci fiunt ad gemitus aliorum & infaustos casus, omnem fugientes occasionem sese illis immiscendi, quo fit, ut à curis & molestiis immunes sint ac liberi, & si novos sibi non conciliant amicos, servant tamen eos, quos habent. Non inclarescent ex eo, quod in aliorum faciunt gratiam, sed quod facere intermittunt potius, nam alii id prudentiæ tribuent. Præterquam quod communiter pluris æstimare soleamus eum, qui nostrâ non eget operâ, nosque despiciens, suâ ipsius forte contentus vivit. Unde perspectis ordinariis hominum moribus, consultius fortè videri posset, calamitates aliorum otiosè spectare solum, & dissimulare, ad utilitatem propriam animum semper reflectendo, nec illam periculis & casibus alienis commiscere. Verùm isthæc Politica contraria esset obligationi Christianæ, humanæ charitati, & aliis pluribus honestissimis virtutibus quæ propius nos ad Deum faciunt accedere. Ista, inquam, Politica omnem dissolveret civilem societatem, quæ in eo posita est, ut quisque & sibi vivat, & aliis. Virtus exterioribus signis & testimoniis non indiget. (e) *Sibimet pulcherrima merces.* Quin tantò amplius ejus perfectio enitescit, & gloria, quantò minus ei rependitur mutuum: nam bene facere ob solam spem retributionis, avaritiæ quædam species est; & si illa obtineri non possit, gravi dolore conficitur animus. Illud ergo stimulo nobis sit, quod nobis ipsis debemus, uti & exemplum Dei infinitè boni, qui sua semper dispertit beneficia, in eos etiam, qui minus gratos se exhibent. Prudentiæ tamen est tempori advertere, ubi & quando benevolentia reciproca

(a) *Audientes tres amici Job omne malum, quod accidisset ei, venerunt, sicut locutus fuerat Dominus ad eos.* Job 2. 11. (b) *Venerunt autem ad eum omnes fratres sui, & universæ sorores sue, & cuncti qui noverant eum prius, & comederunt cum eo panem in domo ejus.* Job 42. 11: (c) *Prov. 6. 1.* (d) *Eruere quasi damula de manu, & quasi avis de insidiis aucupis.* Prov. 6. 5. (e) *Sil. l. 13.*

ciproca sperari non potest : infelix enim est , qui postquam grandes fecit sumptus , & difficultatibus ac periculis alienis sese objectavit , parem præstolatur gratiam , & non nisi ingratitude reportat. Qui naturam , & mores hominum ordinaris noverit , ei id minimè mirum videbitur aut insolens , cumque antè illud præviderit , adversus hunc ictum muniet animum , ne fraudi sibi ea res esse possit.

§. Nunc illud etiam diligenter considerandum , num è re amici sit nec ne , si ejus defensionem velimus suscipere : interdum enim plus officimus hâc nostra optulandi promptitudine , quia aut importuna est , aut imprudens , dum placere aliis cupimus , & officiosi videri , quâ re illos juxtâ ac nos perdimus. Hoc placendi studium suo plerunque auctori noxium compescuit Thraseas (etsi in suum id est favorem) in Rustico Aruleno. (a) *Ne vana , & reo non profutura , intercessori exitiosa inciperet.*

§. Nec minùs imprudens , & periculosus est zelus boni publici , & rerum à Principe bene agendarum , tum præsertim , cum nec ex officii obligatione , nec certâ spe remedii , non rogati immiscemus nos ejus negotiis ac commodis , cum evidenti nostro periculo. Non ego illud nunc volo , ut damni alieni otiosi spectatores simus , neque ut silentium nostrum , aut quies tyrannidi , & tempori turpiter ferviat ; sed ne imprudenter nosmetipsi perdamus , & ut Lucii Pisonis insistamus vestigiis , qui temporibus difficillimis , & maximè calamitosis semetipsum tanta prudentia conservavit , (b) *ut nullius servilis sententiae sponte auctor , & quoties necessitas ingrueret , sapienter ea moderaretur.* Sæpè in antecessum consilia damus de iis quæ ad nos non pertinent , persuasi in illis remedium malorum publicorum consistere ; neque advertimus tamen , nos facillimè decipi amore proprio nostrarum opinionum , absque notitiâ particulari earum rationum , quibus ducuntur Principes , quæve in ipso facto occurrunt. Nihil magis periculosum , quàm aliis velle consilia dare. Etiam qui ex officio tenetur , vitare illud debet , si non rogetur : consilia enim ex eventu æstimari solent , qui pendet à casibus futuris , quos prudentia prævertere non potest , & quod succedit malè , Consiliario tribuitur : non illud verò , quod feciliter evenit.

SYMBOLUM XLVIII.

QUam ab armis instructi sunt Principes adversus externos hostes ! quàm inermes adversus domesticos ! inter ipsos satellitum enses eos comitantur , nec advertuntur tamen. Isti adulatores sunt , & assentatores : nec minus periculi est ab eorum blanditiis , quàm ab armis hostium. Plures sanè Principes adulatio , quàm ipsa vis in ruinam impulit. Quam regiam purpuram non arrodit ista tineæ ? ecquod sceptrum teredo illa non exedit ? In altissimam etiam cedrum sese insinuat , & corrosâ sensim ejus medulla , eam denique humi sternit. Damnum est , quod non nisi ipsa ruina sese prodit. Prius effectus illius incurrit in oculos , quàm ejusdem causa. Ementitus bombyx , qui deaurata Palatiorum laquearia incolit. Stellioni stellis variis per dorsum distincto , & venenato pectore eam Emblema præsens comparat. Sub stellato zeli pallio , quo perniciosos suos fines contegit , se exhibet (c) Principi. Illud sciat Inprimis , non omnem lucem Naturæ optimæ esse indicem : nam & in

B b b

sacra

(a) Tac. l. 16. Annal. (b) Idem l. 6. Annal. (c) *Væ qui dicitis malum bonum , & bonum malum : ponentes tenebras lucem , & lucem tenebras.* II. 5. 20.

ſacra Scriptura lepræ ea (a) ſignum eſt. Et ligna putrida lumen aliquod ſub noctem ſolent fundere. E pernicioſa mente aliquæ boni ſtructuræ emicant. Interdum intra ipſa ſeveritatis viſcera, quæ libertatis eſt amica, & contraria Principi, ferviliter ſeſe abdit oſtentatio. Valerius Meſſalla ſic fecit, quando auctor fuit, ut quotannis obedientiæ ſacramentum innovaretur Tiberio: rogatusque cujus juffu

ſta proponeret: (b) ſponte dixiſſe *Reſpondit, neque in iis quæ ad Rempublicam pertinerent, conſilio niſi ſuo uſurum, vel cum periculo offenſionis, quæ ſola ſpecies adulandi ſupererat.* Huic non longè abſimilis fuit adulatio illa Ateii, quando accuſato Lucio Ennio, quod argenteam Tiberii ſtatuam deſtruxiſſet, ut varia ſupellectilia inde effingeret, nolenteque ipſo Tiberio occuſationem admittere, palam ſeſe illi oppoſuit, dicens: (c) *Non debere eripi Patribus vim ſtatuendi; neque tantum maleficium impune habendum. Sanè lentior in ſuo dolore eſſet; Reipublicæ iniurias ne largiretur.*

§. Stellio pellem mutat in annos ſingulos; cum tempore conſilia ſua adulatio, quoties nimirum Princeps voluntatis ſuæ affectum variat. (d) Regi Alphonſo Decimo Miniſtri ejus primùm auctores fuerant, ut Reginam Violantem ob infœcunditatem ab ſe dimitteret, matrimonium irritum cauſati, quod poſteà iidem mutatis ſententiis ratum habuère, ſuaſeruntque Regi, ut eandem ad thori ſocietatem revocaret.

§. Nullum animal magis fraudulentum quàm ſtello; unde & Jurisperiti omne delictum ex fraude crimen ſtellationis appellant. Ecquis majoribus utitur dolis, ac aſſentator, qui nunquam non voluntati ponit laqueos, nobiliſſimæ hominis facultati, tamque principali, ut ſine illa ſenſus omnes ſub jugo, ſervitutis ſint.

§. Non

(a) *Aut quaſi lucens quippiam, id eſt plaga lepra.* Levit. 13. 2. (b) Tac. l. 1. Annal. (c) idem l. 3. Annal. (d) Mar. Hiſt. Hiſp. l. 28. c. 9.

§. Non enecat eum Stellio, quem inficit, sed torpore solum omnia ejus membra corripit, eumque à seipso quodammodo avocat, varios in eo affectus excitando. Adulatori, hoc proprium est, qui varia boni specie fascinat oculos; & decipit aures Principis, aut eum quasi extra se abripit, ut rerum veritatem dispicere nequeat. Stellio tam hominibus insensus est, ut cum pellem exuit, eam ipse devoret, ne cuiquam contra comitalem morbum usui & remedio sit. Adulator ferre non sustinet, ut Princeps ab erroribus suis convalescat: erroris enim agnitio filia est veritatis: hæc verò assentationi inimica. Adulatio prosperitatibus Principis invidet, eumque execratur, & odio habet, tanquam qui potentia sua & necessitate quadam istud adulationis, dissimulationisque imponat jugum, & cogat quodammodo aliud clausum gerere in pectore, aliud ore proloqui.

§. Singulari prudentia opus est in Principe, ut adulationem sciat discernere; ea namque in laudibus consistit, quas Princeps audiet interdum ab iis etiam, qui ab assentandi vitio quàm longissimè absunt. Illud discrimen est, quòd adulator promiscuè honesta atque inhonesta, proba ac improba laudare soleat: ii alii verò id solum, quod rectum ac bonum est. Si ergo viderit Princeps, ea sibi adulatoriè tribui, quæ aut aliis debentur, aut casu (a) venerunt: laudari res leves, quæ laudem non merentur: ea: quæ voluptati sunt potius, quàm honori; ea quæ à negotiorum molestiis sevocant Principis animum: ea, quæ magis commoda ejus propria spectant, quàm bonum publicum; & tamen sic laudantem, non seipsum ritè moderari: non tristitia affici, nec commonere Principem, si quid indecens, & persona sua ac majestate indignum eum committere viderit: immò errores ejus, ac vitia excusare: magis deinde suæ propriæ studere fortunæ, quàm obsequio Principis: omnem illius dissimulare offensionem, & fastidium, ut individuus comes lateri semper hæreat: non adjungere sese ad viros severos, & boni publici amantes: laudare eos, quos judicat erga se gratos fore, dum eos è Principis gratia exturbare non potest: postquam verò de hac securus fuerit, & Principem in sua habuerit potestate, elaborare, ut aliorum sibi conciliet animos, omnes meliores successus sibi tribuendo, & inculpando Principem, quòd consiliis suis noluerit obsequi: jactare item majoris auctoritatis comparandæ causa apud extraneos, se errata ejus reprehendisse; cum interim in secreto ea excuset, laudet & probet; facile hunc talem non nisi adulatorem esse licebit agnoscere, qui fugiendus Principi haud secus, ac pestilentissimum venenum, & sincero isti amori, qui ei debetur à subditis omnino (b) contrarium.

Verùm tametsi hæc indicia satis sint manifesta, solet tamen amor proprius tam esse cæcus, ut adulationem haud agnoscat; sed capi se sinat suis laudibus, quæ nescio quàm suavem in sensus exercent tyrannidem, adeò ut nulla tam sit enormis, quàm Principes non credant suis deberi meritis. Accidit hoc interdum ex remissa quâdam & segni bonitate, quæ assentationis damna non satis expendens eam tolerat; quin immò submissionem interpretatur, & affectum optimum. (c) Quo in genere peccârunt Rex Galæciæ Ferdinandus, suis omnibus invisus, quòd assentatoribus nimis faciles aures daret; & Rex Alphonfus Nonus, qui eandem ob causam virtutum suarum, & præclarè factorum gloriam haud parum obscuravit. Advertant igitur Principes, se fortè ab amore proprio, aut innata bonitate sic decipi, ut datis etiam sufficientibus indiciis, adulationem agnoscere nequeant, atque adeò, ut in notitiam illius veniant, seseque ab ea liberent, historias suas erim evolvant,

Bbb 2

&

(a) *Popule mi, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant.* Isa. 3. 13. (b) *Blanditiæ pessimum veri affectus venenum: sua cuique utilitas.* Tacit. lib. 1. Histor. (c) *Mar. hist. Hisp. l. 12. c. 15.*

& observent in Antecessoribus suis aliisque artificia ista & fraudes, quibus circumventi fuerunt ab adulatoribus, damna, quæ incurrerunt, & considerent deinde, num eodem modo secum quoque nunc agatur. Unica sola vice, cum Assuerus Rex noctem infomnis traduceret, juberetque annales suorum temporum sibi prælegi, mox illi aperuerunt, quod nemo aliorum fuisset ausus, intellexitque technas & tyrannides amici sui Amani, (a) quem unicè ferebat in oculis, & præstita à Mardochoæo fidelitatis obsequia; illas quidem per adulationem hætenus occultatas: hæc verò per malitiam pressa silentio: tunc autem re comperta unum supplicio iussit affici, alterum præmio. Attamen in hac ipsa etiam lectione attendant oportet, ne fors adulatio larvam induat; legant ipsimet historias: fieri enim posset, ut si legeret alius, silens præteriret eos casus, qui erudire deberent Principem, aut clausulas quasdam & verba immutaret. O infelicem Majestatis sortem, quæ nec secura esse potest de veritate librorum, qui tamen amici hominum habendi sunt fidelissimi.

§. Jam illud etiam curet Princeps, ut si qui contra eum libelli infames eduntur in lucem, ad suas manus perveniant: etsi enim illos dicitur malitia, veritatem tamen scribunt, & reperiet in iis, quæ aulici solent silentio premere, evadetque prudentior suâ propriâ infamiâ. Videns aliquando Tiberius, quàm in eo fuerit deceptus, quod Sejani malitiam cum tempore penetrare non potuerit, (b) quæ ab hæredibus occultata, publicè recitari iussit: patientiam libertatis alienæ ostentans, & contemptor suæ infamie; nam scelerum Sejani diu nescius, mox quoquomodo dicta vulgari malebat, veritatisque, cui adulatio officit per probra saltem gnarus fieri.

§. Non semper actiones suas contempletur Princeps inspeculo eorum, quos circa se habet; alios extraneos potius consulat viros zelosos & severos, & attendat, num una eademque omnium sit approbatio: nam assentationis specula ob varias & inconstantes formas nunquam species offerunt oculis, quales ipsæ sunt in se, sed quales esse optaret Princeps: & (c) melius est à sapiente corripri, quàm stultorum adulatione decipi. Ad eum finem necessarium est, ut nunc hos, nunc illos interroget, & verecundia omni, ac metu liberet, ponendo eis ob oculos obligationem, qua veritatem eloqui teneantur. Etiam Samuel liberè edicere ausus non fuit coram (d) Heli sacerdote, quæ Deus ipsi præceperat, donec ipse fuisset (e) sciscitatus.

§. Consideret se porro Princeps etiam in vulgi speculo, in quo nec minima inest macula, quæ non confestim appareat; nescit enim dissimulare multitudo. Ludovicus Quartus Franciæ Rex ementito habitu vulgari plebeculæ sese commiscebat, ut audiret, quæ de suis actionibus & gubernandi ratione illi dicerent. In compita publica prodeundum est, ut veritatem invenias. Rem unicam palatio suo deesse querebatur Ludovicus XI. Franciæ Rex, veritatem nimirum. Nimis modesta ea est, nec apta ad mores aulicos: quin has ipsas aulas refugit, ne confundatur in præsentia regia. Ea de causa Rex Saul Pythonissam consulturus mutavit habitum, ut tantò sibi responderet liberiùs, atque adeò ille ipse quæstionem ei proposuit, nec alterius fidei rem istam committere (f) voluit. Idem Jeroboamus quoque observavit, quando uxorem suam ablegans ad Prophetam Achiam, ut intelligeret de infirmitate filii, eidem præcepit vestimenta commutare; ne si forsan eam agnosceret, aut non responderet, aut veritatem non (g) diceret. Cum ea

(a) Est. c. 6. (b) Tac. l. 6. Ann. (c) Eccl. 7. 6. (d) Et Samuel timebat indicare visionem Heli. 1. Reg. 3. 15. (e) Et interrogavit eum: Quis est sermo, quem locutus est Dominus ad te? Ibid. v. 17. (f) Mutavit ergo habitum suum, vestitusque est aliis vestimentis, & abiit ipse. 1. Reg. 28. 8. (g) Dixitque Jeroboam auxori suæ: Surge, & commuta habitum, ne cognoscaris, quod sis uxor Jeroboam. 3. Reg. 14. 2.

ea igitur intra pravata Principum conclavia reperiri non possit, industria opus est, ad eam alibi indagandam. (a) *Gloria Regum, investigare sermonem.* Rex Philippus II. famulo utebatur sibi in paucis charo, per quem rescisceret omnia, quæcunque de se intra & extra palatium alii loquerentur. Illud tamen observandum, populi sermones, qui principe absente fiunt, licet è vero sint, si tamen ad aures ejus perferantur, vanos fore, & adulatorios; immò in causa cur cæco quodam modo vitiorum suorum sequatur impetum, ex communi illo applausu sibi persuadendo actiones suas probari ab omnibus. Nullius gubernatio magis tyrannica unquam fuit, quàm Tiberii; nullus Principi familiarior majori in odio, quam Sejanus; & tamen cum Capreis essent, (b) *crebris precibus efflagitabat Senatus, visendi sui copiam facerent.* Neronem sic miserè dicipiebant populi adulationes, ut planè crederet, eum absentiam suam ab urbe Roma ferre non posse; imaginabatur sibi nimirum (c) *vidisse civium mæstos vultus, audire secretas querimonias, quod tantum aditurus esset iter, cujus ne modicos quidem egressus tolerarent, sucti adversum fortuita aspectu Principis refoveri;* qui alias tam invisus erat, (d) *ut Senatus & primores in incerto essent, procul, an coram atrocior haberetur.*

§. Essent præterea & alia media ad agnoscendam adulationem; sed pauci Principes iis uti cupiunt, quia affectibus eorum & appetitui naturali sese illa accommodat. Ita videmus in monetarum adulteratores animadverti acerbius, quàm in assentatores, tametsi hi magis noceant: nam illi quidem monetarum leges violant; hi verò eas, quæ vitia prohibent, faciuntque ut virtutis speciem induant. Grande illud damnum est, quod nunquam non culpatur, & semper tamen viget in aulis Principum, ubi minimè secura est Veritas, præsertim (e) *apud aures superbas & offensionis promiores.* Ipsâ morte luit Bernardus Cabrera, quod Petrum IV. (f) Regem Aragonium de rebus quibusdam amicè monuisset, non obstantibus tot eximiiis obsequiis, quæ præstiterat, aut quod Regem ipse moderator optimis moribus informasset. Qui alium monet, & instruit, actiones ejusdem videtur incusare, & judicio ac probitate se præferte alteri, quam eminentiam Principes ferre non sustinent; existimant enim non sat honoris sibi deferri ab eo, qui tam apertè iis loquitur. (g) Animo sincero, & candido Regi Petro Crudeli referebat Guterrius Fernandesius Toletanus, quid ipse de ejusdem gubernatione sentiret, hortabaturque, ut rigorem suum nimium moderaretur; quam monitionem præmio etiam dignam pro tanto delicto Rex habuit, ut ob libertatem istam capite illum plecti jussit. Eum ut judicem veretur Princeps, qui actiones ejus observat, nec æquis intueri potest oculis, cui illæ probatæ non sunt: *Nam suadere Principi, quod oporteat, multi laboris, & periculi;* (h) Non illud, quod ipse ultrò appetit. Quæ causa est, cur timidior sit veritas, & adulatio audaciores sumat animos. Si quis tamen Princeps tam fore generosus, ut capi assentatione indecorum duceret, & contemptum arbitraretur, si fictis ad speciem laudibus eum contentur decipere alii, malintque cum ejus fortunâ, quàm personâ loqui; facile illud adulatorum genus arcebit, armando sese contra illos severitate: nemo enim talia audebit in Principem gravem ac serium, qui rerum veritatem intelligentia comprehendit, & honores vanos contemnere didicit. Tiberius eâdem vultus constantia & libertatem Pisonis accepit, & Galli (i) adulationem. Et tametsi dissimularet, intellexit tamen ista verborum

Ccc

borum

(a) Prov. 25. 2. (b) Tacit. lib. 4. Annal. (c) Idem l. 15. Annal. (d) Tacit. l. 4. Annal. (e) Mar. hist. Hisp. lib. 17. c. 7. (f) Ibidem Tac. l. 15. idem c. 4. (g) Tacit. lib. 1. Histor. (h) *Etiâ ego, ac tu simplicissime inter nos hodie loquimur; ceteri libentius cum fortuna nostra, quam nobiscum.* Tacit. l. 1. Hist. (i) *Audiente hæc Tiberio, ac silente.* Idem l. 2. Annal.

borum lenocinia , sicut & illa Ateii Capitonis , (a) *ut erant magis , quam ut dicebantur*. Remuneretur porrò Princeps præmiis publicis eos , qui ingenuè veritatem proloqui ausi fuerint. Fecit illud Clifthenes Siciliae Tyrannus , qui cuidam suo confiliario statuatam erexit , quòd sibi , ne triumpharet , liberè contradixisset ; quâ remirè universum sibi devinxit populum , aliisque suis Confiliariis addidit animos , ut liberius , quicquid sentirent , posthac edicerent. Rex Alphonfus Duodecimus de re magni momenti aliquando consulturus , manu dextrâ strictum enses , lævâ sceptrum tenens , sic præsentibus allocutus est : (b) *Agite , dicite omnes liberè , quæ mens sit vestra , atque sententia , & consulite in medium , quæcunque ad majorem gladii hujus gloriam , & sceptri incrementum fuerint*. (c) *Rarâ temporum felicitate , ubi sentire , quæ velis , quæ sentias , dicere licet*. Adulationis turpitudinem fatis agnoscunt omnes ; sed & omnes veritatis damna perspecta habent , videntque majus ab hæc , quam ab illâ sibi esse periculum. Quis non cum omni sinceritate & zelo loqueretur Principibus , si hos contingeret Joanni II. Lusitaniæ Regi esse similes : qui cuidam , nescio quam dignitatem petenti , fertur respondisse , se quidem eam jam pridem alteri fidei Ministro suo destinasse , qui nunquam ea sibi loqueretur , quæ aures solum demulcerent , sed quæ ad majus suum obsequium , & Regni utilitatem facerent. Verùm nonnisi in pauculis generosam istam sinceritatem inveneris ; omnes ferè Regis Achabi mores imitantur , qui cum Prophetas vocasset in consilium , Michæam exclusum voluit , quem eo nomine invisum habebat , quod mala semper , nunquam boni aliquid sibi (d) vaticinaretur. Hæc causâ est , cur multi Ministri sæpè non leve periculum adeant , si zelo aliquo ducti per solam etiam conjecturam loqui velint de damnis imminentibus , ut opportuno remedio illis tempestivè occurratur : ita enim ferè comparati sunt Principes , ut prorsus ignorare ea malint , quàm anticipato metuere. Aptissimas habent aures ad concentum Musicum ; dissonas verò impendentium calamitatum voces ferre non sustinent. Unde porrò fit , ut concionatores , & conscientiarum suarum arbitros eligant , qui prædicent & dicant solum , quæ ipsi (e) volunt ; non quod Deus inspirat , uti Propheta Michæas (f) faciebat. Quid mirum igitur , si absque veritatis luce aberrent à via , & pessum eant ?

§. Si à prudentiâ instructi essent , qui veritatem loqui volunt Principi , haud dubiè pluris illam faceret , quam inanes assentatiunculas : at perpauca tempestivè uti ea norunt cum suavitate , atque eo modo , ac decet. Omnes fere in dicendo liberiores , asperi simul sunt , & communiter offendit Principem vultus nimis ferus , & armatus à veritate : (g) *quædam enim virtutes odio sunt , severitas obstinata , invictus adversus gratiam animus*. Nempe Principes contemni se putant , si contemnantur artes , quibus eorum favor & bona gratia parari solet : existimant enim , qui isti rei non studet , nec subditum se agnoscere , nec Principum opera indigere. Qui superior est , phlebotomo . aut novacula veritatis utitur , ad curandum Inferiorem : hic vero solo cauterio , quod absque dolore quasi enecat & exedit , quo in Superiore vitiosum est. Offendere veritatibus , quæ nec tempus , nec modum servant , malitia potius est , quàm zelus : audacia magis , quàm admonitio. Quid ? quòd etiàm Deus , quæ dicenda sunt , singulari cum prudentia & moderatione Principibus manifestet : nam etsi per Josephum & Danielem quædam de calamitatibus futuris Pharaoni & Nabuchodonosori denuntiari potuissent ; per quietem tamen id clarè

(a) Idem lib. 3. Annal. (b) Mar. histor. Hist. (c) Tacit. lib. 1. Histor. (d) *Sed ego odi eum , quia non prophetat mihi bonum , sed malum*. 3. Reg. 22. 8. (e) *Ad sua desideria concervabunt sibi magistros*. 2. Tim. 4. 3. (f) *Quodcunque dixerit mihi Deus meus , hoc loquar*. 2. Paral. 18. 13. (g) Tac. L. 1. Annal.

facere maluit, dum sensus sopiti essent, & Majestas quasi sepulta (a) somno, nec clarè tunc quidem, sed per figuras & hieroglyphica, ut certum interpretationis tempus intercurreret, ad cavendum terrorem nimium, & consternationem subitam, uti & periculum Ministrorum, si non rogati hæc talia iis (b) indicassent. Satis sit Ministro, si Princeps in notitiam eorum deveniat, & si solis signis id possit efficere, verbis ad eam rem ne utatur. Reperiuntur tamen nonnulli adeò imprudentes, & sinistrae intentionis, ut veritatem nude eloqui, & malorum nuntiorum auctores esse & bajulinil vereantur. Discant hi ex iis, quæ Regi Balthafari quondam evenêre; cui manus illa, quæ capitalem mortis sententiam ei in supremo pariete exhibebat, non totam sese spectandam dedit, sed solos digitos: immò nec digitos, sed extremos eorum articulos duntaxat: ita ut nequaquam appareret, à quo regerentur; nec lucente sole, sed sub noctem, scribentes decretoriam illam sententiam ad candelabri lucem, & in pariete (c) dubio, ejusmodi literis, ut non nisi interjecto temporis spatio legi possent & intelligi.

Dummodo ergo intentio bona sit, & prudentiam habeat comitem, facile erit medio & securo incedere itinere inter adulationis servitutem, & contumaciam veritatis. Omnes enim hæc dici possunt, si quis rectè eas dicere noverit, emendationem solum præ oculis habendo: quomodo (d) *moderatione, prudentiâque Agricolaæ iracundus Domitiani animus leniebatur, quia non contumaciâ, neque inani jactatione libertatis famam fatumque provocabat.* Qui cum obsequio & modestiâ generositatem & industriam miscuerit, etiam inter Principes malos securus degere (e) poterit, & gloriosus præ iis, qui nimia famæ cupiditate stultè semetipsi prodiderunt, absque ullo Reipublicæ emolumento. Isthâc consideratione moderatus est pleraque Marcus Lepidus (f) & *ab sævis adulationibus aliorum in melius flexit: neque tamen temperamenti egebat; cum æquabili auctoritate, & gratiâ apud Tiberium vigerit.* Exiit senatu *Thrasææ Pætus silentio, vel brevi assensu priores adulationes transmittere solitus, cum in Tiberii gratiam decerneretur, (g) dies Natalis Agrippinæ inter nefastos esset.* Quid effecit tamen? nocuit Senatui, *sibi causam periculi fecit, cæteris libertatis initium non præbuit.*

§. In illis plus periculi habet veritas, qui dum adultores esse fugiunt; liberi tamen videri volunt, & ingeniosi, adeoque (h) *acerbis facetiis facta & vitia Principum perstringunt, quarum apud Præpotentes in longum memoria est, maximè si ex vero sint: uti Neroni cum Vestino accidit, quem iussit interfici, quòd scelera sua ejus libertati odio (i) essent.* Veritatem propalare, ut mala gubernandi ratio publicetur potius, quàm corrigatur, libertas quædam est, quæ admonitio videtur, & est obtrectatio; zelus videtur, & malitia est. Nec minùs pestilentem hanc judico, quàm ipsam assentationem; (k) *nam si adulationi fœdum crimen servitutis, malignitati falsa species libertatis inest.* Hinc prudentiores Principes tam libertatem, quàm nimias blanditias metuunt: neutrum quippe periculo vacat, atque adeo utrumque extremum fugiendum, uti Tiberii temporibus accidebat; (l) *quando angusta &*

(a) *Evigilans, rursus sopore depressus, vidi somnium.* Gen. 41. 22. *Somnium vidi, quod perterruit me: & cogitationes meæ in strato meo, visiones capitis mei conturbaverunt me.* Dan. 4. 2. (b) *Cui ille ait: Vidi somnia, nec est qui edisserat: qui audiivi te sapientissimè conjicere.* Gen. 41. 15. (c) *Apparuerunt digiti quasi manus hominis scribentis contra candelabrum in superficie parietis aulae regie: & Rex aspiciebat articulos manus scribentis.* Dan. 5. 5. (d) Tacit. in vita Agric. (e) *Possè etiam sub malis Principibus magnos viros esse.* Idem in vita Agric. (f) Idem lib. 4. Annal. (g) Idem l. 14. Annal. (h) Idem l. 5. Annal. (i) *Sæpè asperis facetiis illusus, quæ ubi multum ex vero traxere, acrem sui memoriam relinquunt.* Tacit. lib. 15. Annal. (k) Idem lib. 1. Hist. (l) Idem lib. 2. Annal.

lubrica oratio sub Principe, qui libertatem metuebat, adulationem oderat. Illud tamen certum, aliquid dandum adulationi, ut veritati locus sit. In nulla omnino re blandiri, est accusare omnia, & in gubernatione (a) *corruptis moribus, perinde anceps; si nulla, & ubi nimia est ostentatio.* Desperata omnino foret Respublica, & sine omni remedio, Princeps crudelis evaderet, si nec veritas, nec adulatio quicquam in eum auderent. Aspidi esset similis, si aures obturaret ad illius blanditias, qui eum cum prudenti moderatione ad honestiora vellet (b) impellere. Cum his talibus comminatus est Deus per Jeremiam Prophetam Populo Hierosolymitano. (c) *Ego mittam vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio: & mordebunt vos.* Ferox animus est, qui ad suavem & modestam aliquam adulationem passiones suas non deponit, & consilia saniora unà cum illa suaviter proposita respuit. Quia enim anarior solet esse veritas, opus est labra calicis dulcedine aliqua illinere, ut Principes avidius eam hauriant. Audire eas nolunt, si siccae sint, quin immò iis auditis pejores fiunt, (d) *Tiberius Cæsar objectam sibi adversus reos inclementiam perveracius amplexus fuit.* Expedi interdum commendare in iis egregia quædam facinora, tanquam si ea patrassent, ut ad ea patranda incitentur: aut in laudanda fortitudine, & virtute modum aliquantulum excedere, ut tantò amplius in iis crescant; his enim blanditiis magis ad honestiora inflammatur animus, quàm assentatione. Nec alio modo, referente Tacito, Senatus Romanus usus est cum Nerone, sub initium suscepti ab eo imperii (e) *quàm magnis Patrum laudibus, ut juvenilis animus levium quoque rerum gloriâ sublatu, majores continuaret.* Illud pessimum, si vitia laudentur, & vestiantur virtutum nomine; hoc enim est habenas iis laxare, ut tantò committantur liberius. Cùm videret Nero immanitatem suam pro justitia haberi, magis ad illam se (f) dedit. Plures Principes adulatio improbos reddit, quàm malitia. Propriæ nostræ libertati, fortunis nostris, & vitæ malè consulimus, si injustam Principum potentiam conemur extendere ulterius, suppeditando iis media, quibus indomitas suas cupiditates & affectus expleant. Vix improbus esset Princeps, nisi Ministri essent adulatores. Gratiam, quam virtutibus haud promerentur, malis publicis aucupantur. O grandem malignitatem, pro momentaneo aliquo favore, qui sæpè ne obtineri quidem potest, aut exitio est potius, suam prodere Patriam, & tyrannides meras in regnum evehere. Quid mirum, quòd Deus ob Principum delicta castiget subditos, si illorum hi causa sint, dum Princeps per Ministros suos omnia peragit, qui illum varios edocent modos populum tributis onerandi, opprimendi Nobilitatem, & gubernationem convertendi in tyrannidem, violando privilegia, statuta & consuetudines patriæ, & executionis deinde instrumenta sunt.

(a) Tac. lib. 4. Annal. (b) *Furor illis secundum similitudinem serpentis: sicut aspidis furda, & obturant aures suas. Qua non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter.* Psal. 57. 5. & 6. (c) Jer. 8. 17. (d) Tacit. lib. 4. Annal. (e) Idem lib. 13. Annal. (f) *Postquam cuncta scelerum pro egregiis accipi videt, exturbat Octaviam:* Idem lib. 4. Annal.

SYMBOLUM XLIX.

Valde (a) dubitare cogor, fato & sorte nascendi ut cætera, ita Principum inclinatio in hos, aut offensio in illos, an sit aliquid in nostris consiliis, liceatque inter abruptam contumaciam, & deforme obsequium pergere iter ambitione & periculis vacuum. Occulta quædam vis videtur, quæ si non impellit, at movet voluntatem nostram, & inclinât ad unum magis, quàm ad alium: & si in sensibus & appetitu naturali naturalis quædam est cum rebus certis sympathia, aut antipathia, quidni in affectu voluntatis? Esto, in appetitum plus roboris & virium habeant, quàm in voluntatem liberam: ille enim magis contra rectam rationem rebellis est, quàm ista; diffiteri tamen non possumus, plurimum in eo genere valere inclinationem, quam communiter sequitur ratio, præsertim si ars & prudentia naturâ Principis uti noverint, & ei consentanea agere. In omnibus rebus tam animatis, quàm inanimis secretum quendam quasi concentum & consensum videmus, neque occultam quandam amicitiam, cujus vincula rumpantur facilius, quàm dissolvantur, (b) Nec injuria, & adversitas in Rege Joanne II. propter privatum erga Alvarum Lunam affectum, nec in hoc evidens ruinæ periculum satis esse potuere, ad dissolvendum illud amoris vinculum, quo ambæ eorum voluntates inter se unitæ erant. Sed etsi non sit naturalis ista propensio, idem tamen operari solet gratitudo pro obsequiis præstitis, aut subditi præ aliis excellentia. Virtus seipsa amari meretur, & nescio quid unâ secum adfert voluntati gratum. Nimis inhumanum esset obstringere Principem, ut affectus suos semper indifferentes, & quasi iu æquilibrio suspensos habeat, qui per oculos & manus sese effundunt è pectore. Quæ unquam tanta fuit securitas, quæ vim privati amoris effugere omnino potuit? Quàm cordis sui

D d d

re-

(a) Tac. lib. 4. Annal. (b) Mar. Hist. Hisp. lib. 20. cap. 16.

retinens erat Rex Philippus II. & tamen non uni soli, sed pluribus etiam sibi familiarioribus illud laxavit. Quid? Deus ipse nonne quosdam chariores præ aliis habuit sanè, & facultatem iis dedit aliquando, ut Solem & Lunam (a) sifterent, *obediēte Domino voci hominis*. Et cur privatis licitum sit (id quod expendit Rex Petrus, cognomento Crudelis) amicos legere, non item Principibus; Molestias suas habet Dominatio, ad quas levandas opus est aliquo, quicum fidentius possis agere. Multæ in illâ difficultates sese offerunt. quæ ab uno solo superari nequeunt. Regnandi onus difficile est, & gravius; quàm ut ad illud ferendum unius solius sufficiant humeri, robustissimi quique illi cedunt, & quemadmodum Jobus loquitur, sub illo (b) curvantur. Eandem ob causam, etsi Deus Moyse adesset in omnibus, eique vires & lucem ad implendum munus suum sufficeret, præcepit tamen, ut in Populo gubernando seniorum uteretur operâ, qui laboris partem in se (c) susciperent, & focero ejus Jethro onus illud videbatur majus, ac vires (d) ferrent. Factum hoc ab omni ævo. Alexander Magnus laborum socium asscivit Parmenionem. David Joabum, Salomon Zadochum, Darius Daniele: quorum directione factum, ut negotia rectius succederent. Nemo Principum tam prudens est, atque intelligens, ut scientiâ suâ omnia queat assequi, nec tam gnavus, ac laboriosus, ut negotia quævis solus possit conficere. Humana isthæc imbecillitas suavit erigere Tribunalia, Consilia cogere, creare Præsides, Gubernatores, & vice Reges, in quibus auctoritas & potestas Principum resideret, *Ca el solo* (verba sunt Regis Alphonsi Sapientis) *non podria ver, nin librar todas las cosas, porque à menester por fuerza ayuda de otros, en quien se fie, que complan en su lugar, usando del poder, que del reciben en aquellas cosas, que el non podria por si cumplir. Neque enim solus ipse videre, suisque librare mementis omnia posset. Aliorum itaque auxilio opus habet, quibus fide re tuto queat, quique potestate à Principe accepta utentes, ipsius loco res eas, quibus sufficere ipse nequit, exequantur.* Quare cum Princeps plerumque Ministrorum utatur operâ in extraneis negotiis, quid mirandum magnoperè si eosdem quoque adhibeat in iis, quæ in conclavi interiori, & apud animum suum pertractat? si quem sibi magis familiarem habeat, quique præstò illi sit. quoties examinat, aut approbat consiliorum placita, quæ ad ipsum perferuntur: cum quo, inquam, sua possit conferre dubia, & proposita animi, à quo item instruatur, cui denique negotiorum expeditionem, atque executionem rectè committere (e) audeat? An non pejus foret, si tot ac tantis curis implicitus cum nemine ea communicaret? Præterquam quòd de se opus sit, semper Ministrum aliquem assistere Principi, qui à negotiis aliis liber audiat, & referat tanquam Mediator inter ipsum & Subditos: neque enim fieri potest, uti Princeps ipse aures det omnibus, & satisfaciat, nec id permittit tantæ Majestatis auctoritas. Hæc causâ erat, cur Israëliticus Populus à Moyse peteret, ut eorum vice Deo loqueretur, quia præsentiam ejus ipsi (f) metuebant: & Absalon, ut Davidem in odium adduceret apud subditos, hoc in eo arguebat quòd Ministrum non haberet, qui afflictorum querimonias exciperet.

Zelus, & prudentia alicujus in familiaritatem assciti eâ licentiâ, quam gratia
Ze-

(a) *Sol contra Gabaon ne movearis, & Luna contra vallem Ajalon, steteruntque Sol & Luna.* Jos. 10. 12. (b) *Sub quo curvantur, qui portant orbem.* Job. 9. 13. (c) *Vt sustentent totum onus populi, & non tu solus graveris.* Num. 11. 17. (d) *Ultra vires tuas est negotium, solus illud non poteris sustinere.* Exod. 18. 18. (e) *Solatium curarum frequenter sibi adhibent maturi Reges & hinc meliores estimantur, si soli omnia non presumunt.* Cassiod. lib. .8 Ep. 9. (f) *Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur.* Exod. 20. 19.

tribuit, facile corrigere poterit gubernationis defectus, & Principum (a) propensiones. Agricola insigni cum solertiâ Domitianum continebat, ne in vitia præceps rueret. Tametsi Selanus homo improbus esset, suas tamen (b) *obtexit libidines* Tiberius, dum eum dilexit, timuitque, postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore, & metu, suo tantum ingenio utebatur. Et sanè per ejusmodi Principum amicos Deus interdum totius Regni salutem consulit. Ita factum per Naamum in (c) Syria; in Ægypto per Josephum. Cùm igitur necessum sit, gubernandi onus partiri inter plures, naturæ consentaneum est, ut in adjutore legendo affectui concedatur aliquid, & occulto consensui sanguinis; qui delectus si prudens sit, atque ab eximiis animi dotibus, quæ in illo insunt, ortum habeat, nihil ea in re culpæ est, aut damni; immò expedit gratum esse Principi, quem is in laborum societatem advocat. Illud difficultatem habet, unus ne aliquis, an plures ad id eligendi. Si plures sint, æquali loco habiti, & pari potentia, orietur inter eos æmulatio, consiliis suis ibunt in contraria, & bono publico periculum creabitur. Adeoque ordini naturali magis consonum videtur, ut negotia uni soli Ministro committantur, qui iuvigilet aliis, perque cujus manus materiæ omnes ritè ac ordine digestæ deveniant ad Principem, qui denique vicem hujus obeat in curis solum, non in potentiâ; in consultationibus, non in gratiis largiendis. Sol unicus universo mundo lucem impertit, quoties verò sub occasum ab aspectu hoc nostro, abit, non plures sibi substituit noctis Præsides, sed solam Lunam & quidem majori lucis cum claritate, quam sidera reliqua, quæ veluti Ministri inferiores eidem assistunt: attamen nec in his, nec in illâ nativa lux est, & propria, sed mutuata solum, quam ideò terra Soli acceptam refert. Istiusmodi affectus privatus, & favor Majestatem non dedecet, quando Princeps oneris publici partem in amicum sic derivat, ut sibi tamen arbitrium & auctoritatem supremam reservet: talis enim privata benevolentia non gratia solum est, sed officium; non favor, sed laborum communicatio. Nec tantoperè in invidiæ incurreret oculos, si Principes prudentiores eam alio vestirent nomine, quale esset, verbi gratia, munus præsidendi in Consiliis & Tribunalibus; sicut Præfecti urbis Romæ olim extra invidiam erant, licet alteri essent Cæsares.

Subditorum felicitas in eo consistit, quòd Princeps non adamanti similis sit qui ferrum ad se attrahit, & aurum respuit; sed quòd talem legere sciat Ministrum, qui si quid bene laudabiliterque fiat, uti & gratias omnes Principi tribuat; onera verò, & odia populi in se suscipiat; qui attento ad bonum publicum animo illi adsit in omnibus; qui sine ambitione curet negotia: sine fastidio audiat, sine passione consultet, & nulla damni vel commodi proprii habita ratione decernat, ac statuatur: qui denique ad utilitatem publicam, non suam, aut ad conservandam gratiam & favorem Principis, negotia dirigat. Hæc mensura est, qua cognoscere licet, num familiaritas illa ex zelo sit an tyrannidem spectet. In electione talis Ministri magnam curam ac diligentiam adhibere debent Principes; dando operam, ut ne ex solo affectu aut levitate voluntatis id fiat, sed propter eximias dotes ac merita: interdum enim privata ejusmodi benevolentia non à consilio est, sed à casu; non à gratia, sed à diligentia, & industria. Concurfus aliquis aulæ erigere solet & adorare idolum, cui certam quandam dignitatem, & Majestatis splendorem tribuit multorum cultus, qui flexo poplite illud venerantur, luminaria illi incendunt,

D dd 2

&

(a) *Qui in regia familiaritatis sacrarium admittuntur, multa facere possunt & dicere, quibus pauperum necessitas sublevetur, forveatur religio, fiat aequitas.* Ecclesia dilatetur. Petrus Bles. Epist. 150. (b) Tacit. lib. 6. Annal. (b) *Naaman Princeps militiæ Regis Syriæ, erat vir magnus apud Dominum suum, & honoratus: per illum enim dedit Dominus salutem Syriæ.* 4. Reg. 5. 1.

& thura adolent, precibus suis ac votis auxilium illis (a) implorantes. Quemadmodum verò industria immutat subinde cursum fluminis, & alioversum dirigit; ita fit interdum, ut qui negotia in avis habent, relicto ordinario negotiorum alveo hoc est Principe, ejusque consiliis, per alium aliquem, qui Principi charior & familiarior est, ea derivare soleant; cujus deinde artes gratiam sic quasi captivatam detinent, ut Prudentissimus etiam Princeps ab iis sese expedire nequeat. Nemo cautor, nemo magis sui Dominus, quam (b) Tiberius; & tamen Sejanus se subdidit. In quo casu nescio fanè, num favor ille humana sit electio, an potius vis aliqua superior ad majus bonum, vel damnum Reipublicæ. Spiritus sanctus ait, singulare Dei esse (c) judicium. Et si Tacito (d) credimus, Sejanus *non tam solertia (quippe iisdem artibus victus est) quam Deum ira in rem Romanam, cujus pari exitio viguit, ceciditque.* Damnum, quod caveri vix potest, quando privata illa benevolentia cadit in Virum aliquem magnum, uti plerumque in aulis fieri affolet, ubi primi è Nobilitate serviunt: nam qui ad illam familiaritatem semel delectus fuerit, auctoritate sanguinis, & familiæ amplitudine eam porro tueri conabitur, nec facile ab ea dimoveri se à quoquam patietur: quomodo factum olim Joanni Alphonso Roblesio (e) temporibus Joannis Secundi Regis. Illud nimirum meo judicio innuere voluit Rex Alphonso Sapiens, quando agens de Familia regia in quadam sua lege sic loquitur. (f) *E otrosi de los nobles, omes è poderosos non se puede el Rey bien servir, en los officios de cada dia. Ca por la nobleza desdeñarian el servicio cotidiano: è por el poderio atreverse yen à fazer cosas, que se tornarian en daña, e en despreciamiento del.* Ac præterea Nobilibus atque Optimatibus ad quotidiana uti obsequia nequaquam consultum est regibus. *Metuendum enim esset, ne aut ob generis claritatem hæc utpote viliora dedignentur, aut opibus ac potentia freti, talia audeant, è quibus dedecus regi, ac detrimentum crearetur.* Cor Principis nunquam sine periculo est in manu subditi, quem ob sanguinis claritatem, & potentiæ amplitudinem alii suspiciunt. Quanquam si gratia illa cadat in Virum aliquem magnum, zelosum & attentum ad obsequium, & honorem sui Principis, & ad bonum publicum, minus habet periculi: in eo enim casu non tanta erit invidia, & odium populi, & obedientior fiet imperiis, quæ per ejus manus eunt ad alios. Illud tamen nunquam non erit perutile, si Princeps suam benevolentiam inter auctoritatem suam, & Amici merita quasi in æquilibrio conservare noverit, in partem tantum gubernationis, quam solus sustinere non potest, cum admittendo. Nam si totum illi committat, officio Principis se exuet, experieturque inconmoda, quæ Rex Assuerus quondam expertus fuit, postquam subditos suos omnes Amani arbitrio (g) permisisset. Quod largiri ipse potest, aut firmare manu, id ne largiatur, aut firmet aliena. Oculis aliorum uti non debet qui suis videre potest oculis. Quæ ad Tribunalia & consilia pertinent, in iisdem pertractetur; ipse deinde ore tenus de iis statuatur cum Præsidibus, & iis, qui à secretis sunt, quorum relatione negotiorum notitiam hauriet; erunt autem responsa ipsius brevia, & quantum fieri licebit, ad justitiæ normam, quàm optima, collata eum iis ipsis, per quos negotia ista gesta fuerint. Ita Pontifices solent, & Imperatores, & olim sic faciebant Hispaniarum Reges donec Philippus Secundus; utpote calami gloria insignis, introduxit, ut consultationes de scripto fierent, qui mos deinceps invaluit, & privatæ familiaritari

(a) *Multitudo autem hominum abducta per speciem operis, eum qui arte tempus, tanquam homo honoratus fuerat, nunc Deum estimaverunt.* 14. 20. (b) *Tiberium variis artibus devinxit, adeo ut obscurum adversus alios, sibi uni incautum, intectumque efficeret.* Tac. lib. 1. Annal. (c) *Multi requirunt faciem Principis, & judicium à Domino egreditur singulorum.* Prov. 29. 26. (d) Tac. l. 4. Annal. (e) Mar. histor. Hisp. l. 20. c. 15. (f) L. 2. tt. 9. pag. 2. (g) *De populo age, quod tibi placet.* Est. 2. 11.

tati anſam dedit. Oppreſſi enim Reges variorum ſcriptorum prolixitate, coguntur ea uni alicui committere, & qui iis familiarior ſit.

Plura favoris & benevolentiae ſigna huic tali Princeps exhibeat : nam qui illius meruit gratiam, & in partem venit laborum, meretur etiam anteferri aliis. S. Petri umbra miracula (a) edebat. Quid magnum ergo, ſi majori cum auctoritate, quam alii, agat omnia Principi charior, qui umbra quaedam illius eſt? Aliqui tamen favores, & gratiae etiam pro aliis reſervandae ſunt; Nec eae tam amplae ſint, ut ſubditi conditionem exſuperent, eumque Principi aequalem reddant, velut ſi aſſectus in aulam imperii conſors audientiam impertiat, & negotiantium turbam poſt ſe trahat, id quod exiſtimationi & auctoritati Principis haud parum derogat. Qui gratia apud eum pollet praeter caeteris, umbram ſe eſſe credat, non corpus. Haec cauſa fuit, cur periclitati ſaepe fuerint Caſtellae Reges, eò quòd ad privatas haec neceſſitudines admiferint alios. Cum enim tunc Regum poteſtas minus ampla eſſet, quantumvis parum iis concederent, facile tamen praeponderabat poteſtati regiae; uti accidit Regi Sanctio, cognomento Forti, (b) propter familiaritatem nimiam Lupi Hari; Regi Alphonſo Undecimo ob amicitiam privatam Comitum Alvari Oforii; Regi Joanni Secundo, & Henrico Quarto ob ſingularem erga Alvarum Lunam, & Joannem Paciechum affectum. Momentum totum familiaritatis iſtius in eo conſiſtit, ut uterque meſuram implere noverit, Princeps quidem ut ſciat, (c) quantum tribuere amico poſſit; hic verò quantum à Principe accipere: caetera, quae extra meſuram iſtam ſunt, invidiam augent, aemulationes creant, & pericula.

SYMBOLUM L.

DEſpicit Mons reliqua Naturae opera, & praeter omnibus aſſurgit altiùs, ut ſe ſuaque cum caelo communicet. Ne vallis hanc ei gloriam invideat. Tametſi enim favoribus Jovis ſit prior, una tamen etiam icibus fulminum ejus magis expoſitus eſt. Circum illius tempora coguntur nubes: ibi armantur tempeſtates; ille vero primus omnium eſt, in quem furore ſuo deſcerviunt. Idem prorſus in iis muneribus, & officiis accidit, quae Regibus viciniore ſunt. Vis activa potentiae, qua pollent, graviùs nocet iis, qui adſunt propius. Communicatio eorum non minus venenata eſt, quam alicujus (d) viperæ. Quisquis inter illos ambulat, medios inter laqueos, & arma hoſtium offenſorum (e) ambulat. Favor & indignatio in Principibus adeo contraria ſunt inter ſe, ut nullum inter ea intercedat medium. Eorum amor teporem nescit. Si in odium convertatur, ab uno extremo tranſiit ad aliud: ab igne ad gelu. Idem temporis momentum amare eos vidit, & odiſſe eo cum effectu, ut à fulmine crederes, quod ſimul ac auditur tonitru, aut fulgur percipitur oculis, jam corpora obvia redegit in cineres. Flammæ inſtar eſt in corde Principum gratia, eadem facilitate, qua ſuccenditur, ruruſus extinguitur. Fuere, qui exiſtiment, fatale periculum iis eſſe, qui Principibus tan-
topere in amoribus (f) ſunt. Et fanè luculentè illud teſtantur exempla tam praeterita, quam praesentia, hac noſtra etiam aetate, qua potentiffimos Magnatum ami-

E e e

COS

(a) Ut veniente Petro ſaltem umbra illius obumbraret quenquam illorum, & liberarentur omnes ab infirmitatibus ſuis. Act. 5. 15. (b) Mar. Hiſt. Hiſp. l. 4. c. 10. (c) Tac. l. 14. Annal. (d) Longè abeſſo ab homine poteſtatem habente occidendi, & non ſuſpicaberis timorem mortis. Communionem mortis ſcito. Eccl. 9. 18. & 20. (e) Quoniam in medio laqueorum ingredieris, & ſuper dolentium arma ambulabis. Eccl. 9. 20. (f) Iato potentiae raro ſempiternae. Tac. l. 3. Annal.

cos subito cecidisse vidimus. In Hispania Ducem Lermam; in Francia Marefchallum de Ancre; in Anglia Ducem Buckinghamum; apud Batavos Joannem Oldenum Barnesfeltium; in Germania Cardinalem Clefelium; Romæ Cardinalem Nazaretum. Id tamen variis causis ascribi potest, aut quia Princeps tribuit omnia, quæ potuit, aut quia Privatus, ut vocant, obtinuit omnia, quæ (a) cupiebat. Unde dum ad supremum usque conscenderit fastigium, necessum est, ut in præceps ruat,

& esto, in gratiis unius, & ambitione alterius, quædam sit moderatio, quæ tamen constantia esse potest in voluntatibus Principum, (b) quæ ut *vehementiores, sic mobiles sæpè sibi ipsæ adversæ sunt*? Quis affectum firmare poterit, qui non uno rerum genere capitur, & materiæ primæ, ut Philosophi loquuntur, quam simillimus est, cujus appetitus una non expletur forma, sed varietate potius oblectatur? Quis favere & conservare poterit benevolentiam illam, tot casibus, & affectionibus animi obnoxiam? Quis erit tam integer, ut existimationem, quam de ipso concepit Princeps, apud universum statum tueri valeat? Singularis illa gratia omnium in se oculos convertit. Qui amici sunt Principum, per Privatum suæ credunt gratiæ detrahi; qui hostes, augeri odia. Hi si in amicitiam redeant, non nisi ea conditione redeunt, ut Privatus gratia excidat; illi si amicitiam deserant, omnem itidem culpam in eum ipsum conferunt. Semper contra ejusmodi Privatum æmulatio & invidia in armis excubant, intentæ in omnem occasionem, ut in ruinam præcipitent. Tanto in eum odio fertur populus, ut mala etiam naturæ, & vitia Principis eidem tribuat. Bernardus Cabrera capite tandem luit tyrannides Petri Quarti Regis Aragonii, (c) cui charissimus semper fuerat. Eodem medio, quo Privatus gratiam Principis aucupatur, aliorum incurrit odium; ut verissimè dixerit fortissimus ille Heros Alphonfus Albuquerqueus, Indiarum Orientalium Gubernator, **Ministrum, si Regi**

(a) *An satius capit, aut illos, cum omnia tribuerunt: aut hos, cum jam nihil reliquum est, quod cupiant*, Tacit. l. 3. Annal. (b) Salust. (c) Mar. Histor. Hisp. l. 7. c. 7.

Regi suo faciat satis, homines offendere; contra si hominibus placere studeat Regis gratiam amittere.

§. Quod si favor ille in solo cultu exteriori innititur artibus aulicis procurato, non nisi violentus est, ac furtivus, adeoque libertas Principis illud conabitur, ut tam durum servitutis jugum impositum sibi, non sponte susceptum excutiat.

Si est quædam voluntatis propensio, subest plurimum causis secundis, & cum ipsa ætate mutationem subit, aut cum amici ingratitude, si is scilicet non satis agnoscat, è quo fonte hoc suum esse (a) hausit.

Si fortè venustas oris & morum tanta est in Privato, ut manum quodam modo violenter Principis voluntati injiciat, aut brevi marcescit, aut oculis solum servit: haud secus atque in vulgari amore usuvenit.

Si est ob dotes animi majores, quam sint in ipso Principe, mox atque hic illud agnoscit, actum est de gratia. Nemo enim facile fert in alio illam ingenii, aut fortioris animi excellentiam, quæ ipsi etiam potentiæ longè anteferri solet.

Si est ob labores publicos, & negotiorum curas, non minus vigilantia in periculo est, ac negligentia: neque enim omnia semper respondent mediis, eo quod varia intercedant; volunt autem Principes, ut ad sua vota, & appetituum desideria nihil non succedat. Successus secundiores casui, aut Fortunæ Principis (b) tribuuntur, non prudentiæ talis Privati; errores verò huic soli, licet culpa aliena sit: nam *prospera omnes sibi vendicant, adversa uni imputantur*, ei nimirum, qui Principi magis intimus est. Quid? quod & fortuita illi ascribant, uti Sejano, quod Amphitheatrum collapsum esset, & Mons Cælius (c) conflagrasset. Nec eum incusant solum in negotiis, quæ ipse procurat, sed alienis etiam, aut in casibus, qui à voluntate Principis, & Natura pendent. Ita Senecæ culpæ datum, quod Nero matrem suam aquis voluisset (d) submergere. (e) *Sejanus facinorum omnium repertor habebatur, ex nimia caritate in eum Cæsaris, & cæterorum in utrumque odio, quamvis fabulosa & immania credebantur*. Si præcipuus aliquis Minister, Principi bene affectus, si quis ex ejusdem cognatione fato naturali concedat, Mortis auctor contra jus fasque Privatus creditur; quomodo Duci Lermæ immaturus, at tamen naturalis obitus Principis Philippi Emmanuelis, Caroli Sabaudia Ducis Filii, ascriptus fuit.

Si singularis illa benevolentia ex obligatione nascitur ob eximia præstita obsequia, oneris tædium & lassitudo paullatim subit Principem. (f) *Nam beneficia eo usque læta sunt, dum videntur exsolvi posse: ubi multum antevenere pro gratia odium redditur*. Agnoscere beneficium, servitutis quoddam genus est: qui enim obligat, superiorem altero se constituit. Id quod cum suprema Majestate consistere non potest; cujus potestas hoc ipso non parum imminuitur, si obligatione major non sit, pressique Principes gratitudinis & debiti onere, insigniter ingrati fiunt, ut illo sese liberent. (g) *Sanè quidam, quo plus debent, magis oderunt. Leve æs alienum debitorem facit, grave inimicum*. Adrianus Imperator occidi jussit Titianum, quem à puero moderatorem habuit, & cui suum debebat Imperium. Taceo multorum sæ-

E e e 2

pè

(a) *Quoniam ignoravit, qui se finxit, & qui inspiravit illi animam qua operatur & qui insufflavit ei spiritum vitalem*. Sap. 15. 11. (b) *Hæc est conditio Regum, ut casus tantum adversos hominibus tribuant secundos fortuna sua*. Æmil. Prob. Tac. in vitâ Agric. (c) *Feralemque annum ferebant, & omnibus adversis susceptum Principi consilium absentia, qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes*. Tac. lib. 4. Annal. (d) *Ergo non jam Nero, cujus immanitas omnium questus anteibat, sed adverso rumore Seneca erat, quod oratione tali confessionem scripsisset*. Tac. lib. 11. Annal. (e) *Idem lib. 4. Annal.* (f) *Idem lib. 4. Annal.* (g) *Seneca Epist. 19.*

pè annorum labores negligentia unica interire: solent quippe Principes ad castigandam levem aliquam offensionem longè esse proniores, quàm ad remuneranda obsequia. Si hæc adjunctam habeant gloriam, æmulationem & invidiam in ipso excitant Principe, cui ea exhibentur. Sunt enim nonnulli Philippo Macedonum Regi similes, (a) *quem ita gloria cupidum dicebant familiares, ut omnia præclara facinora sua esse videri cuperet, & magis indignaretur Ducibus & Præfectis; qui prospere & laudabiliter aliquid gesserint, quam iis; qui infeliciter & ignavè: cujus vitii etiam Filius Alexander factus est hæres, (b) suæ demptem gloriæ existimans, quicquid cessisset alienæ.* Eodem malo laboravit Jacobus Primus Aragoniæ Rex: nam postquam Blasus Alagonius Morellam occupasset, in eam venit persuasionem eum majorem præ se gloriam illa expeditione adeptum fuisse, quare urbem istam illi ademit. & aliam, Sagasto nomine, illius loco eidem tradidit. Quas non curas pepererunt Donitiano victoriæ Agricolæ, cùm videret, (c) *privati hominis nomen super Principis attolli?* Adeò ut rebus optimè gestis, tum vel maximum sit periculum.

Si gratia ab obedientia oritur, qua sese privatus ille ad nutum & arbitrium Principis in omnibus accomodat, effrænem inducit gubernandi modum, quo nunc hic, nunc ille præcipitat, dicta aliàs adulationis incommoda incurrendo. Nec minus periculi obedientia habet, quam inobedientia: nam si id, quod jubetur, bene feliciterque evenit, mandato Principis tribuitur, sin male, ipsi Privato. Quod si obtemperatum non fuerit, putatur aut defuisse successum, aut errorem obstitisse. Si jussu æquitati repugnaverint, excusare se hoc nomine non audeat, ne Principem offendat verbo, culpa omnis palam in ejusmodi Privatum confertur ab omnibus, & ne Princeps mali auctor videatur, pati eum finit, aut in opinione Vulgi, aut in manibus judicis; quomodo Tiberius Pisoni fecit, postquam hic illius jussu Germanicum veneno è vivis sustulerat, (d) *cujus integram causam ad Senatam remisit: cumque is Romam venisset, perinde se habuit Tiberius, ac si nihil ea de re sciret, licet complex esset; sanè Piso nullo magis exterritus est, quam quod Tiberium sine miseratione, sine ira obstinatum clausumque vidit, ne quo adfectu percurreretur.*

Si favor ille singularis in hominem cadit, non optime à naturæ donis instructum, & insignem meritis, tanto negotiorum oneri succumbet: sine forti enim ac robusto animo, sine ingenio perspicaci gratia Principum diu conservari non potest.

Si hæc ex virtutum conformitate nascitur, Principe nuntium iis remittente, etiam illa dissolvitur: odit enim familiarem istum, qui contrariis moribus inconstantiam ejus arguit, & cujus opera ad vitia confectanda ei utilis (e) esse non potest.

Si Princeps Ministrum quempiam præ cæteris amat ideò, quòd pro instrumento ei sit, quo propensiones suas pravas & cupiditates exequitur, mala omnia in eum recidunt, quæcunque aut personæ Principis inde creantur, aut administrationi publicæ, & Princeps quidem facilè sese purgat, eum à gratia sua excludendo, aut mox eum odisse incipit, tanquam scelerum suorum testem, cujus præsentia sua ipsi delicta quasi exprobrat. Nec alia de causa Anicetus executor mortis Agrippinæ, Neroni odio erat; quam quia malorum facinorum (f) *Ministri, quasi exprobrantes aspiciuntur.* Pari quoque ratione Tiberius (g) *scelerum Ministros, ut perverti ab aliis volebat, ita plerumque satiatus, & oblati in eandem operam recentibus, veteres & prægraves adflixit.* Cum
exe-

(a) Demosth. (b) Curtius. (c) Tacit. in vita Agric. (d) Idem lib. 3. Annal. (e) *Gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, & immunitate sunt via ejus.* Sap. 2. 15. (f) Tac. lib. 14. Annal. (g) Idem lib. 4. Annal.

executione unà odium mortui, & gratia necem jubentis desint, satisque purgatum se Princeps existimat ex eo, quod crimen punitum sit, ut Plancinæ (a) accidit.

Si amor ille è magnorum secretorum communicatione oritur, ab iis ipsi periclitari incipit: siquidem ea quasi viperæ quædam sunt in privati illius pectore, quæ interiora ejus arrodunt viscera donec foras erumpant, quia aut levitas, aut ambitio (ut palam fiat, quam apud Principem gratosus sit) ea detegit, aut innotescunt aliunde, aut per discursum sese produnt, & familiarem ejusmodi invisum reddunt; quin etsi illud non accidat, hac ipsa tamen cura, quod ista commiserit alijs, liberatum se Princeps cuperet, dilacerando saccum, in quo illa sunt abditæ. Quot secreta, tot pericula.

Nec illud minus, si gratia in eo fundetur, quod privatus fors ignaviæ & indignitatis Principis conscius sit; talis enim favor, timor est potius, quam benevolentia animi, nec ferre potest Princeps, ut honor suus ab alieno dependeat silentio; aut sit, qui eum interius apud animum suum despiciat.

Si gratia est exigua, invidiæ & furori satis resistere non potest, sed sternitur à quovis vento, haud secus ac arbor aliqua non sat firmis nixa radicibus.

Si magna illa est, illi ipsi Principi, à quo ortum suum ducit, æmulationem ac metum injicit, adeoque sollicitum eum habet, quomodo tanto se onere liberet; sicuti dum saxa saxis superinjicimus, timemus ne moles ista, quam congestimus, in nostra corruat capita, adeoque in partem contrariam impellimus. Videt Princeps Statuam, quam erexit; amplitudini suæ umbram offundere, & iterum illam dejicit. Dicam annon? videntur fere in eo delectari Principes, ut suam ostendant potentiam, tam in destituendis ejusmodi statujs, quam in iisdem fabricandis; cum enim finita illa sit, & certis circumscripta limitibus, immensæ similis esse non potest, nisi ad suum redeat centrum; unde egressa est, aut in circulum ambulet.

Hi sunt scopuli, ad quos alissa privatæ illius amicitiae navis confringitur, tantò majori cum damno, quanto vela sua distenderit latius; quod si aliqua evadat incolumis, id ideo accidit, quia aut tempori portum subiit, aut ante etiam ad mortis littora appulsa fuit. Ecquis igitur tam solers, ac providus est nauta, qui gratiæ clavum tenere ritè noverit, & in mari tam periculoso vela facere? quæ prudentia, quæ artes ex eo eripere eum poterunt? quæ scientia chymica argentum affectus Principis consistere faciet? præsertim cum gratia in notissimis etiam fundata meritis, obsistere nequeat invidiæ, & machinationi tot hostium, qui in ejus ruinam conspirant; Sicut nec Rex Darius, nec Rex Achis satis tueri poterant gratiam Daniëlis & Davidis, contra Principum & Satraparum (b) odia. Quin, ut iis satisfacerent, necessum fuit, hunc quidem pellere in exilium, illum vero leonibus objicere, tametsi amborum probitas & innocentia satis iis perspecta (c) esset.

Verum licet nulla tanta sit prudentia, aut circumspectio, quæ impedire possint eos casus, qui à Privato non dependent, multum tamen efficere poterunt, quæ in illius sunt arbitrio, & minimum absque noxa erit, si forsân gratia excidat. Unde operæ pretium duxi principales ruinæ illius causas, ex imprudentia fere, & malitia natas, hic sigillatim expendere, ut de iis factus certior, tanto securius eas devitare possit.

F f f

Qua-

(a) Ut odium & gratia desinere, jus valuit. Idem lib. 6, Annal. (b) Porro Rex cogitabat constituere eum super omne regnum: unde Principes & Satrapæ quærebant occasionem, ut invenirent Daniëli ex latere Regis: nullamque causam, & suspicionem reperire poterunt. Daniël. 6 v. 4. (c) Non inveni in te quicquam mali, ex die qua venisti ad me, usque in diem hanc: sed Satrapis non places. 1. Reg. cap. 9. 6. Tunc Rex præcepit; & adduxerunt Daniëlem, & miserunt eum in lacum Leonum. Dixitque Rex Daniëli: Deus tuus, quem colis semper, ipse te liberabit. Dan. 6. 16.

Quare si paulò attentius considerare placuerit maximas, & actiones eorum, qui gratia & auctoritate aliquando in aulis floruerunt, Sejani præsertim; videbimus plerosque periisse, quia constanter uti nescierunt bonis iis mediis, quibus Principis favorem sibi conciliarant. Omnes fere, ut hunc mereantur, & populi applausum habeant, in amicitiam & familiaritatem illam sese insinuant, animum zelosum, demissum, humanum, & obsequiosum præ se ferendo, eaque suggerendo consilia, quæ ad majorem Principis gloriam, & amplitudinis ejus conservationem spectare videntur. Qua arte Sejanus usus, qui (a) *incipiente adhuc potentia, bonis consiliis innotescere volebat*. Ubi verò jam gratia ista plenè potiti fuerint, clavum illum deserunt, existimantque, ad navigandum non amplius eo opus esse, sed solam favoris auram sibi sufficere.

Interim sub initium enituntur sedulò, ut in actionibus suis rei privatæ oblitæ & in sola commoda Principis intenti videantur, tanquam qui illius obsequium vitæ & fortunæ suis anteferant. Quo fit, ut falsò persuasus Princeps credat se in ejusmodi aliquo homine fidelem laborum socium nactum esse, pro tali ubivis eum, atque apud omnes deprædicet. Quo nomine Tiberius (b) Sejanum *non modo in sermonibus, sed apud Patres, & populum celebrabat*.

Porro operam dant, ut insigni aliquo, heroico facinore fidelitatem suam probent Principi, quo animum ejus occupent; uti fecit Sejanus, quando brachiis suis, & capite ruinam montis sustinuit, qui supra Tiberium collabebatur, (c) *præbuitque ipsi materiam, cur amicitiae constantiæque suæ magis fideret*.

Quæ opinio de Privati fidelitate, si semel in Principis animo inhæserit, facile is sibi persuadet, se de eadem securum esse in posterum, & consilia illius, quam exitiosa, lubens audit, utpote cui plus, quam sibi ipsi confidit. Id quod in Tiberio post casum illum videre (d) licuit. Atque hinc gravissima nascuntur damna: illa enim præconcepta opinio viam omnem obstruit, ut errorem suum Princeps agnoscere nequeat: quin ille ipse privati cultum promovet, permittendo ut extraordinarii ipsi honores deferantur, quomodo permisit Tiberius, cum proponi palam, (e) *colique per theatra, & fora effigiem Sejani, interque Principia legionum sineret*. Nec mora, susurrus ille favoris mox ab una aure transit ad aliam, & inde novum formatur idolum, sicut ex inauribus vitulus ille (f) Aaronicus; immò ausim dicere, aut favor ejusmodi singularis non esset penitus, aut certè tanto tempore non duraret, si aliorum acclamatio, & applausus non esset. Cultus iste *avaritiam & arrogantiam parit*, ad amplitudinem tuendam, *præcipua validiorum vitia*. (g) Qui semel factus est Principi familiarior, suimet obliviscitur, & labuntur paullatim eximiae illæ dotes, ob quas, initio amari cœpit, tanquam ascititiæ, fortunâ prospere sensim in apertum vitia proferente, quæ ars tantisper celaverat. Ita Antonio Primo factum, (h) *in cuius ingenio avaritiam, superbiam, cæteraque occulta mala patefecit felicitas*. Potentia nimia perturbatur ratio, & ad intimam admissus amicitiam facile majora se audet. Vides hoc iterum in Sejano: is enim (i) *nimia fortuna secors, & muliebri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Livia, ad Cæsarem codicillos ea super re componere non erubuit*. Negotia non procurat, ut Minister, sed magis ut imperii socius (quo in genere Mucianus deliquit graviter) (k) & relicto Principi solo nomine, omnem auctoritatem sibi (l) arrogat.

(a) Tacit. l. 4. Annal. (b) Idem l. 4. Ann. (c) idem l. 4. Ann. (d) *Major ex eo, & quanquam exitiosa suaderet, ut non sui anxius, cum fide audiebatur*. Id. l. 4. Ann. (e) Tac. l. 4. Ann. (f) *Quas cum ille accepisset, formavit opere fusorio, & fecit ex iis vitulum conflatilem*. Exod. 23. 4. (g) Tac. l. 1. Hist. (h) Idem l. 3. Hist. (i) Idem l. 4. Ann. (k) *Mucianus cum expedita manu socium magis Imperii quam ministrum, agens*. Idem lib. 2. (l) *Rem Principis amplecti, nomen remittere*. Id. l. 4. Hist.

gat. Neque ullus est, qui dicere audeat, quod Bethsabee dixit Davidi, Adonia regnum usurpante: (a) *Ecce nunc Adonias regnat te, Domine mi Rex, ignorante.* Atque in eum finem contendit privatus virtutibus regis anteire Principem, ut præ eo æstimeretur. Quo artificio usus est Absalon, ut Regis Davidis auctoritatem minueret, affectando nimirum benignitatem in audiendis subditorum querimoniis, quare (b) *furabatur*, ut inquit scriptura, *corda virorum Israël.*

Nec talem se esse credit Privatus, nisi suam potentiam cum domesticis, cognatis, amicisque communicet, atque adeo ut securior sit, illud maximè è re sua fore arbitratur, si præcipua iis munia conferat, & invidiæ vires, ac nervos incidat. Quo fine Sejanus (c) *clientes suos honoribus aut Provinciis ornavit.* Quia vero potestas ista haud parum derogat auctoritati consanguineorum Principis, qui privatæ illi amicitiae modis omnibus obnituntur, nec satis æquo ferre possunt animo, quod gratia sanguine potentior, quodque Princeps inferiori se subicit, à quo dependere ipsi debeant (quod periculum Sejanus etiam in Tiberii familia (d) agnovit) discordias illos inter & Principem Privatus excitat. Ita Sejanus per speciem amicitiae monebat Tiberium, Agrippinam matrem ei insidias (e) struere; Agrippinam verò ei venenum parari à (f) Tiberio.

Quòd si istorum aliquid privato succedit felicius, ad majora attentanda audaciam fumit. Druso mortuo Sejanus totam Germanici familiam cogitavit extinguere. Unde occæcatus tandem ejusmodi privatus passione, & potentia nimia, spretis artibus occultis, in aperta prorumpit odia adversus consanguineos; uti Sejanus accidit contra Agrippinam & Neronem. Nemo privatum de periculo suarum actionum commonere audet: omnes enim ad ejus conspectum Majestate plenum contremiscunt; sicut filii Israël trepidabant ad intuitum Moysis, posteaquam hic Deo factus fuerat (g) familiarior, cumque videat se haberi pro Principe, sensim legitimo Principi molitur (h) insidias, & Subditos tyrannicè opprimit: quippe qui certò sibi polliceri nequit, quòd iis uti possit benevolis; quo fit, ut desperati ipsi dubitare incipiant, num fortè *minore avaritia & licentia grassaturus esset, si ipse imperaret*, quando nunc, cum rerum nondum potiatur, (i) *& subjectos eos habet, ut servos, & viles, ut alienos*; Id quod Otho expendebat in Vinio, qui apud Galbam gratia & auctoritate valebat plurimum.

Atque omnia isthæc sic attentata ipsa etiam pericula majora faciunt: auget enim in dies invidia, & armat sese contra privatum malitia; cumque is existimet, se illam, nisi aliqua alia majori, superare non posse, omnes eas artes adhibet, quas æmulatio gratiæ, magis etiam furiosa, quàm ipsius amoris illi suggerit; & cum porro ejusdem stabilitas à constantia affectus Principis dependeat, illud inprimis fatagit, ut delitiis, & sceleribus, præcipuis tuendæ gratiæ instrumentis, eum sibi devinctum servet, quibus & Vitellii aulici uti solebant, apud quem (k) *unum ad potentiam iter prodigis epulis, & sumptu, ganeaque satiare inexplebiles ejus libidines.* Et

F f f 2

ne

(a) 3. Reg. c. 1. 18. (b) 2. Reg. c. 15. 6. (c) Tac. l. 4. Annal. (d) *Ceterum plena Cesarum domus, juvenis filius, nepotes adulti, moram cupitis adferebant.* Tacit. l. 4. Annal. (e) *Instabat quippe Sejanus, incusabatque diductam civitatem, ut civili bello esset, qui se partium Agrippinæ vocent, ac ni resistatur, fore pluris.* Idem lib. 4. Annal. (f) *Ceterum Sejanus marentem, & improvidum altius perculit, immixtis qui per speciem amicitia monebant, paratum ei venenum, vitandas soceri epulas.* Idem lib. 4. Annal. (g) *Videntes autem Aaron, & filii Israël cornutam Moysi faciem, timuerunt prope accedere.* Exod. 34. 30. (h) *Multi bonitate Principum, & honore, qui in eos collatus est, abusi sunt in superbiam: & non solum subjectos Regibus nituntur opprimere; sed datam sibi gloriam non ferentes, in ipsos, qui dederunt, moliantur insidias.* Esth. 6. 2. (i) Tacit. l. 1. Hist. (k) Idem l. 2. Hist.

ne Princeps ulli cuiquam fidem habeat, allaborat privatus, ut diffidat omnibus, bonis præsertim, quos magis timet præ cæteris. (a) *Sic optimi cujusque criminatione eo usque valuit Vatinius, ut gratia, pecunia, vi nocendi etiam malos præmineret.* Quod & obtinuit Sejanus, (b) *sui obtegens, eam ob rem, in alios criminator.*

Sciens verò privatus, nihil huic suæ apud Principem gratiæ magis obstare: quàm ejusdem Principis habilitatemi, omni studio contendit, ut ne quid ille resciscat, intelligat, videat, audiatvé, nevé circa se habeat aliquos, qui oculos ei aperiant. Curat item, ut negotia & labores detestetur, totum illius animum occupando jucunditate venationis, ludis & tripudiis, ut sensibus aliorum distractis, nec oculi attendant ad ea, quæ in aulis pertractantur, nec aures obtrectationes, & lamenta subditorum percipiant; uti fiebat in Sacrificiis Idoli Moloch, quando pulsabantur tympana; ne infantium immolatorum gemitus & ejulatus audirentur. Interdum etiam majori cum artificio eum negotiis & scripturis implicat, ut defatigetur, perinde ac juniores equos in molliori solo solemus exercere, ut ferocitate deposita fiant mansuetiores, & frenum atque ephippium admittant. Ad eundem finem illi persuadet, ut audientiam ipse impertiat, ac deinde datus in lassitudinem, negotia privato committat, ratus suo se satisfecisse officio, quòd petentibus aures dederit. Ea ratione, ut (quemadmodum Jeremias Propheta dixit de Idolis Babylonis) Princeps nihil aliud sit, quàm id quod vult ejusmodi (c) privatus.

Non equidem ille desiderat, ut res eant feliciter: mari enim tranquillo quilibet navigare potest, sed illud potiùs exoptat, ut coorta tempestate status Reipublicæ fluctibus æstuat, adeo ut Princeps ipse vereatur manum admoveere gubernaculo, & alterius opera magis indigeat atque ut rimas omnes veritati obstruat, & solus ac unicus maneat negotiorum arbiter, longè extra invidiam positus, cum ab aula ad secessum & consortium paucorum avocatur; quod & Sejanum movit, ut *Tiberium (a) ad vitam procul Roma amœnis locis degendam impelleret: multa quippe providebat. Sua in manu aditus, literarumque magna ex parte se arbitrum fore cum per milites commearent: mox Cæsarem vigente jam senecta, secretoque loci mollium munia imperii facilius transmissurum: & minui ibi invidiam, adempta salutantum turba, sublatisque manibus vera potentia augere.*

Omnes istæ artes non leve Reipublicæ, & existimationi Principis dampnum adferunt, in quo genere is peccat gravius, qui iisdem gratiam ejus aucupatur, quàm qui eum (e) offendit. Etenim ad offendendum unum solum committitur delictum; ad favorem verò singularem obtinendum, complura designantur, atque hæc semper, & honori Principis derogant, & bono publico adversantur. Graviter fa-teor Respublica læditur morte violenta sui Principis; tandem tamen alio in ejus locum suffecto, curatur illicò, quod fieri non potest, quoties vivum adhuc Principem istiusmodi artibus inutilem prorsus & inidoneum reddunt ad gubernationem: quod malum non nisi iisdem, quibus vita, finibus terminatur, cum gravissimis interim boni publici detrimentis, quæ cum quotidie magis magisque sentiantur & deplorentur ab omnibus, qui sibi persuadent, affectum illum singularem non arbitrii esse, sed violentiæ, non electionis, sed coactionis & necessitatis; cumque multi fortunam suam collocent in eo evertendo, tanquam felicitatis suæ obstaculo, nunquam non contra illum armati, fieri non potest, ut ad illud desit occasio, aut ut non Principi aliquando aliquod ejusmodi artificium innotescat, adeoque invidia tota, & odia omnia contra privatum concepta in ipsum recidant, uti Tiberius tandem agno-

(a) Tacit. l. 15. Annal. (b) Idem l. 4. Annal. (c) *Nihil aliud erunt, nisi id quod volunt esse sacerdotes.* Baruch. 6. 45. (d) Tacit. l. 4. Annal. (e) *Plura sepe peccantur, dum demeremur, quam cum offendimus.* Tac. l. 15. Annal.

agnoscere visus (a) est. Quod si Princeps oculos aperire incipiat, unà etiam potentiam, quam privato concessit, timere incipit. Quæ causa fuit, cur Tacitus hæreret dubius, magisne Tiberius amaret Sejanum, an (b) metueret, & cum antea de gratia ejus tuenda esset sollicitus, postea ejus odium magis laborabat restringere.

Istud nimirum est momentum criticum singularis illius Amicitia, in quo omnes grave periculum subeunt; nam neque Princeps dissimulare novit, si sibi non fiat satis, neque privatus in ea Principis indignatione tueri se potest, & facto inter illos dissidio, familiaritatis vinculum dissolvitur. Intuetur privatum Princeps, ut gratia sua & favore indignum; is vero Principem, ut ingratum tot obsequiis: quia tamen existimat, hunc opera sua carere non posse, atque ideò se propediem revocandum, subducit sese ad tempus, & locum dat, ut alius aliquis in negotia subingrediatur, & illas animorum alienationes foveat. Quo celerrimè fit, ut gratia in mutuum convertatur odium, ipsa privati impatientia opitulante, ut illa tanto citius dissolvatur. Volat illicò fama, quòd gratia exciderit: & omnes facti audaciores, insolentiùs in eum insultant, ita ut ne ipse quidem Princeps ei rei mederi possit. Cognati & amici animo ruinam ejus prævidentes, & periculum, quod inde sibi imminet, malè metuunt, ne ruinæ eidem ipsi quoque (c) involvantur. Non secus ac arbor aliqua ex altissimo monte devoluta in præceps, arbores alias, quæ sub umbra illius erant, secum trahit. Atque illi quidem omnium primi ruinam istam promovent, ut semet in tuto collocent, & deinde collaborant omnes, aliqui ut amici, alii ut hostes, nihil exoptantes aliud, quàm ut inclinatus ille paries penitus (d) corruat. Princeps, quem suimet pudet, illud servitutis jugum excutere nititur, & suam sibi auctoritatem restituere. Unde culpam omnem malorum præteritorum in Privatum confert, tanquam in auctorem præcipuum. Quo porrò fit, ut suismet irretiat artibus; nec quicquam sua ei prodest solertia; ut in Sejano videre (e) licuit, & quantò magis se iis contendit eximere, tantò magis suam accelerat ruinam. Nam si gratia semel ægrotare incipiat, expirat, nec ullum superest remedium, quo sanitatem pristinam recuperet.

§. Atque ex iis, quæ hæctenus diximus, satis liquet, maximum singularis illius familiaritatis periculum esse à variis illis modis, quibus ambitio perennem & stabilem eam reddere cogitat. Idem quippe ejusmodi amicis Principum accidit, quod iis, qui valetudinem suam nimis curant sollicitè, qui dum eandem medicamentis variis conservare student, destruunt potius, & vitæ suæ spatium imminuunt; & sicut nullum opportunius est remedium, quàm abstinentia, & aliis in rebus moderatio, sinendo interim Naturam, ut suum faciat officium: ita si gratia illa & favor languere cœperint, optimum consilium est nullam adhibere medicinam; sed bono & sincero affectu, atque animo à cupiditate utilitatis propriæ, & omni alià passione libero fervire Principi, permittendo interim, ut meritum operetur, & veritas secura magis & stabilis, quàm artificium; & utendo solum præservativis quibusdam, quæ aut ad ipsum Privatum pertinent aut ad Principem, aut Ministrosejusdem, aut ad aulam, aut ad populum, aut ad externos.

§. Quod ad ipsum Privatum attinet, eum modestiæ, comitatis, & humanitatis statum conservare debet, in quo fortuna eum reperit. Dispellat à fronte illos singularis amicitia splendentes radios, quomodo faciebat Moyses, populo locutus,

Ggg

turus,

(a) Perque invidiam, tui me quoque incusant. Tac. l. 4. Annal. (b) Dum Sejanum dilexit, timuitve. Idem l. 6. Annal. (c) Quidam male alacres, quibus infausta amicitia gravis exitus imminabat. Idem l. 4. Annal. (d) Quousque irruiis in hominem? interficis universi vos: tanquam parieti inclinato, & maceria depulsa. Ps. 6. 14. (e) Non tam solertia (quippe iisdem artibus victus est.) Tacit. l. 4. Annal.

turus, postquam à familiari cum Deo colloquio è monte (a) revertebatur, ita ut nulla in eo Majestatis argumenta, aut hujus suæ cum Principe familiaritatis ostentatio appareant. Daniel, etsi apud multos Reges gratia polleret, una tamen cum aliis in anteriori conclavi (b) morabatur. Fugiat honores illos, qui ad Principem pertinent, aut Ministri sphæram videntur excedere; & si quis hos tales ei deferre paret, moneat ingenuè, æque se, ac illum, servum esse Principis, cui ista honoris signa debeantur: quemadmodum Angelus S. Joannem monuit, cum eum venerari (c) vellet. Ne affectus suos, & passiones gratiæ, quæ valet, beneficio executioni det. Audiatur patienter, benevolè & humaniter (d) respondeat. Favores aliorum ne captet, nec indignationes metuat, nec quo loco sit apud Principem dissimulet, nec rerum administrationem & auctoritatem supremam ambiat, nec armet sese contra invidiam, nec adversus æmulationem se munit; in his enim ad suam defensionem parandis subsidiis, præcipuum consistit periculum. Deum, & infamiam metuat.

Sed & à familiâ & sanguine non leve privato periculum est. Tametsi enim hujus actiones Principi probentur, ac populo, ea tamen, quæ à Domesticis, & consanguineis ejus fiunt, placere semper non solent, quorum dissoluti mores, imprudentia, superbia, avaritia, & ambitio exosum eum reddunt, & præcipitant. Ne fallatur, in animum suum inducendo amicos aut cognatos à se evectos fortunæ & auctoritatis suæ columnas esse. Nam qui dependet à multis, in multis periclitatur, adeoque expedit eos intra modestiæ, & status sui humilioris terminos continere, procul à negotiorum procuratione, ita ut intelligant alii, eos nec gubernationis, nec gratiæ istius peculiaris, ullo modo esse participes, nec ideo, quod sint Domestici, in muniis præferendos. Quod si tamen præ aliis benè fuerint meriti, nollem cuiquam nocere privati amorem, aut conjunctionem sanguinis. Christus exemplo suo id ipsum nos docuit, quippe qui in cognatos suos dignitatem Præcursoris, & Apostolici muneris contulit, at non Doctorem Gentium, neque Pontificatus supremi, quod istæ fidei S. Petri, & scientiæ S. Pauli deberentur.

§. Cum Principe sequentes servet regulas: primum, illud semper præ oculis habeat, affectum illius & favorem facillimè immutari posse, & si quam fortè mutationem notaverit, in causam ne curiosius inquiret, nec notitiam illius præ se ferat, ne Princeps ei subdissidere, aut æmuli ruinam ejus sperare incipiant, quæ hoc ipso in proximo est, quod putetur, jam posse accidere. Deinde ne gratiam suam inniti faciat propensioni, & voluntati Principis, quæ facile variari possunt, sed merito potius: nisi enim hujus beneficio gratiæ aurum consolidatum fuerit, æmulationis malleo resistere nequaquam poterit. Porrò magis in Principe dignitatem diligat, quàm personam. Zelum prudentia moderetur, suam intelligentiam judicio Principis: nemo enim ferre sustinet eum, qui secum de animi dotibus contendere satagit. Subditum se arbitretur, non illius socium, & tanquam factura, factori suo se æqualem non (e) æstimet. Honestum ducat & gloriosum seipsum perdere (si ita necessitas tulerit) ad augendam illius amplitudinem. Consilia ei suggerat cum libertate animi gratiosa, demissâ, & (f) sincera, absque periculi ullius metu, & ambitione, ut Zelosus habeatur, in opinione suâ contumax. Nullum negotium
ita

(a) Sed operiebat ille rursus faciem suam, si quando loquebatur ad eos. Exod. c. 34. 35.
(b) Daniel autem erat in foribus Regis. Dan. 2. 4. 9. (c) Vide ne feceris: conservus tuus sum, & fratrum tuorum habentium testimonium Jesu: Deum adora: Apoc. c. 19. 10.
(d) Audi tacens & pro reverentia accedet tibi bona gratia. Eccl. 32. 9. (e) Quid est, inquam, homo, ut sequi possit Regem factorem suum? Eccl. 2. 12. (f) Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam laborum suorum habebit amicum Regem. Prov. 22. 11.

ita trahat ad se, ut illud sibi quasi proprium efficiat, neque in eo suam agi existimationem reputet, ut hunc aut illum exitum fortiantur, aut sua solum consilia sequantur alii, aut si semel placuerint, non mutantur deinde. Ejusmodi enim conatus periculo non carent; & expedit propterea, ut ne in expediendis negotiis & discernendis tam ardens sit, ut sese ipse consumat, neque tam frigidus, ut congelet: sed moderato incedat passu, prout tempus & occasio tulerint. Eo insuper magis advertat animum, ut suo rectè fungatur munere in omnibus, quàm ad gratiam & favorem Principis, sine affectatione tamen, & (a) jactantia: nam qui eò solum nomine Ministrum agit, ut fama inclarescat, existimationem Principi suffuratur. Silentium ejus sit opportunum, si utilitas postulaverit; verba prompta, & expedita, si opus fuerit, id quod in quodam suo familiari collaudabat Rex (b) Theodoricus. Principis obsequium privatæ suæ utilitati anteferat, quin sua & Principis commoda eadem esse ducat. Consanguineos Principis debita prosequatur veneratione, suamque in eo securitatem collocet, ut benevolos eos habeat, nec ipsos inter & Principem foveat odia; sanguis enim facile amicitiam redintegrat cum ipsius privati nocumento. Curet præterea, ut Princeps optimos habeat Ministros, & famulos, & imperandi modum eum fideliter edoceat. Non oculos illi claudat, nec aures obstruat: quin in eo elaboret potius, ut ipse videat, tangat, & prætentet omnia. Suos illi errores ac defectus cum modestia exponat, neque ideò (si alias necessitas ita postulaverit) offensam metuat: etsi enim ad tempus patiatur aliquid gratia, agnito tamen postea errore convalescit iterum, & (c) roboratur; uti Danieli cum Regibus Babylonæ usuvenit. In iis, quæ Princeps violenter statuit, & aggreditur, ita se gerat, ut declinet ea potius, quam rumpat, expectando donec tempus ipsum, & incommoda eum melius instruant. Ne impediatur, quo minus ad aures ejus perveniant querelæ & satyræ: hæ enim, si in innocentiam cadant, grana salis sunt, quæ Principis benevolentiam conservant, & monita quædam ad errores vitandos, & corrigendos mores. Recte facta, eorumque gratiam Principi tribuat; errata vero, & successus minus prosperos sibi imputari ne ægrè ferat. Ruinam suam tanquam certam & exploratam semper habeat, præstolando illam constanti & libero animo, & absque rei privatæ studio, nec magnoperè sollicitus sit de mediis, quibus suam apud Principem gratiam stabiliat. Qui magis metuit, ex alto citius præcipitat. Reflexio periculi caput obturbat, & (d) sequitur vertigo prærupta cernentes, quâ vertigine quotquot laborârunt ex iis, qui in Principum aulis præ cæteris gratiâ & auctoritate floruère, omnes perierunt. Qui periculum istud contempsit, securus (e) transit.

§. Erga Ministros socium se gerat potius, quàm Dominum: patronum magis, (f) quàm accusatorem. Bonos ad meliora extimulet, è malis bonos efficere studeat. Caveat, ne suam ipse auctoritatem interponat, quando de eorum aut electione, aut depositione agitur. Iis negotia permittat, ad quos ea pertinent: Consiliorum cursum in consultationibus ne impediatur: sinat omnes pervenire ad Principem; quod si hic eas cum ipso contulerit, poterit tunc judicium suum liberè eloqui, non alio tamen affectu, quàm ut in rem communem optimè consulat.

§. Porrò aula periculosissimus gratiæ illius scopulus est, & tamen omnes illâ utuntur, ut hanc firment, & reddant perpetuam. Nullus in ea lapis est, qui

(a) *Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus.* Luc. 17. 10. (b) *Sub genii nostri luce intrepidus quidem, sed reverenter astabat, opportune tacitus, necessarie copiosus.* Cass. lib. 5. Ep. 3. (c) *Qui corripit hominem gratiam postea inveniet apud eum magis, quam ille, qui per lingua blandimenta decipit.* Prov. 28. 23. (d) Seneca. (e) *Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter.* Prov. 10. 9. (f) *Rectorem ne consisterunt? noli extolli esto in illis quasi unus ex ipsis.* Eccl. 32. 1.

solvi non cupiat & ruere, ut privati illius statuum diruat, non minùs destructioni obnoxiam, quàm illa Nabuchodonosoris ob metallorum diversitatem. Nemo quisquam in aula securus privati amicus est, si eligit aliquos, odium & invidiam apud alios excitat. Si eos Principi charos efficit, gratiam suam periculo objicit; sin minus, experiètur eos hostes: adeoque tutissimum erit, media quadam via, & indifferenter incedere cum omnibus, nec ullius se immiscere officio, dando operam, ut quoad fieri potest, singulorum voluntati fiat satis, nec impediatur, sed juventur potiùs in procurandis commodis, quæ sperant. Quòd si quis in Principis favorem sese insinuaverit, consultius erit eum servare benevolum in omnem eventum si fortè res ex voto ei successerit, quàm velle eum impedire, aut deturbare de gratia: nam sæpè, qui luctatus cum alio eum prosternere voluit, unà cum illo cecidit, & solet oppositio communiter favores magis incendere. Plures privati perière, quod nonnullorum ruinam molirentur, quàm quod aliis ad eandem gratiam adjumento essent. Spernat suas apud Principem accusationes, aut laudes, easque casui & fortunæ relinquat.

§. Porrò singularis ille Principis favor plurimum à populi dependet judicio, nam si iste privatum odissè cœperit, non poterit eum tueri Princeps contra communem omnium vocem; & si hanc contempserit, multitudo ipsa privati judicem, immò & Carnificem constituere se solet, siquidem bene multos manibus illius occubuisse vidimus. Quòd si populus eundem vehementer amet, non minus periculi est: nam ea res æmulationem atque invidiam in aliis excitat, immò in ipso Principe: unde *breves* plerumque & *iusfasti* esse solent *populi amores*. Quare ut inter extrema ista privatus ejusmodi securus incedat. ea omnia vitare oportebit, quæ plausum & acclamationem vulgi pariunt; in eo solum elaboret, ut pietate, liberalitate, humanitate & benevolentia bonam de se opinionem & existimationem concitet, in id semper animo intentus, ut justitia administretur, ut rerum ubertate Respublica floreat, ut ne pax & tranquillitas publica perturbetur, nec privilegia violentur, nec in ratione gubernandi introducantur novitates; ante omnia verò, ut caveantur controversiæ in rebus Religionis, & contentiones cum Ecclesiasticis; nam populi furorem experiètur, si pro impio eum habere cœperint.

§. Exteri, in quibus non est naturalis ille in Principem amor à privato magis, quam ab ipso dependent; quare illum potiùs venerantur, ut eo opitulante votis suis potiri queant, non absque insigni Principis despectu, & Statuum ejus detrimento: & aliquando ipsum privatum in ruinam trahunt præcipitem, si is desideriis eorum, & votis non cumulatè satisfecerit. Eam ob rem cultum illum singularem exterorum admittere non debet, sed curare, ut ipsi paullatim intelligant, eum cortinam solum ante imaginem reducere, solum verò Principem esse, qui patret miracula:

Legati Principum privati amicitiam ambiunt, tanquam medium efficax ad negotia sua ritè pertractanda, cùmque ipsi plurimum ad ea prodesse sibi arbitrentur damna illa & incommoda, quæ ex privata Principum familiaritate nasci solent, bonis obsequiis fovere eam satagunt, inducti ad hoc interdum ab ipsomet privato; cumque occasionem habeant laudandi eum in audientiis, & prima fronte à privatæ rei studio & æmulatione omnino videantur alieni, multa operantur bona: verùm periculosi amici sunt. Nam eos privatus benevolos conservare non poterit, nisi cum insigni Principis sui, bonique publici detrimento; & si muneris sui ac obligationis memor non iis abundè satisfaciat, hostes se profitentur, nec industria deest, aut facultas, qua ruinam illius moliantur; Quare tutissimum erit, non plus sese illis impendere, quàm Principis obsequium atque utilitas permiserit, adeoque illud solum privatus procurabit, ut vir sincerus, comis & humanus ipse habeatur ab

exteris qui bonas illas Principis sui cum aliis amicitias conservare malit, quàm dissolvere.

§. Omnia isthæc præservativa privati lapsum cavere poterunt, si mox à principio adhibeantur: nam ubi semel in aliorum incurrerit odium, atque invidiam, malitiæ & fraudi ista tribuuntur, magisque periclitari faciunt gratiam; quemadmodum Senecæ accidit, qui mortem effugere non potuit, quantumvis (a) *instituta prioris vitæ commutaret, prohiberet catus salutantium, vitaret comitantes; rarus per urbem, quasi valetudine infensa, aut sapientiæ studiis attineretur.*

§. Quòd si adhibitis omnibus istis remediis, privatus aliquis nihilominus Principis gratia exciderit, lapsus ille inglorius non erit, cùm immunis vixerit hætenus ab infami metu illam amittendi & absque sollicitudine quærendi media generoso pectore indigna, quod gravius tormentum est ipsa Principis indignatione & odio. Et si in privata illa gratia aliquid inest boni, est sola ea gloria, quod quis à Principe æstimari meruerit. Continuatio illius plena curarum, & periculi est. Felicissimus ille, qui quàm citissimè, & majori cum honore inde emerferit.

§. Descripsi, Serenissime Princeps, Privatorum artes, non verò quomodo Princeps erga eos se gerere debeat, quod supponam omnino nullos ei esse debere: nam etsi concedendum illi sit, ut voluntatis propensione & gratia magis in unum feratur, quàm in alium; non tamen, ut potestatem suam omnem in unum aliquem conferat à quo mandatum, præmium & pœnam expectare oporteat populum: talis enim auctoritas alienatio est Coronæ; unde semper gubernationi periculum imminet, etiamsi in electione personæ minimè erret gratia; nunquam enim obedientia tanta, aut tantus cultus Privato defertur, quantus ipsi Principi, nec tanta illi cura de bono universali & publico, nec ita in manu sua cor privati habet Deus, ac Principis. Quare etsi non pauci ex Antecessoribus Serenitatis Vestræ Ministros ejusmodi sibi familiares, & præ cæteris charos habuerint, qui insigni cum diligentia & zelo (ut & hodie fieri videmus) conati fuerint in omnibus quàm rectissimè agere, illud tamen affecuti non sunt, nec res ea felicem exitum habuit. Nec falli se sinat Serenitas vestra exemplo Franciæ, cujus fines privati unius consilio longè dilatari vidimus, sed non absque Regni detrimento & jacturâ auctoritatis ipsiusmet Regis. Qui accuratiùs perpendere voluerit persecutionem Reginæ Matris, & Ducis Aurelianensis, profusum sanguinem Monmorancii, Prioris Vandomensis, Pilorantii & Domini de S. Marco; captivitatem Bullionii Ducis; tributa & oppressiones subditorum; usurpationem Ducatûs Lotharingiæ; fœdera cum Batavis, Protestantibus, & Suecis inita; consilium capiendi Sabaudia Ducem Carolum Emmanuelem; pacem Monsonæ factam absque scitu fœderatorum? frœnum Valli Telinæ & Grisonibus injectum, subsidia missa Scotiæ, & Parlamento Londinensi; expugnationes Fontarabiæ, Audomari, Theonis villæ, Tornaventi, & Casteleti; jacturam tot militum, Lovanii, Tarraconæ, Perpiniæ, Salsis, Valentiaæ ad padum, Imbræ, & Rocæ; recuperationem Ariæ, & Bassæ, qui, inquam, ista omnia accuratiùs perpendere voluerit, videbit quòd ejus consilia non nisi ab impetu profecta, omnisque ejus apud Regem gratia soli violentiæ innixa fuerit: quod in tanta ejus tyrannide ei sica pepercerit, aliàs in ipsam etiam Majestatem audax, quòd denique temeritati suæ fortunam tam in omnibus habuerit propitiam, ut adversis successibus ille plura lucratus fuerit, nos verò secundioribus plura in dies perdidimus. Quod manifestum indicium est, Deum ejusmodi privati prosperitatem fovere ad Christianitatis exercitium, & castigationem, nostramque fortitudinem confundendo. Monarchiis ad exitium & ruinam destinatis illud obest etiam, quod

H h h

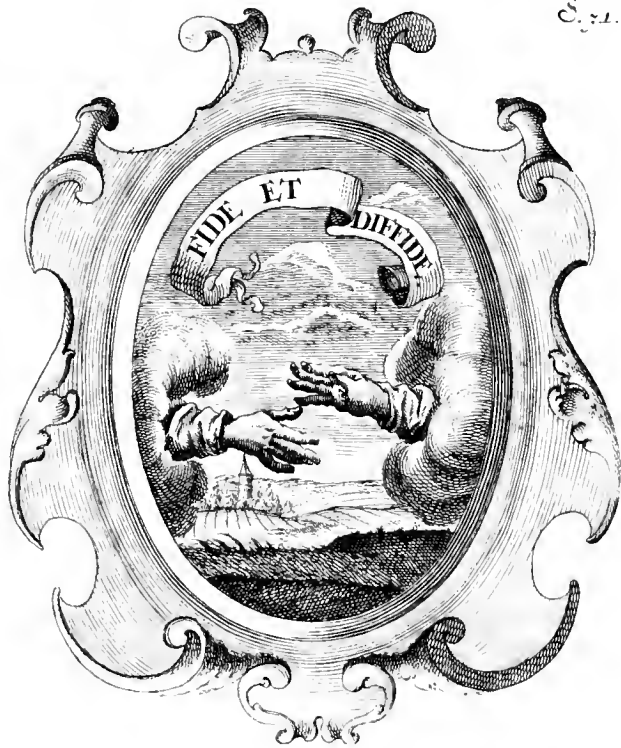
easdem

(a) Tacit. lib. 14. Annal.

easdem exaltare debuisset. Ita invasio per mare Adriaticum excitavit diffidentias; protectio Mantuæ, æmulationes, oppositio Nivernensis, bella; diversio per insulas Tironis, sumptus; exercitus Alfatæ, æmulos; bellum pro Hispaniâ, rebelliones. Arma maritima, aut tempori non fuere educta, aut cum tempore sensim interiëre; terrestria verò ob victualium, aliarumque rerum necessariarum defectum effectu penitus caruerunt. In obsidione Casalensi occasionem perdidimus bello finem imponendi. Unum aliquod consilium Secretarii Passerii Principi Thomæ impressum obstitit, quo minus Taurino succurreret, & de Franciâ triumpharet: ob inanem aliquam de prærogativâ contentionem. Idem Ariæ accidit; ob aliquem nuncium de Atrebato jam ab hostibus fossis & aggeribus cincto succurrendi cura intermissa: ob inanem aliquem fidei servandæ scrupulum succursus Ambillerii admittus non fuit: per ignaviam aut occultam cum hoste conspirationem Capella se dedit. O divinam providentiam! quem finem spectat illa eventuum varietas, tam longè à causis suis aberrantium? Credite, non mero casu in ejusmodi privatorum arbitrio Europæ posita est gubernatio. Faxit Deus, ut successus votis respondeat publicis.

SYMBOLUM LI.

Nihil melius utiliusque mortalibus, prudente diffidentiâ. Vitæ fortunarumque custodia est, quam nostra nobis suadet conservatio: ubi ea non est, cautio esse nequit; sine hac autem omnia periculis forent exposita. Princeps paucioribus confisus melius status sui gubernacula moderabitur. Una sola confidentia secura est, ab arbitrio nimirum & voluntate alterius non dependere. Ecquis enim securus unquam esse poterit de corde humano in intimis pectoris recessibus abdito, cujus arcana consilia tam scite tegere & dissimulare novit lingua, tam dexterè pernegant

negant oculi, alique corporis (a) motus? Pelagus est pugnantibus inter se affectuum fluctibus inquietum, mare sinuosum, & occultis plenum syrtibus, nec ulla unquam fuit charta nautica, quæ eas potuerit ostendere. Quam igitur acum, prudentiæ magnete tinctam, dabimus Principi ut per tot tamque diversa maria absque periculo (b) naviget? quas regulas & documenta ad discernendos ventos, ut habita temporis ratione nunc laxet, nunc contrahat confidentiæ vela? In hoc potissimum regnandi consistit artificium. Hic maxima Principi imminent pericula, quia aut rerum experientiâ, notiâque destitutus est, aut negotia & subditos tractare nondum didicit, præsertim cum nemo eorum, qui cum ipso agunt, malus esse videatur. Omnes eo præsentem vultum ad honestatem componunt, & actiones suas ritè obeunt. Verba præmeditata merum sonant amorem, boni publici zelum, & fideliatem. Exterior oris corporisque species obsequium pollicetur, venerationem, & obedientiam; in imo tamen pectore rancorem, odium, & ambitionem fovent. Quam opinor causam fuisse, cur nonnemo dixerit: (c) *Principem nemini fidere debere*. Verum *utrumque in vitio est, & omnibus credere, & nulli*. Nemini omnino fidere, Tyranni suspicio est: fidere omnibus, Principis imprudentis facilitas. Non minoris in illo momenti confidentia est, ac diffidentia. Digna illa regio & sincero pectore; isthæc verò ad gubernandi artem perutilis, utpote ejus beneficio prudentia politica operatur, & suas ritè moderatur actiones. Difficultas in eo posita est, ut utraqne tempore suo, & loco uti quis noverit, ut nec confidentia nimis credula perfidiæ, & periculis ansam præbeat, nec diffidentia cauta nimis, & suspicax odium pariat, & adducat in desperationem, aut Princeps, quia nemini fidit, ad omnem tractatum prorsus fiat inidoneus. Non omnia confidentiâ metienda sunt & ponderanda, uti nec omnia diffidentia. Si nunquam Princeps consideret, quis absque præsentis periculo eidem possit assistere? qui in ejus perseverare obsequio? Nec minus periculosa infelicitas est, ob inanes suspiciones fideles à se Ministros arcere, quàm ex levi credulitate se iis credere, qui fideles non sunt. Ita confidat Princeps, ut fidem habeat; verumtamen non sine omni deceptionis metu, dubitatione saltem. Atque hæc dubitatio non retardare illum debet in suo opere, sed solum commovere. Ni dubitaret, incuriosus esset, ac negligens. Dubitare, cautio quædam est, quæ securum eum reddit; nec aliud, quàm res suis invicem momentis expendere. Qui non dubitat, veritatem assequi non potest. Sic confidat, tanquam crederet: sic diffidat, tanquam si fidem non haberet. Attemperatæ ea ratione inter se confidentia, & diffidentia, ac directæ à ratione & prudentia miros habebunt effectus. Cautus igitur sit Princeps in tractandis negotiis, in fœderibus sciendis, in pace conficiendâ, & tractatibus aliis, qui ad gubernationem pertinent, & si sponsione manus confirmandi ii fuerint, manus oculata sit oportet (uti præfens Emblemata exhibet) quæ antè videat diligenter, quid agat. Non solis Amatoris promissis movebatur lena illa apud Plautum, quæ agebat: *Mans nostræ oculatæ sunt, credunt quid vident*. Et alibi diem oculatum appellat, quo nonnisi paratâ vendebatur, emebaturque pecuniâ. Cæca sunt animi decreta, quæ ex solâ fiunt confidentiâ. Pythagoræ symbolum fuit, non cuiusvis facillè dandam esse manum. Nimis periculosum est, leviter omnibus fidere. Consideret itaque Princeps etiam, atque etiam quæ negotiis se impendat, & habeat pro explorato, omnes serè sive amicos, sive hostes, id contendere, ut fallant, alii graviter, ac leviter alii. Alii ut sceptro & fortunis eum expolient alii ut benevolentiam, gratiam & favorem illius sibi concilient. Non ideo tamen opinio isthæc præsumpta malitiæ servire debet, & fraudi, perinde quasi in Principis esset arbitrio, stare conventis ac promissis.

H h h 2

mis-

(a) *Cor hominis immutat faciem illius sive in bona, sive in mala* Eccl. 13. 31. (b) *Pravum est cor hominum, & inscrutabile; quis cognoscat illud?* Jer 17. 9. (c) Seneca.

missis, aut eadem pro libitu violare: sic enim fides turbaretur publica, & grandifimam existimationi suæ maculam aspergeret. Cautio ista nihil aliud esse debet, ac prudens quædam circumspèctio, & prudentia politica. Diffidentiam ex suspitione ortam improbamus in Principe, si levis sit, & vitiosa, quæ illicò suos prodit effectus, & ad executionem progreditur, non circumspèctam illam, & universalem, quæ omnes æqualiter respicit, nulli interim in particulari sinistro quicquam imputando, donec circumstantiæ probè examinatæ, à ratione aliud suaserint. Et fieri potest, ut licet alicui satis non fidas, bonam tamen de eo habeas opinionem: ista enim diffidentia non particularis est de actionibus illius; sed cautio quædam prudentiæ generalis. Intra ipsa regnorum viscera arces eriguntur, ac propugnacula, & præfidiis firmantur, atque custodiis, non secus ac si in hostium finibus sita essent. Nec inutilis est illa prudentia, aut Subditorum fidelitati quicquam derogat. Confidat Princeps Consanguineis suis, Amicis, subditis & Ministris; verùm non tam vecors illa sit Confidentia, aut altum dormiat quasi secunda ab omnibus casibus, quibus aut dominandi cupiditas, aut rei privatæ studium, aut odium denique perturbant fidelitatem, perruptis fortioribus Juris Naturæ & Gentium repagulis. Si Princeps tam focors sit, ut diligentiam istam onus reputet; ut minoris æstimet damnum, quàm vivere inquietum ob tot ac tantas cautiones: ut sinat ire omnia, nec attendat ad incommoda, quæ evenire possunt, facile fiet, ut Ministri mali evadant, & interdum etiam infidi: cum enim ad gubernandum videatur inhabilis, despiciatui habetur ab aliis, & singuli commissam sibi gubernationis partem tyrannicè procurant. Verùm si Princeps sit vigilans, qui licet confidat, non omnem tamen omittit cautionem; qui sic semper instructus est, ut nunquam eum à consiliis, aliis que mediis imparatum offendant perfidia, qui absolutè non judicat, sed prævertit solùm; qui non arguit sed præservat fidelitatem, ut ne in periculum adducatur, is Coronam suam securè stabiliet. (a) Nulla fuit occasio, cur animum Regis Ferdinandi Catholici ulla subiret suspicio de fide magni Ducis, & tamen eo non obstante certos habebat homines, qui secreto ad omnes ejus actiones sollicitè advigilarent, & attenderent, ut cognita illa diligentia tantò cautiorem se in omnibus gereret. Et sanè diffidentia verè non fuit, sed prudentiæ officium, quæ provida est in omnibus casibus, & æmulationibus dominatus, quippe quæ non semper ad rationis trutinam ponderantur, & expedit interdum eas etiam levibus de causis suscipere: malitia enim ferè cæco quodam modo agit absque prudentia, immò & imaginatione.

Cavendum tamen, ne metus ille levis sit, sine sufficienti fundamento, ut eidem Regi (b) Ferdinando cum eodem Magno Duce postea accidit: etsi enim is post cladem apud Ravennam valde illius opera indigeret pro rebus Italiæ, ea tamen uti noluit, visò tanto applausu quo omnes exire ex Hispania, & stipendia sub eo mereri gestiebant, quin omnem eventum Ducis Valentini præoccupavit animo, certis mediis procurando, ut de ipso securus esset. Ea ratione, ut de una aliqua fidelitate, quam expertus fuerat, dubitando, alteri magis suspectæ sese exponeret. Ita animi plus æquo suspicaces, ut unum aliquod effugiant periculum, in graviora incidunt, etsi interdum in Principibus, nolle tantorum virorum uti obsequio, invidia potius sit, aut ingratitude, quàm suspicio. Forte etiam qua erat astutia ille Rex, minime è re sua fore arbitratus fuerit, ut ejus deposceret operam, quem non optimè contentum esse probè noverat. Principi, qui semel diffusus fuit, haud multum debet fidelitas. Quò quis magis ingenuus est, & generosiori animo, hoc sentit gravius, si fides sua vocetur in dubium, & offensus tantò audet faci-

(a) Mar. Hist. Hisp. (b) Idem Hist. Hisp.

cilius ab ea desciscere. Hæc causa fuit, cur Getulius ad Tiberium perscriberet, *sibi fidem integram, etsi nullis insidiis peteretur, mansuram.* Longus usus & experientia variorum eventuum tam circa se, quàm circa alios erudire debent Principes, quomodo fidendum sit subditis. Inter alia monita, quæ Rex Henricus Secundus filio suo Principi Joanni dederat, illud unum fuit, ut gratias in eos collatas, qui partes ejus contra Regem Petrum Dominum suum naturalem secuti fuerant, tueretur quidem; ita tamen illis fideret, ut fidelitatem eorundem semper suspectam haberet; ut in muneribus, & officiis illorum uteretur opera, qui cum Rege Petro fecerant: quippe qui homines constantes essent ac fidi, atque adeò obsequiis offensiones præteritas compensaturi: ne vero crederet iis, qui neutrales, ut vocant, haberi voluerant, eò quòd privati sui commodi magis, quàm boni publici amantes se exhibuissent. *Proditores etiam iis, quos anteponunt, inveniunt.* Contrà homo fidus illi quoque, adversus quem agit, gratus est. Nec alia causa Othoni fuit, cur Celso fideret, quam quòd constanter Galbæ (a) is infervisset.

§. Porrò nequaquam expedit, Ministrum aliquem subito & uno quasi saltu ad summas dignitates evehi: istud enim illi invidiam, Principi odium parit apud alios, utpote qui ex levitate agere videatur. Nullus Ministrorum tantâ est modestiâ, qui non offendi se putet; nullus tam recti amans, qui suo ritè fungi velit munere, si alium iniquè sibi præferri videat; uni fortè sit satis, & queruntur quàm plurimi, à Ministris autem non bene contentis nihil in gubernatione rectè geritur. Ejusmodi electiones nihil aliud sunt, quàm informes quidam abortus & altiorem agit radices fidelitas, si per obsequia præstita ad honores & præmia pervenire oporteat. Interea tempus suppetit Principi ad capiendum de Ministro experimentum, prius in officiis minoribus, ne nimis caro constet, & tum deinde in aliis (b) majoribus. Antequam in pacis bellique negotiis eum occupet, videat primum ubi magis periclitari possit ejus fidelitas; quæ item subsidia à sanguine, à Nobilitate, ab opibus habeat. Atque hæc observatio in iis potissimum muneribus apprimè necessaria est, quæ quasi claves sunt, & securitas Statuum. Hoc nomine Germanicum Tiberius (c) *acerrimè increpuit, quòd contra instituta Augusti, non sponte Principis Alexandriam introisset.* Nam Augustus inter alia dominationis arcana, *vetitis, nisi permissis, ingredi Senatoribus, aut equitibus Romanis illustribus seposuit Ægyptum,* eò quòd Imperii esset granarium, ut proinde qui illa potiretur provinciâ, istud manu suâ & potestate habere videretur. Pro majori verò securitate, atque ut Minister magis in officio contineatur, expedit plusculum auctoritatis concedere Magistratui & Consiliis provinciæ: nulla enim fræna meliora, ac ista, & quæ fortius obsistant erratis illius, qui aliis imperat.

§. Ad nullum autem munus idonei sunt animi abjecti & humiles, qui non conituntur ad gloriam, & alios antecellere cogitant. Præcipua dos, quam in Josue Deus reperiit, ut eum grandioribus adhiberet negotiis, illa fuit, quòd magnus in eo esset (d) Spiritus. Verùm tamen animus tam elatus esse non debet, ut natum se subditum doleat, & intra Fortunam suam se cohibere nesciat: in his enim talibus, quia ad altiorem semper aspirant gradum, vel maximè fidelitas in periculo est, & si quis illum præterdere prætermiserit, certum est aut vires aut scientiam defuisse; præterquam quòd in iisdem zelus boni publici, & obedientiæ promptitudo facillè deficiat.

§. Magna ingenia, nisi modesta sint, & instructionem admittant æquè periculosa sunt: hæc etenim, cum superba plerumque sint, sibi que ipsis mirè place-

Iii

ant,

(a) *Mansitque Celso velut fataliter etiam pro Othone fides integra & infelix.* Tac. l. 1. Hist. (b) *Qui fidelis est in minimo, & in majori fidelis est.* Luc. 16. 10. (c) Tac. lib. 2. Annal. (d) *Tolle Josue virum, in quo est Spiritus.* Num. 27. 18.

ant, jussa aliorum contemnunt, putantque ad suum arbitrium omnia debere peragi. Nec minus obstaculi solet esse ab eximiis animi dotibus, quibus excellit aliquis, quàm si omnino destitutus iis sit: nullus enim eum capit locus, qui de meritis suis nimium præsumit. Tiberius (a) *neque eminentes virtutes sectabatur, & rursus vitia oderat; ex optimis periculum sibi, à pessimis dedecus publicum metuebat.*

§. Nec item boni Ministri esse solent, qui amicis abundant, florentque fortunis ac opibus; hi enim cum non egeant Principe, (b) & *affluentia fortunæ, virium, opum & amicorum, aliorumque talium constituti sint*, pericula & labores defugiunt, & *regi atque obedire neque volunt, neque norunt.* (c) Unde Solibius Britannicus dicere solebat, *Auri vim, atque opes Principibus insensas esse.*

§. Ubi igitur præmissis examine debito, aliquis in Ministrum ascitus fuerit, omni exteriori moru sinceram erga eum confidentiam præ se ferat Princeps; semper tamen in actiones ejusdem, & consilia intentos habeat oculos: quod si fortè ex iis periculum aliquod sibi creari posse videat, alteri eum muneri applicet, ubi voluntates aliorum non tantoperè sibi obstrictas habeat, neque tantam malè agendi opportunitatem: major enim prudentia, & benignitas est, præcavere, ne quis scelere se astringat, quàm post admissum scelus delicti veniam concedere. Victoriæ Germanici in partibus Germaniæ, & militum applausus, etsi ex una parte Tiberium lætitia affecerint, ex altera tamen curas illi, & æmulationem (d) pepererunt: cumque postea res in Oriente turbatas cerneret, non mediocriter gravisus est, (e) *ut eâ specie Germanicum suctis legionibus abstraheret, novisque Provinciis impositum dolo simul & casibus objectaret.* Verùm si Ministrum aliquem ab officio removeri oportuerit, id fiat specie honoris, & antequàm incommoda palàm innotescant, ea cum prudentia, ut ne animadvertat sibi diffidere Principem, nam sicut (f) *multi fallere docuerunt, dum timent falli*; ita dubitare infidos reddit. Eam ob rem Tiberius, cum Germanicum Romam postea revocare vellet, id fecit triumphi specie, (g) *acrius modestiam ejus aggressus, alterum ei consulatum offerendo*; qua in re admodum liberales solent esse Principes, dum suspicionibus suis se liberare cupiunt.

§. Si subditus semel reverentiam erga Principem exuerit, nil postea confidentiæ proderit, ut securè vivere liceat. Sanctius Primus Legionis (h) Rex veniam dederat Comiti Gonsalvo, quod bellum contra ipsum suscepisset. Conatus est eum insuper beneficiis & gatiis dæmereri, sed quæ obstringere eum debuerant, ansam dedere potius, ut Regi venenum pararet.

Quando de utilitate & commodis Principum agitur, nullum amicitiae, aut cognationis vinculum ad securitatem sufficit, ut unus fidat alteri. (i) Diffidebant inter se Ferdinandus Magnus Rex Castellæ, & Garrias Navarræ Rex; cumque hic Anagari morbo teneretur, deliberavit de Germano suo fratre captivo attinendo, qui visum eum venerat: sed cum secus caderet, voluit dissimulare postea, invisendo ad Ferdinandum, dum Brugis æger esset, qui comprehendi eum jussit. Efficacior nimirum est in Principibus vindicta & ratio Status, quam amicitia, aut sanguis. (k) *Difficiles fratrum & amicorum dissensiones, & qui valde amant, valde odio habent.* Unde illud etiam licebit animadvertere, quàm imprudens sit confidentia eorum Principum, qui in hostium suorum arbitrio sese constituunt. Vitam suam in apertum adduxit discrimen, immò amisit Granatæ Rex, cum confusus securitatis literis ad Regem Petrum abiisset, suppetias ab eo petiturus. Cautiorem ea in re se gessit Ludovicus Sfortia Dux Mediolanensis, qui cum Rege Franciæ oretenus colloqui

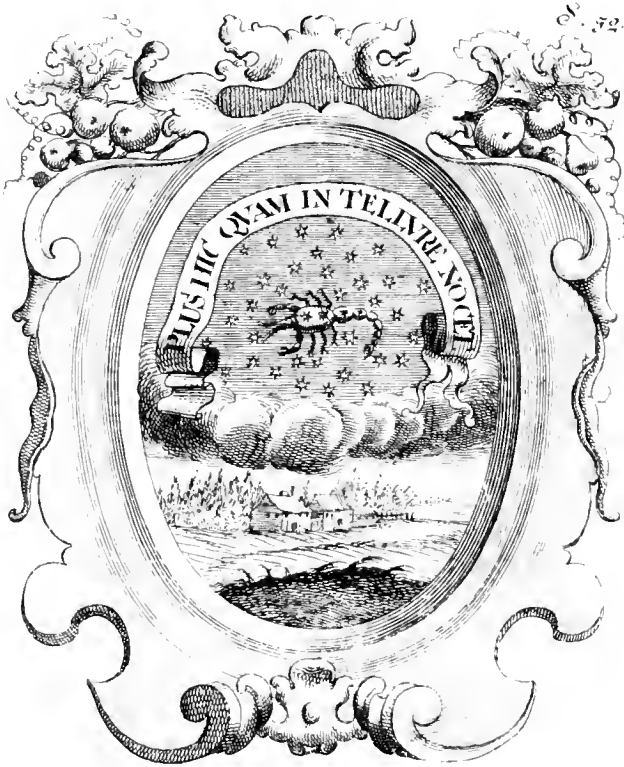
no-

(a) Tac. l. 1. Annal. (b) Arist. l. 4. Pol. c. 11. (c) Tac. l. 11. Annal. (d) *Nunciata eâ Tiberium lætitia curaque adfecere.* Tacit. l. 1. Annal. (e) Idem l. 2. Annal. (f) Seneca. (g) Tac. l. 2. Annal. (h) Mar. Hist. Hisp. (i) Mar. Hist. Hisp. (k) Arist. l. 7. Pol. c. 6.

nolebat, nisi in medio aliquo fluvio, & supra interseiffum pontem; ea enim Principum Itatorum conditio est, ut diffisi semel, nunquam postea confidant amplius. Quare multi in Italia vehementer admirati sunt, quod Magnum Ducem & Regem Ferdinandum Catholicum, hunc item & Regem Franciæ ejus hostem unà esse viderent. Dantur quoque nonnulli casus, in quibus longè securior est confidentia quàm diffidentia, (a) adeoque illa uti, animosque obligare magis expedit. Alphonfus Sextus regno Legionis exutus, in aulam Regis Mauri Toletani se receperat; mortuo tamen Rege Sanctio secreto à Statibus ad Coronam invitatus fuit, quòd suspicaretur, ne Mauri fortè, re intellecta, vi eum detinerent. Verum qua erat prudentia Alphonfus, & hospitii beneficium, amicitiamque grato animo recolens, rem totam Regi Mauro exposuit. Quæ confidentia Regem istum barbarum sic affecit, ut licet re jam ante cognitâ, insidias illi posuisset, ut caperetur, liberum eum abs se dimiserit non solum, sed & necessarios ad iter sumptus munificè suppeditârit. Tanta gratitudinis vis est, quæ cor maximè etiam ferox & inhumanum armis exuit.

§. Diffidentia inter duos aliquos Principes excusationibus, & satisfactionibus curari non debent, sed contrariis actibus. Si tempus eas non fanet, sanare nunquam poterit diligentia; vulnera sunt, quæ scrutatore, & manu magis etiam exulcerari solent, & genus quoddam manifestæ æmulationis, quæ ad perfidiam viam sternit.

SYMBOLUM LII.

Scorpium etiam translatus in cœlum & inter sidera collocatus, suam malignitatem retinet; quin immò tantò ea ibi major est, quàm hic existentis in terra, quantò venenata ejus agendivis in omnia hæc inferiora porrigitur latius. Probè

(a) Mar. Hist. Hisp. l. 9. c. 8. & 10.

expendant Principes indolem & dotes subditorum, quos ad Magistratus & dignitates evehunt: in his enim propensiones, & vitia naturalia auferuntur indies, atque adeò virtutes ipsæ in periculo sunt interdum, eò quod voluntas potentia armatam se videns, & facta audacior, oblectetur rationi, eique dominetur, nisi tam firma & potens illa sit, ut possit resistere, ne faventioris fortunæ splendoribus obscuretur, aut evanescat. Quod si viri etiam probi in magnis amplisque muneribus & officiis ab honesto deflectere solent, improbi certe pejores fient. (a) *Invenit etiam æmulos infelix nequitia, quid si floreat vigeatque?* Et si semel Malitia honores promereri potest, quis virtutis viâ ad eosdem grassabitur? Illa à natura nobis inest; hæc labore paratur, ac studio. Illa per vim sibi arrogat præmia; hæc ea patienter expectat: appetitus verò magis propriâ suâ gaudet violentiâ, quàm merito, & moræ impatiens à sua dependere mavult industria, quàm alieno arbitrio. Munera Reipublicæ in hominem improbum conferre est optimo cuique adinere animum & vires, roburque malitiæ addere. Iniquus aliquis civis in vita privata graviter nocere vix potest, nonnisi contra paucos improbos suos exercet mores: at in Magistratu adversus omnes, cum Justitiæ sit arbiter, & administrationem, gubernationemque totius corporis Reipublicæ in potestate sua (b) habeat. Improbi iis muneribus præfici non debent, in quibus improbitatem suam exercere valeant. Hujus incommodi vitandi causa Natura ipsa solers ac provida rerum omnium dispensatrix, alas pedesque venenatoribus animantibus denegavit, ne multum detrimenti adferre possent. Quisquis malitiæ pedes addit, aut alas, hoc agere videtur, ut currat illa, aut volet. Solent verò plerique Principes malorum potius, quàm proborum uti opera, eò quod videant illos ordinariò præ istis (c) esse sagaciores. Sed egregie falluntur; neque enim Malitia sapientia est, nec clarum sincerumvè iudicium esse potest, ubi virtus non est. Laudabat ea re prudentiam Romanorum Alphonsus Aragoniæ & Neapolis Rex, quod Honoris templum intra septa templi virtutis sic construxissent, ut nonnisi per hoc illud cuiquam liceret ingredi, eò quod existimarent honoribus indignum esse eum, qui virtutibus non polleret; nec ad officia & dignitates admittendos, qui non prius virtutis vestibulum subiissent. Et qui absque isthac Minister aliquis Reipublicæ utilis esse poterit? quomodo inter ipsa vitia locus erit Prudentiæ, Justitiæ, Clementiæ, Fortitudini, cæterisque virtutibus ei necessariis, qui cum imperio præest aliis? quomodo is, qui paret, eas tuebitur, quæ ab ipso requiruntur, si desit exemplum Ministrorum, quorum actiones, mores que attentè observat, & cum adulatione imitatur? Ministrum virtute præditum populus in veneratione habet, sibi que persuadet, nihil non rectè ab eo agi posse; contra nullam Ministri alicujus mali actionem in meliorem partem accipit, aut approbat. Optimum consilium in senatu Sparthano Demosthenes dederat; sed quia passim homo flagitiosus audiebat, acceptatum non fuit, sed alium aliquem ex Ephorum ordine idem illud consilium dare oportuit, ut admitterent, & executioni mandarent. Tanti refert, hanc populi persuasionem esse bonam, ut tum etiam, cum Minister minimè malus est, periclitetur tamen in manibus ejus gubernatio, si à populo minus rectè sentiente pro homine vitioso habeatur. Movit ea res Henricum Quartum Angliæ Regem (cum regni gubernacula susciperet) ut abs se dimitteret, quos licentioris vitæ in ætate juvenili habuerat socios, malosque Ministros exauctoraret, substituendo in eorum locum homines virtute insignes, gratosque subditis. Nec in aliam causam feliciores eventus, & victoriæ Regis

Theo-

(a) Tacit. l. 4. Hist. (b) *Nam qui magnam potestatem habent, etiam si ipsi nullius pretii sint, multum nocent.* Arist. lib. 1. Pol. c. 9. (c) *Filii hujus sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt.* Luc. 16. 8.

Theodorici referebantur, quam quòd optimos quosque legeret Ministros. Confiliariisque uteretur Prælati virtutis & probitatis laude conspicuis. Sunt nimirum Ministri quædam quasi effigies Majestatis, quæ cum ubivis coràm esse nequeat, per illos quodam modo repræsentatur. Quare decet omnino, ut Principi moribus & virtute haud sint dissimiles. Cumque Princeps se solo omni in loco potestatem suam, quam communi populi consensione adeptus est, exercere non possit, videat diligenter, quânam ratione eam inter Ministros dispertiat. Hos enim plerumque (a) *delectat superbie suæ longum spectaculum minusque se judicant posse, nisi diu multumque singulis, quid possint, ostendant.* Et quo illa etiam quæstio decidi potest, quisnam Reipublicæ status melior sit; an ille, in quo Princeps est bonus, mali verò Ministri; an contrà ille, in quo Princeps est malus, Ministri autem boni: (b) *nam posse etiam sub malis Principibus magnos viros esse,* Tacitus auctor est. Enimverò cum necesse sit, ut Princeps in pluribus Ministris suam substituatur potentiam, si minus probi ii fuerint, magis perniciosi erunt Reipublicæ, quàm Princeps bonus eidem prodesse possit: ejus enim bonitate abutentur, & boni specie ad fines suos finistros, & commoda privata sensim eum pertrahent, non ad commune & publicum bonum. Princeps aliquis malus à multis bonis Ministris corrigi poterit; non item multi Ministri mali à bono aliquo Principe.

§ Arbitrantur nonnulli, à Ministris bonis Principi ligari manus, & libertatem ejus imminui, quoque subditi fuerint flagitiosiores, eò ipsum à periculis securiorem fore. Impium proflus consilium, & ab omni ratione alienum, *ille* (c) enim *Reip. status quietior, optabilis, & firmissimus est, in quo & privatim sancte innocièque vivitur, & publice Justitia & Clementia vigent.* Bonorum gubernatio longè tolerabilior est: ubi deest virtus, legum jacet auctoritas, amatur libertas, dominatio in odio est, unde inclinationes Statuum nascuntur, & ruinæ Principem. Quare opus est, ut Ministros habeant virtuti deditos, qui cum zelo & probitate iisdem à consiliis sint, suoque exemplo & auctoritate virtutem introducant in Rempublicam, & foveant. Tiberius extrema virtutis, & vitii periculosa reputabat in Ministro aliquo, & medium (ut ostendimus alibi) malebat eligere. Sed Tyranni hic metus fuit: si bonus est Minister virtute præditus, utique melior erit majori virtute præditus.

§. Verùm tamen non sufficit omnino Ministros virtutibus excellere, nisi in iisdem etiam eluceant eæ animi dotes: atque experientiæ ornamenta, quæ ad bene gubernandum apprimè conferunt. Deplorat etiamnum Æthiopia, & adustis incolarum frontibus, fuscisque corporibus satis testatur pessimum illud Phæbi consilium (si tamen Philosophia, & morali antiquorum doctrina è fabulis eorundem deprompta uti liceat) quando lucis quadrigas filio suo Phaëtoni moderandas comisit juveni inexperto, & qui tantum, tamque clarum imperium nondum promeritus fuerat. Ejusmodi periculi secum adferunt electiones factæ per saltum, & non per gradus, in quibus experientia nosse discit paulatim subditos, & sensim ad altiora provehit. Ipse etiam Tiberius, quamvis Tyrannus, suos tamen nepotes absque isthac consideratione promovere nunquam voluit. Factum reipsa cum Druso, cui tribunitiam potestatem *non propriè* contulit, (d) *sed per octo annos capto experimento.* Dignitates in inexpertum conferre, donativum est; in probè exercitatum, remuneratio & Justitia. At verò non omnes experientiæ, sicut nec omnes virtutes cuilibet muneri publico aptè conveniunt, sed eæ solùm, quæ ad illam gubernationis politicæ partem pertinent, quæ cujusque est propria: nam qui ad unum aliquod officium publicum idonei sunt, non semper apti sunt ad alia; neque maris

(a) Seneca. (b) Tacit in vita Agric. (c) Polyb. (d) Tac. lib, 3. Annal.

experientiæ ad negotia terrâ gerenda deferviunt; neque qui equum forte domare, & regere norunt, illicò exercitium gubernare poterunt. (a) *Nam unum opus ab uno optimè proficitur, quod ut fiat, munus est Legum latoris providere, nec jubere, ut tibia canat quisquam. & idem calceos conficiat.* Graviter eâ in re hallucinatus est Ludovicus Sfortia, Dux Mediolanensis, dum armorum administrationem adversus Regem Franciæ commisit Galeaso Sanseverino, homini quidem in equis tractandis dexterrimo, sed belli prorsus imperito. Melior fuit Mathathiæ electio, cum discessurus Judam Machabæum exercitui ducem præfecit, virum robustum & exercitatum; fratrem verò Simonem, quod iudicio polle-ret, à consiliis esse (b) voluit. Eâ in re grandes his nostris temporibus committi vidimus errores, permutatis frænis cum administrationibus publicis. Atque hæc diversæ sunt in Regnis, & Rebuspublicis: aliæ ad Justitiam pertinent; aliæ ad libertatem; ad bellum aliæ; aliæ ad pacem: & tametsi inter se valde discrepent, una tamen facultas, aut virtus civilis eas omnes moderatur, & ad finem conservatio-nis Reipublicæ dirigit, ita ut adhuc finem contendant singuli, qui eandem mode-rantur, per certa media accommodata muneri, quod gerunt. Hæc civilis virtus varia est pro variis Rerumpublicarum formis, quæ diversæ sunt inter se secundum diversâ gubernandi media, quibus uti solent; unde porrò fit, ut civis bonus esse quis possit, non tamen ideò bonus sit Reipublicæ moderator: esto enim, à virtuti-bus multis moralibus instructus sit, eæ tamen non sufficient, si civiles defint, & habitudo illa naturalis, ad regendum & imperandum idonea.

§. Eam ob rem plurimum proderit, si Princeps naturas propensionesque sub-ditorum probè perspectas habeat, ut iis deinde opportunè uti noverit: nam in bo-nâ istâ electione totius propè gubernationis consistit felicitas. Ingenium Hermanni Cortesii aptissimum erat ad detegendas, & occupandas Indias; illud verò Consalvi Ferdinandi Cordubæ ad bellum Regno Neapolitano inferendum: quod si secus ac-cidisset, & priori illi armorum cura contra Francos, huic alteri verò novi orbis investigatio demandata fuisset, non æquè res evenisset feliciter. Uni alicui æqua-lia pro rebus omnibus dona Natura non impertiit, sed unum aliquod excellens & præstans pro unico aliquo officio, seu paritatis id fuerit, seu prudentiæ potius: (c) *sic enim optime instrumenta proficient, si eorum singula non multis, sed uni deser-viant.* Ea de causâ in Carthaginensibus improbat Aristoteles, quòd unius solius opera pro mul-tis uterentur officiis: nemo enim ad omnia idoneus est. (d) *Nec facile credendum est (ut bene expendit Justinianus Imperator) duabus necessariis rebus unum sufficere: nam cum uni iudicio adfuerit, alteri abstrahi necesse est, sicque nulli eorum idoneum inveniri.* Re-ctius administratur Respublica, si in ea, velut in aliqua navi, quisque suo invigi-let muneri. Et quamvis unus aliquis omnium esset capax, non ideò tamen omnia illi conferenda sunt. Magnum illud vas æneum in templo Salomonico sacrificiis de-stinatum, quod mare dicebatur, & positum ante altare à bobus duodecium sustenta-batur, Scriptura teste, ter mille (e) metretas (mensuræ genus id erat) capie-bat, & tamen non nisi bis mille (f) infundebantur. Nullo modo expedit, ut in unum aliquem plura congerantur munia, & dignitates cum invidia omnium, & indi-gnatione, & ut occupationes defint pro aliis. Attamen quia Principes aut perso-narum notitiam non habent, aut laborem defugiunt, in homines idoneos inquiren-di,

(a) Arist. l. 2. Pol. c. 9. (b) *Et ecce Simon frater vester, scio quod vir consilii est: ipsum audite semper, & ipse erit vobis pater. Et Judas Machabeus fortis viribus à ju-ventute sua sit vobis Princeps militia, & ipse aget bellum populi,* 1. Machab. 2. 65. (c) Arist. l. 1. Pol. c. 1. (d) L. 15. §. 1. C. de Assess. (e) *Capiebat tria millia metretas.* 2. Par. 4. 5. (f) *Duo millia batorum capiebat.* 3. Reg. 7. 26.

di, fieri plerumque solet, ut unius duntaxat, aut paucorum ex iis, quos circa se habent, in omnibus negotiis utantur opera, unde rariores ad munera promotiones, & præmia; refrigescit æmulatio, & peraguntur omnia lentius.

§. Eadem de causa probandum non est, si duo eidem assistant negotio, quia deforme evaderet, non secus atque effigies aliqua duobus penicillis depicta, cum semper in operando difformes sint & dissimiles; unus lentus est, & gravis; levior alius: unus lucem amat; alius umbras affectat: præterquam quod fieri nequeat, ut in iisdem conditionibus, consiliis, & mediis omnino conspirent; aut non dissident inter se cum gravissimo negotiorum & obsequii Principis dispendio. Inter has causas secundas unaquæque suo fungitur munere, & suas habet operationes distinctas & seperatas ab aliis. Ego sanè fatius esse judico, unum aliquod officium uni soli Ministro committere, etsi minùs capaci, quàm duobus etiam capacioribus.

§. Quare cum tanti intersit bonos legere Ministros, difficillimum verò, illud reipsa assequi, cavendum ante omnia, ne sibi solis ea in re confidant Principes. Paulus III Pontifex Maximus, & Rex Ferdinandus Catholicus Ministrorum electiones priùs deliberabant cum populo, permittendo quasi per incuriam, ut antè manarent in vulgus, quàm fierent. Alexander Severus Imperator, (a) ubi aliquos voluisset vel Rectores Provinciis dare, vel Præpositos facere, vel Procuratores, id est, rationales ordinare, nomina eorum proponebat, hortans populum, ut si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus: quanquam communis applausus non semper securus sit, aliquando ex vero est, errat etiam (b) aliquando, & fallitur in cognoscendis naturis, & vitiis occultis. Accedit, quod industria & amor commodi proprii, aut malitia & æmulatio, famam illam publicam sæpe spargunt in vulgus in favorem, aut contrà: nec sufficit, Ministrum aliquem in officiis minoribus suam probasse industriam, ut mox etiam ad majora idoneus censeatur: (c) excitantur enim quidam ad meliora magnitudine rerum, hebescunt alii. Minus periculosa erat Regis Philippi II. diligentia, qui in ipsis plantariis teneriores arbusculas diligenter inspiciebat, & designabat animo, quæ translata postea ad gubernationem seu politicam seu Ecclesiasticam fructum aliquando essent allaturæ, & antè quàm vitia tegere posset ambitio, per secretas informationes in ætate earum juvenili observabat, num rectè sursum assurgerent, an contrà in obliquum deflecterent, habebatque certas notas de præcipuorum suorum subditorum virtutibus & vitiis. Ita factum, ut omnes ejus electiones fuerint optimæ, floruerintque illius tempore viri planè insignes, in dignitatibus præsertim Ecclesiasticis: nam fatius putabat eligere (d) officiis ac administrationibus potius non peccaturos, quam damnare, cum peccassent. Fortunatum Regnum, in quo nec ambitus, nec precibus, nec sollicitationibus locus est, & ubi virtus etiam recondita nec libello supplicis opus habet, nec relatione aliorum, ut perveniat ad aures Principis, qui subditorum notitiam sibi ipse comparat. Fuit ea quondam laus Tiberii Imperatoris, (e) quia sine ambitione, aut proximorum precibus ignotos etiam, ac ultro accitos munificentia juverat. Aurium examen ab alio pendet, oculorum ab ipso Principe. Illæ decipi possunt, hi non item: illæ animum instruunt solùm; hi instruunt, & movent, immò quasi vi quâdam impellunt ad misericordiam, aut ad præmium.

§. Aliquæ Respublicæ in electione Ministrorum etiam sorte usæ fuerunt. Et expedit quandoque ad declinandam invidiam, & cohibendum furorem contentionis ac æmulationis, unde facilè tumultus oriuntur & seditiones. Verùm quando pro administratione justitiæ, & armorum tractatione vir idoneus seligendus est, à quo guber-

(a) Lampr. in vitâ Alex. Sever. (b) *Haud semper errat fama, aliquando & eligit.* Tac. in vitâ Agric. (c) Idem l. 3. Annal. (d) Idem in vitâ Agric. (e) Idem lib. 4. Annal.

natio dependere debet, & falus publica, non oportet rem tantam incertitudini fortis committere, fed præstat, ut electionis examen ille fubeat: illud enim pro explorato habendum, (a) *forte, & urna mores non discerni: suffragia & existimationem Senatus reperta, ut in cujusque vitam famamque penetrarent.* Et tametsi confiliorum deliberationes plerumque utilitatibus, & commodis privatis omnia metiri soleant, poterit, tamen Princeps bonam facere electionem, si secretò inquirat in eorum, qui proponuntur, virtutes ac dotes, uti & in fines, quibus persuasi Confiliarii promotos illos cupiant. Nam si cæco quodam modo omnes consultationes Princeps approbet, facilè isthæc nascuntur incommoda; at si, qui à consiliis sunt, videant, quòd eas ad examen revocet, quodque non semper Viros sibi propositos admittat ad officia, fed alios meliores eligat, operam dant, ut maturiori, cum deliberatione & rectius ea de re statuant.

S Y M B O L U M L I I I .

THebanì ministrorum integritatem, eorum præsertim, qui justitiæ præfunt, symbolicos repræsentabant per statuas quasdam manibus destitutas: istæ enim in pugnum contractæ, avaritiæ sunt Symbolum, ejusdemque instrumenta, si apertæ muneribus pateant. Idem istud hortus hic oculis subjicit, dispositis hinc inde ad capita viarum statuis absque manibus, quales hodiedum in viridariis Romanis cernuntur. Nec ullæ meliores custodiæ, quàm istæ: siquidem oculis instructæ sunt, ut flores custodiant & fructus; at brachiis carent, ne quid eorum manibus contingant. Quòd si Ministri Statuarum istarum essent consimiles, magis secura forent æraria publica, meliorque passim esset gubernandi ratio, præsertim in Rebuspublicis, in quibus cum bona earundem & reditus habeantur communia, quilibet è Ma-

è Magistratu ferè licere sibi putat, ut iis fortunam suam fabricetur; alius per alium se excusat, & dissimulant invicem, cumque vitium istud flammæ sit simile, quæ materie eadem, qua satiari deberet, nutritur & (a) crescit, quò plus subripitur, eò magis habendi augetur (b) desiderium; & pasta semel cupiditas bonis publicis, privatorum dein fortunas aggreditur, quo demum fit, ut corruat planè finis principalis communitatis politicæ, qui in bonorum, uniuscujusque conservatione consistit. Ubi avaritia dominatur, pax atque tranquillitas exulet necesse est. Litibus, seditionibus ac bellis civilibus miscentur, turbanturque omnia. Immutantur formæ dominationis, & ruunt imperia, uti pleraquæ istam ob causam pessum ière. (c) Propterea ex Hispania ejecti fuère Phœnices; ideo Apollinis oraculum prædixit ruinam Spartanæ Reipublicæ. Moysen quoque Deus sapientissimus monuit, ut ad munera publica viros legeret ab omni cupiditate (d) alienos. Gubernatio rectè in eo Statu institui non potest, cujus Ministri avari sunt & cupidi. Quomodo enim justitiæ vindex erit, qui exspoliat alios? quomodo suam amabit Rempublicam, qui de thesauris cogendis dies noctesque cogitat? quomodo rebus agendis advertet animum, qui lucro totus inhiat? quomodo obsequiis suis præmia promereri conabitur, qui sua sibi manu ipse satisfacit? Nihil rectè geritur; quod rei privatæ studio regitur. Hanc siquidem ipsi etiam obligationi & honori anteponit utilitas. Nul- lum facinus generosum suscipitur absque famæ existimatione; hanc verò in pretio non habet animus vilis, abjectusque, avaritiæ deditus, (e) pleraque eorum, quæ homines injuste faciunt, per ambitionem & avaritiam committuntur. Nihil magis ad rebellionem concitat subditos, quàm rapina corruptelæque Ministrorum: graviter enim irritantur damnis propriis, injustitia communi, invidia erga eos, qui opes in immensum accumulunt, odio denique in ipsum Principem, qui remedium adferre negligit. Si ignoraverit, bardum eum judicant: si dissimulaverit, ignavum: si permiserit, conscium, & ejusdem noxæ reum: quòd si desideravit etiam, ut Ministri velut spongiæ omnia imbibant, è quibus ea deinde captatâ occasione rursus possit exprimere, pro tyranno habebitur. O infelicem Principem, & Statum, quos ideò interire contingit, ut Ministri opibus affluant! Neque tamen hæc eò dico, quòd eos tam velim esse anxie religiosos, ut omnia omnino munera respuant: nam à nemine quicquam accipere, inhumanitas est, à multis, animi vilitas; ab omnibus avaritia.

§. Cupiditas in Principe illa est, quæ Status (f) evertit: nam cum Populo nihil possit accidere gravius, quàm quod videat ne ab ipso quidem fortunas suas esse securas, quem custodem earundem, & defensorem asciverat, aut quod ille ipse sceptrum suum in subditorum bona armaverit, mox in alium illud transferre cogitat. Quid obsecro sperare potest subditus ab avaro Principe? ipsi etiam filii parentes abominantur isti vitio deditos. Ubi spes commodi deficit, ibi amor & obedientia deficiunt. Tyrannidi similis est gubernatio illa, quæ utilitates privatas spectat solum, non publicas. Ideò Rex Alphonsus Sapiens dicebat: (g) *Riquezas grandes ademas non debe el Rey cobniciar, para tenerlas guardadas, è non obrar bien con ellas Ca naturalmente, el que para esto las cobdicia, non puede ser, quæ nonfaga grandes yerros, para averlas, lo que no conveniene al Rey en ninguna manera. Immodicæ divitiæ nequaquam regibus ea de causa desiderandæ sunt, ut illas veluti defossas custodiant dumtaxat, neque in ullum bonum usum convertant. Fieri quippe nequit, ut qui tali cupiditate laboraverit,*

L II

rit,

(a) *Avarus non implebitur pecuniâ.* Eccles. 5. 9. (b) *Insatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis.* Eccles. 14. 9. (c) Mar. Hist. Hisp. Tom. 1. cap. 18. (d) *Provide autem de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui odierint avaritiam.* Ex. 18. 21. (e) Arist. lib. 2. Pol. cap. 7. (f) *Rex justus erigit terram, vir avarus destruit eam.* Prov. 6. 29. 4. (g) L. 4. tit. 2. p. 2.

rit, non etiam multa, ut potiri optatis possit, peccet ac delinquat, id quod Principi, siquid unquam, turpe maxime ac probrosus est. Sacræ paginæ Principem avarum, qui injuste aliorum usurpat bona. Leoni & Urso famelico (a) comparant, & opera illius domibus, quas intra arbores teredo ædificat, quæ mox unâ cum ipsâ corruunt, aut tabernaculis frondeis, qualia vinearum custodes construunt, haud diu (b) duratura. (c) *Malè parta cito dilabuntur.* Quàm sese areanearum instar nonnulli Principes mordacibus curis eviscerant, ut è Subditorum stamine fortunam suam texant, & retia conficiunt, quæ mox rumpuntur & fiduciam eorum omnem (d) deludunt.

§. Varia huic malo parari possunt remedia, efficacissima ea, quæ præferunt. Nam si natura semel ab illo superari se sinat, haud facilè iterum consanescit. Hâc nos tunicâ novissimè omnium exuimus. Si Principes à naturâ pecuniarum amore capi contingat, ab aspectu earundem, contactuque, quantum fieri potest, arcendi sunt: per oculos enim tanquam per fenestras subingreditur avaritia, & facilius est solutionis mandatum impertiri, quàm ipsam adnumerare pecuniam. Oportet præterea, ut Ministri ærarii generoso sint animo, neque suadeant Principi parsimoniam fordidam, & modos quosdam cumulandi divitias ejus personâ indignos, ut alio in loco ostendimus pluribus.

§. Nunc ut à cupiditate etiam Ministri præserventur, cavendum, ne munera & officia publica venalia sint, id quod Commodus Imperator introduxerat: nam qui illa emit, vendit etiam. Ita Severo Imperatori visum, uti & Ludovico XII. Francorum Regi, qui isthoc remedio usus est, sed malè dein observatum à Successoribus. (e) *Provincias spoliari, & nummarium tribunal, auditâ utrinquē litatione, alteri addici non mirum, quando, quæ emerit, vendere gentium jus est.* Experitur aliquo modo damna isthæc Castella in gubernationibus civitatum, quia pretio venduntur, contrâ ac temporibus Regis Joannis Secundi communi consensione statutum fuerat, ut essent perpetuæ, & solâ Regum nominatione conferrentur.

§. Oportet præterea, ut officiis singulis sufficiens assignetur salarium, quo, qui iis fungitur, honestè vitam sustentare possit. Factum à Rege Alphonso Nono, qui sua iudicibus deputavit stipendia, graviterque animadvertit in eos, quos à partibus munera accepisse deprehenderet. Idem mandatis publicis edixerunt Reges Catholici, Ferdinandus & Isabella, statuto etiam iuribus pretio.

(f) *Sed caput est in omni Republica, ut legibus, & omni alia ratione provisum sit, ne qua facultas quæstus faciendi Magistratibus relinquatur:* nam qui rei privatæ studio tenetur, & lucrum facit ingravescente annonâ, de rerum affluentia ubertateque non magnoperè erit sollicitus, nec meliora dabit consilia, si commodis suis obstare ea judicaverit; præterquam quòd populus dominationem dissimulet, & facile ferat honores in aliis, si quæstus & lucrum ipsi relinquuntur; at si & his destituti videat, (g) *tunc utrumque ei molestum est, quod nec honorum particeps sit, & quod à quæstibus submoveatur.* Atque in hanc causam referri possunt contentiones & tumultus inter Nobilitatem, & plebem Genuensem.

§. Muneribus publicis præfici non debent, qui nimiam paupertate conflictantur: ejusmodi enim inopia corruptelis, aliisque rebus illicitis parat aditum. In Senatu Romano sententiæ aliquando rogabantur, cuinam procuratio Hispaniæ mandanda esset; cumque multorum suffragiis Sulpitius Galba, & Aurelius Cotta in eam rem nominarentur, dixit Scipio: *Neutrum sibi placere; unum, quod nihil omnino possi-*

(a) *Leo rugiens, & ursus esuriens, Princeps impius super populum pauperem.* Prov. 28. 15. (b) *Ædificavit sicut tinea domum suam, & sicut custos fecit umbraculum.* Job. 27. 18. (c) Cicero. (d) *Sicut tela araneorum fiducia ejus. Imitetur super domum suam, & non stabit: fulciet eam, & non consurget.* Job 8. 14. & 15. (e) Senec. lib. 1. c. 9. de ben. (f) Mar. Hist. (g) L. 12, c. 15. Arist. l. 5. Pol. c. 8. (h) Idem l. 5. Pol. c. 8.

deret; alterum quod nihil ei sufficeret. Quæ causa etiam fuit Atheniensibus, ut Magistratum non nisi è locupletioribus legerent; & rationem dat Aristoteles, quòd (a) quasi impossibile sit, qui egenus existat, eum bene Magistratum gerere, aut quietem optare. Etsi negari non possit, multos etiamnum assè viros insignes in Hispaniâ, qui absquè magnis fortunis ad officia publica admissi, & rursus iisdem defuncti sunt.

§. Ministri, qui amplam alunt familiam, magno Provinciis sunt oneri: quamvis enim ipsi integerrimi sint, non omnes tamen eorundem domestici; atque ideò haud frustra Senatui Romano (b) placitum olim, ne fœminæ in socios, aut gentes externas traherentur. Persarum Reges in præcipuis Gubernationis muneribus Eunuchorum utebantur (c) operâ, quod hi ab uxorum curâ affectuque ditandi liberos expediti, minùs rei privatæ studio teneantur, aut subditis graves sint.

§. Qui cumulandis opibus, & Fortunæ suæ fabricandæ plus æquo intendunt, iis munera publica absque periculo committi nequeunt; nam licèt illam nonnulli per merita & gloriam augere studeant (qui quidem optimi Ministri sunt) plerique tamen fatius ducunt, divitiis eam superstruere, quàm præmium, & remunerationem obsequiorum exspectare à manu Principis, plerumque ferè ingrâtâ erga eum, qui plura meruit. Lucullus Consul, quem egestas avarum, avaritia crudellem reddidit, rei augendæ cupiditate ductus, injustissimum bellum Hispaniæ intulit.

§. Commoratio in aulis, exactis muneribus, efficacissimum est remedium, ob malè parta amittendi, & pœnæ subeundæ metum; quo in rigore gratiæ locus esse non debet, neque permitti, ut delicta pecuniæ ex solutione redimantur; uti fecit Sergius Galba Prætor, Romæ aliquando de fide Lusitanis non servatâ postulatus. Si omnia Tribunalium subsellia pellibus sternerentur eorum Judicum, qui largitionibus corrumpi se passi sunt, id quod Cambysem Persarum Regem, ejusque deinde exemplo Rogerum Regem Siciliae fecisse meminimus, majori haud dubiè cum Religione observaretur integritas.

SYMBOLUM LIV.

Libertas in hominibus naturalis est, obedientia coacta pœnè. Illa arbitrium sequitur; hæc ratione duci se finit. Ambæ oppositæ sunt, & semper ferè pugnant inter se, unde rebelliones nascuntur, prodionesque adversus legitimum Dominum: cumque Republicæ (d) subsistere nequeant, nisi alius sit, qui imperet, alii qui obediant, quilibet supremam optaret potestatem, & à seipso pendere cuperet: quod quia fieri non potest, libertatem suam in eo positam arbitratur, ut ipsam gubernationis formam mutet in aliam. Istud Regnorum & Rerum publicarum maximum periculum est, ac principalis causa tot ruinarum, conversionum, immutationum, quas circa illa accidisse historiæ memorant. Quare iis artibus uti convenit, ut libertatis appetitus, & humana ambitio procul sceptro arceantur, maneantque sub imperio rationis, & obligatione dominatus, ita ut nemini cuiquam suprema illa gubernationis potestas concedatur, quæ Majestatis Principis est propria. Enimvero fidelitatem præsentissimo exponit periculo, quisquis potentiam nimiam, & sine aliquo moderamine indulget alteri; non focus ac ferox & indomitus equus, cui frœna laxantur, cum sessorè præcipitat. Diade-

LII 2

ma

(a) Arist. Pol. l. 2. c. 9. (b) Tacit. l. 3. Annal. (c) *Septem Eunuchis, qui in conspectu ejus ministrabant.* Esth. l. 11. (d) *Naturam duas necessarias res easdemque salutare humano generi comparasse, ut alii cum imperio essent alii ei subicerentur: nihilque quod citra hæc, nec minimo quidem queat spatio perdurare.* Dion l. 41.

ma regium, etiam joci causâ capiti subditi impositum, superbiæ est occasio, & sublimiores in eo cogitationes excitat. Animus Subditi experiri non debet supremam illam majestatem & imperandi gloriam: facilè enim per abusum illam usurpat postea, & ne ad eum, à quo accepit, revertatur, insidias illi struit, & exitium machinatur. In uno solo capite recitant sacræ literæ, quatuor diversorum Regum

exempla; qui fervorum suorum manibus interiëre, quòd altiùs eos, ac oportebat, evexissent. Etiam Salomon, cætera sapientissimus, istud incurrit periculum, postquam tributorum omnium Præfectum Jeroboamum (a) constituerat, qui spretâ dein Regis auctoritate, contra ipsum sese gessit (b) insolentius. Illud itaque diligenter caveant Principes, & pro regula statûs habeant, ne quem præ aliis nimium elevent; quodsi ita fieri planè necessum fuerit, complures sint, ut unus alium contineat in officio, & ipsi inter se, quid quisque agat, & molietur, observent. (c) Hanc Politicam (nisi forsân id excusare possit necessitas) haud satis expendit Ferdinandus Secundus Imperator, quando absolutam armorum, & Provinciarum suarum administrationem, absque recurso ad suam Cæsaream Majestatem, Fridlandiæ Duci commisit, unde tot ac tanta pericula atque incommoda; quorum maximum illud fuit, quod tantâ illâ gratiâ, & potestate tantâ illi Heroi data fuerit occasio, quâ semet ipse perderet. Nec Principes moveat exemplum Pharaonis, qui omnem suam potestatem regiam Josepho largitus (d) est, quæ totius regni salus fuit: Josephus enim Christi fuit symbolum, & pauci his nostris tempo-

(a) Videns Salomon adolescentem bonæ indolis, & industrium constituerat eum Præfectum super tributa universæ domus Joseph. 3. Reg. 11. 28. (b) Levavit manum contra Regem. 3. Reg. 11. 26. (c) Est autem omnis Monarchiæ cautio communis, neminem facere nimis magnum, aut certè plus, quàm unum facere: ipsi enim inter se, quid quisque agat observant. Arist. Polit. lib. 5. 11. (d) Tu eris super domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet: uno tantum regni solio te precedam. Genes. 41. 40.

poribus Josephi reperiuntur. Unusquisque à seipso pendere cupit, non à stipite, id quod in præsentem Emblemate ramus exhibet terræ intra vimineum corbem (quali utuntur hortulani) insertus, ubi novis auctus radicibus, & infernè refectus, distincta deinde fit arbor, à nativo trunco independens, nec ultra suam illi proceritatem acceptam refert. Atque ea res documento nobis esse potest; quanti periculi sit gubernationes statuum perpetuas facere: ubi enim ambitio radices egerit, eas sibi ut proprias vendicat. Qui semel mandatis dandis affueverit, difficulter postea admittit imperium. Multa hujus rei exempla proprio consignata sanguine à Franciâ suppetunt. Ne ipsi quidem Dei Ministri in cœlesti illâ Monarchiâ stabiles (a) sunt. Majorum munerum perpetuitas Coronæ alienatio est. Inane remanet sceptrum, & imbecillum, & illam ipsam, quam largitur potentiam, veretur; manet sine dote liberalitas, virtus absque præmio. Facile in tyrannum degenerat talis aliquis, qui de regimine perpetuo securus est. Subditus verè eum agnoscit ut Dominum, & veneratur, à quo gubernari semper debet; sicut contrà eum despicit, qui per semetipsum imperare aut nescivit, aut non potuit, & impatiens tandem obedientiam deserit. Movit ea res Julium Cæsarem, ut Prætoriam dignitatem ad unum annum, Consularem ad duos contraheret, Carolus V. Imperator Philippo Secundo id consilii dedit, ne diu uno aliquo Ministro in officiis publicis, militaribus præsertim, uteretur, ut majora conferret in homines fortunâ mediocri; Legationes verò potentioribus mandaret, in quibus ipsi vires suas paulatim confumerent. Regi Ferdinando Catholico suspecta fuit fortitudo illa militaris, & famæ celebritas in Italia Magni Ducis, quare mox revocato eo in Hispaniam, si non omnem planè erga eum confidentiam exiit, at noluit certè, ut tot obsequiis probata ejus fidelitas ultra objiceretur periculo, si perpetuum in Neapolitano Regno vice Regis fungi persisteret. Et tamen *id morum Tiberii fuit continuare imperia, ac plerosque ad finem vitæ in iisdem exercitiis, aut jurisdictionibus habere.* Factum id tamen ob considerationes quasdam tyrannicas, quæ in Principem prudentem ac justum cadere non debent, Prudentiæ itaque est. Naturam ipsam optimam veræ Politicæ magistram adhibere in consilium, quæ cælestibus illis lucis Ministris imperium quoddam & vicariam potestatem in orbem hunc inferiorem largita est quidem, non perpetuam tamen, sed statis solum temporibus: ut videre est in motibus, dominiisque Planetarum, ne scilicet horum cura & provisione sese omnino abdicaret, neque tamen ipsi Naturæ imperium sibi arrogarent. Nam illud ignorare non poterat, Terram oppressum iri penitus, si semper aut melancholia Saturni, aut furor Martis, aut Jovis severitas, aut Mercurii calliditas, aut levitas Veneris, aut Lunæ inconstantia rebus hisce inferioribus dominarentur.

§. Atque pro hac munerum commutatione laborandum in primis, ne existimationis suæ jacturam quis existimet, si à majoribus ad minora descendat; quia enim infinita ea non sunt, ubi ad supremum aliquod pervenerit, inutilis posthac erit Minister, si aliis inferioribus rursum se impendere renuat. Tametsi verò recta ratio postulare videatur, ut unà cum merito augeantur & præmia, in hoc tamen casu rationi isti utilitas Principis præferri debet, quando nimirum ob graves causas tum obsequii præstandi, tum boni publici, non verò ex contemptu ita fieri expedit, ut inferiori aliquo fungatur munere: tunc enim ipsa negotiorum utilitas illud honorificum reddit.

§. Quod si ulla functio longo tempore sustineri possit, id maximè in legationibus erit; in his siquidem interceditur solum, non imperatur; tractatur, non præcipitur. Cum Legati profectione perit quasi notitia natalis soli; cessant conversationes

M m m

nes

(a) *Ecce qui serviunt ei, non sunt stabiles.* Job 4. 18.

nes particulares cum Principe, cui assistunt, ejusque Ministris. Arces, propugnacula, & alia munimenta, quæ Regnorum sunt claves, ab arbitrio, imperioque Principis semper immediatè debeant. Quam ob causam minùs salutare fuit illud Regis Sanctii consilium, cum vitâ concessurus, ob pupillarem ætatem filii Alphonsi Tertii, (a) Proceres ipsorum fidei concreditas urbes, arcesque tamdiu obtinere voluit, donec, Rex quindecimum ætatis annum explèssèt, unde gravia Regno isti nata sunt incommoda. Munera alia non nisi ad certum tempus perdurent, nec tam diuturna sint, ut ob imperii perennitatem Ministros superbiore in discrimen adducant. Ita faciendum judicabat olim Tiberius; (b) ajebat enim, *superbire homines etiam annua designatione; quid si honores per quinquennium agitent?* quanquam reipsa illud suum consilium minimè exsequeretur. Defatigatur tandem virtus merendo, sperandoque. Neque tamen tam brevi tempore munia terminentur, ut notitia & usus aliquis per ea comparari non possint, aut ut rapina vigiles nimis reddat Ministros, veluti falcones Norvvegiæ ob die brevitatem. In magnis denique rerum perturbationibus & Regnorum periculis, administrationes publicæ, & officia protrahi debent longiùs, ne forsàn hominibus novis & inexpertis committantur. Ita fecit Augustus. Quintilii Vari clade intellectâ.

§. Verùm isthæc doctrina, ut officia non nisi ad certum tempus conferantur, intelligi non debet de supremis illis institutis pro consilio Principis, & administratione justitiæ, fatius enim est, ut ea continua sint, eò quod in illis plurimum proficit longus rerum usus, & causarum pendentium cognitio. Ista nimirum munera sunt in Republica, quod poli in cælo, circum quos reliqui volvuntur orbis, & si mutarentur, universus hic Mundus in periculo foret, turbato omni naturali motu. Perpendit incommodum istud, Solon in quadringentis Senatoribus, qui in annos singulos forte legebantur Athenis; instituitque Senatam perpetuum Virorum sexaginta, quos *Areopagitas* nominabant; quod dum observatum fuit, stetit ac floruit illa Respublica.

§. Illud insuper periculosum, & gravissimorum motuum, ac seditionum occasio, si Regnorum procuratio durante Successoris pupillari ætate, ei committatur, qui jus aliquod quovis titulo in ea potest obtendere; uti factum in Aragonia imprudentiâ eorum, qui Regni gubernacula Sanctio Comiti Ruscinonensi demandârunt, donec Rex Jacobus I. adolesceret. Regnandi libido sæpè in iis etiam infidet, quibus nec è sanguine, nec aliâ de causâ ulla ad coronam competit actio; quid fiet igitur in iis, qui in picturis & statuis frontes Progenitorum suorum illa redimitas vident? Funesta aliqua ejus rei hac nostra ætate suppetunt exempla & plura dedere sæcula retrò præterita, multorum Consanguineorum, qui Regna fidei suæ concredita postea sibi arrogarunt, ut propria. Qui è Regio progencrantur sanguine, ad tyrannidem ferè sunt proniores, quippe qui pluribus abundant mediis, quibus consilia sua ad exitum queant perducere. Pauci persuadere sibi possunt, justam esse illam legem, quæ nascendi prioritatem virtuti anteposuit, & quisque de se ipso præsumit, se præ alio Coronam promereri. Licèt verò in uno aliquo interdum excellat ratio, periculum tamen est ab iis, quos singulariter charos habet, & familiares: hi enim, cum Majestatis illius participes se fore sperent, violentis quibusdam mediis eam procurare contendunt, & inter Cognatos diffidentias suscitant. Quòd si quas tales Rex Philippus Secundus de Joanne Austriaco habuit, ex isto manârunt fonte. Insigne exemplum hujus Politicæ reliquit posteris Infans Ferdinandus (c) recusando Coronam, quæ ad Regem Joannem II. illius nepotem pertinebat,

(a) Mar. hist. Hisp. lib. 11. c. 7. (b) Tacit. lib. 2. Annal. (c) Mar. Hist. Hisp. c. 15. lib. 19.

tinebat, quo laudabili facinore multas alias de cœlo promeruit. Et perantiqua est isthæc generosa fidelitas, ac sincerus amor Infantium hujus nominis in Reges consanguineos; nec minor in hoc præsentī elucet, cujus submissio & obedientia erga ipsum Regem tanta est, ut subditi potius, quàm fratris esse videatur; nec ipsæ Sphæræ cœlestes tam se submittunt primo mobili, ac sua Serenitas voluntati regiæ: nam in illis motus quidam est contrarius, in hac minimè; magis de honore Regis, quam de suomet proprio sollicita est. O Magnum Principem, in quo sanguinis splendor (tametsi summus ille sit) non est tamen maximum eorum, quæ in ipso suspicimus. Divina providentia nimirum perturbatissimis hisce temporibus, inter tot tamque diuturnos bellorum motus, quibus Monarchiæ hujus axes ac poli concutiuntur, Atlantem istum è cœlo submisit, qui animi sui fortitudine, & prudentiâ præcipuam illius partem sustentaret.

SYMBOLUM LV.

Aristoteles, ut Alexandro Magno Consiliariorum virtutes & conditiones aptius exprimeret, cum oculis eos comparabat. Transtulit comparisonem istam in legum suarum libros Rex Alphonsus, cognomento Sapiens, & accuratam inter eas collationem instituit. Nec novum illud videri debet, aut insolens: nam & Reges Persiæ ac Babylonæ illos appellabant oculos suos, uti Ministros alios artes suas, & manus, pro ratione muneris, quod obibant. Spiritus illi septem, Ministri Dei, missi in omnem terram, oculi erant Agni (a) immaculati. Princeps aliquis cui tam multa videnda sunt & audienda, totus deberet esse oculus, totus

M m m 2

(a)

(a) *Agnum stantem tanquam occisum, habentem cornua septem, & oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei missi, in omnem terram. Apoc. 5. 6.*

(a) auris. Quod quia fieri non potest, alienis utatur, necesse est. Ex quo etiam fit, ut nullus reperiat Princeps, quantumvis intelligens sit, ac prudens, qui ministris non egeat: (b) *Nam Principes ac Reges nunc quoque multos sibi oculos, multas aures, multas item manus, atque pedes faciunt.* In illo tamen nihil inest incommodi, modò iis rectè uti quis noverit. (c) *Hâc enim ratione, & omnium oculis cernet, & omnium auribus audiet, & omnium denique consiliis in unum tendentibus consultabit.* Idem significabant Ægyptii per oculum Sceptro superimpositum, *consilium quippe oculus est futurorum.* (d) Eodem, opinor, alludere voluit Jeremias, (e) cum diceret, *Virgam vigilantem ego video.* Atque ideò in præsentî Emblemate Sceptrum pingitur oculis plenum, ad significandum nimirum, per Consiliarios Principem gubernationis suæ negotia prævidere debere, ac prævertere. Nec mirum eos, qui à consiliis sunt Principi, à nobis in sceptro collocari, cum & in coronis Imperatorum, Regumque Hispaniæ nomina eorundem insculpi, mos quondam fuerit, nec immeritò: magis enim relucet, quam ipsa Principum diademata.

§. Atque ista cum oculis comparatio virtutes illas designat ac dotes, quibus instructum esse oportet, qui Consiliarii fungitur munere: sicut enim Visus per omnes partes, ad res longè etiam distantes sese extendit, ita animo Consiliarii practico observari debet præteritum, præsens, & futurum, ut de rebus rectè statuat, & certum formet iudicium: quod fieri haudquam poterit absque multa lectione, longo negotiorum usu, & frequenti cum Nationibus variis communicatione: *Nisi etiam naturæ Principis, morum, (f) animorumque Provinciæ sint gnari, qui de ea consultant, perdunt se, & Rempublicam,* ad illam autem comparandam notitiam industria opus est, neque enim ea cognoscunt oculi, quæ ante non viderunt. Qui multa fuit expertus, atque oculis usurpavit multa, ei intelligentiæ lumen suboritur, & occurrunt facilè (g) media.

§. Tanta est oculorum, cordisque consensio mutua, ut hujus affectus, ac passiones mox ad illos quoque deriventur; si triste illud sit, hi manant lachrymis; si contrà lætum sereni sunt, amœnique. Nisi Consiliarius intimè suum dilexerit Principem, ita ut fortunam ejus adversam, aut prosperam quasi suam reputet, haud multum operæ & curæ ponet in dandis consiliis: quare rectè dixit Rex Alphonsus Sapiens; (b) *que los Consejeros an de ser amigos del Rey. Casi tales no fuese. poder lo yà ende venir gran peligro, porque nunca. los que à ome desaman, le pueden bien aconsejar, ni lealmente. Consiliarios amicitia regi junctos esse oportere; hoc enim si absit, in maxima ipse discrimina adduci facile possèt, ab insensis quippe animis nunquam aut fida, aut salutaria consilia proficiuntur.*

§. Non sinunt oculi, ut digitus aliquis artificiosam eorundem structuram, & fabricam contrectet; tempori abduunt sese, & palpebris contegunt. Quantumvis Consiliarius intelligens sit, ac prudens in suis Consiliis; si tamen facilis fuerit, & levis in pandendis secretis; si digitos sibi in intimum pectus immitti patiatur, plus nocimenti adferet Principi, quàm Consiliarius aliquis ignorans & rudis: nullum enim bonum consilium est, si secretum non maneat, immò quæ rectè statuta fuère, plus damni accersunt, si ante tempus detegantur, quàm etiam statuta malè, si cum secreto executioni mandentur. Fugiat itaque Consiliarius communicationem cum iis, qui non ex eodem sunt Consilio: subducat se eorum digitis, qui intimum pectoris ejus pertentare cogitant. Nam si in colloquium aliquod de rebus descendat,

(a) *Superior debet esse totus mens, & totus oculus.* S. Greg. Antioch. Hom. 3. (b) Arist. l. 3. Polit. c. 12. (c) Sines. ad Arcad. (d) Arist. l. 6. de regim. (e) Jer. l. 11. (f) Cicero. (g) *Vir in multis expertus, cogitabit multa: & qui multa didicit, enarrabit intellectum.* Eccl. 34. 9. (h) L. 5. tt. 9. p. 2.

dat, facîle mens ejus explorabitur, atque unà cum illa regulæ, quibus Princeps se suaque moderatur. Labia velut fenestræ sunt interioris cordis, quæ dum panduntur, illicò apparet, quod intus latet.

§. Adeo puri sunt oculi, tamque ab omni habendi cupiditate alieni, ut ne paleam quidem quantumvis exigua ea sit, admittant, & si quæ in eos fors incidere, mox turbantur, nec quicquam videre possunt; sed aut omnia aliter, aut geminata iis sese offerunt. Consiliarius, qui acceperit munera, donorum pulvere mox occæcabitur, neque res concipere poterit, prout sunt, sed prout eas commodi proprii studium illi proposuerit.

§. Tametsi diversi sint oculi, non diversimodè tamen, sed uniformiter res objectas repræsentant: concordés ambo in recipiendis rerum imaginibus, & transmittendis deinde ad sensum communem per nervos opticos, unitos inter se, ne diversæ subintrent, & illum fallant. Nisi inter Consiliarios una eademque sit voluntatum conspiratio, unus idemque finis pari consensu connitendi ad consilium optimum, & maximè proficuum, ita ut nec odium, nec amor, nec existimatio propria in diversas eos trahat opiniones, confusus hærebit Princeps & dubius; neque sat scire poterit, quam potissimam partem in electione melioris consilii amplecti debeat. Atque istud periculum tum præcipuè accidit, cum unus aliquis Consiliarius plus videre se & intelligere existimat, quàm videat & intelligat alius; aut cum tantum judicii non habet, ut quod melius est, dignoscere (a) valeat; aut cum consilio offensas suas ulcisci, & affectibus suis indulgere cogitat: verum ab his omnibus liberum esse oportet Ministrum, ita ut alium finem sibi propositum non habeat, quàm obsequium sui principis. (b) *A tal Consejero* (verba sunt Regis Alphonsi Sapientis) *Uman en Lat in Patricio, que es asi como Padre del Principe: este nome temaron à semejanza del Padre natural, e asi como el Padre se mueve, segun Natura, à aconsejar à su Hijo lealmente, cantandole su pro è su honra, mas que otra cosa: asi aquel; por cuyo Consejo seguia el Principe, lo debe amar a aconsejar lealmente; e guardar la pro: e la honra del Señor sobre todas las cosas del Mundo, non catando amor, nin desamor, nin pro, nin daño, que se le puede ende seguir, e esto deben fazer sin lisonja ninguna, non acatando si le pesara, ó le plazera, bien ansi como el Padre non lo cata, quando aconseja a su Hijo. Consiliarium talem Latini Patritium vocant, quod veluti Pater sit Principis. Atque hoc nomen ab ea, quam cum naturali quovis patre habet, similitudine desumpsit. Uti enim natura ipsa impellente fidelibus parens consilii erudit filium, nihilque in his magis, quam gloriam ejusdem, ac utilitatem spectat: ita ille, cujus consilio Princeps regitur, amare hunc debet, summa eidem fide consulere, favoremque aut odium, damnum aut commodum, quod sibi inde existere posset, tolerare; insuper in rem nullam aliam, præterquam in Principis sui utilitatem atque gloriam intendere animum. Hoc ipsum porro absque omni adulatione præstet, oportet, parum sollicitus, grata Principi, an ingrata futura sint consilia, quippe, quod nec Parens, dum filiis suadet quidpiam, respicere consuevit:*

§. Partita est Natura jurisdictionem singulis oculis, suis cuique per lineam interpositam præfixis terminis: non ideò tamen in operando ambo concordés esse desinunt, sed mutuo quodam affectu sibi assistunt invicem, ut si unus in hanc sese flectat partem, quæ ad ipsum pertinet, idem quoque alter faciat, ut rerum cognitio tantò certior sit; nec curet magnoperè, sint ne eæ intra circumferentiam suam, an non sint. Hæc mutua concordia & consensio valdè in Ministris est necessaria, quorum zelus, & diligentia universalis sit oportet, ut non ad ea solum, quæ sui sunt muneris, attendant gnaviter; sed ad ea etiam, quæ ad aliorum officia per-

N n n

ti.

(a) *Cum fatuis consilium non habeas: non enim poterunt diligere, nisi quæ eis placent.* Eccles. 8. 20. (b) L. 7. tt. 1. p. 4.

tinent. Nulla est corporis pars, quæ non illicò sanguinem suum suosque spiritus ad eam derivet, quæ adversi aliquid patitur, ut totum corpus conservetur. Si Minister aliquis otio indulgeat & quieti, dum alium laboribus & periculis videt opprimi, malitia est, æmulatio est, & exiguus erga Principem affectus. Nascitur istud interdum ex amore commoditatis & gloriæ propriæ, aut ne ea in discrimen veniat, aut certè ut focii infelicitate evadat illustrior. Tales Ministri sibi solùm profunt, non Principi. Atque hinc exoriuntur perniciosæ illæ Contentiones inter ipsos illius Status, inter ipsa illius arma, & æraria; quibus multæ egregiæ perduntur occasiones, amittuntur integræ urbes, castella & Provinciæ. Consilia & actiones Ministrorum communicari debent inter se, haud secus ac alæ Cherubinarum in templo Salomonico sese mutuo (a) contingebant.

§. Quanquam verò plurimùm corpori profint oculi, Natura tamen non nisi binos largita est, multitudo enim cognitioni rerum officeret. Haud aliter sanè, ubi magnus est Consiliatorum numerus, retardantur consultationes, secretum in periculo est, & confunditur veritas: suffragia enim numerantur solùm, non expenduntur, & major denique numerus concludit. Hæc damna experiuntur potissimùm Republicæ. Multitudo cæca est semper & imprudens, et sapientior etiam Senatus, hoc ipso quod amplius est, conditionem & ignorantiam vulgi admixtam habeat, necesse est. Plus lucis pauci spargunt Planetæ, quàm multæ stellæ. Et quia tot sunt in via lactea, hinc splendore repercusso alia aliam impedit, & minus ibi lucis est, quàm in aliis cœli partibus. Inter multos libertas audacior est, & difficulter ad voluntatem & arbitrium Principis reduci se (b) patitur: uti experientia docet in Conventibus Ordinum publicis, & comitiis Generalibus. Expendit itaque, ut pauci potius sint Consilarii, ii scilicet, qui ad gubernandum Statum sufficiunt, erga quos indifferenter se gerat ipse Princeps, neque sinat se unius solius duci iudicio; per unum enim tantum non videbit, quantum per omnes alios. Ita dixit Xenophon, qui eadem usus comparatione Consiliarios Regum Persiæ oculos, & aures (c) vocitat. (d) *Apud ejuscemodi Ministrum; cum non nisi ipsius oculis Princeps videat, Majestas Imperii hæere solet Regi, aut Principi orbum potentiâ nomen relinquuntur.*

§. Solent plerumque Principes unius solius alicujus consilio ita acquiescere, ut omnia cum illo negotia deliberent, ea etiam quæ ipse minimè intelligit. Unde accidit, ut gravissimi in statuendo committantur errores: neque enim viri literati in rebus militaribus rectè consilia dare poterunt, neque milites in iis, quæ ad pacem pertinent. Expendens illud Alexander Severus Imperator unumquemque in iis consulebat, quæ ipse pertractaverat. (e) *Unde si de jure tractaretur, in consilium solos doctos adhibebat; si vero de re militari, milites veteres, & senes ac bene meritos, & locorum peritos.*

§. Istis oculorum affectionibus hætenus explicatis corpus in suis moribus regitur, quæ si deessent, ne ad unum quidem passum securè posset progredi. Idem Re-

---

(a) *Et alæ ejus altera quinque cubitorum alam Cherubinarum alterius contingebat.* 2. Par. 3. 12. (b) *Populi imperium juxta libertatem: paucorum dominatio regia libidini propior est.* Tac. lib. 6. Annal. (c) *Hinc factum est, ut vulgo jactatum, Persarum Regem multos habere oculos, auresque multas; quod si quis putet unum oculum expetendum Regi, eum egregie falli certum est: unus enim & pauca videat, & pauca audiat; essetque aliis regis Ministris quasi negligentia quadam, & segne indictum otium, si id uni solum alicui demandatum esset officium. Præterea quem subditi cognoscerent illum esse oculum, aut aurem regiam, scirent hunc cavendum esse, neque quidpiam illi committendum, quod omnino præter rem Principis foret.* Xenoph. lib. 4. Cyri. (d) Plutarch. (e) Lampr. in vita Alex.

Regno eveniet, quod bonis Consiliariis destitutum fuerit. Cæcum erit sceptrum absque istis oculis, & sine visu Majestas. Neque enim Princeps ullus tantâ pollet sapientia; ut per se ipsum omnia, quæ occurrant, possit decidere. *Et Seniorio* (inquit Alphonsus Rex) *no quiere companero, ni lo ha menester, como quiera que en todas guisas conviene, que aya omes buenos, è sabidores, que le aconsejen, è le ayuden. Regnum socios non amat, neque iis etiam opus habet. Principi vero necessarium est nihilominus, ut fidos quosdam ac sapientes habeat viros, quorum consiliis ac auxiliis juretur.* Et si quis Princeps tam acutos sibi oculos esse existimaverit, ut absque aliorum operâ solus videre omnia, & dijudicare se posse confidat, is superbus magis erit, quàm prudens, & ad quemvis passum in gubernatione (a) offendet. Josue tamen si actiones suas cum ipsomet Deo communicaret, & expressa ab illo mandata accepisset, & instructiones pro occupandâ urbe Hay, consulebat tamen seniores Duces, quos secum (b) habebat. Consilarii Assueri Regis nunquam à latere ipsius discedebant, quin omnia cum iis maturè deliberabat, ut Regum mos (c) erat. Divinum Spiritus sancti oraculum est: (d) *Qui agunt omnia cum consilio, reguntur sapientia.* Non tanta est Naturæ capacitas, ut ad imperium, quantumvis exiguum, ea sola sufficiat: (e) *Nemo enim solus sapit*, neque in uno solo reperiri possunt omnia, quæ sciunt omnes. Et licet multa ingenia non plus videant, quàm unum aliquod perspicax, eò quòd non sint sicut quantitates, quæ multiplicantur seipsis, & summam grandem conficiunt, illud tamen de distantia intelligi debet, non de circumferentia, quam citius plures oculi deprehendunt, quàm (f) unus, modò tot non sint, ut nascatur inter eos confusio. Unum solum ingenium unam sequitur rationationem, neque enim uno eodemque tempore pluribus potest intendere, & illius amore captum ulterius non progreditur. In consultatione multos audit Princeps, & melius secutus judicium, suum facilius deponit, illorumque agnoscit incommoda, quæ ex passionibus, & affectibus privatis oriuntur. (g) Eam ob rem Joannes Secundus Aragoniæ Rex datis ad filios suos Reges Catholicos sub extremum vitæ literis, serio eos monuit, ne quid unquam facerent absque consilio Virorum prudentium, & quos virtus commendaret. Omnes gubernationis gressus necesse est, ut præcedant illi Consiliariorum oculi, & viam (h) commonstrent. Antonius Imperator cognomento Philosophus, Vir eâ ætate longè sapientissimus, Scævola, Mucianum, Ulpianum, & Maicellum, Viros planè insignes à consiliis habebat, & si eorum sententias suâ meliores esse animadverteret, lubens sese illis accomodabat, dicebatque: (i) *Satius est, ut ego tot taliumque amicorum sequar consilium, quàm illi meum.* Qui sapiens est, audit consilium, & rectius peragit omnia Princeps etiam ignorans, qui consilio utitur, quàm alius intelligens, in opinionibus suis obstinatus & pertinax. Ne Principem arrogantia præcipitet, propterea quòd gloriam rei bene gestæ cum aliis partiri oporteat, si Consilarii in eam aliquid conferant: neque enim profectò minor laus est, dimittere sese ad aliorum consilium inquirendum, quàm seipso rectissimè aliquid facere.

(k) *Ipse ô Rex bene consulito, & Pareto vicissim.*

Hæc consilii acceptatio summa in Principe potestas est. Consilium dare
N n n 2 in-

(a) *Si de sua unius sententia omnia geret, superbum hunc judicabo magis, quàm prudentem.* Liv. (b) *Et ascendit cum senioibus in fronte exercitus.* Jos. 10. (c) *Interrogavit sapientes, qui ex more regio semper ei aderant, & illorum faciebat cuncta consilio.* Esth. 1. 10. 13. (d) *Prov. 13. 10.* (e) *Plaut.* (f) *Salus autem, ubi multa consilia.* Prov. 11. 14. (g) *Mar. Hist. Hisp.* (h) *oculi tui recta videant, & palpebra tua præcedant gressus tuos.* Prov. 4. 25. (i) *Prov. 12. 15.* (k) *Hom.*

inferioris est, superioris illud admittere. Nihil Principatui magis proprium, nihil necessarium magis, quàm consultatio, & executio. *Digna accion es* (ajebat Rex Alphpnfus Undecimus in Comitiiis Madritensibus) *de la Real magnificentia, tener segun su loable costumbro varones de Consejo cerca de si, i ordenar tedas las cosas por suo Consejos, porque si todo Home debe trabajar de aver Consejeros, mucho mas lo debe fazer el Rey. Res est, quæ regalem magnificentiam apprime decet, prudentes semper consiliarios, uti mos sane laudabilis obtinet, in comitatu habere, nihilque, nisi iis consultis, aggredi. Si enim aliena consilia cuius homini expetenda sunt, certe regi istud præ cæteris omnibus maxime convenit.* Quilibet, etiam ignorans, Consilium dare potest; at bene statuere, solus (a) prudens. Nil quicquam de gloriâ Principis decedit, qui consultare noverit, & eligere: *Bene enim quod cum vestro consilio fuerit ordinatum* (dicebat in lege quadam Theodosius Imperator) (b) *id ad beatitudinem nostri imperii, & ad nostram gloriam redundare arbitror.* Triumphi Scipionis Africani non aliunde, quàm à Consiliis Caji Lælii profecti sunt, unde dici solebat; hunc conscribere, Scipionem verò exhibere Comœdiam: neque tamen hoc ipsum splendorem famæ illius ullo modo obscuravit, neque rectè & cum laude adeo factorum gloria Lælio ascripta fuit. Res tota in eo præcipuè consistit, ut rectè per semetipsum Comœdiam repræsentare Princeps noverit, neque Minister sit, qui illam & componat & exhibeat. Nam etsi Consiliarii sint oculi Principis, ipsum tamen adeò cæcum esse non oportet, ut absque iis profus videre nequeat: hoc enim esset cæco quodam modo imperare, & Princeps apud omnes suos in contemptum veniret. Lucius Torquatus, tertium, electus Consul, oculorum imbecillitatem excusavit, (c) *indignum esse, inquit, Rempublicam, & fortunas Civium ei committi, qui alienis oculis uti crederetur.* Rex Ferdinandus Catholicus dicitabat, Legatos esse Principis oculos; eum tamen miserimum fore, qui non nisi iis solis cerneret. Non concredebat omnia Ministris suis magnus ille Politicus, per eos videbat quidem, sed tamen tanquam per conspicienda, ponendo illos ante se, & oculos suos proprios iisdem applicando. Si Consiliarii animadvertant, penes se rerum decidendarum esse arbitrium, detorquent eas ad privatos suos fines, & crescente ambitione, in diversas abeunt factiones, unoque eorum supremam illam potestatem sibi arrogante, quam Princeps ignavus, & ad negotia tractanda inidoneus illis permittit. Miscentur & perturbantur omnia, si Consiliarii plus esse velint, quàm speculæ quædam, quæ rerum Horizontem Principi detegant, ut ipse statuere deinde in iis possit, & eligere consilium, quod videbitur optimum. Oculos ei Natura dedit, & si unicuique Ministro suis assistat Angelus, cor Regis verò ipse quoque Deus præterea moderatur, (d) dubio procul etiam visum ejus dirigent, & clariorem perspicacioremque efficient, quàm Ministrorum. Rex Philippus Secundus animum interdum ad se revocabat, ut negotiis ipse secum disquireret, & Deo sese enixè commendans, illud amplectebatur, quod sibi tum occurreret, licèt aliter Ministris ejus videretur, & plerumque eveniebat feliciter. Non possunt Consiliarii semper hæere lateri Principis, *nec omnia consilia cunctis præsentibus tractari, ratio rerum, aut occasionum velocitas patitur*; sed in arenâ capiendum interdum Consilium, & statuendum ex tempore. Non habent mandata auctoritatem, ut par est, si constet Principem ea accipere, non dare: statuere omnia absque consilio præsumpta temeritas est: & omnia exequi ex aliena sententia, ignorans servitus. Penes eum, qui imperat, arbitrium esse debet immutandi, adjiciendi, aut rejiciendi penitus id, quod illi Ministri consulunt. Et proderit interdum quædam eos cælare mysteria, ac fallere; uti faciebat idem Rex Phi-

(a) *Astutus omnia agit cum consilio.* Prov. 13. 15. (b) L. humanum C. de leg. (c) Tit. Liv. l. 26. (c) *Cor Regis in manus Domini: quocumque voluerit, inclinabit illud.* Prov. 21. 21. 1. (d) Tacit. lib. 1. Hist.

Philippus Secundus; diversimode ad Consilium statûs referendo de Legatorum expeditionibus, quando eos in certam aliquam trahere cogitabat sententiam, aut aliàs expedire judicabat, ne quædam negotiorum circumstantiæ iis innotescerent. Consilium statûs Colosso alicui debet esse simile, ut illius humeris insistens Princeps longiùs quàm ipsum prospiciat. Thebani visum tam longum Principi suo minimè optabant: hinc enim depingere eum solebant patulis auribus & oculis obvelatis, significantes, cæco quodam impetu debere eum exequi, quæ suasisset, statuisseve Senatus. Verùm Symbolum illud non erat Principis alicujus absoluti, sed Principis Reipublicæ; cujus potestas sic astricta est certis limitibus, ut satis sit, quòd ille audiat: nam videre, quid agendum sit, Senatui reservatur. Nonnisi cæca Majestatis est umbra, & vanum potentiæ simulacrum. In illum non nisi per reflexionem derivatur auctoritas, quæ in Senatu residet, adeoque oculis non eget, cui pro suo arbitrato progredi non licet.

§. Quamvis autem omnino deceat, ut Princeps in deliberando suum sibi fervet arbitrium; in eo tamen tantopere gloriari non debet, ut ea de causa, ne consilio indigere videatur, illud prorsus respuat, quod ei Ministri suggerunt: sic enim in gravissima incideret incommoda, quomodo, Tacito teste, Perro accidit, qui (a) *ne alienæ sententiæ indigens videretur, in diversa, ac deteriora transibat.*

§. Si factu foret possibile, deberent Reges Regibus esse à consiliis, ut quæ ii in rem consulerent, à decoro, existimatione & auctoritate Regia non desciscerent. Sæpè personâ suâ minùs dignum aliquid agit Princeps, quia vili & abjecto est animo, qui sic consulit. Verùm quia illud fieri nequit, decet saltem ejusmodi legere Consiliarios, qui tametsi Principes non sint, animos tamen & spiritus gerant Principum, & ex sanguine generosiori descendant.

§. In Hispania magna cum prudentia varia instituta sunt consilia, pro bona Regnorum, & Provinciarum administratione, aliisque momenti alicujus in ista Monarchia negotiis; verùm ob bonam hanc illius constitutionem non protinus curam omnem oportet abjicere: nulla enim Respublica tam firmis munita prædiis, cujus fundamenta cum tempore non collabascant, aut quæ malitia pravique abusus sensim non exedant. Nec sufficit partes illius singulas benè constitutas esse, nisi aliquando omnes in unum coëant, agantque inter se tam de illis ipsis partibus, quàm de universo corpore. Ad eum finem in Religiosis Ordinibus cogi videmus capitula Provincialia & Generalia, in Ecclesiastica Monarchia Concilia: & easdem ob causas maximè è re communi esse videtur, ut decimo quòque anno Madriti Generale aliquod formetur concilium, aut conventus, ad quem Consiliarii bini è conciliis singulis, aut bini Deputati ex unaquaque Monarchiæ istius Provincia convenient, ad deliberandum de sua suarumque partium conservatione: nisi enim Regna innoventur subinde, inveterascunt ac pereunt. Atque hic conventus Monarchiæ membra arctiùs uniet, ut consentiant inter se, & sibi mutuum in necessitatibus ferant præsidium. Ad eundem finem cogebantur Concilia Toletana, in quibus non solum quæstiones de Religione pertractari solebant, sed ea quoque, quæ ad Castellæ gubernationem pertinerent.

§. Atque istæ oculorum affectiones reperiri etiam debent in Principum Confessariis, qui eorum sunt Consiliarii, Judices, & Medici spirituales; quæ officia Viros desiderant in obsequio divino, & amore in Principem ferventes; instructos à scientia, ad rectè judicandum; à prudentia, ad admonendum; à libertate, ad corripiendum; à fortitudine, ad instruendum, proponendo Principi ante oculos (etsi cum gratiæ amittendæ periculo) injurias subditorum, & Regnorum pericula,

O o o

non

(a) Tac. lib. 15. Annal.

non vero luto illinendo (ut Ezechiel loquitur) hiantem parietem & ruinas (a) minitantem. Nonnulli Principes Confessariorum utuntur operâ ad solam conscientiam expiandam: alii etiam in consultationibus ad Statum pertinentibus. Rationes politicas in utramque partem nunc non examino, illud solum dico, conveniens iudicatum in Hispania, ut Regis Confessarius interesset consiliis, tum ut decisiones ex conscientiae præscripto dirigeret, iisque pondus adderet, tum ut gubernationis quasi factus confors, corrigeret Principem, si qua in re suo muneri is deesset: aliqui enim optimè nôrunt peccata, quæ admittunt, ut homines; at non ea, quæ peccant, ut Principes, licet graviora illa sint, quæ ad officium eorum pertinent, quàm ea quæ ad ipsam personam.

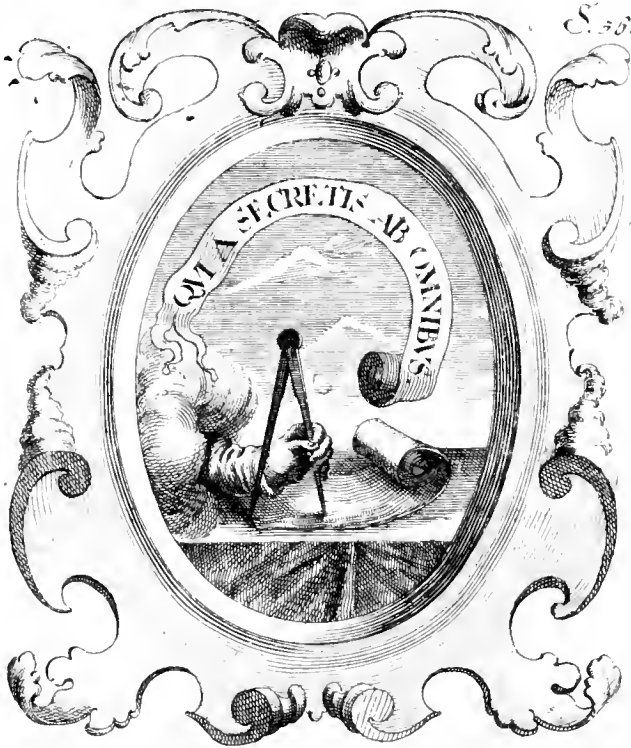
§. Nec expedire solum videtur, ut Confessarius consilio Statûs intersit, sed alii etiam Prælati aut personæ Ecclesiasticæ in Dignitatibus constitutæ, & ut auctoritate sua, atque eruditione, quâ valent plurimum, Regni consultationibus assistant: sic enim magis unirentur inter se ad conservationem & defensionem totius corporis duo illa brachia, spirituale scilicet, & temporale. Reges Gothi de rebus maximis conferebant cum Prælatibus, qui in conciliis Toletanis in unum convenerant.

§. Quod dictum de Confessariis, de Concionatoribus quoque debet intelligi, qui tubæ sunt (b) veritatis, & interpretes Deum inter & (c) homines, in quorum ore (d) verba sua posuit. Cum illis valde cautè oportet agere Principem, tanquam cum canalibus quibusdam, per quos fluenta doctrinæ aut salutaris, aut noxiæ derivantur ad populum. Ab iis plebs dependet, suntque instrumenta peridonea ad illam aut concitandam, aut componendam; uti in seditionibus Catalaniæ, & Lusitaniæ compertum fuit. Fervor eorum & zelus in reprehendis viciis, exerere sese potissimum solet contra eos, qui aliis præsumunt, & ex levibus indiciis facilè istud penetrat populus, quia naturâ suâ erga Ministros minùs benè afficitur. Unde fieri potest, ut gubernationis pereat auctoritas, & subditi minùs contenti sint; inde verò oriantur tumultus, & seditiones, præsertim quando culpantur, produnturque vitia Principum, contra officii sui obligationem commissa. Præstat igitur reprehensiones illas esse generales, absque eo, quòd ipsæ designentur personæ, quando scandalum non est publicum, aut præmissæ non fuerunt admonitiones Evangelicæ, aliæque circumstantiæ cum bono publico in trutina appensæ. Cum tali modestia reprehendit Deus in Apocalypsi nonnullos Episcopos, ut primâ fronte iis abblandiri, immò etiam adulari cuiquam videri (e) posset. Neminem Christus offendit ex cathedra: reprehensiones ipsius fuerunt generales, & quando ad particulares descendit, non ut concionator, sed ut Rex locutus videtur. Pro concione dici non debet, quod in angulis platearum interdicitur, & punitur; quâ in re falli solet zelus, aut quia nimius est, aut quia cum excœcat applausus imperitæ multitudinis, quæ frequens concurrere solet, ad audiendos defectus Principis aut Magistratus.

(a) Ille autem liniebat eum luto absque paleis Ezech. 13. 10. (b) Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam. Isai 58. 1. (c) Pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum Heb. 5. 1. (d) Ecce dedi verba mea in ore tuo. Jer 1. 9. (e) Novi opera tua, & fidem, & charitatem tuam, & ministerium, & patientiam tuam, & opera tua novissima plura prioribus; Sed habeo adversus te pauca. Apoc. 2. 19. & 20.

SYMBOLUM LVI.

AB intelligentia, non à calamo est Secretarii officium. Si ad id sufficeret bel-
 lè pingere literas, optimi Secretarii Typographi forent. Illius est de rebus
 consultare, eas disponere, & ad perfectionem adducere. Dextera manus
 est voluntatis Principis, & gubernationis ejus instrumentum, index denique, quo
 decreta sua consignat, atque uti dixit (a) Rex Alphonfus Sapiens, *el Chanciller*
 (ejus loco nunc Secretarius est (*es el segundo Official de casa del Rey, de aquellos, que*
tienen officios de poridat. Ca bien asi como el Capellan (de Sacellano Majori loquitur,
qui tunc Regi à confessionibus erat) es medianero entre Dios, e el Rey spiri-
tualmente en fecho de su anima: otro si lo es el Chanciller entre el, e los Omes. Can-
cellarius inter eos regis administratos, qui arcanis funguntur officiis, secundum obtinet locum. Uti
enim Sacellanus mediatoris Deum inter atque regem partes obit in iis, quæ ad immortalam
animam spectant, negotiis; ita Cancellarius quoque inter regem, hominesque reliquos est
medius. Perparum proderit, in Consiliis prudentes institutas fuisse consultationes,
 si qui disponere eas debet, errorem committat. Consilarii suas dicunt sententias,
 Princeps per Secretarium suum animam iis tribuit, & unum aliquod verbum hic,
 aut ibi opportunè positum, negotiorum formam immutat, haud secus atque in pi-
 cturis exigua aliqua umbra, aut levis penicilli ductus efficit, ut ad vivum exem-
 plar accedant propiùs, aut ab eo longiùs abeant. Consilium ideam fabricæ negotii
 alicujus disponit, Secretarius inde normam concinnat, in qua si erretur, ipsum
 quoque ædificium secundum illam constructum vitiosum erit. Ut istud Emblemate
 præfenti subjiciam oculis, calamus illius circinus simul est, quia non solum in

O O O 2

char-

(a) L. 4. tt. 9. p 2.

chartam referre debet, sed mensurare etiam, & perficere, quæ statuta fuerunt, metiri occasiones & tempora, ne aut citius, aut tardius, ac oportet, fiat executio; officium ita conjunctum cum munere Principis, ut si negotia ferrent, alteri committi nequaquam deberet: nam si pars Majestatis non sit, quædam saltem illius est reflexio. Illud, opinor, Cicero innuebat, cum Proconsulem, qui tum Asiæ Provinciam procurabat his verbis admoneret: (a) *Sit annulus tuus* (quo nomine Secretarium intellige) *non ut vas aliquod, sed tanquam ipse tu; non Minister alienæ voluntatis, sed testis tuæ.* Ministri alii in uno solo munere Principem referunt: Secretarius in omnibus. In aliis sufficit scientiarum iis commissarum; in hoc cognitio requiritur, & experientia aliqua communis, & specialis artium omnium tam belli, quàm pacis. Errata illorum in una sunt materia; horum verò in omnibus, occulta tamen, & quæ postea Consiliis imputantur; quemadmodum gravitati morbi errores Medicorum in applicandis remediis. Cum malis Ministris poterit Princeps in negotiis suis efficere aliquid, at non cum imperito Secretario. Stomachus est, ubi digeruntur negotia, & si concocta malè inde prodeant, caduca erit & brevis vita gubernationis. Repetantur memoria tempora retrò præterita, & statim apparebit, nullum unquam statum ritè & feliciter gubernatum fuisse, nisi eum, qui insignes habuit Secretarios. Quid refert, optimè statuere Principem, si Secretarius malè illud disponat, neque cum judicio ponderet, aut cum prudentia observet aliquas circumstantias à quibus dependere solent negotia? Si prudentia illi desit, non sufficit, quòd certas quasdam scribendi formulas teneat: vix ullum enim est negotium, cui alterius exemplar aptari queat. Omnia cum tempore, aliisque accidentibus formam mutant & naturam. Habent Pharmacopœi remedia diversa à variis præscripta Medicis, pro diversis morborum curis: verùm gravissimi fierent errores, si ipsi Medicinæ imperiti eas applicarent ægritudinibus absque notitia causarum, constitutionis infirmi, temporis, aliarumque circumstantiarum, quas usus observavit, & prudens ratio expendit, ac speculatio. Idem negotium aliter præscribi debet ad Ministrum phlegmaticum, aliter ad cholericum: aliter ad timidiorum, aliter ad audaciorum. Utrosque illi instruere debent, quomodo curanda negotia, & expedienda sint. Quid Secretaria aliud sunt, quàm scholæ quædam, è quibus insignes Ministri prodeunt? Ex iis, quæ ipsi usu & experientiâ observant, omnes rectam gubernandi rationem edocere poterunt. Ibi notare oportet, quæ rectè fiant, quæ secus. E quibus omnibus facilè conficitur, quanti intersit ad utilitatem publicam, tales eligi Secretarios, qui optimis Naturæ donis instructi sint, Magni illi Dei Ministri aut Secretarii, quos Evangelistas dicimus in Apocalypsi adumbrantur per quatuor animalia alata, intus ac foris oculis (b) plena, & pennæ quidem velocitatem & executionem ingenii denotant: oculi exteriores, accuratam omnium notitiam: interiores, eorundem contemplationem: tam intenti operi, ut nec noctu, nec interdiu quietem (c) caperent: tam obligationi suæ invigilantes, ut Ezechiele teste, semper calamo, & chartæ (d) intenderent; conformes in omnibus, & uniti ipsi divinæ menti & spiritui, à quo nullâ in re (e) discedebant.

Atque ut hæc Secretariorum electio rectè possit institui, operæ pretium foret, certos quosdam, qui ad id viderentur idonei, primùm exercere in variis ministeriis atque officiis; quod fieri poterit, si Princeps Legatis suis, aut majoribus Ministris eos adjungat Secretarios, qui ingenio valent rerum capaci cum Latinæ Linguae

(a) Cic. Epist. 1. ad Quint. Frat. (b) *Singula eorum habebant alas feras: & in circuitu, & intus plena oculis.* Apoc. 4. 8. (c) *Et requiem non habebant die ac nocte.* Apoc. 4. 8. (d) *Facies eorum & pennæ eorum extentæ desuper.* Ezech. 1. 11. (e) *Ubi erat impetus Spiritus, illic gradiebantur,* Ezech. 1. 12.

guæ peritiâ, eorumque probet industriam extra suum Regnum in variis officiis; postea verò ad aulæ secretaria eos evocet, ubi Ministros agant, seque perficiant, ut esse possint Secretarii Status, aliorumque Consiliorum, ut Custodes item ararii, Commissarii, quorum notitiæ & experientiæ plurimum conferunt ad benè gubernandum, & expedienda negotia. Atque ita evitabitur mala Secretariorum electio, qualis plerumque à Ministris fieri assòlet, eorum operâ utentibus, quos jam antè habebant, quique ordinariè minus ad id manus sunt idonei, eò quòd eos ferè eligere soleant, qui elegantius pingunt literas, non qui scientiâ præstant. Unde fit, ut plus oblit Principi Minister aliquis bonus, qui imperitum habet Secretarium, quàm Minister aliquis malus, cui bonus est Secretarius. Accedit illud etiam, quòd si Secretarius ab ipso legatur Principe, à quo ulteriorem sperat fortunam majori cum studio. Ministri suis invigilabunt officiis, magisque attenti erunt ad munerum suorum obligationem, & bonam administrationem fortunarum Principis. Rex Alphonfus Sapiens cum probè sciret, quantum in bono aliquo Secretario esset positum, dixit aliquando, (a) *que debe el Rey escoger tal ome para esto, que sea debuen linaje, e eya buen sèso natural: e sea bien razanado, e de buena manera de buenas costumbres, e sèpa leer, e escrivir, tambien en Latin, como en Romanze. Talem huic muneri à rege præficiendum, qui honesto loco natus, ingenio ac judicio singulari, aliisque naturæ dotibus instructus, moribus præterea integris æque ac amœnis, & demum legendi scribendique peritus sit, idque non vernacula solum, sed latinâ etiam linguâ.* Non videtur Rex Alphonfus solum voluisse, ut Secretarius Latinè nòrit scribere, sed loqui etiam: id enim apprimè utilis ei, quem cum omni Nationum genere agere oportet. Et hoc præsertim tempore, postquam Monarchia Hispanica per Provincias, & Regna extera longius dilatata fuit, illud valde necessarium est, ob frequens literarum Latinarum commercium.

§. Verùm nihil magis essentiale & proprium Secretario, quàm Secretum, unde & nomen invenit, ut eo audito continuo obligationem suam sibi in memoriam reduceret. Lingua & calamus periculosa cordis instrumenta sunt, & per illa foras se prodit, aut levitate judicii, mysteriorum incapaces, aut ex inani aliqua gloria, dum nimirum Secretarii magnarum rerum quasi depositarii videri cupiant, aut intelligentes, loquendo de illis, scribendove ad eos, qui Ministri non sunt. Atque adeò Secretarii munere fungi iste non poterit, qui tam modestus non fuerit, ut audire potiùs malit, quàm loqui, eundem semper vultum præ se ferendo, siquidem & in hoc legi potest, quod curæ illius & expeditioni commissum fuerit.

SYMBOLUM LVII.

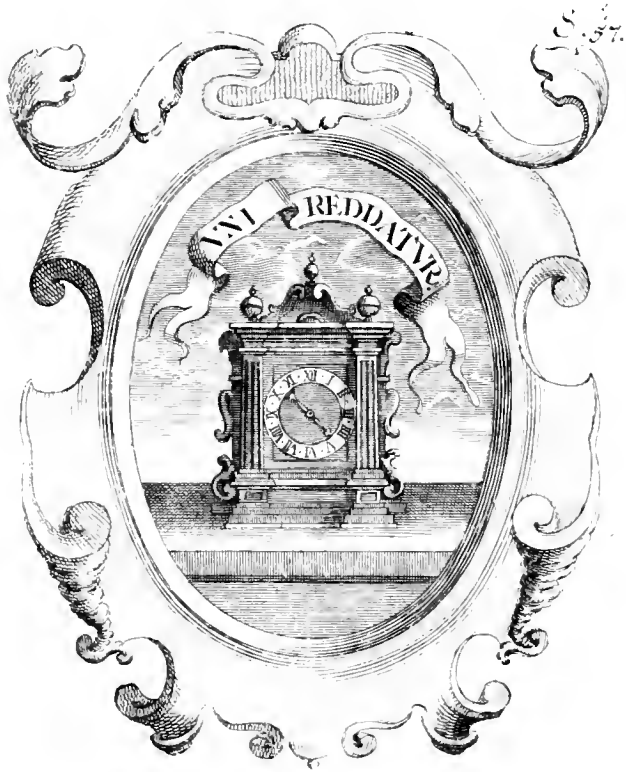
HOROLOGII rotulæ tanto tamque occultovolvuntur silentio, ut nec videas eas, nec audias; & licet ab iisdem totum pendeat artificium, sibi tamen hoc minimè attribuunt, sed motum suum accommodant indici, qui solus horas distinguit, & indicat, seseque palàm omnibus ostentat dimensi temporis auctorem & regulam. Talis concordia mutua, & consensus sit oportet inter Principem & eos, qui ipsi à consiliis sunt. Istos adhibere, perutile est: nam (ut rectè dixit Rex Alphonfus Sapiens) (b) *el Emperador, y el Rey manguer sean grandes Señores, non puede fazer cada uno dellos mas, que un Ome. Licet permagna sit Regum, Imperatorumque potestas, singuli tamen illorum plus operæ, quam hominis unius*

P p p

vires

(a) L. 4. tt. 9. p. 2. (b) L. 12. tt. 1. p. 2.

vires ferant, impendere nequeunt. Et Statûs alicujus gubernatio multis indiget viris, at tam modestis, & ab omni arrogantia alienis, ut ex iis, quæ statuta fuerint, nihil suo tribuant consilio, sed solius Principis. Laboris focii sint, non potentia, Ministri, non Imperii confortes. Sciant Principem absque iis imperare posse, se verò absque illo minimè. Ubi Majestatem suam potentiamque exercere poterit sine opis alterius adminiculo, se solo id agat. In Ægypto, ubi efficacior est calor vis, cœlum animalia perfecta absque alterius concursu procreat. Si Princeps

omnia cum aliis conferat, Consultator erit potius, quàm Princeps. Perit Principatus vis, nisi rerum summa ad unum (a) revocetur. Monarchia à cœteris gubernandi rationibus in eo distinguitur, quòd unus solus imperet, obediant alii, & si permiserit Princeps, ut plures præcipiant, non Monarchia erit, sed Aristocratia. Ubi imperant multi, nemo imperat. Spiritus sanctus pœnæ & castigationis loco id (b) habet, & contra benedictionem interpretatur, si penes unum solum imperium (c) sit. Quod si Ministri Principem tam ignavum esse animadverterint, ut alios sinat regere, maximam sibimet auctoritatem arrogat. Augescit inter eos superbia & æmulatio. Quilibet è pallio Regio detrahit aliquid, adeoque penitus tandem in frustra distrahitur. Plebs confusa inter tot Dominos verum ac legitimum amplius non agnoscit, & gubernationem contemnere incipit: nihil enim rectè geri existimat, nisi quod à Principis sui mente proficisci credit, unde & vi remedium parat. Exempla funesta ejus rei apud Historicos videre licet in amissione Regni, (d) & morte Garfiæ Galæciæ Regis, qui ne indicem quidem agere voluit, designando gubernationis motus; sed ad unum aliquem, quem præ aliis charum habebat,

(a) Neve Tiberius vim Principatus resolveret, cuncta ad Senatum vocando, eam conditionem esse imperandi, ut non aliter ratio constet, quam si uni reddatur. Tacit. lib. 1. Annal. (b) Propter peccata terra multi Principes ejus. Prov. 28. 2. (c) Et suscitabo super eas Pastorem unum qui pascet eas. Ezech. 34. 23. (d) Mar. Hist. Hisp. cap. 8. lib. 9.

bat, remittebat omnia, qui unâ cum Rege postea occisus fuit. Regem Sanctium Lusitanum Regno exutum legimus, quòd in eo Regina potiùs, aliique famuli obscuro loco nati imperarent. Idem Regi Henrico IV. accidit, quia in negotiis curandis tam erat negligens, ut eorundem expeditiones à Ministris datas, manu suâ subscriberet antè, quàm eas legeret, aut sciret etiam, quid in iis contineretur. Incommodis omnibus sese Princeps objicit, qui sine examine, sine consideratione id solum exequitur, quod statuunt alii, in ipso enim tanquam in molli cerâ quilibet imprimit, quidquid desiderat. Ita factum Claudio imperatori, (a) cui non iudicium, non odium erat; nisi indita, & iussa. Ipsius Principis, non Ministrorum humeris Deus Principatum (b) imposuit; id quod haud obscurè Sauli indicare voluit Samuel, quando uncto in Regem instruxit convivium, & de industria armum ex agno reliquum (c) porrexit. Attamen non velim Principem Camelo esse similem qui cæcè oneri se inclinat; sed opus est, ut humeros habeat oculatos, sicut animalia illa in visione Ezechielis; ut videant, & sciant, quid in se (d) suscipiant. Currum & aurigam Israël's Eliam vocabat (e) Elifeus, quòd onus gubernationis sustineret, ac regeret. Principis nomen haud meretur, quisquis per seipsum jubere nescit, aut contradicere; ut in Vitellio videre licuit, qui neque (f) jubendi, neque vitandi potens, non jam Imperatori, sed tantum belli causa erat. Quam ob rem non solius indicis officium in regendo horologio obire debet Princeps, sed inquietis etiam, quæ mensuram modumque dat rotularum motui, ab illo siquidem totum negotiorum dependet artificium.

Neque tamen illud nunc contendo, ut Princeps Prætoris, Consilarii, aut Præsidis partes sustineat: majus aliquid & excelsius ab eo postulatur. Si ad omnia intendere vellet animum, pro rebus majòris momenti tempus illi non suppeteret. *I asi debe haver* (verba sunt Alphonfi Regis) *Omes sabidores, e entendidos, i leales, e verdaderos, que le ayuden, e le sirvan de feche en aquellas cosas, que son menester para sub Consejo, e para fazer justicia, e derecho à la gente; ca el solo no podria ver, nin lebrar todas las cosas, porque ha menester por fuerza ayuda de otros, en quien se fie. Viros itaque habeat, necesse est, tam peritos rerum atque sapientes, quam fidos, ac sinceros, quorum & consilio, cum opus fuerit, & operâ ad jus dicendum, administrandamque justitiam utatur. Neque enim solus ipse videre satis ac perpendere omnia per sese valeret, qua de causa aliorum, quibus fidere tutò possit, auxilio opus habet.* (g) Ipsius est Ministris uti, velut gubernandi instrumentis, eosque operari sinere; sic tamen ut attendat ad ea, quæ agunt, cum directione aliqua superiore magis minusve immediata, aut assistente, prout negotiorum ratio postulaverit. Quæ Ministrorum sunt propria, ipsi Ministri peragant. Quæ ad Principis pertinent officium, de iis solus Princeps statuat. Ea de causa Tiberius (h) *Senatum per literas castigabat, quod cuncta curarum ad se rejicerent.* Curæ Principis graviore turbari non debent consultationibus levioribus, si absque Majestatis læsione à Ministro eæ decidi possint. Quapropter (i) *Sanguinius Maximus è Consularibus oravit Senatum, ne curas Imperatoris conquistis insuper acerbitatibus auferent: sufficere ipsum statuendis remediis.* Quòd si Princeps semel Ministro alicui, ejus prudentiæ & fidei confisus, negotium aliquod commiserit, totum eidem postea derelinquat. Postquam Deus Adamum totius terræ Dominum

P p p 2

con.

(a) Tacit. lib. 2. Annal. (b) *Factus est Principatus super humerum ejus.* Isa. 9. 6. (c) *Levavit autem cocus armum, & posuit ante Saul: dixitque Samuel, ecce quod remansit, pone ante te, & comede: quia de industria servatum est tibi, quando populum vocavi.* 1. Reg. 9. 24. (d) *Et dorsa eorum plena erant oculis.* Ezech. 1. 18. (e) *Eli-seus autem videbat, & clamabat: Pater mi, Pater mi, currus Israël, & aurigæ ejus.* 4. Reg. 2. 12. (f) Tac. lib. 3. Annal. (g) Lib. 3. tt. 1. p. 2. (h) Tac. lib. 3. Annal. (i) Ibid. lib. 6. Annal.

constituisset, adduxit ad eum universa animantia, & volatilia cœli, ut nomina iis imponeret, nec Deus id sibi reservari (a) voluit. Pari ratione aliis relinquere debet Princeps curas, & labores ordinarios; caput enim officiis manuum, aut pedum minimè sese occupat, neque navarchus vilioribus se impendit ministeriis, sed in puppi sedens navim gubernat quietâ manûs agitatione, quâ plus efficit, quàm omnes alii.

§. Quòd si Princeps ob ætatem aut teneram, aut ingravescentem, aut naturam aliàs ad gubernandum minùs idoneam negotiorum directioni intendere nequeat, alium adiutorem asciscat: minus enim est incommodi, alterius uti operâ, quàm per seipsum errare in omnibus. Primi anni Imperii Neronis felices fuêre, quòd viros bonos adhiberet in consilium: postea verò cùm solus peragere negotia voluit, semetipsum perdidit. Rex Philippus Secundus, cùm videret ob senectam, aliasque corporis imbecillitates se ad imperium minùs habilem reddi, fidis quibusdam, expertisque Ministris usus fuit.

Verùm tum etiam, cùm necessitas ea fuerit, non decet Principem omnem omnino negotiorum curam deponere, quantumvis intelligentes sint Ministri & fidi: corpus enim politicum naturis est simile, quibus, si calor animæ nativus defuerit, nulla sufficiunt remedia, nullæ industriæ ad conservandas illas, & sustentandas, ne intereant. Anima Reipublicæ suæ Princeps est, quare ut illa vivat, necesse est, ut hic membris suis, & organis aliquo modo præstò sit. Si omnino non possit, illud curet saltem, ut ipsemet videatur audire omnia, & oculis cernere, tantâ solertiâ, ut ipsius dispositioni & iudicio tribuantur. Præsentia Principis, etsi nihil agat, aut aliò intendat, cautos tamen & sollicitos reddit Ministros. Vel nôsse duntaxat omnes consultationes ad ejus pervenire manus, auctoritatem iis tribuit, licet nec mutet eas, nec videat. Quid erit igitur, si interdum suismet lustrarit ooulis, aut instructus secretò correxerit, & castigârit Ministrorum suorum errores iisque metum injecerit. Si vel semel id fiat, semper erunt solliciti: persuadebunt enim sibi, eum videre omnia, aut certe solere inspicere. Consultant porrò in Consiliis de negotiis, & viris benè de Republica meritis, quos ad munia publica & dignitates evehant; verum ad ipsum Principem omnia perveniant oportet, ipsius manus sit, quæ decisiones & gratias denotet, neque facilè permittat, ut tanquam in Solarî horologio umbræ ipsius (per has Ministros & Principi familiares intelligo) eas indicent, & primum in apertum proferant, adeòque sibi ascribi faciant; nam si in hoc existimatio defuerit, negotiorum peribit auctoritas, beneficia suam perdent gratiam, & Princeps contemptui erit, cui ea in acceptis referri oportebat. (b) Ob hanc causam *inclinatio Senatûs*, quâ in M. Hortalum propendebat, *incitamentum Tiberio fuit*, quo promptius adversaretur, *vehementerque increpuit* (c) Junium Gallionem præmia Prætorianis militibus proponentem, *velut coràm rogans, quid illi cum militibus, quos neque dicta Imperatoris, neque præmia, nisi ab Imperatore recipere par esset*. Princeps non ideò in veneratione est, quòd Princeps sit, sed quia ut Princeps mandat, castigat, remunerat. Siquid itatuendum acerbius, si quæ pœnalis ferenda sententia, per Ministrorum manus id fiat; suam verò quantum fieri potest, Princeps celet. Ille populi indignationem, rigoris ac pœnæ odium sustineat, non (d) iste. De Jove antiqui dicere solebant, quòd benignos solum vibraret radios, qui absque cujusquam offensione minarentur, ejusque potentiam ostenderent, alios verò per Deorum consilium. Ministri severi habeantur & duri; Princeps

(a) *Formatis de humo cunctis animantibus terræ, & universis volatilibus cœli; adduxit ea ad Adam ut videret quid vocaret ea.* Gen. 2. 19. (b) Tacit. lib. 2. Annal. (c) Idem lib. 6. Annal. (d) *Et honores ipse per se tribuere, pœnas autem per alios Magistratus, & iudices irrogare.* Arist. lib. 5. Pol. c. 11.

ceps benignus & clemens audiat. Illorum est accusare, & condemnare; Principis absolvere, & veniam concedere. Emanuel Lusitaniæ Rex gratias agebat cuidam, quòd argumenta quædam repetisset, quibus reum capitis morti posset eripere. Alius item Lusitaniæ Rex Joannes Tertius quæstioni cuidam criminali præsens aderat, cumque sententiis rogatis, paria essent tum absolventium, tum condemnantium suffragia, solumque ipsius expectaretur, fertur respondisse; *Quod hunc morti adjudicaveritis justissime factum arbitror, cuperemque alii omnes in eandem irvisent sententiam. Ego tamen absolvendum eum censeo, nequis dicat, Regis suffragio subditum capite damnatum esse.* Ad subditos conservandos Princeps creatus est, & nisi illius causa fiat, vitam eripere nemini debet.

§. Horologii index ad rotularum artificium nihil confert, sed eas operari finit, & motus solum earundem denotat. Ita Carolo Quinto Imperatori videbatur agendum esse Principi cum suis Consiliariis; ut iis nimirum consultationes relinqueret, neque his facile se coram ingereret. Quod documentum etiam filio dedit Philippo Secundo; præsentia enim libertatem impedit, & ansam dare solet adulterioni. Et tamen in majoris momenti negotiis præsentia Principis perquam utilis videatur, eò quòd non æquè animum instruant consultationes lectæ, ac coram habitæ; in quibus plurima addiscet, & negotiis incipiet affici; perspectis naturis & finibus eorum, qui ipsi à consiliis sunt. Verum in declaranda sua mente admodum cautum oportet esse Principem, ne fors eandem adulatio sequatur, aut veneratio, aut metus. Quæ causa fuit, cur Piso accusato Marcello, quòd sublato capite statuæ Augusti, suam erexisset, sententiam rogatus Tiberio diceret: (a) *quo loco censebit Cæsar? si primus, habeo quod sequar: si post omnes, vereor, ne imprudens dissentiam:* Quamobrem laudatum etiam fuit ejusdem Imperatoris decretum quo (b) *exemit Drusum filium suum Consulem designatum dicenda primo loco sententiæ, ne ceteris adfentiendi necessitas fieret.* Ingens istud periculum est sed nec minus commodi ex eo, si Princeps nec antè, nec post in consultationibus suum apperiat animum: ita enim majori cum secreto consilium illud suo tempore exequi poterit, quod videbitur optimum. Henricus Lusitaniæ Rex tantà cum prudentiâ negotia proponebat in Consilio, ut neque è verbis, neque ex ipso vultu agnosci posset, quo animus ejus inclinaret. Unde & nata consuetudo, quòd Præsides & vice-Reges in Consiliis suffragia non ferant, quæ antiquissima est, Ætolis quondam usitata.

At enimverò in casu, quo Princeps approbationem potiùs cuperet, quàm consilium, poterit antè animum prodere, & suam manifestare opinionem; semper enim videbit, multorum postea in eandem conspirare suffragia, aut quia placere cupiunt, aut quia facile ejus sequimur nutum, qui imperat.

§. In belli negotiis, tum præsertim, cum Princeps illo tenetur implicatus ob rationes jam dictas valde expedit ipsum consultationibus præsentem interesse, ut hæc suâ præsentia firmet, atque illico, quæ sapienter statuta fuerint, possit exequi; neve interim fortè, dum de illis ad ipsum refertur, è manibus elabatur occasio. Illud tamen Principem scire velim, multos esse Consiliarios, qui coram Principe fortes videri cupiunt, magisque animosi, quàm prudentes; atque adeò temeraria interdum suggerunt consilia, licèt ordinariè ipsi ea non soleant exequi, immo vel maximè præ aliis periculum fugiant. Exemplum in iis fuit, qui Vitellio auctores fuerant, ut arma susciperet, (c) *sed quod in ejusmodi rebus accidit, Consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumpsere.*

§. Quæstio frequens est inter Politicos, deceatne Principem in ipsis præsidere tribunalibus ad justitiam exercendam. Et sanè gravis nimirum videtur occupa-

Q q q

patio,

(a) Tac. lib. 1. Annal. (b) Idem lib. 3. Annal. (c) Idem lib. 3. Annal.

patio, qua tempus perderetur necessarium pro negotiis politicis, & administranda Republica, quamvis Tiberius (a) nec Patrum in Senatu cognitionibus satiatus, iudiciis adsidebat in cornu tribunalis. Rex Ferdinandus Sanctus coram in iudiciis praesens aderat, audiebat, & defendebat pauperes, & imbecilliores adversum potentiores tutabatur. Rex Alphonsus Sapiens instituit, ut Rex ipse viduarum & orphanorum causas judicandas sibi sumeret, porque maguer el Rey es temudo de guardar todos los de su tierra senaladamente lo debe fazer à estos, porque son asi, como de semparados, e mas sin consejo, que los otros. Quoniam licet omnes omnino, quibus praest, tueri ac defendere ad regem spectet; his tamen singularem praeter ceteris opem ac praesidium debet, eò quòd ab omnibus aliis deserti magis, ac consilii expertes sint. Salomoni insignem peperit auctoritatem magnum ejus iudicium, quo causas (b) decidebat: & Israëlitatae, Regem postulabant, qui sicut apud alias Nationes receptum erat, jus iis (c) diceret. Sola Principis praesentia bonos efficit (d) Judices, & sola ejusdem potestas infirmiores tueri (e) potest. Praecipua causa, cur Deus Davidem in Regem elegerit, illa fuit, quòd qui oviculas suas dentibus ac unguibus Leonis eripuisset, optimè nòsset pauperes adversum (f) potentiores defendere. Tam grata & accepta Deo est ista cura, ut propter eam solam adpromiserit Principi, deleturum se reliqua ejus peccata, & usque ad candorem nivis eum (g) emundaturum. Quare diffiteri non possum, hanc praecipuam esse partem muneris Regii, cui tamen satisfieri puto, si bonos Justitiae Ministros eligat, attendatque deinde sedulo, quomodo munus suum isti impleant; ceterum sufficet, quòd subinde in causis gravioribus (graviores autem voco, quae à potentia possunt opprimi) suffragiis ferendis ipse intersit, aut certè, ut Judices semper in metu sint, ne fortè ex occulto aliquo tribunalis loco singulorum dicta & sententias observet. In eum finem Judices omnes Madriti versantur in Palatio Regio, & in aulis, ubi iudicia exercentur, fenestras sunt, per quas sua Majestas secretò solet attendere: perinde ut apud Magnum Turcarum Imperatorem in certo loco iudiciis deputato (quem ipsi Divan vocant) fieri assolet, ubi Judices de negotiis conferunt, quoties ita videtur ab ipso audiri possunt per fenestram quandam holoserico rubro coopertam.

§. Atque harmonia ista horologii, & concordia mutua rotularum cum indice exteriori, qui horas designat, haud obscurè elucet etiam in regimine Monarchiae Hispanicae tam bene instituto, ut Regna & Provincias, quas Natura latè sejunxit, Prudentia inter se uniat. Omnes peculiare Consilium Madriti habent: ibi siquidem est Consilium Regni Castellae, Aragoniae, Lusitaniae, Italicum, Belgicum, & Indiarum, quibus unus aliquis praesidet. In iis in deliberationem veniunt negotia omnia seu justitiae, seu gratiae, quae ad unumquodque Regnum, seu Provinciam pertinent. Atque istae consultationes ad ipsum Regem perveniunt, qui illud tandem statuit, quod maximè expedire judicaverit, eà ratione, ut consilia veluti rotas sint, sua Majestas verò index; aut illa sint nervi optici per quos visuales species transmittuntur ad cerebrum; Rex verò instar sensus communis, qui illas discernit ac percipit, ferendo de iis iudicium. Rebus igitur Monarchiae sic constitutis, & suae Majestati praesentibus, tantà cum prudentiâ & quiete curantur

(a) Tac. l. 1. Ann. (b) *Audivit itaque omnis Israël iudicium, quod iudicasset Rex: & timuerunt Regem, videntes sapientiam Dei esse in eo ad faciendum iudicium.* 3. Reg. 3. 28. (c) *Constituere nobis Regem, ut iudicet nos, sicut & universae habent Nationes.* 1. Reg. 8. 5. (d) *Rex, qui sedet in solio iudicii dissipat omne malum intuitu suo,* Prov. 20. 8. (e) *Tibi derelictus est pauper: orphano tu eris adiutor.* Ps. 9. 14. (f) *Persequebar eos, & percutiebam, eruebamque de ore eorum.* 1. Reg. 17. 34. (g) *Quarite iudicium, subvenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam. Et venite, & arguite me, dicit Dominus: si fuerint peccata vestra, ut coccinum, quasi nix dealbuntur.* Isa. 1. 17.

tur singulæ, ut ab annis centum & ampliùs, à quo altiùs illa cœpit aſſurgere, vix ullus aliquis gravis error in ea acciderit, quod tamen in corpore tam vaſto, cujus partes tam diſſitæ ſunt inter ſe, proclive eſt fieri. Magis unita fuit Romanorum Monarchia, & pœnè quotidie graves in ea motus ac tumultus oriebantur: evidens ſanè argumentum, hanc noſtram fundamentis ſuis longè illi præſtare, & à Viris fidei magis probatæ, majoris item judicii ac prudentiæ gubernari.

§. Quamobrem cùm ſumma rerum ad Principem tandem derivanda ſit, decet omnino, ut non amore ſolùm, ſed œconomiâ, etiam Reipublicæ Pater ſit, neque ſatis eſſe ducat, ſi Conſiliarios habeat, & Miniſtros, qui rerum ſatagunt; ſed ſecretam prætereà earundem notitiam ſibi comparet, quâ ſe in omnibus dirigat; uti mercatores certo aliquo, & ſecreto libro, in quo commercia & negotiationes ſuas adnotant. Ejusmodi librum Auguſtus Imperator habuit, in quo (a) *opes publicæ continebantur quantum civium, ſociorumque in armis, quot claſſes, Regna, Provinciæ, tributa, & neceſſitates, ac largitiones, quæ cuncta ſuâ manu perſcripſerat.* Memoria experientiarum quaſi quoddam depositum eſt, ſed caducum & fragile, niſi à calamo juvetur qui illas in charta perennare faciat. Plurimum addiſcet, quiſquis ea, quæ rectè facta fuerint, quæ ſecùs, memoriæ juvandæ cauſâ, in libellum retulerit. Quam diligentiam ſi adhibere neglexerit Serenitas Veſtra, ad ſolum regium aliquando evecta, putaveritque nequaquam debere Majeſtatem regiam eò uſque ſeſe demittere, ſed ſufficere, ſi ſolâ ſuâ præſentiâ, non autem tantâ animi attentione Regnum moderetur, Miniſtrorum arbitrio illud permittendo, facile equidem mihi perſuadeo de optima conſtitutione, & ordine Monarchiæ hujus in conſiliis ſuis, & Tribunalibus fore, ut Serenitas Veſtra abſque graviore aliquo periculo dominationis ſuæ ſtadium decurſura ſit; verùm tamen nihil erit aliud, quam index ſolùm horologii, alienis rotulis agitatus, neque quicquam in ejus gubernatione elucebit eximium, & glorioſum; quemadmodum futurum eſſet, ſi (quod ſpero) Serenitas Veſtra Auguſtum imitata in certo aliquo libro, illas ipſas res adnotari fecerit quotannis, in quolibet Regno ſeparatim, adjectis etiam nuntioribus locis, quæ à militari præſidio cuſtodiantur: quos item Viros inſignes habeat, tam pro pacis, quàm belli muneribus, eorum qualitates, dotes, obſequia, aliaque ſimilia; notando inſuper memoriæ cauſa negotia majoris momenti, quem ea eventum fortita fuerint, quid actum in iis bene, quid erratum, & plura talia uſu obſervata, quæ ad ritè gubernandum poſſunt conducere. Ab hac cura & attentione proficiſcitur inſignis illa gubernationis harmonia in Societate JĒSU, quam tantoperè omnes admirantur, ſiquidem ad Ordinis totius Generalem tertio quoque anno particulares fiunt relationes de rebus omnibus, aut præcipuis certè, quæ acciderunt, unâ cum ſecretis perſonarum Catalogis: quia verò illæ ſenſim & cum tempore naturam, moresque mutant, quolibet triennio illi innovantur, præterquam quòd annis ſingulis ad eundem perſcribantur informationes quædam, non tam generales, ſed de iis ſolùm rebus, quas ipſum ſcire magis neceſſarium fuerit: quo fit, ut elèctiones plerumque bene eveniant, perſonarum capacitatem officiis aptando, non contra. Quod ſi Principes ejusmodi notas rerum perſonarumque haberent, non fallerentur toties in relationibus, conſultationibusque: meliùs regnandi artem condicerent, ne in omnibus à Miniſtris dependere foret opus: majori cura ac ſollicitudine hi ſervirent Principi, quippe qui ſcirent, omnia ad illius pervenire notitiam, & ab eo adnotari, adeòque nunquam committerentur tam graves defectus, ut nunc fieri videmus, dum tempori non curantur; quæ ad bellum, aut pacem ſunt neceſſaria. Virtus

(a) Tacit. lib. I. Annal.

denique metu ejusmodi catalogorum incrementum caperet, & vitia decreverent. Nec ullam confusionem parient summaria illæ relationes præsertim si aliæ fiant manu ipsiusmet Principis, aliæ per Ministros, qui principalia obeunt munera? aut Viros alios intelligentes, quibus tuto credi potest, quod sincerè & accuratè illas facturi sint. Quare si, ut Cicero dixit, (a) *Senatori necessarium est nosse Rempublicam, quid habeat militum, quid valeat ærario, quos socios illa habeat, quos amicos, quos stipendiarios, quâ quisque sit lege, conditione, fœdere, &c.* Senatori, inquam, qui non nisi exigua gubernationis pars est, quantò magis ista necessaria erunt Principi, cujus est ad universale bonum attendere? & si Philippus Macedoniæ Rex bis quotidie prælegi sibi voluit, articulos fœderis cum Romanis initi; cur dedignabitur Princeps in uno aliquo libro inspicere totum imperii sui corpus redactum in compendium, contemplando nimirum in illo, velut in tabula quadam geographica, omnes ac singulas partes quibus illud constat?

S Y M B O L U M LVIII.

E Præcipuis regnandi instrumentis honor, qui nisi ab honesto esset & laudabili, inventum politicum crederem. Firmamentum Imperiorum est. Nemo quisquam absque eo se suaque diu conservare poterit. Si is deesset Principi, deficeret virtutum custodia, famæ stimulus, & vinculum, quo amorem venerationemque sibi conciliat: (b) *Velle pecuniis excellere, tyrannicum est, honoribus vero, magis regium.* Nec minus subditis honor utilis est, quàm ipsi Principi, nam sine eo nullæ sufficerent leges ad coercendum populum, cum plerique comparati sic simus, ut non minùs infamiæ metus, ac pœnæ nos in officio contineat. Mox rueret

(a) Cicero. (b) Arist. l. 5. Pol. cap. 10.

ret ordo Reipublicæ ; nisi in existimatione essent obedientia fidelitas , integritas , & fides publica. Cupiditas gloriæ legum auctoritatem nutrit ac fovet , & ut illa potiatur , labori se dat , & virtutibus. Nec periculum levius illi imminet Reipublicæ , in qua subesse omnes cupiunt , quàm ei , in qua nemo non imperare desiderat. Regnum nimis abjectum & humile vi cedit , & obligationis suæ , qua Domino legitimo obstrictum est , facilè obliviscitur. Illud vero , quod altioris est animi , quodque honorem in pretio habet , labores , & pericula , suamet immò ipsius ruinam vilipendit , ut in obedientia & fide permaneat. Quæ bella , quas calamitates , quæ incendia expertus non est Burgundiæ Comitatus , ut suam erga Regem Catholicum obedientiam ac fidem tueretur ? nec tyrannis & barbara hostium crudelitas , nec infecta elementa , tametsi omnia adversus illam viderentur conspirasse , ejus constantiam frangere potuere. Fortunæ , Patria , & vita fidelibus illis subditis eripi poterunt , generosa fidelitas , & sincerus in Dominum legitimus amor adini nunquam potuit.

§. Adversus mala intestina illud solet esse remedium , ut honor omnis & existimatio quàm longissimè arceatur à populo ; qua Politica Chineses utuntur , quibus nullum nisi ab intimis visceribus periculum. Verùm in aliis Regnis , quæ invasionibus sunt exposita , existimatio & gloria subditorum omnino sunt necessaria , ut hostibus sese objicere audeant : ubi enim honor non est , nec animi fortitudo esse potest. Non magnus est Princeps , qui animis magnis non imperat , & generosis , nec absque iis timeri se unquam faciet , aut dominii sui fines dilatabit. Æstimatio gloriæ , quæ in subditis est , eosdem stimulat , ut & Principis honorem procurent : ex hujus enim amplitudine etiam illorum gloria dependet. Unica inanis honoris umbra in laboribus constantes , & fortes eos in periculis efficit. Qui thesauri sufficerent ad compensandum fortunas , quas prodigunt subditi , sanguinem , quem profundunt pro tuenda voluntate & arbitrio suorum Principum , nisi introducta fuisset moneta illa honoris publica , quâ quisque in sua opinione sibi ipse satisfacit ? Optimum fortunarum actionumque heroicarum pretium est , quod Principes reperire potuerunt , adeoque honoris æstimationem integram , quod fieri potest , si non ob Majestatem suam propriam , at certè propter emolumentum ingens , quod illa secum affert , conservari debent inter subditos , dissimulando penitus , aut leviter saltem castigando delicta illa , quæ tuendi honoris causa committuntur , & contra præmiis & testimoniis publicis actiones fortes , & generosas fovendo. Illud tamen advertant , admodum in subditis perniciosam esse inanem illam existimationem & gloriam , quæ sola hominum opinione , non solida virtute nititur : ex illa enim contentiones de prærogativa inter Ministros nasci solent cum jactura boni publici , & obsequii Principis , duella , injuriæ & homicidia ; ex his vero motus intestini , & seditiones. Nec cum illa stare potest obedientia , sed interdum Principis sanguine sese coinquinat : nam si semel subditus opinione sua propria , aut communi rumore persuasus , Tyrannum eum judicet , & morte dignum , facilè eam machinabitur , ut sese pro patria offerat , & nomen suum posteritati (a) consecret. Oportet ergo ut Princeps istam gloriæ superstitionem corrigat in subditis , ad veram & solidam eos incitando.

Nec indignum se Majestas reputet , si subditos honoret , & externos : honor enim iste Principum honori non magis derogat , quàm flammæ facis officiat , si se communicet aliis , easque incendat. Ob quam causam Ennius pietatem illius , qui erranti viam commonstrat , flammæ comparavit.

Rrr

(a)

(a) Itaque Monarchas , non ut sibi vendicent Monarchiam , invadunt ; sed ut famam & gloriam adipiscantur. Arist. l. 5. Polit. c. 10.

(a) *Homo, qui erranti comiter monstrat viam,
Quasi lumen de lumine accendat, facit.
Nihilominus ipsi lucet, cum illi accenderit.*

E qua comparatione illud Ciceronis manavit consilium, (b) *ut quicquid sine detrimento accommodari possit, id tribuatur, vel ignoto.* Ex utraque hac sententia præsens Emblemata desumptum est, fax incensa candelabro imposita, symbolum Divinitatis, & supremi Magistratus insigne, à qua lucem flammamque hauriunt aliæ, ad significandum, quàm sine detrimento flammæ honoris sui eundem Principis inter bene meritos dispertiant. Mutuatitium honorem habet, non proprium, quisquis eo destitui metuit, si honorem aliis habeat. Fontes scaturientes aquas affatim suppeditant, nec unquam decit, quod largiantur. Inexhausta est honoris dos in Principibus, quantumvis liberales ii sint: omnes enim eos venerantur ut depositarios solùm, qui honores, quos accipiunt, in alios dispertiri debent; non secus ac terra vaporibus suis aërem refrigerat, qui eos deinde convertit in rorem, qui terram vicissim foveat. Atque hoc mutuum honoris subsidium Principem inter & subditos etiam agnovit Rex Alphonsus sapiens, cum dixit (c) *que honrando al Rey honram à si mismos, e à la tierra, donde son, è fazen le altad conosciada, porque deben aver bien, e honra del. Eos, qui debito regem honore prosequuntur, se ipsos, patriamque suam honorare, claramque ac apertam ei fidelitatem præstare, è qua & gloria in ipsos, & utilitas redundet.* Ubi honor ille reciprocus est, ibi pax efflorescit ac bellum, & firmatur dominatio. Nec ulla in re magis suam Majestatem ostendit Princeps, quàm honorando. Quanto Naturæ corpora præstantiora sunt, tanto profusius virtutes ac dona sua impertiunt aliis. Fortunas largiri, humanæ liberalitatis dos est; honores dare, Dei proprium, eorumque qui ad Deum accedunt propius. In his generosis principiis ac regulis maximè instructam velim Serenitatem Vestram, atque ut singulari studio Nobilitatem veneretur, præcipuam Monarchiæ columnam.

(d) *Os Cavalleiros tende em muita estima,
Pois oom seu sangue intrepido, & fervente
Estenden não somente à ley de cima,
Mas inda vosso imperio preeminente.*

*Magni nobilibus, Princeps! debentur honores,
Intrepidus quorum sanguis, mensque inscia vincet
Imperii fines simul, æternasque propagat,
Quas Deus ipse tulit, leges.*

Audiat Serenitas vestra ea de re gloriosum Antecessorem Regem Alphonsum Sapientem, qui Successores suos optimis monitis instruens, sic loquitur: (e) *Otrofi deben amar e honrar à los ricos Omes, porque son nobleza, e honra de sus Cortes; e de sus Reiros, e mar, e honrar deben los Caballeros, porque son guarda, e amparamiento de la tierra Ca non se deben recelar de recibir nuerte per guardarla, e acrecentarla. Eos quoque, qui amplis abundant facultatibus, benevolentiam complectantur; horum quippe opibus aulæ, regni que splendor atque gloria sustentatur. Nobiles præterea, ac claro prognatos*

(a) Ennius. (b) Cicero. (b) Lib. 17. tt. 13. cap. 2. (d) Cam. Lus. can. 10. (e) L. 17. tt. 13. d. p. 2.

tos genere tanquam firmissimum reipublicæ fulcrum ac præsidium affectu omni & amore prosequantur, quorum nempe proprium est, vel morte, si opus sit, contempta, & tueri patriam, & augere.

§. Obsequia sine præmio languescunt, cum ipso vigent & regnum efficiunt gloriosum: nam sub ingrato Rege nil magnum geritur, nec ulla heroica exempla transmittuntur ad posteros. (a) Vix ullum aliud egregium facinus effecere tres illi fortissimi milites, qui per medios hostium cuneos aquam de cisterna attulerant, eò quòd David eos remuneratus non fuerit. Princeps, qui familiæ alicujus honorat merita, vinculo perpetuo eam sibi obstringit, & jus quoddam ad illius obsequia adipiscitur. Nec minùs ad agendum fortiter Viros nobiles impellunt ea, quæ à Majoribus eorum gesta fuere; uti & honores, quos acceperunt à Regibus, quam ii, quos adhuc sperant. Atque isthæc consideratio movit Serenitatis Vestræ Antecessores, ut præstantiora quædam illustriorum familiarum Hispaniæ obsequia æternis honoribus voluerint prosequi. (b) Sic Rex Joannes Secundus remuneratus est ea, quæ Comites Ribadei præstiterant, quibus ideo perpetua lege dabatur ad mensam Regis accumbere, vestisque qua Reges die Epiphaniæ Domini sacro uterentur. (c) Eundem honorem Rex Catholicus Marchionibus Gaditanis habuit, jussitque eos donari veste, qua vestirentur Reges sexto Idus Septembris, Virginis Matris natali Die. Marchionibus item de Moya, quibus dari præcipit craterem, è quo S. Luciæ festo Reges biberent. Comitibus denique Rocensibus ex familia de Vera, quibus permissum, ut quotquot ex illo sanguine descenderent, quotannis homines triginta à tributis possent immunes reddere: cumque ipse Rex Ferdinandus Galliarum (d) Regem Savonæ conveniret, magnum Ducem Gonsalvum cænæ adhibuit; ad cujus etiam domum divertit, cum Neapolim aliquando ingrederetur. Quid igitur mirum, si unum aliquod Regnum atque adeò universa Hispania armorum suorum felicitatem, & gloriam illi debebat, de quo dici meritò poterat, quod dixit Tacitus de alio quodam forti ac strenuo Duce: (e) *Illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consiliis gesta, quæ prosperè ceciderint, testabatur Maroboduus.* Fortitudo, & prudentia unius solius Ministri fundamentum esse solet, & exaltatio alicujus Monarchiæ. Ea quæ in America assurrexit, Hermanno Cortesio, & Pizaris debetur. Fortitudo & industria singularis Marchionis Aytonæ, mortua serenissima Infante Isabella, Status Belgicos quietos tenuit. Instrumenta præcipua conservati apud Austriacos Imperii, uti & securitatis, quâ Italia diu fruita est: suere præsentibus aliqui Ministri, quorum maxima præmia stimuli instar erunt; & scintillæ ad excitandam gloriosam æmulationem in aliis. Paucorum remuneratione multa alia mercari licet obsequia. Generosa usura est, quâ ditescunt Principes, augment Status suos, & securos reddunt. Floret Imperium Otomannicum, quod fortitudinem decoraret præmiis, & altius evehat, in quocunque illa emicuerit. Fabrica Monarchiæ Hispanicæ ad tantum pervenit fastigium, quia Rex Ferdinandus Catholicus, ac post eum Carolus Quintus, & Rex Philippus Secundus aptare formareque noverrant lapides ad illius amplitudinem magis idoneos. Queruntur de hoc nostro sæculo Principes, sterile illud esse istiusmodi Virorum, nec advertunt tamen, id ideo fieri, quia ipsi aut eos non quærunt, aut si reperiant, honoribus atque officiis illustriores non reddunt; sed eos solum ad gradus altiores evehunt, qui circum ipsos versantur, aut vivunt, qua in re plus casus potest quàm electio. Semper natura insignes aliquos Heroës procreat, non iis tamen semper utuntur Principes. Quot præstantia ingenia, quot generosiores animi nascuntur moriunturque obscuri & in-

(a) 2. Regum 13. (b) Mar. Hist. Hisp. lib. 21. cap. 6. (c) Idem lib. 25. cap. 4. (d) Idem lib. 29. cap. 9. (e) Tac. lib. 3. Annal.

cogniti, qui si adhibiti fuissent ad munera, toti orbi fuissent admirationi. Oflatus in Sacellanatu Ecclesiæ S. Ludovici, quæ Romæ est, vitam clausisset inglorius, neque tam eximia Regno Franciæ præstitisset obsequia, nisi Rex Henricus Quartus magnæ illius indolis probè conscius, eum Cardinalitia dignum purpura proposuisset summo Pontifici. Si præstanti ingenio Virum Princeps inter vulgus sinat delitescere, vivet morieturque obscurus tanquam è plebe aliquis, nec quicquam magnum efficiet. Christus (a) unà cum tribus Discipulis in montem Thabor conscenderat, relictis cum turba aliis, & ecce vel à solo illo speciali Domini favore exclusi, experti fuere fidem suam sic intepuisse, ut energumenum quendam curare nullo modo (b) possent. Non crescunt neque florent ingenia, nisi favor ea excoiat, aut irriget. Ille igitur Princeps, qui honorum sparferit semina, magnos insignesque Ministros colliget: at tempori eos seminare oportet, atque ad occasionem paratos habere, & in promptu; in illa enim difficulter reperiri possunt. Qua de re minùs solent esse solliciti Principis, dum in pace & tranquillitate ætatem degunt, existimando nimirum, operam illorum nequaquam sibi fore necessariam.

§. Nec solos Nobiles & Ministros insigniores honorare debent Principes, sed alios etiam subditos: id quod in legibus suis prudenter monuit Rex Alphonfus Sapiens, cum dixit: (c) *E aun deben honrar à los Maestros de los grandes saberes Ca por ellos se fazen muchos de Omes buenos, e por cuyo consejo se mantienen, e se enderezan muchas vegadas los Reynos; e los grandes Senhores Ca asi, como dixeron los Sabios antiguos, la Sabiduria de los derechos es otra manera de Cavalleria, con que se quebrantan los atrevimientos, e se enderezan los tuertos. E aun deben amar, e honrar à los Ciudadanos, porque ellos son como tesoreros, e raiz de los Reinos. E esto mismo deben fazer à los Mercaderes, que traen de otras partes à sus Sennorios las cosas, que son y menester. E amar, e amparar deben otrosi a los Menestrales, i à los Labradores, porque de sus menesteres, & de sus labranzas se ayudan; e se gobiernan los Reyes, e todos los otros de sus Sennorios, e ninguno puede sin ellos bivar. E otrosi todos estos sobredichos, e cada uno en su estado debe amar, e honrar al Rey, e al Reyno, e guardar, e acrecentar sus derechos, e servirle cada uno en la manera, que debe, como à su Semor natural que se cabeza, e vida, e mantenimiento dellos. E quando el Rey esto ficiere non su pueblo, avra abondo en su Reyno, e serà rico por ello, e ayudarse à de los bienes, que y fueren, quando los uviere menester, e fera tenido per de buen seso; e amarlo, an todos communalmente, e serà tenido tambien de los estrannos, como de les suyos. Honorem præterea non vulgarem artium ac scientiarum Magistris habeant. Horum namque industria eos reipublicæ viros parit, quorum consilio regna ipsa, ac Principes feliciter sæpe reguntur. Furis enim peritia, ut antiqui dictabant, aliud quodpiam militiae genus est, quo iniquorum frangitur audacia, injuriæque ab insontibus propulsantur. Civibus quoque amorem Rex debet, & benevolentiam, quandoquidem velut radix quædam sunt reipublicæ, thesaurique publici custodes; Mercatoribus, qui ea, quorum intra regni ipsius limites est penuria, è distitis regionibus illuc convehunt; opificibus demùm, atque agricolis, quorum labore & artibus neque reges, neque cæteri regnorum incolæ carere ulla ratione possunt. Vicissim porro ii, quos diximus, omnes pro statùs quisque sui ac gradùs conditione amare, regem, patriamque ejusdem proferre ac augere jura, eidemque quâ possunt ope & obsequio debent subvenire, tanquam domino videlicet à natura ipsa constituto, imò vitæ capiti, ac unico præsidio suo. Quod si talem sese adversus populum Rex exhibuerit, & rebus regnum abundabit omnibus, & ipse subditorum opibus non minùs, quam propriis dives erit ac locuples, eorum videlicet facultatibus, quando-*

(a) Nam Domino in monte demorante, & ipsis cum turbis residentibus quidam tepor eorum fidem retardaverat. Hilar. cap. 1. sup. Matth. (b) Obtuli eum Discipulis & non potuerunt curare eum. Matt. 17. 15. (c) L. 3. tt. 30. p. 2.

docunque res tulerit, prompte adjuvandus; sapientis præterea nomen, amoremque publicum ac affectum omnium consequetur, atque exteris non minus quàm suis erit formidandus.

§. In largiendis honoribus magna attentione uti oportet Principem, considerandum videlicet tempus, ponderandæ personarum dotes, ut nec supra merita illi sint, nec infra: honores enim discernunt dignitatum gradus non secus, ac vis interior adamantium pretium & valorem variat. Si omnes fuerint æquales, peribit in omnibus existimatio, Tyrannidis genus quoddam est, non remunerari bene meritos, & quod vel maximè plebem adversus Principem concitat. Valde perturbatur Respublica, ubi honores malè dispertiti fuerint. Impares merito notam accipienti pariunt, offensam promerentibus. Remuneratur unus, offenduntur plurimi. Æqualibus impertire omnes, est præmiari neminem. Cum æqualitate non crescit virtus, nec quicquam eximium audet fortitudo quæ non singulare aliquod sperat præmium. Statua uni erecta multos efficit gloriosos, qui pro ea obtinenda decertarunt. Honor uni alicui Ministro bene merito exhibitus, eidem calcar est, respiratio aliis, obedientia Populo.

§. Tametsi verò nulla res magis firmet, atque illustret Principem, ac honorum largitio, cavendum tamen diligenter, ne eos in quempiam conferat, qui dignitati ipsius sunt proprii, eumque discernunt ab aliis: illi enim flammæ minimè similes sunt, quæ cum in aliam transit materiam, in sua tamen integra permanet, quin omnes ii, quos in alios contulerit, in ipso lucere desinent, & manebit Majestas obscura, nec quisquam eosdem posthac sperabit nisi ab eo, quem in ejusmodi honoribus constitutum viderit. Etiam in Livia matre sua admittere noluit Tiberius peculiaria honorum signa, quæ Senatus ei parabat: (a) *Anxius enim invidia, & muliebri fastigium in diminutionem sui accipiens, ne licetorem quidem ei decerni passus est.* Quin & cæremoniæ, quas casus introduxit, aut adulatio, & jam Principis sunt propriæ, cum aliis communes esse non debent: etsi enim inanes & vanæ sint, venerationi tamen Majestatis limites definiant. Ægerrimè tulit Tiberius easdem pro Nerone & Druso preces publicas & supplicationes fieri, quæ pro ipso factæ fuerant, tametsi filii ipsius essent, & in Imperio (b) Successores. *Vanescit Principum honor, si promiscuis adulationibus vulgatur.* Aliquando tamen, cum Ministri absente Principe personam ejusdem sustinent, communicari iis poterunt istiusmodi honores, & cæremoniæ, quæ Principi deberentur, si præsens esset; uti cum Pro-Regibus, & supremis Tribunalibus fieri assolet, perinde atque in stellis, quæ sole absente lucent, præsentem non item: tunc enim illa honorum signa Dignitatem regiam respiciunt, repræsentatam in Ministris, qui effigies quædam sunt Majestatis, & supremæ potestatis reflexio.

SYMBOLUM LIX.

NATURA provida rerum omnium administratrix Provincias distinxit inter se, & sepsit, nunc montibus tanquam altissimis mœnibus, nunc interfusis amnibus & fluviis, nunc interjectis tumidis Oceani fluctibus, ut ambitioni humanæ obstacula poneret. Ad eundem etiam finem diversa constituit climata, naturas, linguas & mores, ut in tanta Nationum diversitate unaquæque magis sese uniret ad sui conservationem, nec potentiæ & tyrannidi Exterorum tam facilè cederet. Verùm propugnacula illa naturalium limitum sufficere minimè potuerunt,

S s s

ne

(a) Tacit. lib. 1. Annal. (b) Mar. Hist. Hisp. lib. 8. cap. 10.

ne insatiabilis dominandi cupiditas ea perrumperet : tanta enim tamque potens est humani cordis ambitio, ut quinque terræ zonas nimis etiam angustas existimet. Alexander Magnus illachrymassè fertur, quod plures sibi mundos sùjicere non posset. Fortunæ, & vitæ hujus bona, imò vita ipsa non obstante naturali eam prorogandi inclinatione, contemnuntur præ exiguo regnandi spatio. Humeja Regnum Cordubæ parabat occupare, cumque illum amici monerent de periculo, (a) *Hodie inquit, Regem dicite, cras perimite.* Nulla in hominibus passio cœca ma-

gis est & periculosa, ac ista. Multos illa vita pariter & statibus, quos dilatare volebant, exiit. Princeps quidam Tartarus poculo utebatur; cui insculptum caput Mascoviæ Principis, qui dum illi sceptrum eripere voluit, suum non tantum, sed & vitam perdidit, in ipso verò calicis labro hæc inscriptio legebatur:

Hic aliena appetendo, amisit propria.

Idem ferè Regi Sanctio accidit, eò quòd fratres suos regnis exspoliare conatus fuisset, quæ Rex Ferdinandus parens inter eos diviserat. Periculum subit ambitio, si brachium extra regnum suum porrigat: haud secus ac testudo, ubi caput extra concham exierit, discrimini sese (b) objicit. Et tametsi *sua retinere, privatæ domus; de alienis certare, regiam laudem esse*, Rex Tridathes diceret; illud tamen tunc solum locum habet, quando ratio & prudentia id suadent, neque aliud potentiæ Tribunal, quàm armorum superest. Enimverò qui injustè alteri statum suum eripit, occasionem præbet & jus, ut suomet quoque privetur ab aliis. (c) *Suam Princeps Fortunam in consilio habeat, cum dealiena de liberat.* Ea de causâ Rudolphum Primum Imperatorem dicere solitum accepimus *Satius esse, bene regere quam*

(a) Mar. Hist. Hisp. lib. 8. cap. 10. (b) *Testudinem sibi collecta in suum tegmen est, tutam ad omnes ictus esse, ubi exierit partes aliquas, quodcunque nudavit, obnoxium atque infirmum habere.* Tacit. lib. 15. Annal. (c) Curtius.

quam dilatare Imperium. Quod consilium si secutus fuisset Rex Alphonfus Sapiens (a) nunquam se Imperii cupiditate abripi passus fuisset, cum tam presenti Regni sui periculo, ut in eo verissima fuerit illa Regis Alphonfi Neapolitani sententia, hostes, lusoribus comparantis, qui vana lucrandi spe decepti, perdunt ea etiam, quæ possident. Statum suum tueri, obligationis est; alienum acquirere, meri arbitrii. Ambitio fallax ad nova & ancipitia multos (b) impellit. Quo quis potitur pluribus, eò plura desiderat. *Vetus ac jam pridem insita mortalibus potentie cupido cum Imperii magnitudine adolescit,* & incrementum sumit. Opportunitas occasionum, mediiorumque facilitas oculos rapiunt, & animos Principum, ut ne videant quidem, non omnia quæ obtineri possunt, esse appetenda. Mentis generositas ad rationis & prudentiæ normam regulari debet. Non ille se meliustuetur, qui plura possidet; sed is, qui plura jura possidet. Potentia nimia æmulationem & invidiam concitat, augetque pericula: adversus potentiorum enim omnes in fœdera cœunt, & arma sumunt; uti fecere Hispaniæ Reges contra Alphonsum Tertium, cujus prosperitas & amplitudo iis suspecta erat. Quæ causa est, cur magis expediat potentiam bene habere constitutam, quàm eandem exercere: neque enim in acquirendo minus periculi est, quàm postquam acquisitum aliquid fuerit. Si hostes exteri defuerint, ipsa rerum affluentia enervat corpora; ut experta quondam fuit Romana Respublica, (c) *quæ ab exiguis profecta initiis, eo creverat, ut jam magnitudine laboraret sua;* (d) quòd cum Augustus antè prævidisset, *addiderat consilium cœercendi intra terminos Imperii,* quod Adrianus Imperator postea effectum dedit. (e) *Imponat Princeps felicitati suæ frenos, facilius reget.* Evehere & dilatare Monarchias haud admodum difficile est injustitiæ & tyrannidi, si violentiâ armatæ fuerint. Difficultas in conservatione est posita, (f) *facilius quippe est quædam vincere: quam tenere:* in armis enim plerumque casus locum habet; in gubernatione verò consilium dominatur. (g) *Fortunam magnam citius invenias, quam retineas.* Ultrò illa aderit, non advocata à merito aut diligentia; at sine prudentia singulari conservari non potest.

Nec minor est virtus, quam quærere parta tueri.

Cujus rei Rex Alphonfus Sapiens hanc causam adfert (b) *Porque la guardia avviene por sefo, e la ganancia por aventura. Tueri enim sua sapientiæ est, occupare aliena fortunæ. Fortunam tuam pressis manibus tene, lubrica est.* (i) Erinaceum reperire (unde hoc desumpsi Symbolum) perquam facile est; ad detinendum verò consilio opus, ut nimirum manum sic applices, ut demittat paulatim aculeatas suas setas, quas dum fursum erigit, legionem millium sarissis undique cinctæ similis videtur.

- - - (k) *Fert omnia secum,
Se pharetra, sese jaculo, sese utitur urcu.*

Vix à Provinciis Belgicis Hispanorum arma clara fuerant Joannis Austriaci tempore, cum illa Rebellium sese in apertum prodiderunt. Regi Franciæ facile fuit Lotharingiæ Ducatum contra jus fasque occupare; at eundem nunc tueri, res multarum est sumptuum, & periculis plena, ita ut manum armatam subducere nunquam audeat. Et causæ, quæ ad acquirendum concurrunt, non semper ad conservandum præsto sunt. Quòd si tamen semel in dominatu præscriptum fuerit: ipsum tempus

(a) Mar. Hist. Hisp. lib. 13. cap. 10. (b) *Quibus nova, & ancipitia præcolere, avida, & plerumque fallax ambitio est.* Tac. lib. 4. Annal. (c) Liv. lib. v. (d) Tac. lib. 1. Ann. (e) Curtius. (f) Idem. (g) Publ. (h) L. 3. tt. 3. cap. 2. (i) Curtius. (k) Claud.

illum sustentat. Quo fit, ut unus aliquis facilè interdum gubernet Imperium: quod non nisi magna cum difficultate multi Principes erexerunt.

§. Quare cùm præcipuum Principis officium sit, suos Status conservare, adjiciam hic ea media, quibus id fieri possit, sive successione, aut electione, aut armis acquisiti illi fuerint. Tres solùm causas generales præmitto, quæ ad acquirendum, & conservandum solent concurrere; & sunt istæ: Deus, si eum Religione & justitia servemus propitium: Occasio; cùm causarum concursus ad altiorum fortunam viam aperit. Prudentia, quando aut accerere occasiones, aut sponte natis recte uti quis novit, Alia instrumenta sunt cum scientia conservandi communia: ejusmodi sunt animus generosus, & applicatio Principis; consilium, prudentia, existimatio, cultus, & in ipsum amor: dignitas Coronæ, armorum vis; unitas religionis; administratio justitiæ, legum auctoritas: distributio præmiorum; severitas castigationis. Magistratus integritas; electio bona Ministrorum; privilegiorum, & consuetudinum conservatio; modestia Nobilitatis; frequentia populi, monetæ puritas; mercimoniorum, & bonarum artium incrementum; concordia, ubertas, & ærariorum opulentia.

§. His artibus conservantur Status, & tametsi in omnibus sedula attentione fit opus; ii tamen, qui successione hereditaria à parentibus derivantur in filios, tantam non desiderant. Cùm enim dominatio, & obedientia jam quasi in naturam transierint, non amplius meminerunt Subditi, Coronam ab institutione esse, non verò proprietariam. Nemo cultum & venerationem ei denegare audeat, quem mox ab ipso suo ortu Dominum agnovit. Omnes à successore vindictam metunt & pœnam, si quid in eum, qui cum Imperio præest, commiserint. Defectus ipsius facilè ferunt, & tolerant subditi. Ipse negotiorum fluxus (qui longo jam usu & experientia alveum reperit) securum eum reddit, licet ad gubernandum minùs idoneus sit, modò naturam habeat docilem, quæ in omnibus rectè agere studeat, & bonos sciat legere Ministros, aut certè hos tales ei casus obtulerit.

§. In iis verò Statibus, qui jure hereditario per lineam transversam, aut per matrimonium eidem obveniunt, majori etiam cura ac solertia opus est, sub prima gubernationis initia præsertim, quo in genere non leve periculum experiri solent Successores, qui nimio cum zelo, aut cupidine gloriæ minùs prudente Antecessorum suorum actionibus, & institutis sese opponunt, statum præteritum innovando absque prudentia debita & moderatione, etiam tum, cùm de emendando agitur. Nam Platonis sententia, qui mutationes omnes ait esse periculosas, nisi de malis sint, locum habere non videtur in illa gubernatione, in qua magna quidem sunt pericula, mutationes tamen sensim fiunt ad imitationem Naturæ, quæ non confestim ab uno extremo transit ad aliud, sed inter asperitatem hyberni frigoris, & æstivos calores temperamentum veris, & Autumnii interjicit. (a) *Anceps, & operosa nimis est mutatio, quæ subito, & cum quadam violentia suscipitur; facilior autem, quæ sensim, & paulatim decinando fit.* Navigationis tempore periculosum est mutare vela ob ventum contrarium, eò quòd repenti ab unò navis latere in aliud convertenda sint. Eapropter valde expedit, ut Princeps sub Imperii initium, quantum fieri potest, sequatur normam gubernationis præteritæ, dando operam, ut paulatim ad meliorem reducat formam tali cum suavitate & moderatione, ut populus aliò se delatum antè videat, quàm animadvertat, quibus gradibus effectum id fuerit. Tiberius ad Imperium evectus, (b) *populum per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere.* & ludos publicos, ab Augusto introductos, abrogare. Paucos menses Imperium Galba tenuit, quia mox sub prima ejus initia castigare cœpit delicta, & donationibus modum ponere, nec permittere voluit licenti-

(a) Arist. lib. 6. Polit. (b) Tacit. lib. 1. Annal.

tias illas, & insolentias, quibus Neronis tempore sic Romanus assueverat populus, (b) *ut haud minus vitia Principum amarent, quàm olim virtutes venerarentur.* Idem Pertinaci Imperatori accidit, cum laxatam sub Commodò disciplinam militarem ad pristinos mores reducere cuperet. In eundem errorem lapsus etiam fuit Rex Franciæ Ludovicus Undecimus, qui mox à susceptis regni gubernaculis in præcipuos Proceres severiorem justitiam exercuit. Quare cum rigor nimius Principatûs inveterati vitium sit, novi contrâ virtus debet esse benignitas.

(b) *Nil pudet assuetos sceptris, mitissima fors est
Regenorum sub Rege novo.*

Tempore opus est ad rectè disponendam gubernationem, neque enim minus negotii est Republicam emendare, quam ab initio constituere. (c) Eam ob rem excusavit se David, quòd ob proditoriè illatam Abnero necem, de Joabo pœnas non sumeret dicîtans Regem se esse adhuc delicatum, & recens unctum; veritus scilicet ne dominatum suum rigore nimio exosum (d) redderet. Non semetipsum perdidisset Roboamus, si istud habuisset præ oculis, cum malo usus consilio, populo rigoris parterni moderationem petenti hunc in modum respondit: (e) *Pater meus aggravavit jugum vestrum; ego autem addam jugo vestro: pater meus cecidit vos flagellis; ego autem cædam vos scorpionibus.*

Nihil in gubernationis primordiis tanti refert, ac gloriosis quibusdam facinoribus auctoritatem sibi conciliare: nam semel parta non facilè iterum deperditur. Ideò Domitius Corbulo missus in Armeniam tantoperè laborabat, (f) *ut famæ inseruiret, quæ in novis cæptis validissima est.* (g) Idem etiam Agricola fecit, cum Armeniam regeret: (h) *non ignarus instandum famæ, & prout prima cessissent, fore universa.*

Periculosa semper est comparatio gubernationem præteritam inter & præsentem instituta à populo, si non eandem in hac, atque in illa prosperitatem reperiatur, aut in Successore non videatur eam humanitatem, eas bonas dotes & ornamenta animi, quibus Antecessor floruerat. Curet itaque, quoad fieri potest, ne tempus à tempore nimium discrepet; sed ut una eademque videatur manus, quæ habenas moderatur. Quod si Princeps actiones suas sic instituere aut non possit, aut nesciat: ut æquè ac priores placeant subditis, minimum eas fugiat occasiones, in quibus fieri possit comparatio. Quæ causa erat, cur Tiberius, homo severus & melancholicus, (i) spectaculis publicis abstineret, *tristitia scilicet ingenii, & metu comparationis, quia Augustus comiter interfuisset.* Quare simul atque Princeps ad gubernacula sedere cœperit, inquirat oportet, quæ tempore gubernationis præteritæ in odio & reprehensione fuerint, ne in eundem fortè lapidem offendat. Atque ex hac ipsa regula Nero ad Imperium evectus hortatu eorum, quorum consilio utebatur, (k) *formam futuri Principatus præscripsit, ea maxime declinans, quorum recens flagrabat invidia.*

§. Porrò illud etiam conetur Princeps, ut actiones suas moribus Patriæ, & institutis Majorum accommodet: nam & virtutes novas Successoris, quæ in Antecessore, aut Provincia aliàs visæ non fuerunt, in vitiis numerat populus, & detestatur. Parthi Vononem suavioribus Romæ (ubi obsidis loco fuerat, imbutum

T t t

110-

(a) Tacit. lib. 1. Annal. (b) Lucan. (c) Arist. l. 4. polit. cap. 1. (d) *Ego autem adhuc delicatus, & unctus Rex.* 2. Reg. 3. 39. (e) 3. Reg. 12. 14. (f) Tac. l. 13. Annal. (g) idem in vita Agric. (h) Idem lib. 1. Annal. (i) Tacit. lib. Annal. (k) Idem lib. 13. Annal.

moribus Regem posebant : (a) *sed prompti aditus, obvia comitas, ignotæ Partibus virtutes, nova vitia* ; & quia ipsorum majoribus aliena, perinde odium pravis, & honestis. Indignè nimirum ferebat populus, quòd nec venandi studio caperetur, nec equorum cura, ut Antecessores solebant ; contra ac Nero, qui (b) *primà ab infantia instituta, & cultum Armentorum amulatus, venatu, epulis, & quæ alia barbari celebrant, proceres plebemque juxtà devinxerat.* Et si novitates istæ in ipsamet Principis persona id efficiunt, quantò magis, si circa mores, & consuetudines ipsius populi aliqua fiat immutatio ? Si tamen correctione aliqua opus fuerit, moderatione tali utendum erit, ut Princeps nec severus nimium, nec remissus videatur. Quamvis, quando magna fuit Antecessoris negligentia, populusque remedium expetit, Successoris gnavitas ac diligentia gratissima accidat ; uti primis annis susceptæ à gloriosissimo patre Serenitatis vestræ, Rege nostro, gubernationis experientia compertum fuit.

§. Regnum sic ordiri, ut offensas proprias quis condonet, & castiget alienas, hæc demum generosa justitia est, quæ magnam Principibus auctoritatem, & omnium voluntatum studia conciliat : siquidem (c) *novum Imperium inchoantibus utilis clementiæ fama* ; ut Vespasianus ac Titus, ambo Imperatores, Carolus item Septimus Franciæ Rex, experti sunt. Quæ perpendens Witiza Rex sustulit exilii pœnam, qua Pater ejus quosdam multaverat, jussitque lites eorum ac causas in ignem conjici, ut nimirum hac ratione capitis sui Coronam magis securam redderet.

§. Tametsi verò artes istæ apprime utiles sint, præcipua tamen in eo est posita, ut amorem & obedientiam subditorum sibi Princeps conciliet. Qua in re insignes excelluerunt duo Aragoniæ Reges : (d) unus fuit Alphonus Primus, quando pro uxore sua Utraca regnaturus in Castellam profectus, comem & benignum sese omnibus exhibuit. Ipse causas pro tribunali cognoscens jus dicebat, administrabat justitiam, viduas & pupillos à potentiorum vi injuriæque protegebat, succurrebat egenis. Optimates pro suis quemque meritis colebat, virtutem excitabat præmiis, Republicam bonis omnibus ornare, atque ubertate & populi frequentia augere studebat ; ob quæ amari ab omnibus meruit. Alter fuit Rex Alphonus Quintus, qui Regni Neapolitani subditos mirè sibi devinxit attentione & prudentia in negotiis : præmio & castigatione ; liberalitate, humanitate & promptitudine audientiam largiendi. Tam boni publici privati que amans, tam ad genium moresque Regni istius formatus, ut non Princeps extraneus videretur, sed naturalis. Reges isti, utpote præsentis, facilius longè subditorum animos & voluntates occupare potuere ; in absentibus verò Principibus, qui aliis in Provinciis aulas suas habent, id difficilius est : nam fidelitas longa illa distantia si non refrigescit omnino, at intepescit saltem, nec in ardore suo conservari aliter poterit, quam gubernatione optimè instituta, procurando nimirum, ut non nisi optimi eligantur Ministri, & severè animadvertendo in eorum delicta, ea cumprimis, quæ contra Justitiam, Honores, & Fortunas aliorum ipsi commiserint. Illud enim solum solatium restat absentibus subditis, (e) *laudatorum Principum usum ex æquo esse, quamvis procul agentibus sævos proximis ingruere.* Verùm quia ejusmodi Regna ferè semper novitates amant, & mutationes, atque à Principe præsentis gubernari malunt, quam ab aliis, oportet ut confidentia, quam de illis habuerit Princeps, armata sit, & adversus casus omnes munita, iis adhibitis mediis, quæ necessaria esse dicemus pro tuendis Regnis armorum vi acquisitis.

§. Im-

(a) Tacit. lib. 2. Annal. (b) Idem lib. 2. Annal. (c) Idem lib. 4. Histor. (d) Mar. Hist. Hist. l. 10. c. 8. (e) Tacit. l. 4. Hist.

§. Imperia electiva, quæ gratia largita est, eadem quoque gratia conservat, licet hæc rarò diuturna sit. Etsi enim omnia nova Imperia cum applausu suscipiant, in hoc tamen facilis lapsus est, & subitus. In illa ipsa acclamatione, qua Saul unctus fuit in Regem, diffidere ei cœpit populus, eumque (a) spernere, tametsi à Deo ipsomet illius esset electio. Verùm non desunt artes, quibus electus conceptam de se opinionem tueri potest, dando nimirum operam, ut insignes illas virtutes ac dotes, quæ coronâ dignum eum effecere, porrò conservet; solent namque homines cum Fortuna secunda mores etiam suos immutare. Tiberium (b) egregium vita famaque Historiæ memorant; quoad privatus vel in imperiis sub Augusto fuit. Similiter Galba major privato visus, dum privatus fuit. (c) Comis humanusque sit erga omnes, Gratus, & liberalis in eos, quorum suffragiis electus est; benignus in eos etiam, quos contradictores habuit, amans boni publici, & studiosus conservandorum privilegiorum Regni, & consuetudinum. Provinciæ Proceres in consilium advocet, occupando eos in officiis, & muneribus publicis, nec facile externos admittat, neque largam nimis potestatem cognatis & amicis concedat. Familiam suam fervet modestam; Majestatem severitate, Justitiam clementia temperet. Regnum sic moderetur, quasi hæreditate partum, quod ad posteros transmittere debeat, non tanquam electivum, omnes omnino ex eo fructus, dum imperat ad extremum usque colligendo, unde Poëta quidam queritur:

(d) *Non parcat populis Regnum breve.*

Per enim difficile est, temperare fecilitati, quâ te non putes diu usurum.

§. Oportet præterea Principem esse pacificum, non alienorum invasorem: nam Regna electiva eum habere metuunt Dominum, cui animus est ad subjugandos alios; amant verò eum, qui de sua conservatione magis est sollicitus, (ut in Polonia fieri videmus) quippe quibus minimè latet, Regna omnia in primis initiis suis fuisset electiva, postea cupiditate dilatandi suos fines sensim perdidisset libertatem, quam eripere aliis volebant, novas sibi Provincias subjiciendo. Neque enim fieri potest, ut inter tot electionis casus & pericula diu firma consistat multorum Statuum amplitudo, & ea ipsa arina, quibus debellantur, eos reducant ad Monarchiam hæreditariam. Quam causam Galba dedit, cur Imperium suo tempore in Rempublicam commutatum (e) fuerit.

§. Regna electiva libertatem amant, adeoque absque hac gubernari non debent, semperque danda opera, ut Princeps à parte stet electionis, in ea siquidem libratam quasi tenent suam libertatem, & si animadversum in Principe fuerit, quòd coronam ad successorem reducere cogitet, ea privabitur.

§. In iis verò Statibus, qui armorum vi comparantur, plus difficultatis in acquirendo experitur violentia, quàm in conservando; sunt enim velut equi non dum domiti, quibuscum præcipuus labor est, ut sessorem admittant, postea oneri & ferro lubentes cedunt. Timor & adulatio viam sternunt dominationi; nempe (f) prima dominandi spes in arduo, ubi ingressus fuerit, adsunt studia & Ministri. Verum tamen, cum illa voluntatum studia plerumque ficta sint, facilè sese ostendunt contraria, ubi possunt, ideoque bonis artibus ea fovenda & nutrienda in principio præsertim, quando exactionibus primis de gubernatione futura iudicium fit; uti

T t t 2

Vi-

(a) Num salvare nos poterit iste? & despexerunt eum, & non attulerunt ei munera. 1. Reg. 10. 27. (b) Tacit. lib. 4. Hist. (c) Idem lib. 1. Hist. (d) Staius. (e) Tacit. lib. 2. Hist. (f) Si immensum Imperii corpus stare, ac liberari sine rectore possit, dignus eram, à quo Respublica inciperet. Tacit. lib. Hist. (g) Tacit. l. 4. Annal.

Vitellio accidit ob Dolabellæ mortem, invisio omnibus & (a) odiofo. Et tamen Piffo dixerit, (b) *neminem unquam Imperium flagitio quæfitum bonis artibus exercuiffe*, fcimus tamen, fic Regem Sanctium dubium Regni bello parti jus paullatim ftabiliviffe. Principes, qui ea, quæ vi occupaverant, eâdem vi tueri conati funt, mox periçre. Peflima ifta ratio Status omnes ferè Tyrannos peflundedit, & fi quis aliquamdiu fubftitit, id ideò factum, quia tyrannidem in benevolentiam, crudelitatem in clementiam commutavit. Vitium diuturnum effe non potefit, nifi virtus ei fubftituatur. Ambitio, quæ in acquirendo primum injufta fuerat, in zelum boni publici tranfeat neceffe eft, ut perduret. Subditi diligunt Principem boni publici privatique caufa, quod ab eo fibi pollicentur, & fi reipsâ illud obtineant, facilè timorem in reverentiam, & odium in amorem vertunt. In quo illud obfervandum mutationem vitiorum, quæ jam nota funt aliis, non tam repentinam effe debere, neque affectatam, ut à dolo oriatur, non à natura, quæ fenfim & cum tempore operatur. Sic Otho fentiebat, (c) *fmul reputans, non poffe Principatum fcilere quæfitum, fubita medeflia & prifca gravitate retinere*. Iftiusmodi tranfmuationes vehementiùs metuit populus, quàm ipfa vitia; illis enim majorem fubefle fufpicatur malitiam. Virtus per artem fimulatâ malitiâ deterior eft: nam hæc illius fe velat pallio, & ambæ junctæ inter fe monftrum quoddam malitiæ procreant.

§. Egregiè fortis & prudens fuit Cæfar (d) Auguftus in augenda tam fua quàm Imperii gloria, quin & hujus confervandi exemplar aliis omnibus Principibus effe potefit. Annis decem & novem dignum fe imperio probavit, bella civilia fufinens; à quo tempore fortunam fuam fabricari cœpit. Imperia non merendo obtinentur; fed merita jam ante præceffiffe oportet. Una victoria Imperatorem eum (e) fecit, eo quod occasione & prudentia ufus fuiffet. Occafione quidem, nam (f) *Lepidi & Antonii arma in eum ceffere*. *Cuncta discordiis civilibus fciffa erant*. (g) *Nulla jam publica arma, nullo adverfante, cum ferociffimi per acies, aut profcriptione cecidiffent*. (h) *Neque Provinciæ illum rerum ftatum abnuebant, fufpecto Senatus, populi que Imperio ob certamina potentium, & avaritiam Miftratum, adeoque Reipublicæ mutationem exoptabant*. (i) *Nec aliud discordantis patriæ remedium, quam ut ab uno regeretur*. Quæ omnia, accedente præfertim Augufti prudentia, in caufâ fuerunt, ut unus ipfe tanto faciliùs rerum potiretur, & iisdem poftè artibus Imperii amplitudinem porrò fufinuit. Plebem fibi devinxit, tuendo eam auctoritate (k) Tribunitia. Atque, ut odium evitaret, neque Regis nomen, neque Dictatoris affecit, fed (l) Principis. *Magiftratum vocabula fuftulit*. *Militem donis, populum annonâ, cunctos dulcedine otii & pacis humanitate, benevolentia, & clementia pelfexit*. *Multa iuis etiam æmulis, Antonio & Lepido conceffit*. *Quanto quis fervitio promptior, opibus & honoribus extollebatur*. (m) *Pauca admodum vi tractabat, & ne tum quidem ex paffione aliqua, fed (n) quo cæteris quies efferet*. *Prompta ac profuente, quæ deceret Principem eloquentia (o) omnium animos capiebat*. (p) *Fus apud cives, modestiam apud socios fervabat*. Tanta erat integritate, ut ne impunitam quidem finiret impudicitiam filicæ & neptis, quas urbe depulit. Curabat, ut ne familiæ Nobiles extin-

(a) *Magnâ cum invidia novi Principatus, cujus hoc primum fpecimen nofebatur*. Tacit. l. 2. Hift. (b) Idem lib. 1. Hift. (c) Idem l. 1. Hift. (d) *Nonodecimo Cæfar Octavianus civilia bella fufinuit*. Tacit. lib. 13. Annal. (e) *Manfiffe Cæfare Augufto victore Imperium*. Idem l. 1. Hift. (f) Idem l. 1. Annal. (g) Idem ibid. (h) Idem ibid. (i) Idem ibidem. (k) *Ad tuendam plebem Tribunitio jure contentam*. Tacit. ibid. (l) *Non regno tamen, neque Dictatura, fed Principis nomine conflitutam Rempub.* Tac. ibid. (m) Tacit. ibid. (n) Idem ibid. (o) Idem ibid. (p) Idem l. 13. Idem lib. 1. Idem lib. 3.

extinguerentur ; ob quam causam insignes planè Marco (a) Hortalo gratias & beneficia præstitit. *Primus cognitionem de famosis libellis , specie legis ejus tractavit , comotus Cassi Severi libidine , qua viros feminasque illustres procacibus scriptis diffamarat.* (b) Eisdem libellos (c) in suam personam & gubernationem conscriptos tulit ipse, contempsitque. Multis egit de politia, & ornatu magnifico urbis (d) Romæ. *Mari Oceano , aut annibus longinquis tanquam terminis sepsit Imperium , adnotatis in libro (ut diximus) redivisibus & expensis. Ærarium militare instituit , & vires ea ratione partitus est , ut (e) Regiones , Provinciæ , classès , cuncta inter se connexa essent. Atque his novis ex rebus aucti , Romani , tuta & præsentia , quam vetera & periculosa malebant ;* quo factum, ut tyrannis jam in amore esse inciperet. Non ego tamen has artes ideo refero , ut tyrannidem doceam ; sed ut is, qui tyrannum hæcenus egit, in bonum evadat Principem, artibus iis sociando timorem è viribus ortum & potentia : nam quod armis acquisitum fuit, armis quoque conservari debet. Quam ob causam ejusmodi Status tueri oportet propugnaculis & munimentis, tali erectis artificio, ne frænum videatur Regni libertati injectum : sed securitas potius adversus incursiones exteras , & ut præsidia militaria custodiæ loco sint , non diffidentia : hæc enim ad desperationem extremam adigit subditos. Tam acerbè tulerunt Hispani , quod Constantinus, consalutatus Imperator , illorum diffidus fidelitati , custodiam montium Pyrenæorum exteris commisisset, ut acciverint in Hispaniam (cum maximo etiam illius detrimento) Vandalos , Alanos , Suevos, aliasque Nationes. Confidentialia fideles reddit subditos : eam ob rem Scipiones Celtiberis permiserunt , ut Romanis immixti sub iisdem signis militarent , & iisdem habitaculis uterentur. Augustus quoque corporis sui custodes habuit Hispanos , è legione Calaguritana selectos.

§. Conetur Princeps sensim traducere Provincias acquisitas ad mores , genium , & stylium Nationis dominantis Coloniæ beneficio ; uti factum in Hispania cum iis, quæ Augusti temporibus fundatæ sunt ; ad quod nationes facillè induci possunt : semper enim imitantur victores , iisque adulantur , eorum moribus atque ingenio se accommodando , & privilegia eorum ac consuetudines pluris æstimando , quàm proprias. Quæ causa fuit, cur Romani amicos suos , & fœdere sibi junctos civium titulo donarent , ut nimirum tantò eos fideliores experirentur. Vespasianus Imperator, ut Hispanos sibi obstringeret , Italiæ privilegia cum iis communia esse voluit. Provinciæ acquisite , si tanquam extraneæ habeantur , hostilem semper retinent animum. Movit ea res Imperatorem Claudium ut jus civitatis Romanæ etiam Galliæ Comatæ largiretur , sic inquit : (f) *Quid aliud exitio Lacedæmoniis & Atheniensibus fuit , quamquam armis pollerent , nisi quod victos pro alienigenis arcebant ? At conditor noster Romulus tanquam sapientiâ valuit , ut plerosque populos eodem die hostes , dein cives habuerit.* His aliisque mediis paulatim in naturam abeunt dominia extranea , postquam ea præscripsit temporis diuturnitas , & sublata est libertatis pristina memoria. Hæc politica neglecta fuit in Hispaniæ instauratione , cumque ea pluris esse crederet & integram suam servare Nobilitatem , quàm Africanum illi miscere sanguinem, privilegia sua & honores victis Nationis illius communicare noluit ; unde factum, ut uniti unà simul cum odio servarent mores suos , idioma suum & perfidiam, ut necessum esset deinde eos omnino ejicere,

U u u

&

(a) Illectus à divo Augusto liberalitate decies sextertium ducere uxorem , ne clarissima familia extingueretur. Tac. l. 2. (b) Idem l. 1. (c) Sed ipse divus Julius , ipse divus Augustus tulere ista , & reliquere ; haud facillè dixerim , moderatione magis , an sapientia. Tac. lib. 4. Ann. (d) Urbem ipsam magnifico ornatu. Tac. l. 1. Ann. (e) Idem ibid. (f) Tac. l. 11. Annal.

& privare sese tot subditis tam proficuis ad agros colendos, non sine admiratione rationis status aliorum Principum, quod splendorem Nobilitatis utilitati, & Religionem prudentiæ humanæ viderent anteferri.

§. Ubi una Reip. forma in aliam diversam mutanda erit, tali uti oportebit artificio, ut plebs non omnia omnino nova reperiat, nec formam gubernationis præteritæ desideret; uti factum exactis Romæ Regibus, quando tam sacra, quàm profana tanta cum dexteritate fuerunt ordinata, ut Reges, (a) qui de utrisque curabant, expulsos esse notari haud posset; cumque postea Imperium in Rempublicam verteretur, eadem Magistratum vocabula permansere, idem Senatus ordo imaginem antiquæ libertatis præbens, id quod vim principatus haud parum (b) firmavit. Idem in Ducatu Florentino fecere Toscani Duces. Excellens in ratione Status fuit Augustus Imperator: quippe qui (c) non omnia statim uti decretum erat, executus est, veritus, ne parum succederet, si simul homines transferre & invertere vellet; sed quædam ex tempore disposuit, quædam rejecit in tempus. Verum majori dignus admiratione Samuel fuit, qui gubernationem & politiam populi Dei sic immutavit, ut nemini (d) displiceret. Tali cum prudentia sensim sine sensu umbræ istæ libertatis dissipandæ sunt, ut pari passu ea subducatur oculis, quo radices agit dominatio. Quo modo (e) Agricola adversus Britanniam profuturum putabat, si Romana ubique arma, & velut è conspectu libertas tolleretur. Atque hæc documenta sine iniustitia locum habent in Statibus vi armorum acquisitis: victoria enim, quæ in vitas potestatem dedit, eandem concedit etiam ad formandam pro arbitrio gubernationem. In iis tamen, quæ successione obveniunt, haudquaquam licitum est, eorum evertere jura ac privilegia, aut moribus & institutis eorundem vim inferre. Solum mutæ concordiæ causâ, consensu communi statui poterit, ut communia sint præmia & monetarum commercia, sublatis iis controversiis, quæ odium & emulationem creare solent; uti in Regno Navarra factum, ut cum unum idemque sit dominium, vivendi item modus subditorum uniformis sit, ac mutua inter eos communicatio & amor.

§. Nulla vis suavior juxtâ, ac efficacior, quàm beneficium, ad tuendas conservandasque Provincias acquisitas. Etiam res inanimas colebant homines, & divinitatem iis tribuebant, si quid beneficii ab iis acciperent. Facile mortales capi se finunt commodis, nec magnopere attendunt ad largientem ista, & sceptrâ moderantem, num alienigena sit. Qui beneficiis obligari se finunt, & suo desunt officio, nihil postea adversus Principem moliri possunt, affectuum defectu, cum nemo quisquam ab homine ingrato fortunam sibi bonam polliceatur. Ea de causâ Scipio expugnata Carthagine bona sua Dominis iussit restitui; & Sertorius magnam ab Hispanis iniit gratiam, tributa moderando, instituendoque Hispanorum Senatû, Romano similem. Ut suam stabiliret coronam (f) Rex Etwigius, vectigalia regia, quorum gravitate provinciales fessi erant, imminuit, & quæ eo nomine fisco regio debebantur, condonavit. A Romanis item in debellatis Provinciis (g) quædam ex regiis tributis diminutæ, quod mitius Romanum Imperium speraretur. Acerbius dominantis avaritiam ferunt subditi, quàm ipsam servitutem; pro eo ac Romani in Frisiorum rebellionem experti sunt, qui pacem exuere, Romanorum (h) magis avaritia, quam obsequii impatientes. Caveat itaque Princeps, ne Provincias acquisitas

(a) Tac. l. 1. Ann. (b) Sed Tiberius vim principatus sibi firmans imaginem antiquitatis Senatui præbebat. Idem lib. 3. Ann. (c) Dion. (d) Renovavit Imperium, & unxit Principes in gente sua, & non accusavit illum homo Eccl. 45. 16. & 22. (e) Tac. in vita Agric. (f) Mar. Hist. Hisp. lib. 6. c. 17. (g) Tacit. lib. 2. Ann. (h) Idem lib. 4. Annal.

tas tributis nimium oneret, potissimum verò, ne usitata alibi in eos quoque introducat; hæc enim introductio perquam odiosa est. Rebellionem captavere Cappadoces, quòd Romanum (a) *in modum deferre census, pati tributa* ab Archelao adigerentur.

§. Nihil utilius modestia ad tuenda Regna bello & armis parta. Gravius tulit Senatus Romanus, quòd Julius Cæsar, Senatoribus ingredientibus in Senatum, non assurgeret, quàm libertatis suæ jacturam. Quod cum adverteret Tiberius, (b) *verbis paucis* cum iis utebatur, & *sensu permodesto*. Populus ad minus præcipua magis, quàm ad ipsam rerum substantiam advertit animum, & ob inanem auctoritatis captationem deperditur non raro applausus communis, & in odium incurritur. Apud Romanos augendi conservandique Imperii potior cura fuit, (c) *inania transmittantur*. Ob quam causam Tiberius, utpote politicus egregiè prudens, (d) *validum sese spernendis honoribus præstitit*, nec permisit unquam, ut ab Hispania ulteriore templa sibi erigerentur, quin & (e) *nomen Patris Patriæ à populo sæpius ingestum repudiavit*. (f) *Cuncta mortalium incerta, quantoque plus adeptus foret, tanto semagis in lubrico dicitans*. Eandem rationem status præ oculis habentes Florentini Duces valde humanos erga subditos suos sese exhibent, nec permittunt, ut, qui in plateis fiunt obvii gradum aut rhedam sistant honoris causa, uti Romæ fieri consuevit. Posteaquam Castella obedientiam Regibus præstare ad tempus recusasset, non impertiit iis, penes quos summa rerum erat, grandia nomina, sed Judicum duntaxat, ut tanto facilius à plebe admitterentur. Eadem quoque prudentia & moderatione animi Rex Ferdinandus Catholicus, mortua Regina Isabella, Regis titulum usurpare noluit, solo gubernatoris Castellani contentus. Status quidam in Italia, qui ad Majestatem regiam aspirant, videbunt, opinor, successu temporis (utinam ista me fallat opinio!) ab antiqua recedere modestia nihil esse aliud, quàm universa in discrimen abducere, & perturbare velle tranquillitatem publicam; neque enim Italia semetipsam, ferre poterit, si tot capita coronis redimita intra fines suos viderit. Minoribus cum incommodis Statûs alicujus limites dilatari solent, quàm interior amplitudinis forma immutari; ut aut cum majoribus de dignitate contendat, aut æquales despiciat; ea enim re utrique vanè irritantur. A communitatum inæqualitate communis orta est dominatio. In illis vivere, nec ullum agnosci Principatum, istud est, quod eas conservat liberas. Si spiritus regii fementur, pullulabunt Monarchiæ desideria, quæ libertati exitium adferunt.

§. Pax denique (ut alibi diximus) illa est, quæ Regna acquisita potissimum tuetur, dummodo pax ista studiosa sit, atque armata: si enim tempus indulgebit, ut possessio dominium præscribat paullatim, & titulum justum tribuat, absque belli tumultu, quod jura confundit, occasionem dat miscendi omnia ingeniis inconstantibus & inquietis, & arbitrium eripit ei, qui imperat. Quare non in solis Regnis illis de novo acquisitis procurari debet, sed in Provinciis etiam finitimis: ex igne enim vicino facile scintillæ aliquæ emicant, migrantque arma ex uno loco in alium proximum, & proclive admodum est irritari eum, qui ea sibi tam propinqua contuetur. Quæ causa fuit, cur Rex Philippus Tertius contra Carolum Emmanuelem Sabaudia Ducem arma sumeret, cum is Mantuano Duci Montferratum eripere conaretur, dante interim sua Majestate operam, ut Justitia, non gladius prætensiones illas decideret, neque quies Italiæ publica ob cupiditatem unius pateretur. Idem periculum etiamnum hodie perdurat, nisi componantur dissensiones, quæ armis onerarunt Corornas quasdam & Principes: eductis enim semel gladiis, aut Vin-

U u u 2

dicta

(a) Tacit. l. 6. Annal. (b) Idem l. 1. Annal. (c) Idem l. 15. Annal. (d) Idem l. 4. Ann. (e) Idem l. 1. Ann. (f) Idem ibidem.

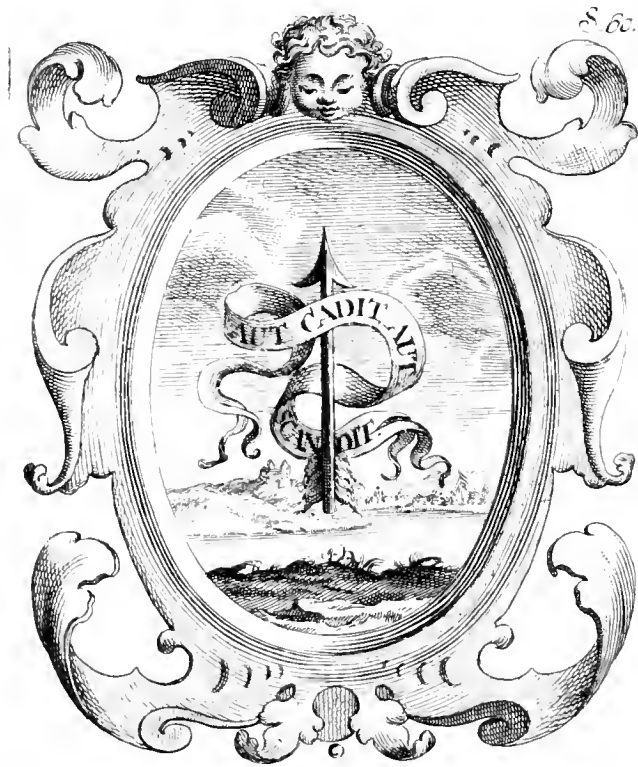
dicta de injuriis acceptis ultionem fumere cogitat, aut recuperare Justitia, quod ini- que usurpatum fuit, aut Ambitio dilatare dominia, aut Mars ipse armatus ferri aciem experiri desiderat.

§. Finio nunc præsentem hanc disceptationem quatuor versibus Tassi, in qui- bus magno cum judicio vera comprehendit fundamenta, quibus novum aliquod Regnum stabiliri debet & conservari.

(a) *E fondar Bœmondo al nuovo Regno ,
Suo d' Antiochia alii principii mira.
E leggi imporre , & introdur costume.
Et arti , é culto di verace Nume.*

*Hic spectat , sapiens quæ fundamenta recentis
Imperii jaciat Boëmundus : ferre subactis
Hunc populis leges , mores effingere , mentes
Artibus informare rudes , ac denique sacris
Imbuere has veris videt.*

S Y M B O L U M L X .

Sagitta ab arcu emissa aut sursum fertur, aut deorsum, nec unquam suspensa hæ- ret in aëre, similis tempori præsentem tam velociter prætervolanti, ut dubita- re possis, priusne esse desinat, quàm advenerit: aut sicut anguli in circulo, ubi acu-

(a) Tass. can. 1.

acutus in obtusum transit, ut in recto ne tangat quidem. Primum punctum, in quo sagitta consistit, declinationis ejus punctum est. Quò ascendit altius, à lapsu suo propius abest. Res omnes, cum ad supremum venerint, mox iterum deorsum labi necesse est, nec firmare se possunt. Observavit id in corporibus humanis Hippocrates: ea quippe (a) *nec in melius verti, nec diu sistere valent; reliquum ergo est, ut in deterius dilabantur.* Nihil in natura stabile ac permanens. Causæ secundæ cœlorum moveri nunquam desinunt; adeoque nec cessant effectus, quos rebus hisce inferioribus imprimunt, cui tanquam fonti Rerum publicarum mutationes attribuit (b) Socrates. Nec in hoc differunt monarchiæ à rebus iis, quæ vivunt, & vigent. Nascuntur, vivunt, moriuntur æque, ac istæ nec unquam firmæ consistunt, adeoque (c) *conversione earundem naturales sunt.* Non crescendo, decrescunt. In inclinatione majoris fortunæ nihil moræ intercedit. Ubi labi semel cœperit, nullis viribus fisti poterit. (d) *Regni Majestatem difficilius est, à summo fastigio ad medium detrabi, quam a mediis ad ima præcipitari.* Verùm tamen non omnes Monarchiæ pari passu sursum scandunt, & ruunt, (e) *fati namque maligna perpetuaque in omnibus rebus lex est, ut ad summum perducta, rursus ad infimum velocius quidem, quam ascenderunt, relabantur.* Annis non nisi duodecim suam evexit Monarchiam Alexander, & paucis iterum corrui, in quatuor divisâ Principatus, & postea etiam in plures.

§. Multæ causæ sunt incrementi pariter, & decrementi, quæ in Monarchiis & Rebus publicis fieri contingit. Qui ea casui tribuit, aut motui, & occultæ astorum vi, aut numeris Platonicis, aut annis climactericis, rerum harumce inferiorum curam providentiæ divinæ abnegat. Non dedignatur horum orbium gubernationem, qui fabricam eorundem dedignatus non fuit. Quin immo condere illam & curam ejusdem abjicere postea, esset suammet improbare actionem. Si ad exorandum pavonis collum, aut ad depingendas unius papilionis alas Deus penicillos suos nemini committit alteri, quomodo existimabimus, quod casui relinquat Imperia & Monarchias, è quibus felicitas, aut infelicitas, mors, aut vita hominis dependet, cujus gratia omnia condidit? Impium esset isthoc credere, aut certe grandis superbia, rerum successus nostris ascribere consiliis. Per ipsum (f) Reges regnant. Ipse manu sceptrum distribuit, & tamen in eorundem conservatione aut amissione cursum suum relinquat propensionibus naturalibus, quæ aut natæ sunt nobiscum, aut impressæ à sideribus, & consistat cum illis arbitrium liberum, absque ulla libertatis læsione, cum illo ipso tamen Deus agit & operatur, disponendo nobiscum incrementa, aut everisiones Monarchiarum, adeò ut nulla unquam interierit, absque interventu imprudentiæ alicujus humanæ, aut cæcarum animi perturbationum. Salustium ea de re audire juvat: (g) *Ego ita comperi, inquit, omnia regna, civitates, nationesque usque eo prosperum imperium habuisse, dum apud eos vera consilia valuerunt; ubicunque gratiæ, timor, voluptas ea corrumpere, post paulo imminebat opes, denique ademptum imperium, postremo servitus imposta est.* Nescio sanè, num dicere auserim: Imperia futura fuisse perpetua, si voluntas in Principibus semper potentiæ sese accomodasset, potentia rationi, ratio eventibus.

Quare cum in inclinationibus Imperiorum locum aliquem Prudentia habeat, & humanum consilium, causas earundem facile licebit describere. Universales, quæ complectuntur regna omnia, successione, seu electione, seu armis parta, plu-

X x x

rimæ

(a) Hippocrat. (b) *Qui causam esse tradit, quod nihil perpetuo maneat, sed omnia motu quodam orbiculari mutantur.* Arist. l. 5. pol. (c) Cicero l. 2. de natur. Deor. (d) Livius. (e) Seneca. (f) *Per me Reges regnant, & legum conditores justa decernunt.* Prov. 8. 15. (g) Salust.

rimæ sunt ; ad quatuor tamen fontes reduci omnes poterunt , è quibus oriuntur reliquæ , haud secus atque in mundi horizonte è quatuor ventis cardinalibus multi alii nascuntur collaterales. Causæ istæ sunt Religio , Honor , Vita , & Fortunæ. Pro rebus hisce conservandis societas inter homines civilis instituta fuit ; & subiecit se populus gubernationi aut unius , aut paucorum aut plurium ; quoties vero videt , unum aliquod illorum quatuor inique pati , seditionem concitat , & regiminis , formam immutat. De illis igitur , quantum pro præsentis opere satis est , breviter aliquid attingemus.

Religio , tametsi Reipublicæ vinculum sit (ut alibi diximus) præcipua tamen est , quæ eam dissolvit , & varias in eandem inducit gubernationis formas , quia concordia & pax inter eos esse nequit , qui diversimode de Deo loquuntur & sentiunt. Etenim si diversitas in moribus & lineamentis corporum animos sibi invicem contrarios efficit , quid faciet affectus & fidelitas naturalis rerum omnium Conditori debita , & furiosus ille mentis ardor intelligendi ea , quæ tanti momenti sunt. Status alicujus ruina est , conscientiæ libertas. Clavus in oculis (quemadmodum Spiritus sanctus loquitur) & lancea in pectore sibi sunt invicem , qui in Religione (a) dissident. Obligationes subditorum erga Principes , fortissima quæque amicitiae & sanguinis vincula rumpuntur & dissolvuntur , ut cultus facer conservetur. Regem Witericum manibus suis obruncarunt subditi , quod Arrianam sectam conatus fuisset introducere : Witizam item , quod ritus & cæremonias Religionis immutasset : (b) Galacia adversus Regem suum Froilam arma sumpsit , quod conjugia Clericorum per abusum introducta sustulisset : simulatque Religionum diversitas Provincias Belgicas invasit , unà incolæ à legitimi sui Regis ac Domini obedientia defecerunt.

§. Pari ratione honor , uti tuetur ac conservat Respublicas , easque ad fidelitatem obligat , ita quoque easdem perturbat , ut in offensa , in contemptu , in injuria ab infamia immunis sit , cum præsertim subditi honorem vitæ fortunisque communiter anteferre (c) soleant. Comes Julianus Afros evocavit in Hispaniam , propterea quod Rex Rodericus Cavæ filia suæ honorem violasset. Castellæ Nobiles arma sumpserunt adversus Regem Alphonsum III. quia privilegia eorum evertere , & ad tributa exsolvenda eos adigere voluit. Ramirus Tertius Rex Legionis non alia de causa subditos suos rebelles & infideles expertus est , quàm quod asperè nimis & serviliter eos haberet. (d) *Multæ conspirationes & invasiones in Monarchia propter pudendas contumelias in corpus illatas factæ sunt.* (e) *Propter contemptum etiam seditiones fiunt ;* idque sive Princeps despiciat subditos , sive hi Principem , quando dotibus & ornamentis Principe dignis instructus non est , judicantes nimirum , non nisi viles animos obedire ei , qui nec ipse imperare didicit , nec auctoritatem sibi parere ; & gubernationis curam in postremis habet. Ita fecere subditi Regis Joannis primi Aragonii , eò quod nomen Regni & negotiorum curam abs se abjiceret : subditi item Joannis Secundi Castellæ Regis , ob ejus flagitia , inconditos mores & exiguam auctoritatem ; uti & subditi Alphonsi Quinti Lusitaniæ Regis , quod se ab aliis gubernari pateretur. Nec minùs injuriam & defectum interpretantur subditi si ab exteris mandata accipiant , aut inter eosdem distribuantur dignitates & munera : nam (ut Rex (f) Henricus ajebat) *isthuc nihil aliud est , quam palam ostendere* .
deesse

(a) *Erunt vobis quasi clavi in oculis , & lances in lateribus , & adversabuntur vobis , in terra habitationis vestræ.* Num. 33. 55. (b) Mar. Histor. Hisp. lib. 7. cap. 6. (c) *Honor quoque quantum valeat , & quomodo sit causa seditionis , manifestum est.* Arist. lib. 5. Polit. cap. 3. (d) Arist. lib. 5. Polit. cap. 10. (e) Idem lib. 5. Polit. c. 3. (f) Lib. 14. tt. 3. l. 2.

deesse in regnis nostris viros dignos & habiles. Id quod temporibus Caroli V. Imperatoris Castellæ motibus ansam dedit. Idem accidit, quando honorum partitio minus rectè instituitur: (a) nam multitudo quidem graviter fert inæqualitatem patrimoniorum, præstantes autem viri honorum inæqualitatem, & pro contemptu habent, quod alii minus de Republica benemeriti iis (b) præferantur.

Maxima Reipublicæ infirmitas est incontinentia & lascivia eorum, qui præfunt. Hinc seditiones nascuntur, Regnorum immutationes, & ruinæ Principum, quia multorum honorem tangunt, & severissimis pœnis à Deo castigantur. Unica turpitudine per multa sæcula Hispaniam cineribus obruit. Propter illam plagæ ingentes (c) Ægyptum exercuerunt; ob eandem magnis cum ærumnis tum Davidem ipsum, tum ejus (d) posteros, diu multumque conflictari oportuit, ita ut plerique omnes in perpetua vixerint persecutione, & gladio interierint.

Non minus periculi in Republica ex eo est, si multi ab officiis excludantur: (e) cum enim multitudo inopum est in ea civitate, eademque ab honoribus exclusa, necessè est eam civitatem esse plenam hostium Reipublicæ; nec ullus homo tam ignavus est, qui honori non incumbat, aut isto se privari non graviter (f) sentiat. Idem periculum subeunt Respublicæ, in quibus certus solum numerus è Nobilitate gaudet Magistratu, exclusis aliis.

§. Tertia causa immutationum & seditionum in Regnis est amor conservandæ vitæ, quando nimirum subditi Principem suum tam ignavum & vecordem esse credunt, ut vitam suorum defendere ac tueri non possit; ut alias eum odio habent ob severitatem, ut Regem Alphonsum Decimum; aut ob crudelitatem, ut Regem Petrum; aut existimant injustum esse, & ingenio tyrannico, in cujus manibus vitæ omnium periclitetur, ut Regem Ordonium, (g) ob trucidatos, & malè habitos Castellæ Comites, unde totius regiminis immutatio ortum habuit.

§. Ultima causa bona & fortunæ sunt, si nimirum Princeps subditorum facultates leviter consumat; quæ causa fuit, cur Garcias Galæciæ (h) Rex Regno pariter ac vitâ exutus sit. Aut si reditus regio inutiliter prodigat, quam rationem Ramo præterdit, cum fratrem suum germanum Sanctium Navarræ Regem interimeret. Aut si ipse in omnem aviditatem pronus sit, quemadmodum Rex Alphonfus Sapiens. Aut si ob malam gubernationem Respublica labore inopia, si rerum pretium accendatur, si cessent mercaturæ, & negotiationes, id quod eundem Regem Alphonsum invisum reddidit. Aut si moneta proba non sit, uti temporibus Regis Petri Aragonii Secundi, multorumque aliorum Regum accidit; aut munera proficua, & opes malè distribuuntur; invidia enim & necessitas contra locupletiores arma sumunt, & seditiones (i) excitant. Quæ oriri etiam solent ex mala administratione justitiæ, ex hibernatione militum, aliisque oneribus, quibus subditorum reditus, & bona graviter onerant.

§. Præter causas istas universales & communes, aliæ quoque sunt unicuique è tribus supra allatis gubernandi formis peculiare ac propriæ, quas facilè colligere licebit ex iis, quæ pro iisdem conservandis attulimus in medium: nam (k) il-

XXX 2

lud

(a) Arist. lib. 2. Polit. (b) Nam homines tum, quod ipsi inhonorati fiant, movent seditiones, tum quod alios videant in honore. Arist. lib. 5. Polit. c. 3. (c) Flagellavit autem Dominus Pharaonem plagis maximis, & domum ejus propter Sarai uxorem Abraham. Gen. 12. 10. (d) Non recedet gladius de domo tua usque in sempiternum, eo quod despereris me, & tuleris uxorem Uria. 2. Reg. 12. 10. (e) Arist. l. 3. Pol. c. 7. (f) Honori incumbit tam ignavus, quam bonus. Arist. l. 2. Pol. c. 5. (g) Mar. Hist. Hisp. l. 9. c. 8. (h) Idem Hist. Hisp. l. 8. c. 8. (i) Insuper seditiones oriuntur non solum ob patrimoniorum, verum etiam ob honorum inæqualitates. Arist. l. 2. polit. cap. 5. (k) Arist. l. 5. polit. cap. 8.

lud dubitari non potest quin cognitis iis, quæ Reipublice iuteritum important, ea quoque quæ salutem afferunt, intelligantur, cum contraria contrariorum sint efficientia. Non possum tamen, quin ea de re adjiciam aliquid, etsi fortè periculum sit, ne quædam alias à me dicta hic repetam.

§. Status hæreditarii tunc perire solent, cum in iis omnino acquiescit Successoris cura, præsertim si potentes ii sint: illa ipsa enim amplitudo securum eum efficit & minus sollicitum, tanquam qui omne spernat periculum, & anceps in suis consiliis hæreat, artes magnas exequi pertimescat, ne quietam illam possessionem qua fruitur, forte inturbet. Damna prævertere negligit, sed tum primùm parat remedia cum illa jam evenère, quo tempore sumptuosiora ea sunt, & minus (a) efficacia; audere aliquid, periculum æstimat, & pacem procurando per incerta quædam & indecora media, bellum iisdem accersit, ut quibus conservare se cogitabat, seipsum nunc pessundet. In isto discrimine versantur Monarchæ, qui dum quietem sectantur, in turbas & motus incidunt. Sistere volunt, & labuntur. Dum laborare desinunt, languere incipiunt. Omnia ista belle adumbravit illa Ezechielis visio quatuor animalium alatorum, symboli Principum & Monarchiarum, (b) quæ cum ambularent, quasi sonus erat multitudinis, ut sonus castrorum; cumque starent demittebantur *perna* eorum. Verùm ad se conservandum necesse non est, ut novas semper ditiones suis adjiciant: hoc enim infinitum foret, & tandem in injustitiam & tyrannidem vergeret. Satis se tueri poterit Status aliquis in circuli sui circumferentia, ita tamen, ut intra illius septa suam agendi vim retineat, & robur exerceat, easque ipsas artes, quibus ad tantam magnitudinem pervenire contigit. Aquæ intra suum motum se conservant, is si desit, vitium capiunt; necessarium tamen non est, ut fluant, sufficit, si intra semet ipsas moveantur, ut in lacubus- & stagnis accidit sola ventorum vi agitatis. Sic Monarchiæ, in quibus viget disciplina, quæque adversus occasionem omnem munitæ sunt, diutiùs perdurant, licèt aliena non invadant. Etiam absque bello militares exercitationes frequentari possunt. Ita pacis tempore artes istas Cajus Cassius fovebat, (c) & *quantum sine bello dabatur, revocabat priscum morem, exercitabat legiones, cura pari vires angebat perinde, ac si hostis ingrueret.* Si Principi armorum desit exercitium, non ideo tamen pacis otio torpescat omnino, sed in ea etiam gloriosum aliquid molitur, quod opinionem sustineat. Augustus in imperii sui tranquillitate animum suum igneum cineribus sopiri minime passus est; quin immò cum ut homini agere illi non liceret, tanquam Deus aliquis majora aggressus est, componendo cælestium motus, corrigendo menses, & leges dando temporis. In eum finem Rex Philippus Secundus admirandam illam Escuralis fabricam construxit, qua in re ipsam etiam Naturam artificio superare conatus est, & universo orbi animi sui suæque pietatis magnitudinem ostendere.

§. Sed & Regna hæreditaria in periculo sunt, quando qui succedit, moribus institutisque Majorum neglectis, subditorum servitutem & subjectionem à Natura esse existimat, & immemor ab illis ipsis suam proficisci amplitudinem, eos spernit, tanquam si mancipia forent, magisque bonum privatum præ oculis habet, & ut suas expleat cupiditates, quam bonum publicum, dominatione jam in tyrannidem (d) conversa; unde existimatio Principis perit apud populum, amor in odium vertitur, multaque alia fiunt, quibus discinditur reciproca illa unio, qua Rex & Re-

(a) *Tardiora sunt remedia, quam mala.* Tacit. in vita Agric. (b) Ezech. 1. 24. (c) Tac. l. 12. Hist. (d) *Alia tyrannides ex Regibus, qui moribus institutisque Majorum violatis, imperia magis concupierunt.* Arist. l. 5. Polit. cap. 10.

Regnum (a) colligantur inter se; dum hoc paret, ille imperat, beneficio quasi mutuo, quod ab invicem accipiunt, Rex quidem splendorem illum & imperandi auctoritatem; Regnum vero fecilitatem bene institutæ gubernationis. Absque hoc vinculo mutuo hæreditarii status aut pereunt, aut in aliam transeunt formam: nani Princeps, qui despici se videt, & omnibus esse odio, sibi metuit, è metu autem crudelitas, ex hac denique tyrannis nascitur; quam quia potentiores ferre non sustinent, conjurant adversus ejusmodi Principem, & plebe opitulante eum scepro exuunt: unde porrò fit, ut populus illis ipsis, utpote quibus libertatem suam tum acceptam fert, gubernacula committat, introducaturque Aristocratia, in qua Optimates imperant. Attamen ne tum quidem Monarchiæ incommoda vitari poterunt: cum enim eorundem filii succedant postea, ideoque Magistratus & dominatio fiant hæreditaria, facilè iis abutuntur, ad utilitatem & commodum proprium in administranda Repub. omnia referendo; è quo illud deinde fit, ut populus inique & per tyrannidem opprimi se ab iis videns, sceptrum iisdem extorqueat è manibus, malintque imperare omnes, perinde quasi major sit libertas Democratiæ; in qua cum æqualitas servari nequeat, invalescunt insolentia atque injustitia, & exoriuntur seditiones ac tumultus, quorum confusio ac damna tanta sæpe sunt, ut tolerabilius omnes existiment, si penes unum solum sit Imperium, atque ita ad Monarchiam tandem, à qua primùm recesserant, fit regressio. Istiusmodi circulum committere solent Respublicæ, in quo non rarò accidit, ut omnem omnino libertatem amittant, dum nimirum status aliquis vicinus & potens inquietudinis illius occasione utitur, ad debellandas eas & subjugandas.

§. Imperia electiva, aut certè subditorum erga Principem affectus tum pereunt, cum Principis electi facinora non respondent conceptæ opinioni; deprehenso nimirum electionis errore ex inani meritorum præsumptione. Multi enim sunt, qui ad gubernandum videntur idonei, antequam ad gubernacula admoveantur, uti in Galba accidit, (b) qui *omnium consensu capax Imperii* habebatur, nisi *imperasset*. Qui electioni non subscripsere, nunquam ab electo satis securi sunt, quin potiùs metus ille, in causa est, ut mutationem exoptent & moliantur. Si illi verò, qui sua dedere suffragia, tantum sibi de ejus favore fuerunt polliciti, ut postquam spe sua frustrari se vident, vivant inquieti & conquerantur: neque enim fieri poterit, ut Princeps satisfaciat omnibus, taceo ipsam etiam humanam gratitudinem paulatim fatigari, dum amplitudinis & fortunæ suæ instrumenta assiduè ante oculos habet, eosque tanquam illius creditores averfatur. Subditi mutationibus electionis assueti, easdem amant, semperque sibi persuadent, Principem alium novum fore meliorem. Qui in electione suffragii jus habent, tanto tempore suspendi, & quasi emori dolent suam eligendi potestatem, unde eorum existimatio dependet. Electus effereus sese dominandi libidine, Imperii sui fines latius propagare contendit, violat juramenta, conditiones & pacta, cum quibus ad sceptrum ascitus fuerat, & spretis Regni incolis (si alienigena sit) alios suæ Nationis muneribus præficit, suæfamilæ homines evehere satagit; qua in re subditorum incurrit odium, & ruinæ suæ ansam præbet: omnes enim ab exteris regi grave ducunt. Jeremias certe pro tristi nuntio illud in (c) Jerusalem habuit.

§. Imperia quoque armis parta diu florere haud solent: deliciis enim illud animorum robur flaccescit sensim, & eliditur Felicitas, consilia impedit, ipsosque Principes ita abripit, ut ea nunc media negligant, quibus ad illam fortunam per-

Y y

vene-

(a) *Nam si non volentibus imperet, protinus desinit esse Regnum.* Arist. Lib. 5. Politic. cap. 10. (b) *Ecce auditum in Jerusalem, custodes venire de terra longinqua & dare super civitates Juda vocem suam.* Jerem. 4. 16.

venerunt. (a) *Illud clarum testatumque exemplis est, quod homines felicitatem assequantur benignitate in alios, & bona de se opinione. Iidem cum adepti, quæ voluerant, ad injurias & impotentiam in imperiis dilabuntur, fit meritissimo, ut una cum imperantium mutatione ipsi subditi se & affectus mutant.* Hæc causâ fuit, cur Carthaginenses ex Hispania ejecti fuerint, quia nimirum non adverterant, artibus iisdem, quibus acquiruntur Status, eos etiam conservari oportere: qua de re magis solliciti esse solent ii, qui primi ejusmodi Provincias armis subegerunt, quam eorundem Successores. Illi enim omne animi & ingenii sui robur ad eas acquirendas tuendasque contulerunt; contra vero hos ipsa successio negligentes ea in re & minus sollicitos efficit. (b) *Unde fit ut qui occuparunt Imperia, eorum plerique eadem retinuerint; qui vero tradita ab aliis accipere, hi statim fere omnes amiserint.* (c) Spiritus sancti oraculum est, *Regna de gente in gentem transferri propter injustitias, & injurias, & contumelias, & diversos dolos.*

Concludo præsentem materiam duobus documentis: primum est, (d) *quòd conservantur Respublicæ non solum, quia procul sunt ab iis, quæ interitum afferunt, sed etiam quia prope sunt, Nam timor intensiore cura Reipublicæ consulere cogit.* Alterum est, quod & in ipso Principe, & in corpore Reipublicæ (e) *maximè omnium quod exiguum est careri debeat. Detrimentum enim latenter obrepit, quia non totum simul contrahitur; at postquam invaluerit, remedium non admittit. Minimus etiam verniculus cedri medullam paullatim exedit, & eam denique humi sternit. Navem secundissimis impulsam ventis una sistit Echæneis: quanto velocitas illius major est & vehementior, tanto facilius in scopulos allisa dissolvitur. Levissima damna Romanam Monarchiam everterunt. Plus interdum creat periculi levis aliqua humorum intemperies, quàm gravis infirmitas, quia illa fere negligitur, huic vero gnaviter paratur remedium. De feбри curanda mox sumus solliciti; at de defluxione aliqua in pectus decidente perparum laboramus: unde tamen morbi graviores nasci solent.*

SYMBOLUM LXI.

DECACHORDUM (instrumentum Musicum) perfectam format Aristocrati-
am constantem ex Monarchico imperio & Democratico. Intelligentia præ-
fidet, imperant plures digiti, paret vero nervorum multitudo; quasi popu-
lus quidam, qui attemperati sunt omnes inter se & concordés in harmonia,
non particulari & privata, sed communi & publica, ita ut majores à minori-
bus minime dissonent. Decachordo similis est Respublica aliqua, in qua
longus rerum usus & experientia alios præesse voluit, obedire alios, sancivit le-
ges, constituit Magistratus, distinxit officia, certos præscripsit imperandi mo-
dos ac formas, & apud Nationes omnes eum instituit Reipublicæ ordinem, qui
naturæ cujusque maxime conformis esset & consentaneus. Unde fit, ut antiqua il-
la dispositio sine periculo immutari haud possit. Decachordum illud Regnorum &
Rerumpublicarum cum omnibus suis partibus jam constitutum est, nervi omnes
contemperati inter se, & suis quique locis dispositi; & tametsi fortè cuiquam vi-
deatur, unum aliquem aliter immutatum meliorem fore; plus tamen semper tri-
buendum prudentiæ & considerationi Majorum, quos longus usus & experientia
edocuit: rationes enim ac modi gubernandi, licet quædam habeant incommoda,
mino-

(a) Polib. (b) Arist. lib. 5. Polit. c. 9. (c) Eccl. 10. 8. (d) Arist. l. 5. Polit. cap. 8. (e) Idem ibid.

minori tamen ferè cum detrimento tolerari solent, quàm innovari. Princeps aliquis prudens nervos attemperat, prout dispositi ipsi sunt, non eos immutat omnino, nisi fortè temporis diuturnitate, aut aliis de causis tantoperè disturbati ii sint, ut planè à fine suo primo deficient, quemadmodum alibi dicimus. Oportet igitur, ut Princeps Imperii sui decachordum bene accurateque perspectum habeat, Majestatem item, quæ illud comitatur, naturam denique, conditionem & ingenium populi, quàm aulicorum, quæ præcipui illius nervi sunt. Nam ut rectè dicit Rex

Alphonfus Sapiens in quadam sua lege: (a) *Saber conozer los Omes, es una de las cosas, de que el Rey mas se debe trabajar: ea pues que con ellos ha de fazer todos sus fechos, menester es, que los conozca bien. Scire homines nosse, res est, cui plurimum operæ a Rege est impendendum. Necessè enim est, ut eos, quibuscum negotia, quæ habet, omnia pertractanda veniunt, probe cognitos sibi, ac perspectos habeat. In hoc potissimum gubernandi artificium consistit.*

(b) *Principis est virtus maxima nôsse suos.*

Qui in ea scientia plus profecerunt, majori cum facilitate suos rexerunt Status. Multi ad Regnorum decachordum manum admovent, pauci digitis nervos apte nôrunt impellere, rarissimi naturam illius rite cognoscunt, & eo scitè canunt.

Illud igitur sciat Princeps Regnum nihil esse aliud, quàm multarum civitatum populorumque quandam unionem, & consensionem communem in unius alicujus imperium & obedientiam aliorum, quam ambitio suasit & vis. Concordia illud primùm erexit, idem porrò conservat concordia. Justitia & clementia vitam ei tribuunt. Cura est alienæ salutis. Spiritus ejus in unitate Religionis consistit. Ex iisdem partibus, quibus constat, conservatio ejus dependet, augmentum item,

Y y 2

aut

(a) Lib. 13. tt. 5. p. 2. (b) Mar.

aut ruina. Confortem ferre & in ipso magis, quam in ulla re, fortunæ triumphat inconstantia. Æmulationi & invidiæ obnoxium est. Plus illi periculi à rebus secundis, quam adversis imminet: in illis enim sui quasi oblitus vivit securius, per securitatem in superbiam erigitur, per superbiam in interitum ruit. Si novum sit, facile iterum dissolvitur; si antiquum, ne sic quidem omnino firmum est. Non minùs in perpetua pace periclitatur, ac in bello. Si armis alienis infestum non sit, se ipso collabitur, & ubi semel ruere cœperit, sustinere se non potest. Inter summum ejus fastigium & præcipitium nihil pene interjicitur temporis. Æmulationibus nunc defenditur, nunc offenditur. Si exiguum valde sit, tueri se nequit, si grande admodum, regere seipsum nescit. Arti magis paret, quàm violentiæ. Amat novitates, & in his ruinam suam reperit. Virtus salus illius est, vitium infirmitas. Labor illud erigit, dejicit otium. Munimentis & fœderibus roboratur, & legibus stabilitur. Magistratus pro corde illi est, consilia sunt pro oculis, pro brachiis arma, pro pedibus opes.

§. Istud Regni Decachordum Majestas comitatur, quæ est quædam harmonia è populi chordis orta & à (a) cælo approbata. Repræsentatio quædam potestatis, & splendor supremæ jurisdictionis. Vis quædam, quæ auctoritatem & obedientiam sibi conciliat. Custodia & salus est Principatûs. Opinio & fama esse suum illi tribuunt; amor securitatem, metus auctoritatem; ostentatio amplitudinem; cæremonia reverentiam; severitas observantiam; pompa existimationem. Quanto magis hominum fugit frequentiam, tanto magis in veneratione est. Contemptu & odio in discrimen venit. Nec æqualitatem fert, nec divisionem, quia in admiratione & unitate est posita. In utraque fortuna constantiam! servat: roborat eam cultus; fovet arma & leges. Nec durat in elatione, nec in demissione animi concidit. Vitam illi prudentia & beneficentia tribuunt, eripiunt impetus & vitium.

§. Chordarum vulgus Decachordi istius populus est, cujus natura monstro per omnia similis, dissimilis à se ipsa est, inconstans & varia. Exteriori rerum facie capitur, interiora non penetrat. Rumorem in consilium adhibet. Sic à mediis & ratione derelictus, ut verum à falso discernere nequeat. In deteriora semper pronus. Una eademque hora duos contrarios inter se induit affectus. His potius duci se finit, quàm ratione: magis impetu quàm prudentia, umbra potius, quam veritate. Pœnis & castigationibus domari potest. In adulationibus difformis est & varius, laudes veras falsis commiscens. Medium tenere nescit: aut extremè amat, aut odit; aut summe gratus est, aut ingratus; aut pavet, aut terret, dum verò pavet, securè spernitur. Periculis levioribus proximè imminentibus perturbatur: grandioribus, si longinqua sint, nihil omnino terretur. Aut abjecto servit animo, aut cum superbia imperat. Nec ipse liber esse didicit, nec esse finit alios. Minis audax est, re ipsa & opere pusillanimis ac vecors. Levibus de causis commovetur, & citò rursùm componitur. Sequitur, non ducit. Erga omnes eodem modo se gerit. Faciliùs cogi se finit, quàm persuaderi. Rebus prospere fluentibus arrogans est & impius; in fortuna adversa pavidus & religiosus. Tam ad crudelitatem proclivis, quàm ad misericordiam. Eodem animi ardore, quo uni favet, persequitur alium. Clementia nimia abutitur ad licentiam, rigore nimio in perniciem it præceps. Si effrænatiùs semel in bonos invaserit, nec ratio, nec pudor eum retrahit. Rumores fovet confingitque & sua credulitate famæ vires addit. Paucorum sermones negligit, voces multorum sequitur. Eventus malos malitiæ Magistratus tribuit, & calamitates communes delictis Principis. Nihil magis eum obsequentem reddit, quàm annonæ & rerum omnium ubertas, in qua curas suas omnes

(a) *Vivit Dominus, qui firmavit me & collocavit me super solium David Patris mei.*
3. Reg. 2. 24.

omnes & cogitationes defixas habet. Rei privatæ studio, aut honoris læsione leviter commovetur. Oneribus pressus concidit, allevatus recalcitrat. Amat ingenia præservida & temeraria, rationem item gubernandi ambitiosam & turbulentam. Nunquam acquiescit præsentis rerum statu, mutationis semper & novitatis appetens. Virtutes aut vitia eorum, qui præfunt, imitatur. Locupletibus & potentioribus invidet, & insidias machinatur. Ludos aliaque oblectamenta diligit, neque ulla alia re magis, quam istis, animus illius & gratia conciliari potest. In Religione supersticiosus est, & Sacerdotibus paret potius, quam suis Principibus. Hæ præcipuè conditiones affectionesque sunt multitudinis. Illud tamen sibi Princeps persuadeat, nullam esse communitatem, aut tam amplum consilium, quantumvis grave sit, & Virorum selectorum, in quo vulgus aliquod non sit, quodque non in multis cum populari conveniat.

§. Alia etiam Decachordi istius Musici pars, nec minus principalis est aula; cujus nervos nisi magna cum prudentia & dexteritate Princeps impellere noverit, totius gubernationis harmoniam disturbabunt; quare ut bene ii semper temperati permaneant, illius etiam naturam nôsse oportebit. Est igitur aula præsumptuosa & varia. Ad momenta singula Chamæleontis instar suos mutat colores, pro eo, ac fortuna prospera, aut adversa aspirat. Tametsi una & communis omnium lingua sit, non æquè tamen omnes eam intelligunt. Principem nascentem veneratur ac colit, occasui proximum minimè curat. Ações illius observat & carpit. Moribus ejus sese accommodat, & errores imitatur. Retibus adulationis assiduè illius venatur gratiam. Nunquam non intenta in ambitionem & privatum commodum. Mendaciis alitur, & veritatem odio habet. Malum temere credit, difficillimè id quod bonum est. Amans mutationum & novitatum. Omnia timet, & diffidit in omnibus. Superba & arrogans in jubendo, in obediendo abjecta & humilis. Invida tum erga se ipsam & domesticos, tum erga eos, qui extrà degunt. In dissimulandis celandisque suis studiis mirum in modum artificiosa. Odium risu & cæremoniis contegit. Laudat palàm, clam vituperat, Sui ipsius hostis est. In iis, quæ foris incurrunt in oculos, vana, in promissis, levis.

§. Cognito igitur isthoc gubernationis instrumento, nervorum item illius natura & concordia, oportet Principem tali cum prudentia eos pellere digitis, ut ne disparem reddant sonum: qua in re opus est, certam servare mensuram & tempus, nec magis uni favere nervo, quàm alteri, in iis, quæ ad concentum & harmoniam efficiendam pertinent; aut aliorum oblivisci; omnes enim in instrumento musico Reip. munus suum. habent, licet inæquales sint inter se, & facilè dissonent. Quæ vocum discordia tum periculosior erit, si Princeps amplam nimis potestatem concesserit Magistratibus; si nimium plebi faventem se exhibuerit, aut spreverit Nobilitatem; si justitiam administraverit aliquibus, aliis non item; si armorum literarumque officia confuderit. Si denique non probè intellexerit Majestatem sustentari auctoritate, regnum amore; aulam gravitare; nobilitatem existimatione; populum ubertate; justitiam æqualitate; leges metu; arma præmio, potentiam parsimonia; bellum opibus, & pacem opinione.

§. Unumquodque Regnum instrumentum est ab aliis naturâ & nervorum (qui sunt ipsi subditi) dispositione diversum, adeoque à diversa manu, & modo diverso regi & impelli debet. Regnum aliquod Decachordi instar est, quod non solum mollitie extremorum digitorum indiget, sed unguium etiam duritie. Aliud organo musico simile videtur, in quo ambabus opus est manibus, ut earum pondere vocum symphonia exprimatur. Aliud tam delicatum est, uti cythara, quæ non fert ipsos digitos, sed levi pulsata calamo, tum demum suaviter resonat. In eo igitur Princeps elaboret, ut ista Regnorum suorum instrumenta & subditorum

nervos bene habeat perspectos & temperatos inter se, caveatque (quod & in ipso Deo observavit (a) Chrysofomus) ne severitate aliqua, aut cupiditate nimis adducat claviculos; nam nervus etiam probatissimus, si nimium intensus non rumpitur, omnium tamen turbat concordiam, & modulationis suavitatem impedit.

SYMBOLUM LXII.

APES, quibus plurimum Natura ingenii & industriæ tribuit, artificium suum constituendi favos callide contegunt. Fervet opus, & nemo æconomiam earundem & statum penetrare potest: quòd si quis curiosius interdum, formato alveari vitreo, cum velit introspicere, undique cera illud obducunt, ut ne actionum suarum domesticarum testes & spectatores habeant. O prudentem Rempublicam, mundi Magistram! jam dudum in animantes omnes supremum teneres Imperium, si quemadmodum tibi Natura pro tua conservatione suggessit media, ita vires quoque pro incremento tuo suppeditasset. Discant à te omnes aliæ, quanti ad felicitatem publicam intersit occultum aliquod silentium, & secretum tacitum in rebus agendis statuendisve, quantumque noceat, si detegatur artificium & prodantur in apertum regulæ gubernationis: negotiationes & tractatus, consilia ac fines, mala & infirmitates interiores Reipublicæ. Si hanc apum prudentiam considerasset cum animo suo Drusus Tribunus, cum Architectusei polliceretur, ita se ædium fenestras dispositurum, ut nemini per eas introspicere liceret, non hunc in modum respondisset: (b) *Tu vero, si quid in te artis est, ita compone domum meam, ut quidquid agam ab omnibus perspici possit.* Arrogantia hæc fuit animi aperti & ingenui, aut confidentia hominis privati, non Ministri alicujus publici, neque Principis, in cujus pa-

(a) *Neque nervum intendit, neque remittit ultra modum, ne harmonia concertum la-dat.* Chryf. (b) *Vell. Pater. lib. 2.*

palatio necesse est, quidam secessus sint ab arbitris remoti, ubi extra aliorum conspectum deliberetur de negotiis ac decernatur. Consilium tanquam (a) mysterium non nisi cum paucis communicandum. (b) Deo ejusdem Præsidi (quem Consum dicebant) Roma aras quondam erexit, sed subterraneas, ut indicaret, consilia occulta esse debere. Cujus etiam secreti beneficio in tantam illa crevit amplitudinem, diuque salva constitit; illud scilicet pro comperto habens, (c) *taciturnitatem optimum atque tutissimum rerum administrandarum esse vinculum*. Erat Senatui illi tam fidum profundumque pectus, ut ejus consultationes, & quæ secreto statuerat, nunquam palàm eruperint: multis sæculis ne unus quidem Senator fuit, qui ea proderet: universi ac singuli aures habebant ad audiendum; linguam nemo, ut loqueretur. Nescio profectò, num idem de Monarchiis & Rebuspub. præsentibus dici possit. Quod heri in earum consiliis actitatum fuit, hodie narratur inter muliercularum subfella, quarum blanditiis (contrà ac præcepit Michæas (d) Propheta) facilè arcana sua paudent mariti, illæ vero vicissim aliis; quomodo in secreto illo accidit, quod (e) *Maximus uxori suæ Martiæ aperuit; illa Liviæ*. Per ejusmodi canales mox secreta illa etiam ad Legatos Principum permanant, à quorum observatione nemo quisquam immunis est. Publici exploratores sunt, urinatores, qui in profundum se demittunt. Prudens illa Respublica, quæ ad diurnam commorationem illos non admittit. Noxii magis sunt, quàm proficui tranquillitati publicæ: plura excitarunt bella, quàm paces composuerunt: semper alvearia fabricantur vitrea, ut per insidias queant inspicere, quid agatur in consiliis. Omni igitur ope elaboret Princeps, ut consiliorum suorum rimas omnes obstruat, ne per eas introspicere possit curiositas: nam si hostis illa penetret, facilè iis it obviam & contrà sese armat; uti faciebat Germanicus, siquidem (f) *nihil Cæsari incognitum, Consilia, locos, prompta, occulta noverat, astusque hostium in perniciem ipsis vertebat*. Eandem ob causam Sallustius Crispus quoque suasit Liviæ, (g) *ne arcana domus, ne consilia amicorum, ministeria militum vulgarentur*. Dum Samson aperuit Dalilæ, in quo robur suum (h) consisteret, unà malitiæ occasionem præbuit, illudque (i) perdidit. Consilia occulta omnes metu percellunt, & Principi auctoritatem pariunt; & licet non optimè fundata ea sint, judicium tamen prudens facilè postea rationes invenit, quibus ea bona fide tueri possit. Rueret omnis de Principibus & Rebuspub. concepta opinio, si intimè penetrare liceret, quæ in secretioribus eorundem consiliis pertractantur. Gigantes sunt, qui proceros sese & potentes offerunt oculis, magisque perterrefaciunt, quam lædant; verùm si metus eos agnoverit propius, videbit phantasticos esse, qui regantur ac sustententur ab hominibus non majoris staturæ, quàm sint cæteri. Imperia in consiliis & actionibus suis secreta in veneratione sunt, secus spernuntur ab omnibus. Quàm aspectu jucundum est flumen (k) profundum, quàm contra inamænum, quod jacentes in fundo lapides & alvei mutcum ostentat; illud pedibus transire nemo audet; hoc vadare volunt omnes. Res opinione magnæ conspectu vilescunt, (l) *Major è longinquo reverentia*. Propterea sapientissimus Deus, cum in monte Sinai de danda populo suo lege ejusque gubernatione conferret cum Moyse, supremum illius cacumen non igne solum, sed & densissima (m) nube circumsepfit, ne quis per insidias

Z z z z

fidias

(a) *Habuit cum eis mysterium consilii sui*. Judith. 2. 2. (b) *Ros. 2. Ant. Rom.* (c) *Valer. Max. l. 2. c. 2.* (d) *Ab eâ, quæ dormit in sinu tuo custodi claustra oris.* (e) *Mich. 7. 5.* (f) *Tacit. lib. 1. Annal.* (g) *Idem lib. 2. Annal.* (h) *Si rasum fuerit caput meum, recedet à me fortitudo mea & desiciam, eroque sicut ceteri homines.* Jud. 16. 17. (i) *Quia nunc mihi aperuit cor suum.* Ibid. v. 18. (k) *Sicut aque profunda, sic consilium in corde viri.* Prov. 2. 30. (l) *Tacit. l. 1. Annal.* (m) *Ecce ceperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes densissima operire montem.* Exod. 19. 16.

fidias eos observare posset, præcepitque sub pœna capitis, ne ullus vel ad radicem montis propius (a) accederet. En ipsius etiam Dei consultationes & mandata, tanquam mysteria in secessu secreta haberi oportuit. Quid igitur in humanis erit, cum nullum Sapientum sit consilium absque ignorantibus? quando consulta eorum vulgantur in publicum, diu multumque expensa videntur, & facta magno cum iudicio. Majestatem & prudentiam Principis referunt, gravesque considerationes & causas subesse credimus, quas mente assequi non possumus; immò multas interdum nos ipsi addimus, quæ Principi aut consiliariis ne in mentem quidem venerunt: verum si ipsam consultationem, fundamenta, & consilia coram audire licuisset, meritò ea risissemus. Ita in theatris fieri assolet, ubi Actores belle personati in scenam prodeunt, & auctoritatem præ se ferunt; intus autem post siparium eorum nota est ignobilitas; omnia ibi permixta & confusa. Eam ob rem longè adhuc inconvenientius est, si gubernationis mysteria communicentur cum Exteris, quos suspectos habebat Rex Henricus (b) II. Et licet multi forsan fideles futuri sint, tutius tamen est, plane eos arcere à gubernaculis, aut ærarii communis administratione, præsertim quando subditi non sunt, aut æqualis conditionis, ne videlicet (c) *alieni Regni, quod non convenit, scrutentur arcana.* Sed ita fere naturâ comparati sumus, ut domestica aspernemur, miremur aliena. Nullam putamus esse animi fortitudinem, scientiam nullam, nullum consilium, nisi apud Exteros, nequicquam monente nos Spiritu Sancto (d) *Admitte ad te alienigenam, & subverte te in turbine, & alienabit te à tuis propriis.*

Si Princeps voluerit, ut consilia sua secreta habeantur & tacita, taciturnitate suâ & prudentiâ in rebus suis celandis exemplo aliis præeat. Q. Metellum imitetur, quem dixisse aliquando accepimus: (quod idem & Petrus Aragoniæ Rex solebat) (e) *Si huius consilii mei interiorem tunicam consciam esse sensero, continuo eam cremari jubebo.* Enitatur peculiari studio, ut animum suum occultum habeat: qui enim suæmet intentionis fuerit dominus, idem quoque præcipuum gubernandi instrumentum in sua jam tenet potestate. Intellexit hoc quondam Tiberius, (f) *cui etiam in rebus, quas non occuleret, seu naturâ, sive adsuetine suspensa semper & obscura verba: tunc vero, cum de successione ejus in Augusti locum ageretur, vel maxime nitebatur, ut sensus suos penitus abderet.* Secreta non cum Ministris omnibus communicanda sunt, quantumvis fideles ii sint, sed illis duntaxat, ad quos illa aliquâ ratione pertinent, aut quos absque majore incommodo ea celare non licet. Dum Christus suum quoddam à se patratum miraculum clam alios esse cuperet, tres solum Apostolos illius fecit conscios, in omnibus enim secretum haud satis tutum (g) fuisset. Magnâ curâ opus est, ut illud in arcano maneat: etsi enim in nostra sit potestate (h) facere, non tamen internus ille motus affectuum & passionum animi, aut celer ille verecundiæ sanguis, qui in vultu & oculis prodit, quod in imo pectore latet (i) abditum. Subtiliori nimirum & traducenti chartæ animus similis est, & foris legi potest, quod intus consignatum. Sic ex illo Agrippinæ mors Britanici (k) *quomodo vultu premeretur, emicuit.* Noverant istud Tiberius & Augustus, nec putabant satis dimissimulare se posse gaudium, quo ex Germanici morte perfundebantur, adeoque in publico comparere ausi non (l) sunt. Non
sola

(a) *Cavete, ne ascendatis in montem, ne tangatis fines illius, omnis qui tetigerit montem, morte morietur.* Exod. 19. 12. (b) L. 4. tt. 3. l. 1. Recop. (c) L. mercatores c. de commer. (d) Eccles. 11. 36. (e) Val. Max. (f) Tacit. l. 1. Annal. (g) *Non permisit intrare secum quemquam nisi Petrum, & Jacobum.* Luc. 8. 51. (h) *Si tam in nostrâ potestate esset oblivisci, quam tacere.* Tacit. in vita Agric. (i) *Quoniam nequitia in habitaculis eorum in medio eorum.* Psalm. 54. 16. (k) Tacit. l. 18. Annal. (l) *Anne omnium oculis vultum eorum scrutantibus, falsi intelligerentur?* Idem l. 3. Annal.

ſola lingua in apertum profert, quod in corde ſervatur reconditum: plura alia dantur in homine non minus garrula, quàm illa; ut ſunt amor, qui cum ignis quidam ſit, illuminat & pandit interiores pectoris reſſus: ira, quæ fervet & ſupereffluit: metus pœnæ: vis doloris: ſpes commodi proprii: honor, aut infamia; inanis gloria ex eo quod jam animo concipitur, cupiens nimirum, ut antè propaletur, quàm mandetur executioni: mentis denique vacillatio, aut ex vino immodicè ſumpto, aut alia aliqua de cauſa. Nulla tanta eſt diligentia, quæ naturales illos exploratores queat fallere, quin imò quantò illa fuerit major, tantò magis hi ſeſe in apertum produnt; quomodo Scevino accidit in conjuratione, quam moliebatur: (a) ipſe enim *mœſtus & magnæ cogitationis manuſteſtus erat, quamvis lætitiæ vagis ſermonibus ſimularet.* Et tamenſi longo uſu corrigi poſſit ſenſim Natura & inſtitui, ut ſecretum cuſtodiat arctius, uti Octavia, (b) *quamvis rudibus annis, dolorem, charitatem omnis affectus abſcondere didicerat,* ſicut & Nero, (c) *factus naturâ, & conſuetudine exercitus, velare odium fallacibus blanditiis:* neque poſteſt ars ſemper tam eſſe vigilans & attena ad omnia, quin ſui interdum obliſſcatur, & motui naturali indulgeat, malitia præſertim irritante & impellente. Variis modis id fieri contingit, quos hic ſubjiciam, ut Princeps cavere ſibi ſciat, nec tam facilè ſinat quemquam in pectus ſibi introſpicere, & rimari ea, quæ intus latent recondita.

Solet igitur malitia aſtutè humorem peccantem tangere, ut foràs erumpat, & occulta animi ſenſa in lucem (d) proferat. Ita à Sejanò (e) *Agrippinæ proximi inſulciabantur pravis ſermonibus tumidos ejus ſpiritus perſtimulare,* ut ipſa ſuum regnandi deſiderium proderet, adeoque ſuſpecta Tiberio fieret.

Idem injuriæ quoque efficiunt, quæ claves ſunt cordis. Secretiſſimus in cogitatis ſuis erat Tiberius, injuriæ tamen, quas ab Agrippina, accepit, (f) *rarum occulti pectoris vocem clicuere, corruptamque Græco verſu admonuit; ideo lædi; quia non regnaret.*

Qui ut ſua celet conſilia, contraria omnia ſimulat, is demum intelligit, quid de iis ſentiant alii; quo artificio idem Imperator Tiberius uſus fuit, quando ut Senatorum animos perveſtigaret, præ ſe tulit, quaſi nollet admittere (g) Imperium.

Alia item aſtutia eſt, ſenſim & quaſi per ambages in res abditas & ſecretas penetrare, laudando ſcilicet aut vituperando id, quod exploratum quis cuperet, & faciendò ſe delicti conſortem, conciliare ſibi fidem, aliumque inducere, ut mentem & opinionem ſuam aperiat. Hac via Latiaris deprædicando Germanicum, miſerando Agrippinæ fortem, & Sejanum accuſando, ſuam tantoperè Sabino probavit fidelitatem. ut hic ſuum erga Sejanum odium illicè patefaceret.

Crebræ interrogationes multa quodammodo jacula ſunt uno eodemque miſſa tempore, quibus omnibus diligentia obſiſtere non poſteſt, quæque pectus ſecreti etiam tenaciſſimum armis exuunt; uti Piſonis filio factum à Tiberio, (i) *crebris interrogationibus exquirente, qualem Piſi diem ſupremum noctemque exegiſſet. Atque illo pleraque ſapienter, quedam inconſultius reſpondente.* Quod ſi inopinatæ eæ ſint, magis etiam animum perturbant; id quod Tiberius aliquando expertus fuit: (k) nam

A a a a

per-

(a) Tac. l. 13. Annal. (b) Idem l. 13. Annal. (c) Idem l. 14. Annal. (d) *Qui pungit cor, profert ſenſum.* Ececl. 22. 24. (e) Tacit. ib. (f) *Poſtea cognitum eſt, ad introſpicendas etiam procerum voluntates, inductam dubitationem.* Idem l. 11. Annal. (g) *Simul honora de Germanico, Agrippinam miſerans diſſerebat. Et poſtquam Sabinus, ut ſunt molles in calamitate mortalium animi, effudit læbrymas, junxit queſtus; audentius jam onerat Sejanum, ſævitiæ, ſuperbiam, ſpes ejus, ne in Tiberium quidem vitio abſtinet, itaque ſermones tanquam verita miſcuiffent, ſpeciem arctæ amicitia facere.* (h) *Ac jam ultro Sabinus querere Latiarem ventitare domum, dolores ſuos quaſi ad fidiffimum deferre.* Tacit. lib. 4. Annal. (i) Idem lib. 3. Annal. (k) Idem lib. 1. Annal.

perculsus improvisâ interrogatione Asinii Galli, etsi paululum reticuit, ut secum ipse expenderet, quid responderet, dissimulare tamen omnia non potuit, (a) etenim vultu offensionem conjectaverat Asinius.

Ipsa Principis auctoritas & veneratio Majestati debita impellunt ad dicendam veritatem, tametsi aliquando etiam ad mendacium, ne frustra quæsisse videatur: quemadmodum eidem Imper. (b) Tiberio accidebat, quoties ipse reos examinaret.

E sermonibus variis & colloquiis: quæ dexterrimè quidam exordiri norunt, perspicitur animus, haud secus atque ex diversis chartæ conscissæ particulis junctis iterum & collatis inter se legitur, quod scriptum in ea fuerat: atque isthac observatione didicerant olim, qui contra Neronem conjurarant, Fenium Rufum à parte ipsorum futurum: (c) nam *crebro ipsius sermone illis facta fides.*

§. E quibus omnibus colligere licebit Principi, quantum in secretis insit periculi, & si in nobismet ipsis secreta illa non sint, quomodo in aliis erunt? Quare nemini cuiquam ea debet committere, quoad fieri potest: sunt enim veluti cuniculi quidam subterranei, qui si multa habeant orificia, ignis omnis exhalat, & effectum non habet. Si tamen necessitas postulet, ut ea Princeps cum Ministris suis communicet, vidensque ea propalari, rescire voluerit, cujus culpa id fiat, suaserim varia aliqua fingat secreta & singula singulis committat ita enim fiet ut per illud, quod divulgatum fuerit, eum deprehendat, qui ista revelat aliis.

(d) *Non tamen sine usu fuerit, introspicere illa prima aspectu levia, ex quibus magnarum sæpe rerum motus oriuntur.* Potentissimorum etiam Imperiorum aggeres in periculo sunt, ne per minimam curiositatis rimulam eos mare disturbet & dejiciat. Ubi vermis iste secreti radicem arrosierit, procerissimam etiam arborem humi sternet.

S Y M B O L U M LXIII.

IN negotiis omnibus principia eorundem & fines sibi mutuò respondere debent. Curandum, ut perfecta eorum forma sit, nec facilè immutanda. Figulus aliquis non sic in incertum rotam versat nec manu sic obiter opus suum fingit, ut vas aliud ab incepto exeat. Unum aliquod opus sit sibi ipsi conforme & simile.

- - - *Amphora cœpit (e)*

Institui currente rota, cur urceus exit?

Denique sit quod vis; simplex duntaxat, & unum.

Nihil perniciosum magis, quàm illa in actionibus, & gubernandi ratione inæqualitas, quando principia finibus minime consonant. Ludibrio omnibus est, qui magna cum cura ac sollicitudine imperandi munus exorsus, omnia postea per incuriam negligit. Satius fuisset eodem semper passu incedere, etsi segni ac tardo. Illa ipsa laus, quam ejus commeruere principia, accusat ejusdem fines. Perdidit auctoritatem Galba, quod sub Imperii initium instaurationem militiæ pollicitus, indignos postea eidem (f) præfecisset. Multi Principes videntur optimi, & pessimi sunt: multi prudenter norunt differere, & absque prudentia operantur: nonnulli magna promittunt, & pauca præstant: alii in pace fortes sunt, & in bello ignavi: alii tentant omnia, & nihil ad perfectionem adducunt. Ista rerum difformitas haud qua-

---

(a) Tacit. l. 1. Annal. (b) *Non temperante Tiberio, quin premeret voce, vultu, eo quod ipse creberrime interrogabat: neque refellere, aut eludere dabatur, ac sæpe etiam confitendum erat, ne frustra quæsisset.* Idem l. 3. Annal. (c) Tacit. l. 15. Annal. (d) Tac. l. 1. An. (e) Horat. (f) *Nec enim ad hanc formam cætera erant.* Tac. l. 1. Hist.

quaquam decet Majestatem, in qua perpetua quædam dictorum factorumque constantia & æquabilitas elucere debet. Nec amor, nec obedientia stabiles esse possunt in Principem, qui à seipso dissimilis est. Quare diligenter antè cum animo suo consideret, quam certi aliquid statuatur, num in consiliorum suorum executione media principiis & finibus responsura sint, pro eo ac monet Gofredus :

(a) *A quei, che sono alti principio orditi
Di tutta l'opra il filo, e'l fine responda.*

*Ut fundamentis rerum, quæcunque locasti,
Totius textura operis respondeat æquo
Deducta ad finem filo.*

Gubernationis tela bona non erit, quantumvis eximia illa sit, nisi æqualis fuerit. Nec satis est circumspicere, quomodo ordiendum sit aliquod negotium, sed illud insuper nosse oportet, quò pertexi debeat. (b) *Prora & puppi summam consilii perfecti significabant veteres: propterea quod à prora & puppi tanquam à capite & calce pendet tota (c) navis.* Unde figuram præsentis desumpsi Symboli, repræsentando consilium aliquod prudens, attentum ad principia sua & fines, per navem quæ anchorâ duplici, in prora nimirum & in puppi, adversus tempestatem firmatur. Parum prodesset una sola in prora, si ventus in puppim sævire possit, eamque in scopulos allidere.

§. Tria ad rectè decernendum requiruntur; prudentia ad deliberandum, industria ad disponendum, & constantia ad perficiendum. Inanis esset omnis labor ardorque in negotiorum principiis, (si quod fieri solet) de exitu eorundem

A a a 2

ac

(a) Tass. cant. I. (b) Cicero. *Mihi prora & puppis, ut Græcorum proverbium est, fuit à me tui dimittendi, ut meas rationes explicares, Cicero.*

ac fine non effemus quoque (a) folliciti. Utraque anchora opus est, ut ea stabiliat ac firmet prudentia. Quia verò isthæc in præteritum & præsens suos tantummodo intendit oculos, non in futurum, unde omnia dependent negotia, ideo necessum est, ut ratiocinando conjectet, & antè prospiciat, quid per hæc aut illa media obtineri possit; & ut in eum finem deliberationem consultationemque instituat quæ (ut dixit Rex Alphonfus Sapiens) (b) *es buen antevidimient, que Ome toma sobre cosas dudosas. Bona utilisque dubiarum, quas quis agendas suscepit, rerum provisio est.* In eâ consultatione tria consideranda sunt. Facile, Honestum, & Utile. (c) *Omnes buippe, qui magnarum rerum consilia suscipiunt, æstimare debent, an quod inchoatur, Reipublicæ utile, ipsis gloriosum, aut promptum effectu, aut certe non arduum sit. Simul ipse, qui suadet, considerandus est, an privatæ rei studio moveatur, aut fine aliquo particulari, adjiciatne consilio, & executioni periculum suum; & si fortuna captis affuerit, cui summum decus acquiratur; si secus, cui infamia exspectanda sit.* Præmissò isthoc examine, & re semel statutâ, applicari debent media jam dictis conditionibus conformia: neque enim honestum erit, aut utile, quod per media iniqua & sumptuosa obtinebitur: qua in re quatuor diversa tempora, quæ in omnibus occurrunt negotiis, & cum primis in infirmitatibus Rerumpublicarum, haud secus ac in morbis corporum, consideranda sunt. Principium nimirum, Incrementum, Consistentia, & Declinatio; quibus cognitis, & applicatis convenienti tempore mediis, facilius obtinetur, quod in votis est, aut retardatur, si ordo permutetur; quemadmodum retardaretur cursus navis, si clavus proram occuparet. Industria consistit in seligendis mediis, ad finem propositum maxime idoneis, nunc his nunc illis utendo, qua in re non minus profunt & adjuvant ea, quæ prætermittuntur, quàm ea, quæ adhibentur: uti in variarum vocum concertatione accidit, quarum aliæ per vices: nunc silent, nunc modulantur aliæ & tamen omnes simul harmoniam efficiunt. Negotia semetipsa non procurant, tametsi aut bona eorundem dispositio & justitia, aut utilitas publica ea urgere videantur: quin contra (d) *sæpe honestas rerum causas, ni judicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur.* Erraretur in paucis, si debita adhiberetur attentio: verum aut defatigantur Principes, aut subtilitates spernunt, & obstinatione quâdam ea, quæ animo conceperant, potentiæ suæ vi obtinere contendunt. Hâc ut plurimum ignorantia uti solet, amica compositione prudentia. Quod vis impetrare nequit, paulatim facilius reddit dexteritas, quæ tempus & occasionem observare ritè novcrit. Ita fecit Legatus Cæcina, cum neque auctoritate, neque precibus legiones Germanicas à fuga, quam nescio quis inanis suadebat metus, posset retrahere, donec (e) *projectus in limine portæ, miseratione denum, quia per corpus Legati eundum erat, clausit viam.* Quod idem alio in casu ante Pompejus fecerat. Verbum unicum tempestivè prolatum, aliquando victoriam peperit. (f) Ferdinandus Gonsalvus Castellæ Comes aciem instruxerat, ut cum Africanis confligeret, datoque ad prælium signo, cum æquitum unus admotis equo calcaribus, alios antevertere cogitat, illico in oculis omnium terra dehiscente haustus fuit; turbavit ea res universum exercitum; at Comes ad milites conversus: *Si terra, inquit, nos ferre non sustinet, multo minus nos ferent hostes, & pugnam exorsus feliciter triumphavit.* Nec minoris prudentiæ fuit, quod in conflictu ad Ciriniolam accidit; cum enim Italus quodiam miles ratus Hispanos victos esse, pulveris sulphurei cados duobus curribus gestatos incendisset, & magna exercitûs totius esset turbatio, Gonsalvus eâ occasione usus præsentis animo, hilari facie ad circumstantes: (g) *Bono, inquit, estote ani-*

mo;

(a) *Acribus, ut ferme talia, initiis, ineurioso fine.* Tacit. l. 6. Annal. (b) L. 5. tt. 9. p. 2. (c) Tac. l. 2. Hist. (d) Tac. l. 1. Hist. (e) Id. l. 2. Annal. (f) Mar. Hist. Hisp. l. 8. c. 6. (g) Mar. Hist. Hisp. l. 27. c. 21.

mo, datur cælo clara victoria, præclarum flamma omen, quasi incensis ad eam celebrandam facibus; nec vanum fuisse augurum, eventus comprobavit. Tanti refert interdum Ministrum aliquem vivaci alacrique esse ingenio, & nosse uti occasionibus, applicando media finibus accommodata, & casus ejusmodi fortuitos in utilitatem convertendo.

§. Quod si factâ bonâ Ministrorum electione pro negotiis, & adhibitis prudenter mediis, eventus optatus non respondeat, non pœniteat facti Principem, quin potius constanter illud ferat: neque enim à casu consilia metienda sunt, sed à prudentia. Eventus fortuiti, qui prævideri aut caveri non potuere, factum non viciant; velle autem & conatum improbare, imprudentiæ est. Accidere illud solet iis Principibus, qui nec judicio pollent, nec animi robore: Isti enim infaustis oppressi successibus, & quasi extra se positi, cedunt imaginationi, & consultationibus animi dubiis de eo, quod jam præterit, tempus perdunt & attentionem, quam in parando remedio adhibere oportebat, pugnantes secum ipsi, eò quod aliud consilium secuti non sint, & culpam in eum conferunt, qui consilii præsentis auctor extitit, nihil pensi habentes, num rationi (a) innixum fuerit, nec ne. E quo fit, ut qui à consiliis sunt, sententiam suam dicere vereantur, multasque patiantur elabi occasiones, nec tempestive commoneant Principem, ne gratiam suam & existimationem ob eventus incertos periculo objiciant. Incommoda isthæc velis remisque fugienda sunt Principi, dandaque opera, ut in casibus adversis constans persistat, suos semper excusans Ministros, ubi manifestè in illis non deliquerint, ut tanto majori ei adsint animo, ad eos casus vincendos ac superandos. Et tametsi in consultis quibusdam jam executioni datis apertè erratum fuerit, adhuc serenum se præbere oportet: Nam quod jam factum, infectum fieri nequit, ut dici solet. In casus præteritos intendere oportet oculos, ut discamus, non ut nosmet cruciemus. Eadem animi magnitudine opus est, ut per errores transeamus, ac per pericula. Nullum sine illis Imperium. Qui eos nimium timuerit, nil certi statuet, & pejor quandoque est hæsitatio animi anceps & dubia, quàm ipse error. Ingenio considerato & prompto negotia indigent. Si singula cum extrema attentione curari oporteret, multa negligenter alia, cum gravissimo eorum, quorum interest, & gubernationis publicæ detrimento.

SYMBOLUM LXIV.

ANtiqui in militia curribus falcatis uti sunt soliti, qui simul ac movebantur, obvia quæque dissecabant, uno eodemque impetu & rotas & falces impellente. Non citius illæ rotabantur, ac istæ fauciabant, par utrisque celeritas & operatio, adeoque symbolum promptæ executionis in præsentem Emblemate, perinde ac olim apud Danielem rotæ illæ igneæ accensæ in throno (b) Dei quibus & potentiæ divinæ vim & operandi velocitatem adumbrabat. Tempus opportunum sibi sumat prudentia (ut diximus) ad consultandum; at statuere & exsequi ita sibi invicem velim respondeant, ut uno eodemque motu agitari videantur, ne ulla intercedat mora: oportet enim consultatio & executio manus sibi mutuò porrigant, ut altera alterius adjuta ope, ambæ simul bonos effectus (c) producant. Carolus V. Imperator dicere solebat, animam consilii tarditatem esse, celeritatem

B b b b

exe.

(a) Fili, sine consilio nihil facias, & post factum non pœnitebis. Eccles. 32. 24. (b) Phronus ejus flamma ignis, rota ejus ignis accensus. Dan. 7. 6. (c) Priusquam incipias, consulito, & ubi consulueris: mature factò opus; ita utrumque per se indigens, alterum alterius auxilio viget. Sallust.

executionis; ambas autem simul junctas quintam essentiam, ut loquuntur, prudentis alicujus Principis. Res magnas feliciter gessit Rex Ferdinandus Catholicus, quia & maturo cum consilio, quæ animo proposuerat, expendebat, & magna cum celeritate aggrediebatur. Si à virtute hac utraque instructus fuerit Princeps, nunquam à latere illius recedet Fortuna, quæ ex occasione nascitur; hæc verò celerimè præterit, & nunquam revertitur. In momento advenit, quod magnas nobis præbet utilitates, aut abit quod nocumento nobis est. Eam ob causam Atheniensibus vitio dabat Demosthenes, quod in rerum apparatu tempus consumerent, nec adverterent tamen occasiones cunctationes istas minimè præstolari. Si consilium è

re boni publici fuerit, quantum in ejus executione tardabitur, tantum ei de utilitate decedet. (a) *Nullus cunctationi locus est in eo consilio, quod non potest laudari, nisi peractum.* Fœtus informis est consilium, & quoad executio, quæ animæ instar est, vitam ac motum ei tribuat, mortuum remanet. Ab intelligentia proficiscitur, actus nimirum prudentiæ practicæ, & si in sola contemplatione sistat, non nisi vana fuit imaginatio, & mentis illusio. Citò exequendum esse ajebat Aristoteles, quod statutum semel fuit, sed deliberandum tardè. Jacobus Angliæ Rex filium suum monuit, ut in consultando prudens esset & circumspectus; in decidendo firmus & constans: promptus & expeditus in exequendo: ad quod postremum Natura ipsa manus pedesque cum digitorum fabrica, & nervos tam flexiles largita est. Populo (b) *cunctatio servilis; statim exequi, regium videtur.* Fuerunt olim Romani in actionibus suis considerati, & constantiâ ac patientiâ omnia superarunt. Grandiores Monarchiæ plerumque tardioris executionis laborant vitio, eò quòd nimium suæ confidant potentiæ, uti in Othone Imperatore videre fuit, cui (c) *quo plus virium ac roboris, è fiducia tarditas inerat.* Accedit, quòd propter hoc ipsum rotarum pondus, quibus Majestatis amplitudo innititur, & ne ea, quæ possidet, in di-

(a) Tac. l. 1. Hist. (b) Id. l. 6. Annal. (c) Id l. 2. Hist.

scrimen adducat. Princeps Imperii sui finibus contentus vivat. (a) *Quod segnitus est, sapientia vocatur*, uti illa Imperatoris Galbæ. Ita omnes se suaque servare posse crediderunt, & pericere omnes. Juvenilis Imperiorum ætas celeritate vires acquirit ac robur dum fervet adhuc sanguis, vigentque spiritus majoris gloriæ ac dominationis in alias Nationes. (b) *Agendo, audendoque res Romana crevit, non his segnibus consiliis, quæ timidi cauta vocant*. Posteaquam ad maturitatem pervenit, Majestas ipsa & auctoritas facile diuque Imperia sustinent, tametsi ardor famæ desit, & dominatus augendi cupiditas, perinde ac mare aliquanto tempore motum conservat, etiam postquam ventorum vis defævit. Dum ergo Imperia in suo isto vigore perstiterint, illam in statuendo lentitudinem non improbaverim: sic enim plus suppetit temporis, ut partis quiete frui liceat; & consilia nimis subita periculo non carent. Atque in hoc casu verum habet Taciti: (c) *Potentiam cautis quàm acrioribus consiliis tutius haberi*. At si ætate illa deficiente languescant vires, si existimatio perire incipiat, si contra audaciùs insurgant alii, aliam viam ingredi oportet, maturare consilia, & pristinum instaurare vigorem ætatemque juvenilem, priusquam senio ingravescente sese ampliùs sustentare nequeant, & amissis sensim viribus miserabiliter corruant. In minoribus statibus ætates istæ considerari non possunt, quin opus est potiùs, ut assiduè vigilet attentio ad explicanda omnia vela, si fortunæ Zephyrus aspiraverit: etenim nunc his, nunc illis ea favet per vices; haud secus ac per circumferentiam horizontis consurgunt venti, qui alternis terræ dominantur. Secundissimos Aquilones habuere aliquando Gothi, aliæque Nationes polo viciniore, quibus tanta cum industria usæ sunt, sua pendentes vela, ut ad ipsas Herculis columnas, extremos tunc orbis terminos usque penetrarint. Sed abiit postea illa cœli clementia, & successit alia aliorum Imperiorum favori & commodis secunda.

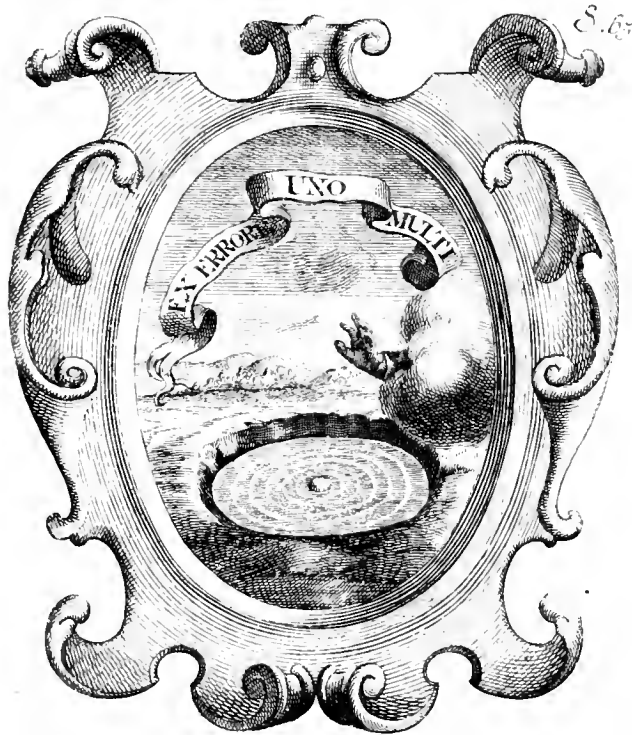
§. Constantia in consiliis susceptis exequendis, seu propria illa sint, seu aliena, maximi semper momenti est. Ea quia caruit (d) Pæthus, de Parthis triumphare non potuit. Omnia ferè ingenia ignea, & velocia hoc habent, quòd & cito decernant & citò eos facti pœniteat: fervent sub initia, algent sub finem: conantur omnia, nihil ad perfectionem: conantur omnia, nihil ad perfectionem adducunt; similes animali quod Calipedem dicimus: illud enim celerrimè se movet, sed longo etiam tempore ne ad unum quidem passum progreditur. In negotiis omnibus prudentia & animi magnitudine opus est: una, ut disponat, altera, ut ea perficiat. Animo constanti & forti nihil est arduum, contra qui in omni re dubius hæret & anceps, mille experitur difficultates, & quàm plurimas amittit occasiones. (e) *Vir ea ratione fiet optimus, si in deliberando quidem cunctetur, & prætimeat, quidquid potest contingere, in agendo autem confidat*. Hoc postremum si desit, cadit animus, & ommissis opportunis mediis cœpto desistit.

§. Pauca sunt negotia, quæ ingenium superare non possit, aut occasio paulatim & tempus faciliora non efficiat. Eam ob rem non oportet ea facile abrumperè, sed in vigore suo conservare potiùs. Crystallus, si semel confringatur, uniri iterum non potest; ita & negotia. Quantumvis grandis sit difficultatum tempestas, tutius tamen est aliquod saltem explicare velum, ut minus sit periculi, quàm omnia omnino contrahere. Negotia pleraque ideò successu carent, quod desperentur.

(a) Tacit. lib. 1. Hist. (b) Tit. Liv. (c) Tac. lib. 1. Annal. (d) *Eludi Parthus tractu belli poterat si Pætho aut in suis, aut in alienis consiliis constantia fuisset*. Tacit. lib. 15. Annal. (e) Hered.

§. Illud autem necessarium est cumprimis , ut qui mandata exequi debet, eadem apud animum suum approbet : qui enim improbaverit , aut minus ea convenire judicat , aut difficultatem in iis reperit ; proindeque non tanto studio ad ea se dabit ac decet , nec magnopere curabit , si ritè non succedant. Optimè omnium ea executioni dabit ille ipse Minister, à cujus consilio profecta sunt ; siquidem ad hujus existimationem interest plurimùm , ut quàm rectissimè in effectum deducantur.

S Y M B O L U M L X V .

Lapis in Lacum coniectus tot circum fluctus continua serie excitat , ut cum ad extremam, usque ripam pervenerint , infiniti propemodum sint , turbentque omnino lucidissimum illud æquor & purissimum speculum , in quo repercussæ rerum imagines , quæ perfectissimè sese antea oculis exhibebant , nunc non nisi confusè se offerunt. Idem prorsus in animo accidit , ubi semel in errorem aliquem labi contigerit , ex uno illo multi nascuntur alii , confuso jam & excæcato iudicio , excitationisque voluntatis fluctibus ut intelligentiæ facultas rerum veritatem satis perspicere nequeat ; dumque unum errorem corrigere cogitat , in alium incidit , inde rursus in alium , ut tandem quàm plurimi sint , quò à primo distant longiùs , eò grandiores sunt ; non secus ac fluctus à centro , à quo excitantur , remotiores. Causa hujus rei est , quia (a) principium dicitur esse dimidium totius , itaque parvum in principio erratum correspondens est ad alias partes. Ea re diligenter animum advertere oportet ad errores primos , (b) cum fieri non possit , ut si in primo atque principio peccatum fuerit , non ad extremum malum aliquod evadat. In Masinissa id videre licuit , qui reprehensus à Scipione , quod

Sopho.

(a) Arist. l. 2. polit. cap. 4. (b) Idem l. 5. polit. cap. 1.

Sophonistam in matrimonium duxisset ; dum errorem istum emendare voluit , in alium graviolem lapsus est , herbis venenatis eam tollendo è medio. (a) Vitiis sese Rex Witiza dederat , obscurata haud parum gloria gubernationis feliciter inchoatæ , & ne concubinarum numero , quas uxorum loco cultuque habebat , aliquam turpitudinis notam contraheret , voluit ut id cunctis liceret , quin & lata lege Ecclesiasticis matrimonii ineundi fecit potestatem ; cumque porrò hos suos errores Religioni adversari cerneret , Romano Pontifici obedientiam denegavit , unde totius Regni incurrit odium ; quare ut suæ prospiceret securitati , plerasque urbes mœnibus & munitionibus nudavit ; quo factum denique , ut Hispania tota Maurorum deinde incursionibus pateret. Atque omnes isti errores alii ex aliis ordine nati , & in immensum aucti , vitam illi ante tempus extorsère. Eadem incommodorum series etiam in Duce Valentino notata fuit : studuerat is multorum ruina suam fabricari fortunam , eumque in finem nihil tyrannidis prætermiserat , priore sævitia ad ultiores majoresque semper (b) incitante , donec statum unà & vitam amitteret , aut discipulus malus , aut malus Machiavelli Magister.

§. Errores Principum non nisi difficulter possunt corrigi , eò quod plerumque ad multos ii pertineant. Obstat etiam obstinatio interdum , aut ignorantia. Ingenia magna , quæ communiter ferè magis ingenua sunt & docilia errores suos facile agnoscunt , iisque meliùs erudita de emendatione seriò cogitant , ædificii malè structi lateres iterum dissolvendo , ut meliori deinde cæmento eosdem iterum coagmentent. Philippi Tertii Imperatoris symbolum fuit : *Quod malè cœptum est , ne pigeat commutasse.* Qui iter relegit , quo aberrasse se videt , faciliùs in viam redit. Frustra erroris postea pœnituisset.

(c) *Nil juvat errores mersâ jam puppe fateri.*

Ratio Status catena quædam est , quæ , si vel unicus in ea rumpatur annulus , dissolvitur illicò , nisi iterum consolidetur. Princeps , qui à se statuta noxia esse videt , nec ea immutat tamen , suæ magis opinionis amans est , quàm boni publici , pluris vanam aliquam gloriolæ umbram æstimat , quàm veritatem , constans videri vult , & pertinax fit. Supremæ dominationis hoc vitium est , quæ tum deum existimationem suam ritè tueri se putat , si pedem nunquam retrò referat.

- - - (d) *Quamque regale hoc putet :*
Scepbris superbas quisquis admovit manus ,
Quâ cœpit , ire.

Tam ea in re rationi paruit Carolus Quintus Imperator , ut cùm aliquando privilegium nescio quod manu sua consignasset ; monereturque , justitiæ legibus non fat esse consentaneum , mox reddi sibi voluit , & dilaceravit ; *Malo* , inquit , *meam lacerare scripturam , quam animam.* Tyrannica obstinatio est , errores agnoscere quidem , nec tamen emendare velle ; eos verò etiam defendere , ut honori consulatur , nihil aliud est , quàm peccare velle sæpius , & blandiri sibi de ignorantia ; inaurare illos , est ferrum auro obducere , quod mox iterum se prodit , & formam pristinam recuperat. Error correctus id efficit , ut rectiùs curentur cætera , & expedit interdum errasse , ne peccetur deinceps graviùs. Tanta est ingenii nostri imbecillitas , ut ipsosmet nostros errores Magistros habeamus. Ex iis primùm rectè

C c c c

agere

(a) Mar. Hist. Hisp. lib. 6. c. 9. (b) *Ferox scelerum , & quia prima provenerant , volutare secum , quomam modo Germanici liberos perverteret.* Tacit. lib. 4. Annal. (c) Claud. (d) Seneca.

agere discimus: (a) *Ujū probatum est, leges egregias, exempla honesta, apud bonos ex delictis aliorum gigni.* Prudentissima etiam Respublica multa in gubernando fecit imprudentius, antequam ad perfectionem perveniret. Solus Deus ab æterno mundi hujus fabricam absque errore comprehendit, & postea tamen certo quodam modo (b) *pœnituit eum, quod fecisset hominem.* Plus interdum erratis nostris debemus, quam rectè factis: illa siquidem nos erudiunt, hæc jactantiæ & inanis gloriæ sunt semina. (c) *Instruunt nos Patriarchæ, non solum docentes, sed etiam errantes.* Umbra picturæ lucem dedit, ab illa namque ars ista habet, quod tam eximia sit.

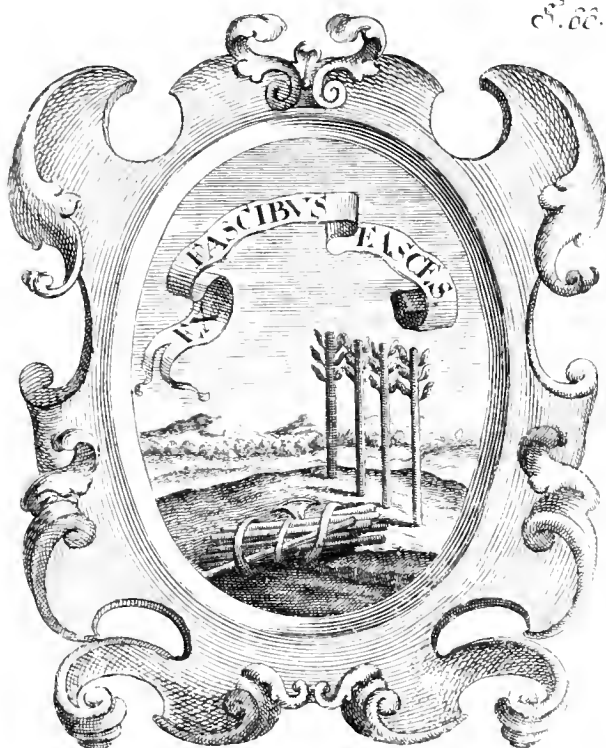
Non semper imprudentia errorum causa est: sæpe à tempore ii oriuntur, aliisque eventis fortuitis. Quod prius commodo erat, post in exitium vertitur. Nulla tanta est prudentia, cujus consilia pro omni tempore salutaria sint. (d) *Nec debet reprehensibile judicari, si secundum varietatem temporum statuta quandoque variantur humana, præsertim cum urgens necessitas, vel evidens utilitas id exposcit; vel ex illis gravia nascuntur incommoda, vel Princeps relatione aliorum in fraudem inductum se videt.* His principiis Rex Assuerus nitebatur, cum revocata à se sententiæ, quam iniquâ Amani accusatione deceptus, adversus Dei populum tulerat imprudentius, rationem redderet. (e) *Nec putare debetis, inquiens, si diversa jubeamus, ex animi nostri venire levitate; sed pro qualitate & necessitate temporum, ut Reipublicæ possit utilitas, ferre sententiam.* In his & similibus casibus nulla est animi levitas, sed prudentia mutare consilium, & ea, quæ semel statuta fuere; nec inconstantia dici debet, sed constans potius robur sequendi rationem ducem, quale est in bracteola venti indice, in omnem se partem unâ cum vento vertente, aut in acu nautica antè non conquiescente donec ad stellam polarem opposita sese stiterit. Medicus secundum ea, quæ corpori variè accidunt, medicamenta variat, quia sanitatem præ oculis habet. Infirmities, quibus conflitantur Respublicæ, variæ varios quoque curandi modos desiderant. Honori itaque sibi ducat Princeps, sua subinde iterum inspicere decreta & corrigere, immò & errores, nec hujus eum pudeat. Illos committere, incogitantia esse potuit; emendare, fortitudo prudens; obstinatio verò stulta semper est & reprehendenda. Prudentiæ tamen erit; illud ipsum ita scitè & dissimulanter facere, ut vulgus non animadvertat: istud enim utpote ignorans & imperitum errorem pariter imprudentiam interpretatur, & emendationem levitatem.

§. Tametsi verò errorum retractandorum auctor sim Principi, id tamen de omnibus universim intelligi non debet; aliqui enim tam exigui sunt, ut in iis corrigendis graviolem levitatis suspicionem, aut existimationis jacturam vereri meritò quis possit: adeòque ubi paulatim se ipsis desinunt, nec aliorum grandiorum periculum est, fatius erit eos inemendatos relinquere. Alii istius sunt conditionis, ut sequi eos præstet, immò fortiter etiam & constanter ad eosdem continuandos inflammare animum, eo quod gravius fortè immineat periculum, si ab iis expedire te cogites, id quod in expeditionibus bellicis frequenter accidit. Negotia quædam sunt, in quibus, ut rectè agas, necesse est, ut extra limites primum abeas, etsi in errores aliquos labi contigerit; sicut qui baculum incurvum in contrariam inflectit partem, ut rectus evadat. Tum verò de iis magnoperè laborandum non est, uti nec de causis eorundem, aut mediis, cum nec justitiæ, nec honestati illi adversentur, & optimi inde sperentur effectus: hac enim ratione prodesse incipiunt, & dispositiones potiùs ad bene recteque agendum dici debent, quam errores. Alii non nisi magnis immiscentur conatibus sapientissimè alias susceptis, haud secus, ac
rosæ

(a) Tacit. l. 15. Annal. (b) Gen. 6.6. (c) Ambr. l. 1. de Abrah. c. 6. (d) Cap. Non debet, de Conf. & Affin. (e) Esth. 16. 9.

rosæ spinis involvuntur, ut absque læsione manus eas contingere nequeat. Atque illud ideò accidit, quia rebus ferè omnibus, quæ quidem ad bonum universale putantur conducere, aliquis miscetur error bono privato noxius. Rerumpublicarum corpora diversis constant partibus & oppositis inter se, quod ad qualitates & humores attinet; & remedium, quod toti adhibetur corpori plerumque alicui nocet parti: adeoque singulari prudentia opus est in eo, qui aliis imperat, ut detrimenta & commoda conferat inter se & expendat, magno item animo ad exequendum, ne illorum fortè metu hæc planè negligat.

SYMBOLUM LXVI.

Innovatio rebus natura caducis perpetuitatem tribuit. In individuís, dum alia aliis continuata serie succedunt, perennant species. Eam ob rem agricola ferit arbores, quas in demortuarum locum possit sufficere; non eam curam casui relinquit, quia aut plantæ eum deficerent, aut certè nec essent eæ quibus indigeret, nec locis convenientibus, neque se ipsis recta sursum assurgerent, nisi ars & industria, dum teneræ adhuc sunt, eas dirigeret: postea enim nulla vi flecti se sinunt & corrigi. Non minor cura juventutis esse debet, ut hæc à teneris formetur probè, in iis præsertim Provinciis, ubi ipsa cæli constitutio magna ingenia præstantesque naturas procreat, quæ tanquam agri quidam fertiles facillè sylvescunt, nisi ars & cultura sæcunditatem cum tempore corrigant. Quò spiritus major est, eò gravius nocet Reipublicæ, si eum educatio non tempori moderetur. Animus excelsus, & ad magna connitens semetipsum ferre non sustinet. Legum frænum excutit, & ad libertatem aspirat, adeoque oportet, ut ars & institutio, tum occupatio in exercitiis gloriosis, eum graviter excolant. Ubi juvenus, aliquantum atate processerit, proderit haud parum levitati ejus curandæ, si adhibeatur ad tractanda

negotia publica. Hæc causa fuit, opinor, cur quædam Respublicæ adolescentes in Senatum admiserint. Illud optimum, quod agricolis in more est, qui arbusculas, dum teneræ sunt, translatas alio in solo iterato plantant, ut radices, quæ se nimium diffuderant, constringantur, & trunci directè sursum in proceritatem sese erigant. Nunquam ferè juvenus in solo patrio ad insignem frugem maturescit. Ibi consanguinei & amici licentiores eam reddunt audaciorumque. Non ita apud externos, ubi eam compellit necessitas, ut suas studeat componere actiones, & hominum sibi animos devincere. Domi in patria plusculum licere nobis arbitramur, etsi extra limites sit, & facilè veniam nobis pollicemur. Ubi noti non sumus, legum rigorem metuemus. Extra natale solum corrigitur paulatim illa morum asperitas, & naturæ contractio; elatio illa animi stolidi & inhumani, quæ eos ferè comitari solet, qui cum Nationibus diversis versati non sunt. Ibi linguæ addiscuntur, & cognoscuntur Nationum ingenia, observantur consuetudines singularum ac mores, quarum rerum notitia insignes efficit viros, ad artes tam pacis, quàm belli idoneos. Plato, Lycurgus, Solon, & Pythagoras varias obeundo Provincias, prudentes Legum latores & Philosophi evasere. In solo patrio una eademque fortuna cum homine nascitur, & cum eodem simul emoritur; foris majores sese offerunt. Nullus Planetarum in domo sua propria exaltatur, sed in alienis, etsi non absque detrimento suo, atque incommodo.

§. Peregrinatio magna prudentiæ Magistra est, si ad animum melius formandum, non ad oblectandum solum suscipiatur. Ea in re laudem merentur populi septentrionales, qui non minori cum curiositate, quàm attentione animi, relicti patriis laribus, orbem lustrant, & linguas, artes ac scientias condiscunt. Hispani, qui majora, quàm ullæ aliæ Nationes, habent subsidia exterarum adeundi Provinciarum, quippe quorum Monarchia quaqua versum se porrigit, præ omnibus tamen aliis domi in patria sua desident, nisi ad arma fortè Mars aliò eos evocet, cum nihilominus plurimum referat, ut qui diversis Nationibus imperant, & in Provinciis variis bella gerunt, perfectam quoque earundem habeant notitiam. Duo potissimum sunt, quæ viros Nobiles domi in terra natali detinent: primum quidem, quia Hispaniam undique ferè mare alluit, neque semper navigandi occasio tam præsto est, ac terra iter faciendi commoditas, alterum deinde vana quædam præconcepta opinio, qua existimant absque magna pompa & impensis peregrinationes istas institui non posse, qua in re modestiores sunt Exteri, etsi magnorum Principum filii.

§. Neque tantum juvenes in aliud solum transferri debent, sed à teneris etiam sic formari velut plantulæ, ut aliis aliquando in muneribus & officiis succedere valeant, neque necesse sit, aliunde homines novos negotiorum & artium imperitos accersere, qui deinde cum Respublicæ detrimento per multos suos errores experientiam sibi comparent; id quod in Emblemate præsentis per fascis, symbolum Magistratus, indicatum volui, illæ siquidem virgæ plantatæ alias iterum progignunt; & quia in unoquoque genere triplicis illius formæ Respublicæ, Monarchia, nimirum, Aristocratia, & Democratia, diversæ sunt gubernandi rationes, diversa quoque juventutis, exercitia sint oportet, pro cujuslibet Reip. institutis, proque rerum conditione, in quibus unaquæque viris excellentioribus magis indiget. Ea in re omne suum studium posuere Persæ, Ægyptii, Chaldæi & Romani; cum primis verò elaborarunt in eo, ut quosdam jam inde à prima pueritia pro Magistratu instituerent, utpotè à quo deinde bono, aut malo, conservatio aut ruina Rerumpubl. dependeret, quarum ille est anima, & prout ipse affectus fuerit, tales quoque totius corporis erunt Actiones. In Hispania magna cum providentia erecta fue-

fuerunt Collegia, quæ feminaria essent insignium virorum pro gerendo Magistratu, & administranda Justitia, quorum constitutiones licet futiles videantur & vanæ, prudentissimæ tamen sunt eò nomine, quod ad modestiam erudiant, faciantque ut prius obedire norint, qui aliis dein imperare debent.

§. Alibi scientias inter politica regnandi instrumenta in Principe recensuimus, nunc illud quæritur, an iis etiam conducant, qui parere debent, & an juvenus popularis iis instruenda sit? Natura in ipso capite, tanquam totius corporis Principe, intelligentiam constituit, ut scientias discerere, uti & memoriam, ut easdem conservaret: at verò manibus & membris reliquis non nisi habitudinem ad obediendum impertiit. Homines societatem inter se communitatemque coire operandi causa, non speculandi, magis ob communitatem subsidii mutui, quam theoriæ subtilitatem. Non sunt fortunatæ Resp. ex eo, quod ingenium penetrat, sed ex eo, quod manus perficit. Studiorum otium vitiis alitur, & in charta ea omnia æternitati consecrat, quæ temporum adinvenit malitia. Multa contra supremam molitur potestatem, & plebem ad seditiones concitat. Spartani (a) *litteras ad usum saltem discabant, reliqua omnis disciplina erat, ut pulchrè parerent, ut labores perferrent, ut in pugna vincerent.* Subditi arguti nimis & docti novitates amant, carpunt gubernationem, consulta Principum vocant ad examen, & populum commovent. Obedientiam magis promptam esse oportet, quam ingeniosam; sinceram magis, quam (b) astutam. Ignorantia præcipuum Imperii Turcici fundamentum est. Qui in illo scientiarum spargeret semina, facile id everteret. Quietam felicemque vitam vivunt Helveti apud quos scientiæ non admodum videntur, & proscriptio subtiliori philosophandi genere, non minus bona cum politica se suaque moderantur, quam aliæ Nationes: vehementi illa contentione in scientiis perdiscendis languescunt vires, & vilescunt animi, dum nimia ingenii acie pericula penitissimè penetrant. Studiorum amœnitas, eruditionis gloria, & præmia multos alliciunt; unde viri defunt pro armis & defensione Statuum, quorum plus interest, fortitudine præstare populum, quam literis. Quod in his generosum est, fastidire facit ea omnia exercitia, quæ corpus magis, quam animum occupant. Otio literario ingenia fiunt melancholica, ut vitam magis ament solitariam & cœlibem; contra ac fieri oportet ad hoc, ut Resp. sese multiplicet; & viros habeat ad munera & officia publica idoneos, atque ut tueri se possit, & in hostem ire. Ingenia scientiis exulta haud faciunt Provincias rerum copia affluere, aut incolis frequentari, sed artium & mercimoniorum industria, ut in Provinciis Belgicis videre licet. Bene expendunt incommoda ista Germani aliæque Nationes, quæ Nobilitatem suam in solo armorum fundarunt exercitio, minimè pulchrum existimantes gradus honoresque literarios admittere; atque ita fit, ut omnes ferè Nobiles ad arma adjiciant animum, & militia floreat. Tametsi verò orthodoxæ Religionis cognitio haud parum scientiis illustretur, illud tamen negari non potest, multa etiam ab iisdem ad meras reduci opiniones, è quibus variæ nascuntur Sectæ, & ex his Imperiorum conversiones. Immò cognito jam vero Dei cultu, utilior mundo fore videretur sincera aliqua & credula ignorantia, quam superba & inanis sciendi præsumptio, maximis erroribus exposita. Hæ & aliæ rationes complures suadent profus extirpandas esse scientias, secundum regulas politicas, quæ ad dominationem artendant magis, quam ad subditorum utilitatem; sed principia ista tyranni sunt potius, quam boni & æqui Principis, qui decorem & gloriam Statuum suorum præ oculis habere debet: illis autem utilissimæ, immò maximè necessariæ sunt scientiæ ad confutandos Sectario-

D d d d

rum

(a) Plut. (b) *Patres valere decet consilio, populo supervacanea calliditas est.* Salust.

rum errores, qui facillè invalescunt ubi regnat ineptia, ad administrandam Justitiam, ad conservandas & augendas artes, imprimis militares: neque enim minus civitates præfidiis suis muniunt Viri docti, ac milites, ut Syracusæ quondam in Sicilia expertæ fuere in Archimede: Dola Burgundiæ urbs in erudito & fidelissimo suo Senatu, cujus prudenti consilio, ingeniosis machinis, acri defensione & fortitudine animi plus quàm heroica, urbs illa adversus valentissimas Gallorum copias propugnata fuit; museis in armamentaria conversis, togis literariis in loricas ferreas, calamis in gladios, qui non atramento, sed Francico sanguine nomina & egregia facinora civium æternitati transcripserunt. Sola multitudo nimia tum Universitatum, tum eorum, qui literis sese dedunt, illa est, quæ bono publico officit, quemadmodum reipsa in Hispania experimur; quare magis è re communi esse videtur, si non nisi pauci ad eas se applicent scientias, quæ in speculatione consistunt, aut circa Justitiam versantur, plures verò ad artes nauticas, & militares. In hunc finem oporteret majora præmia his statui, quàm illis, ut magis ad eas aliorum allicerentur animi. Quia verò præmia sic constituta non sunt, hinc fit, quod oppidò multi ad literarum studia appellant animum, desintque Monarchiæ ad defensionem suam & conservationem milites potius, quàm literati: quod vitium ipsos quoque triumphos, & trophæa militaria comitari solet, dum Nationes bellicosæ & victoriis inclytæ, ingenio etiam & calamo superare contendunt eos, quos robore & armis devicerunt. Cura istius remèdii ad Principem bonumque Moderatorem pertinet, cujus erit tali cum judicio de educanda juventutè statuere & ordinare, ut numerus Virorum eruditorum, Militum, Artificum, aliorumque officiorum corpori Statûs sui aptè & secundum proportionem conveniat.

§. Atque proportio in iis etiam artendi possèt, qui vitam Ecclesiasticam aut Religiosam amplecti cupiunt, quorum multitudo nimia Reipublicæ & Principi plurimum nocet. Verùm Religio & Pietas regulâ Politicâ mensurari non debent, & solent in Ecclesia militante plus arma spiritalia efficere, quàm sæcularia. Qui primus Status illius auctor est, eundem porrò conservabit, absque detrimento Reipublicæ. Nihilominus, cum prudentia humana credere quidem, non sperare tamen miracula debeat, ei ad quem illud ex officio pertinet, considerandum relinquo, an tantus Ecclesiasticorum numerus, & Religiosorum Ordinum multiplicatio atque incrementum excedant fortè facultates Sæcularium à quibus illi sustentari debent, aut ipsi etiam Ecclesiæ ejusque fini noxia sint. Cui rei jam pridem per Canones sacros & Decreta Apostolica sapientissimè provisum fuit, in Concilio Lateranenâ inprimis sub Innocentio Tertio; sic enim illud statuit: (a) *Ne nimia Religioſorum diversitas gravem in Ecclesia Dei confusionem inducat, firmiter prohibemus, ne quis de cætero novam Religionem inveniat, sed quicumque ad Religionem converti voluerit, unam ex approbatis assumat.* Consilium Regium Castellani aliàs Majestati suæ suavit, supplicandum esse Summo Pontifici, ne quis in Regno Castellæ antè, quàm sextum & decimum ætatis annum complevisset, in religiosam familiam ascriberetur, neque ante exactum annum vicesimum vota nuncuparet; verùm confidentior pietas, & animi serupulus prudentiæ oppositus incommoda ista facillè dissimulant.

§. Attamen perparum prodesset ista proportio in iis, qui aut rebus agendis, aut speculationibus debent intendere, nisi etiam Princeps curam habeat Seminarii popularis, unde procreari debent sufficientes cives, qui Reip. formam constituent, quorum numerus nunc hujus, nunc illius morte quotidie imminuitur. Antiqui sanè magnam semper sobolis propagandæ habuere rationem, ut ne deessent unquam

(a) Conc. Lat.

unquam qui in demortuorum locum succederent. Et fuit ea res tam cordi Romanis, ut non solum liberorum procreationi præmia proponerent, sed cælibem etiam vitam notarent infamia. Germanicus, ut mortem suam ulciscerentur alii, inter merita & obsequia Reip. præstita illud quoque recensēbat, quod sex è conjugē liberos (a) suscepisset. Et Tiberius pro bono felicitatis omine referebat ad Senatū, Drusi uxorem geminos uno partu (b) edidisse. Regnorum robur in subditorum multitudine & copia consistit. Qui iis abundat præ aliis, is major Princeps est non qui plures Status numerat; hi namque seipsis neque tueri se possunt, neque offendere alios, sed per suos incolas, in quibus unicū & firmissimum illorum ornamentum est positum. Notum est illud Adriani Imperatoris; (c) *ampliari Imperium hominum abiectione potius, quam pecuniarum copia malim; & rectè quidem: nam opes absque subditis bella facilè accersunt, nec satis defendi possunt; ubi autem multi sunt subditi, nec vires defunt nec opes.* (d) *In multitudine populi (ait Spiritus sanctus) dignitas Principis: & in paucitate plebis ignominia Principis.* Eam ob rem Rex Alphonsus Sapiens boni Principis esse putabat, tam sollicitè suam custodire ditionem, (e) *que se non yermen las villas, nin los otros lugares, nin se detriben los muros, nin las terres, nin las casas por mala guardia, e el Rey, que desta guisa amare, e tu viere bonada è guardada su tierra, sera el, e los, que hi u vieren, bonrados, iricos, e abundados, e tenidos por ella.* Ut ne urbes, oppida, locaque alia incolis destituta, in solitudinem redigantur, aut mœnia, turres, adesque urbium per circum socordiam, ruinam patiāntur. Rex certè, qui hanc regno suo sollicitudinem ac curam impenderit, unà cum civibus suis honore, opibus, rerum omnium abundantia affluet. Verùm ut prudentissimus Legislator illud præcipuè monuit, Regnum instrui debere (f) *de buena gente i antes de los suyos, que de los agenos, si los pudiere aver, asi como de Caballeros, e de Labradores, e de Menestrales.* Probis hominibus indigenisque potius, si fieri id possit, quam exteris; neque nobilibus solum, sed agricolis quoque, & opificibus. Quam in re prudentissimè iudicavit, hanc hominum frequentiam non in sola plebeja gente ponendam esse: hæc siquidem seipsa parum efficiet, nisi Nobilitatem habeat comitem, quæ spiritus & anima illius est, suoque exemplo docet appetere honesta & pericula spernere. Plebs absque Nobilitate exangue quoddam cadaver est, adeoque ad eam conservandam augendamque omni opera Principem conniti decet; uti quondam factitabat Augustus, qui Hortalo Nobili Romano non solum conjugii ineundi auctor fuit, sed vivendi etiam media suppeditavit, (g) *ne clarissima familia extingueretur.* Ejus rei magna in Germania habetur ratio, unde antiquitus uxoribus dos dari non (h) consueverat, & nunc exigua ea esse solet, ut præcipua illarum dos sit Virtus & Nobilitas, magisque ad animi & corporis dona attendatur quàm fortunæ bona, adeoque tantò facilius concilientur matrimonia, nec cupiditas tempus inutiliter perdat in pervestiganda sponsa aliqua locupletiori; quæ causa fuit, cur Lycurgus omnes omnino dotes lege etiam sancita prohiberet, & Carolus (i) Quintus Imperator, modum illis poneret; quin & Aristoteles Lacedæmones fertur reprehendisse, eò quod dotes tam amplas filiabus suis (k) largirentur. Voluit prætereà Alphonsus Rex, ut non nisi in casu necessitatis Exterorum frequentia in Statum induceretur: nec immerito quidem, diversi enim mores, & Religionum cultus magis domestici hostes sunt, quàm vi-

D d d d 2

cini,

(a) *Ostendite populo Romano Divi Augusti neptem: eandemque conjugem meam: numerate sex liberos.* Tac. 2. Annal. (b) *Nulli ante Romanorum ejusdem fastigii, viram geminam stirpem editam.* Tac. ibid. (c) L. cum recio. §. si plures ff. de por. quæ liber. (d) Prov. 14. 28. (e) L. 3. tt. 11. p. 2. (f) L. 1. tt. 11. p. 2. (g) Tac. 12. Annal. (h) *Dotem non uxor marito, sed uxori maritus affert.* Tac. de mor. Germ. (i) L. 1. tt. 2. l. 5. Rec. (k) *Statuit Virgines sine dote nubere: jussit uxores eligerentur, non pecunia,* Trog. lib. 3.

cini, eamque ob causam Hispani Judæos omnes ac Mauros finibus suis ejecerunt. Nationes exteræ vitia & opiniones impias introducunt, & seditiones contra legitimum Principem facilè (a) commovent. Quod tamen incommodum magnoperè metuendum non erit; si exteri solùm evocentur ad colendos agros, & alias artes exercendas, immò hoc fieri quandoque expedit. Selymus Turcarum Imperator è Cairo magnum operariorum numerum Constantinopolim submisit. Poloni, cum Henricum Ducem Andegavensem elegerint in Regem, inter alia pacta illud quoque esse voluerunt, ut varias Artificum familias unà secum adducerent. Nabuchodonosor expugnata Hierosolyma transtulit inde (b) omnes viros robustos, septem millia, & Artifices, & inclusores mille: duxitque eos captivos in Babylonem. Verùm quia ad eam rem sæpe industria deest, neque semper sumptus suppetunt; aut etiam, quia sola ejusmodi deductio minimè sufficeret, ponam hic aliquot causas, unde illa regnorum solitudo, & subditorum infrequentia oriri solet, ut iis cognitis tantò faciliùs remedium parari possit. Istæ igitur aut externæ sunt aut internæ. Externæ; bellum & coloniæ. Bellum monstrum quoddam est, quod humano victi-
tat sanguine; cumque ad Statum conservandum expediat illud foris alere potiùs, ut solebant (c) Romani, vita fortunisque subditorum in eam rem opus est: Coloniæ quoque diu sustentari non possunt absque copiosa hominum deductione, ut in Hispania accidit. (d) Eadem de causa neque dum Annibal in Italia moraretur, nec proximis post excessum ejus annis vacavit Romanis colonias condere, cum esset in bello conquiendus potius miles, & post bellum vires resovenda potius, quam spargenda. (e) Et Vellejus Patereulus in legibus Grachi Inter perniciosissima numeravit, quod extra Italiam colonias posuisset, quæ proinde à visceribus Imperii nimium remotæ eidem assistere in necessitate non possent. Aliæ vastitatis & solitudinis causæ internæ sunt. Inter præcipuas numero tributa, defectum agriculturæ & mercimoniorum, nimiam item dierum festorum multitudinem, quorum damna & remedia alibi in hoc libro exposuimus.

Sed & urbes aulicæ præcipua solitudinis causa sunt: sicut enim fervens jecur calorem nativum ad se attrahit, & aliquas corporis partes spiritu & vigore destituit, ita aularum pompa, earumque commoda & deliciae, lucrum artium, occasio præmiorum homines alliciunt, Opifices imprimis atque Artifices, qui facilè sibi persuadent, magis otiosam vitam eos vivere, qui Principi inserviunt, quàm qui mechanicas exercent artes. Quid? quod ii etiam, qui Ducum, Marchionum, & Comitum gaudent titulis, præsentia Principis, aut aulae deliciis fruendi causa, relicti suismet statibus ad illam se conferant; unde porro fit, ut dum eos rectè curare negligunt, & reditus annuos in suam sustentationem, & sumptus minimè necessarios prodigè impendunt & opibus paullatim & incolis exuantur, quibus utriusque iidem Status florerent, potiùs, si iis Domini sui præsentibus domi adessent. Hæc atque alia incommoda prudentissime expendit Justinianus Imperator, atque ut iis adferret remedium certum propterea Magistratum (f) instituit. Similiter Rex Joannes II. (g) præcepit ut Duces omnes, aliæque illustres personæ, quæ in aula
ejus

(a) Quare qui inquilinos, & advenas ante hac in civitatem receperunt, hi magna ex parte seditionibus jactati sunt, Arist. l. 5. Polit. c. 3. (b) 4. Reg. 24.16. (c) Fuit proprium populi Romani longe à domo bellare, & propugnaculis, imperii sociorum fortunas, non sua tecta defendere, Cic. pro lege Manil. (d) Vell. l. 1. (e) Idem l. 2. (f) Invenimus enim, quia paulatim Provinciæ suis habitatoribus spoliantur, magna vero hæc nostra civitas populosa est turbis diversorum hominum & maximè agricolarum; suas civitates & culturas relinquentium. (g) Auth. de quæst.

ejus morabantur, statis temporibus domum ad suos reverterentur, quomodo & Trajanus Imperator quondam fecerat.

Præterea fidei commissâ, aut prærogativæ Natalium in Hispania plurimum soboli propagandæ obsunt: frater enim natu major omnia sibi familiæ bona vindicat (id quod Regi Theodorico iniquum prorsus (a) videbatur) cumque aliis matrimonii ineundi copia non sit, aut religiosum suscipiunt habitum, aut ad bellum proficiscuntur. Eam ob causam Plato divitias & inopiam antiquas Rerumpub. pestes solebat appellare; existimabat nimirum, omnia ferè earum damna oriri ex eo, quod bona in iis non satis rectè dividerentur. Si cives omnes congruam haberent sustentationem, magis sine dubio flourerent Respublicæ. Verum tamen hæc utilitas magna sit, non minus tamen ad bonum publicum interest, ut conservetur Nobilitas ejusmodi Fidei commissorum beneficio, & ut illa habeat unde Principi & Reipublicæ præstare possit obsequia, adeoque antiqua illa retineri possent, Nobilitati tamen recens institutæ permitti minimè deberent, statuta etiam lege, ut consanguinei ad quartum usque gradum necessarii essent hæredes si non ex asse at certè magna & potissima ex (b) parte; quo modo vitarentur donationes & legata, quæ vanitati magis, quàm Reipublicæ serviunt, sicut & illa, quæ devota quadam prodigalitate, nec modum servant, nec sanguinis proprii habent rationem, dum contra debitum charitatis ordinem nec fratribus nec consanguineis reliquis sufficiens relinquitur sustentatio, unde familiæ extinguuntur, exhauriuntur redditus Regii, populus ad tributa solvenda fit impotens, augetur exemptorum potentia, & imminuitur jurisdictio Principis. Expendens ejus rei incommoda (c) Moyses, edicto publico vetuit, ne quid ultra Israëlita ad opus sanctuarii (d) offerrent, tametsi Deus ipse oblationum istarum fuisset auctor, & mente pura ac religiosa omnia (e) fierent. Respublica Veneta jam pridem decretis suis ei rei sapientissimè providit.

§. Illud porrò necessarium, ut pro matrimoniis ineundis prudens temporis habeatur ratio: nam si nimium differantur, periclitatur successio, & patitur universa Respublica ob juvenum incontinentiam. Si contra nimium maturentur, contingit filios ætate haud longè esse inferiores parentibus, unde reverentiam exuunt, & impatientes moræ, successionis causâ nefanda contra eos moliuntur.

(a) Iniquum est de una substantia, quibus competit successio, alii abundanter affluunt, alii paupertatis incommoda ingemiscant. Cal. l. i. Ep. i. (b) Commodum est etiam, ut hereditates non donatione sed jure cognationis tradantur. Arist. lib. 5. Polit. cap. 8. (c) Dixerant Moysi, plus offert populus, quàm necessarium est, Exod. 36. 5. (d) Fuit ergo Moyses præconis voce cantari: nec vir, nec mulier quicquam offeret ultra in opere sanctuarii; sicque cessatum est à muneribus offerendis, eo quod oblata sufficerent, & superabundarent. Exod. 36. 6. (e) Omnes viri & mulieres, mente devotâ obtulerunt donaria, ut fierent opera, quæ jusserat Deus, Exod. 35. 29.

SYMBOLUM LXVII.

Politica hujus nostri temporis in omnibus malitiam & fraudem præsupponit, & contrà sese munit aliis longè majoribus, nullâ Religionis, justitiæ, & fidei publicæ habitâ ratione. Omnia sibi licere putat, quæcunque ad suam conservationem & augmentum faciunt; cumque artes istæ communes jam sint, necesse est, ut pugnent inter se, seseque mutuò impediunt ac conficiant cum tranquillitatis publicæ detrimento, adeoque fines optatos minimè assequantur. Fugiat Princeps hos tales Magistros, & discat ab ipsâ Natura potius, in qua absque malitia, fraude, & omni dolo vera ratio Status elucet. Illa sola certa est, fixa & solida, qua utitur in gubernatione rerum, quæ vegetantur & vivunt, ea præfertim, quam cuique hominum in suo officio recta inspirat ratio, nominatim Pastoribus & Agriculis pro conservandis augendisque gregibus, & agrorum cultura, unde fortè factum, ut ii Reges qui à pedo, aut aratro ad sceptrum vocati fuere, meliùs aliis suos gubernare subditos sciverint. Fruatur licet Pastor (cujus obligatio & cura talis fere est, qualis est Principum) (a) lacte & lana gregis sui, ea tamen moderatione, ut neque sanguinem omnem extrahat, neque pellem sic deglubat, ut à frigore & calore sese tueri nequeat. Ita proisus debet Princeps (quemadmodum dixit Alphonsus (b) Rex) *guardar mas la por comunal, que la suya; misma, porque el bien. i la riqueza dellos es como suya. Publicam magis, quàm privatam suam utilitatem spectare; ipse enim suorum opibus; & divitiis ditescit, ac locupletatur. Non ipsum arboris truncum excindit Agricola, tametsi lignis ad usus domesticos opus ha-*

(a) *Væ Pastoribus, qui disperdunt & dilacerant gregem pascua mea, dicit Dominus. Ideo hæc dicit Dominus Deus Israël ad Pastores, qui pascunt populum meum. Jer. 23. (b) L. 19. tt. 1. p. 2.*

habeat, sed ramos duntaxat amputat, nec totos illos quidem, sed ita ut germinare possint denuo, & novis vestiti foliis in annum sequentem fructus alios proferant. Secus ac solet conductor, qui cum de hæreditate minimè sollicitus sit, illud agit solum, ut fructus pro eo tempore, quo frui iis licet, ex ea colligat, nil pensi habens, quod in tempus reliquum Domino suo utilitatem allatura non (a) sit. Hoc discrimen est inter legitimum Principem, & tyrannum, quod ad tributorum impositionem attinet. Iste tanquam possessor violentus, qui in metu est, ne brevi fortè Regnum cogatur dimittere, quod per vim eo gaudere conceditur, omnes inde fructus colligere contendit, nec veretur ita radicitus plumas evellere, ut amplius succrescere nequeant. Pastor est, qui non gregem suum pascit, (b) sed semetipsum, & tanquam Mercenarius, curam illius abjicit, eumque omnino (c) deserit. At vero Princeps aliquis legitimus & naturalis æquitatem causæ expendit, quantitatem & tempus, quod necessitas postulat, proportionem item fortunarum & personarum in tributis dispartendis, & Regnum suum tractat non tanquam corpus, cui unà cum ipso emoriendum erit, sed quod perennabit in Successoribus: quippe qui probè novit, (d) *Principes mortales, Rempublicam æternam esse*, cumque inde in annos singulos novos speret fructus eam omni studio conservat, velut securissimum divitiarum suarum depositum, quo in majoribus necessitatibus uti possit: nam ut in legibus suis dixit Alphonsus Rex, ab Aristotele in quodam documento quod Alexandro Magno dedit, id mutuatus: (e) *El mejor tesoro, que el Rey ha, è el que mas tarde se pierde, es el pueblo, quando bien es guardado, è con esto acuerda lo que dijo el Emperador Justiniano, que entonzes son el Reyno, è la Camera del Emperador, o del Rey ricos, è abundados, quando sus Vasallos son ricos, o su tierra abundada. Optimus Regis thesaurus, quique amitti, nisi perditis jam omnibus, non possit, populus est, si rite custodiat. Atque his Justiniani Imperatoris dicta consentiunt, dum ait: tum demum regnum, Regisque aut Imperatoris ærarium opulentum fore ac locuples, cum subditorum fortune ac facultates ample fuerint & copiose.*

§. Quando igitur Princeps cum ista moderatione tributa imposuerit, fas quoque est subditos ea pendere, nec sine rebellionis nota denegari poterunt. Hanc enim solam dotem habet dignitas Regia, hoc unicum subsidium necessitas & dignitas Regia, hoc unicum subsidium necessitas publica. (f) *Neque quies gentium sine armis; neque arma sine stipendiis: neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Eam ob rem Imperatori Neroni tributa remittere volenti Senatus Romanus sese opposuit, dicendo, (g) *dissolutionem Imperii, fore, si fructus, quibus Respublica sustinetur, diminuerentur.* Tributa pretium paucis sunt, si nimis gravia ea sint, nec populus necessitatem agnoscat, cur imponi debuerint, facilè contra suum Principem contumaciter insurgit. Nec alia de causa tam invisus omnibus fuit Rex Alphonsus cognomento Magnus, tamque graves expertus calamitates, ut sceptro tandem abdicare se cogeretur; sicut & propterea Garsias Gallæciæ (h) Rex vitam pariter & Regnum perdidit. Considerabat hoc periculum cum animo suo Rex Henricus Tertius, quando suadentibus ut pro sumptibus belli conquirendis nova tributa exigeret, respondit: *Magis se maledicta populi, quam hostes suos metuere.* Pecuniæ ex iniquis tributis collectæ subditorum miscentur sanguine, qualis è scuto illo, quod S. Franciscus de Padua coram Ferdinando Rege Neapolitano diffregit, manare visus est, & nunquam non clamat contra Prin-

E e e 2

ci-

(a) *Aliter utimur propriis, aliter commodatis.* Quintil. de Orat. (b) *Ve Pastoribus Israël, qui pascebant semetipsos.* Ezech. 34. 2. (c) *Mercenarius autem, & qui non est Pastor, cujus non sunt oves propriae, videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit.* Joan. 10. 12. (d) Tacit. l. 3. Annal. (e) L 15. tt. p. 2. (f) Tacit. l. 4. Annal. (g) Idem l. 13. Annal. (h) Mar. Hist. Hisp.

cipem. Quare ut ista incommoda evitentur, grandia tributa ante imponi non debent, quàm universum Regnum de necessitate edoctum fuerit: nam ubi de ea, & Justitia causæ constiterit, facilè in onus aliquod extraordinarium consentit populus, uti factum vidimus in iis, quæ poposcit Rex Ferdinandus Quartus, & in concessione integri illius millionis, quem Comitata Toletana temporibus Regis Henrici Tertii sponte elargita fuerant, permittendo insuper, ut si ad continuandum bellum contra Mauros id non sufficeret, Comitibus etiam non requisitis plura porrò exigerentur. Tametsi enim ad privatos minimè pertineat tributorum Justitiam examinare, & ipsi sæpe impensarum causas capere nequeant, neque etiam absque evidenti secretorum periculo iis istæ (a) communicari possint, semper tamen rationes quædam sunt generales, quas sine incommodo iis proponere licebit. Et licèt tributa imponendi facultas penes supremam sit potestatem, cui ratio naturalis ac divina suffragantur, nec si alias æqua sint, & necessaria, subditorum consensu ad ea opus sit: nam (ut dixit Rex Alphonsus Sapiens) *el Rey puede demandar, e tomar al Reyno lo que usaron los otros Reyes, e aun mas en las sazones, que lo usiere en gran menester, para pro comunal de la tierra; Exigere Rex à subditis ea tributa poterit, quæ prioribus quoque Regibus pendere consueverunt; quin & augere hæc fas erit, si quando id singularis necessitas, aut communis totius regni utilitas flagitaverit.* Prudentis tamen Principis erit, ita dextre rem instituere, & sic disponere subditorum animos, ne vis videatur, neque enim omne id, quod absolute fieri potest, semper exequi convenit. Tributum (sic Scriptura (b) loquitur) populi frænum est; isthoc ille in obedientiæ officio continetur, Princeps verò ad eum corrigendum potentior fit & contra nimiam ejus libertatem vires sibi comparat; subditos enim ab omni onere immunes nemo rectè gubernaverit. Verùm frænum illud tam suave sit oportet, ut non obstinent animum, & mordicus eo comprehenso præcipitent; quemadmodum prudentissime id expendit Rex flavius (c) Herwigius in Concilio Toletano XIII. cum diceret, tunc gubernationem optimam fore: *si nec incauta exactio populos gravet, nec indiscreta remissio Statum gentis faciat deperire.*

Imperium in vitam absque periculo exercetur, quia ex lege fit, quæ castigat paucos ad exemplum cæterorum; at verò Imperium in fortunas, cum pecuniam pendere jubentur subditi, discrimine non vacat, quia ad omnes pertinet, magisque fortunarum damna afficiunt populum, quàm corporis, præsertim si cum sudore & sanguine acquisitæ illæ fuerint, aut impendi debeant in delicias Principis. Qua in re considerare oportebit memorabile Regis Davidis facinus, nolentis bibere aquam, quam tres fortissimi milites per medios hostium cuneos penetrando, de cisterna Bethlehemitica hauserant, ne sanguinem istorum & periculum bibere (d) videretur, neque bona ratio Status est, tributis exhaurire. & ad incitas redigere subditos, ut tantò obedientiores sint: etsi enim egestas, quæ unà nobiscum nascitur, aut casu aliquo evenit, demissiores reddat animos, illa tamen violenta ad seditionem potius commovet, eosque impellit ut nefaria contra (e) Principem suum moliantur. Ad Davidem adversus Saulem (f) *convenerunt omnes, qui erant in angustia constituti; & oppressi ere alieno, & amaro animo, & factus est eorum Princeps.* Nunquam magis obsequens erit Regnum, quàm si opibus & rebus omnibus affluat. Dei populus, duriter etiam in Ægypto habitus, libertatis suæ oblitus fuit

pro-

(a) *Tibi summum rerum judicium Dii dedere, nobis obsequii gloria relicta est.* Tac. lib. 6. Annal. (b) *Et tulit David frænum tributis.* 2. Reg. 8. 1. (c) Conc. Tolet. XIII. (d) *Num sanguinem istorum, qui profecti sunt, & animarum periculum bibam?* 2. Reg. 22. 17. (e) *Ferocissimo quoque assumpto; aut quibus ob egestatem, ac metum ex flagitiis maxima peccandi necessitudo.* Tac. l. 3. Annal. (f) 1. Reg. 22. 2.

propter abundantiam, quâ ibi fruebatur; at mox ubi in deserto rerum inopia laborare cœpit, servitutem illam tulit acerbius, & graviter questus fuit.

§. Si Regnum ea conditione obtigerit, ut absque ejus consensu tributa imponi nequeant, aut postea decreto aliquo generali ita sancitum: ut factum in Comitibus Madritensibus tempore Regis (a) Alphonsi Undecimi, aut diuturna aliqua præscriptione jus istud acquisitum fuerit, ut in Hispania & Francia accidit; in his talibus casibus Comitiorum consensum expectare oportebit, ne periculo sese exponat Princeps: quod Carolus Septimus Franciæ Rex quondam expertus fuit, cum non rogatis prius aliorum sententiis tributum quoddam voluisset imponere. Porro ad eam rem proderit plurimum, si Princeps tantum apud subditos auctoritate valeat, ut ipsi ex concepta de zelo illius erga bonum commune opinione æquum judicent onus, quod iis imponitur, & ultrò in illud consentiant, totos sese ejus prudentiæ, & notitiæ rerum publicæ committendo, quomodo ad Josephi arbitrium sese referebant Ægyptii, cum quintam fructuum partem ab iis (b) exigeret. Ubi populus istam de Principe conceperit fiduciam, cavere debet sedulò, ut ne eam absque sufficienti causâ & matura consilii deliberatione oneret. Verùm si necessitas urgens aliud postulaverit, illud curet saltem, ut tributa, quæ exiguntur, bene impendantur: nihil enim gravius fert populus, quàm si nullum oneris sui fructum videat, & fortunas suas in usus inutiles infumi intelligat. Tum illud etiam odit, si tributa, quæ suasit necessitas, ea cessante continent. Quare tollere ea debet Princeps, ne fiat, quod tempore Vespasiani accidit, quando tributa (c) necessitate annorum excusata, etiam in pacemansere; postea enim ea metuunt, & pendere detrectant subditi, tametsi exigua sint, existimantes nimirum, ea fore perpetua. Regina Maria plurimum Regni studia sibi devinxit, ejusque fidelitatem in maximis etiam motibus experta fuit, eò quod subditis remisisset exactiones, quas maritus ejus Rex Sanctius Quartus ex rebus ad commeatum pertinentibus postulaverat.

§. Illud difficile, persuadere Regno, ut pecuniam contribuat ad bellum foris gerendum: neque enim facilè capit, quantum ad pacem domi conservandam conducat, illud quàm longissimè arcere, & in alienos inferre Status, quodque minus periculosa sit defensio, quæ clypeo fit, quàm quæ galea, eò quod longius ille absit à capite. Brevissimus est populi visus, nec tam longum videt. Onus præsens magis percipit, quam futurum beneficium, nec cogitat defuturos postea sumptus publicos & privatos, ut damna neglecta (d) sarciantur. Quare singulari solertia & prudentia Principis opus erit, ut propriæ suæ utilitatis capax fiat.

§. In exactationibus illud quoque considerandum, ne oneretur Nobilitas: cum enim tributa potissimum sint, quæ eam à plebejis discernant, ægerimè fert iis parem se æstimari, & sua violari privilegia, Majorum virtute parta & acquisita. (e) Hæc causa fuit, cur Nobiles Castellani contra Regem Henricum Tertium arma sumpserint, cum à singulis quinque maravedinos aureos (monetæ id genus est) in communes belli usus deposceret.

§. Nec imponi debent tributa iis rebus, quæ ad vitam præcisè sustentandam sunt necessariæ; sed iis potius, quæ deliciis deserviunt, aut curiositati, aut ostentationi & pompæ: sic enim fiet, ut correcto immodico luxu, major oneris pars incumbat in ditiores & magis potentes, & subleventur agricolæ & opifices, quæ communitatis pars vel maxime fovenda & conservanda est in Republica. Sic

F f f f

Ro-

(a) Mar. Hist. Hisp. l. 12. c. 21. (b) *Salus nostra in manu tua est; respiciat nos tantum Dominus noster, & lati servimus Regi.* Gen. 47. 25. (c) Tacit. l. 2. Hist. (d) *Plerumque accidit, ut quæ Provincia pecuniæ parcendo remota pericula contemnunt, incumbentibus demum malis, desperato sæpe remedio, graviora sentiant detrimenta.* Paul. Jov. (e) Mar. Hist. Hisp. l. 11. c. 14.

Romani magna exigebant tributa pro aromatibus, unionibus & gemmis pretiosis, quæ ex Arabia asportabantur. Alexander Severus ea deposcebat ex officiis, quæ ad lasciviam magis essent, quàm ad necessitatem. Instauratæ disciplinæ pars est deliciarum augere pretium.

§. Nulla tributa minùs noxia, quàm quæ advectis mercibus imponuntur in portibus: ea enim magnam partem pendunt Exteri. Quare prudentissime in iis constituti sunt redditus Regii in Anglia, ipso Regno immuni relicto.

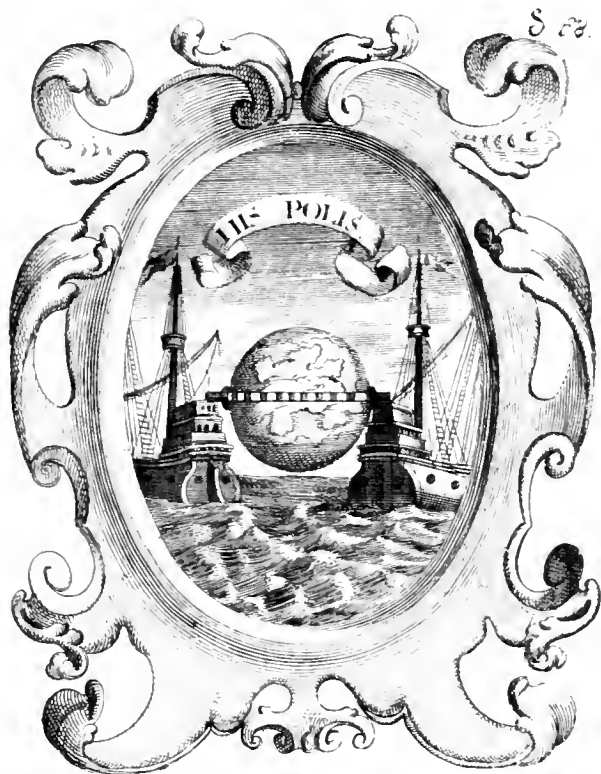
§. Maximum tributorum & vectigalium regionum incommodum est in Quæstoribus seu Coactoribus, qui interdum plus damni adferunt, quàm tributa ipsa; neque ullam rem impatientius tolerant subditi, quàm violentiam & importunitatem Ministrorum in cogendis ejusmodi pecuniis. Solam Siciliam tributorum exactio-nes modestius tulisse Cicero memorat; Deus ipse per Isaiam Prophetam de iis conqueritur, quod populum suum (a) exspoliaverint. In Ægypto Propheta aliquis tributis præerat, ita nulli ea in re satis confidebant, nisi qui peculiariter esset Deo dicatus; his verò temporibus ea committuntur institoribus & usurariis, qui non minus naves portum fabeunt exspoliant, ac ipsum naufragium, & velut prædones ultrò citroque commeantium bonis (b) inhiant. Quid mirum igitur, commercia in Regnis desinere, nec aliunde divitias inferri & pecunias, si prædæ omnia sint exposita? quid mirum, inquam populum graviter ferre exactiones, si persolutis iis, quæ debentur Principi, decuplo amplius Exactoribus pendendum sit? Ob isthæc incommoda tempore Regis (c) Joannis Secundi in Comitibus Guadalajarensibus Castellæ Regnum sponte in subsidium obtulit centum & quinquaginta Ducatorum millia, ea tamen conditione, ut penes ipsum essent acceptorum & expensorum libri, quo constare posset, quid in communes usus collatum, & quo modo impensum fuisset, nec eorum permetteretur arbitrio, qui ob pupillarem Regis ætatem Regni habenas moderabantur. Eadem de causa Regnum Franciæ Henrico Secundo proposuit, ut tributorum Exactores amoveret, pollicentibus subditis persoluturos se, ubicunque ipse vellet, quod in sumptus regios sufficeret; & licet istud initio haud displiceret, non defuere tamen postea Consilarii, qui ob rationes quasdam apparentes id dissuaderent. Ad idem illud non semel Castellæ quoque Regna sese obtulerunt, immò & ad omnem æris alieni dissolutionem, verùm judicatum fuit, cedere in imminutionem auctoritatis Regiæ, si illi Tutoris loco Regnum esset, & hanc ipsam potestatem periculo non carere. Verissimam tamen causam illam judico, quòd plerumque ferè rei pecuniariæ curatio, & occasio tam opportuna multos ditandi ægrè è manibus dimittatur. Auctoritas Principis non in administratione suarum opum consistit, sed in eo, quòd multa possideat. Non minùs existimationis suæ retinens erat Respublica Romana, quam ulla alia, & tamen ob ingens illud onus cogendi pecunias præcepit, ut ipsæ Provinciæ sua administrarent tributa & colligerent; neque verò ideò intermisit in officio continere Magistratus, ut sine avaritia & crudelitate illa collectio fieret, qua in re Tiberius apprimè diligens (d) fuit. Sanè modestia in uno aliquo tributo exigendo obligat subditos, ut ultrò in plura alia largienda consentiant,

SYM.

(a) *Populum meum exactores sui spoliaverunt.* Isai. 3. 12. (b) *Portus nostros navis veniens non paveat, ut certum nautis posset esse naufragium, si manus non incurrerint exigentium, quos frequenter plus affligunt damna, quam solent nudare naufragia.* Cassiod. l. 4. & 19. (c) *Mar. Hist. Hisp. l. 19. c. 7.* (d) *Ne Provincia novis oneribus turbarentur, neque vetera sine avaritia aut crudelitate Magistratum tolerarent.* Tacit. l. 4. Annal.

SYMBOLUM LXVIII.

Ingeniosi Græci Philosophiam non solum naturalem, sed moralem etiam & politicam scitis quibusdam fabularum involucris (ut Ægyptii hieroglyphicis) abdidit, aut ne maneret in vulgus, aut ut à dulci illa fabularum amœnitate penitiùs eam imprimerent animis. Ita cum vires navigationis & opus, quæ ejusdem acquiruntur beneficio, vellent ob oculos ponere, finxerunt navim Argo (quæ prima omnium è portu solvere, & alio sese mari committere ausa fuerat) obtinuisse vellus Colchicum, pellem nimirum arietis inauratam; quo præclaro facinore Palladi armorum Præsidi consecrari promeruit, & inter ipsas Firmamenti transferrî constellationes, in præmium scilicet tot susceptorum non absque insigni periculo itinerum, palam ostendendo universo orbi, velorum remorumque beneficio inter ipsos undarum montes vias fieri posse, quibus impellente vento arma & merces in omnes mundi partes inferre liceat. Isthæc moralis doctrina, & quia jam navis illa in cœlesti spæra inter stellas relata est, occasio mihi fuit, ut in præsentem Emblemate binas depingerem, quæ poli essent hujus terrestris orbis, & clare subji- cerem oculis, navigationem esse, quæ commerciorum usu terram sustentat, ejusque dominia armis roborat. Mobiles sunt isti navium poli, sed in illa ipsa eorundem mobilitate Imperiorum consistit stabilitas. Vix ulla unquam fuit Monarchia, quæ iis quasi fundamentis innixa non fuerit. Si Hispaniæ ambo illi poli maris Mediterranei & Oceani deessent, mox ejus corrueret amplitudo; nemo enim non videt, Provincias tam distantes inter se in periculo fore, nisi vela remique eas unirent quodammodo, & suppetias militares ad earundem conservationem defensionemque tempestivè submitterent, ita ut naves & triremes nil aliud, quàm marini quidam pontes esse videantur. Eam ob causam Carolus Quintus Imperator, &

Dux Albanus Ferdinandus Regi Philippo Secundo suaferunt, ut in mari potissimum armis & copiis militaribus præstare aliis conaretur. Nec ignoravit Rex Sisebuthus, quanti id referret, qui primus iis viribus in mari Hispanico usus fuit. Idem quoque consilium Themistocles suæ dedit Reipublicæ, & reipsa postea Romani secuti sunt, ut orbem suæ ditioni subjicerent. Elementum illud terram ambit & edomat. In illo vis juxtâ ac velocitas locum habent. Qui fortiter iis uti noverit, terræ dominum se constituit. In hac minantur arma, & ex una sola parte feriunt, in mari ex omnibus. Nulla tam vigilans cura est, quæ omnibus semper oris maritimis antè possit prospicere; nulla tanta potentia, quæ sufficienti eas queat tueri præsidio. Maris beneficio Nationes omnes ad morum mansuetudinem adducuntur, quæ incultæ aliàs essent ac barbaræ absque navigationis commercio, unde communis fit linguarum usus; id quod docere voluit Antiquitas, dum clavum navis Argo sermone usum fuisse finxit, ut innueret, credo, illius beneficio exteras adiri & celebrari Provincias; siquidem navis gubernaculum est, quod singulis opes & divitias aliarum communicat, unâ Provinciâ alteri vicissim largiente, quod eidem deest: quæ necessitas & subsidium mutuum reciprocum illum amorem & familiaritatem alunt inter homines, quorum unus alterius opera & auxilio carere non potest.

§. Atque hæc maris potentia Regnis quibusdam magis utilis est, ac aliis, pro diverso eorundem situ ac dispositione. Monarchiæ in Asia sitæ terra magis viribus indigent, quàm mari. Venetiæ & Genua, quarum illæ in ipso mari, hæc eidem proxima est, atque ita constituta, ut scopulus maris potius, quam terræ sinus esse videatur, ad omnem culturam & agricolationem inidoneus, robur suum in velis remisque ponant necesse est. Et quoad ea habuerunt in pretio, terrori fuerunt orbi ambæ illæ Respublicæ, & gloria celebres. Hispania, quæ à montibus Pirenæis versus mare porrigitur, & quasi inter Oceanum & Mediterraneum sese mediam interjicit, potentiam suam fundet in armis navalibus, siquidem ad dominium universale aspirare, illudque tueri voluerit. Nec verò deest dispositio optima & opportunitas portuum ad arma ista sustentanda, & ad impediendam aliarum Nationum navigationem, quæ ejusdem beneficio opes sibi accumulunt, & comparant vires, quibus deinde Monarchiæ Hispanicæ bella inferunt. Ob eum finem conducere armis etiam consulere securitati commerciorum & mercaturæ, quæ longinquas navigationes secum affert, ex portibus armamentaria & granaria efficit, instruit eos rebus omnibus pro exercitu necessariis, tribuit Regno, unde aluntur copiæ militares, auget denique illud, & frequentari facit ab incolis. Hæc & alia commoda Ezechiel adumbrare voluit sub Allegoria navium, quibus Tyrus (civitas (a) *in corde maris sita*) utebatur ad exercendam cum Nationibus omnibus negotiationem, siquidem ad illam & naves & nautæ frequentes concurrebant. (b) *Per sa, & Lydii, & Lybies erant in exercitu ejus viri bellatores: clypeum & galeam suspendebant in ea pro ornatu suo. Carthaginenses à multitudine cunctarum divitiarum, argento, ferro, stanno, plumboque eam replebant.* Verbo, nihil uspiam erat gentium, quod in nundinis illius non reperiretur, ut meritò abundans diceretur, & (c) gloriosa, cujus negotiatione Rex ipse suam auxerat (d) fortitudinem. Sidonia, Nivitica, Babylonica, Romana & Carthaginensis Respublicæ mercaturam exercentes & opibus & armis floruerunt. Quando Venetias & Genuam mercatus defecit & navigatio, fortitudinis exercitium eas defecit pariter, & maximarum gloria-

rum

(a) *O Tyre tu dixisti: perfecti decoris ego sum, & in corde maris sita.* Ezech. 27. 4. (b) *Omnes naves maris & nautæ earum fuerunt in populo negotiationis tuæ.* Ezech. 27. 3. Ibid. v. 9, 10. 12. (c) *Repleta es, & glorificata nimis in corde maris.* Ibid. v. 25. (d) *In multitudine sapientia tuæ, & in negotiatione tuâ multiplicasti tibi fortitudinem.* Ezech. 28. v. 5.

rum & trophæorum occasio. Intra breves arenæ terminos, quæ nec ligone, nec aratro potest excoli; solis marinis opibus validissimos Batavia alit exercitus, & populosissimas tuetur civitates, tam sibi invicem vicinas, ut iis sustentandis fertilissimi etiam agri non sufficerent. Gallia nec auri, nec argenti fodinas habet, & mercimoniis tamen, aliisque nescio quibus puerilibus inventis ferri, plumbi, & stanni temperandi, industriam suam caro facit æstimari pretio, & divitias congerit; nos alii verò per incuriam tanta maris bona negligimus. Ingenti cum labore & periculo ex remotissimis orbis partibus adamantes, uniones, aromata, multosque alios thesauros advehimus, nec ultrà progredimur, interim alii è labore nostro quæstum faciunt, & ea Europæ, Africæ, & Asiæ Provinciis communicant. Genuensibus aurum nostrum, argentumque committimus, ut iis negotientur, & pro eorundem negotiationibus plurima persolvimus cambia. Hispania Provinciis aliis submittit sericum, lanam, chalybem, ferrum, aliasque diversas materias, quæ diversimode dein elaboratæ revehuntur ad nos, & ingenti à nobis coëmuntur pretio ob vecturæ sumptus, & artificium: adeò ut carò nobis stet Nationum aliarum ingenium, & industria. Importantur in Hispaniam merces, quæ aut oculis solum serviunt, aut citò consumuntur, & aurum argentumque vicissim inde effertur aliò: quo demum fit, quod dicebat Rex Henricus Secundus, *ut ditescant, & potentes fiant Exteri immo ipsi interdum hostes tantas colligant opes, ut subditis nostris nihil pœnè supersit reliquum.* Questus ea de re quondam fuit Tiberius Cæsar, cum ingentem illum luxum Matronarum Romanarum in unionibus, gemmisque pretiosis (a) cerneret. Immortalem gloriam promerebitur Vestra Serenitas, si certis favoribus honoribusque dignabitur prosequi negotiationes & mercaturas, quas cives per se ipsos, & Nobiles per personas tertias exercuerunt: neque enim magis naturales sunt redditus, qui è terræ fructibus percipiuntur, quam qui commutationis habentur beneficio, dum rem unam permutamus cum alia, aut pro mercibus pretium persolvimus. Non dedignati sunt mercaturam facere ipsi Principes Tyri, & classes illæ, quas Rex Salomon quot trienniis mittebat in Tharsin, non res solum necessarias advehebant, sed eas etiam, quibus poterat lucrum facere, suas augere divitias, & omnibus aliis Regibus potentia atque opibus (b) antecellere. Pompejus pecunias suas fœnori dabat. Nobilitas Romana, & Carthaginensis nil idè honori suo detractum putabant, quòd mercaturas exercerent. Roma Mercatorum instituit collegium, unde didicisse reor Batavos, quòd negotiantium societates erexerint. Id quod majori cum commoditate in Hispania fieri possèt, deputatis pro securiori navigatione armatis navibus: ita enim illa non solum cresceret opibus, sed magis etiam florerent arma navalia, & ipsa Nationibus aliis terrori esset. Considerarunt isthæc commoda Lusitaniæ Reges, adeoque per incognita maria armorum ope in Orientem negotiari cœperunt, negotiatione arma sustentarunt, & fundato ea ratione novo amplissimoque Imperio introduxerunt Religionem, quæ ad illas tam remotas Provincias transvolare non potuisset, uti nec postea ad partes occidentales, industria & fortitudine Castellanorum, nisi antennarum plumis lineis, & ex arbore crucis pendentibus, tanquam alis quibusdam usa fuisset, quibus Gentilitati cognoscendam se dedit, quæ aliàs novos illos hospites, è tam longinquis venientes regionibus, adeò ignotos habuit, ut ne fama quidem de iis antè quicquam

G g g g

(a) ac-

(a) *Quæ lapidum causa pecunia ad externas, aut hostiles gentes transferuntur?* Tac. l. 2, Annal. (b) *Quia classis Regis, per mare cum classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde aurum & argentum, & dentes elephatorum, & simias, & pavos, Magnificatus est ergo Rex Salomon super omnes Reges terræ divitiis & sapientiâ.* 3. Reg. 22. & 23.

(a) acceperit, & accepta ab iisdem vera evangelii luce, ac pane divino Eucharistico, tam longè (b) asportato, exclamat præ gaudio cum Isaia: (c) *Quis genuit mihi istos? ego sterilis, & non pariens; transmigrata & captiva: & istos quis enutrivit? ego destituta & sola: & isti ubi erant?*

§. Ad eandem rem illud quoque haud parum interesset, si quemadmodum Romani suum firmarunt Imperium, constitutis præsiidiis Constantinopoli, in insula Rhodo, ad Rhenum, & Gadibus, tanquam in quatuor præcipuis illius angulis; ita nunc in diversis Oceani & maris Mediterranei partibus collocarentur Religiones militares Hispaniæ, ut gloriosa quadam æmulatione obirent maria, piratas arcerent, & commercia cum aliis Nationibus securiora redderent. Sat magna virtutis & fortitudinis præmia sunt ista Nobilitatis insignia, & opulentiae satis ejusmodi Ordinum militarium Præfecturæ, ut rei tam eximiæ, & tanto Rege dignissimæ initium dari posset. Quod si reditus earundem non sufficerent, nec Corona privare se vellet dote tot insignium Magisteriorum, quorum administrationem illi concessit sancta Sedes Apostolica, Ecclesiastici quidam reditus applicari in eum finem poterunt. Consilium hoc fuit Regis Ferdinandi Catholici, qui Orani Equites S. Jacobi, Bugiæ verò & Tripoli Ordines Alcantaræ, & Calatravæ volebat constituere, obtentâ jam à Summo Pontifice facultate, ut reditus Monasteriorum *del Villar de Venas*, ut vocant, S. Item Martini, in Diœcesi S. Jacobi, & Ovetensi in eum usum posset impendere. Verùm propter excitata postea per Italiam belli incendia ea res effectum non habuit, aut quia fortè Deus hanc tam eximii instituti gloriam alio cuidam Regi reservavit. Neque obtendi hic debet ratio Status, quasi ea non permittat, ut summa rei Nobilibus committatur; quippe unde tot ac tantæ seditio-nes ortæ in Castella, cum tam multi essent Ordinum militarium Magistri, hoc, inquam, nunc obtendi non debet, postquam tot Coronarum accessione tantoperè Regum crevit amplitudo, ut incommodum illud metuendum non sit, præsertim si Ordines isti extra Hispaniam fuerint, & eorundem Magisteria ipsi Coronæ tanquam membra quædam uniantur.

SYMBOLUM LXIX.

NE vel unico momento hanc mundi Monarchiam auro & ferro destitui voluit Providentia divina; auro quidem, quod id ad illius conservationem omnino esset necessarium; ferro verò, quòd absque eo se tueri non posset. Enimverò etsi unà cum ipso mundo producta non fuerint, alter tamen universi hujus moderator, & astrorum omnium princeps Sol, mox atque conservandarum rerum curam laboremque suscepit, illud egit potissimum, ut expurgaret, & auro illineret terram metallicam, atque in montibus æraria constitueret, ubi & Mars belli Præses materia in ferrum & chalybem consolidata armamentaria erexit. Brachia Rerumpublicarum arma sunt: sanguis earundem & spiritus, thesauri; quod si hi armis robur non tribuant, nec arma vicissim thesauros tueantur ac foveant, imbelles jacebunt Respublicæ, & rapinæ violentiæque omnium erunt expositæ. Narrat Plinius, in Indiis formicarum esse genus; quæ loco granorum tritici, aurea colligant. Auri usum nequaquam iis Natura concessit, voluit tamen, ut tanquam Magistræ alias instruerent Respublicas, quanti referat thesauros cogere. Et licet
Poli-

(a) *Ecce isti de longè venient, & ecce illi ab Aquilone & mari, & isti de terra australi.* Isa. 49. 12. (b) *Facta est quasi navis institoris, de longè portans panem suum.* Prov. 31. 14. (c) Isa. 49. 21.

Politicorum quorundam opinio sit, opes accumulandas non esse, eò quod cupiditas hostium arma excitet; ut accidit Regi Ezechiaë, postquam divitias suas Assyriæ Legatis (a) ostendisset, & Ægyptii propterea reditus Regios in structuras & fabricas impendebant. Rationes tamen, quas adferunt, & exempla ista vim non habent: nam Ezechiaë ob monstratos thesauros bellum illatum non fuit, sed ob vanitatem ostentationis, & quod in illis magis, quam in Deo spem suam & fiduciam poneret; hinc prædixit illi Isaias Propheta fore, ut omnia (b) perderet. Ægyptii verò non

periculi causa, sed ad distrahendos subditorum animos (quemadmodum suo loco dicemus) & inanis gloriæ studio ædificiis extruendis occupabant. Si Princeps thesauros per avaritiam congreget, neque tamen iis utatur, ubi offendendi, aut defendendi postulaverit necessitas, & sumptuum faciendorum metu de præsidiis sufficientibus & armis Statibus suis non provideat, faciliè futurum arbitror, ut hostes contra se advocet, dando iis occasionem ferreas fabricandi claves, quibus ejus effringant æraria; at ubi thesauros istos in usus opportunos asservaverit, terrorem unà incutiet hostibus, & apud eos in veneratione erit, pecunia namque belli (c) nervus est. Illius beneficio Amici parantur & Socii, nec minùs hostium percellunt animos thesauri in ærariis, atque apparatus bellicus, & omnis generis instrumenta militaria in armamentariis, aut classes & trirèmes in navalibus. Si in eum finem id fiat, non est avaritia thesauros cogere, aut sumptus & donationes moderari, sed prudentia quædam politica, qualis illa fuit Regis Ferdinandi Catholici,

G g g g 2

cu-

(a) Latatus est autem in adventu eorum, & ostendit ejus domum aromatum, & aurum, & argentum, & pigmenta varia, unguenta quoque, domum vasorum suorum, & omnia quæ habere poterat in thesauris suis. 4. Reg. 20. 13. (b) Dixitque Isaias Ezechia: audi sermonem Domini: ecce dies venient, & auferentur omnia, quæ sunt in domo tua. 4. Reg. 20. 17. (c) Sed nihil aquè fatigabat, quàm pecuniarum acquisitio: eos esse belli civilis nervos dicitans. Tac. l. 2. Hist.

cujus fama, qua miser & infelix passim audiebat, dum viveret, in morte ejus confutata fuit, nulla notabili pecuniarum summa apud eum reperta. Quicquid reponebat, in Monarchiæ fabricam solebat impendere, & gloriam suam collocabat, non in eo, quod sumptus profudisset, sed quod haberet, in quo expenderet. Illud tamen observandum, thesauros colligi interdum ex vera & heroica animi magnitudine, ad exequendas sublimes quasdam & gloriosas cogitationes; sed postea paulatim in avaritiam illa abeunt, & citius ruina Statuum præ oculis est, quam pro illius remedio æraria recludantur. Facillimè divitiarum amore capi se finit humanus animus, & in eas totum se convertit.

§. Nec sufficit, thesauros inter totum Reipublicæ corpus dispersitos esse, ut Chlorus apud Eutropium (a) volebat. Divitiæ enim Principi securitatem creant, periculum subdito. Cerialis Trevirensibus dicebat, (b) *penes eos aurum & opes præcipuas esse bellorum causas*. Si egena sit communitas, privati verò locupletes & divites, prius pericula nascuntur, quam iis occurri possit. Consilia rectè institui nequeunt: defugiunt enim ea omnia, quæ ad communem spectant conservationem, cum videant non nisi è privatorum bonis fortunisque subsidia peti posse, adeoque ægrè in bellum consentiunt. Hinc Aristoteli videbatur, (c) *male circa pecunias publicas constitutum esse apud Spartanos, quia neque in publico habebant quicquam, & magna bella gerere coacti, pecunias ægre conferebant*. (d) *Et si privato usui bonum postponitur*, quantò minùs dabitur opera, ut cum detrimento proprio malis communibus occurratur? Experta est illud incommodum Respublica Genuensis, nec aliæ causæ ruinam Romanæ ascribit Cato in oratione, quam habuisse eum ad Senatum contra Catilinariæ conjurationis conscios refert Sallustius, quàm quòd (ut explicat (e) S. Augustinus) à primo suo descivisset instituto, ubi pauperes erant privati, opulenta verò communitas, cujus rei non absque querela etiam Horatius meminit:

- - - (f) *Non ita Romuli
Præscriptum, & intonsi Catonis
Auspiciis, veterumque norma,
Privatus illis census erat brevis,
Commune magnum.*

§. Magni Reges suæ potentiæ confisi curam omnem thesauros colligendi, aut jam collectos conservandi plerunque abjiciunt, & effusioni prodigæ sese dedunt nec satis expendunt, ubi thesauri pro necessitatibus defuerunt, necesse esse ut subditos deinde tributis onerent, cum gravi fidelitatis eorundem periculo, & quantò Monarchia fuerit major, tantò majoribus impensis & sumptibus opus fore. Centimani Briarei Principes sunt, qui si quinquaginta accipiant manibus, centum aliis iterum debent expendere. Nec ullum Regnum tam opulentum, ut ejus divitiæ manui alicui prodigæ sint satis. Nubes una hora effundunt vapores, quos multorum dierum spatio colligere. Thesauri illi, quos natura multis etiam sæculis in secretis montium ærariis coëgerat, immoderatæ Romanorum Imperatorum profusioni minimè sufficere potuerunt. Et solet id plerunque accidere Successoribus, qui thesauros jam collectos reperiunt: inutiliter enim consumunt, quod absque labore iis obvenit, & mox ærariorum diruunt aggeres, ut status suos deliciis inundent. Non integro adhuc triennio sexaginta sex auri milliones prodegit Caligula et-

fi

(a) *Melius publicas opes à privatis haberi, quàm intra unum claustrum asseruari.* Eutrop. (b) Tac. lib. 4. Hist. (c) Arist. l. 2. pol. c. 6. (d) Tacit. l. 6. Ann. (e) S. Aug. l. de civit. Dei c. 12. (f) Horat.

si id temporis scutum unum valeret tantum, quantum nunc decem. Fatua est potentia, & ideo opus habet, ut corrigatur à prudentia œconomica: absque hac enim mox ruunt imperia. Romanum inclinare visum est, ex quo profusionibus immodicis & sumptibus nimis Imperatorum thesauri illius cœperunt prodigi. Armis & opibus mundus hic regitur. Istud in præsentem Emblemate gladius significat, & ramus aureus, quos supra terræ orbem brachium sustinet, ad innuendum nimirum, utroque illo universum hoc gubernari, alludendo ad illam Virgiliti fabulam de Ænea, qui utriusque adminiculo ad infernum usque penetravit, ejusque monstra ac furias domuit. Non sauciat gladius, cujus acies aurea non est, nec sufficit animi fortitudo absque prudentia œconomica, neque armamentaria sine ærariis, adeoque bellum decernere Princeps prius non debet, quam cum animo suo expenderit, num sufficientes ad id vires & media suppetant. Ei rei proderit, si Ærarii Præfectus unà etiam à consiliis sit Principis ut in consultatione referre possit, qui ac quanti sint redditus Regii, quæve media ad arma capeßenda sese offerant. Cauta admodum & circumspecta esse debet potentia, & considerare diligenter, quid molliatur, aut agat. Quod in fronte præstant oculi, id in animo prudentia œconomica efficit, si hæc Regnis, & Rebuspublicis desit, cœca erunt, adeoque sicut Polyphemus, amissò semel per Ulyssis astutiam unico suæ frontis oculo, in vanum saxa jaciebat, ut sese ulcisceretur: ita illa quoque divitias suas & thesauros inutiliter prodigent. Sat multos hac nostra ætate consumi vidimus absque fructu ex inani aliquo metu in distrahendis hostium consiliis, in exercitiis frustra conscribendis, in suscipiendis bellis, quæ aut amica compositione, aut dissimulatione potuissent evitari, in subsidiis pecuniariis malè collocatis, & aliis inutilibus sumptibus, quibus Principes potentiores se fore autumabant, & contra accidit. Ostentationes comminationesque auri intempestivè & imprudenter profusi seipsis evanescent, neque possunt posteriores prioribus esse pares, eò quod una aliam enervet. Vi-res facillè instaurantur; at divitiæ semel inaniter effusæ recuperari nequeunt. His uti non oportet, nisi ubi necessitas postulaverit. Occurrentibus primis monstris non aureum ramum Æneas objecit, sed gladium.

(a) *Corripit hic subita trepidus formidine ferrum
Æneas, strictamque aciem venientibus offert.*

At postquam vidit nec precibus, nec pactione Charontem moveri posse, ut sese in oppositam fluvii ripam trajiceret, aureum ramum protulit (abditum hæc tenus & occultatum) & munere isto iratum illius animum (b) placavit.

(c) *Si te nulla movet tantæ pietatis imago,
At ramum hunc (aperit ramum, qui veste latebat)
Agnoscas. Tumida ex ira tunc corda residunt,
Nec plura his, ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ longo post tempore visum,
Ceruleam advertit puppim.*

In eam ergo curam incumbant Principes, ut illos prudentiæ oculos, supra sceptrum collocatos, claros semper habeant & perspicaces, neque œconomiam dedignentur: ab hac enim salus illorum dependet & conservatio, & ipsi subditorum suorum patresfamilias sunt. Magnus ille Augusti animus boni publici causa

H h h h

eò

eò usque se demittebat (quemadmodum alibi dicimus) ut manu sua adnotaret accepta & expensa redituum Imperii. Si in Hispania minus prodigum fuisset bellum, & pax magis œconomica, jam pridem universo orbi dominaretur. Verùm per incuriam, quæ plerumque magnam potentiam comitari solet, opes illæ, quæ Hispaniam inexpugnabilem reddere potuissent, nunc ad alias Nationes transiêre. A simplici Indorum gente rerum vilium permutatione eas coëmimus; & postea nos ipsi, æquè simplices ac illi, sinimus, ut exteri rursùm eas à nobis alio asportent, & cuprum fortassis, aut plumbum pro iis restituant. Castellæ Regnum fuit, quod viribus suis & fortitudine Monarchiam evexit, interim triumphant alia, ipsum verò inopiam pænè patitur, neque rectè uti novit tot ingentibus thesauris, qui peregre advehuntur. Ita placuit Providentiæ divinæ potentias attemperare inter se, & ad æqualitatem aliquam reducere. Grandioribus vires largita est, at non industriam, contrà ac concessit minoribus. Verùm ne detegere solum vulnera videar, & non etiam iisdem mederi, indicabo hîc paucis causas eorum & remedia. Neque tamen hæc ex quinta erunt essentia, ut loquuntur, neque ex arbitrio solum speculativo, quæ primùm cum admiratione suspicit novitas, postea cum damno rejicit experientia; sed ea, quæ ratio suggerit naturalis, & tanquam vulgaria contemnit ignorantia. Potissimæ divitiæ ac opes terræ fructus sunt. Nec ditiores in Regnis fodinæ, quàm Agricultura. Nôrant illud Ægyptii, qui sceptrum sic efformabant, ut infernè in vomerem aratri desineret, volentes innuere, in eo potissimùm potentiam illius & amplitudinem consistere. Plus emolumenti acclivia montis Vesuvii latera adferunt, quàm Potosus mons cum intimis suis visceribus, licèt argentiferis. Non mero casu natura tam liberaliter omnibus orbis partibus fructus impertivit, aurum verò argentumque in imis terræ penetralibus abdidit. Data opera communes illos fecit, & supra terram palàm exposuit: (a) *Maxima enim pars hominum è terra vocit, & fructibus urbanis*; ista verò metalla in profundo conclusit, ut labore opus esset ad ea eruenda expurgandaque, ne copia eorundem noceret mortalibus, si plus suppeteret, quàm pro quotidiano commercio & negotiatione, quæ loco permutationis mercium, monetâ nunc solent confici, foret necessarium. E solis pænè terræ fructibus tam opulenta & locuples fuit Hispania superioribus sæculis, ut Rex Franciæ Ludovicus temporibus (b) Regis Alphonso Imperatoris Toletum veniens, aulæ illius magnificentiam & splendorem fuerit admiratus, negaveritque se curiam similem in Europa & Asia, quas Provincias præsens obierat, quo tempore sacram expeditionem suscepit, unquam vidisse. (c) Tantum splendorem unus tunc Castellæ Rex servabat, tot bellis intestinis distractus, & majore Regnorum illius parte à Mauris occupata. Et sunt inter Auctores, qui dicant, in sola Castella pro bello sacro adversùs Christiani nominis hostem centum peditum millia, decem millia equitum ex nationibus exteris confluisse, curruum impedimentis portandis, fuisse sexaginta millia, & prætereà à Rege Alphonso Tertio militibus omnibus, Tribunis & Principibus pro cujusque munere ac dignitate stipendia in dies singulos annumerata. Sumptus istos ingentes & provisiones, quarum veritas vix hoc tempore fidem invenit, sola præstare Castella, & insuper exercitus hostium multò etiam copiosiores alere potuit, nec tamen thesauros tunc expectabat extraneos, temporum injuriis & hostibus expositos, usque dum Cantabro cuidam per mare vastum oberranti, applaudente fortuna, videre licuit, & designare novum aliquem orbem, antea incognitum, aut certè ab antiquis oblivioni traditum, & gloriæ Columbi reservatum, qui post Hispani illius, primi detectoris, obitum potius delineationibus, quas ille fecerat, promittere ausus fuit, ostensurum se reipâ, non absque

(a) Arist. l. Polit. c. 5. (b) Mar. Hist. Hisp. l. 11. c. 3. (c) Idem Hist. Hisp. l. 11. c. 23.

que rei veritate detectas fuisse Provincias illas tam remotas, nec absque causa ab ipsa Natura interjectis undarum montibus, tam longè positas. Communicavit hoc consilium suum cum Viris quibusdam principibus, ut subsidio eorundem tam arduum, tanque difficile opus facilius sibi aggredi liceret; verum nemo repertus fuit, qui tantæ novitati fidem haberet. Quod si ex providentia quadam factum fuisset, & non potius ob denegatam fidem, prudentiæ laudem promereri potuissent, quam consecuta olim fuit Respublica Carthaginensis, quando jactantibus se coram Senatu quibusdam Nautis de inventa quadam Insula opibus deliciisque affluente (Hispaniolam fuisse credunt) interfici eos jussit, existimans hanc talis Insulæ detectionem Reipublicæ plus detrimenti quàm commodi allaturam. Recurrit denique Columbus ad Reges Catholicos, Ferdinandum & Isabellam, quorum generosi animi, plurium orbium capaces, uno solo contenti non erant, qui proinde cum fidem illi tribuissent, & sumptus in iter necessarios, immensis Oceani ductibus sese commisit, & post diurnas & longinquas navigationes, in quibus non minus à sociorum diffidentia, quàm incognitis maris vorticibus fuit periculi, cum navibus auro argentoque onustis in Hispaniam rediit. Admiratus est populus ad ripam Bætis pretiosos illos terræ partus, Indorum sudore protractos in lucem, & nostra advectos audacia atque industria. Verum totum hoc invertit postea tantarum opum possessio & abundantia. Stetit illicò aratrum agricultura, & jam sericum induta molliùs habuit callosas à labore manus. Mercatura altiores fumens animos mensas argentarias commutavit in ephippia, & per plateas publicas otiosa vagari cœpit. Artes fastidivère instrumenta mechanica. Monetæ aureæ argenteæque omnem aspernatæ sunt mixturam, & exclusis aliis metallis, puræ manserunt & sinceræ, adeoque à Nationibus aliis per vias varias expetitæ fuerunt & conquistæ. Res omnes in superbiam se extulère, & vilescere jam auro argentoque pretia sua ascenderunt. Accidit nimirum Regibus, quod Neroni Imperatori, quem homo quidam Afer in fraudem induxit, jactitans in fundo suo ingentem se reperisse thesaurum, quem Regina Dido ibi defodisse crederetur, aut ne divitiarum affluentia viriles subditorum suorum animos enervaret, aut ne aliorum fortè cupiditas arma in Regnum suum pelliceret: quod quia Imperator tanquam certum & exploratum habebat, (a) *gliscebant interim luxuria spe inani, consumebanturque veteres opes, quasi oblatas quas multos per annos prodigeret. Quin & inde jam largiebatur: & divitiarum expectatio inter causas publicæ paupertatis erat.* Eadem spe delusi nos quoque nobis persuasimus, non ultra opes esse fixis & statis ærariis, sed sufficere mobilia illa & incerta classium, nec satis expendimus, potentiam hanc nostram à ventorum tempestatumque dependere arbitrio, quomodo vitam populi Romani ex iisdem dependere ajebat Tiberius, eò quod sustentationi necessaria Provinciæ transmarinæ iis (b) submitterent; quod periculum Aletus ponderabat persuasurus Gofredo, ut à suscepto bello sacro desisteret.

(c) *Da i venti dunque il viver tuo dipende?*

A ventis igitur tua pendet vita?

§. Et quia de facultatibus suis amplius, quam in his est, plerumque sperant homines, crevit fastus & pompa regis, aucta sunt salaria, stipendia, & alii Coronæ sumptus è fiducia & expectatione extraneorum opum, quæ malè dein administratæ aut non satis conservatæ tantis impensis minimè potuerunt sufficere, & occasionem

H h h h 2

de.

(a) Tacit. lib. 16. Annal. (b) *At hercule nemo refert, quod Italia externæ opis indiget, quod vita populi Romani per incerta maris & tempestatum quotidie volvitur.* Tacit. lib. 3. Annal. (c) Tass. §. in fraudem institut. quibus & caus. man.

dederunt æri alieno contrahendo, hoc verò ufuris & cambiis. Ingravescente porro necessitate, Majoribus indies sumptibus opus fuit. Sed nihil bono communi plus nocuit, quàm permutatio Monetarum, quodque animadversum non fuerit, non minùs ac ipsam Religionem, (a) in sua puritate conservandas eas esse, & Reges Alphonsum Sapientem, Alphonsum Undecimum, & Henricum Secundum, qui eas immutarunt, & Regnum & seipsos in gravissimum conjecisse discrimen, quorum damna documento nobis esse deberent; sed quando fatalia mala sunt, nec experientiæ movent, nec exempla. Surdus itaque ad hæc monita Rex Philippus III, in duplum auxit valorem monetæ æræ, quæ ad ea usque tempora temperata sic fuerat, ut levium rerum deserviret commercio, & tamen monetæ majoris pretium exæquaret. Innotuit Nationibus exteris æstimatio, quàm monetarius Regis marculus vili isti materiæ tribuerat, & mox illa ipsa in negotiationibus uti cœpère, siquidem cuprum elaboratum invexere in Hispaniam, asportatis inde auro, argento, aliisque mercibus. Qua re plus attulere damni, quàm si serpentes omnes & animalia venenata Africæ sparsissent per Hispaniam, & Hispani qui aliàs irriferant Rhodios, quòd cuprea uterentur moneta, Nationibus aliis risui fuerunt & ludibrio. Impeditum fuit commercium gravi illo & inutili metallo. Creverunt rerum pretia, & merces sensim defuere, sicut temporibus Regis Alphonsi Sapientis. Cessavit emptio & venditio atque unà imminuti sunt redditus Regii, adeoque necesse fuit nova tributorum & exactioum adinvenire media, unde porro factum, ut interquiescentibus jam commerciis Castellæ opes consumerentur, & eadem renovarentur incommoda, subortis aliis ex aliis, quæ circulum fecere perniciosum, majoremque nunc minitantur ruinam, ni tempori adferatur remedium, & pretium monetæ illius æræ ad valorem suum intrinsecum reducatur. Quis igitur non existimasset, auro novi illius orbis mox hunc alterum acquisitum iri? & vidimus tamen, plus antea effectum fuisse solo animi robore ac fortitudine, quàm postea tantis divitiis; uti Vitellii tempore Tacitus (b) observavit. Illa ipsa damna ex Indiarum detectione mox experta sunt alia etiam Regna & Provinciæ extera, ob fiduciam tantarum opum, & passu eodem, quo in Castella, ascendit in iis rerum pretium, & accrevere sumptus, ultra quàm proprii ferrent redditus, unde etiamnum iisdem conflictantur incommodis, & tantò quidem majoribus, quantò Provinciæ illæ absunt longius, & incertius est auri atque argenti remedium, quod advehitur ex Indiis, & ab Hispania iis communicari debet.

§. Hæc incommoda sunt, quæ Indiarum detectio secum attulit, & incognitis eorundem causis, facillè cognoscuntur remedia. Primum est, ut ne negligatur Agricultura spe illarum opum: eæ enim, quas è terra colligimus, magis naturales sunt, certiores & magis omnibus communes; quare Agriculis privilegia concedere oportet, eosque ab oneribus belli aliisque eximere.

Secundum est, ut (cùm res quælibet in integrum restitatur per media contraria iis, à quibus destructa fuit, sumptusque majores sint, quàm metallorum illorum spes & expectatio) procuret Princeps, tanquam bonus Paterfamilias, id quod Neroni suaferunt (c) Senatores, ut redditus publici excedant potius quàm deficient sumptus ordinarios, moderando superfluos, ad imitationem Antonii Pii Imperatoris, qui stipendia & salaria Imperii non necessaria omnino sustulit, quo modo eadem etiam correxit Alexander Severus Imperator, dicens Tyrannum esse Principem,

(a) Mar. Hist. Hisp. lib. 13. c. 9. l. 16. cap. 9. l. 17. cap. 2. (b) *Vires luxu corrumpuntur, contra veterem disciplinam & instituta Majorum, apud quos virtute, quam pecuniâ res Romana melius stetit* Tac. l. 2. Histor. (c) *Ut ratio questuum, & necessitas erogationum inter se congruerent.* Tac. l. 13. Annal.

pem, qui suarum Provinciarum visceribus ea sustentaret. Deplorant pauci ejusmodi correctiones, non ipsum Regnum. Quod si abusus, & providentiæ defectus ditarunt officia, & munera tam pacis, quàm belli: si ea introduxit vanitas titulo magnificentiæ, cur eadem non emendet Prudentia? cumque quanto majores sunt Monarchiæ, tantò abusus illi majores sint, ita majores quoque erunt effectus hujus remedii. Nullum tributum, nullus reditus amplior, quàm vitare sumptus. Aurum quod effusum est semel, non revertitur. Aggeribus oppositis crescunt fluviorum fontes. Attinere pecuniam, est sistere argentum vivum, & lapis Philosophicus maximè probatus ac locuples. Unde certum mihi est, si Rex aliquis per ministros suos probè instructus de sumptibus, qui terra marique vitari possent, eos moderetur, reditus illius tam fore liberos, ut sufficerent ad solvenda debita, ad minuenda tributa, & ingentes thesauros accumulandos; quomodo fecit (a) Rex Henricus III. qui cum patrimonium regium graviter obæratum animadverteret; coactis generalibus Comitibus, cum Proceribus deliberavit de remedio, neque aliud commodius visum, quàm quod hic proponimus; æs militare scilicet & pensiones ad antiquas priorum Regum rationes revocandas, & sumptus superfluos tollendose. Qua in re curandum prætereà, ut ne tot sint ærarii publici Quæstores, Magistri rationum, & Exactores, qui (ut alibi dicimus) arenæ quædam sunt Libycæ, ubi exarescunt & consumuntur omnes redituum Regionum rivuli, qui illac transeunt. Magnus Turcarum Imperator, tametsi ingentia habeat vectigalia, pro iistamen colligendis non nisi duobus utitur supremis ærarii Præfectis: uno in Asia, in Europa altero. Rex Franciæ Henricus Quartus (non minus œconomæ peritus, ac fortis) damnum istud agnovit, adeoque pecuniæ Regiæ Ministros ad sufficientem minoremque numerum reduxit.

Tertium remedium est, ut (b) *quoniam plerumque inexcusable petentium inhibitione constringuntur Principes, ut etiam non concedenda tribuant privilegia, immunitates & gratiæ ærario Regio perniciosæ revocentur, si præsertim eæ concurrant causæ, quæ aliàs ad similia beneficia Regis Henrici IV. revocanda in quadam lege moverunt Reges Catholicos. Nam (ut in alia lege dixerunt) (c) no conviene à los Reyes usar de tanta largueza, que sea convertida en destruición, porque la franquez a debe ser usada con ordenada intencion no menguando la Corona Real, ni la Real Dignidad. Nequaquam decet Reges tanta uti largitate, ut in profusionem degeneret; sed eo modo ac ordine liberalitatem eos exercere convenit, ut nullum inde aut dignitati regiæ, aut coronæ detrimentum nascatur.* Et si aut necessitas, aut negligentia Principis illud non considerarit, postea parandum est remedium. Eam ob causam, cum Rex Ramirus Aragonius Corona se abdicasset, rescissæ sunt donationes omnes, quæ Regni vires exhauerant. Idem fecere Rex Henricus Secundus, cognomento Liberalis, & Regina Isabella. Rex Joannes Secundus revocavit privilegia & immunitates, quas ipse & ejus Antecessores quibusdam indulserant. Principibus nempe usuenit, quod idolis Babilonicis, è quorum coronis, teste Jeremia, Sacerdotes aurum argentumque subducebant, & convertebant in usus (d) proprios. Istud cum intellexisset Rex Henricus Tertius, præcipuos Regni Proceres captivos detinuit, & reddere jussit, quod è Coronæ reditibus usurpaverunt, quo factò & bona vectigalium regionum administratione ingentes in arce Madritensi thesauros congregavit.

Remedium ultimum (quod primum esse debuerat) illud est, ut nimirum Princeps ipse tam circa se, quàm suam familiam sumptus vitet superfluos, si quidem velit,

(a) Mar Hist. Hisp. li 19. cap. 2. (b) Lib. fin. C. de man. non exce. l. 21. (c) L. 15. tt. 10. lib. 5. Recop. l. 3. tt. 10. l. 5. Recop. (d) Coronas certè aureas habent super capita sua Dii illorum; unde subtrahunt Sacerdotes ab eis aurum & argentum, & erogant illud in semetipsos. Baruch. 6. 9.

lit, ut eosdem etiam Status sui defugiant, quorum emendatio (uti ajebat Rex (a) Theodatus) ab ipso Principe inchoari debet, ut effectum habeat. Sanctus Ludovicus Franciæ Rex Filium suum Philippum admonuit, *daret operam, ut impensæ moderate essent, & rationi consentaneæ.* (b) Malum ex eo oritur, quod Principes ad animi magnitudinem pertinere arbitrentur, si sumptuum rationes nunquam ineant & quòd profusionem pro libertate habeant, nec satis considerent, deficientibus opibus, contemptos se fore, veramque magnificentiam non in eo consistere, quòd multa inutiliter prodigantur, aut in solennitatibus publicis, aliisque ostentationibus, sed quòd arces & propugnacula sufficientibus instructa sint præsidiis, & conserventur exercitus. Carolus Quintus Imperator in Comitibus Vallisoletanis officia & stipendia Palatii sui moderatus est. Vera Principum magnanimitas in eo est posita, si liberales sint erga alios, in semetipsos parci & moderati. Propterea Hispaniæ & Franciæ Rex Sisenandus (hoc titulo eum compellavit Concilium Toletanum Quartum) dicebat Reges esse debere (c) *mais esclafos, que gastadores*; hoc est, parcos magis, quàm prodigos. Sat scio, quàm remedia ista difficilia sint & ardua; verùm tamen, ut cum Petrarcha hoc dicam, (d) *Multa scribo, non tam ut seculo meo profim, cujus jam desperata miseria est, quàm ut me ipsum conceptis exonarem, & animum scriptis soler.*

§. De monetarum remediis vix ausim aliquid dicere, quia pupillæ sunt oculorum Reipublicæ, quæ sine offensione manibus tangi se non sinunt, adeoque factius videtur intactas eas relinquere, quàm usum antiquum immutare. Nullum tantum est judicium, quod prævertere queat incommoda omnia, quæ ex quacunque illarum novitate subnasci solent, donec experientia ipsa ea deprehendat: cum enim sint veluti regula & mensura contractuum, iis variatis patiuntur omnes, perturbantur commercia, & Respublica ipsa quasi extra se ponitur. Eam ob rem postquam Rex Petrus Secundus Corona se abdicasset, prudentissimè statutum fuit ab Aragoniæ Regno, ut omnes deinceps Reges antè, quam ad sceptrum admitterentur, jurejurando se obstringerent nihil se circa usum & materiam monetarum immuturos. Hæc Principis est obligatio, quomodo ad eundem Regem Petrum perscripsit Innocentius III. Pontifex, cum Regnum illud adversus ipsum tumultuari inciperet, cujus rei illa videtur ratio, quòd Princeps juri gentium subjectus sit, & tanquam custos fidei publicæ cavere debeat, ne monetarum natura immutetur, quæ in materia, forma & quantitate consistit; neque potest bene constitutum esse Regnum, ubi illarum deficit puritas. Verùm ne hanc materiam tam Reipublicæ utilem omnino silens præteream, duo solum dicam: primum, tunc monetam justam fore, & ab incommodis liberam, cum ad valorem ejus intrinsecum sola signatura exterior accesserit, & auri argentique inter se contemperatio convenerit cum mixtura simili aliorum Principum: ita enim fiet, ut è Regno aliò non transportentur. Alterum est, ut monetæ eodem pondere & valore, constent, quo monetæ aliorum Principum, permittendo insuper, ut extranearum etiam usus sit; neque supremo Principis imperio quicquam derogat, si in sua ditione typo monetario & insignibus alienis utatur, quæ solum pondus & valorem metalli illius attestentur. Atque hoc commodissimum videtur in iis Monarchiis, quæ commercia & negotiationes cum Nationibus variis exercent.

(a) *A domesticis volumus inchoare disciplinam, ut reliquos pudeat errare, quando nostris cognoscimur excedendi licentiam non præbere.* Cassiod. l. 10. ep. 5. (b) Bell. in vita S. Lud. (c) L. 2. del. prol. del. fuer. Juz. (d) Petrar.

SYMBOLUM LXX.

NON fert confortes Imperium, nec dividi se finit Majestas : fieri enim non potest, ut eorum quilibet uno eodemque tempore mandet simul & pareat, præsertim cum potestas & casus occurrentes tam accuratè inter duos disperiri nequeant, aut ambitio tam servari in æquilibrio, quin alter altero velit esse superior, aut quin invidia & æmulatio perturbent concordiam.

*(a) Nulla fides Regni sociis, omnisque potestas
Impatiens consortis erit.*

Impossibile videtur, ut iussa & imperia duorum, qui simul præsumunt, non sibi invicem adversentur. Moyses & Aaron germani fratres erant, & tamen, cum Deus hunc illi socium adjunxisset, oportuit adhuc, ut amborum assisteret labiis, & utrique ostenderet, quid agendum esset, ne qua inter eos dissensio (b) oriretur. (c) *Unum est Reipublicæ corpus, atque ad eum unius animo regendum.* Etiam Regem dignitate electum Rex alius in Regno suo ferre non sustinet. Hanc excusationem attulit Lusitaniæ Rex, cum Regem Petrum à fratre Henrico profugum nollet admittere. Sanè matrimonii vinculo, quo corpora pariter uniuntur ac voluntates, insigni item prudentia Regis Ferdinandi, & Reginæ Isabellæ conjugis opus fuit, ne quid incommodi nasceretur ex eo, quod junctim Castellæ Regna moderarentur. (d) *Arduum nempe est, eodem loci potentiam & concordiam esse.* Et tament si Diocletianum inter & Maximianum, qui una Imperium gubernabant, aliqua fuerit unio, ea tamen incommodis suis & offensionibus mutuis

Iiii 2

tuis

(a) Lucan. (b) *Et ego ero in ore tuo, & in ore illius, & ostendam vobis, quid agere debeatis.* Exod. 4. 15. (c) Tac. l. 1. Ann. (d) Idem lib. 4. Ann.

tuis omnino non caruit. Eam ob rem in Republica Romana Consules alternatim imperabant.

Verùm si pluribus, quàm uno principe opus fuerit; præstat esse tres potius: unius enim auctoritas aliorum duorum ambitionem coërcebit. Factio habere locum non potest, ubi nequit esse æqualitas, quæ causa fuit cur Triumviratus Cæsaris, Crassi & Pompeii, Antonii item Lepidi & Augusti aliquanto tempore perduravit. Quia Regi Henrico Tertio, dum in minori ætate esset, tres alii assistebant, recte Regni illius successit gubernatio. Eandem quoque rationem præ oculis habuit Rex Alphonfus Sapiens, quando statuit, (a) ut durante pupillari Regum ætate aut unus, aut tres, aut quinque, aut septem Regni gubernacula administrarent. Id quia in simili ætate Regis Alphonfi XI. factum non fuerat, magnos motus experta est Castella, ab infantibus Joanne & Petro administrata, adeoque necesse fuit, ut Consilium regium Regni procurationem susciperet. Quamquam semper violentum erit Imperium, quod ab uno solo non dependet, sed in varias divisum est partes; id quod Alexandri Monarchiæ accidit, quæ etsi totum fere orbem comprehenderet, diuturna tamen haud fuit, eò quod illo defuncto multi in ea Principes ac Reges succederent. Quam in Hispania Mauri erexerant, ea stetit diutius, nisi in plura Regna fuisset divisa. Hoc ipsum in præsentem repræsentatur Emblemate, per arborem coronatam, quæ Regnum significat, quam si duæ manus in diversas distrahant partes, etsi ejusdem sint sanguinis, eam tamen discerpent, & rumpetur, atque inutilis fiet Corona: ambitio enim humana interdum etiam vinculorum Naturæ obliviscitur, Statibus inter filios divisæ Corona unita manere non potest, tametsi gravissimum iis impendeat periculum. Quisque suo invigilat commodo, & sceptrum integrum suis conatur claudere manibus, quomodo Pater ejusdem illud tenuit. (b) Ita Regi Sanctio Majori accidit; omnia pæne Hispaniæ Regna ipsius unius parebant imperio, non absque divino Numine, ut unitis inter se viribus, Maurorum tandem dominium quod in præcipiti erat, opprimeretur, & excuteretur cervicibus tyrannicum illud jugum; ipse verò affectu magis paterno, quàm prudentia politica Regna inter filios suos partitus est, ratus vires sic constitutas fortiores fore, magisque inter se concordēs ad oppugnandum communem hostem; verum quilibet fratrum pro Rege haberi voluit, & divisa inter plures Majestas splendorem ac vires perdidit: cumque offensæ & æmulationes domesticæ altius animo hæreant, quàm extraneæ, mox intestina inter eos bella nata sunt, motusque exitiales, dum unus alterum (cum gravissimo boni publici detrimento) Regno ejicere conatus est. Potuisset sane error iste experientia comprobatus, documento esse cæteris Regibus futuris temporibus; sed tamen in eundem postea inciderunt iterum Rex Ferdinandus Magnus, (c) Alphonfus Imperator, & Rex Jacobus Primus Aragonius, qui simili modo Regnorum suorum imperium in filios suos dividere. Aut amoris proprii vis est ista, aut humana conditio novitatis avida, quæ abolitas sæpe opiniones resuscitat, putatque factum optime, quicquid egere Antecessores; nisi forsitan ideò etiam eorum requiramus exempla, ut excusare possimus, quod facere intendimus. (d) Prudentior ea in re fuit Rex Jacobus Secundus Aragonius qui lege perpetua sanxit, ut Regna Aragoniæ & Valentia, ac Catalauniæ Principatus individuo inter se nexu copularentur.

§. Nec excusari possunt errores isti Lege duodecim tabularum, aut jure communi, de cernenda inter fratres paterna hæreditate, nec ratione etiam naturali, quæ suadere videtur, ut sicut Pater communem filiis vitam tribuit, ita bona quo-

(a) Mar. Hist. Hisp. lib. 5. c. 12. (b) Mar. Hist. l. 9. c. 1. (c) Mar. hist. Hisp. lib. 9. c. 8. lib. 11. c. 5. lib. 14. c. 2. (d) Idem hist. Hisp. l. 5. c. 19.

quoque illius omnibus sint communia; ista inquam, non excusant; nam Rex persona est publica, & ut talis agere debet, non tanquam Pater, & ad subditorum magis, quàm filiorum suorum commoda attendere: est præterea Regnum bonum quoddam publicum, adeoque velut alienum, de quo Rex æque pro arbitrio dispo- nere non potest, ac de bonis suis privatis, præsertim cum jam subditi (ex quo uni se submisere) certum quoddam jus acquisiverint, ad suam conservationem & se- curitatem, imò splendorem etiam & amplitudinem, ut ne dissolvatur corpus illud Statuum, à quo potissimum habent, ut æstimentur ab aliis, & securi sint; cumque jus illud commune sit & universale, privato anteferri meritò debet, uti & amorì & affectui paterno, aut desiderio pacem constituendi inter filios. Præterquam quod per istam Regni divisionem illa non obtinetur, sed potentia ac vires præben- tur potius, ut digradientur inter se de facta partitione, cum tam æqualis nunquam esse possit, ut omnibus satisfiat. Quietioribus vivere licebit fratribus, si sustenta- tio eorundem ab uno aliquo: qui cum summo præest imperio, dependeat: tunc enim facile est certos cuique deputare redditus, qui ad tuendum sanguinis splendor- em sint satis; quomodo (a) fecit Josaphatus: nec opus erit uti stylo barbaro Tur- carum, aut impia illa politica, quæ nullum dominationis ædificium satis tutum & securum arbitratur, nisi ejus cæmentum sanguine eorum, qui jus aliquod possunt obtendere, aspergatur, is perinde quasi calcis instar sit, quæ firmat lapides.

Ob dictas rationes omnes fere Nationes successionem Electioni prætulērunt, minime nesciæ, interregnum divisionibus esse obnoxium, & (b) *minori discrimine sumi Principem, quam queri.*

Quamobrem cum præstet unum aliquem in Corona succedere, Naturæ con- formius fuit ejusdem sequi ordinem, illum scilicet fratribus cæteris præferendo, cui illa primum vitam lucemque impertivit, atque adeò decuit, ut nec ætas pupil- laris, nec alii defectus naturales obstarent juri jam acquisito, præsertim cum ma- jora nascantur incommoda, si illud ad alium transeat, cujus rei è sacris literis pluri- ma exempla suppetunt.

Eadem causa idemque jus etiam in fœminis locum habet, ut si è virili sexu deficiant, ipsæ ad coronam admittantur, ne inter transversales eam dividere neces- se sit, qui plerumque Statibus diversis & ad diversos subditos pertinentibus, con- stant, quando successio per lineam rectam desinit, & tametsi lex Salica sub specio honestatis vel imbecillitatis sexûs (nisi tamen fortè invidia & ambitio virorum ea fuerit) contra plurima illustria exempla, quæ consilium & fortitudinem muliebris etiam sexûs approbant, multa expendit incommoda, ob quæ rationi videri possit consentaneum, ne Regni sint hæredes; inter illa tamen omnia nullum tanti est pon- deris, ac utilitas illa, ut ne interregno locus detur; imò aliæ sane graves sese of- ferunt rationes, cur eæ ad sceptrum admitti merito debeant, ut nimirum plurium tollatur ambitus, & impediatur inde nasci solita propter successionem bella civilia, atque ut filia hærede cum magnis Principibus in matrimonium collocata, accedant ad Coronam magni Statûs; uti in Castellæ Regno, & Domo Austriaca accidit. In minoribus solum Principatibus istud videri posset inconveniens, ne videlicet, si fœminæ nubant Regibus, pereat familia, & Status unus cum alio confundatur.

(a) *Deditque eis Pater suus multa munera argenti & auri, & pensationes, cum civi- tatibus munitissimis in Juda: Regnum autem tradidit Jooram, eo quod esset primogenitus. 2. Par. 21. 3. (b) Tac. l. 1. Hist.*

SYMBOLUM LXXI.

QUID non vincit labor improbus? domat ferrum, emollit æs, aurum in subtilissimas ducit laminas, & durissimum incidit adamantem. Mollis funis motus diuturnitate marmoream etiam putei marginem sensim atterit; qua consideratione S. Isidorus, cum literis daret operam, ingenii sui tarditatem superavit. Quod unquam munimentum excogitavit defensionis amor, quod obfirmata pertinacia non expugnet? Muros etiam densissimos validissimosque subruit obstinatus impetus ferratæ trabis, quam Arietem antiqui nuncupabant, à forma nimirum arietini capitis, quam referebat. Castrum fulmineo glandium imbremunitum, septum muris, propugnaculis, & fossis, palæ tandem ac ligoni cedit. Animum constantem nulla moratur difficultas. Templum gloriæ non in amœnâ valle situm est, neque in delitiosa aliqua planitie, sed in vertice montis, quò subeundum per asperas semitas, vepres inter & spinas. Non producit palmas solum molle ac tenerum. Tempa Minervæ, Marti, & Herculi (Diis ob virtutem suam gloriosis) consecrata non opere Corinthio seu topiario, variis & elegantibus cælaturis insigni constructa erant, sicut dedicata Floræ & Veneri, sed opere Dorico impolito ac rudi absque ullo oculorum oblectamento: nec aliud eorundem coronides testabantur ac zophori, quàm à labore illa fuisse ædificia, non à deliciis aut otio. Argos navis inter sidera translata non fuit, quamdiu intra navalia conclusa substitit; sed postquam ventis & fluctibus sese objiciens, tempestates ac pericula eventu felici sustinuit. Nullus unquam Princeps plures adeptus est Coronas, qui otio & deliciis sese dedit. Omnibus omnino hominibus labor est necessarius, cum primis verò Principi: ex aliis enim quisque sibi natus est solum, Princeps omnibus, Regnare non quietis officium est. Erant; qui coram Alphonsò Rege Aragonio & Neapo-

politano laborem in Regibus improbabant; at respondit ille: *An ergo putatis manus à Natura Regibus concessas, ut otiosæ essent?* Consideraverit, opinor, Rex prudentissimus admirabilem illam manuum fabricam, earundem juncturas, facilitatem pandendi sese & explicandi, claudendi robur, consensionem item mutuam in efficiendo, quicquid intelligentiæ idea obtulerit, quippe quæ velut instrumenta sunt artium omnium; ex quo deinde ratiocinatus sic fuerit, artificium ejusmodi & structuram non à casu esse, neque otii gratia, sed propter laborem & industriam. Regi, qui otiosas semper & diductas habuerit manus, facile sceptrum ex iisdem elabetur, & una sese cum illo in altum tollent, qui Regis assistunt lateri. Majorum virtus & fortitudo heroica cineribus obruitur in Posteris, si luxui & deliciis Imperii nimium indulgeant, immo magnorum Principum sanguis sensim penitus interit; uti fieri videmus in generosioribus equis, si è locis siccis & aridioribus in palustria transferantur, aut quæ nimio abundant pabulo. (a) Movit ea res Fridericum Regem Neapolitanum, ut sub extremum vitæ filium suum Calabriae Ducem per literas hortaretur, exercitiis militaribus & equestri firmaret corpus, neque præposteris voluptatibus frangi se sineret, aut difficultatibus & periculis terreri. Animo quoque sua est occupatio, sine qua affectuum suorum & passionum jactatur fluctibus, & in vitiorum scopulos incidit. Pænæ loco Deus homini laborem (b) injunxit, ita tamen, ut is unà medium esset ad quietem illius & prosperitatem. Neque otium, neque inertia, sed solus labor illa tam alta jecit fundamenta, & insignia illa ac pulcherrima extruxit ædificia Monarchiarum Medorum, Assyriorum, Græcorum, & Romanorum. Ille, ille fuit, qui longo tempore earundem amplitudinem sustinuit; ille etiamnum est, qui in Rebuspublicis conservat felicitatem politicam, quæ cum ex parte consistat in subsidio illo mutuo, quod ex multorum laboribus suæ quisque necessitati sublevandæ in promptu habet; nisi isti perpetuo vigerent, cessarent commoda omnia, quibus permoti homines civilem cum aliis colere cœperunt societatem, & Reipublicæ ordinem instituere. Porrò ad instruendum populum, proponit Sapiencia divina formicarum exemplum, tanquam quæ magna cum prudentia & sollicitudine æstivo tempore triticum in sua congregant granaria, ut habeant hyemæ, quod ad victum (c) suppetat. Discant Principes, ab exiguo hoc & prudenti animalculo, tempori urbibus, arcibus, & propugnaculis à comæatu aliisque rebus necessariis providere, & per hyemem parare arina, quibus sub æstatem in hostem ire possint. Sic apud Rempublicam nunquam non occupatam reperies. Intra & extra suas cellulas semper dulci illo labore distinerentur. Sedulitas cujusque omnium affluentia est, & si earum labor integra etiam orbis Regna cerâ & melle ditet, quid hominum faciet industria in una aliqua Provincia, si omnes labori velint intendere? Eam ob rem tametsi China tam populosa sit, ut septuaginta incolarum numeret millones, ii tamen felicissimi vivunt in rerum omnium ubertate & abundantia, propterea quòd nemo inter eos sit, qui non artem aliquam exerceat. At verò, quia illud in Hispania non fit, hinc tanta rerum est inopia, non quòd soli desit fertilitas; siquidem in agris Murciae & Carthagenæ triticum cum fœnore centuplo provenit, adeoque multis illic sæculis bellum sustentari potuit; sed quia deest agrorum cultura, exercitium artium mechanicarum, negotiatio & commercium, cui sese ista Natio minimè applicat, utpote cujus excelsus & gloriosus animus (in plebejis etiam hominibus) statu suo ac sorte, quam natura ei dedit contentus esse non solet, sed aspirat ad gradum altiores Nobil-

K k k k 2

bil-

(a) Mar. Hist. Hisp. lib. 28. c. 11. (b) *In sudore vultus tui vesceris pane tuo.* Genes. 3. 19. (c) *Vade ad formicam, ô piger, & considera vias ejus, & discè sapientiam: quæ cum non habeas ducem, nec præceptorem, parat in æstate cibum sibi.* Prov. 6. 6.

bilitatis, & occupationes illas, quæ huic non sat conveniunt, aspernatur. Cujus incommodi illa etiam causa videtur, quòd in Hispania non æque, atque in Germania, distincti sint ab invicem, ac separati Nobilitatis & vulgaris plebeculæ limites.

§. Quàm porro utilis est Reipublicæ fructuosus aliquis & insignis labor, tam noxius est deliciosus & superfluus; neque enim minùs effæminantur animi, qui exercitiis mollibus & delicatis sese occupant, quàm qui vitam otiose transigunt. Quare in eam curam & cogitationem incumbere Principem oportet, ut occupationes publicæ in iis potissimum artibus versentur, quæ ad defensionem & incrementum Regnorum faciunt, non ad luxum & lasciviam. Quot manus inutiliter se fatigant, ut unus aliquis splendeat digitus: quam pauca, ut corpus armis reluceat! Quam multæ occupantur in fabricandis commoditatibus ad delicias & oblectamenta oculorum: quàm raræ in eruendis fossis, & mœnibus construendis: quæ urbes protegant! Quam multæ in hortorum cultu, in efformandis è myrto navibus, animalibus, avibus, quàm pauca in cultura agrorum! E quo fit, ut Regna rebus minime necessariis abundant, egeant vero iis, quibus vel maximè opus esset.

§. Quamobrem cum labor ad Reipublicæ conservationem tam utilis sit, procuret illud etiam Princeps, ut continuus ille sit, & ne impediatur multitudo nimia dierum: quibus populus recreationibus indulget publicis, aut pia quadam levitate, dum communitates dies ejusmodi leviter vovent, & cultui divino destinant: experientia enim docuit, plerosque tunc ludis profanis sese magis dedere, quam religiosis exercitiis. Quod si dies illos Agricolaë impenderent, quomodo S. Isidorum Madritensem fecisse accepimus sperari posset, tempus non iri perditum, & Angelos interim aratro manum admoturos: verum, ut dixi, experientia contrarium docuit. Nullum tributum majus, quàm festum aliquod; in quo omnes cessant artes, earumque lucra, & ut S. Chrysostomus ait, (a) *Non gaudent Martyres, quando ex illis pecuniis honorantur, in quibus pauperes plorant.* (b) *Atque adeò oportebit dividi sacros & negotiosos dies, ut divina colantur, & humana non impendant.* Cura hæc fuit Concilii Moguntini tempore Leonis Tertii Pontificiis Maximi, eritque deinceps eorum, qui è sede S. Petri universæ præsumt Ecclesiæ, ut considerent, num expediat nec ne, dies festos ad minorem reducere numerum, aut præcipere, ut aliqui in Dominicas proximas transferantur.

§. Tametsi verò omnium serè actionum finis sit quies aliqua, in iis tamen, quæ ad gubernationem pertinent, secus accidit: Principibus enim & Rebus publicis non sufficit laborasse, sed & continuatio necessaria est. Unius horæ negligentia in propugnaculis multorum sæpe annorum vigilantiam & curam evertit. Intra paucos otiose transactos Romanum cecidit Imperium, sex sæculorum labore & fortitudine eò usque sustentatum. Vix annis octo restitui Hispania potuit, octo mensium spatio deperdita. Inter acquirendum & conservandum, otium interjici non debet. Facta jam messe, & aratro spinis coronato, iterum eodem Agricola terram subigit. Sudores illius nunquam desinunt, sed innovantur solum. Si suis confideret horreis, & agros incultos relinqueret, mox vepribus & spinis hos cerneret confitos, & illa vacua. Attamen istud inter Agricolaë & Principem interest, quòd ille itata habeat tempora, ut sementem spargat, & messem colligat, Princeps non item: omnes enim menses in gubernatione Septembres sunt ad seminandum, & Augusti ad metendum & colligendum.

§. Nec in eo acquiescendum sibi Princeps existimet, quod Antecessorum suorum industria & labore partum accepit: alio enim & alio opus est semper, qui motum illum continuet; & sicut semel in ruinam impulsa sensim labuntur, nisi no-

(a) Chrysost. sup. Matth. (b) Tac. lib. 13. Annal.

va aliqua vis ea sustineat, ita ruunt Imperia, nisi Successor iisdem suos subjiciat humeros. Hæc causa est (uti diximus) omnium fere ruinarum. Quando Monarchia aliqua instituta & erecta semel fuerit, otiosa nunquam esse debet, sed cælum potius imitari, cujus orbes jam inde à primo creationis momento suos continuant motus, & si moveri desinerent, una etiam rerum omnium generatio & productio desineret. Floreant semper & vigeant Reipublicæ exercitia, nec sinantur corrumpi otio; uti mari accideret, nisi agitatum vento fluxum reciprocum pateretur. Cives qui curarum oblitii deliciis & voluptatibus se totos dedunt, nec manum operi aut labori admovent, suimet ipsorum hostes sunt. Istiusmodi otiositas contra leges & Imperium machinatur, & vitiis (a) alitur, unde omnia tam interna, quam externa Reipublicæ mala nasci solent. Solum illud otium laudabile est & proficuum, quod pax largitur, quodque in artibus, in officiis publicis, in exercitiis militaribus sese occupat, unde inter ipsos cives secura quies oritur, & tranquilla felicitas, germana otiosæ istius occupationis filia.

SYMBOLUM LXXII.

TEMPERATIONEM suam ferrum perderet, & nervus vires suas, si arcus semper intentus esset. Utilis est labor, sed continuari haud potest, nisi quies aliqua intercedat. Jugum non semper boum incumbit cervicibus. In alterna vicissitudine rerum vigor consistit. (b) *Nostram omnem vitam in remissionem atque studium esse divisam*, Plato asserit, (c) *Cala cosa* (uti dixit Rex Alphonsus Sapiens) *que alguna vegada non fuelga, non puedo mucho durar.* Et latine totidem

LIII

di-

(a) *Multam enim malitiam docuit otiositas.* Eccl. 33. 29. (b) Plat. de lib. educ. (c) L. 29. tt. 5. p. 2.

pene verbis Ovidius: quod caret alternâ requie durabile non est. Etiam agri sua indigent quiete, ut majores deinde fructus proferant. Otio virtus instauratur, & vires colligit, haud aliter (a) ac fons aquæ salientis (icon præsentis Emblematis) si ea manibus comprimatur.

--- *Vires instillat, alitque*
Tempestiva quies: major post otia virtus.

Ob eam causam dies & nox horas ita partiti sunt, ut aliæ diurnis laboribus, aliæ nocturnæ quieti destinarentur. Dum dimidia terræ pars operi invigilat, somnum capit altera. De ipso Jove finxit Antiquitas, ei Atlantem aliquando in cælo humeris sustinendo succedere. Robustissimæ etiam vires pares non sunt ferendis sine intermissione curis Imperii. Labore assiduo valetudo læditur, & torpescit (b) animus; otio nimio & hic & illa vires amittunt. Tale itaque fit, qualis irrigatio plantarum esse solet, quæ eas sustentet duntaxat, non submergat penitus; aut qualis est hominum somnus, qui si moderatus sit, corroborat, si nimius, debilitat potiùs. Nullæ remissiones meliores, quàm quibus oblectatur pariter & eruditur animus; ut fit in conversatione cum iis, qui aut scientiis, aut armis florent. Adrianus Imperator eos mensæ suæ adhibebat, quam ideò Philostratus *doctorum virorum Museum* esse ajebat. Idem in Trajano commendat Plinius, & refert Lampridius de Alexandro (c) Severo. Alphonfus Neapolitanus Rex cum iisdem à mensa in locum aliquem quietiorem se recipiebat, ut animo quoque (quemadmodum is dicere solebat) cibum suum præberet. Tiberius, quoties Roma aliò concederet, Nervam & Atticum viros eruditos itineris comites habere voluit, ut eorum sermonibus (d) levaretur. Franciscus Primus Franciæ Rex tantum è frequenti illa & assidua cum viris doctis conversatione condidit, ut tametsi adolescens literis operam haud navasset, optimè tamen de quavis materia differeret. Exolevit laudatissimus ille mos & introductus nunc alius, ut mensis Principum assistant stulti, moriones, ac similes malè formati homines. Errores Naturæ & judiciorum stoliditas illorum nunc oblectamenta sunt. Suas gestiunt audire laudes etiam non promeritas, & licet excuset eas interdum modestia, tanquam à fatuo aliquo profectas, iis tamen applaudit amor proprius, & aures sensim ad easdem assuefactæ adulationibus etiam assentatorum deinde fidem habent. Facetiæ illorum arrident voluntati, quia turpia quædam miscent interdum & vitiosa. Quod si ejusmodi deliramenta recreent animum, quanto magis id præstabunt sententiæ concinnæ & exquisitæ doctorum virorum, qui non sint nimium graves ac severi (in quo ipsi peccant nonnunquam) sed qui festivis quibusdam sermonibus & acutè dictis norint se accommodare temporibus? Si volupe est videre corpus aliquod monstruosum, quod nauseam aliquando movet, quantò erit jucundius percipere auribus tot prodigiosos Naturæ abortus, ejusdem opera, & arcana planè extraordinaria? De Anacharsi memorat Athenæus (e) *accitis in convivium peritis ad risum commovendum hominibus, solum omnium non risisse; post autem inductâ Simiâ in risum solutum dixisse; Naturâ id esse animal ridiculum, hominem autem*

(a) *Otium enim tum ad virtutes ingerendas, tum ad civilia munera obtunda requiritur.* Arist. lib. 7. Polit. cap. 9. (b) *Nascitur ex assiduitate laborum animorum hebetatio quædam & languor.* Sen. de tranquill. anim. (c) *Cum inter suos convivaretur, aut Ulpianum, aut doctos homines adhibebat, ut haberet fabulas literatas quibus se recreari dicebat & pasci.* Lamprid. in vita Alex. Severi. (d) *Coccejus Nerva, cui legum peritia: eques Romanus, Præter Sejanum, ex illustribus Curtius Atticus; ceteri liberalibus studiis præditi ferme Græci, quorum sermonibus levaretur.* Tacit. l. 4. Annal. (e) *Athen. lib. 14.*

rem arte & studio, eoque parum honesto. Gravis modestia hæc fuit, & digna etiam Regia Majestate. Exploratores publici in aulis sunt istiusmodi moriones, & qui vel maximè earum corrumpant mores, immo qui ipsi vitæ & statui Principum infidias machinari soleant. Quam ob rem minimè eos tolerare voluerunt Augustus, & Alexander Severus Imperatores. Ad unum illud profunt interdum, ut abrepti furore suo naturali veritatem dicant Principibus.

§. Nonnulli Principes ex inani quadam negotiorum gloria & ambitione à gravioribus respirare se putant, si minoribus sese impendant, haud secus ac pili canis rabiosi ipsius ejusdem morsioni medentur. Verum quia non omnes animi isto modo levare possunt, neque ulla negotiorum occupatio tam exigua est, quin aliquam postulet attentionem, quæ ad animum fatigandum sufficiat, oportet, ut aliquo saltem temporis spatio curis omnino vacet, & gubernationem seponat (a) tantisper. Aliqua remissio, aut ludus inter negotia interponi (b) debet, ut ne his penitus obruatur animus, nec eum perdat otium: molæ enim frumentariæ similis est, quæ si non habet, quod molat, seipsam atterit. Innocentius Octavus Pontifex Maximus dimisso interdum clavo navis Ecclesiæ, in ferendis arbusculis sese oblectabat. Porro in his quietis induciis ante omnia ætatis temporisque habenda est ratio, ne hilaritas forte severitati, ingenuitas gravitati, recreatio Majestati noceat. Enimverò relaxationes quædam vilescere faciunt animum, & Principis auctoritatem haud parum imminuunt. Ita Regi Artaxerxi probro fuit colum ducere: Augusto ludere par impar cum pueris: Domitiano muscas configere. Solimano eformare acus, & Selimo acu pingere. Si Princeps adhuc ætate floreat, nullæ recreationes meliores magisque utiles, quàm quæ animi vigorem augent, & vires corporis corroborant, ut sunt armorum exercitia, decursiones equestres, saltatio numerosa, lusus pilæ grandioris, & venatio. Artes item illæ nobiles, pictoria & musica, quas alibi in Principis educatione commendavimus, conducunt plurimum ad instaurandos spiritus, quas negotiorum attentio absumpsit, modò in illis non impendatur tempus, quod curæ publicæ sibi vendicant, & ea fiat moderatio quam Rex Alphonsus in quadam lege præscripsit: (c) *Emagner, que cada una destas fuefe fallada para bien, con todo esò non debe home dellas usar, si no el tiempo, que conviene, e de manera, que aya pro, e no daño, e mas conviene esto à los Reyes, que à los otros homes; ea ellos deben fazer las cosas mui ordenadamente, e contrazon. Et licet artes hæc omnes bonæ, utilesque sint, exercere nihilominus eas nisi tempore debito, eoque modo, ut profint potius, quàm obsint, non decet. Id quod Regibus magis etiam, quam hominibus iis observandum est, quorum videlicet fastigio maxime proprium est, summo ordine omnia, summoque cum judicio agere.* Rex Ferdinandus Catholicus tam utiliter animo relaxando vacabat, ut ne tum quidem negotia omnino, ex oculis dimitteret: nam etiam dum venationi dabat operam, aures habebat plurimum attentas ad expeditiones, quas Secretarius aliquis ei prælegebat, oculis verò simul ardearum volatum observabat. Emmanuel Lusitaniæ Rex ne in maximis quidem animi remissionibus audientiam petentibus denegabat. Super ipsamet negotia quietem captare Principem oportet, qualem solet Delphinus dorso super undas reclinato, id quod facit in altissimo mari, quam longissime à tranquillo portu. Otium esse non debet, sed laxamentum.

§. Expedit etiam interdum ludis publicis exhilarare populum, ut respiret aliquantulum, & majores deinde vires adferat ad labores, quibus animum suum impendat: non si tristis fuerit, & melancholicus adversus Principem & Magistratum

(a) *Satis onerum Principibus, satis etiam potentia.* Tac. lib. 3. Annal. (b) *Inter negotia magis ludis est utendum: nam qui laboribus exercetur, is alternam requiem desiderat.* Arist. lib. 18. Polit. cap. 3. (c) L. 21. tt. 5. p. 2.

tum suas convertit cogitationes; contra si hi aliquam ei remissionem indulgeant, cervices cuilibet oneri subijcit, & suæ quasi generositatis immemor, admittit imperium. Ea de causa Cræsus Cyro Regi, ut Lydos in obedientia contineret, hunc in modum suadebat: (a) *Impera, ut liberos citibaram pulsare; psallere, couponari doceant, & mox comperies ó Rex viros in mulieres degenerasse, nihilque metuendum, ne rebelles à te unquam desciscant.* Unde non minor servitutis catena est ista, quam occupatio in coquendis lateribus pro Ægypti Pyramidibus, qua Pharaó Hebræum populum distinebat, ut ab eo securus esset. Eodem fine Agricola Britannis suas concessit relaxationes (b) *idque apud imperitos humanitas vocabatur, cum pars servitutis esset.* Nec ignorabant illud Tenctërorum Legati, qui missi ad Agrippinenses, auctores iis fuere ut (c) *instituta cultumque patriam resumerent, abruptis voluptatibus, quibus Romani plus adversus subjectos, quam armis valerent.* Nec terreri se finet Princeps delictis, quæ forte in ejusmodi conventibus committi solent, nunquam enim ulla absque illis fit congregatio, etiam quando populus ad sacra & religiosa pertractanda in unum convenit.

§. Respublicæ magis observantes istius Politicæ, quàm Principes sinunt quemque suo arbitrato vivere, & dissimulant vitia, ut populus tyrannidem Magistratûs minus apprehendat, & illam gubernandi rationem amet potius, si quidem ejusmodi licentiam libertatem arbitratur, magisque vita dissoluta capitur, quàm bene (d) composita. Verum hæc ratio Status admodum secura non est: nam si populus legum virtutisque reverentiam exuat, facile Magistratus quoque auctoritatem spernere incipit, imo omnia vere interna Rerumpublicarum mala è vitio nasci solent, & ad exhilarandum cum satisfactione populum, sufficit honestas quasdam ei relaxationes concedere. Vivere prout Reipublicæ expedit, non servitus est, sed libertas. Quia tamen in rebus omnibus majus Reipublicæ bonum præ oculis habere oportet, præstat ejusmodi remissiones in ludos convertere, in quibus exercentur vires: prohibere verò eos, qui à fortuna pendent, utique noxios & iis, qui imperant, & subditis; illis quidem, quia nimium capi iis se sinunt, adeoque labores defugiunt; his verò, quia ejusmodi lusibus facultates suas dissipant, & pressi inopia rapinas deinde exercent, & seditiones commovent.

S Y M B O L U M LXXIII.

Ocultæ sunt Rerumpublicarum infirmitates: nemo facilè de iis iudicium feret, ob bonam earundem dispositionem: nam etiam quæ robustissimæ videntur corripì mox solent, & pereunt infirmitate in apertum se prodente, cum minimè putasses; haud aliter ac terræ vapores, qui oculis conspici ante non possunt, quam in nubes condensati fuerint. Eam ob rem omni cum diligentia laborandum Principi, ut mox primis occurratur principiis, neque ideo spernendæ causæ, quod aut leviores appareant, aut adhuc remotæ: uti nec primi rumores, quantumvis à ratione videantur alieni. Ecquis securus esse poterit ab eo, quod multitudo suo coquit in pectore? Quævis occasio eam commovet, quævis servitutis umbra, aut gubernatio minus bona eam concitat, ut arma corripiat: & nefanda adversus Principem suum moliatur. (e) *Ex parvis orta seditione, de rebus magnis dissidetur.* Si prin-

(a) Herod. lib. 40. (b) Tacit. in vita Agric. (c) Idem lib. 4. Hist. (d) *Item vivere, ut quisque velit, permissio, quoniam sic magna erit tali Reipublicæ ferventium multitudo. Nam vulgo dissoluta gratior est, quam temperata vita.* Arist. l. 6. capit. 4. (e) Arist. l. 6. Polit. cap. 4.

principia tolerantur, fines deinde curari non poterunt. Tumultus incrementa sumunt, ut fluvii, qui initio exigui sunt fonticuli, & paulatim in amplissima evadunt flumina. Ne nimiam præ se ferat formidinem, connivet ad tempus imprudentia, & sensim sic auferunt, ut nulla eis vis postea resistere valeat, (a) *Primis eventibus aut metum, aut fiduciam gignunt.* Eæ considerationes suspensum tenebant Tiberii animum, cum quidam ejus servus Agrippam se finisset, cœpissetque turbare imperium: dubitabat enim, (b) *vine militum servum istum coërceret, an inuicem crudelitatem tempore ipso vanescere sineret: modo nihil spernendum, modo non omnia metuenda, ambiguus pudoris ac metus reputabat.* Illud certum, tantum interdum conci-

tate multitudinis esse impetum, ut cavendum sit diligenter, ne sese ipsa evertat, aut exardescat in bella civilia quorum initia casus plerumque & fortuna moderantur, postea verò consilium ac prudentia, ea (c) superat. Experientia multa edocet media, ad componendos Regnorum motus & seditiones. Interdum ea offert casus & ipsa tumultuum inclinatio ea suggerit, uti Druso accidit, qui cum videret legiones seditionis poenitere, eò quod defectionem Lunæ, quæ in id tempus inciderat, pro malo haberent omine, illa ipsa ad eos conciliandos usus (d) est; id quod in alia quoque occasione fecit Hermannus Cortesius. Nec spernenda sunt ista media tanquam levia, eadem quippe facilitate, qua concitatur plebecula, ad concordiam quoque & tranquillitatem reduci potest. In neutro istorum rationi locus est. Cæcus quidam impetus eam commovet, & vana aliqua umbra sistit iterum. Totum in eo positum est, ut quis furori illius cedere noverit: illo siquidem sæviente vulgus modum tenere nescit; aut metuit, aut metui se facit ab

M m m m

(a)

(a) Tacit. l. 12. Annal. (b) Idem lib. 2. Annal. (c) *Initia bellorum civilium fortune permittenda; victoriam consiliis, & ratione perfici.* Tac. l. 3. Hist. (d) *Utendum inclinatione eâ Cesar, & quæ casus obtulerat, in sapientiam vertenda ratus.* Tac. lib. 1. Annal.

(a) aliis. Quod si quis oratione præmeditata illud lenire studuerit, operam perdet & oleum. Una aliqua vox acerbior, aut severior animadversio plus ad persuadendum habet roboris. Unico solo verbo Julius Cæsar militum seditionem composuit, cum diceret:

— (b) *Discedite castris,*
Tradite nostra viris ignavi signa Quirites.

§. Porrò ad sedandam tumultuantem plebem, efficacissimum remedium est divisio; si nimirum videat vires suas & prima capita in diversas factionum partes distrahi. Cum apibus hoc artificio utimur, quoties alatus ille grex foras ex alveari prorumpens tumultuari incipit (nam & ista Respublica domesticis suis malis non caret) & desertis domiciliis cereis, confusis agminibus per aërem circumvolitat, donec injectis pulveribus distrahantur à se invicem: tum enim subito

(c) *Pulveris exigui jactu compressa quiescunt.*

Unde & figura & lemma præsentis Symboli desumpta sunt.

Tamet si verò hæc divisio semper opportuna sit, majoris tamen prudentiæ est ejusdem beneficio damna prævertere, antequam eveniant, quàm iisdem postea adferre remedium (d) Rex Ferdinandus Quartus, cum virorum quorundam nobilium in Galæcia motus intellexisset, eos ad se accitos militaribus præfecit muneribus. Romani homines seditiosos ac turbulentos ad colonias aut exercitus ablegabant. Publius Æmilius præcipua seditionum capita in Italiam transtulit; uti & Carolus Quintus Saxoniam Nobiles. Rutilius & Germanicus milites quosdam seditiosos rude donarunt. Drusus (e) tumultuantes Legiones compescuit, dissociando eos ab invicem. Propterea temporibus Galbæ (f) *longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam militarem fidem, nec vitis nec viribus miscebantur.* Quare multis optimum visum fuit, omnem omnino cætum populo interdiceret. Eundem in finem urbs Cayri in certas regiones præaltis fossis distinctas divisa fuit, ut cives tam faciliè in unum coire non possent. Nec aliud quicquam Venetias in quiete continet, quàm quòd plateas omnes mare interfecet. Separatio multos dubios reddit & ancipites, ut nesciant quæ pars securior sit, quòd si illa desit, id sequuntur omnes, quò inclinant (g) plures. Atque eam ob rem Pisander inter Athenienses seminavit discordias, ut dissoluta unione inter se divisi essent.

In seditionibus militaribus apprime utile erit interdum alios contra alios (h) concitare. Nam *remedium tumultus esse solet alius tumultus.* (i) In conjuratione quadam populari id consilii datum fuit Romano Senatui, ut fractis per divisionem discordiæ conjuratorum viribus, plebem plebe componeret. Atque eò spectare debuit Solonis lex, quæ pœnâ capituli mulctari jubebat civem, qui coorta seditione non certæ alicui adhæssisset factioni, tametsi hoc esset flammam augere potius, quàm dividere, cum superesset nemo, qui absque perturbatione intercederet medius, easque extingueret.

§. Ali-

(a) *Nihil in vulgò modicum: terrere, ni paveat: ubi pertinuerint, impune contemni.* Idem lib. 1. Annal. (b) Lucan. (c) Virg. in Georg. (d) Mar. Hist. Hisp. lib. 15. cap. 9. (e) *Tyronem à veterano, legionem à legione dissociant.* Tacit. lib. 1. Annal. (f) Idem lib. 1. Hist. (g) *Quæ in seditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuere.* Idem lib. 1. Hist. (h) *Dux ad solvendam militum conspirationem, alterum in alterum concitat.* S. Chryf. (i) Tac. lib. 2. Hist.

§. Aliud præterea efficax remedium præsentia ipsius Principis , populi furorem forti constantique animo contemnentis ; sicut enim mare rupibus minatur & montibus , in molli vero arenâ facilè frangitur , ita emollitur plebs , & timore corripitur cùm serenam legitimi sui Domini frontem conspicit. (a) Ita dixit Augustus vultu & aspectu Actiacas legiones exterruit. Cùm tumultuarentur legiones Germanicæ , (b) quoties oculos ad multitudinem retulerant milites vocibus truculentis strepere ; rursum viso Casare trepidare visi sunt. Auctoritate multitudo concitata mitigatur , & arma ponit. Haud secus ac sanguis illicò parti læsæ succurrere properat ; sic danda Principi opera , ut mox coram adsit , ubi Statum aliquem tumultuari animadverterit. Majestas subditorum animos facilè suo subjicit imperio. In illa Natura ipsa vim quandam occultam posuit , quæ admirandos habet effectus. (c) In ipsum usque palatium Petri Quarti Regis Aragonii conjurati penetraverant , & ipse ultrò iis obviam progressus , tumultum omnem sedavit. Nunquam sane seditio in Provinciis Belgicis eò usque processisset , si Rex Philippus Secundus tempestivè se illic præsentem stitisset. Veruntamen bene priùs expendere oportet istud remedium & videre , num necessitas illud exigat : extremum quippe est , & si nihil efficiat , nullum superest aliud ; id quod movit Tiberium , ut tumultuantes legiones Hungaricas & Germanicas Druso & Germanico mediantibus (d) componeret. Periculosa item est præsentia Principis , si exosus ille sit & tyrannus , facile enim subditi obedientiæ frænum excutiunt.

§. Quod si Regnum aliquod per dissidentes inter se familias in diversas divisum fuerit factiones , prudentis erit ejusmodi nomina gentilitia omnino prohibere. Ita fecit (simul ac coronatus fuit) Rex Franciscus Ephebus Navarræ , severe interdicens , ne se quis Biamontesium , aut Agramontesium nominaret , quæ duæ familiæ in Regno illo inimicitiiis mutuis dissidebant.

§. Quod si ob culpam alicujus Ministri multitudo tumultuari cœperit , nullum ad illam sedandam efficacius est remedium , quàm si debitas ille pœnas det. Verum si Principis fuerit vitium , & plebs Ministro illud tribuens , arma contra eundem sumpserit , permittendus erit error ille , quando nec vis , nec ratio absque majoribus Reip. damnis sese motibus illis audent opponere. Patietur innocentia , sed absque culpa Principis. (e) Habet aliquid ex iniquo omne malum exemplum , quod contra singulos utilitate publica rependitur. Seditio veneni instar est , quod cor impetit , & corporis servandi causâ expedit interdum brachium rescindere , & furoris sequi impetum , etsi rationi & justitiæ adversari videatur. Ita fecit Regina Isabella , cum inter cives Hispalenses seditio coorta esset ; efflagitantibus enim iis , ut Andream Gabreram supremum aulæ suæ præfectum Gubernatoris Palatii privaret officio , & plura poscere cupientibus , illa sermonem abruptit , sic eos effata : *Quod petitis , jam facere constitueram , ite , amovete aulæ Præfectum , & reliquos omnes , qui Palatium occupant.* Quo factum , ut ex Reginæ mandato fieri videretur , quod vis potius extorserat , adeo ut ipsi etiam tumultuantes illud in beneficio & gratia ponerent , qui turrium custodes deinde ex alto dederunt præcipites. Ea ratione sedatus est tumultus , cumque examinatis postea accusationibus , quibus aulæ Præfectum oneraverant , deprehenderet , iniquas illas fuisse , eundem in officium pristinum jussit restitui. Quando seditiosa satisfacere se posse putant punitione eorum , qui seditio nis primi fuere incentores , nemini parcunt , eò quod sibi persuadeant , sic demum

M m m m 2

à cul-

(a) Tac. l. I. Annal. (b) Idem l. I. Annal. (c) Mar. Hist. Hisp. l. 16. cap. 13. (d) Resistentesque Germanico aut Druso , posse à se mitigari , vel infringi , quod aliud subsidium , si Imperatorem sprevisset. Tacit. lib. I. Annal. (e) Tacit. lib. 4. Annal.

à culpa absolutos se fore ; uti tumultuantibus legionibus (a) Germanicis accidit, & tamen si (b) *nihil profici solet patientiâ, nisi ut graviora, tanquam ex facili tolerantibus, imperentur* ; licet etiam concitata multitudo tantò plura exposcat, quantò plura illi concedantur, sicut faciebant milites à Flacco (c) Romam missi, illud tamen tum potissimum fit, cùm exigua est offerentis, qualis erat illa Flacci auctoritas, quem exercitus (d) spernebat. Verùm in dicto Germanici casu eadem remedia, etsi violenta, quæ seditiosi exposcebant ; adhibere oportuit, ut eorundem leniretur furor, aut titulo honesto à punitione abstinere. Non ignorabat, quantas ea res injustitias & crudelitates datura esset, si legiones passim de seditione accusatos trucidarent : necesse quippe erat multos eidem malo involvi innocentes, veruntamen illud omnino effugere non potuit, neque enim ipsius jussu id factum, sed casui potius, & tumultuantium furori tribuendum (e) videbatur.

Excusanda quoque est tum Ministri culpa, aut astutum existimandum consilium, si imperium fuit, cum vi populari abreptus seditionis caput se finit constitui, ut postquam furor deinde desevit, tantò facilius possit tumultuantes ad officium reducere. In hunc finem (f) *temeritatis alienæ comes factus est Spurius, primò coactus, mox velle simulans, quò plus auctoritatis inesset consilis, si seditio mitesceret.*

Solet interdum populus specie tuendæ libertatis, & privilegiorum, conservandorum, contra Principis sui auctoritatem aliqua nefariè moliri, quem despectum eo in casu dissimulare nequaquam expedit, ne majores fortè sumat animos ; & si fieri possit, pœna à delinquentibus reposci sic debet, ut amputata securi auctorum seditionis capita, & palàm proposita, antequam illud resciscat populus, terrorem incutiant aliis : (g) *neque enim aliud gliscens discordiæ remedium, quam si unus altervè maxime prompti subvertantur, verissimum quippe (h) nihil ausuram plebem, principibus amotis.* Ramirus Rex Aragoniæ moribus remedium allaturus, ab Abbate Tomarenfi consilium exquirebat, at is nullo dato responso, Periandrum (i) imitatus, falce summitates olerum in horto, ubi fortè erat, demetens, fatis illum docuit, quid factò esset opus ; sublatis ergo è medio præcipuis rebellionis auctoribus, pristina Regno quies reddita est. Idem consilium Lupus (k) Barentos Regi Henrico Quarto quoque dedit. Oportebit tamen ea in re rigorem sic moderari, ut circa paucos fiat executio ; cum iis verò, qui puniri nequeunt, aut dissimilandum, aut aliter transigendum, ut omnium concilientur animi, quomodo Othonem fecisse legimus, cùm ejus tumultuaretur (l) exercitus. Ejusmodi moderata severitas omnes compefcit motus : (m) *dum enim mali pavere incipiunt, optimus quisque jussis paret ;* ut Voculæ accidit quando legionibus integris seditionem molientibus in unum solum militem animadverti jussit.

In quo illud etiam observandum, ut castigandi modus tam suaviter sit, ne communem Nationis injuriam aut despectum populus interpretetur : aliàs enim magis obstinat animum. (n) *Haud perinde Germanos servitutis, vulnera, luctus, excidia in bello*

(a) *Gaudebat cadibus miles, tanquam semet absolveret.* lib. 1. Annal. (b) Idem in vita Agric. (c) *Et Flaccus multa concedendo nihil aliud effecerat, quam ut acrius exposcerent, quæ sciebant negaturum.* Idem l. 4. Hist. (d) *Superior exercitus Legatum Hordeonium Flaccum spernebat.* Idem l. 1. Hist. (e) *Nec Cæsar arcebat, quando nullo ipsius jussu, panes eosdem servitia facti & invidia erat.* Tacit. ibid. (f) Tacit. lib. 2. Annal. (g) Idem l. 4. Annal. (h) Tac. l. 1. Annal. (i) *Nam Periander caducatori, per quem Thrasylbulus consilium ejus exquirebat, nihil respondisse fertur, sed spicis eminentibus sublatis, segetem adequasse.* Arist. l. 3. Polit. c. 9. (k) Mar. Hist. Hisp. (l) *Et oratio ad perstringendos mulcendosque militum animos, severitatis modus (neque enim in plures, quam in duos animadverti jusserat) grate accepta, compositique ad præsens, qui coerceri non poterant.* Tac. l. 1. Hist. (m) Id. l. 4. Hist. (n) Tac. l. 2. Annal.

bello à Romanis accepta, *quam* trophæum illud, quod Germanicus è rebellium Provinciarum spoliis erexerat, *dolore & irâ adfecit*. Non oblitus fuit præcepti istius Ferdinandus Dux Albanus, quando statuat publicam rebellibus poni iussit: nec illud intermisisset, quantumvis aut legisset, aut audivisset, (a) *Fulium Civilem* à Vitellio Imperatore *mortis periculo exemptum præpotentem inter Batarvos, ne supplicio ejus ferox gens alienaretur*; quin immò magis utilem fore judicavit severam aliquam animadversionem, quæ tamen seditioni ansam non dedit, sed apostasia potiùs ab avita Catholica fide, quantumvis quidam seditionis auctores priorem illam causam obtenderint, ad irritandam videlicet optimam illam gentem, ut à naturali sua fidelitate deficeret.

§. Alia est inobedientia, quæ ex nimia quadam promptitudine, aut fidelitate minùs considerata nascitur, in quo casu benignis opus est mediis, ut subditi in viam revocentur. Ita fecit Joannes Secundus Aragoniæ Rex in seditione Barcinonensi ob mortem filii sui Principis Caroli: datis enim ad civitatem literis, testatus est, nunquam se nisi necessitate coactum violentis usurum remediis, iminò tanquam filios se cives habiturum, si resipiscerent. Istæc benignitas, & communis veniæ pollicitatio ad obedientiam eos reduxit. Semper in Principe elucere debet quædam ad veniam propensio: nam si illius spes desit, obstinatum fiet delictum. Ob hanc causam Valentinus, concitatis ad rebellionem Trevirensibus, Legatos Romanos iussit interfici, (b) *quo minore venia cresceret vinculum sceleris*. Vertitur in desperationem seditio, ubi nullam gratiam sperare licet, maluntque homines factiofi periculi interire manibus, quam carnificis. Ob quas rationes iis etiam parcitum fuit, qui Vitellii partibus adhæserant, *ne videlicet sublata spe veniæ, pertinacia accenderentur*. Tali animi magnitudine uti necesse est, quando delinquit concitata multitudo; quomodo fecisse meminimus Regem Ferdinandum Sanctum in Castellæ motibus, & observatum id fuit in Comitibus Guadalajarensibus temporibus Regis Joannis Primi, quando data fuit illis venia, qui in bello contra Lusitaniam Regni illius partes secuti fuerant. Quòd si Princeps suam perdidit existimationem, aut apud suos in contemptu fuerit, in eo casu fateor, parum profuturam benignitatem; iminò illa ipsa etiam remedia, quæ mala ejusmodi curare debuerant, magis illa exulcerant, & perniciofa reddunt: ubi enim perierit auctoritas, nec pænæ severitatem Princeps tueri poterit, nec timorem incutere, aut exemplum in seditiones statuere; atque adèdè incommodis cedere oportet, & prudenter, quantum fieri potest, artibus consiliisque factiosorum obviam ire; ut fecit Vocola, cum vires sibi deesse videret ad coërcendas tumultuantes (d) Legiones. Eandem ob causam Rex Joannes Secundus Regni Primores, quos captivos tenebat, libertati restituit.

§. Nec plus etiam prodesse solent gratiæ & beneficia ad componendos Status, si conferantur à Principe, qui existimationem suam jam perdidit: nam qui ea accipit, aut pusillanimitati ea tribuit, aut rebellionem & tumultu tueri (e) contendit, & interdum alium quærit Regem, cujus patrocinio ea porrò conservare possit. Ita fecisse vidimus, qui contra Regem Henricum Quartum conjuraverant: isti siquidem nullis unquam illius beneficiis, quantumvis multis magnisque, devinciri se passi sunt.

Nnn n

§. Quo-

(a) Tacit. l. 2. Hist. (b) Tac. l. 4. Hist. (c) Idem ibid. (d) *Sed vires ad coërcendum deerant, infrequentibus infidisque legionibus. Inter ambiguos milites & occultos hostes optimum è presentibus vratus, & iisdem, quibus petebatur, artibus grassari.* Tacit. l. 4. Hist. (e) *Nihil spei, nisi per discordias habebant.* Tacit. lib. 11. Annal.

§. Quoties verò seditionis flammam sopire Princeps statuerit, plurimum refert, ut omnes intelligant, ab ipso, ejusque virtute consilium istud proficisci, non ex aliorum persuasione, ut tantò efficacius sit, magis enim populi furor accendi solet, si existimet ab iis, quos circum se habet, inductum fuisse Principem, ut in delinquentes tali modo animadvertat.

§. Postquam verò venia generalis concessa semel fuerit constanter eidem insistere debet Princeps, nec ullam unquam præ se ferre offensionem aut acceptam injuriam: sic enim majoribus conjurationibus ansam daret; uti dedit Ferdinandus Rex Neapolitanus, cum in quosdam Regni Proceres, (a) quibus jam ignoverat, quique in Regis Ferdinandi Catholici tutelam se receperant, vellet animadvertere. Tametsi postea, si aliud fortè delictum admiserint, cum omni legis rigore castigare licebit, ut contineantur in officio, nec principis benignitate abutantur.

(b) *Nihil in istiusmodi discordiis civilibus festinatione tutius, ubi factò magis, quam consulto opus est*: plebs enim animos sumit, & insolescit amplius, nisi mox audaciam suam puniri videat, aut oppositionem experiatur. Semel ausa plura etiam tentat, & cum tempore in apertum se produnt, qui primùm dubii hærebant, & qui nimium confidunt, in discrimen veniunt. Ideò Artabanus magna cum diligentia & celeritate Regni sui motus componere (c) studuit. Sicuti seditiones plerumque oriuntur subitò, ita subitò adhibendum remedium. Magis factò tunc, quam consulto opus est, antequam radices agat malitia, aut tarditate ac licentiâ incrementum sumat. Ubi semel cædibus, rapinis, aliisque vitiis, quæ seditio secum adfert, assueti homines fuerint, difficulter ad obedientiam iterum & quietem reduci possunt. Probè istud noverat Rex (d) Henricus, quando defuncto fratre suo Rege Petro potioribus Regni urbibus & propugnaculis occupatis, mox Regno tranquillitatem restituit.

§. Quare cum seditiones & bella civilia nihil aliud sint, quàm infirmitas quædam, quæ Republicæ vitam (e) consumit, & exhaurit Principem partim damnis, quæ patitur, partim etiam gratiis, quas aliis præstare cogitur, prudentis erit, quovis etiam pretio ea componere: quæ res movit Regem Ferdinandum Catholicum, ut cum Alphonso Lusitaniæ Rege de iis, quæ in Castellæ Regnum obtendebat, amicè transigeret. (f) *Quippe in turbas similes & discordias pessimo cuique plurima vis*. Principes, in eorum sunt potestate, qui armis præsent, (g) & civilibus plus militibus, quàm Ducibus licet.

(a) Mar. Hist. Hisp. l. 25. c. 7. (b) Tacit. l. 1. Hist. (c) *Pergit properus, & præveniens inimicorum astus, amicorum potentiam*. Idem lib. 6. Annal. (d) Mar. Hist. Hisp. lib. 17. cap. 14. (e) *Quod si invicem mordetis & comeditis: videte ne ab invicem consumamini*. Paul. ad Galath. 5. 15. (f) Tacit. lib. 4. Histor. (g) Idem lib. 2. Histor.

SYMBOLUM LXXIV.

A Nimantibus à natura tributum est, ut ad individuorum suorum cōservationem incumbant solum, & si lædunt interdum, ob eandem causam potissimum fit, & è ferocitate quadam naturali, quæ rationis imperium nequaquam agnoscit. Contrà homo flamma illa cœlesti, quæ vitam & sensum ei tribuit, eumque rerum omnium constituit Dominum, instructus facilè sibi persuadet, non idè solum natum se esse, ut vivat, sed ut fruatur iis omnibus, etiam ultra illos limites, quos ei ratio posuit: unde porrò fit, ut falsa boni specie inaniter delusus, illud in variis inquirat objectis, suamque in iis felicitatem & beatitudinem collocet. Nonnulli in divitiis eam consistere autumant, alii in deliciis, alii in imperio & dominatione in alios homines, immò singuli pœnè in rebus tam variis, quot errores sunt appetitùs & phantasiæ, quibus ut potiantur, & felices sint, ea adhibent media, quæ mens vaga & inquieta iis suggerit, tamen si injusta (a) sint. Unde nascuntur homicidia, bonorum direptiones & tyrannides, atque adeo illud etiam, quòd nullum fit injustius animal ipso homine: cumque unus ab alio securus esse nequeat, varia reperta sunt armorum genera, ad malitiam vi repellendam, tuendamque innocentiam & libertatem, & bellum in orbem introductum (b) est. Hanc originem habuit, nisi fortè ex ipso inferno mox à lapsu superbissimorum illorum Spirituum prodierit. Adèd exosum est Deo bellum, ut licet David homo tam justus fuerit, noluerit tamen ab ipso templum extrui, eò quòd multum sanguinis (c) profudisset. Principes prudentes ac moderati illud abominantur, quippe qui probè

Nnnn 2

no-

(a) *Una & ea vetus causa bellandi, profunda libido imperii & divitiarum.* Sall. in Conf. Catil. (b) *Unde bella, & lites in vobis? Ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris.* Jacob. 4. 1. (c) *Multum sanguinem effudisti, plurima bella bella. sti, non poteris edificare domum nomini meo.* 1 Paral. 28. 8.

norunt, varios ejus esse eventus atque (a) exitus. Bello ordo & harmonia turbatur Reipublicæ: mutatur Religio: violatur justitia: silent leges; læduntur amicitia & confanguinitas, artes in oblivionem veniunt: perit agricultura: cessant commercia; vastantur civitates & immutantur dominatus. Rex Alphonfus bellum vocat. (b) *Estremamiento de paz, e movimientode las cosas quedas, destruimiento de las compuestas. Pacis ruinam, rerum quietarum perturbationem, compositarum perniciem.* Si internum sit bellum; ardenti feбри simile est, quæ statum adurit; si extraneum, venas incidit, per quas divitiarum sanguis effluit, & vires exhalantur ac spiritus. Bellum violentia quædam est rationi, Naturæ, ac fini hominis contraria; hunc siquidem Deus ad suam imaginem condidit, & imperium ei dedit in hæc res inferiores, non ut eas bello destrueret, sed pace conservaret. Non eum creavit belli, sed pacis causa; non ad furorem, sed mansuetudinem exercendam; non ad injuriam, sed ad beneficentiam: quare nudus omnino nascitur sine armis, quibus lædat, & sine duriori pelle, qua se tueatur, ita alienæ opis, gubernationis & institutionis indigus, ut adultus etiam & natu grandior se solo absque industria aliena vivere nequeat. Eadem necessitas & indigentia hominem impulit, ut societatem & amicitiam civilem cum aliis coleret, in qua communi omnium labore necessaria reperirentur vitæ commoda, & felicitas ista politica arctioribus amicitia & subsidii mutui vinculis eos invicem astringeret; & ne fortè una aliqua Provincia internis suis elata opibus aliarum communicationem sperneret, inter varias bona illa disperxit. Triticum Sicilia suppeditat; vinum Creta; purpuram Lydus; sericum Calabria; res odoriferas Arabia; aurum argentumque Hispania, & Indiæ occidentales; Orientales Adamantes, uniones, & varia aromata: quo factum denique, ut cupiditas & indigentia opum istarum & deliciarum excitaret commercia, & instituta inter Nationes communicatione fieret hic orbis familiaris quædam domus ac communis omnibus; quia verò ad ejusmodi negotiationes necessum erat, ut sese mutuo intelligerent, atque internos amoris & benevolentia affectus invicem possent prodere, largita est homini Natura vocem articulatam, blandam & suavem, qua animi sui sensa exprimeret; risum, quo comitatem suam; lachrymas, quibus suam commiserationem; manus, quibus fidem suam, & liberalitatem; genua, quibus obedientiam suam testaretur: quæ omnia signa sunt animalis civilis, benigni, & pacifici. Verùm eas animantes, quas Natura bellicosas esse voluit, ita ab utero formavit, ut armis tam offensivis, quàm defensivis ad bellum instructæ essent. Leoni ungues dedit, Aquilæ falculas, Elephanto proboscidem, Tauro cornua, Apro exertos dentes, Erinaceo pungentes aculeos. Serpentes & viperas veneno fecit formidabiles, illarum quippe defensio in nostro consistit periculo, & robur à metu nostro accipiunt. In eum finem omnes ferè animantes brutas duriori pelle convestivit; ut se tantò melius tueri possent: Crocodillum lorica textit, serpentes hamato thorace, caneros testis. Ideò largita est omnibus aspectum quendam ferocem, ac vocem horrificam. Pro illis ergo brutum bellum sit, non pro homine, in quo ratio in iram habet imperium, & cui Natura in imis terræ visceribus ferum, chalybem, aurum argentumque, ne fors iis abuteretur, abdidit, sed & ibi ea reperit, & protraxit in lucem, (c) *ne aut instrumentum in cædes mutuas deesset, aut pretium.* Grandis hominum abusus aurum argentumque, quæ Natura vitæ sustentandæ & ornandæ concessit, in ejusdem jacturam & detrimentum impendere.

§. Verùm quia apud homines permultos, ipsis etiam belluis (ut diximus) immaniores plus voluntas & ambitio potest, quàm ratio, adeò ut absque justa causa

fa

(a) *Varias eventus est belli; nunc hunc, & nunc illum consumit gladius.* 2. Reg. 11. 25. (b) L. 1. tt. 23. p. 2. (c) Seneca.

sa contendant opprimere alios, iisque dominari, omnino necessarium fuit bellum ad defensionem naturalem: (a) nam cum duo sint genera disceptandi; unum per disceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiori, modò justa causa intervenerit, & bona præterea accesserit intentio, & legitima auctoritas Principis: qua tamen in re absque consultatione cum viris doctis statui nihil debet. Ita Athenienses faciebant, qui prius Oratores suos & Philosophos adhibebant in consilium, ut bella legitimè susciperent: siquidem in nostra est potestate illa exordiri; finem verò iis imponere, non item. Qui citò arma corripit, paullatim plorandi materiam inveniet. (b) *Mover guerra* (inquit Rex Alphonsus) *es cosa en que deven mucho parar mientes, los que la quieren fazer ante que la comienzen, porque la fagan con razon, e con derecho. Ca desto, vienen grandes tres bienes. El primero, que ayuda Dios mas por ende à los, que asi la fazen. El segundo, porque ellos se effuerzan mas en si mismos por el derecho, que tienen. El tercero, porque los, que lo oyen; si son Amigos, ayudan los de mejor voluntad, è si enemigos, recelansè mas dellos.* Qui movere bellum parat, magna antequam illud incipit, deliberatione & meditatione utatur oportet, ut rectè illud atque ex rationis non minus, quam aequitatis præscripto geratur. Hoc enim qui præstiterit, emolumentum inde triplex percipiet. Primo namque iis, qui ita agunt, certiore Deus, ac præsentiore adest auxilio; deinde; qui de suscepti belli justitia certus est, alacrius illud, ac majori conatu profèquitur; postremo denique hac eadem ratione & amici ad ferendam promptius libentiusque opem excitantur, & inimici terrore percussuntur vehementiore. Belli periculum suscipi non debet ob causas leves, aut deliciosas, quales impulerunt Xerxem, ut bellum inferret Græciæ; & Longobardos ut irruptionem in Italiam facerent. Ille Princeps tyrannus est, qui propter statum alienum bella movet; justus ille, qui ideò solum, ut sua conservet, aut bona iniquè usurpata vindicet, in eo præsertim casu, quando justitia à tribunali obtineri nequit, & securior est decisio, quæ gladio fit & armis, quam quæ jure scripto, (c) fraudi & cavillationi obnoxio. Eventus bellorum injustè susceptorum integerrimus judex est, qui victoriam ei tribuit tandem, cui de jure competit. Tantoperè Philippus Secundus jus suum, quod per mortem Regis Sebastiani ad Lusitaniæ coronam fuerat consecutus, liquidum esse voluit, ut tamen Theologorum & Jurisconsultorum responsa pro ipso facerent, & jam in confinibus Regni illius esset cum exercitu, adhuc tamen tantisper sustinerit, donec iterum cum illis ea super re deliberationem instituisset. Princeps, qui sensim & quasi gradatim fortunam suam fabricare meditatur, per bellum eam quærat licet, ubi legitima sese obtulerit occasio. Verùm is, qui Status amplitudini suæ convenientes jam quietè possidet, diligenter antè expendat, quid magis conducatur eâ in re, coneturque, quoad potest honestis quibusdam mediis bellum declinare, absque jactura tamen auctoritatis suæ & existimationis: nam si hæ paterentur aliquid, detrectando magis illud incenderet. Rudolphus Primus Imperator melius esse ajebat bene gubernare, quam dilatare Imperium. Nec minor Principis gloria est, armis pacem tueri, quàm bello victorem esse. Felix & fortunatum illud Regnum, in quo armorum existimatio ubertatem conservat: ubi lanceæ olivas & vites sustentant: ubi Ceres Bellonæ galeâ utitur, ut fruges suas tanto securius possit producere. Quò animi magnitudo major est, eò magis is à bello est alienus: novit enim quid maximè fieri oporteat. Illud certum, (d) *fimi bellum sæpè etiam abignavis, & strenuissimi cujusque periculo geri.* Quòd si bellum pacis causa inventum est, ut illius beneficio, si fieri potest, hac frui tandem liceat, non debet electio

O o o o

il-

(a) Cicero. (b) L. 2. tt. 23. p. 2. (c) *Castrensium jurisdictio secura, & obtusior, ac plura manus agens. colliditatem fori non exerceat.* Tacit. in vita Agric. (d) Tac. l. 4. Hist.

illius à voluntate esse, sed à vi potius & (a) necessitate. E cerebro Jovis Bellonam prodiisse finxit Antiquitas, ut significaret, bellum à prudentia, non ab Arrogantia animi proficisci debere. Sebastianus Lusitaniæ Rex, qui armis appetiit Africam generosæ suæ indoli indulgens magis, quam consilium secutus, sanguine suo documentum istud in arenis illis inscriptum reliquit. Apes Regem armatum non ferunt, ne bellicosus sit fortè, & Reipublicæ suæ gubernatione neglecta alienis acquirendis sese occupet. Quod si meliùs perpendissent Franciscus Francorum, & Gustavus Suecorum Reges, nec ille captus fuisset Ticini, nec hic in Lutzensi pugna cecidisset. A dominandi libidine multarum Rerumpublicarum interitus sumpsit initium. Serò tandem illud agnovit Hannibal, cùm Scipioni passus est, longè melius futurum fuissè, si Dii animos tam modestos hominibus inspirassent, ut Romani Italia, Carthaginenses Africa contenti forent.

§. Principes armis potentes bellum viribus, quantis possunt maximis, prosequi debent, ut citiùs illud conficiant, uti solebant Romani: productio enim & sumptus auget & pericula. Intereà quoque hostis sese exercet, sibi prospicit, & sumit animos. Potentia, nisi cum impetu aliquo agat, auctoritatis suæ jacturam facit. Iis de causis uno eodemque tempore duo diversa bella suscipienda non sunt: distractis enim viribus, tam citò ea confici nequeunt. Nec ulla tanta est potentia, quæ illa diu sustentet, neque tot supersunt viri, qui ea ritè moderentur. Semper in eo elaborarunt Romani (& facit illud idem nunc Turca) ut ne duobus in locis simul bellum gererent. Huc comminationes illæ spectabant, quas Corbulo Parthis intendebat, cum diceret, (b) *Imperatori suo immotam ubique pacem, & unum id bellum esse.*

SYMBOLUM LXXV.

MEdea (ut vellere aureo tantò commodius potiretur) serpentium dentes disseminavit, unde enati sunt integri virorum armatorum manipuli, qui vulneribus mutuis se conficiebant. Idem Principes aliqui & Reipublicæ factitant, perniciosissimæ orbis Medeæ, discordias disseminant inter Principes, ac bella & tumultus in suismet (c) Statibus colligunt. In his nempe pacem & quietem sibi pollicentur, quam perturbant in Provinciis alienis, sed contra, ac putabant, plerumque evenit. De mundi æquilibrio dicunt Cosmographi, centrum gravitatis tam ex omni parte esse æquale, ut pondus quodcunque etiam minimum terram commoveat: quod idem in bellis accidit, nullum quippe tam longè distat, quin centrum quietis Rerumpublicarum aliarum immutet. Bellum flammæ instar est, quæ uno in loco excitata, mox alia, & propriam sæpe domum corripit, pro eo ac venti spiraverint. Prudens Agricola agris suis tempestatem metuit, quam circa montium vertices, etsi longissime distantes, cogi videt: potiori jure eas timebit is, qui vaporibus submissis alimenta iis subministrat. Sunt qui Batavorum fovent potentiam, sed erit fortasse, quando servitute oppressi suam ipsi deplorabunt stultitiam; quemadmodum iis accidit, qui augendis Romani Imperii viribus aliquando studuerant. Veneti æmulatione ducti, quod viderent per Lusitanorum navigationes sua in mari Persico, & in Provinciis Orientalibus impediri commercia, Cairum legatum quendam miserunt, & artifices formandorum tormentorum æneorum, & navium construendarum peritos, ad armandum adversùs Lusitanos Calecuti Regem, Batavis verò

(a) *Pacem habere debet voluntas, bellum necessitas.* D. Aug. ep. 207. t. 2. (b) *Tacit. lib. 15. Annal.* (c) *Ventum feminabunt, & turbinem metent.* Ose. 8. 7.

verò persuasere, .ut ad Promontorium bonæ spei eorundem navigationibus sese opponerent. Verùm hi consilio tam opportuno usi missis illuc suis institoribus, & introductis commerciis, ea Reipublicæ penitus præripuere, cui longè fuisset utilius, Lusitanorum navigationem mansisse integram: ita enim eorundem navigiis uti potuisset tanquam onerariis ad advehendas Orientis divitias, & si portus Regni illius attigissent, incolarum opera & labore eas perficere, & post majori cum industria & lucro per universam Europam distrahere. Nimirum illa ipsa instrumenta & me-

dia, quæ ad securitatem propriam cum danno alieno humana excogitat prudentia, auctori postea accersunt exitium. Sabaudia & Parmæ Duces belli incendia in Mediolanensi Statu fovere satagebant, sed eorum alter suum proprium evertit penitus, alter verò belli sedem ad se pertraxit. Unicum malum consilium optimo animo Regis Franciæ impressum effecit, ut seipsum pœnè metuat, diffidat Matri, Fratri Germano, & toti regno: persuasus scilicet, se suaque sine bello stare non posse, atque adeò à ruina Domûs Austriacæ suam dependere salutem & conservationem.

Fœdus Camerancense contra Rempublicam Venetam suavit non nemo Legatus è Francia hoc usus argumento, quòd dissensiones illa seminaret inter Principes, ut suam fabricetur fortunam cum aliorum ruina, & uniti inter se complures eidem armis eripuere, quicquid in terra firma acquisiverat. Fieri fortè potuit, ut tempora illa tales artes exigerent, aut quod Viri prudentes, quibus Senatus ille semper floruit, ejus rei incommoda agnoscerent quidem, iis tamen occurrere non possent, ob nimiam Senatorum multitudinem, aut ne obsistendo suspecti aliis haberentur. Est nimirum hæc Rerumpublicarum infelicitas, ut in illis malitia, tyrannis, odiorum fomentum, commodorum procuratio, nulla habita Justitiæ ratione, præcipuum magisque securum suffragium esse soleat, quod zelum, amoremque in patriam communiter interpretamur, adempta viris melioribus recte agen-

di libertate. In illis, inquam, (a) *Sapientibus quietis & Reipublicæ cura: levissimus quisque & futuri improvidus, spe vana tumens est*, cumque in deliberationibus numerentur potius, quàm ponderentur vota, & in communitatibus omnibus plures inexperti & temerarii reperiantur, quàm cordati, gravia inde nasci solent incommoda. Etiamnum hodie cum maximo tranquillitatis publicæ bono & communi omnium applausu observari videmus à laudatissima illa Republica bonas regulas politicas, utpote quæ paci universali studuit semper, & constantem cum Principibus finitimis coluit amicitiam, neque unquam locum dare voluit continuis Franciæ sollicitationibus, aut bellis præsentibus sese immiscere. Quare non solum Austriacam sibi Domum mirè devinxit, sed semetipsam etiam communi Martis furori prudenter subduxit, adeò ut plus ea ratione profecerit, quàm vi & armis obtinere potuisset. Vicinitas majoris potentiæ non semper danno esse solet, aut fraudi: interdum maris instar est, quod aliorsum recedit, & Provincias integras subductis undis Vicino transcribit. Principes non pauci & Respublicæ conservationem suam & amplitudinem huic debent Monarchiæ. Periculosa plenum opus est alacritatis, bella semper potentiori machinari, & hoc solum agere, ut Principatus minores contra illum nunquam non in armis sint, ut alibi ostendimus. Longè potentiores sunt Respublicæ à bona cum Principibus amicitia, quàm ab armis & exercitu. Fœminæ sunt astutæ; quæ facili negotio animos illorum & voluntates sibi conciliant, & suas moderantur actiones, ad fines suos particulares eas dirigendo. Plus plerumque cum iis velut cum sexu muliebri, quàm cum Principibus aliis connivetur, nota præsertim Magistratus natura, in quo probi absque culpa sunt. Ne igitur turbari se sinant, si Principes interdum iratiores videant: nam (b) *amantium ira amoris redintegratio est*. Suasmet potius umbras & suspiciones improbant, quibus amicorum fidem quandoque in dubium vocant, quod vitium multitudinis est, res ipsas non ratione, sed suspitione plerumque inani metientis.

§. Atque artes istæ feminandi discordias, & unum in alterius exitium concitandi, frequentes in aulis sunt & Palatiis, & fere ex ambitione nasci consueverunt; cum enim jam distributa sint præmia, & formæ novæ absque aliarum interitu introduci nequeant, per calumniam aut vim eò contenditur. Interdum non nisi æmulatio est, quâ Minister unus invidet alteri excellentes animi dotes, quibus pollet, ideoque hoc agit potissimum, ut aut officio arceatur, ubi illæ magis elucet, aut ut conceptam de iis opinionem deponant alii. Quem in finem falsa etiam nonnulli aliis imponunt crimina, & si veritas obscurari non potest, utuntur ficto risu, jocos aliisque verbis minus honorificis, sub quâdam amicitia specie, ut qui jam in rebus levioribus auctoritatem perdidit, eadem postea etiam in gravioribus destituatur. Artificia ejusmodi malitiosa, minusque sincera ipsi quoque auctori perniciosa sunt, quemadmodum in Hispone ejusque sequacibus prudenter (c) advertit Tacitus. Et tamen Lucinius Proculus alios (d) *criminando, quod facillimum factum est, pravus & callidus, bonos & modestos anteibat*: istud tamen tum solet accidere, cum probitas & modestia intra vitæ privatæ limites sese continent, & honores publicos ac gratiam Principum aspernantur; ut facere solent ii, qui suismet diffisi viribus minus idoneos sese reputant ad negotia publica aliaque majoris momenti pertractanda. Viris talibus malitia solers, & ad occupandos animos intenta, debita virtutum præmia facile præripit; quomodo Tigellinus factitabat, (e) *Præfecturam vigillum, & prætorii, & alia præmia virtutum velocius vitii adeptus*. Verum tales artes eadem, quâ nascuntur, celeritate rursus intereunt; ut in eodem Tigellino vide-

(a) Tac. l. 1. Hist. (b) Terentius. (c) *Perniciem aliis, ac postremum sibi invenere.* Tac. l. 1. Ann. (d) Tac. l. 1. Hist. (e) Idem lib. 1. Hist.

videre fuit, qui (a) inter supra concubinarum, & oscula, & deformes mores, sectis novacula faucibus, infamem vitam fœdavit, etiam exitu fero & inhoneſto.

SYMBOLUM LXXVI.

Vibrat sol lucis suæ radios in speculum concavum, & iidem inde mox ignei emicant (figura præsentis Emblematis) quo significatur in bona aut mala Ministrorum intentione pacem aut bellum consistere. Periculosa est mandatorum, quæ ipsi accipiunt, repercussio. Si pectus iis esset cristallinum planum & candidum, eadem cum puritate mandata redderent, qua acceperunt, immò etiam majore. Quòd si iis chalybeum sit, orbem universum bellis succendent. Eam ob rem Principibus pacis amantibus curæ esse debet, ne ad eam procurandam Ministros adhibeant Martem potius spirantes: hi enim, cum gloriam suam & fortunam in armis collocent, omnem captant occasionem belli incendia fuscitandi. Non deploraret Corona Franciæ tot dissidia, neque Europa tot Martis calamitates, nisi in illis conservatio gratiæ Regis Christianissimi sita fuisset. Sacræ paginæ memorant, tubas, quibus bellum denunciabatur, Sacerdotibus olim commissas (b) fuisse, ne modestia & gravitas sacratoris eorundem officii, quo fungebantur, absque gravi causa iis uti permitterent. Animi Principum sinus quidam marini sunt, qui in altissimos fluctus montium instar sese erigunt, si Ministri eorundem turbulenti Boreæ fuerint; contra, si placidi Zephyri, in summa vivunt tranquillitate. Etenim animus generosus, & pacis ac mutuæ Principis sui cum aliis concordie amicus: mandata temeraria, & periculosa moderatur, atque emendat; solis exemplo, cujus radii etiam per angulos transeant, expedire tamen se conantur postea à forma illa

P p p p

im-

(a) Idem ibidem. (b) Filii autem Aaron Sacerdotes clangent tubis; eritque hoc legitimum sempiternum in generationibus vestris. Num. 10. §.

imperfecta, & in reverberatione sua redire ad Sphæricam. Nec sufficit interdum, quòd intentionem habeant minimè malam, si belliciosi aliàs & Martiales habeantur, quia aut nemo sibi persuadet, tam fortes animos occasionem neglecturos, aut metus contra eorum fortitudinem arma corripit, aut certè malitia ea velut pallio sese contegit. Prævidit Comes Fontanus, quid ex Rhætorum factiõne futurum esset in valle Tellina, ob confociationem cum Republica Veneta, & propugnaculum extruxit ad ostium Adæ fluvii, pro securitate status Mediolanensis: ingressus est Vallem eandem Dux Fera excitus à Catholicis, ut eos contra Hæreticos tutaretur: alibi Dux Osunenensis cum exercitu in mari Adriatico Venetorum arma in Foro Julii aliorum avocare conatus est, & tribus illis Ministris imputata fuere bella, quæ deinde propter Sabaudia Ducis inquietudinem exorta sunt.

§. In iis tamen, qui pacis tractandæ causâ mittuntur, majus hoc solet esse periculum, cum quisque ferè in negotiis naturæ suæ ductum, aut passionem sequatur potius, quàm bonam Principis intentionem. Lupus Harus offensus à Rege Sanctio, cui cognomen Fortis, egregiè sese ultus est in tractatibus pacificationis inter eundem Regem, & Petrum Tertium Regem Aragoniæ, secus amborum responsâ referendo; quo factum, ut utrumque commotiorem redderet, quàm fuerint antea. Maxima Principum infelicitas est, quòd rebus omnibus ipsi coram præsentibus adesse nequeant, adeoque necesse habeant in multis aliorum uti relationibus, quæ fontibus similes sunt: sicut enim hi terræ metallicæ, quâ transeunt, affectiones imbibunt, ita illæ semper ferè malitia, passione, aut affectu Ministrorum inficiuntur, eorumque commoda ac fines sapiunt. Iisdem conantur assentari Principi, ita eas instituendo: ut ad illorum arbitrium & voluntatem fictæ factæque videantur. Ministri, & cum primis Legati, qui rei bene gerendæ apprime studiosi videri cupiunt, & tanquam ingenio suo penetrent omnia, abripi se sinunt privatis suismet imaginationibus, & ad Principes suos referunt tanquam certum & exploratum, non id, quod re ipsa est, sed quod esse posse sibi ipsi imaginantur. Nimis in suspiciones proni sunt, quas sicut è quavis levissima umbra hauriunt, ita mox fidem iis adhibent, unde graves æquivocationes nascuntur & errores, immo causa præcipua diffensionum, bellorumque inter Principes; si quidem (a) *inturbas & discordias pessimo cuique Ministro multa vis*. Caveant igitur oportet Principes, ne leviter moveri se sinant primis Ministrorum relationibus, sed componant eas prius cum iis, quas ab aliis accipiunt, atque ut de perscriptis ad sese tanto certius formare possint iudicium, perspecta imprimis eorundem habeant ingenia & naturas, modum insuper, quo res solent concipere, num videlicet passionibus, aut affectibus privatis duci consueverint: accidit enim interdum, ut Minister amore Regionis, aut Principis, cum quo agit, capiatur, & omnia illi æqua videantur; aliquando comiter acceptus favoribus ejusdem inescari se sinit, & ex gratitudine quadam naturali illius partes & causam agit potius, quam sui Principis. Nonnunquam etiam inanibus rerum simulacris, & rumusculis adversis, per dolum confictis, decipitur, & facilè suum etiam fallit Principem: nam nemo aptior ad propinandos aliis errores, quàm qui prior eos hauserit. Ministri bene multi levibus moventur ratiunculis, aut passione aliqua ducti, aut aversione animi; quæ iudicium iisdem perturbat, omnia in malum vertunt. Sunt præterea nonnulli natura sic comparati, ut actiones omnes & consilia in deteriorem interpretentur partem; quemadmodum alii ita sinceri, ut nihil sinistra cum intentione agi credant. Tam isti, quam illi perniciosi sunt, & hi postremi quidem non minus, ac alii priores.

Existimans interdum Minister ad obsequii munus pertinere, aut intelligentis

(a) Tacit. lib. 4. Hist.

tis & boni communis studio flagrantis nomen se adepturum, si Principi suo hostes ac diffidentes detegat, omnem curam & vigilantiam in suspicionibus collocat, nec quisquam a calamo ejusdem & lingua securus est, atque ut umbras suas & apprehensiones tantò faciat certiores, nimum diffidendo occasionem dat, ut amici convertantur in hostes, & causa in litem abeat cum gravi Principis nocumento, cui longè plus profuisset bona de omnibus existimatio, aut si Minister adhiberet remedia ad curandos, non ad infirmandos hominum animos, & voluntates.

Fatigantur etiam quandoque Ministri Legationibus, atque ut ad familiæ propriæ commoda procuranda reverti sibi liceat, non verentur diffuere omnino Principum inter se amicitiam, aut alia minus sana consilia suggerere.

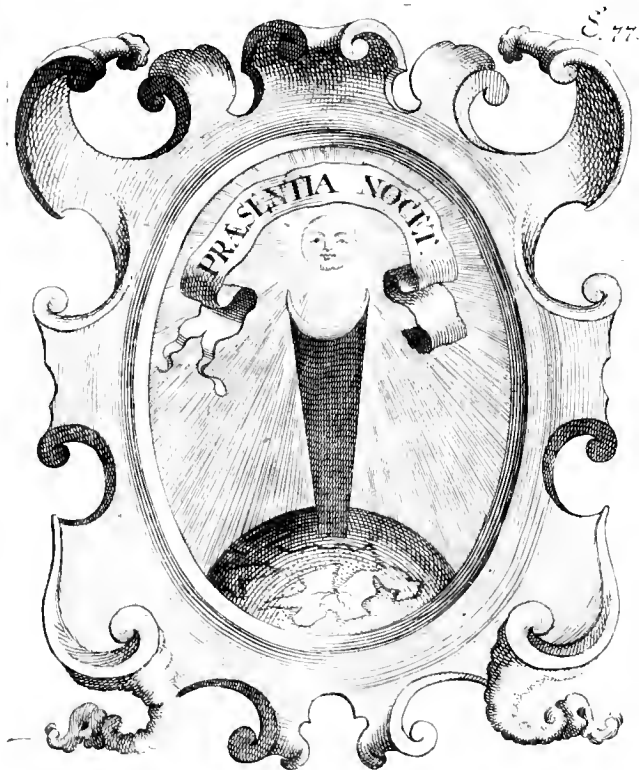
Falluntur egregiè Principes, qui sibi persuadent, Ministros semper ut Ministros, nunquam ut homines agere. Quod si ita esset, meliora ab iis præstarentur obsequia, & pauciora evenirent incommoda. Attamen homines sunt, neque Ministri munus eos continuò exuit propensione naturali ad quietem & delicias, amore, ira, vindicta, aliisque affectibus, & passionibus, ad quas corrigendas non sufficit semper studium boni communis, & obligatio.

§. Verùm id diligenter velim animadvertat Princeps, fieri interdum, ut qui Ministros bonos & gnavos fallere nequeunt (eò quòd hi in tractando negotio artes illorum & consilia penetrent, videantque quid è re Principis sui sit, quid non) eos traducant tanquam diffidentes, passionibus obnoxios, duros & intractabiles, adeòque illud conentur efficere, ut iis amotis negotia committantur aliis minùs ad eam rem instructis, aut ut cum ipso Principe immediatè ea tractare sibi liceat, cui multa ad speciem æqua proponunt, eumque inducunt, ut concedat, quæ ipsi deinde fraudi sunt, & interdum ut Ministrum sudm pessundet penitus. Nemo existimare debet negotiorum cursum mutare se posse, aut Ministri fortunam evertere: ubi enim hoc sperare licuerit, nullus Minister securus erit, nec Principis negotium rectè curabitur; talis enim fiducia contemptum & inobedientiam parit in accusante, & metus criminis imponendi animos Ministro adimit. Quare minus damnum censeo hos fortè errare, quam leviter admittere adversùs eos querelas & accusationes præsertim Exterorum, & licet veræ eæ sint, majoris tamen prudentiæ est differre remedium donec istud ascribere sibi nequeat is, à quo profectæ illæ fuerant.

SYMBOLUM LXXVII.

AMbæ illæ Priucipes cæli faces, diei noctisque præfides, quanto à se invicem absunt longiùs tantò majori consensione, & pleniori luce isthæc inferiora collustrant. At ubi concurrunt propiùs, nil juvat quidem esse fratres, quo minùs præsentia unius alterius impediatur radios, & ex tali Ecclipsi nascuntur grandiores umbræ, aliaque terræ incommoda. Conservant & fovent Principes mutuan inter se amicitiam Ministrorum & literarum beneficio, at si coram de rebus suis inter se communicent, mox ex ipso aspectu umbræ suboriuntur suspicionum & offensarum, quia nunquam unus in alio reperit, quod antea sibi pollicebatur, nec unusquisque suo se metitur modulo, cum nemo ferè inter eos sit, qui non plus obtendat, quàm ei de jure debeatur. Duellum propè est mutuus Principum conspectus & præsentia, in quo de cæremoniis decertatur, unoquoque poscente primas, & cum altero de victoria contendente. Assistunt certamini amborum familiæ, velut bini hostiles manipuli, quorum singuli id in votis habent, ut Princeps suus & personæ dotibus, & amplitudine palman ferat; cumque in tanto numero omnes

prudentes esse nequeant, quodvis dicerium, aut levissimus aliquis contemptus, facile divulgatus, graviter alios offendit. (a) Ita factum in congressu Regis Henrici, & Ludovici Undecimi Regis Franciæ, in quo cum Hispani splendore & pompa excederent, contra verò vilem Gallorum cultum ac sordes deriderent, animis haud leviter offensis duæ illæ Nationes discesserunt ab invicem, quæ usque id temporis tam arctam inter se amicitiam coluerant. Occulta fuere Germanici & Pisonis odia, quoad coram inter se (b) viderunt. Conspectus mutuus Regis Castellæ Ferdinandi Quarti, & Regis Lusitaniæ Dionysii ejus soceri graves peperit dissensiones, uti & ille Regis Philippi Primi & Regis Ferdinandi. Et tamen ex congressu Regis Jacobi Primi cum Rege Alphonso, atque ex multis aliis similibus insignia nata sunt emolumenta, tutissima tamen via erit, si Principes negotia sua per Legatos conficiant.

§. Qui Principibus magis Familiæ sunt, ii hoc agunt interdum (ut dictum alibi) ut inter eos, eorumque consanguineos & affines dissidia seminant, cujus rei in historiis nostris multa exempla suppetunt. Lupus Harus inter Regem Sanctium, cognomento Fortem, ejusque conjugem Reginam discordiam concitare conatus est. (c) Famuli Reginæ Catharinæ Matris Regis Johannis Secundi eandem irritabant adversus Infansem Ferdinandum. Alvarus Lara, (ut Regni gubernationem diutiùs obtineret) literis confictis Regi Henrico Primo persuadere voluit, à sorore sua Berengaria ei venenum parari. Quorum commodis serviebat dissensio inter Infansem Sanctium, & Regem Alphonsum Sapientem ejus Patrem, ii vehementer cavebant, ne quas habebant controversias, coram præsentibus componerent. Castellæ Proceres impediabant (d) concordiam inter Regem Joannem Secundum, & Henricum ejus filium. Alvarus Luna illam item, quæ inter Joannem Navarra regem, ejusque filium Carolum. Vianæ Principem intercedebat. Pri-

(a) Mar. Hist. Hisp. lib. 23. c. 5. (b) *Discesseruntque opertis odiis.* Tac. lib. 2. Annal. (c) Mar. Hist. Hisp. lib. 12. cap. 6. (d) Mar. Hist. Hisp. lib. 22. cap. 4.

Privati Regis Philippi Primi eidem dissuadebant congressionem, & colloquium cum Rege Ferdinando. Ejusmodi artes vidimus his nostris temporibus frequentari in Francia cum non exiguo detrimento tranquillitatis Regni illius, & totius Christiani orbis. Remedium unicum est, spernere difficultates & incommoda, quæ Ministri Principibus familiares obtendunt, & in mutuum venire conspectum, ubi vi sanguinis occultè operante, mitigantur animi, & in apertum se prodit eorum malitia, qui dissidiorum auctores extitère. His rationibus permotus Rex Ferdinandus Segobiæ coràm convenit Regem Henricum Quartum conjugis suæ fratrem, nihil veritus ex eo periculi, quod se suaque committere videretur Regi offenso, qui aut ex amore naturali, aut ad dissimulandam suam infamiam illud agebat unicè, ut filia sua Joanna in Corona succederet: etsi enim de periculis istis satis à suis fuerit præmonitus, cum tamen ad prudentiæ bilancem ista expenderet, prævaluit omnibus unica illa consideratio, nullâ scilicet vi aut tractatione plus effici posse, quàm præsentia.

SYMBOLUM LXXVIII.

Quod in Sirene cernitur, formosum est; quod auditur, suave; quod celat intentio, noxium; & quod infra aquas demergitur, monstruosum. Quis primo aspectu inæqualem istam diversitatem agnosceret? Tantum mentiri oculos, ut fallant animum tam suavem esse concentum ut naves impellat in scopulos! velut extraordinarium admirata est Antiquitas monstrum istud, at nullum magis ordinarium; aulæ & loca omnia eorum plena (a) sunt. Quoties homines dulcem & sonoram in ore linguam circumferunt, qua decipiunt, & amici gressibus

Q q q q

bus

(a) *Et Sirenes in delubris voluptatis.* Isai. 13. 22.

bus ponunt (a) laqueos? Quoties frons exterior amorem præ se fert & benevolentiam, & animus iram coquit & indignationem? Quod finguntur lachrymæ, quæ ex gaudio (b) profluunt? (c) *Periisse Germanicum nulli jactantius merebant, quam qui maximè letabuntur.* Attulerunt ad Julium Cæsarem Pompeji caput, & tamen hoc illi spectaculum non injucundum esset, lachrymis tamen interiorem animi affectum dissimulavit.

(d) *Non primo Cæsar damnavit munera visu,
Avertitque oculos, vultus dum crederet, hæsit,
Utque fidem vidit sceleris, tutumque putavit
Jam bonus esse socer: lachrymas non sponte cadentes
Effudit, gemitusque expressit pectore lato.
Non aliter manifesta putans abscondere mentis
Gaudia, quam lachrymis.*

Multum de fictis Sirenibus habent obtentus quorundam Principum. Quàm fucati Religionis & boni publici coloribus? Quam amplis vestiti promissis, & blandis ac amicis sermonibus? Quæ fraudes mutæ non latent sub illâ specie, & exterioribus benevolentiam indiciis? Angelos sese exhibent, & desinunt in serpentes, qui artus complectuntur, ut mordeant & venenum iis infundant. Meliora sunt sinceri animi vulnera, quàm horum talium (e) oscula. Verba eorum blanda sunt, ipsi verò acuta (f) jacula. Quoties proditio ab honoribus incepta? Tiberius incensus æmulatione gloriæ tot victoriarum, quas Germanicus tulerat, necem ejusdem moliebatur, totiusque familiæ Augusti extirpationem, & ad triumphum eum evocavit, ac imperii consortem reddidit. His publicis benevolentiam signis animum suum tegere contendebat; ardebat Germanici invidiam, magisque ejus gloriam incendebat, ut extingueret promptius: quod oculis patebat, existimatio erat & honor, quod clam suberat, non nisi odium & (g) malitia. Quò magis sincerum sese cor exhibet, eò plus doli in recessu habet abditum. Non æquè fallunt fontes turbidi, ac limpidiore, qui venenum dissimulant, & puritate suâ ad hauriendum alliciunt. Oportet igitur diligenter advigilet prudentia, ut illas Principum artes tempori penetret, tantoque magis suspectos eos habeat, quantò benigniores & magis benevolos sese ostendunt, & mores suos ac naturam immutant; quomodo Agrippina fecit versis artibus, & asperitate in teneritudinem, & blandimenta, ut Neronem ab amoribus ancillæ (h) abstraheret: quæ mutatio ipsi etiam Neroni, & amicis ejus suspecta fuit, adeò ut eum monerent, caveret mulieris (i) insidias. Ad ea potius oportet advertere animum, quæ celare student Principes, quàm quæ palam produnt: magis ad ea, quæ silentio premunt, quàm ad ea, quæ exterius offerunt. Tradit Elector Trevirensis Archidiœcesis suæ Metropolitani Regi Franciæ, ut

(a) *Homo, qui blandis fictisque sermonibus loquitur amico suo, rete expandit gressibus ejus.* Prov. 29. 5. (b) *Peractis tristitia imitamentis.* Tacit. l. 13. Annal. (c) Tac. l. 2. Ann. (d) Lucan. (e) *Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulentæ oscula odientis.* Prov. 27. 6. (f) *Molliti sunt sermones ejus super oleum, & ipsi sunt jacula.* Psal. 54. 22. (g) *Nec ideo sincera caritatis fidem adsecutus, amoliri juvenem specie honoris statuit, struxitque causas, aut forte oblatas eripuit.* Tacit. lib. 2. Annal. (h) *Tum Agrippina versis artibus, per blandimenta juvenem aggredi, suum potius cubiculum, ac sinum offerre contegendis, quæ prima atas, & summa fortuna expeterent.* Tac. l. 13. Annal. (i) *Quæ mutatio neque Neronem fefellit, & proximi amicorum metuebant, orabantque caveret insidias mulieris semper atrocis, tum & falsæ.* Tac. l. 13. Annal.

ut eam militari firmet præsidio, etsi probè sciret Imperialem urbem esse, & sub protectione hereditaria Regis Hispaniæ, tanquam Ducis Lutzenburgensis, & Comitum inferioris Burgundiæ, atque adedò non in illam solum se, peccare, sed & in Imperii constitutiones; post verò iis de causis copiæ Regis Catholici urbem illam iterum Francis eripiunt, Electorem casu & fortuitò detinent, & tractant omnium cum veneratione tali ac tanto Principi debita; & ecce postquam Rex Franciæ jam decem aut octo diebus ante fœdus cum Batavis sancivisset, ad oppugnandas Provincias Belgicas, hunc bello titulum obtendit, etsi post id acciderat, & in dictas regiones signa infert, specie liberandi Electoris, amici sui, & in fœderibus socii. Facile occasiones reperit, aut subnasci facit, qui eas studiosè quærit. Malitia luci similis est, quæ per quamcumque rimulam sese penetrat, & tanta in nobis inest ad libertatem propensio, tam cœca nostra ambitio, ut nulla tam sit fucata species, modò ad alterutram illarum collimet, cui non illicò fidem habeamus, sinamusque ab ea nos decipi, quantumvis à veritate aliena ea sit, & rationi aut experientiæ adversetur. Italia nondum satis agnoscit consilia Franciæ, quibus sub titulo protectionis dominatum illius affectat, etiam postquam vidit violatam ab ea fidem publicam, post constitutas tot paces Ratisbonæ, Cherasci, & Monconi, post invasum item Montferratum, Vallem Telinam, Pinnarolam, & impositum Monaco militare præsidium. Talia simulacra obtendunt Principes suæ ambitioni, cupiditati, aliisque consiliis minus rectis, cum jactura etiam sanguinis & fortunarum subditorum. Hinc ferè nascuntur omnes bellorum motus & turbæ, quas orbis experitur.

§. Sicut autem ipsa commodorum ratio mutatur interdum, ita & causæ iis prætextæ: hæ namque umbram illis faciunt, & sequi ea solent. Tractat Respublica Veneta armorum societatem cum Grisonibus, obsistunt Galli, ne quid detrimenti caperent confœderationes, quas ipsi cum iisdem aliàs fecerant: abeunt in diversas factiones Nationes illæ, in damnum Catholicorum Vallis Telinæ, quorum extirpationem moliebantur Hæretici: conventum eâ super re instituunt Helveti, neque aliud occurrit remedium, quàm ut Hispani cum exercitu in vallem penetrent, quòd longè etiam ante Clementis VIII. fuit consilium, in instructione quadam data Episcopo Velinæ, cum illum pro nuntio mitteret ad Cantones Catholicos. Placet idem medium Domino Guffierio, qui Franciæ curabat negotia, suadetque Comiti Alphonso Casato Legato Regis Catholici apud Helvetos, Ducem de Fera hortetur literis, ut cum exercitu regio in Vallem Telinam moveat, ut præcluso hâc ratione Venetis transitu, ipsi à cogitatis suis desisterent, & Vallis ab Hæreticis tuta esset ac libera. Motus his precibus Dux, & periculo communi, quod Statui Mediolanensi, atque universæ Italiæ ab hæresi imminebat, lamentis item, & lachrymis Catholicorum, Vallem Telinam ingreditur, & mox Galli novis rationibus artes mutant, & huic se opponunt consilio, novo sancito fœdere Avenione cum Venetis, & Allobrogum Duce sub specie conservandæ libertatis Italiæ, tametsi hæc magis in eo posita esset, ut transitu illo Hæretici Transalpini prohiberentur, quàm ne Hispani nimis illic potentes evaderent. Cùmque Vallis Telina non nisi simulachrum esset unioni illi callidè obtentum, usi sunt id temporis fœderati armis suis ad distrahenda aliorum consilia, & vim omnem atque conatum, ad opprimendam Rempublicam Genuensem, converterunt. Ita rationes prætextæ variantur, prout aliæ atque aliæ commodorum sese dant occasiones.

§. In ipsis denique effectibus falsam obtentum illorum speciem tempus prodit, quia aut non præstatur, quod promissum fuerat, aut eo non agitur loco, quo putabatur. Cogitat Respublica Veneta Gradiscum occupare, & causam præten-

dit Ufochorum, qui in Croatia sunt, incurfiones: maris libertatem tueri fe velle fimulat, & terrâ bellum fufcipit.

Sæpenumerò majoris gloriæ divinæ procurandæ titulo fumuntur arma, & eidem officiunt potius: interdum specie Religionis, & eandem graviter lædunt; interdum pro tranquillitate publica, & eam perturbant: interdum pro fubditorum libertate, & eos opprimunt: interdum pro eorundem tutela & defenfione, in eosque tyrannidem exercent: interdum pro ftatu proprio confervando, & alienum occupare fatagunt. O Homines, ô Populi, ô Republicæ, ô Regna! quorum tranquillitas & felicitas ex ambitione, & repentino paucorum impetu dependet!

§. Quando fines aëtionum honefti quidem funt, incertum tamen, an eos æquè in meliorem partem interpretaturi fint alii; aut quando periculum eft, ne fi in notefcant, obtineri nequeant, licebit eos eâ ratione difponere, ut aëtionem noftre diverfam quafi fpeciem mundi oculis exhibeant, & putentur ex aliis honeftis caufis proficifci. Qua in re nulla fraus ab eo committitur, qui fic agit: rectè enim id facit ac licitè, fed malitiæ folùm fimulacrum aliquod ante oculos objicit, quo fe fe ipfa decipiat, ut ne juftis confiliis Principis obftat. Neque verò ulla cogit neceffitas, ut fcopum, quò intendit, aperiat aliis, immò attingere metam certam non poffet, nifi eodem tempore in alias collineare videretur.

§. Nec minus in Rebuspublicis periculofa eft fpecie ficta cujusdem zeli, quo fimulant nonnulli, fe bonum publicum præ oculis habere, & non nifi privatum ac proprium fpectant. Prætexunt gubernationis emendationem, ut omnem illius auctoritatem labefactent. Proponunt media, & confilia fufferunt poft cafum, ut errores commiffos, fed poftquam medicinam amplius non admittunt, in lucem proferant. Libertatem præferunt, ut populi plaufum contra Magiftratum fibi concilient, & perturbatam Rempublicam fuæ deinde fervituti (a) fubjiciant (b) *Ceterum libertas, & fpeciofa nomina prætexuntur, nec quisquam alienum fervitium & dominationem fibi concupivit, ut non eadem ifta vocabula ufurparet.* Quæ argumenta non dedit Tiberius reftituendæ libertatis Romanæ, cum eandem cogitaret (c) opprimere? Eodem artificio ufus eft Princeps Auriacus ut Provincias Belgicas ad rebellionem concitaret: iisdem ejus utuntur pofteri, ut Provinciis Unitis dominantur. Tempus maximo cum fuo damno eas edocebit, quantum inter legitimum Dominum & Tyrannum interfit, & tunc optabunt (d) *non fe contumaciam cum pernicie, quam obfequium cum fecuritate maluiſſe*, id quod olim Trevirenfibus fuafit Cerialis. Convolat cæco quodam impetu populus ad illicem libertatis fifulam, nec fuam agnofcit levitatem, donec amiſſa penitus libertate fervitutis laqueis irretitum fe viderit. Moveri fe finit fictis Crocodilorum iftorum lachrymis, & minus cautè fuas illis fortunas & vitam committit. Quanta per orbem eſſet quies, fi noſſent fubditi, five penes populum, five penes multos, five penes unum, fummum fuerit imperium, nullam unquam fore gubernationem absque incommodis, & absque aliqua tyrannidis fpecie? nam etſi ſpeculatio fortè perfectam aliquam Rempublicam excogitaret, cum ea hominum eſſe debeat, non Angelorum, laudari poterit facilius, quàm (e) evenire. Atque adeò non confilit libertas in hac vel illa gubernationis forma inquirenda, fed in illius potius confervatione, quam longus ufus conſtituit, & experientia approbavit, in qua juſtitia vigeat, & confervetur quies publica, poſito quod

(a) *Ut imperium evertant, libertatem præferunt: ſi impetraverint, ipſam aggrediuntur.* Tac. lib. 16. Annal. (b) *Idem lib. 4. Hiſt.* (c) *Specioſa verbis, re inania, aut ſubdola: quantoque majore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad inferius ſervitium.* Tac. lib. 1. Annal. (d) *Idem l. 4. Hiſt.* (e) *Dilecta ex his, & conſtituta Reip. forma laudari facilius, quam evenire, vel ſi evenit, haud diſturba eſſe poteſt.* Tac. lib. 4. Annal.

quod uni alicui dominationis generi parendum sit: nunquam enim libertas plus patitur detrimenti, quam in ejusmodi mutationibus. Cogitamus interdum gubernationem efficere meliorem & in aliam pejorem incidimus; uti iis accidit, qui Tiberio & Cajo fuerunt (a) superstites: & licet fortè etiam redderetur melior, longè tamen graviora sunt damna, quæ transitum illum ab uno dominatu ad alium comitari solent, adeoque fatius est præsentem tolerare, etsi iniquus (b) sit, & in Deo confidere, qui si Princeps sit malus, alium largietur (c) meliorem. Ad divinam illius providentiam pertinet dare Regna, & divina ejus decreta improbare, quisquis obedire nollet Principibus, quos suo loco posuit. Impius Rex erat Nabuchodonosor, & Deus tamen graves pœnas comminabatur, si quis ei parere (d) recusaret. (e) *Quomodo sterilitatem, aut nimios imbres, & cætera naturæ mala; ita luxum, avaritiam, aut alios dominantium defectus tolerare debemus. Vitia erunt donec homines.* Quis Principum ab illis omnino immunis erit? (f) *Sed neque hæc continua; & meliorum interventu pensantur.*

SYMBOLUM LXXIX.

Nulla avium in formanda voce articulata magis hominem imitatur, ac Pſittacus.

(g) *Si me non videas, esse negabis avem.*

Tanta ejus est solertia, ut fuerint inter Philosophos, qui dubitarent, num rationis esset particeps. Cardanus de eo sic scribit: (h) *Inter aves ingenio sagacitateque præstat, quod grandi sit capite, atque in India cælo sincero nascatur, unde didicit non solum loqui, sed etiam meditari ob studium gloriæ.* Avis est admodum sincera & candida, quod magnorum ingeniorum est proprium. Attamen candor illius decipi se non sinit, quin potius temporis dolos novit antevertere, adeò ut serpentis, animalis etiam astutissimi & maximè prudentis, illudat artes: nam ut ab insidiis illius nidum suum tueatur, mirabili sagacitate eum ex altissimis arborum ramis suspendit; quemadmodum præsens Symbolum exhibet, uti si forte per illos serpens tentarit adrepere, ad enecandos pullos, suomet pondere deorsum decidat. Ita decet artem arte, consilium consilio eludere. Quâ in re eximius Principum Magister fuit Rex Ferdinandus Catholicus uti in omnibus consiliis suis satis ostendit, tum præsertim, cum Germanam de Fox Ludovici Duodecimi Franciæ Regis Neptem in uxorem duxit, ad dissolvendam unionem & fœdera, quæ illo inscio, & in ejus præjudicium fecerant inter se Hagenoæ Imperator, & Rex Philippus Primus suus Gener. Nec minori cum sagacitate usus fuit occasione illâ, quam ei offerebat desiderium ejusdem Regis Franciæ, cupientis cum eo inire fœdus, ut tantò esset expeditior ad invadendum Regnum Neapolitanum, sic rem omnem instituendo, ut Status Rossilionensem & Cerdaniæ suæ iterum potestati subjeceret: cumque videret Franciæ Regem eo jam sine ingressum in Italiam, & quàm periculosus futurus esset vicinus

Rrrr

Re-

(a) *An Neronem extremum Dominorum putatis? idem crediderant, qui Tiberio, qui Cajo superstites fuerant: cum interim instabiliior, & sævior exortus est.* Tacit. l. 4. hist. (b) *Ferenda Regum ingenia, neque usui crebras mutationes.* Tac. l. 12. Annal. (c) *Uteriora mirari, præsentia sequi, bonos Imperatores voto expetere, qualescunque tolerare.* Tac. lib. 4. Hist. (d) *Quicumque non curaverit collum suum sub jugo Regis Babylonis, in gladio, & in fame, & in peste visitabo super gentem illam, ait Dominus.* Jer. 27. 8. (e) Tac. l. 4. Annal. (f) Ibidem. (g) Marialis. (h) Cardan.

Regno Siciliae, in quod suos coniecerat oculos, illum inhibuit, ne progredere-
 ulterius, & rupto fœdere bellum ei indixit, ejusque consilia dissipavit, in-
 itâ cum Reipublica Veneta, aliisque Principibus societate. Atque arma isthæc magis ne-
 cessaria sunt belli tempore, quam pacis: in illo enim plus ingenium potest,
 quàm ipsa vis: & sanè laude dignus est ille belli dux qui spretâ inani gloriâ ho-
 stem armis debellandi, astu victoriam ei suffuratur, & consilio triumphat, aut fra-

ragematis, qui in re nihil omnino adversus jus Gentium committitur: nam (a)
 cum justè bellum suscipitur, ut aperte pugnet quis, aut ex insidiis, nihil ad justitiam in-
 terest.

— (b) *Dolus, an virtus quis in hoste requirat?*

Et quidni fallere eum possis, quem occidere etiam liceat? Magnanimi pectoris est,
 salutem publicam triumpho anteferre, & securiorem reddere victoriam, neque
 eam tam manifesto armorum exponere periculo, cum nulla humano quidem judi-
 cio adeò certa videri possit, quin variis casibus sit obnoxia.

§. In conjecturis ad eludenda consilia, artesque hostium, non spectandum
 est semper, quid vir admodum prudens in ejusmodi negotio ageret (tametsi illud
 etiam antevertere consultum fuerit) sed formandum judicium pro conditione & ca-
 pacitate personæ, quacum agitur: neque enim convenientissimo semper & pruden-
 tissimo modo omnes operantur. Ferdinandum Albanum Ducem, cum defuncto
 Sebastiano Lusitanæ Rege Regnum illud cum exercitu ingrederetur, nonnulli ac-
 cusabant quòd facinus periculi plenum, immò contra militiæ leges suscepisset, quæ
 in Heroem tam insigni, tamque artium militarium perito omnibus erant admiratio-
 ni; ipse verò respondit, se quidem periculum illud minimè ignorasse, in eo tamen
 confisum se fuisse, quod negotium sibi futurum esset cum Natione, quæ diuturno
 pacis

(a) D. August. (b) Virgil.

pacis usu belli oblita videretur. Ne quidem quando cum viris à prudentia laudatis agitur, certum est semper iudicium & conjectura, quam de actionibus eorundem ex præscripto etiam rationis & prudentiæ concipimus: interdum enim passione, aut affectu se sinunt abripi; & prudentissimi quique maximos subinde submitunt errores, quia ex vana quadam de se præsumptione curam sufficientem non adhibent, aut nimùm suæ confidunt sapientiæ, quâ facilè in viam redire se posse arbitrantur, etsi paulo longius, quàm oportuit, alicubi processerint. Nonnunquam etiam eosdem fallunt ea, quæ ipsi præsupponunt, tempus, & eventus alique quare tutissimum erit, suum semper suspendere iudicium in iis, quæ ab alieno dependent arbitrio, nec illud moderari velle prudentia sua propria: quilibet enim peculiare suas habet rationes, ignotas aliis, & naturæ suæ congruas, quibus ad agendum impellitur. Quod uni alicui videtur impossibile, alius factu facillimum iudicat. Nec defunt ingenia, quæ periculosissima quæque tentare audeant. Sunt quæ rationem ament; sunt etiam quæ eandem omnino defugiant.

§. Artes occultissimæ hostium, aut eorum, qui sub amicitiae specie commodis suis privatis consulere satagunt, eæ Potissimum sunt, quibus tam callide negotia proponere nõrunt Principi ut non nisi in ejus emolumentum redundare videantur, quæ eidem exitio sunt potius. Qua in re facilè ejus decipitur probitas præsertim si aut experienciâ careat, aut ignoret, quò alii colliment. Quare magna prudentia attentioneque opus est, ut prava consilia in consulentium damnum convertat.

§. Tametsi verò hostium consilia ratiocinando penetrari soleant, expedit tamen ea etiam investigare per exploratores, præcipua regnandi instrumenta sine quibus Corona nec satis secunda esse potest, nec incrementum sumere, nec bellum ritè administrari. Id quod in Vitellio culpatum fuit, utpote (a) *ignaro militiæ, improvido consilii quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus urgendo trabendorve bello modus.* Et sanè quantum noceat ista ignorare, testis esse potest Germania; multæ insignes rerum bene gerendarum perditæ fuère occasiones, miles sæpe in stativis suis inopinatò oppressus, hoc solo nomine, quod consilia & itinera hostium satis explorata non haberet. Josue (b) exploratorum utebatur opera, tametsi Deus ipse armorum illius curam gereret. Moyses non nisi Angelo columnam igneam præferente, quæ stativa designaret, castra (c) movebat, & adhuc jussu Dei duodecim misit Exploratores, ut terram promissam (d) coràm inspicerent. Legati Exploratores publici sunt, & salvo jure divino aut Gentium, muneribus ac largitionibus tentare possunt Ministrorum fidem, etsi jurata ea sit, ut expiscentur, quid adversus suum Principem inique machinentur alii: hi enim ad secretum minime tenentur; pro illis verò militat ratio defensionis propriæ naturalis.

(a) Tac. l. 3. Hist. (b) *Misit Josue duos viros exploratores in abscondito.* Jos. 2. 1. (c) *Tollensque se Angelus Dei, qui præcedebat castra Israël, abiit post eos: & cum eo pariter columna nubis.* Exod. 14. 19. (d) *Mitte viros, qui considerent terram Chanaan, quam daturus sum filiis Israël singulos de singulis tribubus, ex Principibus.* Num. 13. 3.

SYMBOLUM LXXX.

Scalptores primùm domi suæ marmoreos aptant lapides & expoliunt, quibus ædificium exornare cogitant, nam postea majoris id esset laboris, & opus imperfectum fieret. Hâc ratione, opinor, formati fuere lapides pro templi Salomonici fabrica, ut absque strepitu, & instrumentorum sonitu illa potuerit erigi. Sic Sapientiores Principes consilia sua & decreta maturitate quadam expolire debent, & ad perfectionem adducere: ea enim in arena solum capere Gladiatoris est potius, quàm Principis. Taurus (figura præsentis Emblematis) antequam cum hoste in certamen descendat, secum ipse deliberat, solus se exercet, & cornibus suis arborem impetendo, pugnare ferireque discit (a) *Timet, atque eum descere omnia videntur, qui in ipso negotio consilium capere cogitur.* Verùm quia casus non nostro semper modo eveniunt, nec in nostra interdum situm est potestate, eos suspendere aut maturare, prudentiæ erit considerare, num de dilatione deliberandum sit potius, an de festinatione. Etenim negotia quædam sunt, quæ celeritatem in statuendo postulant, alia tempus & maturam deliberationem, & si in alterutro peccetur, damno ac fraudi id erit Reipublicæ. Consideratio, quæ plus nocenti adfert, quàm temeritas, nequaquam proficua est. In casibus subitis arripi debent consilia, non capi. Quicquid temporis deliberando consumitur, aut periculum lucrabitur, aut perdet occasio. Fortuna celerrimè movetur, & homines plerique omnes non nisi lentè & tardè: ideò pauci eam assequuntur. Maximam partem de eo, quòd jam præterit in deliberationem suscipimus, & eventus ipsos consilium sequitur. (b) *Res nostræ feruntur, immo voluntur; ergo consilium sub die nasci debet; & hoc quoque tardum est nimis, sub manu, quod ajunt, nascatur.* Quando tempus negotiis

(a) Jul. Cæs. (b) Seneca.

tiis favet, tarditate adjuvatur; at si iis contrarium fuerit, celeritate vincitur, & tum profunt maximè Consiliarii vivaces & ignei. Negotia alia, in quibus tempore locus est, cum maturitate quadam debent peragi: nihil enim magis prudentiæ ad versatur, atque celeritas & ira. Malè cuncta ministrat impetus, & rerum gerendarum examen ac considerationem confundit. Eam ob rem semper fere consilia fervida & temeraria prima fronte grata sunt; in executione dura, in eventibus tristia, & qui ea suggerunt, tametsi primùm audentiores se præbeant, postea tamen, ubi volunt exequi, suis se consiliis implicant: (a) *festinatio enim improvida est & cæca.* (b) *Scelera impetu, consilia mora valescere solent.* Et licet vulgus effectus ante videre cupiat, quàm causas adeòque consilia tarda semper incuset, Principem tamen adversus ejusmodi obtreccionem armatum esse oportet, nam postea successus felicior eas in (c) laudes etiam convertet.

Veruntamen cunctatio tanta esse non debet, ut executionis elebatur occasio, quomodo Valenti Imperatori accidit, qui *inutili cunctatione agendi tempora consultando consumpsit.* In eo peccant Consiliarii minus prudentes, qui negotiorum gravitate perturbati, nec pericula satis agnoscunt, nec certi aliquid possunt statuere, unde omnia metuunt, immò hæc ipsa sua ancipiti dubitatione prudentes videri cupiunt. Consilia differunt, donec tempus ipsum ea suppeditet, & ubi decernere incipiunt jam occasio abiit. Atque ideò maturanda sunt consilia, non approperanda. Quod maturum est, nec à nimia temporis mora, nec à celeritate reprehendi potest. Optimè illud expressit Augustus symbolo, quo utebatur, Delphini in anchora contorti cum hac inscriptione, (d) *festina lentè*, cui non repugnat illud Alexandri Magni, *Nihil cunctando*: illud enim de pacis, hoc de belli negotiis debet intelligi, in quo plurimum potest celeritas, qua res maximæ peraguntur. *Sanè Cerialis parum temporis ad exequenda imperia dabat; sibi tamen consiliis, sed eventu clarus.* Verùm tametsi in bello magna præstare soleat impetus, cavendum tamen, ne cæcus ille sit & inconsultus, is enim initio plerumque validus, spatio (e) languescit. Quando res ipsa moram patitur, & deliberationi locus est, plus hæc prodest, quàm (f) temeritas. Quamvis tam in uno, quàm in altero prudentia tempus metiri debeat, ne aut illius defectu consilia nascantur cæca, canum instar, aut cum difficultatum & incommodorum spinis, velut erinacei, quia nimis tarda sunt.

§. Cum igitur à manu Principis decreta prodierint, perfecta sint oportet, ut nulla in executione confusio oriatur, aut dubitatio. Etenim ministri quantumvis prudentes, nunquam ritè exequi poterunt mandata, quæ rudia adhuc, & male efformata ad eosdem perveniunt. Imperantis est formam præscribere, inferioris eandem dare executioni; & si in utroque istorum distincta non servantur officia, opus manebit imperfectum. Princeps igitur artificis loco sit, & Minister executoris fungatur operâ. Princeps, qui omnia Ministrorum permittit arbitrio & dispositioni, aut ignorans est, aut officio Principis sese cupit exuere. Male constitutum Imperium est, ubi penes multos est arbitrium. Immò Imperium non est, quod ab uno solo non regitur. Omnis peribit auctoritas & gubernationis ordo, si penes Ministros arbitrium sit. Tunc solum suspendere possunt & debent mandatorum executionem, cum de eorundem injustitia evidenter constiterit: prius enim Deo nati sunt, quàm Principi.

S s s s

aut

(a) Livius. (b) Tacit. lib. 1. Hist. (c) *Festinare quodvis negotium gignit errores, unde maxima detrimenta exoriri solent; at in cunctando bona insunt, quasi non statim talia videantur, in tempore bona quis esse reperiet.* Herod. (d) Tacit. lib. 5. Hist. (e) *Omnia inconsulti impetus capta initiis valida, spatio languescunt.* Tacit. lib. 3. Hist. (f) *Duces providendo consultando, cunctatione sapiens, quam temeritate prodesse.* Idem ibid.

aut existimationi noxia sunt, aut in detrimentum vergunt bonæ gubernationis, & à notitiis facti particularibus dependent, aut cum ob distantiam, aut alia accidentia status rerum sic videtur immutatus, ut rectè colligere liceat, Principem si hæc antè intellexisset, minimè illa daturum fuisse mandata, neque ullum aliud grave in dilatione sese offert periculum, in eo casu differri poterunt, & contrà licebit excipere, modestè tamen, & salva reverentia auctoritati illius & arbitrio debita, ea saltem spe, fore ut instructus de re melius ea jubeat, quæ magis expediunt. Id quod fecit Magnus Dux, cum contra mandatum Ferdinandi Regis Catholici Neapoli cum exercitu substitit, expendens nimirum cum animo suo, Italiæ Principes expectare sollicitè, quis demum exitus futurus esset mutui illius congressus & alloquii utriusque Regis, Ferdinandi & Philippi Primi sui Generi, & res Neapolitanas periclitaturas graviter, si eas id temporis destitueret. Si tamen Minister certum & exploratum habuerit, Principem tam consiliorum suorum amantem esse, ut errare potius malit, quam instrui, tacere poterit & dissimulare: inera enim foret imprudentia periculo sese exponere, ubi nullum sperare licet remedium. Corbulo (a) *jam castra in hostili loco moliebatur*, acceptis tamen à Claudio Imperatore litteris, quibus se recipere jubebatur, *re subita, quanquam multa simul offenderentur, metus ex Imperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud socios; nihil aliud prolocutus, quam beatos quosdam Duces Romanos, signum receptui dedit.*

Porro iis mandatis, quæ ad materiam Statûs, ut loquuntur, pertinent, accuratissimè & ad amissim Minister obtemperet, necesse est (nisi tamen fortè circumstantiæ jam commemoratæ occurrerint, aut aliàs insigne aliquod & evidens ab executione immineat periculum) nec moveri se sinat argumentis & rationibus propriis: sæpe enim Principum consilia tam altis nituntur radicibus, ut Minister, intelligentia eas assequi haud valeat, aut certè ipsi nolunt, ut eas rimetur aut penetret; atque adeò in dubio pro parte jussorum semper standum erit, & præsumendum de prudentia Principis, ita omninò expedire. Ob hanc causam Dolabella jussus à Tiberio Nonam ex Africa Legionem adducere, illicò paruit, (b) *jussa Principis magis, quam incerta belli metuens*, tamen aliàs rationes minimè deessent, cur contra excipiendum videretur. Si cuilibet integrum esset ea, quæ præcipiuntur, examinare & discutere, miscerentur omnia, & plurimæ è manibus elaborerentur occasiones. Regnum (ut alibi diximus) instrumentum est musicum, cujus fides ad debitam harmoniam & concentum Princeps attemperat, qui digitis suis omnes percurrit, non minister, qui unam solam impellit, cumque alias ipse non audiat, scire nequit utrum adducta nimis ea sit, an remissa, & facillimè falleretur, si eam suo genio aptare vellet. Comes Fontanus ea licentia, quam ei sua ætas, zelus, obsequia, & experientiæ tot ac tantis trophæis ac victoriis coronatæ indulgebant, aliquoties (cum statum Mediolanensem adhuc regeret) mandatis Regis Philippi Tertii parere distulit, eo quod sibi persuaderet, ea non satis expedire, magisque ex amore commodi privati, aut ignorantia Ministrorum profecta fuisse, quàm ex mente Principis. Quod exemplum secuti sunt postea alii, non absque insigni detrimento tranquillitatis publicæ, & auctoritatis Regiæ. Gravissima inde orirentur incommoda, si Ministris semper liceret vocare in dubium, sitne voluntas Principis, nec ne, id quod præcipitur; cui rei inprimis occasionem dare solet, si constet, non ipsius esse manum, quæ aptat & expolit lapides pro gubernationis ædificio. Verùm etsi aliena ea sit, semper tamen jussis suis habendus est honos, & obtemperandum, haud secus ac si ab arbitrio & voluntate ipsius Principis profecta essent: aliàs enim perturbarentur & confunderentur omnia. Obedientia zelosa ac prudens solam manum ac sigillum Principis sui suspicit.

§. Quod

(a) Tac. lib. 11. Annal. (b) Idem lib. 4. Annal.

§. Quod si Principes abfuerint longiùs, & periculum fit, ne mandata tardius, & post ipsos rerum successus perferantur, aut ne casuum varietas (in negotiis belli præsertim) tempus ad deliberandum deneget; aliunde verò certò constet, abituras interim occasiones, prudentiæ erit, sic præcipere, ut liberum tamen sit agendi arbitrium, prout tempus & occasio postulaverint. Ne contingat fortè, quod Vespasiano in bello civili contra vitellium accidit, quando (a) *ex distantibus terrarum spatiis, consilia post res afferebantur*. Ad quod incommodum evitandum, cum Tiberius Drusum ad gubernandas Legiones Germanicas mitteret, socios eidem adjunxit Consiliarios prudentes, rerumque peritos; quibuscum ipse pro re nata & arbitrio suo consilium (b) caperet. Pari ratione Helvidio Prisco cum in Armeniam ablegaretur, in mandatis datum, (c) *rebus turbidis pro tempore, ut consuleret*. Habuit hoc in more Senatus Romanus, ut ista omnia prudentiæ & arbitrio Ducum permetteret, & hoc solùm iis potissimum commendaret, viderent etiam atque etiam ne quid Respublica detrimenti pateretur. Romanos tamen nequaquam imitatae sunt Respublicæ Veneta & Florentina, quæ quod libertatem suam ab unius solius nollent dependere arbitrio, territæ præsertim exemplo Augusti, qui (d) *arma, quæ in Antonium acceperat, in Rempublicam vertit*, frænum Ducibus suis imposuere.

§. Hanc auctoritatem liberam certis solent astringere limitibus ii Ministri, qui circa Reges sunt, ut omnia ipsorum nutu & directione peragi necessè sit. Unde porro fit, ut temporis plurimum in deliberando consumatur, & consulta tam tardè proferantur, ut aut executioni mandari nequeant, aut certè suos non consequantur effectus, adeoque sumptus pariter & antevertendi labor penitus perdantur. Accidit etiam nonnunquam, ut dum inter ipsos casus, eorumque notitias & consultationes tantum intercedit temporis, novæ superveniant de rerum statu relationes, cum circumstantiis novis, ut quæ prius statuta fuerant, rursus immutare oporteat, atque ita dies annique labuntur, absque ullo aut consultationis aut operationis effectu.

SYMBOLUM LXXXI.

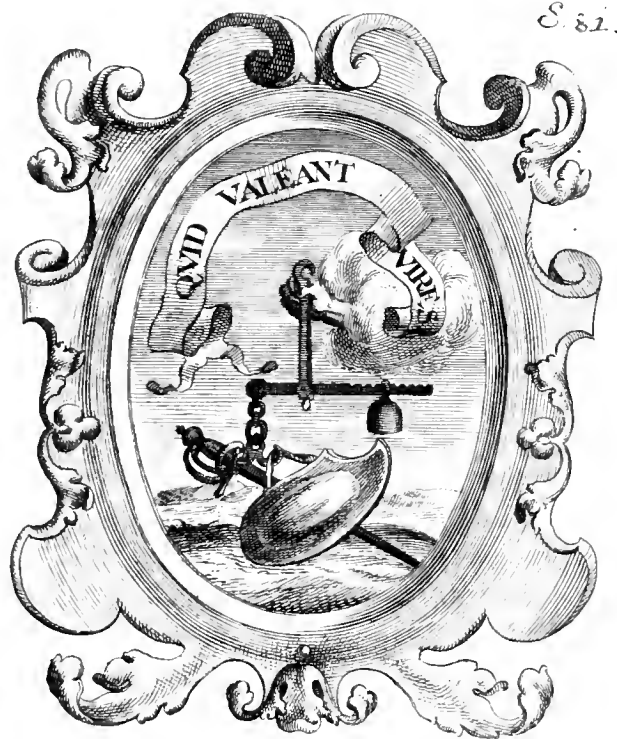
OMnes potentiae vires habent certis circumscriptas limitibus, ambitio, commune Naturæ humanæ vitium, infinitas. Ea siquidem quantò pluribus potitur, tantò plura habere desiderat, quin immò nihil aliud est, quàm appetitus quidam igneus, quem cor exhalat, & ab ea ipsa materia, cui se applicat, robur & incrementum sumit. Vitium illud in Principibus majus est, quàm in aliis: habendi enim cupiditatem imperandi gloria comitatur, quæ ambæ nec rationi cedunt, nec periculo, nec viribus suis metiri se nõrunt. Quam ob rem probè expendere Principem oportet, quid ferire gladio suo possit, quid scuto suo protegere, illiusque semper meminerit, Coronam suam non nisi finitum & certis arctatum limitibus esse circulum. Rex Ferdinandus Catholicus in omnibus, quæ suscipiebat negotiis causam, dispositionem, tempus, media, & fines ponderabat. Invincibilis videbitur, qui illud solum fuerit aggressus, quod ad effectum perducere poterit. Qui rem factu impossibilem aut nimis difficilem attentat, is potentiae suæ limitatæ relinquit vestigia. Consilia frustrata imbecillitatis illius publica quasi instrumenta sunt. Nulla tam potens est Monarchia, quam non magis opinio sustentet, quàm veritas; autoritas potiùs quàm vires. Appetitus gloriae &

Ssss 2

domi-

(a) Tac. l. 3. Hist. (b) *Nullis satis certis mandatis ex re consulturum*. Tac. l. 1. Ann. (c) Idem l. 12. Ann. (d) Idem l. 1. Ann.

dominandi cupiditas præcipites nos agunt , quippe quibus nihil videtur arduum ; postea demum incommoda incurrimus , quæ antè animadversa non fuerant. Omnia ferè bella evitari possent , si mox ab initio fines eorundem & media expenderentur ; atque adeò prius quàm suscipiantur , oportet ut Princeps vires suas exploratas habeat , cum offensivas , tum defensivas , militiæ suæ constitutionem , Duces , quos illi possit præficere , ærariorum suorum faculta-

tes , quantum subsidii pecuniarii sperare queat à subditis , num eorundem fidelitas in fortuna adversa constans permanens sit , nec ne. Multo item studio , lectione & communicatione adnotata habeat dispositionem & situm provinciarum , mores Nationum , hostium suorum naturas , divitias , auxilia , societates ac fœdera. Uniuscujusque gladium metiatur , & in quo vires ejus consistant , probè examinet. (a) Henricus Castellæ Rex , adversa quamvis valetudine oppressus , minime tamen illud neglexit , quin in Asiam usque frequentes misit Legatos , qui de moribus viribusque Provinciarum illarum ad ipsum referrent : Idem à Moysè factum antequam in terram promissam Israëlita (b) pedem inferrent. Etne Princeps , quem his formamus Symbolis , illam quoque materiam desideret , generatim quædam illius puncta hic attingam ea brevitate , quam præsens institutum postulat.

§. Natura quæ in rerum varietate suam prodere voluit elegantiam & vires , non solos hominum vultus , sed & animos variè distinxit , siquidem diversissima sunt , & discrepantia inter se Nationum ingenia ac mores. In eum finem aliter atque aliter ipsas causas disposuit : nam aut omnes junctæ in quibusdam operantur Provinciis , aut in his istæ , in aliis aliæ. Geographi terræ orbem in diversâ partiti sunt climata , quorum singula certi alicujus Planetæ subjacent dominio , tanquam præ-

(a) Mar. Hist. Hisp. l. 19. c. 11. (b) Considerate terram , qualis sit : & populum , qui habitator est ejus , utrum fortis sit , an infirmus : si pauci numero an plures. Num. 13. 19.

præcipuæ diversitatis illius causæ ac fonti : & quia Clima primum, quod per Mæroën, Insulam Nili, sese extendit, Saturno subest, ajunt populos sub illo degeneres esse nigros, barbaros, rudes, suspicaces, & proditores, qui humana carne victitant.

Qui sub secundo Climate, quod Jovi tribuitur, transitque per Sienen Ægypti civitatem, esse religiosos, graves, honestos & prudentes.

Qui sub tertio, quod subjicitur Marti, & per Alexandriam porrigitur, esse inquietos, & bellicosos.

Qui sub quarto, quod subest soli, & per Insulam Rhodum, ac mediam Græciam extenditur, esse literatos, eloquentes, Poëtas, & ad omnes artes idoneos.

Qui sub quinto, quod transit Romam, Italiamque ab Allobrogibus dividit, & tribuitur Veneri, esse deliciosos Musicæ & lautitiis deditos.

Qui sub sexto, ubi dominatur Mercurius, & transit per Franciam, esse mutabiles, inconstantes, & scientiis deditos.

Qui denique sub septimo, quod subjacet Lunæ, & se per Germaniam, per Provincias Belgicas, per Angliam porrigit, esse phlegmaticos, amantes conviviorum, & mercaturæ. Verum hæc sola causâ non videtur uniformis esse semper, neque sufficere : nam sub eodem parallelo aut climate, cum eadem poli elevatione, cum æquali astrorum ortu atque obitu, oppositos videmus effectus, & præsertim in climatibus Hæmisphærii inferioris. In Æthiopia Sol radiis suis corpora adurit, & nigrâ carbonum instar tingit fuligine ; at in Brasilia, quæ eandem habet latitudinem, candida ea sunt, & aër temperatus ac suavis. Antiqui zonam torridam ob æstus ejusdem nimios pro inculta habuerunt, in America tamen temperatissima ea est, & incolis frequens. Et tametsi æterna illa cæli lumina aliquam operandi vim habeant, plus tamen terræ confert dispositio, cum pro vario montium valliumque situ, majores aut differentes experiamur effectus cœlestium radiorum, quos ipsi etiam fluvii & lacus contemperant. Illud inficiari nemo potest, admirandam in operibus suis esse Naturam, ut planè videatur interdum quasi datâ operâ, ad ludendam humani ingenii curiositatem, ab ordinariis causarum legibus ac ratione discedere. Quis causam dederit illius, quòd in Malabaribus regione, (a) ubi Calecutium est, videmus accidere ? Intersecant illam Provinciam altissimi montes in nubes usque porrecti, desinentes in Promontorium, quod Cori dixit Antiquitas, nunc Comorinum vocatur, & licet ab utraque parte eadem sit poli altitudo, dum tamen cis montes hyems incipit, marisque fluctus intumescunt, trans montes æstatis ardoribus torrentur campi & oppida, & pelagus in malaciam componitur.

Isthæc igitur diversitas, quæ in Climatibus, situ Provinciarum, aëris con-temperatione, & alimentis cernitur, varie discriminant hominum constitutiones, hæc vero ipsas deinde eorundem Naturas. Etenim animi mores corporis temperamentum ac dispositionem consequuntur, Septentrionales, quia à Sole remotiores frigida loca incolunt, sanguinei sunt, robusti item, & (b) animosi ; unde factum, ut semper ferè Nationibus Meridionalibus dominati fuerint ; Assyrii Chaldæis, Medi Assyriis, Parthi Græcis, Turcæ Arabibus, Gothi Germanis, Romani Afris, Angli Francis, & Scoti Anglis. Amant libertatem, uti & ii, qui montes incolunt, veluti Helveti, Grifones, & cantabri, horum enim temperamentum non absimile est constitutioni eorum qui ad Septentrionem habitant. In nationibus Soli proximis calor immodicus sanguinem omnino exsiccat, unde locorum istorum incolæ melancholici sunt, & in secretis Naturæ penetrandis profundi, quomodo ab Ægyptiis

T t t

&

(a) Mar. Hist. Hisp. lib. 26. c. 17. (b) *Homines, qui frigida loca, Europamque habitant, sunt illi quidem animosi.* Arist. l. 7. Polit. c. 7.

& Arabibus scientiarum mysteria Nationes aliæ Septentrionales acceperunt. Provinciæ inter zonam utramque torridam mediæ benigno gaudent cœlo, in iisque floret Religio, Justitia, (a) & Prudentia. Verùm quia unaquæque Natio in multis rebus particularibus speciatim differt ab aliis, licet sub eodem sint Climate, dicam quid de singulis longo usu & studio observaverim, ne præcipua hæc pars desit Serenitati Vestræ, quæ in omnes pœnè exercet imperium.

§. Hispani Religione n & Justitiam diligunt; patientes laborum sunt; profundi in consiliis, in executione tardi. Animis tam excelsis, ut eos nec prospera attollat fortuna, nec adversa dejiciat. Quæ in iis inest nativa gloria & animi magnitudo, superbiæ ascribitur & Nationum aliarum præ se contemptui; cùm tamen ipsa sit, cui optime cum omnibus convenit, & (b) quæ Nationes alias æstimat, ea ipsa inquam, quæ vel maximè rationem ducem sequitur, atque ex ejusdem præscripto facillimè suos deponit affectus & passiones.

Afri astuti sunt, fallaces, superstitiosi, barbari, apud quos nulla viget disciplina militaris.

Itali cauti & prudentes. Nulla species aut imago virtutis, quam præ se non ferant in moribus suis & verbis, ut fines, quos intendunt, & commoda sua promoveant. Natio gloriosa, quæ olim imperio suo temporali, nunc spiritali universo orbi dominatur. Non minùs potentes & idonei ad imperandum, quàm ad parendum. Animis & ingeniis magni in artibus tam pacis, quàm belli. Quo magis judicio pollent, eò in suspicionem sunt proniores, cum suomet & aliarum Nationum detrimento. Vires majores suspectas habent semper ac metuunt, easque servare conantur in æquilibrio. Nullus educitur gladius, nulla vibratur hasta in Provinciis cæteris, quæ in ultrina Italiæ primùm fabricata, & probè exacuta non fuerit.

In Germania religionum varietas, bella civilia & Nationes istic militantes, animorum candorem & antiquam ingenuitatem corruerunt; & sicut res delicatiores si corrumpantur, plus damni accipiunt, ita ubi exterorum malitia hos infecit populos, magis suspicaces reddidit eorum animos, magisque bonos mores pervertit. Apud quosdam fides publica omninò deficit. Tot ac tantorum malorum metus sic efferavit animos, ut nec ament inter se, nec commiseratione tangantur. Sine lachrymis comparatio institui non potest inter id, quod fuit aliquando illustris illa & heroica Natio, & id, quod nunc est, non minùs vitiis aliarum, quàm armis funditus destructa. Quamquam illud fateri oportet, apud complures, plus Naturam, quàm Exemplum valuisse; multi siquidem etiamnum candorem retinent, & generosam sinceritatem Majorum suorum, quorum antiquos mores hoc nostro adhuc tempore probitas illorum & nobilitas satis testatur. Verùm tamen res ita se in Germania habeat, illud tamen negare non possumus, (c) *plus ibi bonos mores valere, quàm alibi bonas leges.* Omnes artes ibi vigent ac florent. Nobilitas conservatur accuratissimè, qua de re præ Nationibus omnibus hæc gloriari potest. Obedientia militaris & tolerantia magna est, animi strenui ac fortes. Periit imperii auctoritas, postquàm istud, sui ipsius prodigium, amplitudinem suam & majestatem divisit inter Principes, dissimulavitque multarum Provinciarum usurpationem, & libertatem nimiam liberarum Civitatum, quæ turbarum omnium in Imperio causa fuit, propter mutuam partium corporis tam potentis dissociationem.

Franci

(a) *Græcorum autem genus, ut locorum medium tenet, sic ex utraque natura præditum, quippe animo simul & intelligentia valet.* Arist. l. 7. Polit. cap. 7. (b) *Adventantes enim externos benignè hospitio excipiunt adeo ut emulatione quadam invicem pro illorum honore certent. Quos advena sequuntur, hos laudant, amicosque Deorum putant.* Diod. Sicul. l. 6. c. 9. (c) Tacitus de more Germanorum.

Franci humani sunt, affabiles, & bellicosi. Eadem celeritate, qua primi eorum succenduntur impetus, intepefcunt iterum. Nec intra Regni sui terminos continere fe poffunt, nec fatis fe tueri in folo alieno; impatientes ac leves: vifu amabiles, intolerabiles moribus: quippe liquorum vivacitas & in agendo libertas cum aliarum Nationum gravitate minimè convenit. Florent inter eos artes omnes ac fcientiæ.

Angli graves funt ac feveri, fibimetipfis placentes, gloriofe mortis adeunt pericula, etfi interdum impetu aliquo feroci & temerario ferantur potius, quàm electione. Quà terrà, quàm mari fortes ac validi milites, fi longo ufu armis affueverint.

Hiberni laborum funt tolerantes, Artes afpernantur; Nobilitatem fuam fuperbè jactitant.

Scoti constantes & Regibus fuis fideles, cùm in hanc ufque ætatem per fe-cula viginti Coronam in una familia confervaverint. Irarum & vindictæ Tribunal aliud nullum, quam gladium agnofcunt.

Belgæ induftrii funt, animis candidis & finceris, idonei ad artes tam pacis, quàm belli, in quibus magnos femper viros terra illa protulit. Amant Religionem & libertatem. Nec fciant fallere, nec falli fe finunt. Naturæ eorum blandæ metalla funt liquata, quæ confolidata deinde fufpicionum fuarum impreffiones femper retinent, quo pacto ingenium & ars Mauriti Comitis impellere eos potuit in odium contra Hispanos, & fub fpecie libertatis induxit in illud fervitutis jugum, fub quo etiamnum hodie vivunt Provinciæ unitæ.

Reliquæ Nationes Septentrionales efferatæ funt & indomitæ. Vincere norunt, & parta tueri.

Poloni bellicofi, magis tamen ad confervandum, quàm ad acquirendum idonei.

Hungari altos gerunt animos, & privilegia fua tenent mordicùs. Multos item mores retinent earum Nationum, quæ aut contra ipfos, aut pro ipfis arma fufceperunt.

Dalmatæ funt feroces.

Græci vani, fuperftitiofi, nullius fidei, obliti nunc, qui & quales antea fuerint.

Afiatici mancipia funt eorum, quorum fubfunt imperio, vitiorum item & fuperftitionum. Plus evexit & etiamnum fufientat grande illud imperium noftra ignavia, quàm gentis illius fortitudo, plus pœna noftra, quàm ejusdem merita.

Mofcovitæ & Tartari ad ferviendum nati, celerrimè ruunt in pugnam, & mox in turpem fugam fe conjiciunt.

§. Atque hæ obfervationes generales non omnia femper comprehendunt individua: nam etiam in Natione maximè infideli & ingrata reperiuntur homines aliqui grati ac fideles, fiquidem dominatum immutatio, transmigratio ab una Natione ad aliam, converfatio, & matrimonia, bellum & pax, atque adeò hi ipfi motus cœleftium fphærarum, quæ à polis, à zodiaco primi mobilis imagines cœleftes in hæc inferiora derivant, immutant habitudines ac mores, immò ipfam etiam Naturam. Nam fi hiftorias confulere libuerit, reperiemus notatos olim fuiſſe Germanos, quòd nimis alto eſſent animo: Italos contra, quòd nimis abjecto & humili: quæ differentia hodie non cernitur. Nationes per vices dominatum exercuere, & dum in iis Monarchia perduravit, floruerunt virtutes, artes atque arma, quæ poſtea cineribus fuis obruit ruina imperii, & fimul cum eodem alibi denuò illa renata funt: verùm his non obſtantibus in Nationibus omnibus femper remanent propenfio-

nes aliquæ & affectiones cuique propriæ, quæ exteris etiam (si diu unâ commo-
rentur) sensim adhærescunt.

§. Cognitis igitur Nationum moribus, longè poterit Princeps pertractare melius negotia seu pacis, seu belli, & sciet gubernare Provincias exteras, quarum quælibet ad certum gubernationis modum, tanquam naturæ suæ conformem magis propendet. (a) *Naturâ enim quoddam hominum genus proclive est, ut imperio berili gubernetur, aliud, ut regio, aliud, ut civili, & horum imperiorum cuiusque aliud est jus, alia commoditas.* Non omnibus uniformis est ratio Status, sicut nec est medicina, quâ curantur. Qua in re sæpe falli solent Consiliarii inexperti, qui existimant regi alios posse secundum regulas & principia eorum Statuum, quibus illi consiliis suis assistunt. Frænum facile Hispanis, non item facile est Italis & Belgis: & sicut varii sunt modi, quibus curantur, tractantur, & condocesunt equi Hispani, Neapolitani & Hungari, etsi unius sint speciei; ita etiam diversimodè gubernari debent Nationes secundum naturas suas, mores ac habitudines.

Ex ista diversa gentium conditione inferre licebit, quanta attentione in mittendis Legatis curandum sit Principi, ut ii non solum ab omnibus donis instructi sint, ad representandam ejus personam, & potestatem exercendam, sed etiam, ut eorundem naturæ, ingenium, ac mores consentiant cum naturis, ingenio, ac moribus illius Nationis, quacum agere debent: nam si hæc desit conformitas, magis idonei erunt ad suscitandum bellum, quàm ad pacem firmandam, magis ad conflandum odium, quàm ad voluntatum studia concilianda. Eam ob rem Deum ipsum suspensum quasi habuit & dubium electio Ministri alicujus idonei, quem ad populum suum mitteret, atque idè secum ipsè deliberationem instituit: (b) *quem mittam, & quis ibit nobis?* Aula quælibet Ministro aliquo naturæ suæ conformi opus habet. In Romana quidem illa probant ingenia attentata, quæ dissimulandi artem probe noverint, ita ut nec in sermone, nec in vultu ulla se prodant passio; qui sinceri videantur, & astuti sint ac prudentes; qui obligare sciant alios, se vero obstringant nemini; humani in tractandis negotiis, faciles in componendis, secreti in iis, quæ moliantur, constantes in semel statutis, amici omnium, nemini familiares.

Aula Cæsarea viro indiget, qui absque superbia auctoritatem fervet: quiloquatur cum sinceritate, cum modestia proponat, satisfaciat cum veritate, & cum longanimitate expectet: qui eventus non prævertat, sed utatur iisdem tum potius, cum evenerint: qui denique in promittendo sit cautus, in adimplendo acuratus.

In aula Francica probabunt ingenia festiva ac læta, quæ seria jocis miscere noverint, quæ promissa nec spernant, nec valde æstiment, quæ pro mutatione temporis, præsentis tamen potius quàm futuri, aliter atque aliter suas actiones moderentur.

In Anglia laudantur ingenia gravia & severa, quæ negotia lente tractent & expediant.

Venetis in pretio sunt viri facundi & eloquentes, prompti in inveniendis mediis, ingeniosi in ratiocinando & proponendo, & astuti in penetrandis aliorum consiliis

Genuæ boni Oeconomi, & partium studiosi, compositionis amici magis, quàm dissidii. Qui sine fastu suam servant auctoritatem. Qui tolerant, & tempori atque occasioni ferviant.

Helveti eos amant, qui nôrint suo tempore gravitatem deponere publicam, & ad privatam redire vitam, muneribus ac spe conciliare animos, tolerare & sperare: agere enim debent cum Nationibus cautis & suspiciosi, discrepantibus inter

(a) Arist. l. 3. Pol. c. 12. (b) Isa. 6. 8.

ter se in Religione , in factionibus , & gubernandi institutis : quæ in statuendo decernendoque consentiunt , & consilia eligunt media , quæ suo quæque modo deinde exequitur.

Verùm tamen conditiones istæ valdè idoneæ sint pro qualibet ex commemoratis jam aulis , in omnibus tamen utiles erunt benevolentia , humanitas , & splendor aliquis , si ea bona corporis dispositio & habitudo comiteretur , aliquis item ornatus literarum , notitia linguarum , præsertim Latinæ : ista enim conciliant animos , applausum & existimationem apud exteros , & Nationi propriæ auctoritatem pariunt.

§. Porrò perinde ac diversi sunt nationum mores , ita etiam vires. Ecclesiæ vires in cultu , & obedientia Christi fidelium consistunt. Imperii robur , in æstimatione dignitatis ; Hispaniæ , in peditatu militari ; Franciæ , in Nobilitate ; Angliæ , in mari ; Turcarum , in multitudine & frequentia ; Poloniæ , in equitatu ; Venetorum in prudentia ; Poloniæ , in equitatu ; Venetorum in prudentia ; & Allobrogum , in arbitrio.

§. Omnes fere Nationes differunt inter se in armis quæ offensivis , quæ defensivis , cujusque genio ac patriæ dispositioni accommodatis. Qua in re considerandum imprimis , quæ magis communia sint & generalia & num Provinciæ alicui propria , aliis disparia sint , nec ne , ut quæ validiora sunt , adhibeantur : excellentia enim in una armorum specie , aut novitas repente inventorum adimit sæpe , aut largitur Imperia. Suum Parthi dilatârunt , quando sagittis usi sunt. Franci , & Septentrionales ferratis lanceis , equitatûs velocitate impulsis , fortunæ suæ viam aperuêre. Dexteritas gladii exercitata in ludis gladiatoriiis (in qua plurimum valet iudicium) Romanos effecit orbis dominos. Similiter Hispani excogitatis variis armorum ignitorum generibus , alium novum orbem suo subjecerunt imperio , & Monarchiam in Europa erexerunt : in iis enim maximè opus est fortitudine animi & constantia , quæ propriæ sunt Nationis istius virtutes. Huic elemento ignis ipsa terra sese opposuit (adedè ut jam omnia elementa quatuor in hominis conspirent ruinam) & adhibitis nunc palis atque lignibus profecit tantum Batavorum industria , ut Hispanorum fortitudini possent resistere.

In potentiis librandis multa sæpè falluntur ingenia , aliqua Italorum præsertim , qui frustra laborant , ut easdem in pari semper æquilibrio sustineant : neque enim illa periculosior est aut potentior , quæ majores habet status , aut plures subditos , sed quæ viribus suis meliùs uti didicit. Expensâ ad bilancem potentiâ , etsi lanx una deorsum vergat , altera in aère suspensâ hæreat , hanc tamen illa æquabit , aut vincet etiam , si vel unica prudentiæ & fortitudinis drachma accesserit , aut si in illa major ambitio fuerit & tyrannis. Qui cum hoc orbe altiùs fortunam suam extulerunt , eique dominati sunt exigua habuêre principia. Amplitudo Austriacæ domûs multorum concitabat æmulationem , & conspirabant omnes , ut eandem deprimerent , nec cuiquam in mentem tunc veniebat Sueciæ , quæ Germaniam servitute oppressura esset , & forte etiam oppressisset Italiam , nisi mors ipsius Regis intercessisset. Metuendæ magis sunt potentiæ , quæ crescere incipiunt , quàm quæ auctæ jam sunt ; in his namque earundem inclinatio naturalis est , sicut in illis earundem incrementum : hæc cum tranquillitate publica conservare se student ; illæ verò cum alienorum dominatum perturbatione altiùs sese erigere contendunt. Esto , una aliqua potentia in se validior sit , quam alia , non ideo hæc minus fortis est , quam illa ad tuendum se & conservandum. Planeta aliquis in domo sua plus efficacitatis habet , quàm alius in sua exaltatione. Nec timores isti potentiæ vicinæ veri sunt semper ac certi , quin immò non rarò in utilitatem redundant propriam. Timuit Italia , ne forte ab Occidente servitutis jugum sibi imponeretur , quando

Coronæ Castellane uniri vidit Siciliae Regnum: qui timor auctus est deinde non parum, cum Regnum etiam Neapolitanum accessit, & ambo simul Castellæ obedientiam præstitere, denique desperare omnino visa est, quando Carolus Quintus Imperator Mediolanensem statum Hispaniæ fecit feudatarium; ob ista omnia tamen non amiserunt Principatus suam libertatem, immo tuti adversus Turcarum arma & Transalpina, integrum sæculum pace gavisi sunt. Multos inquietos reddidit ac sollicitos propugnaculum ab Hispanis erectum (quod *Fuerte de Fuentes* dicitur) tanquam si Italiæ frænum esset, & usus docuit, non nisi unius defensionis causa constructum fuisse. Omnes istæ experientiæ nequam sufficiunt ad curandas inanes apprehensiones hypochondriæ istius, quam rationem Statûs vocare solent, accidentibus præsertim humoribus invidiæ & æmulationis ut phantasias suas melancholicas abjiciat. Casalum Rex Catholicus armis suis obsidet, ut exturbet inde Francos, urbemque legitimo suo Domino restituat, ad maturandam pacem & tranquillitatem Italiæ, & mox æmuli de novo fœdere adversus eum ineundo cogitant perinde ac si una aliqua urbs, occupata, aut perdita in potentia tam ampla momenti quicquam haberet. E falsa ista damnorum & periculorum imminentium in futurum apprehensione, quæ tamen nunquam fortè evenissent, orta sunt alia præsentia loge majora, quam illa, dum ea remediis antevertere cuperent. Suas itaque deponant æmulationes, qui tanta semper curant sollicitudine, ut inter potentias sit æqualitas: hoc enim fieri nequit absque quietis publicæ detrimento. Ecquis orbem in æquali hoc virium æquinoctio ita sustinebit, ut non aliquæ præ aliis ad solstitia amplitudinis accedant propius? Bellum perpetuum foret: nihil enim magis Nationes turbat, quàm si semel apud eas invalescant vanæ istæ imaginationes, quæ finem nunquam habent, præsertim cum una potentiarum inferiorum contra majorem diu durare haud possit, & si hanc etiam prosternerent, quis illas deinde in partitione amplitudinis sic moderabitur, ut contentæ sint singulæ, & non quælibet totum illud sibi deponat? Quis eas tam conservabit æquales, ut una præ alia incrementum non sumat? Cum membrorum inæqualitate corpus humanum conservatur, quidni etiam magnitudine unius, & mediocritate alterius Republicæ conserventur, & Status? Securior Politica est, majores sequi potentias; & ad earum se accommodare Fortunam quam iisdem sese opponere. Oppositio vires suscitatur, & titulum præbet tyrannidi. Orbes cælestes rapi se sinunt à violentia primi Mobilis, cui resistere nequeunt, & illius sequendo motum, cursum suum conficiunt. Dux Toscanus Ferdinandus de Medicis artes potentiorum infestandi Romæ didicit & exercuit adversus Hispaniam novis quibusdam industriis in Francia, Anglia, & Hollandia: verum agnovit postea periculum, & hoc documentum dereliquit posteris, ne unquam iis uterentur, id quod etiamnum hodie observant magno tranquillitatis publicæ bono.

SYMBOLUM LXXXII.

Nonnulli galeas cygnis & pavonibus coronarunt, ut horum generositate suos excitarent animos, & stimulant ad gloriam; alii ursino capite, aut leonina pelle per humeros defluente, ut horrorem & metum hostibus incuterent. Hoc præfenti Symbolo, quo ostenditur, Principi arma habenda esse in pretio, cristæ loco supra cassidem Erinaceum colloco, cujus aculei non minùs aspectu jucundi ob asperitatem, quàm plumæ Struthionis ob mollitiem, tuentur simul ac lædunt. Nullus elegantior cultus, quàm si arma armis exornentur. Vanus est purpuræ splendor opere Phrygio elaboratæ, quamvis auro, unionibus, & adamantibus radiet, inutilis palatiorum familiæque ostentatio, & aularum pompa nisi micantium gladiatorum & armorum fulgor illustres reddat Principes. Non minùs gloriatus est Salomon, sapientissimus Rex, de armamentariis omni armorum genere copiosè instructis, ubi scuta & lanceas magni valoris (a) reconderet, quàm de sumptuosis vestiariis. Hispanis (b) militares equi sanguine ipsorum cariores erant. Nunc æstimationem illam perdit vehiculorum commoditas, quibus, (c) apud Romanos nisi Senatoribus, & castæ & spectatæ probitatis fœminis, aliàs uti non licuit. Quos abusus ut tolleret Carolus Quintus Imperator, moremque equitandi iterum introduceret, in Comitibus Madritensibus anno 1534. sic fertur locutus: *Naturæ horum Regnorum non domi solum, sed & foris apud exteros ab equitandi peritia in pretio & honore fuerunt, magnam-*

V V V V 2

(a) Fecit igitur Rex Salomon ducentas hastas aureas de summa sexcentorum aureorum, qui in singulis hastis expendebantur: trecenta quoque scuta aurea trecentorum aureorum, quibus tegebantur singula scuta. 2. Paral. 9. 15. (b) Trog. (c) Alexand. ab Alex. l. 8. c. 18.

gnamque famam, laudem ac gloriam adeptæ sunt tot præclaris victoriis, quibus hostes suos tam Christianos, quam infideles debellarunt, acquirere tot Regna, & dominia, quæ etiamnum sub corona hac nostrâ perseverant. In laude virorum fortium ponit Scriptura clypeos (a) eorundem esse igneos, volens nimirum innuere, qua cura nitentes eos ac bene politos servare studeant; alibi verò expendit radios eorum à montibus vicinis repercusos, lampadum accensarum esse (b) similes. Divino etiam lateri elegantiam addere ajebat; David gladium (c) accinctum. (d) Vestibus Hannibalis nihil inter æquales excellens, arma atque equi inspiciantur. Carolus V. Imperator magis gaudebat militari pompa, quàm vestibus auro segmentatis. Ottocarus Bohemiæ Rex debellatus à Rudolpho Imperatore, magno cum splendore veniebat ad obedientiam illi præstandam, cumque famuli Imperatorem hortarentur, ut pro eo ac suam deceret Majestatem sese exornaret, respondit: *Armis cincti, militaris agninis instar procedite, & palam istis ostendite, in armis vos, non in vestitu cultum & elegantiam ponere, ista enim me pariter, & vos potius decet.* Illa Majestas auctoritatem Principibus conciliat, quæ ex potentia nascitur. Pro sua defensione eos elegit populus, id quod significare volebant Navarri, quando in coronationibus Reges scuto infidentes in altum extollebant: hoc pro throno regio erat, pro conopeo ipsum cælum. Scutum subditorum Princeps esse debet adversus omnes impetus armatum, & periculis atque injuriis expositum. Tunc & subditorum, & aliorum oculis cultior videbitur & elegantior, cum magis armatus incesserit. Germani olim (e) scuto frameaque juvenes ornabant. *Hæc apud illos toga, hic primus juventæ honos. Ante hoc domus pars videbantur, mox Reipublicæ.* Nunquam Princeps refert Principem, nisi cum in armis fuerit. Nulla vestium tessera splendidior, quàm loricarum. Nullus Aulæ comitatus jucundior oculis, quàm milites in certos ordines ac turmas dispositi, quorum conspectus tum est gratior, cum à Martis horrore magis ornati illi sunt, & incedunt onusti rebus ad offensionem, defensionem, & sustentationem propriam necessariis. Militia alio corporis cultu non indiget, quàm suomet apparatu. (f) *Suppellex pretiosa nihil aliud sunt, quam crux & impedimentum.* Quod ad præcipuum victoriæ finem magis conducit, id in bello videtur optimum. Eam ob rem cum Scipio Africanus penetravit in Hispaniam, jussit milites singulos tritici tantum humeris deferre, quantum ad dies triginta in victum sufficeret, & palos septem, ad castrorum locum muniendum. Hæc tum supellex erat gentis militaris, ita ad incommoda factæ & factæ, ut urbem pro Senatu populoque Romano, templa pro Diis exstructa crederet, suum vero decus in agris esse sub tentoriis & tabernaculis (g) militaribus. Tali cum disciplina orbi dominari potuit. Deliciæ, luxus vestium & divitiæ pro aulicis sunt, in militibus hostium cupiditatem excitant. Eam ob causam merito risit Hannibal, cum Antiochus suum ei ostenderet exercitum, cultu corporis elegantem magis, quàm armis fortem, seiscitanteque Rege, num contra Romanos sufficere videretur, acute Afrorum more respondit: (h) *Immo vero sufficet, quantumvis illi etiam cupidi sint. Ne te terreat vanus aspectus, & auri fulgor atque argenti, quod neque tegit, neque vulnerat,* ajebat ad Britannos Galgacus, ut Romanorum metum iis eximeret; & Solimannus Solymis suppetias laturus, ut animos suis adderet, sic fertur dixisse:

(a)

(a) *Clypeus fortium ejus ignitus*, Nahum. 2. 3. (b) *Et ut refulsit Sol in clypeos aureos, & areos, resplenduerunt montes ab eis, & resplenduerunt sicut lampades ignis.* 1. Mach. 6. 39. (c) *Accingere gladio tuo super femur tuum: potentissime: specie tua, & pulchritudine tua intende prosperè, procede, & regna*, Psal. 44. 4. (d) Tit. Liv. (e) Tacit. de more Germ. (f) Curt. lib. 5. (g) *Urbem Senatui, ac populo Romano, templa Diis redita, proprium esse militiæ decus in castris.* Tac. lib. 3. Hist. (h) Tacit. in vita Agric.

(a) *L'arme, e i destrier d'ostro guerniti, ed'or,
Preda sien nostra, e non defesa loro.*

*Nequaquam insignes phaleræ, radiantiaque auro
Arma hosti tutamen erunt, sed ditior inde
Obveniet nobis præda.*

Et tamen si Julius Cæsar non incommodum arbitraretur, si milites sui divites essent, quod existimaret hos tales metu damni in prælio constantiores (b) fore; ampla tamen spolia venalem faciunt victoriam, atque arma solâ suâ fortitudinē exornata eam coëmunt: miles enim plerumque magis sollicitus est de servando eo, quod habet, quàm de ipsa victoria, qui cupiditate ductus descendit in prælium, ad debellandum hostem unicè intendit animum, ut spoliis dein potiatur. Spes lucri & gloria magni pectori humano sunt stimuli. O quam risisset Hannibal, si horum temporum militiam suis usurpasset oculis, tam in cultu corporis elegantem ac deliciosam, tam lautitiis instructam, ut vix currus & equi ad vecturam suppetant. Quomodo ille tanto vehiculorum numero superare potuisset montium Pyrenæorum asperitatem, & per nives Alpium viam sibi patefacere? non exercitus videntur hodie (in Germania præsertim) sed amplissimæ Nationum coloniæ, quæ ab uno loco in alium commigrant, ducentes secum Familias integras, & omnem ædium supellectilem tanquam si belli instrumenta forent. Similem disciplinæ remissionem in Othonis exercitu (c) notavit Tacitus. Nullum est tam opulentum Principis ærarium, nulla Provincia tam rebus abundans, quæ ad eos sustentandos sufficiat. Æque amicis noxii sunt nimirum ac hostibus: quæ laxatio per Ducem Fridlandum introducta fuit, ut tantò majorem militum numerum colligeret, integras Provincias eorum rapinæ permittendo, quod nonnulli ideò factum existimant, ut eæ sic oppressæ ac debilitatæ contra illius vires insurgere amplius haud possent, aut ut hac licentia exercitum ipsum enervaret, Cæcinæ modum imitatus, cui (d) *perfidiam meditati infringere exercitûs virtutem, inter artes erat.*

Atque hic abusus grandia minatur damna, nisi tempori adhibeatur remedium, nec desperatum, hoc videri debet, etsi enim non minoris sit molis laxatam militiæ disciplinam corrigere, quàm sese opponere hostibus; id quod (e) Corbulo in Syria expertus fuit: hoc tamen intelligi debet, quando per hostem non licet, aut certè non expedit, tam repente ab uno extremo transire ad aliud. Verùm si tempus non desit, nihil prohibet, exercitio, severitate, & exemplo ordinem ac disciplinam exercitûs postliminiò reducere: absque illis tribus enim nec ad meliorem formam revocari poterit, nec emendatus diu in eadem disciplina persistere; uti Vitellio accidit, cujus (f) *miles degenerabat à labore ac virtute, assuetudine voluptatum & conviviorum.* Probè hoc intellexit Corbulo, cùm in Germaniam mitteretur, adeoque *legiones operum & laboris ignaras, populationibus lætantes, veterem ad morem reduxit.* Idem postea fecit cum exercitu in Syria, ubi milites reperit tam artium bellicarum ignaros, ut multi essent etiam (g) *veterani, qui non stationem, non vigiliis iniiissent, vallum, fossamque quasi nova & mira viserent, sine galeis, sine loriceis, nitidi, & quæstuosi, militiâ per oppida expletâ;* & arcens inutiles, exercitum ad hiberna fri-

XXX

gora

(a) Tass. cant. 9. (b) *Quod tenaciores eorum in prælio essent metu damni.* Sueton. (c) *Quidam luxuriosos apparatus conviviorum, & irritamenta libidinum, ut instrumenta belli mercarentur.* Tac. l. 1. Hist. (d) Tac. l. 2. Hist. (e) *Sed Corbuloni plus molis adversus ignaviam militum, quam contra perfidiam hostium erat.* Tac. l. 13. Ann. (f) Idem l. 2. Hist. (g) Idem lib. 11. Hist.

gora in castris exercuit. (a) *Ipsè cultu levi capite intecto, in agmine, in laboribus frequens adesse: laudem strenuis, solatium invalidis, exemplum omnibus ostendere; cumque videret multos ob regionis inclementiam signa deserere, (b) remedium severitate questum est. Nec enim ut in aliis exercitibus, primum alterumque delictum venia prosequeretur, sed qui signa reliquerat, statim capite pœnas luebat. Idque usu salubre, & misericordia melius apparuit, quippe pauciores illa castra deseruere, quam ea, in quibus ignoscebatur. Miles ad ingentes illos labores, & præsentia belli pericula reduci non potest, nisi alio alioque rigore, aut alio præmio, quæ duo illa adæquet. Principes honoribus ac præmiis bonos Duces efficiunt: Duces verò bonos milites exemplo, rigore, ac liberalitate. Optime norat Godfredus, gloriam & spem commodi augere magnitudinem animi, quando prælium commissurus.*

(c) *Conforto il dubio, e confermo cbi spera,
Et all'aud ace ramento i suoi vanti;
E le sue prove al sorte, à cbi maggiori
Gli stipendi promise, à cbi gli honori.*

*Spem dubiis, animos majores addidit illis,
Qui bene sperabant; audaci ingentia facta.
Et sua commemorat forti decora inclyta; magnum
His pretium, magnos illis promittit honores.*

Ausim prope dicere, militiam bonam esse non posse nisi is, qui præest prodigus sit aliquantum, & crudelis; ideo forte Germani Legionem, & quæ ad eam pertinent, baculum Chiliarchæ (*den Regiment oder Colonellstab*) appellare solent, illo enim regendi sunt milites. Tanto disciplinæ rigore ac severitate suum continebat exercitum Moyses, ut petens aliquando per terram Regis Edom transitum, simul admitteret, è suis fore neminem, qui vel aquam ex puteis ipsius hauriret, aut agros cujusquam aut vineas (d) attingeret.

De instauranda collapsa exercitus disciplina antiquitas illustre nobis reliquit exemplum in Metello, dum fuit in Africa, ubi tam corruptum reperit Romanum exercitum, ut milites è stativis suis nollent egredi, signa desererent, & per Provinciam vagantes loca omnia expilarent, ac passim rapinas exercerent, omni utentes licentiâ, quam cupiditas suadebat & luxuria. Omnibus tamen iis sensim remedium attulit artibus militaribus eos exercendo. Vetuit inprimis ne aut panis, aut alius cibus coctus in castris venum proponeretur. Ne annonæ castrens curatores exercitum sequerentur. Ne gregarii milites iter facientes famulum haberent, aut mulum; pari ratione reliquos quoque corrigens abusus, ad pristinam suam fortitudinem & robur, revocavit militiam. Quæ cura tantum effecit, ut ea sola Jugurthæ terrori esset, eumque moveret, ut per Legatos suam suorumque filiorum vitam illi committeret, reliqua verò omnia Romanorum fidei concredendum se polliceretur. Arma nimirum spiritus vitales sunt, qui Reipublicæ corpus fovent ac sustinent, vades tranquillitatis publicæ in quibus ejusdem conservatio & incrementum consistit, si instructa bene sint & disciplinam admittant. Optimè hoc intellexit Alexander Severus Imperator, quando dixit, (e) *disciplinam majorum Rempublicam tenere, quæ si dilabatur & nomen Romanum, & Imperium amissum iri.*

Qua-

(a) Tacit. lib. 13. Annal. (b) Idem ibid. (c) Cass. Can. 20. (d) *Non ibimus per agros, nec per vineas, non bibemus aquas de puteis tuis.* Num. 20. 17. (e) Alex. Sever. apud Lamp.

Quare cum tantum interlit bonos habere milites, curandum Principibus sedulo, ut honore & favoribus eos prosequantur. Militem fortem Saul ferebat in oculis, nec unquam à suo latere dimittebat. Præmium & honor eos reperiunt, facit vero exercitium: (a) paucos enim viros fortes natura procreat, bonâ institutione plures reddit industria. Hæc cura esse debet Centurionum, Chiliarcharum, ac Ducum perinde ac fuit Sopher Principis exercitus, qui tirones (b) exercitabat; atque adeo supremos Ductores sacræ literæ Magistros Militum vocant, quorum videlicet muneris sit eos instruere & erudire; quomodo (c) Putipharem appellant, & Nabuzardan (d) militiæ Principem.

Verùm quia istuc ob indulgentiam nimiam Ducum atque incuriam, aliaque in bello impedimenta, haud facilè in praxin redigitur, tempestive potius præverti deberet: qua in re grandis Principum & Rerumpublicarum est negligentia. Pro literarum studiis collegia eriguntur, & pro virtute Conventus & Monasteria; in militante Ecclesia Seminaria sunt, in quibus formentur milites spirituales, qui eam defendant; nulla pro sæcularibus. Solus Turca illud cordi habet, qui eum in finem collectos ex omni Natione pueros certis locis concludit, & in armorum exercitio educari curat, unde post Janizerorum formantur copiæ, qui cùm alium Patrem, aut Dominum non agnoscant præter ipsum Turcam, præcipuum Imperii ipsius robur sunt & tutela. Idem facere deberent Christiani Principes in celebrioribus civitatibus, colligendo in Seminariis pueros orphanos, expositos, & alios, ubi instruerentur in exercitiis militaribus, ubi condiscerent fabricare arma, necere funes, conficere pulverem pyrium, & alia belli munimenta, ut inde postea ad obsequia & officia militaria prodirent aptiores. Possent etiam pueri educari in portubus & armamentariis nauticis, ubi artem navigandi à teneris annis imbiberent, viderentque quomodo constituendæ triremes & naves, texenda vela, conficiendi rudentes; quo fieret, ut expurgaretur Respublica à fæce ista vagabundorum, haberetque quorum opera in artibus militaribus uti posset, sumptibus sustentationes ex ipso diurno singulorum opere collectis, qui si fortè non sufficerent, certa aliqua lege sanciri posset, ut ex omnibus piis operibus aut legatis tertia eorum pars assignaretur ejusmodi Seminariis: neque enim minus merentur qui defendunt altaria, quàm qui eadem incensant.

Proderit etiam non parum ad militiam conservandam, si ærarium bellicum dotetur redditibus certis & statis, qui in alios usus non impendantur. Ita Augustus fecit applicando ei rei partem decimam omnium hæreditatum & legatorum, centesimam verò rerum venalium; quam institutionem Tiberius postea, deprecante etiam Senatu, tollere noluit, eò quod subsidio illo ærarium militare (e) niteretur. Simili ratione ærarium Neapolitanum dotaverat Petrus Comes de Lemos, at æmulatio evertit postea quod zelo optimo & prudentissimo is instituerat.

§. Atque hæc cura non in militia solum adhiberi debet, verùm etiam in erigendis propugnaculis, & præsidio firmandis: iste enim sumptus multos alios graviores cavere potest; loci infirmitas invitat hostem; contrà vix quisquam oppugnat statum, quem resistere posse arbitratur. Si quod in ludis, spectaculis, & ædificiis prodigitur, hanc in rem infumeretur, quietiores & securiores viverent Principes, & orbis universus majori pace ac tranquillitate frueretur. Diocletianus & Maximilianus Imperatores optimi obsequii loco habebant, quòd quidam Provin-

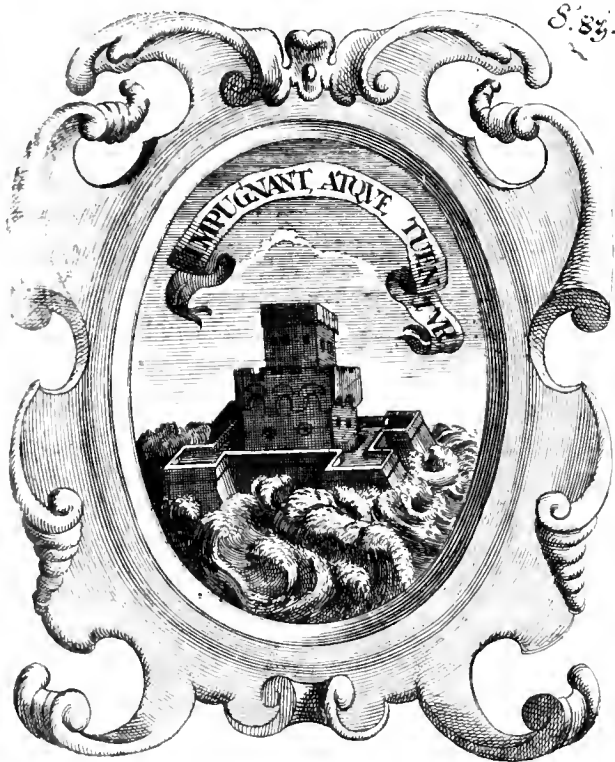
X x x x 2

ciæ

(a) Veget. (b) Sopher Principem exercitus. qui probabat tirones de populo terra, 4. Reg. 23. 19. (c) Madianita vendiderunt Joseph in Egypto Putiphari Eunucbo Pharaonis Magistro militum. Gen. 37. 36. (d) Transtulit Nabuzardan Magister militum in Babylonem. Jer. 39. 9. (e) Centesimam rerum venalium postbella civilia institutam deprecante populo, edixit Tiberius militare ærarium eo subsidio niti. Tacit. lib. 1. Annal.

ciæ Gubernator pecuniam ad amphiteatri fabricam destinatam muris reparandis (a) impendisset.

SYMBOLUM LXXXIII.

Illa ipsa tellus, in qua eriguntur propugnacula . maximus eorundem hostis est. Per illum lignibus & palis fossæ ducuntur & aggeres, quibus ad expugnationem via sternitur; intra illius viscera occultè sub murorum vallorumque cæmento aguntur cuniculi, donec flamma correpti funditus omnia evertant. Solum illud castrum expugnari non potest, quod in aquis situm sævientium undarum furore quaquaversum cingitur, quæ licet illud verberent, unà tamen etiam defendunt, non dando locum obsidioni navali, totumque foret periculum in maris malacia, si diu constans perduraret. Sic Monarchiæ & (a) civitates magna ex parte bellum gerentes conservantur, eadem imperio potitæ corrumpuntur. Tunc cura vigilat; providentia accincta est gladio; gloria exstimulat animos; occasiones fortitudinem augent; æmulatio ad majora incendit, & periculum commune sociat voluntates, malosque Reipublicæ humores evacuat. (b) Metus hostilis in bonis artibus & legibus populum retinet. Nunquam Romani extiére fortiores, nec subditi magis quieti & obedientes Magistratibus, quàm cum portas urbis uno tempore Pyrrhus, alio Hannibal obsideret. Magnæ alicui Monarchiæ plus periculi à sua potentia imminet, quàm alii à sua imbecillitate: illa enim de viribus suis secura sibi adversus casus futuros

(a) Ita enim, & tutela civitatis instructa murorum præsidio providebitur, & instaurandi agonis voluptas, confirmatis his qua ad securitatis cautionem spectant, insecuti temporis circuitus circuitione representabit. Leg. unica, C. de expen. publ. lib. 11. (b) Arist. l. 7. Pol. cap. 14. (c) Sallust.

turos minime prospicit; hæc verò metu sollicita semper arma in promptu (a) habet. Si disciplina militaris conquiescat, nec in continuo fervetur exercitio, effæminat otium animos, labefactat ac sternit muros, æruginè obducit gladios, & scutorum ligaturas corrodit; auferunt sensim cum eo deliciae, & dominatur ambitio, unde discordiæ oriuntur, ex his verò bella civilia, adeoque experitur respublica mala omnia, & infirmitates interiores, quas procreat otiositas. Absque aliquo motu res nec crescunt, nec conservantur. Quintus Metellus, accepto nuncio de amissa Carthagine, palàm Romæ in Senatu dicebat; se jam ejus ruinam metuere, postquam Rempublicam illam destructam cerneret. Publius Nasica cum dicentem audiret, res ob successum illum nunc meliori esse loco, respondit: *Inmo vero in majori nunc versantur periculo*: sciebat nimirum, hostiles illas vires velut undas esse, quæ Romam concuterent quidem, sed fortiorem ac firmiorem efficerent, atque ideò hortatus eos est, caverent, ne semetipsi perderent, (b) *timens scilicet infirmis animis hostem securitatem, & tanquam pupillis civibus idoneum tutorem necessarium videns esse terrorem*. Suinthila Gothorum Rex in Hispania magnus fuit: & in actionibus suis ac facinoribus gloriosus, quoad bella gessit, simul ac ista desiderare, deliciis sese dedit, ac periit. Rex Alphonfus Sextus expendens clades, quas à Mauris acceperat, causam sciscitatus est, & responsum illi fuit, à suorum otio & deliciis ista manasse. Quare mox balnea & lautitias alias, quæ vires infringunt, prohibuit. Ob rerum omnium incuriam & segne otium Regum Roderici & (c) Witizæ tota pænè Hispania Afris in prædam cessit, donec reflorescente in Pelagio, ejusque successoribus militiâ, fortitudo etiam & gloria militaris assidua æmulatione incrementum sumpsere, & Hispaniam non solum à durissimo illo jugo liberarunt, sed etiam magnæ alicujus Monarchiæ caput constituerunt. Concertatio inter ordines militares Castellæ insignes peperit Heroës, quorum potius studium fuit vincere inter se gloria militari, quam hostem debellare. Nunquam Domus Austriaca ad tantum ascendisset fastigium, si otio semper relicta fuisset. Iisdem mediis, quibus eam sternere cogitant æmuli, fortior illa redditur & gloriosior. (d) *Nam pacem agentes tanquam ferrum quod non usurpatur, splendorem amittunt*: Potentiæ minores absque armis conservari possunt at non majores: in illis enim non æquè est difficile Fortunam servare æqualem, atque in his, è quibus nisi arma mittantur foràs, intus belli excitatur incendium: ut Romanæ Monarchiæ accidit: (e) *Vetus ac jam pridem insita mortalibus potentiæ cupido, cum Imperii magnitudine adolevit, erupitque*. Nam rebus modicis, æqualitas facillè habebatur, sed ubi subacto orbe, & æmulis Urbibus Regibusque excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter Patres plebemque certamina exarsere. Fortitudinis æmulatio, quæ adversus hostem exerceri solet, eo deficiente inter ipsas Naturas succenditur. Experti id fuere Germani, quando (f) *decessu Romanorum, ac vacui externo metu gentis assuetudine, & tum æmulatione gloriæ arma in se verterunt*. Pax Imperii Romani cruenta fuit: ex illa enim bella civilia (g) ortum habuere: (h) *Cerberus nimiam ac marcentem diu pacem illacessiti nutrierunt, idque jucundius, quàm tutius fuit*. Per bella in Provinciis Belgicis civilia in Hispania desiderare dissidia. Plurimum ejus Monarchiæ profuit palæstra illa & schola martia, ubi doctæ & exercitatae fuere tot artes militares; etsi institutio hæc & disciplina hostibus etiam & æmulis communis fuerit, adeo ut omnes ferè Europæ Principes armorum usum ibi didicerint; quamvis item magnorum fuerit sumptuum, bella gerere in Provinciis tam turbatis & longè distitis, cum tanta sanguinis profusione, &

Y y y

tam

(a) *Sagittæ ejus acutæ & omnes arcus ejus extenti. Ungula equorum ejus, ut flix.* Isa. 5. 28. (b) S. August. (c) Mar. hist. Hisp. l. 6. c. 28. (d) Arist. lib. 7. Polit. c. 14. (e) Tac. l. 2. Hist. (f) Idem l. 2. Annal. (g) *Pacem sine dubio post hæc, verum cruentam.* Tac. l. 1. Annal. (h) Idem de mor. Germ.

tam gravibus usuris, cum tanto hostium commodo, nostro vero tam exiguo, ut dubitari merito possit, fatiusne esset victos nos fuisse, an vincere: aut num expediret aliquod adhiberi remedium, quo extingueretur omnino, aut certe sopiretur ad tempus ignis ille sanguinis aurique sitientissimus, eo fine, ut quod illic inutiliter consumitur, impendatur in vires navales, & stabiliatur Imperium utriusque Maris, Mediterranei & Oceani, foveaturque bellum in Africa, cujus progressus feliciores ob Italiæ & Hispaniæ vicinitatem Monarchiam hanc magis unirent; verum amor erga subditos illos tam antiquos & bonos, desiderium item è tam vili servitute, qua titulo libertatis misere oppressos vident eosdem liberandi, & ad verum Dei cultum reducendi, plus potest, quam ratio status.

§. Nunc sicuti fortitudinem & gloriam militarem tueri, ubi unus solus imperat, Statuum securitas est, ita periculo non caret, ubi summa potestas ad multos pertinet, quemadmodum in Rebuspublicis accidit: nam in ipsismet eorum armis maximum subest periculum, dum supremum multorum arbitrium uni soli committitur. Ab illa ipsa manu, quam armarunt primum, jugum iis imponi solet. Vires, quas ipsi contulerunt, libertatem eorundem opprimunt: ita Reipublicæ Romanæ contigit, & inde postea ad omnes ferè reliquas tyrannis permanavit. Ea de causa, licet valde expediat, arma semper in promptu habere & exercitata, artes tamen pacis securiores sunt, præsertim si corruptus sit populus, & locis diffitis à se divisus: nam belli ferocitate fit insolentior, & præstat periculum illi obversari ob oculos, quam procul illo securum vivere, ut pro sua conservatione tanto magis se uniat. Non minus secura erat libertas Reipublicæ Genuensis quando montibus utebatur nondum artificio militari munitis, ac nunc, postquam singulari cum industria & labore ingenti effectum, ut iidem tanquam muri inexpugnabiles Reipublicæ deserviant: nimia enim securitas malos generat humores, cives in partes scindit diversas, procreat audaces spiritus, & exteriora media aspernatur; in Rebuspubl. verò, quæ intestinis agitantur dissidiis, plus periculi creant muri, quam profint; atque adeo tunc solum utiles erunt, si prudens ille Senatus sic egerit, ac si eos non exstruxisset.

SYMBOLUM LXXXIV.

Visum quibusdam, Naturam homini non matrem fuisse, sed novercam, magisque se exhibuisse liberalem erga animantes cæteras, utpote quibus certiore indidit instinctum & notitiam mediolorum quibus pro defensione sua & conservatione opus habent. Verum isti non satis suam expenderunt excellentiam, arbitrium suum & dominium in res alias inferiores, siquidem largita est illis Natura intelligentiam quandam velocem, quæ momento unico terram pariter & cælos penetrat, memoriam, in qua absque confusione omni, aut perturbatione, rerum tam variarum conservantur imagines: rationem, quæ discernit, unum ex alio colligit & concludit: judicium, quod intelligit, ponderat & definit. Propter hanc donorum præstantiam homo imperium tenet in omnes res creatas, & disponit de iisdem pro libitu utens manibus tam sapienti efformatis artificio, ut instrumenta sint ad omnes artes idonea; & tamen nudus omnino, & absque armis in hanc lucem editus sit, ea tamen pro suo fabricatur arbitrio, ut aut semet tueatur, aut etiam impetat alios. Tellus eum in finem ferrum & chalybem ei suppeditat: aqua (quomodo in Symbolo præsentis videre licet) ea cudit: aër focum incendit, ignis denique ea temperat, ita nimirum elementa omnia ejus arbitrio obediunt. Fragili ali-

aliquo lembo maris domat superbiam, & linteo ventos colligit, ut pro alarum remigio ei deserviant, quibus sese ab uno loco in alium transferat. Intra fistulas æreas vim ignis coërcet, unde non minus horrenda jaculatur fulmina, quam ipse jupiter, (a) *Multa, quæ naturâ impedita sunt, consilio & ingenio expedit*: & quia istud Naturæ adminiculo temperat thoraces ferreos, & ferrum in lanceas acuit, industria magis Principem uti oportuit, quam (b) viribus, consilio magis, quàm brachio, calamo potiùs, quàm gladio: nam omnia potentiâ extremâ experiri velle, Gigantum foret insania, qui montes montibus aggersere. Vires majores non semper triumphant. Cursum navis exigua sistit remora. Una civitas Numantina annos quatuordecim Romanum fatigavit Imperium. In urbe Sagunto expugnanda plus laborandum isti fuit, quàm in vastissimis Asiæ Provinciis subjugandis. Vires languescunt sensim & consumuntur, ingenium semper perdurat: & si isthoc bellum non geratur, illis non (c) vincitur. Securè illud bellum suscipitur, quod ingenio geritur: periculosum est & anceps, quod solo robore,

— (d) *Non solum viribus æquum
Credere, sæpe acri potior prudentia dextrâ.*

(e) *Mens una sapiens plurium vincit manus.*

Tiberius datis ad Germanicum literis gloriatus est, (f) *se novies à Divo Augusto in Germaniam missum, plura consilio, quam vi perfecisse.* Nec aliter agere solebat, cum Imperatoria dignitate fungeretur, præsertim ut Provincias longe distitas tueretur, & identidem repetebat, (g) *Consiliis & astu externas res molendas, arma procul habenda.* (h) *Non omnia viribus superantur, non velocitate, non celeritate, sed consilio & sententia.* Victoriis continuis Provinciæ Belgicæ pessum ière; plus enim fortitudo

Y y y 2

effi-

(a) Livius. (b) *Melior est sapientia, quàm vires.* Sap. 6. 1. (c) *Melior est sapientia, quàm arma bellica.* Eccl. 9. 18. (d) Val. Flac. (e) Eurip. (f) Tac. l. 2. Ann. (g) Idem. lib. 6. Annal. (h) Cicero.

efficere conata est, quàm prudentia. Virium loco itaque calliditas succedat & astutia, & hac vincatur, quod illis non potest. (a) Quando temporibus Roderici Regis Mauri ex Africa Hispaniam armis suis infestârunt, Murciae Præfectus in prælio quodam, in quo tota civitatis illius Nobilitas occubuit, victus fuit, & fœminæ, re comperta, in virili habitu & armis cinctæ per urbis muros se disposuere, quod cum magnæ multitudinis speciem præbuisset, ad honestas condiciones victores Mauros adduxit. Eduardus Quartus Angliæ Rex dicere solebat, Carolum cognomento Sapientem Franciæ Regem nullis instructum armis, solis literis graviora contra se movere bella, quàm aut Pater ejus, aut Avus armis fecissent. Ferrum & gladius paucis in locis vim suam possunt exercere, solers rerum negotiatio ubivis efficere potest plurimum. Nec refert Principes abesse ac distare inter se longius? sicut enim arbores mediis radicibus communicant inter se, & uniuntur invicem, sua agendi vi per largum etiam spatium diffusa, ita illi per suos Legatos & artificia quædam occulta præstare idem poterunt. Vires alienas suas ingenium efficit inito cum exteris fœdere; communis utilitatis intuitu. E privato aliquo cubiculo plus efficere Princeps poterit, quàm in campestri agro. Rex Philippus Secundus Madrito discessit nunquam, & orbem in metu & obedientia continuit. Magis prudentia metuendum se fecit, quàm virium robore. Infinita propemodum illa est potestas, quæ industria utitur. Archimedes totum hunc terræ atque aquæ globum machinis suis commoturum se dictabat, si extrâ alicubi pedibus posset consistere. Una aliqua grandis Monarchia generali orbis totius dominio facile potiretur, si ad vires ars aliqua atque industria accederet, quod ut ne fiat, permittit primum illud Mobile Imperiorum, ut magnis prudentia deficiat, & in potentia omnia sita arbitrentur. (b) *Pleraque in summa fortuna auspiciis & consiliis magis, quàm telis & manibus geri solent.* Æquè periculosa est potentia cum temeritate, ac temeritas absque potentia.

§. Bella plurima inter Principes Christianos industriâ aliquâ evitari possent, at judicium damna aut non agnoscit, nec decentes reperit condiciones, quibus ea fat caveat; aut illa non æstimat, excæcatâ per ambitionem prudentiâ; aut animi fastus gloriosum ducit ultrò ea subire; adeoque fucata belli gloria se finit abripi: quod cum sit actio quædam publica, è qua communis omnium dependet conservatio, mensurari non debet inanibus exultationis umbris, sed commodis & utilitatibus publicis: ita tamen, ut nullum interim sit medium, quod ad evitandum bellum Princeps non experiatur, omnes anovens occasiones, antequam nascantur, & si subortæ jam fuerint, eorum sibi voluntates conciliet, qui consilio suo pacem promovere possunt: inquirat media suavia ad conservandam amicitiam: hostem intra & extra suum Regnum fatiget: consilia ejusdem prævertendo, & societates ac fœdera cum aliis defensionis causâ fanciendo, metum ei injiciat. Atque istis humanis mediis divina etiam jungat subsidia orationum & sacrificiorum, summique Pontificis, tanquam communis Christianorum Patris, utatur operâ, sincerè ad ipsum referendo de animo suo & desiderio tranquillitatis publicæ, de accepta injuria, aut rationibus, quibus ipse movetur ad arma capienda, nisi sibi ritè satisfiat. Unde relatâ porrò causâ ad collegium Cardinalium, & interpositâ auctoritate Sedis Apostolicæ, aut reipsa ad arma non veniretur, aut Princeps causam suam Romæ purgaret, ubi tribunal est, in quo Principum acta dijudicari, & lites decidi debent. Nec hæc ignavia est, sed generositas quædam Christiana, & cautela politica ad Nationum animos in amicitia retinendos, & cavendas æmulationes ac fœdera, quæ ex iisdem oriuntur.

(a) Mar. Hist. Hisp. l. 6. c. 24. (b) Tac. lib. 13. Annal.

SYMBOLUM LXXXV.

UBi Urfus alverare apum semel nactus fuerit, nihil tunc consultius, quam totum illud aquis immergere; quodcunque enim aliud medium officeret potius, quo minus tuo fine, hoc est, favo mellis potiretur & apicularum aculeos effugeret. Hoc ipso exemplo Symbolum præiens damna & incommoda exhibet consiliorum mediorum, usu comperta in eo, quod Herennius Poncius Samnitibus dedit, quando conclusis in anguito aliquo loco Romanis, auctor fuit, ut libere inde exeundi omnibus facerent potestatem: quo consilio dein rejecto suavit, ut omnes obrucarent, rogatusque causam, cur extrema illa sequeretur, cum media inter utrumque via possit eligi, liberos nimirum eos dimittendo, postquam iis certas leges, tanquam victis prius imposuissent, respondit: ita expedire potius, ut aut liberales sese erga Romanos exhiberent, adeoque hoc insigni beneficio pacem firmam ac stabilem cum iis firmarent, aut vires illorum ita penitus opprimerent, ne contra eos instaurari unquam possent; consilium verò aliud medium nec amicos parere ajebat, nec tollere (a) inimicos. Ideò Aristodemus Ætholis dicebat: *Romanos aut socios habere oportet, aut hostes, media via nulla est.*

§. In iis casibus, in quibus amicum aut hostem devincire quis cogitat, nihil efficient signa media: nam gratitudo in id, quod intermittitur, conjicit oculos, & facillè causam reperit, cur obstrictam se non sentiat. Sic Franciscus Galliæ Rex, postquam liber è captivitate abire permissus fuit, hostilem tamen animum erga Carolum Quintum Imperatorem non deposuit, quia captivitas ista tam libera non fuerat, quàm illa Alphonsi Regis Lusitaniæ, (b) quem captum in prælio Rex Le-

Z z z

gio-

(a) *Neutralitas nec amicos parit, nec inimicos tollit.* Polyb. (b) Mar. Hist lib. 11. cap. 15.

gionis Ferdinandus humanissime habuit, & curatum à vulneribus, ac fanitati red-
ditum, liberum abs se dimisit: quæ benevolentia sic illum cepit, ut Regnum su-
um universum victoris arbitrio permetteret; verùm Ferdinandus conditione repu-
diatâ ea tantùm recepit oppida, quæ in Galæcia paulo ante oblata fuerant. Idem
istud expendit Philippus Dux Mediolanensis, cum captis Aragoniæ & Navarrae
Regibus (Alphonso Quinto priori nomen erat) deliberationem instituit, quid illis
fieri oporteret, auditisque sententiis, cum alii vellent lytro pecuniario eos esse re-
dimendos, alii certis astringendos conditionibus, alii denique liberos omnino di-
mittendos, hoc ultimum secutus est, ut magis sibi obstrictos amicos domum remit-
teret.

§. Quando Regna bellis civilibus sunt implicata, periculosum est consilium
medium, nec in hanc, nec in illam partem declinandi, quod facere contendebat Insans
Henricus in motibus Castellæ, ob ætatem pupillarem Regis Ferdinandi Quarti, quo
facto suos perdidit amicos, nec hostes tamen sibi devinxit.

§. Nec minus periculosum est promiscuè in totam animadvertere multitudi-
nem, quare consultius videtur, aut cum delictis illius omninò connivere aut cer-
te in uno aliquo insigne aliquod exemplum statuere. Ob eam causam suam Ger-
manico in rebellione Legionum Germanicarum, ut aut nihil militi eorum, quæ pe-
teret, aut (a) omnia concederet, & quia iis indulsit aliquid, consiliisque mediis usus
fuit, reprehendi (b) meruit. In alia quoque occasione simili Druso auctores fue-
re, ut aut dissimularet, aut remediis fortioribus ageret. Prudentissimum sane con-
siliium: vulgus enim inter duo extrema nunquam consistit, medium semper exce-
dit in (c) alterutro.

§. Ubi festinatione res indiget, actum est cum eo, qui nec satis audet, nec
satis sibi providet; quomodo Valenti accidit, qui inter consilia, quæ dabantur hæ-
sit anceps, nec quicquam certi statuere (d) potuit.

§. In rebus bellicis prudens interdum videri cupit metus, & consilia qua-
dam media suggerit, quæ animum addunt hosti, & spatium concedunt, ut sibi an-
te prospiciat. Id quod Regi Joanni Primo contigit, qui cum Coronam Lusitaniæ
per mortem Regis Ferdinandi socii sui ad se devolutam prætenderet, statuit in il-
lud Regnum solus ingredi, iussitque deinde suum sequi exercitum; unde tempus
nacti sunt Lusitani, ut arma interea corripere, quod factum non fuisset, si mox
armis eos invasisset, aut belli evitandi causa jus suum ad justitiæ tribunal remisisset.
Parum comminatio proficit, si manus ictum intentans, armata non sit, & in-
terdum re ipsâ puniat, ubi obedientia deferitur.

Franci moræ impatientes, nec præteritum tempus respiciunt, nec præsens,
& quo sunt animi ardore, audacia & celeritate consiliorum extra terminos abeunt;
verùm hoc ipsum sæpè fortunata ea efficit; ita enim teporem effugiunt, & citò ex-
pediunt omnia. Hispani contra cunctantur, ut diu multumque considerando procedant
cautiùs, & quia nimium prudentes esse cupiunt, hæere solent in mediis, im-
mò dum tempus in consilium vocant, omnino ea elabuntur è manibus.

Itali melius ex utroque commodum aliquod nôrunt capere, utendo occasio-
nibus, quando se offerunt; contra ac Germani, qui agendo tardi, & segnes in exe-
cutione tempus præsens solum in consilium adhibent, nulla præteriti ac futuri ha-

bita

(a) Periculosa severitas, flagitiosa largitio: seu nihil militi, seu omnia concedere-
tur in ancipiti Republ. Tac. lib. 1. Ann. (b) Satis superque missione, & pecunia mollibus
consultis peccatum. Idem ibid. (c) Alii fortioribus remediis agendum nihil in vulgo modi-
cum: terrere, ni paveant, ubi pertimuerint, impune contemni. Tac. l. 1. Annal. (d)
Mox utrumque consilium aspernatus, quod inter ancipitia deterrimum est, dum media sequi-
tur, nec ausus est satis, nec providit. Idem l. 3. Hist.

bita ratione. Pro eventuum varietate mutant & ipsi animum; unde factum, ut fortunam suam non valde ii auxerint, cum alioqui ejusmodi sit Natio, quæ ob innatam animi fortitudinem dominia sua longè lateque possit extendere. In eandem causam referri potest diuturnitas bellorum civilium, quibus etiamnum hodie conflictatur Imperium, quæ constanti aliquo consilio, ac celeritate sopiri jam pridem potuissent; verùm ob consilia lenta, quæ pro prudentibus tamen habebantur, ingentes ad Rhenum vidimus exercitus, qui in Franciam usque penetrare potuissent, eamque ad pacem universalem faciendam compellere: quod damnum gravius fuit, quàm si ab hoste cæsi fuissent sæpius; nulla enim clades major, quàm si exercitus aliquis in seipso sensim intereat. Ea ipsa res proprias vastavit Provincias & loca confinia, per quæ bellum aliò transferri debuisset, nunc verò in ipsa Germaniæ viscera immigravit.

§. In aliis civilis gubernationis negotiis locum habere possunt consilia media, tum propter extremorum pericula, tum quia expedit eam semper ingredi viam, uude minori cum incommodo postea (si necessum fuerit) ad unum aliquod extremorum possis accedere. Inter extrema illa antiqui prudentiam constituere, adumbratam per volatum Dædali, qui nec Soli nimium appropinquabat, nec mari, ne aut nimio illius ardore aë quibus utebatur, dissolverentur, aut hujus humiditate madefierent. In iis Provinciis, quarum incolæ naturâ serviles non sunt, sed ingeniis cultis potius, & animis generosis, populus tam cautè & dextrè regendus est, ut nec indulgentia nimia eum efferat, nec rigor alienet. Æque periculosum est, oreas & pastomides ei imponere, ac sine fræno relinquere, quia (a) *nec totam libertatem pati potest, nec totam servitutem*; uti de Romanis Pisoni dicebat (b) Galba. Exequi semper potentiam, est ferream servitutis catenam atterere. Tyrannidis genus est subditos ad normam Reip. summè perfectæ velle redigere, id enim non fert humana conditio. Minime necessarium est, gubernationem esse talem, qualis esse deberet, sed qualis esse potest: neque enim omnia, quæ conveniunt, possibilia sunt humanæ imbecillitati. Stultum est cupere, ut nulli omnino in Republ. aliqua sint defectus. (c) *Vitia erunt, donec homines*. Zelus immoderatus multorum errorum causa est iis, qui præsumunt, eò quod cum prudentia conformare se nesciat: uti & ambitio, quando nimirum Principes severi audire cupiunt, & gloriam suam collocatam putant in subditis sic gubernandis, ut ne in minimo unquam à ratione & legibus ipsi desciscant. Periculosus est rigor, qui affectus & ordinarias vulgi passiones non in consilium adhibet: apud illud enim plus dexteritate proficitur, quàm potentia; plus exemplo & mansuetudine, quàm severitate inhumana. In eam igitur curam incumbat Princeps, ut videatur subditos suos reperisse potiùs bonos, quàm effecisse; quam egregiam laudem de Agricola in gubernatione Britanniae commemorat (d) Tacitus. Temporibus præteritis ne falli se sinat, ut bonos mores, quos de illis sibi imaginatur, nunc de præsentibus quoque observari velit, nam eadem semper fuit malitia: sed (e) *vitium est malignitatis humane, vetera semper in laude, præsentia in fastidio esse*.

Laudamus veteres, præsentibus carpimus annos.

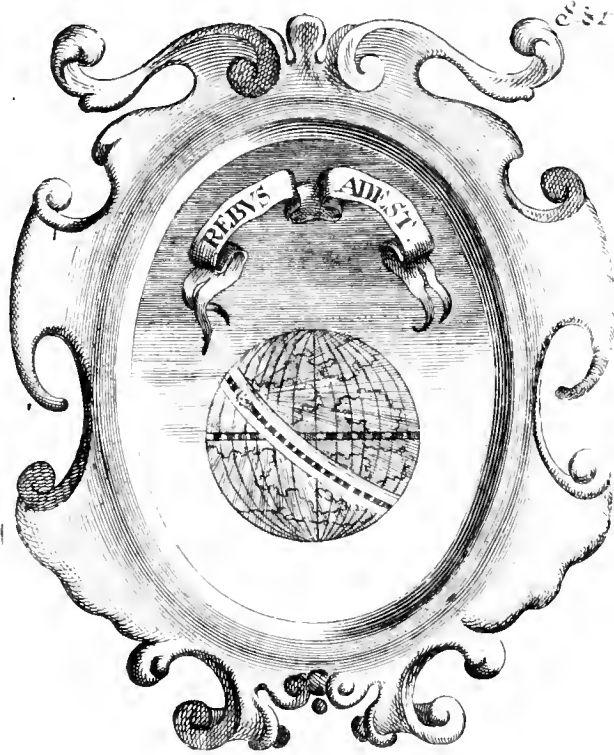
Etsi major olim severitas fuerit & obedientia, hæc tamen ætas eam ferre non sustinet,

Z z z z 2

(a) Tacit. lib. 4. Hist. (b) *Neque enim hic, aut in cæteris gentibus, quæ regnantur, certa dominorum domus, & cæteri servi: sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem*. Tacit. lib. 1. Hist. (c) Idem lib. 4. Hist. (d) *Maluit videri invenisse bonos, quam fecisse*. Tac. in vita Agric. (e) Quinct. in dial. de orat.

stinet, si mores antiqui in illa immutati fuerint, in quo deceptus Galba vitæ pariter suæ & imperii jacturam (a) fecit.

SYMBOLUM LXXXVI.

Animus humanus contentus minimè fuit rerum terrestrium speculatione, quin immò tantæ moræ impatiens, quòd rerum cœlestium cognitio post obitum usque differretur, corporis sese vinculis exemit, & supra ipsa elementa volatû transcendit, ad indagandum per ratiocinationem, quod tactu, visu, & auditu assequi non licebat; adeoque in imaginatione sibi efformavit ideam pulcherrimæ illius fabricæ effingendo sphæram cum talibus orbibus differentibus, æquantibus, & epicyclis ut diversos astrorum & Planetarum motus scitè exhiberent; & tamen certus omnino non fuit, num res ita se haberet, hanc tamen consecutus est gloriam, quod mundum hunc in animo nunc nosset concipere, qualis esset, aut quomodo sub alia forma, & dispositione posset constitui. Verum in idea ista non acquievit animus, immò inquietus & in investigationibus suis periculosus aliam planè diversam postea sibi imaginatus est, ac persuadere voluit aliis, perinde ac si sol centrum esset aliorum orbium, qui circum illum moveantur, & lucem suam ab eo recipiant. Opinio impia & aliena prorsus à ratione naturali; qua quietem concedit gravibus contra divinas literas, quæ terræ stabilitatem faciunt (b) perpetuam: contra dignitatem hominis, quasi necessum habeat moveri, ut fruatur Solis radiis, Sol verò minime, ut eos homini communicet, cum tamen (sicut res omnes aliæ creatæ) conditus ille sit, ut eidem assistat & seruiat. Certum itaque est Principem illum lucis, qui ex officio in res omnes inferiores tenet imperium, eas collustrare.

&

(a) *Nocuit antiquus rigor, & nimia severitas, cui pares non sumus.* Tac. lib. 1. Hist.

(b) *Terra autem in sternum stat.* Eccles. 1. 4.

& præsentia sua iis formam tribuere, circumeundo sine intermissione ab uno Tropico ad alterum tam mirabili artificio, ut omnes terræ partes, si non æqualem calorem, lucem saltem æqualem ab eodem hauriant, qua re sapientia divina avertit damnum, quod futurum esset, si Sol à linea Æquinoctiali non secederet: nam Provincias quasdam radii solares plane adurerent, aliæ nimio rigerent frigore, & tenebris perpetuis involverentur. Exemplum istud naturale erudit Principes quanti ad utilitatem publicam referet, si ipsi *velocissimi sideris more* Status suos & Provinciam absque intermissione obeant, ut calorem rebus & subditorum affectui (a) impertiant; id quod Propheta Regius indicare voluit, cum dixit, Deum supra Solem suum posuisse (b) tabernaculum, qui nunquam conquiescit, & semper rebus adest. Rex Ferdinandus Catholicus, & Carolus Quintus Imperator, non habuerunt aulam certo loco fixam & stabilem, quo factum, ut res maximas ipsimet conficerent, quas per Ministros suos minimè potuissent, qui etsi gnavi fatis & solliciti, nunquam tamen id efficiunt, quod efficeret ipse Princeps, si coram præfens adesset, quia aut mandata iis desunt, aut facultas. Christus Dominus simul ac ipse ad piscinam venit probaticam, sanitatem reddidit (c) Paralytico quam Angelus annis triginta octo eidem largitus non fuerat: neque enim huic mandatum erat aliud, quam ut aquam solum (d) commoveret, & ideò ut Ministro facultatis suæ fines egredi non licebat. Non bene gubernantur Status per solas aliorum relationes, ac propterea suadet Salomon ut Reges ipsi subditis aures (e) accommodent: hoc enim ad illorum pertinet officium, & apud ipsos, non apud eorum Ministros, est assistentia & virtus (f) divina, quæ comitatur solum sceptrum, cui Spiritum sapientiæ, consilii, fortitudinis, & pietatis (g) infundit, immò divinitatem quandam, qua Princeps futura (h) providet, ut nec in iis, quæ oculis usurpat, nec in iis, quæ auribus percipit, falli (i) queat. Nihilominus tamen pacis tempore non videtur omninò inconveniens stata in certo aliquo loco commoratio, satisque erit Provincias obeundo Status suos semel coram inspexisse; neque enim sufficiunt æraria pro sumptibus & impensis ad frequentes aulae translationes necessariis, nec fieri illæ possunt absque insigni subditorum detrimento, atque adeo quin perturbetur ordo Consiliorum ac Tribunalium, & gubernatio atque iustitia retardentur. Rex Philippus Secundus toto gubernationis suæ temporæ vix unquam Madrito pedem extulit.

In occasionibus belli magis consultum videtur, ut Princeps ipse coram iis intersit, & ducat subditos suos: ideo enim sacræ paginæ (k) Pastorem eum vocant, ac Ducem; quomodo Deus præcipiens Samueli, ut Saulem inungeret, non dixit in Regem, (l) sed in Ducem supra Israël, indicans, id præcipuum ejus esse officium, & quod olim Reges exercere fuere (m) soliti. Ea in re populus suum fundabat desiderium, cum Regem peteret, ut esset nimirum, qui ante eum egredere-

A a a a

tur,

(a) *Velocissimi sideris more, omnia invisere, omnia audire*, Plin. (b) *In sole posuit tabernaculum suum*. Psal. 18. 6. (c) *Surge, tolle grabatum tuum & ambula*. Joan. 5. 8. (d) *Angelus autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam: & movebatur aqua*. Ibid. v. 4. (e) *Præbete aures vos qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis Nationum*. Sap. 6. 3. (f) *Quoniam data est à Domino potestas vobis, & virtus ab altissimo*. Ibidem v. 4. (g) *Et requiescit super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilii, & fortitudinis, spiritus scientiæ, & pietatis*. Il. 11. 2. (h) *Divinatio in labiis Regis*. Prov. 16. 10. (i) *Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet*. Isai. 11. 3. (k) *Suscitabo super eos Pastores, & pascent eos: non formidabunt ultra, & non pavebunt: & nullus quæretur ex numero, dicit Dominus*, Jerem. 34. 4. (l) *Unget eum Ducem super Israël*. 1. Reg. 9. 10. (m) *Rex enim Dux erat in bello*. Arist. lib. 3. polit. c. 11.

tur, & pugnaret pro (a) eo. Præsentia Principis in bello animos addit militibus. Lacedæmonii existimabant Reges infantes etiam in cunis ista præstare, & idè ad prælia eos unà secum deportabant. Antigonus Demetrii filios sic statuebat, præsentiam suam in navali prælio multis hostium navibus (b) comparari posse. Alexander M. militum suorum erigebat animos, ponendo iis ob oculos, quod primus sese periculis (c) objiceret. Quando Princeps ipse in ejusmodi casu præsens adest, magna sæpe patrantur facinora, quæ in ejus absentia nemo attentare auderet; nec opus est ex aula expectare mandata; unde plerumque seriùs illa perferuntur, postquam præterit occasio, & plena semper vanis timoribus aliisque circumstantiis, quæ in effectum deduci haud possunt; id quod in Germania experti sæpe sumus non absque insigni boni publici detrimento. Generosos spiritus & altas suscitât cogitationes in animis militum, si Principem, cujus est conferre præmia, factorum suorum spectatorem ac testem habeant. Hoc argumento fortitudinem suorum Hannibal inflammabat: (d) *Nemo vestrum est, ajebat, cujus non idem ego spectator & testis, notata temporibus locisque referre possim decora.* Idem Gofredus faciebat, cum sic milites alloqueretur:

(e) *Di chi di voi no sò la patria, e' l seme,
Quale spada m'è ignota, ò qual saetta,
Benche per l'aria ancor sospesa trema.*

*Quis vestrum est, cujus me stirps & patria, cujus
Me lateat genus? aut quis non mihi cognitus ensis?
Ac, quamvis medio tremat aère pendula, quæ non
Nota sagitta mihi?*

Et ratione necessum non erit, ut Princeps potentia suæ vires Generali alicui committat, quod tam exploratum est periculum, ut minus etiam tutum crederetur, quòd eas Tiberius in manibus filii sui Germanici (f) constitueret. Atque hoc ipsum maximè in civilibus seditionibus locum habet, in quibus (ut diximus) præsentia Principis facillimè rebellium componit (g) animos.

§. Verùm non qualiscunque belli motus, aut civitatis alicujus jactura movere debet principem, ut prodeat foràs, & aulam suam deserat, unde in omnia reliqua manat regimen, prout Tiberius expendebat in tumultibus (h) Germaniæ; cumque alio tempore ipsi obtrectarent, quod non abiret ad componendas Hungariæ & Germaniæ Legiones, (i) *immotum adversus eos sermones se præbuit fixumque ei fuit, non omittere caput rerum, neque se remque publicam in casum dare.* His rationibus ducebantur, qui auctores erant Davidi, ut ne egrederetur in prælium contra Israëlitas, qui Abfalonis partes sequebantur, eò quod ipsorum fuga, aut clades

(a) *Rex enim erit super nos, & erimus nos quoque sicut omnes gentes, & judicabit nos Rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis,* 1. Reg. 8. 19. & 20. (b) *Me vero, inquit præsentem, quam multis navibus comparas?* Plut. in Epoph. (c) *Et is vos ego, qui nihil unquam vobis præcepi, quin primus me periculis obtulerim, qui sæpe civem clypeo meo texi.* Curt. l. 8. (d) Liv. deca. l. 2. (e) Tass. can. 20. (f) *In cujus manu tot legiones, immensa sociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperium, quàm expectare mallet.* Tac. l. 4. Annal. (g) *Divus Julius seditionem exercitus verbo uno composuit, Quirites vocando, qui sacramentum ejus detrectabant. Divus Augustus vultu & aspectu Actiacas legiones exterruit,* Tac. l. 1. Hist. (h) *Neque decorum Principibus, si una alterave civitas turbetur, amissa urbe, unde in omnia regimen.* Tac. l. 3. Ann. (i) Tac. lib. 1. Annal.

des tantum damnum allatura non esset, quàm ipse in persona sua, quæ decem millibus æquivaleret, si aut fugeret aut cæderetur, adeoque fatius fore videretur, ut is pro præsidio in urbe remaneret, quod & (a) fecit. Quod si bellum suscipiatur ad injuriam aut despectum vindicandum, aliis

(b) *Vindictam mandasse sat est.*

Idem videtur, si solius defensionis causa arma sumantur, nec evidens urgeat periculum; tunc enim majorem Principi pariet existimationem si contemnat illud, & defensionem alteri alicui Duci commendet. Quod si bellum geratur ad aliquid de novo acquirendum, vel occupandum, vehemens censetur ambitio semet objicere periculis, & majoris est prudentiæ per alium aliquem Fortunam experiri, pro eo ac fecit Rex Ferdinandus Catholicus, occupationem Regni Neapolitani Magno Duci, Indiarum verò Hermanno Cortesio committendo. Si belli Dux occumbat, in ejus locum sufficitur alius; at si Princeps pereat, pereunt omnia, ut Regi Sebastiano accidit. Absentiæ Principum ab aulis periculo non carent. Id experientia in Hispania comprobavit, quando Carolus Quintus Imperator ab illa abfuit. Nec decet, ut Princeps ad novas Provincias conquiendas suas exponat (c) discrimini. Idem ipse Sol, cujus figurâ in præsentis utimur Symbolo, nunquam abit ad polos invifendos, quia alter eorum interim in discrimen veniret.

— *Medium non deserit unquam*

(d) *Cæli Phœbus iter, radiis tamen omnia lustrat.*

Regibus apum Natura alas dedit quidem, sed exiguas admodum, ut ne longe à Regno suo secederent. Ad illud solum bellum Princeps procedat, quod intra Imperii sui fines geritur, aut quando evidens periculum illi ipsi imminet. Eam ob causam Mucianus Domitiano Imperatori suavit, ut Lugduni in Francia se contineret, & tum primùm se moveret, cum Provinciarum illarum status, aut Imperium majoribus periculis (e) jactarentur; nec bonum fuit consilium, quod Titianus & Proculus Othoni dedere, ut ne pugnae ad Bedriacum præsens adesset, è cujus successu Imperium (f) dependebat. Fortiorem magisque prudentem in præsentis occasione se nunc exhibet Serenissimus Archidux Leopoldus, qui etsi oppugnari se videat Salefeldii junctis hostium copiis, & longè etiam majoribus, quàm ipse habeat, sua tamen contemnit pericula, & generosa constantia semet tuetur, probè sciens in eventu illo salutem Imperii, & Augustissimæ Dumus Austriacæ consistere: atque adeò primus est in periculis & laboribus militaribus;

— (g) *Monstrat tolerare labores,
Non jubet.*

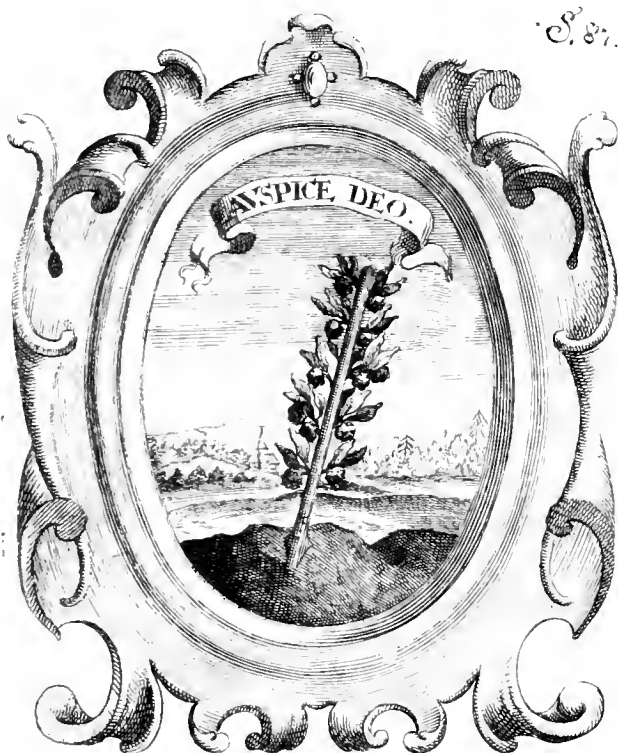
A a a a a 2

§. Ve.

(a) *Egrediar & ego vobiscum. Et respondit populus: non exibis: si enim fugerimus, non magis sperare ad eos de nobis pertinebit; si ve mediâ pars ceciderit è nobis, non satis curabunt, quia tu unus pro decem millibus computaris: melius igitur est, ut sis nobis in urbe præsidio. Ad quos Rex ait: quod vobis videtur rectum, hoc faciam, 2. Reg. 18. 3. & 4.*
 (b) Claud. (c) *Ne nova moliretur, nisi prioribus formatis, Tac. l. 12. Ann.* (d) Claud. (e) *Ipse Lugduni vim fortunamque Principatus è proximo ostentaret, nec parvis periculis mixtus, & majoribus non defuturus. Tac. l. 4. Hist.* (f) *Postquam pugnari placitum, interesse pugnae Imperatorem, an seponi melius foret, dubitavere. Paulino & Celfo jam non adversantibus; ne Principem objectare periculis viderentur; iidem illi deterioris consilii perpulere, ut Brixellum conderet, ac dubiis præliorum exemptus, summa rerum & Imperii se ipsum reservaret. Tac. l. 2. Hist. Lucian. l. 9.*

§. Verùm in his quoque casibus opus est belli conditionem expendere, num scilicet Princeps absens Statum suum majori periculo aut interno aut externo expositurus sit; num fortè successionem suam adducturus in discrimen; num fortis sit satis, & armorum capax; & ad ea propensionem habeat, nam si vel aliqua conditionum illarum defuerit, plus aliena manu efficiet, potentiam suam, & vires alteri committendo, ut in Magnete videmus, qui tangendo ferrum eique virtutem suam communicando, majus elevat pondus quàm se solo faceret. Quod si gravis fuerit necessitas, satis erit, Principem in vicino esse, ut arma sua majori cum ardore promoveat, manendo alicubi, unde è propinquo deliberet, statuat, & mandata det. Ita Augustus faciebat, qui nunc Aquilejam, nunc Ravennam, nunc Mediolanum concedebat, ut bellis Hungaricis & Germanicis propiùs assisteret.

S Y M B O L U M LXXXVII.

NON semper fortunata est prudentia, nec infausta semper temeritas, & quamvis (a) quisquis sapit celeriter, non tuto sapiat, expedit tamen interdum ingeniis igneis, ut in decernendo primum sequantur impetum naturalem, quia si cunctentur, refrigescunt paullatim, & determinare se rectè nequeunt; nec male evenire solet (in bello præsertim) si ferri se sinant occultâ illâ vi causarum secundarum, quæ si ingenia non cogat, movet tamen, ut cum eadem non infelicitè operentur. Divinus quidam Genius iis adest actionibus, quæ suscipiuntur audaciùs, nimirum

Audaces fortuna juvat.

(a) Sophoc.

Scipio in Africam trajicit, & ultrò se credit fidei Africanæ Siphacis, vitam suam & salutem publicam urbis Romæ in apertum adducendo discrimen: Julius Cæsar in exigua aliqua navicula furori Adriatici maris se committit, & utrique sua feliciter cedit temeritas. Non omnibus à prudentia satis caveri potest, nec res grandes susciperentur, si eventus omnes & pericula in deliberationem illa traheret. Gaspar Borgias Cardinalis ementito habitu Neapolim ingressus est, cùm plebem inter & Nobilitatem seditionem exortam intelligeret: periculum grande erat, cùmque è Comitibus aliqui media quædam ei proponerent, quibus securitati suæ magis consuleret, respondit animo plane libero & generoso: *Nullum nunc in ista occasione deliberandi tempus est, aliquid casui permittendum.* Si post magna patrata facinora, in conjuncta simul pericula conjiceremus oculos, non ea aggredieremur iterum. (a) Jacobus Rex Aragonius, cum mille peditibus, equitibus trecentis & sexaginta urbem Valentiam obsidere ausus est, & licet omnibus expeditio hæc temeraria videretur, immò impossibilis, deditio tamen facta. Consilia audacia ex eventu fere judicantur, si feliciter exeunt, laudantur à (b) prudentia & damnantur ii, qui tutiora suaserant. Nullum est judicium, quod aut in celeri temeritate, aut cùm moderate agit, cavere sibi satis possit, quia ab eventibus futuris, & sagacissimæ etiam providentiæ incertis dependent. Interdum temeritas occasionem antevertit, & subsequitur moderatio, interdum inter utramque transit illa subito, nec capillum habet in occipite, quo detineri possit.

Fronte capillata est, sed post occasio calva.

Omnia ab æterna illa providentia dependent, quæ ad agendum nos efficaciter impellit, quando ad ejusdem dispositionem & effectum divinorum decretorum ita expedit, & tunc consilia audacia non nisi prudentia sunt, errores vero rectitudo ipsissima. Si Monarchiæ alicujus superbiam velit deprimere, ne instar Babylonicæ turris cælum tentet contingere, confundit consilia & linguas Ministrorum, ne consentiant inter se, adeò ut si unus calcem petat, alius aut id non intelligat, aut arenam illi porrigat. In præmaturo eorum obitu, qui cum summo imperio præsunt aliis, non eum finem præ oculis habet, ut vitæ filum iis abrumpat, sed ut majestatem illam humi sternat. Spiritus sanctus victoriam Davidis à Goliatho reportatam referens, non dicit, lapide corpus ejus dejectum fuisse, sed ejus (c) exultationem. At si contrà Monarchiam aliquam evehere cogitet, creat illa ætate magnos Duces & Consiliarios, aut facit eligi, & occasionem iis præbet exercendæ fortitudinis, & consilii sui dandi aliquod specimen. (d) *Pleraque in summa fortuna auspiciis & consiliis potius, quam telis ac manibus geruntur.* Tunc examen apum in ipsas cassides immigrat, & florent arma, uti floruit in monte Palatino venabulum Romuli apro intentatum. Ictus etiam errans Fundatoris illius Monarchiæ Romanæ feliciter cecidit, tanquam ejusdem prognosticon; atque adeò non semper fortitudo est, aut prudentia, quæ erigit aut sustentat (etsi instrumenta esse soleant) Monarchias, sed impulsus ille superior, qui causas omnes simul sumptas movet, pro earum augmento, aut conservatione, & tunc etiam casus ab æterna illa Mente directus efficit, quod prudentia minime sibi imaginari antea potuisset. Cum rebellasset Germania, & res Romanæ in extrema essent desperatione (e) *affuit, ut sepe alias, fortuna populi Romani ex Oriente.* Si ad ejusmodi fines destinata est fortitudo, & prudentia magni alicujus Herois, nemo alius, quantumvis fortis & eximius ille sit, gloriam

B b b b

fines

(a) Mar. Hisp. l. 12. c. 19. (b) *Fortuna in sapientiam cessit.* Tac. de more Germ. (c) *In tollendo manum, saxo fundæ dejecit exultationem Golia.* Eccl. 47. 3. (d) Tac. l. 3. Annal. (e) Tac. l. 3. Hist.

fines istos allèquendi eripere illi poterit. Aubenius insignis miles fuit, sed minimè felix, quod movisset adversus magnum Ducem, destinatum ad firmandam in Italia Monarchiam Hispanicam, Deo nimirum disponente (uti & fecit cum Imperio (a) Romano) initia illius & causas, opera imprimis Regis Ferdinandi Catholici, qui prudentia sua & regnandi peritia Monarchiæ illius jaceret fundamenta, eandemque fortitudine sua erigeret, ac dilataret: tam attentus sane ad incrementa illius is advigilabat, ut nullam, quæ sese offerebat, occasionem negligeret, immo ultrò omnes accerferet, quas judicium humanum ullo modo assequi poterat: tam denique in exequendo strenuus, ut primus semper esset in subeundis periculis, & laboribus militaribus exantlandis; cumque hominibus longe facilius esse soleat aliorum imitari exemplum, quàm iussa exequi, dabat operam, ut operibus suis, potius, quam mandatis præciperet. Verum quia ingens illa fabrica egebat operariis, protulit ætas illa (magnorum Virorum feracissima) Columbum, Hermannum Cortesium, ambos fratres, Franciscum, & Ferdinandum Pizarum, Antonium de Leiba, Fabritium, & Prosperum, Columnam, Ramonem de Cardona, Marchiones de Pescara, & Básto, & plures alios Heroës, tam illustres, ut vix unum talem singula ferant sæcula. Ad istum finem longo tempore vitam eorum Deus tunc produxit, nunc non furor Martis, sed lenta aliqua febris eam ante tempus eripit. Intra annos oppido paucos immatura morte sublato vidimus Petrum de Toledo, Ludovicum Fajardo, Fridericum de Toledo, Marchionem Spinola, Confalvum de Corduba, Ducem de Feria, Marchionem de Aytona, Ducem de Lerma, Joannem Fajardo, Marchionem de Zelarda, Comitem de la Fera, Marchionem de Fuentes, Viros tam illustres, ut non minus adepti sint gloriæ ex rebus cum laude gestis, quam ex iis, quæ in futurum adhuc ab iisdem orbis expectabat. O profundam æterni Numinis illius providentiam! quis ex istis non argueret inclinationem Monarchiæ Hispanicæ? quomodo Claudii Imperatoris temporibus (b) *numerabatur inter ostenta, diminutus omnium Magistratum numerus, quæstore, ædili, tribuno, ac præ-tore & consule, paucos intra menses defunctis*; nisi adverteret, ideo ista tolli instrumenta, ut testatum omnibus fiat, divino potiùs favore, quàm viribus humanis, niti conservationem illius potentiæ, quæ columna est Reipubl. Christianæ. Primus ille universi Motor has rerum vicissitudines, has Imperiorum alternationes disponit. Unum sæculum in una aliqua Provincia Viros magnos suscitatur, excolit artes, illustrat arma, & aliud sequens mox evertit, & confundit omnia, ut ne vestigia quidem supersint virtutis, aut fortitudinis, quæ præteritis fidem faciant. Quanta, quàm occulta vis in hæc inferiora, immo in ipsos etiam animos, inest in causis illis secundis cœlestium orbium! Non mero casu supernæ illæ facies diversæ sunt inter se ac differentes; aliæ quia statam & fixam habent sedem, aliæ quia hinc inde oberrant; cùmque inæqualitas illa, & inordinatio ad pulchritudinem minimè faciat, signum est, eam saltem conferre ad operationes & effectus. O volumen ingens, in cujus paginis (absque tamen potentiæ suæ, & arbitrii humani obligatione) rerum omnium effector ac molitor Deus Characteribus lucis pro gloria æternæ suæ sapientiæ descripsit mutationes rerum & vicissitudines quas legerunt sæcula præterita, legunt præsentia, legent futura. Floruit olim Græcia armis & artibus, dedit Roma quæ disceret, non quæ inveniret; nunc verò in profunda jacet ignorantia & vilitate. Augusti temporibus ingenia omnium etiam superarunt expectationem, jam inde à Nerone verò rursus ruere cæperunt, ut nec ullus sufficeret labor, nec industria, quæ artes scientiasque ab interitu prohiberet. Infelices animi illi magni, qui Monarchiis jam labentibus nascuntur, quia aut ad munera non adhibentur, aut

ruinæ

(a) *Struebat jam fortuna, in diversa parte terrarum, initia causasque imperii.* Tac. l. 2. Hist. (b) *Tac. l. 12. Annal.*

ruinæ ponderibus obsistere nequeunt, immò eidem impliciti miserè una corruunt absque honore & fama, quin (a) *etiam merito accidisse videtur* interdum, & casus in culpam transit. Nullam liberæ voluntati Deus vim facit, sed tamen, aut ipse causarum cursus eam secum trahit, aut cessante divina illa luce, suapte sponte impingit, & evertuntur ejus consilia, aut executioni mandantur (b) seriùs. Principes & Consiliarii oculi sunt Regnorum, & quando Deus hæc evertere cogitat, (c) illos excæcat, ut nec pericula videant, nec agnoscant remedia. Quod maxime profuturum putant, cum eo aberrant vel maximè. Casus vident, & eos non antevertunt, immò quantum in ipsis est, accersunt potiùs. Exemplum periculosum veritatis istius nobis præbent Cantones Helveti tam prudentes semper & fortes in tuenda patria sua & libertate, nunc tamen adedò negligentes, sine omni cura; ut ipsi sibi ruinæ imminentis causa sint. Constituerat Rempublicam eorum primus Monarchiarum Auctor inter antemuralia Alpium & Rheni, eamque cinxerat Provinciis Alsatia, & Lotharingia, & Burgundia adversus potentiam Francia & aliorum Principum, cumque à belli incendio longissimè abessent, felici & optata gaudentes tranquillitate, ultrò Martem ad loca finitima evocârunt, foveruntque, spectantes è propinquo Provinciarum illarum ruinam in proprium eorum damnum deinde redundantem, quippe qui non adverterent quanta sint pericula potentia alijus vicinæ, quæ viribus superat, & cujus fortuna necesse est, ut ex eorum cineribus assurgat altius. Metud fane (ô utinam fallar) ne jam ætas illa consistentia corporis Helvetici præterierit, & ne deficere illud jam cæperit, consumptis iis spiritibus & viribus, quæ æstimationem ei & magnitudinem peperere. Habent nimirum Imperia suas periodos. Quod duravit diutius, à fine & termino suo abest propius.

S Y M B O L U M LXXXVIII.

QUAM mira Magnetis vis, quæ tam admirandos edit effectus! Quam amica ejus cum stella polari consensio, ut licet in hujus pulchritudine, pondere suo præpeditus, suos non semper desigere possit oculos, faciant id tamen acus magnete tinctæ! Quæ inter utrumque proportio est? quæ tanta vis ut nec in distantia quidem tam longa & remota operari desinat? Et cur in illam stellam, aut cæli punctum inclinatur potiùs, quàm in aliud? Nisi communis esset experientia, ignorantia artibus magicis illud ascriberet; uti solet in effectibus Naturæ extraordinariis, quando occultas & efficaces ejus causas penetrare non potest.

Nec minus admirabilis est magnetis effectus, in attrahendo ad se, levandoque ferro, contra insitam ei gravitatem; quin illud ipsum impetu quodam naturali, quo fertur ad obediendum potentia isti superiori, sese illi unit, & facit suapte, sponte, quod violentum esse debuerat. Ab hac prudentia vellem nunc Principem esse instructum, ad cognoscendum causarum concursum, qui (ut diximus) imperia aut erigit, aut evertit, sciendumque quomodo in eo se gerere debeat, ut nec contrahendo causarum illarum vim augeat, nec statim cedendo effectus earundem faciliat: nam series illa & connexio causarum, à causa prima motarum fluvio similis est, qui quando alveo suo ordinario decurrit, facilè in diversos dividitur rivulos, aut aggestis aggeribus in hanc aut istam partem derivatur, & pontibus inferni se finit; verùm ubi continuis imbribus, aut nivium liquecentium aquis auctus fuerit,

B b b b b 2

nul-

(a) Vellejus. (b) *Cujuscunque fortunam mutare constituit, consilia corrumpit.* Vell. lib. 11. (c) *Claudet oculos vestros, Prophetas, & Principes vestros, qui vident visiones vestras, operiet.* Is. 29. 13.

nulla patitur obstacula, & si quis ei obsistat, hæc ipsa detentio vires ejusdem auget, ut omnia perrumpat. Eam ob rem Spiritus sanctus nos monet, ne opponamus nos cursui (a) fluminis. Patientia impetum illum superat, qui citò transit, evanescente sensim potentia: unde & mali augurii loco habebatur pro bello Vitellii in Oriente, quod Euphrates tantoperè excrevisset, & vortices velut coronas quasdam spumæ candidæ ostenderet, considerantibus nimirum, quàm mox desinerent illi fluminum (b) impetus. Quando igitur multæ causæ in unum conspirantes victorias Principis hostilis comitantur, & felicem expeditionibus militaribus viam patefaciunt, magnæ erit prudentiæ, tempus iis indulgere, ut seipsis

sensim deficient, non quod illæ necessitatem aliquam inferant liberæ voluntati, sed quia hujus libertas in solos animi & corporis motus tenet imperium, non in illa exteriora. Poterit illa quidem non cedere casibus, ut tamen ab iisdem non obruatur, efficere semper non poterit. Plus constantia in sperando valet, quàm fortitudo in proliando. Noverat illud Fabius Maximus; adeoque illum Hannibalis torrentem præterlabi passus est, donec longis cunctationibus imminutum vicit, & Rempublicam Romanam conservavit. Eventus vires, & incrementum sumunt ab invicem, & opinione auctoritatem nacti crescunt subito, ut nulla tanta sit potentia quæ iis obsistere satis possit. Carolum Quintum Imperatorem fortunatum reddidit & gloriosum Monarchia Hispanica, felix effecit Imperium ejusdem prudentia, fortitudo, & vigilantia præfens in rebus omnibus, quas eximias illius dotes communis Nationum omnium applausus & admurmuratio sequebatur: omnes ad fortunam ejus se adjungebant, & Rex Franciæ æmulatione tantæ gloriæ eandem infringere conatus, suammet libertatem perdidit. Quantis armatum minis fulgur erumpit è nubibus! ubi obnixum reperit, tum primum suum exerit robur; absque illo in ipso

(a) *Nec coneris contra ictum fluvii.* Eccl. 3. 32. (b) *Fluminum instabilis natura simul ostenderet omnia, raperetque.* Tac. l. 6. Annal.

ipso aëre evanescit: tale fuit illud Sueciæ fulmen è Septentrionis exhalationibus ortum; intra dies paucos de Imperio triumphavit, totumque pæne orbem terrore complevit, & glande unica plumbea trajectum mox disparuit. (a) *Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est, quam fama potentiae non sua vi mixta.* Fragilis est omnino illa vis causarum plurium simul concurrentium: aliæ enim alias impediunt, & variis casibus obnoxia sunt ac tempori, quod sensim earum effectus dissipat. (b) *Multa bella impetu valida per tædia & moras evanescunt.* Qui multorum hostium fœdere junctorum vires aliquandiu sustinet, eas cum tempore superat: in multis enim diversæ sunt causæ, utilitates diversæ & consilia, & si contingat in una aliqua re inter eos haud satis convenire, discedunt ab invicem, ac sese dividunt. Nulla fœderis consociatio major, quàm illa Cameracensis contra Rempublicam Venetam; verùm constantia, & prudentia fortissimi illius Senatûs mox eam disturbavit. Res omnes ad certum assurgunt fastigium, post iterum collabuntur. Qui tempus illud nôset, facile eas (c) superaret. Quia ista nobis deest notitia, quæ interdum in punctulo aliquo exiguæ morulæ consistit, casibus succumbimus. Impatientia nostra, aut ignorantia graviores eos efficit: cùm enim scire sæpe nequeamus, quanta in iis vis insit, ultrò cedimus; aut eos etiam promovemus iis ipsis mediis violentis quibus eos avertere molimur. Exordiri Deus cœperat magnitudinem Comitum de Medicis, & qui sistere eam voluerunt, è Republica Veneta illum proscribendo, supremum illius Dominum eum effecere. Majori cum prudentia fortunæ illius torrentem observavit Nicolaus Uzanus, & ne ab oppositione incrementum sumeret, satius esse putavit nullam (dum viveret) ei præbere offensæ occasionem; at una cum illius morte consideratio tam prudentis consilii desit. Nec occulta esse potest major illa vis similibus casuum, siquidem in horum prosperitatem conspirant omnia, etsi primo intuitu fini eorundem plane videantur contraria; atque adeo (d) *optimum tunc est pati, quod emendare non possis, & Deum quo auctore cuncta eveniunt sine murmure, comitari.* Nec decet, ferrum magis obedire Magneti, quam nos voluntati divinæ. Minus incommodi patitur, qui cursu illo rapi se finit, quam qui eidem obnititur. Stulta cogitatio est, Dei consilia velle evertere. Non ideo certæ esse desierunt prædictiones de Itacua, cui pedes erant lutei; ut Nabuchodonosor (e) somnaverat, quod aliam ex auro solido fieri curasset, eamque jussisset adorari. Verum hæc voluntatis nostræ ad divinam accommodatio non tam bruta esse debet, ut credamus omnia sic ab æterno esse ordinata, ut sollicitudine nostra & consilio emendari nihil possit; hæc ipsa enim animi imbecillitas foret, quæ divini illius ordinis causa extitisset: sic agere nos oportet, ac si omnia à nostra dependerent voluntate, nam nobismet ipsis utitur Deus ad fortunam nostram adversam, aut (f) prosperam. Pars rerum sumus, & ea non minima. Tametsi æ sine nobis dispositæ fuerint, sine nobis tamen factæ non sunt. Disrumpere non possumus illam eventuum telam, in textina æternitatis pertextam, at potuimus ad illam texendam concurrere. Qui causas disposuit, effectus ante vidit, & cursum iis permisit, suo tamen subjectum imperio. Quem voluit, à periculo vindicavit, alium contra in periculo reliquit, ut in eodem liberè ageret: si illud gratiæ fuit aut meriti, hoc justitiæ ascribi debet. Implicita ruinis casuum unà cadit voluntas nostra, cumque sapientissimus ille rerum omnium conditarum figulus supremus sit arbiter, potuit pro libitu vasa sua destruere, & aliud in ostentationem & gloriam effingere, aliud in (g) contumeliam. In

Ccccc

dispo.

(a) Tac. l. 13. Annal. (b) Id. 2. Hist. (c) *Oportunos magnis conatibus transitus rerum.* Id. l. 1. Hist. (d) Sen. ep. 108. (e) *Nabuchodonosor Rex fecit statuam auream.* Dan. 3. 1. (f) *In manu Domini prosperitas hominis.* Eccl. 10. 5. (g) *An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam?* Ad Rom. 9. 21.

disponendis ab æterno Imperiis, eorundem incrementis, mutationibus, aut ruinis, semper animo suo præsentis habuit supremus ille orbium Gubernator fortitudinem & virtutem nostram, nostram item negligentiam, imprudentiam, aut tyrannidem eaque præscientia sultus ordinem rerum æternum disposuit congruenter motui & executioni nostræ electionis, absque ulla ei facta violentia, sicut enim nullam voluntati nostræ infert necessitatem, qui ratiocinando ipsius assequitur operationes, ita nec is qui immensa sua sapientia eas longè ante prævidit. Propter immutationes Imperiorum voluntatem nostram non coëgit, quin illa immutavit potiùs, quia hæc à recto tramite liberè descivit. Crudelitas Regis Petri tum exercita in causa fuit, cur ei frater suus Henricus in corona succederet, non contrà. (a) *Valentior enim omni fortunâ animus est, in utramque partem res suas ducit, beataque ac miseræ vitæ causa est.* Fortunam à casu expectare, ignavia est. Credere, præscriptam & definitam jam esse, desperatio. Inutilis foret virtus, si vitium per violentiam excusaretur. Conjiçiat Serenitas Vestra oculos in gloriosos suos Progenitores, qui Monarchiæ hujus amplitudinem erexerunt, videbit, opinor, eos non à casu fuisse coronatos, sed à virtute, à fortitudine, à laboribus, & iisdem postea artibus eam conservatam à Posteris, quibus eadem debetur gloria: neque enim minùs suam fabricatur fortunam qui eam tuetur, quam qui eandem primo erigit. Tam eam acquirere difficile est, quàm facilis ejus ruina. Unica sola hora imprudenter transacta evertit, quod annis multis partum fuit. Agendo & vigilando Dei parantur (b) auxilia.

SYMBOLUM LXXXIX.

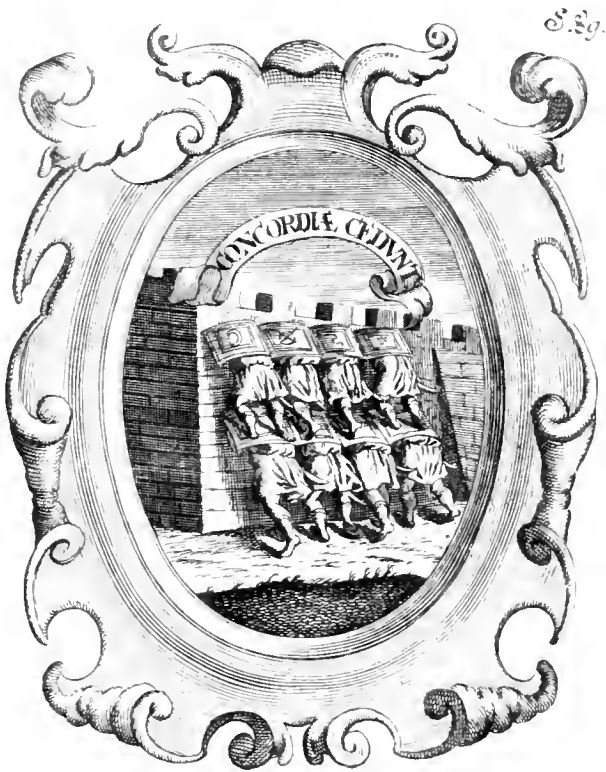
Concordia res parvæ crescunt, discordia res maximæ dilabuntur. Unitæ inter se cuilibet vi resistunt, quæ divisæ imbecillæ erant ac debiles. Quis jubam equinam junctis pilis extrahere poterit, aut sagittarum fasciculum (c) diffringere? & singulæ tamen minimæ etiam violentiæ resistere nequeunt. His Symbolis Sertorius, & Scilurus Scythia vim concordiæ adumbrabant, quæ ex partibus multis distinctis unum corpus unitum & robustum efficit. Cura tranquillitatis publicæ mœnia civitatum supra staturam hominum erexit, ea altitudine, ne subire illa possent; & multi tamen simul milites, confertis invicem scutis, alios unione reciproca, & concordia in altum extollentes, eorum superabant cacumina, & expugnabant. Omnia Naturæ opera amicitia & concordia conservantur; & contra hac deficiente, illa quoque extinguuntur, & pereunt: siquidem causa mortis alia non est, quàm dissonantia & discordia partium, à qua vitæ conservatio dependet. Idem prorsus in Rebuspublicis accidit; uti eas consensio communis in unum coëgit, ita majoris aut potentioris partis dissensio dissolvit vicissim, & dissociat aut novas iis inducit formas. Civitas, quæ per concordiam erat civitas unica, absque ea in duas, immò tres interdum, aut quatuor civitates dividitur, sublato amoris vinculo, quo cives in unum corpus coalescebant. Atque hanc dissociationem parit odium, unde mox vindicta oritur, ex hac contemptus legum, sine quarum auctoritate vim suam perdit (d) justitia; absque ista verò ad arma concurretur, & excitato belli civilis incendio, facile ruit Reipublicæ ordo, qui in unitate consistit. Simul ac
api-

(a) Sen. Ep. 98. (b) *Non enim votis, neque suppliciis, muliebribus auxiliis Deorum parantur, vigilando, agendo prospere omnia cedunt.* Salust. Cat. l. (c) *Funiculus triplex difficile rumpitur.* Eccl. 4. 12. (d) *Et justitiæ legem in concordia disposuerunt.* Sap. 18. 9.

apiculæ discordes inter se esse incipiunt, dissolvitur illa Respublica. Antiqui, ut discordiam exprimerent, fœminam depingebant vestes suas lacerantem.

(a) *Et scissa gaudens vadit discordia palla.*

Quod si idem illud inter cives efficit, quomodo ad defensionem utilitatemque communem ii unire se poterunt? quomodo Deum habebunt propitium, qui ipsa est concordia, eamque tantopere diligit, ut cum eadem, Jobo (b) teste, Monarchiam cœlestem suam tueatur, ac foveat? Plato dicere solebat, nihil æquè Rebuspubl.

perniciosum esse, ac divisionem. Concordia civitatis ornamentum est, murus & præsidium. Ne ipsa quidem malitia absque illa consistere diu poterit. Dissensiones domesticæ hosti victoriam tribuunt. Propter Britannorum discordias de Romanis ajebat Galgacus; (c) *Nostri illi dissensionibus, & discordiis clari, vitia hostium in gloriam exercitus sui vertunt.* (d) *Conversis ad civile bellum animis, externa sine cura habentur.* Verum non obstantibus his aliisque rationibus suadent nonnulli Politici, disseminandas esse inter cives discordias, ad conservandam Rempublicam, eumque in finem apes in exemplum adducunt, in quarum alvearibus semper murmur aliquod auditur, & dissensio; verum id opinionem illam minime roborat, quin evertit potius: siquidem illa murmuratio non est dissonantia voluntatum, sed vocum concordia, quibus sese mutuò ad mellis conficiendi labores quasi hortantur, & excitant, perinde ac nautæ solent, quando vela expediunt. Nec valet argumentum à quatuor humoribus corporum viventium, contrariis inter se & pugnantibus: nam potius ex eorundem pugna multæ nascuntur infirmitates, & vitæ brevitatis, dum prædominans aliquis victoriam tandem obtinet. Hinc corpora solum vegetabilia, quia pugnante illa contrarietate carent, perdurant diutius. Plane ne-

C e c c c 2

cef-

(a) Virgilius. (b) *Qui fecit concordiam in sublimibus.* Job. 25. 2. (c) Tac. in *vi-ta Agric.* (d) Tac. lib. 1. *Hist.*

cessè est, ut quod à seipso diffidet, & discordat, patiat; quod vero patitur, diuturnum esse non potest. Quis divisa Republica aliqua diffensionum flammam intra certos & definitos terminos continere poterit? quis eam restinguet postea, si omnes involverit? Factio potentior opprimit imbecilliolem, & illa, ut se tueatur, hæc ut se ulciscatur extraneis utentur viribus, & Rempublicam servituti subjiciunt, aut novam introducent gubernationis formam, quæ semper ferè tyrannica erit, ut plurima exempla testantur. Ad officium Principis nequaquam pertinet dissociare civium animos, sed concordés illos servare potius, & amicos, nec in ejus obsequium & amorem conspirare possunt ii, qui divisi sunt inter se, aut qui non perpendunt, unde tantum sibi damni oriatur. Quoties itaque Princeps ipse discordiæ causa est, permittit Providentia divina (utpote quæ illam extreme (a) detestatur) ut eæ ipsæ artes, quibus conservare se studebat, eidem ruinam accersant; factiones enim illud advertentes eum despiciunt & abominantur, tanquam primum diffensionum suarum auctorem & incentorem. Rex Italus magno Germanorum cum applausu & amore acceptatus fuit, quia discordias non fovebat, & pari in omnes affectu ferebatur.

§. Ob has ergo aliasque similes rationes cavere debet Princeps, ne discordiæ radices agant; sed in eo elaborare potius ut Status sui unionem foveat; quam facile conservabit, si attenderit ad observantiam legum; ad unitatem Religionis; ad frugum & annonæ abundantiam; ad æqualem præmiorum & gratiarum distributionem; ad conservationem privilegiorum; ad occupationem vulgi in artibus mechanicis, nobilium in gubernatione publica (b) armis, & literis; ad prohibitionem conventuum; ad frugalitatem & modestiam majorum; ad minorum tranquillitatem; ad frænum, quo coerceri possint, qui privilegiis gaudent & immunes videri cupiunt; ad mediocritatem denique divitiarum & remedium egestatis. Nam correctis & bene constitutis rebus istis, bona inde consurgit gubernatio; & ubi hæc reperitur, ibi pax viget & concordia.

Tunc solum operæ pretium videri posset & licitum excitare in Regnis discordias, cum ipsa seditionibus & bellis civilibus turbata jam fuerint, in factiones varias ea scilicet distrahendo, ut tanto minor sit improborum potestas? tunc enim finis alius non est, quàm pacem bonis reddere; curare vero; ut ea inter perturbatores impediatur, defensio est naturalis: siquidem (c) *concordia malorum contraria est bonorum, & sicut optandum est, ut boni pacem habeant ad invicem, ita optandum est, ut mali sint discordes. Impeditur enim iter bonorum, si unitas non dividatur malorum.*

§. Discordia, quam damnamus ut perniciosam Rebuspublicis, est illa, quæ ex odio & inimicitia nascitur; non ea contentio, quæ inter Status & membra ejusdem Reipublicæ etiam locum habet uti Plebem inter & Nobilitatem, inter Milites & Artifices; nam ista contrarietas, aut potius æmulatio illa ipsa naturarum & finium diversitate distinctos servat gradus & sphæras Reipublicæ, eamque tuetur ac fovet, nec censendæ sunt seditiones, nisi quando Status se uniunt, & commoda singulorum propria inter se faciunt communia, haud secus atque ex commixtione elementorum & fluviorum, ac torrentium concursu nascuntur tempestates. Oportet igitur, ut in hanc divisionem Princeps advigilet, & sic eam moderetur ac temperet, ut nec ad omnimodam unionis dissolutionem, nec ad illicita partium fœdera Perveniat.

Idem quoque inter Ministros procurari debet, ut certa aliqua æmulatio, & unius erga alium diffidentia magis sollicitos eos habeat, & attentos ad officii sui obligationes: nam si eo non probe curato, dissimulentur errores, & celentur delicta,

aut

(a) *Et septimum detestatur anima ejus, eum, qui seminat inter fratres discordias.*
Prov. 6. 19. (b) S. Iud.

aut illi in commoda sua privata unanimi consensu conspirent, actum erit de Principe ejusque statu, neque adhiberi poterit remedium, quia non alia manu, quam ipsorummet Ministrorum id fieri oportebit. Verum si honesta illa inter Ministros & generosa æmulatio in odium & inimicitiam degeneret, eadem creabit incommoda; magis enim erunt solliciti, ut unus alteri contradicat, & consilia actionesque alterius evertat, quam ut bonum publicum & Principis sui obsequium promoveant. Quisque suos habet amicos & fautores, & vulgus facile ad partium studia inducitur, unde tumultus oriri solent & dissensiones. Eam ob causam junxere se Drusus & Germanicus, ne forte afflante eorum favore cresceret discordiarum flamma, quæ in Tiberii palatio succensa fuerat. Ex quo illud etiam liquet, quàm erroneum fuerit Lycurgi judicium, qui inter Reges Lacedemonios discordias disseminabat, jubebatque ut si qui procul mittendi essent Legati, ad id muneris legerentur ii, inter quos inimicitia aliqua intercederet. Et habemus hac nostra ætate exempla non pauca damnorum publicorum, quorum causa fuit dissidium Ministrorum, qui simul missi fuerant ad unum aliquod negotium pertractandum, eo quod crederetur, illam ipsam æmulationem iis stimulo fore, ut quam optimè rem conficerent. Unum est Principis obsequium, nec recte curari potest, nisi per eos, qui concordēs sunt inter se: quo nomine Agricola laudat Tacitus, quod (a) *procul ab æmulatione adversus collegas esset*. Et sanè minus incommodi est, per Ministrum aliquem malum aliquod geri negotium, quàm per duos etiam bonos, si inter eos non satis conveniat id, quod raro feliciter cedit.

§. Nobilitas maxima Principis securitas est, & periculum maximum; corpus enim est admodum potens, quod maximam plebis partem post se trahit. Cruenta nobis exempla Hispania & Francia suppeditant: illa temporibus præteritis, hæc sæculis omnibus remedia sunt, illam beneficio æmulationis, cum dicta tamen moderatione à plebe, & à seipsa servare divisam: multiplicare item, & æquales reddere Nobilium titulos ac dignitates: fortunās eorundem insumere in ostentationes publicas: generosos eorum animos impendere laboribus & periculis bellicis: distrahere eorum studia occupationibus pacis, & sublimiores spiritus servilibus aulæ obsequiis deprimere.

SYMBOLUM XC.

IN Scriptura sacra Reges fluviis comparantur. Ita intelligi debet illud Prophetæ Habacuc, cum dixit Deum scissurum fluvios (b) terræ; quo innuere volebat divisurum Deum potentiam & vires eorum, qui contra populum suum arma sumpserant; id quod expertus est David in clade illa, quam Philisthæis intulit, & palàm confessus exclamavit: *Divisit Dominus inimicos meos coram me, sicut dividuntur aquæ*. Nullum efficacius medium, ad sternendam potentiam aliquam, quam divisio, nam vel maxima etiam, si dividatur resistere ultra non potest. Quam superbè intra alveum suum decurrit flumen, & perruptis etiam ripis atque aggeribus novas sibi vias aperit; at si in varios diducatur rivulos, vires amittit, & sit omnibus pervium. Ita Fluvio Gyndi accidit; nam cum in eo equus aliquis Regi Cyro inprimis charus forte submersus fuisset, tantopere is exarsit iracundia, ut iusserit illicò in centum & sexaginta rivulos eum dividi, quo factò & nomen perdidit & magnitudinem, quique antea vix pontes ferebat, postea à quocunque vadari poterat. Eò spectabat consilium, quod quidam dederunt Senatui Romano tem-

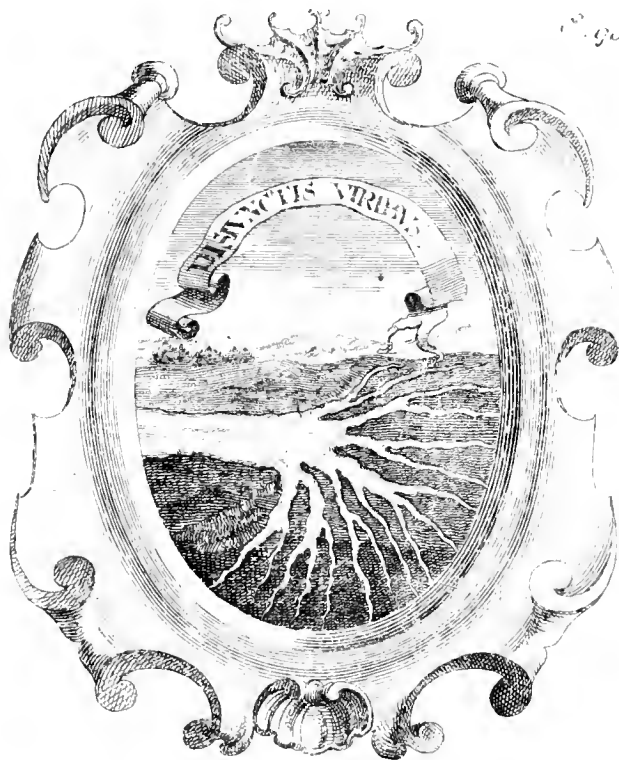
D d d d

po-

(a) Tacit. in vita Agric. (b) *Fluvios scindes terra*. Habac. 3. 10.

poribus Tiberii Imperatoris; fluvio Tiberi scilicet venam esse incidendam, aliò divertendo lacus & fluvios, qui in illum se (a) exonerabant, ut nimirum vis ejus imminueretur, neque propter inundationes Roma in metu semper & periculo versaretur. Verùm Senatus id facere renuit, ne illam Tiberi gloriam (b) eriperet. Omnia ista Symbolo præsentem occasionem dedere, significando nimirum per fluvium in diversas divisum partes, quanti intersit Principum potentiorum vires distrahere: quo enim potentia major est, eo majoribus viribus, sumptibusque ad suam defensionem indiget, nec pro ea re habere potest tot Duces & copias militares, nec mala omnia antevertere. Perturbatur animi fortitudo & prudentia, quando è partibus tam diversis pericula minitantur. Estque hoc securissimum medium, & utenti minimè sumptuosum: majores quippe habet effectus tuba aliqua militaris, quæ in diversis Regni alicujus partibus subito ad arma vocat, quam bellum aliquod solenni ritu indictum.

§. Tutius semper & utilius est, hostium vires dividere, & inter ipsos eorum status discordiæ causas (c) serere: (d) discordia enim & seditio omnia facit opportuniora insidiantibus. Ejusmodi artibus dominatum suum in Hispania stabilivêre Phœnices, in varias eam factiones distrahendo. Idem contra eos fecêre Carthaginenses. Eapropter non imprudens fuit consilium Marchionis Gaditani, (e) quando capto Boabdile Granatæ Rege, Regi Ferdinando Catholico suadebat, ut eum libertati redderet, ad alendas porro factiones, quæ ipsum inter & Patrem ortæ de Corona, Regnum in diversa studia distraxerant. (f) Urgentibus Imperii Romani fatis, nihil jam præstare fortuna majus potuit, quam hostium discordiam. Nulla pecunia locatur utilius, neque minori cum sanguinis profusione, aut periculo, quam quæ

(a) Si amnis Nar (id enim parabatur) in rivos diductus superstagnavisset. Tac. lib. v. Annal. (b) Quin ipsum Tiberin nolle prorsus accolis fluviis orbatum, minori gloria fluere. Ibid. (c) Prudentis esse Ducis inter hostes discordia causas serere. Veget. (d) Livius. (e) Mar. Hist. Hisp. lib. 25. c. 4. (f) Tac. de more Germ.

quæ expenditur in fovendas dissensiones Regni alicujus hostilis, aut eum in finem, ut alius Princeps illi bellum inferat: ita enim minores fiunt expensæ, nec tanta consequuntur damna. Verùm ea in re singulari advertentia opus est: interdum enim ex timore aliquo vano inutiles fiunt sumptus, & detecta intentione prava aperta remanet hostilitas. Qua de re multa habemus exempla in iis, qui absque causa ullius acceptæ injuriæ, aut utilitatis suæ propriæ, foverunt hostes Domus Austriacæ, ut continuo armorum exercitio eam distinerent, suamet æraria inutiliter interim exhaurientes, neque adverterunt tamen, si fortè ab Austriacis oppugnarentur, utilius sibi fore, si ad defensionem suam nunc haberent residuum, quod ad distrahendas illius vires impenderant.

§. Atque hæc tota doctrina absque omni scrupulo politico procedit in bello aliquo manifesto, ubi ratio defensionis naturalis plus valet, quàm aliæ consideraciones minùs solidæ, & causa eadem, quæ bellum justum efficit, illam quoque discordiam reddit licitam. Verùm quando mera est magnitudinis individiosa æmulatio, minimè his artibus uti licebit, nam qui alterius Principis subditos ad rebellionem concitat, suos quoque docet fieri proditores. Æmulatio inter personas fit, non inter officia. Dignitas in omnibus suis partibus ejusdem rationis est; quod unam earum offendit, lædit omnes. Transeunt passiones & odia, exempla mala manent perpetua. Rem suam agit Princeps, qui nec patitur, ut in dignitatem alterius contemptu peccetur, aut inobedientia, nec prodicione in ejusdem personam. Indignum Principe facinus, veneno alium vincere, non gladio. Infame id olim apud Romanos (a) habebatur, uti etiamnum hodie apud Hispanos, qui nunquam ejusmodi occultis artibus contra hostes suos usi sunt, quin immò auxilio iis sæpe fuere. Insigne ejus rei exemplum Serenitati Vestræ dereliquit Rex noster Catholicus, quando exercitu auxiliari præsto fuit Regi Franciæ adversus Anglos cùm hi occupassent Insulam Regiam, nec locum dedit Ducis Roani consilio, qui Regnum in Respub. volebat dividi. Alio item tempore quando sua Majestas per Dominum de Maximi, Nuntium Apostolicum, paratam se obtulit, eidem Regi suamet præsentia assistere, ut Hugonottas Montis Albani debellare posset, & Provinciis suis ejicere. Quæ insignis & heroïca benevolentia non nisi ingratitude compensata fuit postea; relictis rationi documentis, ut non tam facile Status alieni commiseratione tangi se sinat.

§. Atque ex iis, quæ diximus, nemini non licebit colligere, quanti ad defensionem communem referat illa animorum inter subditos concordia & Statuum unio, si nimirum unusquisque alterius periculum pro suo æstimet, quantumvis etiam longe remotum id sit, adeoque modis omnibus conetur, quâ copiis, quâ subsidiis pecuniariis eidem ferre suppetias, ut corpus, quod ex illis conflatur tueri se possit. Qua in re errare solent non pauci; dum qui absunt longiùs, existimant periculum ad se non perventurum, aut nequaquam se teneri ad anticipandos ejusmodi sumptus, majorisque esse prudentiæ, suas conservare vires, donec hostis vicinior fuerit. Sed tunc superatis jam difficultatibus, & Statibus antemuralibus occupatis, reliqui resistendo amplius non erunt. Ita Britannis accidit, de quibus sic Tacitus. *Olim Regibus parebant, nunc per Principes factionibus, & studiis trabuntur; nec aliud adversus validissimas gentes pro nobis utilius, quam quod in commune non consulunt. Rarus duabus, tribusve civitatibus, ad propulsandum commune periculum conventus: ita dum singuli pugnant, universi vincuntur.* Majori cum prudentia, & illustriori pietatis, fidelitatis, zeli, & amoris in legitimum suum Dominum exemplo, periculum istud agnoscunt Regna Hispaniæ, Provinciæ, Italicæ, Burgundicæ, &

D d d d d 2

Bel-

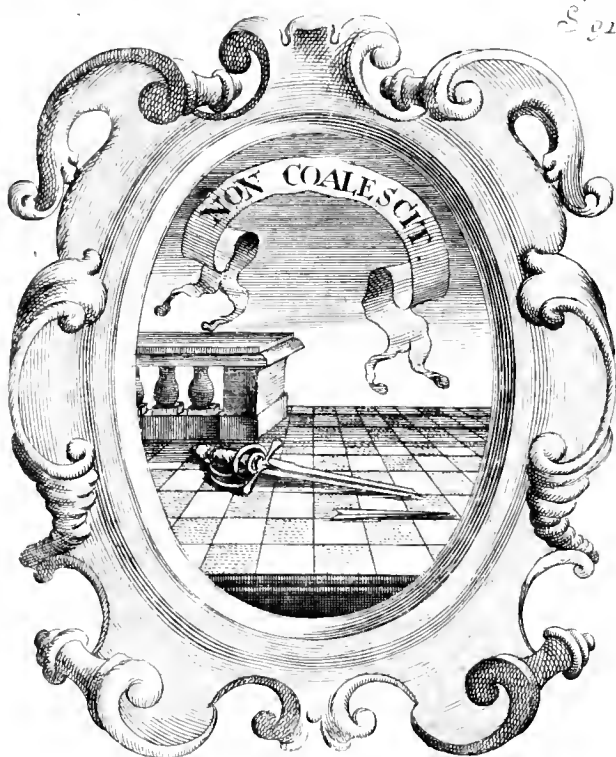
(a) Non fraude, neque occultis, sed palam, & armatum populum Romanum hostes suos ulcisci. Tac, lib. 2. Hist. (b) In vita Agric.

Belgicae, siquidem generosa quadam æmulatione Majestati suæ ultro offerunt fortunas suas, immò & vitam, ut se contra hostes suos tueri possint, qui junctis unà viribus, ad evertendam Religionem Catholicam, & istam Monarchiam conspirarunt. Inscribebat Serenitas Vestra tenerrimo suo pectori hæc obsequia, & crescentibus ejus gloriosis annis unà etiam crescat erga subditos tam fideles gratitudo & æstimatio.

(a) *E juz garcis qual è mais excellente,
O ser do Mundo Rey, se de tal Gente,*

*Judiciumque feret: num præstet totius orbis
An talis populi imperium, regnumque tenere?*

S Y M B O L U M X C I .

Videtur amicitia Rempublicam magis (b) continere, & majore, quam justitia in studio fuisse Legislatoribus. Nam si amicitie inter omnes esset, nihil esset, quod justitiam desiderarent; at si justii essent, tamen amicitie præsidium requirerent. Maximum inter homines bonum, amicitia. Gladius securus, semper accinctus lateri tam pacis, quàm belli tempore. Socia fidelis in utraque Fortuna. Cui illa eventus prosperi illustriores sunt, adversi leviores: neque enim eam fugant calamitates, nec evanescere facit prosperitas. In hac eam suadet modestia, in illis constantia; in rebus tam secundis, quam adversis præsto est, tanquam utrobique fructum factura. Consanguinitas absque benevolentia & affectu consistere potest. Amicitia non item. Hæc ab electione propria nascitur, illa à casu. Consanguinitas esse potest

(a) Cam. Luf. (b) Arist, lib. 8. Ethic.

test sine communicationis & subsidii mutui vinculo. Amicitia minimè; siquidem tria sunt, quæ tanquam partes, quibus constat, eam uniunt: Natura scilicet similitudinis beneficio, voluntas beneficio humanitatis, & ratio beneficio honestatis: Eo pertinent illa verba Regis Alphonfi Sipientis in libro Legum, quem *Partidas* inscribit, dum loquitur de crudelitate, quam exercet is, qui captivum ducit unum ex iis, qui aut sanguine, aut amicitia juncti amant inter se. *Otro si los amigos, que es muy fuerte cosa de partir à unos de otros: Ca bien como el ayuntamiento del amor pasa, e vence al linaje, è à todas las otras cosas, asi es mayor la cuita è elpesar, quando se parten. Amicos præterea, quorum alter ab altero sejungi fert ægerrimè. Uti enim amoris vinculum ipsam sanguinis cognationem, resque omnes alias superat, ita majorem longè amici, si separentur, dolorem atque animi cruciatum sentiunt.* Quantò ergo magis probata; majorisque sinceritatis amicitia fuerit, tantò minùs valebit, ubi semel violari cœperit. Crystallus fracta prorsus inutilis efficitur. Omne adamantis perit pretium, si in frustra dividatur. Gladius semel confractus solidari iterum non potest. Qui amicitia reconciliata confusus fuerit, deceptum se inveniet; ad primum enim adversitatis casum, aut spem commodi privati mox iterum deficiet. Nec Davidis clementia in parcendo Saulis vitæ, nec beneficiorum memoria, & promissiones tam benevolæ jurejurando à Saule firmatæ, satis fuère, ut David de reconciliatione illa securus (a) esset, aut ut Saul adversus illum machinari desineret. Amplexu mutuo & manantibus fletu oculis Esau cum fratre suo Jacobo in gratiam redire voluit, & tamen utrinque magna amicitia reintegrata pignora essent atque indicia, nunquam tamen Jacobi diffidentiam tollere omnino potuère, quin illud modis omnibus conatus est, ut sese ab illo sejungeret, & securitati suæ consulere. Amicitia reintegrata vas metallinum est, quod hodie splendet, & cras ærugine (b) obducitur. Nec satis sunt ulla beneficia ad eam firmandam, quia injuriæ memoria nunquam ex animo deletur penitus, Ervigius (c) (post usurpatam Regis Wambæ coronam) Egicam arcta cognatione Wambæ sanguini annexum generum adoptavit Cixilone filia in Conjugem data, & regni postea successorem designavit: verum hoc ipsum iupedire non potuit, quò minùs Egica Regni suscipiens gubernacula, concepti in focerum odii argumenta præ se ferret. In eo, qui læsus est, vulnerum remanent cicatrices, quas offensa animo impressit, & ad primam quamque occasionem rursus stillant sanguine. Injuriæ locis paludosis sunt similes quæ licet exsiccentur, facile tamen aquas iterum hauriunt. Offendentem inter & læsum umbræ quædam interjiciuntur; quæ nulla excusationis, aut satisfactionis luce dispelli possunt. Quin nec ex parte offendentis satis secura est amicitia, quia nunquam sibi persuadet, offensum vere ex animo injuriam condonasse, semperque eum intuetur, ut hostem. Præterquàm quod (d) *proprium humani ingenii est, odisse, quem læseris.*

§. Atque ita quidem fit in privatorum amicitiiis, non Principum (si tamen vera inter hos amicitia reperiatur) nam utilitas propria amicos eos facit, aut hostes, & quamvis millies dissolvatur amicitia, mox tamen spe commodi reintegratur, & quoad sperare illud licet, firma perdurat ac stabilis. Quare in ejusmodi amicitiiis nequaquam habenda est ratio conjunctionis sanguinis, aut obligationis ex acceptis beneficiis, ea enim non agnoscit regnandi ambitio. Ab utilitate diuturnitas earum æstimanda est, omnes quippe amicitia tales nunc sunt, quales illæ Phi-

E e e e

lip-

(a) *Abiit ergo Saul in domum suam: & David, & viri ejus ascenderunt ad tutiora loca.* 1. Rec. 24. 23. Gen. 33. 12. (b) *Non credas inimico tuo in æternum: sicut enim aramentum, eruginat nequitia illius: & si humiliatus vadat curvus, adjice animum tuum, & custodi te ab illo.* Eccl. 12. 10. (c) Mar. Hist. Hisp. l. 6. c. 18. (d) Tacit. in vita Agric.

lippi Regis Macedoniæ, qui eas sola utilitate metiebatur, non fide. In iis verò amicitiiis, quæ magis ratio Status quædam sunt, quam mutua voluntatum consensio, non tantopere Aristoteles & Cicero Biantem reprehenderent, quod diceret, non aliter amandum, ac si rursus exercendum esset odium; falleret enim Principem confidentia, si eam in tali fundaret amicitia. Præstat itaque Principes sic hodie amicos esse, ut cogitent fieri posse, ut cras amici esse desinant. Verum etsi cautela hæc improbanda non sit, utilitas tamen & commodum proprium amicitia anteferri non debet hoc titulo, quod ita plerumque factitent alii. Deficiat sane in aliis amicitia, at non in Principe, quem his Symbolis formare instituimus, quemque ad constantiam in actionibus suis & obligationibus adhortamur.

§. Atque quæ dicta sunt hactenus, ad eas pertinent amicitias, quæ sunt inter Principes finitimos, inter quos aliqua magnitudinis intercedit æmulatio: inter alios enim amicitia sincera, & concordia mutua locum habere potest. Potentia tam sollicita esse non debet, ut alteri confidat nemini. Tyranni instar in metu erit, quisquis amicis suis fidem non habuerit. Absque iis Corona servitus est, non Majestas. Iniquum est Imperium, quod Principes amicitiiis spoliât. (a) *Non exercitus neque thesauri, præsidia Regni sunt, verum amici.* (b) *Non aureum istud sceptrum est, quod Regnum custodit, sed copia amicorum, ea Regibus sceptrum verissimum, tutissimumque.* (c) *Nec ullum majus boni Imperii instrumentum, quam boni Amici.*

§. Amicitia inter magnos Principes officiis mutuis fovenda est potius, quam muneribus: nam ingratum esse solet rei privatae studium, cui nunquam fit satis. Illius causa finguntur amicitia, non fiunt; quemadmodum Vitellio accidit, qui (d) *dum amicitias magnitudine munerum non constantia morum continere putavit, meruit magis, quam habuit.* Amici ferro conservandi sunt, non auro: plures enim creat amicos armorum timor, quam auri cupiditas. Subsidia pecuniaria largientem enervant, & quò ea fuerint majora, eò minus continuari poterunt; pari autem passu, quo Princeps suas prodigit opes, ejus quoque perit existimatio. A thesauris quos in ærariis suis asservant, æstimantur & amantur Principes, non ab iis, quos profuderunt in alios: magis ex eo inquam, quod largiri possunt, quam quod largitiam sunt: plus enim inter homines spes potest, quam gratitudo. Qui pacem auro emit, armis eam sustentare non poterit. In errorem istum omnes ferè Monarchia incidunt, posteaquam ad majorem aliquam pervenerint amplitudinem, auro, non armis illam tueri conantur, consumptisque thesauris, & oneratis subditis, ut nimirum Principibus finitimis largiendo, circumferentias servant quietas, ipsum centrum robore destituunt; & tametsi magnitudo illa ad tempus aliquod sustentetur, id tamen in ruinam majorem vergit postea: cognita enim illa debilitate, & perditis semel finibus extremis, hostis nullo obsistente ad interiora usque penetrat. Ita Romano Imperio accidit, quando post tot expensas inutiliter factas, & debilitatas ejus vires, Imperatores pecunia & largitionibus Parthos, Germanosque conciliare sibi studuerunt, qui primus ruinæ illorum fons fuit & origo. Eam ob rem Alcibiades suavitatis Tifaserni, (e) *ne tanta stipendia classi Lacedæmoniorum præberet, sed nec auxiliis nimis enixe juvandos, quippe non immemorem esse debere, alienam esse victoriam, non suam instruere, & eatenus bellum sustinendum, ne inopia deseratur.* Hoc ipsum consilium stimulo nobis esse potest, ad considerandum, quantum expendatur in gratiam Principum exterorum, cum insigni ipsius Castellæ detrimento & enervatione, quam tamen utpote Monarchia totius Cor, potissimum sanguine abundare oporteret, ad dispersiendos per reliquas corporis partes vitales spiritus; quomodo ipsa docet Natura, optima politicae Magistra, quæ partes interiores, à quibus vita dependet, ma-

(a) Sallust. (b) Xenoph. (c) Tac. l. 4. Hist. (d) Tac. l. 2. Hist. (e) Trog. l. 5.

majoribus solet firmare præsiidiis. Si quod foris apud exteros consumit metus & sollicitudo, ad consulendum Monarchiæ securitati, intrâ ipsa illius viscera expenderet providentia prudens, in conservandis quâ terra, quâ mari exercitibus, in muniendis firmandisque milite castellis, arcibus, urbibus; securiores forent remotæ Provinciæ, & si quæ amitteretur, interioribus viribus facillè recuperari posset. Roma tueri se potuit, & quæ ab Hannibale armis occupata fuerant, recipere, immò ipsam evertere Carthaginem, quia omnes suas opes & vires intra Reipub. suæ viscera continebat.

§. Neque tamen hoc eò dico, quod persuadere Principibus cupiam, ut ne amicis suis, & finitimis subsidio unquam sint, & argentum suppeditent: sed ut videant diligenter, quomodo illud impendant, studeantque armis succurrere potius, quam opibus: nam auxilia pecuniaria apud eum remanent, qui accepit; armorum verò subsidia, ad eum, qui miserat, revertuntur. Atque hoc intelligi debet, quando nullum est periculum, ne ipsi bello sese implicent, trahendo illud in statum suum proprium, aut ne amico hostes majores concilient; uti tum etiam cum majorum est sumptuum, & pluribus obnoxium incommodis, succurrere opibus, quam armis: nam ratio status omnino suadet, ut alterutrâ viâ finitimum Principem tueamur, quoties nostra cum illius fortuna conjuncta esse cernitur; siquidem majoris est prudentiæ intra alterius statum bellum sustinere, quàm intra suamet viscera illud experiri. Sic olim, (a) fuit proprium populi Romani longè à domo bellare, & propugnaculis Imperii sociorum fortunas, non sua tecta defendere, & debuissimus hoc discere à Republica illa, ne tantas nunc calamitates deplorare necesse esset. Ista politica magis, quàm ambitio movit Cantones Helvetos, ut populorum quorundam susciperent protectionem, tametsi enim satis scirent, id absque sumptibus & defensionis suæ periculo fieri non posse, plus tamen ad utilitatem suam putabant interesse, si longè à finibus suis bella gererent. Confinia status vicini, Status proprii muri sunt, & ut tales omni cum vigilantia custodiendi.

SYMBOLUM XCII.

ETiam plumæ aliarum avium, aquilinis nimium vicinæ in periculo sunt; hæ siquidem corrodunt illas, ac destruunt, ob superstitem in iis antipathiam naturalem, quæ est inter Aquilam & volucres reliquas. Ita protectio in tyrannidem denique vertitur. Nec leges veretur potentia major, nec auctoritatem ambitio. Quod fidei & tutelæ ipsius commissum fuit, titulo defensionis naturalis postea ut suum detinet. Principes inferiores subsidiis exteris Statuum suorum securitati prospicere cogitant, & eos omnino perdunt; quin immò & amico, & hosti in prædam cedunt. Nec minus ab illo periculi est ob confidentiam, quàm ab isthoc propter odium. Cum amico securi vivimus absque ullo metu aut præcavendi sollicitudine, adeoque sine suo damno pro libitu nos potest impetere. In ea ratione fundata fuit, opinor, illa lex quæ bovem, qui hominem aliquem cornibus suis læsisset, jubebat lapidibus (b) obrui, non vero sylvestrem tantum, quia à bove, utpote animali domestico, quo in laboribus quotidianis utimur, minus nobis metuimus. Amicitiae & protectionis obtentu invehitur ambitio, & facillè obtinetur, quod viribus non poterat effici. Quàm speciosis titulis tyrannidem suam velarunt

E e e e e 2

Ro-

(a) Cicero pro leg. Man. (b) Plin. l. 10. c. 3. (c) Æl. l. 9. c. 11. de animal.
(d) Si bos cornu percusserit virum aut mulierem, & mortui fuerint, lapidibus obruetur.
Exod. 21. 28.

Romani, dum aliarum Nationum populos in cives, socios & amicos suos asciscere dignati sunt. Albanos in suam introduxerunt Rempubl. & quos antea hostes habuerant, eos societatis communis voluerunt esse participes. Sabinos in jus civium admiserunt. Tanquam protectores conservatoresque libertatis ac privilegiorum, tanquam justitiæ universi orbis arbitri, à diversis implorati fuere Provinciis, ut eorum viribus contra suos hostes uterentur, & quæ seipsis eo usque penetrare nequissent, ignorantia aliena longe lateque se dilatârunt. Initio quidem à Nationibus exteris magna cum cautela tributa non nisi modica exegerunt, & specie quadam virtutum moralium suas texerunt fraudes: & postquam illa Imperialis aquila alas suas supra tres orbis partes, Europam, Asiam & Africam latius expandisset, ambitione rostrum suum exacuit & sævitiae suæ prodidit ungues, protectione in tyrannidem versa. Expertæ tunc sunt Nationes exteræ, miserè suam illusam fuisse

confidentiam, & destructas potentiæ suæ plumas sub alis illius oppressione tributorum ac libertatis, cum privilegiorum suorum jactura; cumque jam tyrannis invaluisset, nec convalescere potuere, nec vires suas instaurare. Atque ut venenum in naturam verteretur, adinvenerunt Romani colonias, introduxeruntque linguam Latinam, ad tollendam sensim Nationum distinctionem, & ut sola superesset Romana cum universali in omnes imperio. Hæc fuit magna illa Aquila, quam vidit Ezechiel *magnis (a) alis, multisque pennis*; ubi Septuaginta legunt, plenis unguibus: nam plumæ ejus ungues erant. Quoties existimant homines sub alis se stare, & sub unguibus consistunt! quoties putant lilio se tegi, & sub spinis hærent ac sentibus, ut non nisi pallio relicto inde possint emergere! Civitas Pisana jura sua & prætensiones, quas habebat adversus Rempublicam Florentinam commiserat Patrocinio Regis Ferdinandi Catholici, & Regis Franciæ, & inter utrumque convenit, ut ea Florentinis traderetur, specie libertatis Italiæ procurandæ. Ludovicus Sfortia contra

(a) *Et facta est aquila altera grandis magnis alis, multisque plumis. Ezech. 17. 7.*

tra nepotem suum Joannem Galeasum Francorum imploravit opem, & hi Mediolanensi statu exutum, captivum in Franciam abduxere. Sed quid antiquis utimur exemplis? Dicat Dux Mantuanus, quàm carò sibi steterit, quamque graviter noxia fuerit aliena protectio! Dicant Trevirensis Elector, & Grifones, num suam conservaverint libertatem armis extraneis, quæ titulo defensionis ac tutelæ in suum Statum admiserunt. Dicat Germania, quomodo nunc se habeat sub Suecorum patrocínio: divisis & dissolutis tam illustribus Provinciarum suarum circulis, quibus splendebat, & sustentabatur diadema Cæsareum: desædatis fulgentissimis civitatum Imperialium Adamantibus, qui eam exornabant; sublatis & confusis Statuum ordinibus: disturbata harmonia gubernationis politicæ: exspoliata & ad extremam inopiam redacta antiqua ejus nobilitate. Dicat illud, inquam, Germania, sine omni nunc libertatis specie Provincia quæ optimè illam tueri ac conservare antea noverat; conculcata, & flammis vastata ac ferro à Nationibus exteris, variorum Tyrannorum, qui demortuum Sueciæ Regem nunc representant, exposita arbitrio; ferva amicorum & hostium: suis met malis turbata tantopere, ut nec damna sua, nec emolumenta queat agnoscere. Ita Provinciis accidit, quæ secum ipsæ non satis conveniunt; & Principibus, qui extraneis utuntur viribus, præsertim si, qui eas mittit, stipendium non solvat: auxiliares enim copiæ pariter ac hostiles in illorum conspirant ruinam; quemadmodum civitatibus Græciæ contigit, quando (a) *Philippus Rex Macedoniam libertati omnium infidiatus, dum contentiones civitatum alit, auxiliium inferioribus ferendo, victos pariter, victoresque subire regiam servitutem cõgit.* Gloria primum ad inferioris defensionem inflammat animum, & ambitio postea nihil finit reliquum. Qui vires suas in alterius impendit gratiam, compensationem ab illo postulat. Provincia ipsa Principis potentioris suppetias ferentis amore capitur, existimantibus nimirum subditis, sub ejus dominatu se magis securos fore, magisque felices, absque timore, & bellorum periculo, sine gravibus tributis, quæ Principes inferiores solent imponere, sine injuriis denique & offensionibus, quas communiter ab illis accipiunt. Nobiles præterea majori honori sibi ducunt, si illustriori serviant Domino, à quo ipsi honorentur, & qui plura habeat præmia ac munera, quæ dispertire possit. Omnes istæ considerationes tyrannidem, & usurpationem ferentis opem, aut defendentis promovent. Copiæ auxiliares ei parent potissimum, qui eas mittit, aut exsolvit stipendia, & regiones, in quas deducuntur, tractant velut alienas, confectoque bello cum hoste, in amicum movere necesse est; ut proinde consultius, & minoris videatur esse periculi, minusque sumptuosum Principi inferiori, amicè cum potentiori transigere, quàm armis auxiliaribus vincere. Quod sine his obtineri nequit, minus postea, ubi recesserint iterum, conservari poterit.

§. Periculum istud advocandi auxiliares copias tunc magis metuendum est, quando Princeps, à quo eæ mittuntur, aliam profitetur Religionem, aut ad Statum illum jus aliquod habet, vel obtendit saltem, aut si eundem sibi subicere magni sit emolumenti, puta quia Statibus occupantibus præbet transitum, aut obstruit hostibus. Atque timores isti necessitate metiendi sunt, consideratis item conditione & moribus Principis: nam si sincero & generoso fuerit animo, plus apud illum valebit fides publica & existimatio, quàm spes commodi & rationes Status; quomodo experientia comprobatum fuit in Principibus omnibus Domus Austriacæ, adumbratis per potentem illum Cherubinum & protectorem, cui Ezechiel Regem Tyri comparat ante, quàm suo deesset officio: quam fidem & auctoritatem etiamnum observant hodie: nemo siquidem quisquam est, qui de eorum amicitia jure possit conqueri. Testes ejus rei sunt Pedemontium, Sabaudia, Colonia, Constantia, Bri-

F f f f f

sa-

(a) Justianus.

facum, propugnata armis Hispanicis, & restituta deinde, absque ullo ibidem relicto militari præsidio. Nec negare veritatem hanc poterit Genua: cum enim oppressa à Francis & Allobrogibus libertatem suam in Hispaniorum posuisset arbitrio, fidelissimè hi eam conservarunt, pluris nimirum amicitiam suam & fidei publicæ gloriam, quàm dominatum æstimantes.

Quod si necessitas aliquando arma auxiliaria petere coëgerit, dicta pericula sequentibus conditionibus caveri poterunt: si curetur scilicet, ut ne copię alienæ majores sint, quàm propriæ; ut cui veniunt subsidio, is suos iis Duces præficiat; ut non collocentur in præsidiis urbium; ut misceantur, dividanturque inter milites cæteros, & mox in hostem ducantur.

S Y M B O L U M X C I I I .

TYrrhenum mare expertum est sæpius pericula amicitiae & societatis montis Vesuvii; at non semper danis nostris sapere discimus: facile enim à vana aliqua confidentia persuaderi nobis sinimus, ea non iterum esse eventura. Jam pridem sapientissimus evasisset Mundus, si suismet experiētiis edoceri se passus esset: sed temporis longinquitas eas rursus obliterat. Ita factum in gravissimis ruinis, quas per montis illius declivia solo intulerant incendia præterita, omnia opplendo cineribus, quos immisso paucis post annis aratro, in agrum denuo coloni converterunt. Evanuit damnorum memoria, aut certò nemo eam conservare voluit, quæ tanta tamen fuerunt, ut meritò eorundem metus debuisset esse perpetuus. Abdidit mons ille sub viridi suo pallio æstum & siccitatem interiorum suorum viscerum & mare nihil suspicatum mali fœdus cum eo iniit, eumque strinxit undarum suarum brachiis, nulla habita ratione illius, quæ inter ambas istas Naturas intercedit, contrarietatis. Verùm dolosus ille mons sinistram suam intentionem pref-

pressit in pectore, donec fumus indicia quædam proderet eorum, quæ intus ille moliretur. Crevit inter utrumque communicatio per secretas & occultas quasdam vias, nec capere potuit vicinum mare, fictum illum amicum non nisi munimenta adversus se erigere, & subterraneos cum diversis metallis sulphureis instruere cuniculos, donec iis jam perfectis (quod hac nostra ætate contigit) ignem admove- rit. In supremo montis cacumine hiatus ingens & profundus sese aperuit, unde flammæ erumpebant, quæ sub initium non nisi stricturæ quædam lucidiores, aut ignes festivi artificiales videbantur; at paucis post horis funesta fuere prodigia. Contremuit sæpius vastum illud corpus tantæ molis ac ponderis, & inter horrenda tonitrua incensas evomit liquefcentium metallorum indigestas materias; quæ in il- lius fervebant stomacho, & per montis declivia, adinstar torrentium igneorum, in circumjacentes agros sese effuderunt, donec in ipsum mare delaberentur, quod tam inopina hostilitate stupefactum, ad ipsum centrum cum aquis suis se recepit, seu metu aliquo factum id fuerit, seu astu, ad cogendas undas, quibus se tuere- tur; ruptis namque antiqui fœderis vinculis necesse erat, ut ad defensionem suam se compararet. Pugnarunt inter se ambo elementa, non sine trepidatione ipsius Naturæ metuentis, ne pulcherrima hæc rerum fabrica conflagraret. Ardebant ipsi aquarum fluctus à superiore hoste domiti: *ignis enim (ut alcubi loquitur Spiritus sanctus) (a) in aqua valebat supra suam virtutem, & aqua extinguentis naturæ obli- viscebatur.* Pisces flammis innatantes extincti sunt. Tales semper habebunt effectus omnia similia fœdera, quæ disparis naturæ sunt & conditionis. Nec damna minora metuat Princeps Catholicus, qui societatem cum infidelibus coierit: nam cum nul- la graviora sint odia, quàm quæ ex Religionum diversitate oriuntur, fieri quidem potest, ut ea necessitas præsens dissimulet, quin tamen erumpant aliquando, nemo unquam impediet. Quomodo, obsecro, conservari poterit inter illos amicitia, si unus alteri satis non fidat, & ruina unius cedat in emolumentum alterius. Qui opinionibus disceptant, etiam animis dissident, cumque creaturæ simus æterni illius & supremi Artificis, ferre non possumus, ut eidem denegetur ille adorationis cul- tus, quem verum & orthodoxum judicamus. Et licet bona esset infidelium ami- citia: Justitia tamen divina non permittit, ut hostium suorum operâ fines nostros consequamur, quin plerumque nos castigat per illam ipsam infidelem manum, quæ pactis subscripsit. Imperium, quod Constantinus Imperator in Orientem transtulit, pessum ivit per fœdera Palæologorum cum Turcis. Deo nimirum permittente, ut posteris correctionis esset exemplum, absque ulla tamen viva familiæ illius memo- ria. Quod si ob locorum distantiam, aut rerum conditionem per illos ipsos infi- deles castigatio fieri non possit, Deus ipse manum suam adhibet. Quas calamita- tes non perpessa est Francia, postquam Rex Franciscus, magis æmulatione gloriæ Caroli V. Imper. quàm extrema necessitate ductus, fœdus cum Turca iniit, eum- que in Europam evocavit? In supremo vitæ articulo errorem hunc suum agnovit, & detestatus est verbis gravissimis; quæ profecta à dolore Christiano piè interpre- tabimur, cum aliàs omnino hominis de animæ suæ salute desperantis videri possent. Sed & ab ejus Successoribus pœnam Deus reperit, morte violenta & infelici eos tollendo è medio. Quod si ea severitate animadvertit in Principes, qui infidelium hæreticorumque implorant auxilium, quid iis faciet, qui iisdem opem ferunt ad- versus Catholicos, & in causâ sunt, cur tantos illi progressus efficiant? Docet nos istud (b) Petri Secundi Regis Aragonii exemplum: favebat is Albigenisium Hære- corum factioni in Francia, pro quibus etiam arma sumpserat, centum millium ho- minum conflato exercitu, cum contra Catholici non nisi equites octingentos & mil-

F f f f f 2

le

(a) Sap. 19. 19. (b) Mar. Hist, Hisp. l. 12. c. 2.

le pedites sub signis numerarent, & ab his tamen prælio victus occubuit. Simul ac Judas Machabæus cum Romanis junxit amicitiam (eo etiam fine, ut sese contra Græcorum potentiam tueri posset) orbatur duorum Angelorum præsidio, qui ejus lateri assistebant, & contra hostium ictus tutabantur, interiit. Eandem pœnam, eademque ex causâ etiam dedere ejus fratres Jonathas & Simon, qui ei in Principatu successerant.

§. Nec sufficit semper excusatio defensionis naturalis: per enim rarò omnes concurrunt conditiones & circumstantiæ, quæ ejusmodi fœdera cum Hæreticis faciant licita, & majoris sint ponderis, quam universale illud scandalum, & periculum opinionibus falsis veram inficiendi Religionem; siquidem eorum communio veneni instar est, quod facile alios corripit; cancer, qui celeriter serpit, ubi novitate & licentia capti fuerint (a) animi. Poterit quidem Politica divinis divisa præsidiis, & in artibus humanis spem suam collocans, seipsam fallere, Deum non item, in cujus tribunali rationes mere apparentes locum non habent. Baasa Rex Israël urbem Rama (Benjamiticæ tribus ultimam in Regno Asa) communiebat, ejusdem aditus sic claudebat, ut nemo Regnum illud tutò posset ingredi, aut inde (b) egredi; belli seges ea fuit inter ambos illos Reges, metuensque Asa fœdus Benadadi Regis Syriæ, quod cum Baasa fecerat; hoc egit primum, ut illud discinderetur, & aliud deinde novum cum eodem Benadado ipse iniit: (c) quod cum audisset Baasa; desit ædificare Rama, & intermisit opus suum: tametsi verò urgeret necessitas, & fœdus illud fieret non nisi studio defensionis naturalis, cujus mox optimus fuit effectus, displicuit tamen Deo, quod in illa potius, quam in auxilio divino suam collocasset fiduciam, misitque Hananum Prophetam, qui stultum ejus consilium reprehenderet, & gravia ei damna ac bella (d) minitaretur, quæ reipsa deinde evenire. Ex hoc ipso facile colligere licebit, quantam Dei offensam incurrerit regnum Franciæ propter fœdera cum Hæreticis nunc inita, ad opprimendam Austriacam Domum. Qua in re obtendere non potest titulum defensionis naturalis in extrema necessitate, quia nulla prius lacescitum injuria, & absque ulla causâ, cum omnibus illius hostibus fœdus sanxit, & bellum ei intulit; foris extra Status suos illud fovendo, eosque dilatando usurpatione injusta Provinciarum exterarum, & consilio ac viribus Hæreticis fœderatis assistendo, ut de oppressis Catholicis triumphent; interim ad tractatus pacis Coloniam à Gallia venire nemo voluit, quantumvis Pontifex Maximus, Imperator, & Rex Hispaniarum suos illuc cum plena potestate Legatos ablegassent.

§. Nec sola fœdera cum Hæreticis, sed etiam militares suppetiæ illicitæ sunt. Exemplum illustre nobis præbent sacræ paginæ in Amasia Rege, qui cum certo pretio exercitum aliquem à filiis Israël conduxisset, juslit Deus, ut eum abs se dimitteret, eique exprobravit, quod non in Deo potius spem suam ac fiduciam (e) posuisset; & quia illico paruit, nulla habita ratione periculi aut impensarum, insignem ei victoriam contra hostes suos largitus est.

§. Illa fœdera cum Hæreticis licita sunt, quæ aut belli fopendi, aut commer-

---

(a) Sermo eorum ut cancer, serpit. 2. Tim. 2. 17. (b) Anno autem trigesimo sexto Regni ejus, ascendit Baasa Rex Israël in Judam, & murum circumdabat Ramæ, ut nullus tuto possit egredi. & ingredi de regno Asa. 2. Paral. 16. 1. (c) Ibid. v. 5. (d) Quia habuisti fiduciam In Rege Syria, & non in Domino Deo tuo, idcirco evasit Syria Regis exercitus de manu tua, &c. Stultè igitur egisti, & propter hoc ex presenti tempore adversum te bella consurgent. 2. Paral. 16. v. 7. 9. (e) O Rex ne egrædiatur tecum exercitus Israël, non est enim Dominus cum Israël, & cunctis filiis Ephraim, Quod si putas in robore exercitus bella consistere, superari te faciet Deus ab hostibus: Dei quippe est, & adjuvare, & in fugam convertere. 2. Paral. 25. 7. & 8.

merciorum exercendorum causa fiunt; quale fuit illud Isaaci cum (a) Abimelecho & quod etiamnum viget Hispaniam inter & Angliam-

§. Inito semel cum Hæreticis fœdere, aliove pacto, quod nec Religioni, nec bonis moribus adverfetur, & jurisjurandi insuper sanctitate firmato, omnino servanda est fides publica; per ejusmodi enim Sacramentum Deus ipse in pactorum testem vocatur, & veluti sponsor promissi adimplendi utriusque partis consensu constituitur & arbiter, ut castiget deinde eum pro merito, qui datam fidem violaverit; & sane grave esset, eum mendacii testem facere. Nec ulla alia apud omnes gentes & Nationes conventorum pactorumque est securitas, quàm jurisjurandi religio, qua si ad fallendum abuterentur, ruerent omnia orbis commercia, neque ullæ unquam firmæ induciæ, aut pax concludi possent. Verùm, etsi nulla intercedit Sacramenti religio, pactiones tamen compleri debent; etenim ex ipsa veritate, fidelitate, & justitia oritur in illis obligatio quædam mutua, & communis omnibus Gentibus; & sicut nemini Catholico licitum est occidere, aut odisse Hæreticum, ita neque fallere, aut datam ei fidem frangere. Idcirco Josue (b) Gabaonitis fidem servavit; quòd Deo tantoperè placuit, ut victoriæ adversus hostes concedendæ causa ipsum etiam cœlestium orbium naturalium ordinem interturbare voluerit, obediendo voci Josuæ, & sistendo Solem in cœli medio, ut hostium cædem tantò melius posset profèqui, & pacti obligationem (c) adimplere, & quia trecentis annis post Saul fœdus istud violavit, punivit Deus Davidem (d) fame triennali.

SYMBOLUM XCIV.

Quando Sol in linea Æquinoctiali constitutus examen est lancium libræ, lucem suam quaqua versum spargit tantâ cum justitiæ æquitate, ut dies noctesque æquales faciat; non absque omni tamen respectu ad zonas viciniores, suoque imperio magis subjectas, quibus majorem vim lucis impertit, iis præsertim climatibus & parallelis, qui ab eo absunt propius; & si quæ forte Provincia caloris intemperiem experiatur sub zona torrida, ipse ejus situs in causa est, non radii solares; quippe in eodem tempore aliis ejusdem zonæ partibus benignissimos sese exhibent. Quod itaque Sol in linea Æquinoctiali efficit, tam illustri cœli parte, ut non nemo existimet, Deum Optimum Maximum suam in ea fixisse sedem (si tamen ejus immensitas ullo certe loco definiri potest.) Idem illud in orbe hoc inferiori operatur Tiara Pontificis, quæ ex Romana urbe velut fixo quodam æquinoctio divinæ suæ lucis radiis universas Mundi Provincias collustrat. Sol, inquam, est in his inferioribus orbibus, cui vis lucis vicaria æterni illius Solis justitiæ communicata fuit, ut ejusdem beneficio res omnes sacræ veras suas nanciscantur formas, absque eo quòd à vana aliqua opinionum impiarum umbra in dubium vocari possint. Nulla tam polis propinqua est Regio, quo nequicquam obstantibus frigoribus & tenebris ignorantiae, splendores illius non penetraverint. Tia-

G g g g g

ra

(c) Vidimus tecum esse Dominum, & idcirco nos diximus: Sit juramentum inter nos, & ineamus fœdus, ut non facias nobis quicquam mali. Gen. 26. 28. (b) Juravimus illis in nomine Domini Dei Israël, & idcirco non possumus eos contingere. Jos. 9. 19. (c) Stetit itaque Sol in medio cœli, & non festinavit occumbere spatio unius diei. Non fuit antea, nec postea tam longa dies, obediendo Domino voci hominis, & pugnante pro Israël. Jos. 10. 13. (d) Facta est quoque fames in diebus Davidis tribus annis jugiter: & consuluit David oraculum Domini, dixitque Dominus: Propter Saul, & domum ejus sanguinum, quia occidit Gabaonitas. 2. Reg. 21. 1.

ra ista lapis Lydius est, ad quem explorantur coronæ, & auri argentique illarum probitas expenditur: in illa tanquam in fusorio calice ab aliis spuris segregantur metallis: signo illius monetario *Tau* consignatæ verum suum pretium valoremque inviolatum retinent. Eam ob rem Ramirus Aragoniæ Rex, aliique complures ultro Ecclesiæ Feudatarii esse voluerunt, tanquam qui honori & felicitati sibi ducerent; quod Coronæ suæ tributo pendendo essent obnoxii. Eæ vero, quæ ad lapidem istum Lydium Apostolicum probari detrectant, plumbeæ sunt & stannæ, quas tempus modicum atterit, consumitque, adeo ut vix ad quintam usque generationem (quemadmodum frequenti experientia compertum fuit) perveniant. Unà

cum Principum magnificentia dignitas etiam & amplitudo eorum temporalis accrevit, per Esaiam Prophetam (a) olim prædicta, quæ suo dein robore spiritualem quoque armavit gladium, ut Regnorum in orbe Christiano bilanx esse potuerit, & supremum eorundem tenere arbitrium. Atque his ipsis mediis potentiam suam conservare student Pontifices, paterno illo suo affectu & benignitate Principes sibi reddendo benevolos. Imperium eorum voluntarium est, in animos videlicet, apud quos ratio locum habet potius, quàm vis aut coactio. Quod si hæc aliquando immoderatio fuerit, effectus planè contrarios habuit: cæca enim est indignatio, & facillimè in præceps ruit. Dignitas Pontificia inermis etiam, instructissimis exercitibus validior est. Occursus Leonis Papæ in habitu Pontificio tantum terrorem incussit Attilæ, ut pedem referret, & susceptam Romanæ urbis vastandæ cogitationem deponeret: si armis id attentasset nequiquam fregisset animum hominis illius barbari. Unicus Pastoris sibilus, unica pedi, aut fundæ correctio ex amore intentata, plus possunt, quàm duri etiam filices. Rebellis fieret ovicula, si ex rigore agi cum illa oporteret: etsi enim Fidelium pietas dignitatem Pontificiam dotavit viribus,

(a) *Tunc videbis, & affines, & mirabitur & dilatabitur cor tuum, quando conversa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo Gentium venerit tibi. Isai. 60. 5.*

bus, id tamen pro majori ejus securitate factum est potius, quàm ut iis uteretur, nisi ad conservandam Religionem Catholicam, & universale bonum Ecclesiæ ita opus esse videretur. Quando verò spreta isthac consideratione accidit aliter, & Tiara mutatur in Galeam, non agnoscit illam ultrà reverentia, immò ferire audet, non secùs ac si foret temporalis; & si niti voluerit rationibus politicis, æstimabitur pro diademate Principis politici, non summi Pontificis, cujus imperium spirituali auctoritate sustentatur. Officium ejus pastorale non belli est, sed pacis: pedum obtusum superne incurvatum, ut conducat, non acutum, ut sauciet. (a) *Summus Pontifex Summus homo est*, adeoque non emulationi, non odio, non privatis adfectionibus, quæ bellorum semper sunt incentiva obnoxius esse debet: nam illud in summo Sacerdote etiam cæca Gentilitas exposcebat. Splendor virtutum, quæ in eo elucet, animos magis feriunt, quàm ensis in corpora sæviat. Plus auctoritas valet, quàm arma, ad componendas Principum lites: hi enim, si videant, eum suo fungi officio ex amore paterno, à passionibus, affectibus & artibus politicis libero, jura & arma sua ad illius pedes ultrò deponunt. Experti id sunt Pontifices pluri- mi, qui communes omnium Patres, non neutrales sese gesserunt. Qui uni alicui adhæret, se subtrahit alteri, & qui nec hujus est, nec illius, nullius est; Pontifices verò omnium esse debent: id quod in lege veteri indicabant ejus vestimenta, quæ singulari contexta artificio totum terrarum orbem (b) exhibebant. Neutralitas crudelitatis genus quoddam est, tum præsertim, cum alienarum calamitatum non nisi otiosa spectatrix est. Si contendentibus inter se filius pater immotus consisteret, merito illi imputaretur, si alter ab altero damnum acciperet; oportet, ut nunc amore, nunc severitate eos ab invicem distrahat, ponendo se inter eos medium, & si opus fuerit, unius etiam causæ patrocinetur, ut alter ad æquam compositionem adduci possit. Eodem quoque modo, si paternas Pontificis admonitiones audire noluerint Principes, si reverentiam sacrosanctæ ejus auctoritati debitam exuant, nec ulla spes supersit, eos inter se conciliari posse; perutile fore videtur, si steterit pro parte magis æqua, & suos reflexerit oculos in tranquillitatem publicam, & exaltationem Religionis atque Ecclesiæ, eique opem tulerit, donec alter ad æquitatem traducatur: qui enim tam hujus, quàm illius causam approbat, utrique cooperari censetur. Atque in Italia magis, quàm in ulla alia orbis parte illâ Pontificum advigilantiâ opus est: nam si suum erga Francos affectum ita aperte semel prodiderint, ut hi subsidia illorum & favorem certò sperare habeant, in ipsam quoque Italiam arma sua inferre audebunt. Et movit ea consideratio nonnullos Pontifices, ut Hispaniæ magis sese addictos faventesque exhiberent, ad Franciam nimirum tanto melius cohibendam, quod si quis interdum ductus aliqua specie boni, aut affectu, aut utilitate propria & cautionis illius immemor secularibus armis usus fuit, & ab exteris poposcit auxilia, magnis in Italia motibus ansam dedit; ut memorant Historici in vitis (c) Urbani Quarti, qui Carolum, Provinciæ Phocæensis & Andium Comitem contra Manfredum (d) utriusque Siciliæ Regem in subsidium evocavit; Nicolai Tertii, qui potentiæ Regis Caroli stimulatus invidia, imploravit opem Petri Regis Aragonii: Nicolai IV. qui cum Alphonsò Rege Aragoniæ adversus Regem Jacobum fœdus iniit: Bonifacii Octavi, qui Jacobum Aragoniæ Regem lacessivit, & à Carolo Valoësi Andium Comite contra Fridericum Siciliæ Regem petiit suppetias: Eugenii Quarti, qui Andientem fovit factionem adversus Alphonsum Regem Neapolitanum; Clementis Quinti, qui Philippum Valoësiæ advocavit in auxilium contra Dynastam Procomitem Mediolanensem: Leo-

G g g g 2

nis

(a) Tac. l. 3. Annal. (b) *In veste enim poderis, quam habebat, totus erat orbis terrarum.* Sap. 18. 24. (c) Zuric. Hist. Aragon. (d) Mar. Hist. Hisp. l. 13. c. 13.

nis Decimi, & Clementis Septimi, qui cum Francisco Galliae Rege fœdus pepigêre adversus Carolum Quintum Imperatorem, ut Hispanos Italia ejicerent. Incommodum istud ex eo oritur, quod tantum Sedis Apostolicæ pondus sit, ut lancem in quam conjecta fuerit, necesse sit plurimum deprimi. Moverit forte ad ista memoratos Pontifices aliqua boni species, in aliquibus tamen intentioni eorundem minime respondit effectus.

Verum sicut Pontificii muneris est omnem adhibere curam, ut in quiete ac tranquillitate conserventur Principes, ita hi vicissim debent (tametsi nullum esset divinum præceptum, uti reverà est) suos semper defigere oculos, Heliotropii adinstar, in Sole isto Tiaræ Pontificiæ, qui semper lucet, & nunquam occidit, in ejusque obedientia & tutela permanere. (a) Eam ob causam filio suo Ferdinando Regi Neapolitano præcepit Alphonsus Quintus Rex Aragonius fato jam concessurus, auctoritate Sedis Apostolicæ & Pontificum gratia nihil potius duceret, caveretque eos offendere, tametsi justissimam habere causam videretur. Impietas aut imprudentia gloriari solent, si suam adversus Pontifices tueri possint gravitatem. Iis sese submittere non vilitas animi est, sed religio; non auctoritatis jactura, sed honor. Venerationes à maximis etiam Principibus cum summa demissione iis exhibitæ, pia sunt magnanimitas, quæ erudiunt alios; ut nôrint quantus rebus sacris habendus sit honos. Non illæ infamiam pariunt, sed insignem potius apud omnes laudem, ut nemo quisquam animi abjectionem interpretari audeat. (b) Ita Constantino Imperatori nemo vertit vitio, quod in Episcoporum concilio locum humilem occuparet, uti (c) nec Regi Ægicæ, cum in alio sacrorum Præfulum conventu Tolerti celebrato in terram sese prosterneret. Oppositiones contra Pontifices nunquam è voto succedunt. Contentiones sunt, quæ nunquam bonum fortiuntur exitum. Equis rationem Principis temporalis à supremo Ecclesiæ capite separare poterit? offensâ, & auctoritas sacra, junctæ sunt inter se, & in unum quasi coeunt. Quanto illa est gravior, tantò plus de dignitatis decore detrahitur. Hæc duplici armata gladio, contra maximam etiam potentiam se tuetur. In Regnis alienis obedientes habet subditos, ubi verò bella his movere cæperit, refrigescit hominum pietas & à conflictu armorum ad librorum devenitur prælia, obedientia in dubium vocatâ; unde perturbatâ Religione immutantur dominatus, & evertuntur Regna: horum enim firmamentum in honore & reverentia Sacerdotii (d) consistit, quæ causâ fuit, cur illud Nationes aliquæ Regiæ dignitati conjunxerint. Valde igitur expedit, Principes se suaque tam prudenter moderari, ut ne quam summis Pontificibus offensæ dent occasionem. Fiet verò istud, si debitum Sedi Apostolicæ cultum exhibeant: si sanctè inviolatèque ejus privilegia, immunitates & jura observent, sua item propria, si Pontificiis illis contraria non sint, animo forti & constanti tueantur, neque ullam regnis noxiam admittant novitatem, aut quæ ad Spirituale subditorum emolumentum non conducat. Cum Carolus Quintus Imperator coronæ accipiendæ causâ in Italiam ingrederetur, jusjurandum ab eo postulabant Legati Pontificii, quo promitteret, nunquam se contra Ecclesiæ jura facturum aliquid, ipse verò respondit, nihil se in iis immutaturum nec attentaturum quicquam contra Imperii constitutiones: quod dicebat propter feuda, quæ Ecclesia in Parmam & Placentiam obtendit. Fuit ea in re tam accuratus Rex Ferdinandus Catholicus, ut excessisse propemodum videri possit; quippe qui judicabat nequaquam permittendum, ut vel in minimo privilegiorum & jurium fines transfiliantur: nam fixo semel pede, mox, ut possessio defenditur, & paullatim itur longiùs; cujus principiis si quis

(a) Zurit. Ann. de Arag. (b) Euseb. in vit. Const. (c) Chron. Reg. Goth. (d) Honor Sacerdotii firmamentum potentia assumebatur. Tac. lib. 5. Hist.

quis obliterit, graviores inde motus evitabit. Joannes Rex Aragonius nunquam ratum habere voluit factum Sixti Quarti Pontificis: qui Episcopatum Cæsaraugustanum (a) Cardinali Ausiæ Dezpuchio contulerat, eò quod ab ipso Rege, ut erat id temporis moribus usurpatum, nominatus non esset. Quare in bona & Cognatos Cardinalis grassatus, pervicit tandem, ut is Pontificatu se abdicaret, quem deinde Rex dedit Nepoti suo Alphonso, cui jam pridem fuerat destinatus. Eadem contentio paulò post de Turiasonensi Ecclesia orta fuit, cui cum quidam supremus iudicii Præses præficeretur Episcopus, iussit eum illico renuntiare Insulæ, ni faceret, eum & cognatos ejus omnes è Regnis suis ejectum iri minitabatur. Idem postea fecit Joannis Filius Rex Ferdinandus in Conchensi Pontificatu cum Raphaële Galeotto, quem Sixtus Pontifex ejus propinquus illi Ecclesiæ dederat Præfulem: indignatus enim Rex, in hominem extraneum, & absque nominatione, dignitatem illam collatam, Hispanos omnes Roma iussit egredi, statuitque ea super re, & alias ab causas Concilium cogere. Cumque deinde Pontifex Legatum misisset, & hic in Hispaniam ingressus esset, reverti eum Rex iussit, graviter conquestus, non tractari se à summo Pontifice, pro eo ac obediens Ecclesiæ Filius mereretur, vehementerque miratus, Legatum negotium istud in se suscepisse. At ille modeste respondit, renuntiare se Legati privilegiis, & Regis iudicio acquiescere; qua cum conditione, & bonis Cardinalis Hispaniæ obsequiis admissus fuit, omnisque controversia composita. Verum gravis causa sit oportet, aut naturalis defensio, ut ejusmodi usurpentur media; dignum quoque paterno Pontificum amore, minimè iis ansam dare, sed benignitati semper studere, ad conservandam mutuam cum Principibus amicitiam: etsi enim duplicem manu sua portet gladium, spirituales nimirum & sæculares, hic tamen per ipsos Imperatores & Reges, tanquam protectores defensoresque Ecclesiæ executioni mandari debet. *Onde convienc (verba sunt Regis Alphonsi Sapientis) por razon derecha, que estos dos poderes sean siempre acordados, asi que cada una dellos ayude de su parte al otro: ca el que se de sacordase, vernia contra el mandamiento de Dios, e avria por fuerza de menguar la fe, e la justicia, e non podria longamente durar la tierra en buen estado, nien paz, si esto se fiziesse. Quare rationi maxime consentaneum est, ut utraque hæc potestas concordet semper & consentiat, ita ut mutuis altera alteram auxiliis juret. Inter has enim, si qua discordia exarserit, divinas leges, fidem atque justitiam violari, orbisque pacem ac tranquillitatem turbari est necesse.*

Facile equidem credo, fatis eam rem cordi esse omnibus iis, quotquot in suprema illa sede Deus collocavit, sed perturbant curam istam interdum aulici Romani, quorum unicum studium est, discordiarum spargere semina. Suscitat illas etiam Ministrorum quorundam ambitio, qui in summorum Pontificum gratiam insinuare se student, & præcipua mereri munia, cum illa à Principibus independentia, immò & animi aversione; varias excogitando rationes ad denegandas gratias, quas petunt, & omnem captando occasionem offendendi illorum Legatos; atque ut forti videantur esse animo sub specie Religionis & zeli violenta suggerunt consilia: quo fit, ut bona illa Pontifices inter & Principes amicitia intepescat, non absque insigni Reipublicæ Christianæ detrimento, & refrigescat in venis illius pietas, ob defectum amoris, qui arteriæ instar eas fovet, calentesque conservat.

(a) Zur. Hist. Arag. Mar. Hist. Hisp. lib. 24. c. 16. (b) Ant. Neb. Hist. Hisp. c. 120.

SYMBOLUM XCV.

INter vim & potentiam duorum contrariorum æquorum sese Isthmus tuetur, tanquam utriusque arbiter, non uni magis adhærens, quam alteri: unde fit, ut quod mare unum illi adimit, restituat alterum, & pugnâ utriusque æque potentis integer conservetur. Etenim si unius fluctus nimium intumescerent, & totam inundarent terram, terræ delerent dominium, & Isthmus esse desineret. Isthæc inter duas grandes potentias quasi neutralitas Petrum Asagram diu feliciter conservavit in Statu suo Albarracinensi, (a) in Castellæ & Aragoniæ confinibus sito: quilibet enim istorum Regum cavebat sollicitè, ne ille ab altero opprimeretur, quâ mutuâ inter utrumque æmulatione Status ille libertatem suam retinuit integram. Atque ex eo intelligere possent Allobrogum Duces, quantum ad ipsorum securitatem intersit, si communes se amicos ambabus Coronis Hispaniæ & Franciæ præbeant, serventque in sua potestate ea propugnacula, quæ ingressum per Alpes in Italiam prohibere possunt; siquidem ea in re eorum amplitudo, conservatio, & amicitiae necessitas consistit, propterea quod Coronæ utriusque intersit quam plurimum, ne illi ab alterutra bonis suis exuantur. Hinc toties Hispani Duci Carolo Emmanuelli venerunt subsidio, armisque recuperarunt, quæ à Francis occupata fuerant. Tunc solum expediret Ducibus, communi isti renuntiare amicitiae, & uni certæ coronæ sese adungere, quando altera armorum vi Statibus illorum dominari contenderet, & præsertim Corona Francica: hæc enim, si Hispanos Italia ejiceret, tam fieret potens (extenso jam suo dominatu ab ultimis Oceani finibus usque ad terminos maris Mediterranei per Calabriam) ut confusis Sabaudiae & Pedemontii Statibus, necesse foret, aut eos coronæ Francicæ uniri, aut subjectionem & servitutem subi-

(a) Mar. Hist. Hisp. l. 11 c. 16.

subire intolerabilem; quam deinde universa etiam experiretur Italia, absque ulla spe seipsam in libertatem iterum vindicandi, Hispaniæ verò difficile admodum foret deperdita recuperare, & ad æqualitatem vires reducere, propterea quod tam longe absit ab Italia. Periculum istud magna cum prudentia expendit Respublica Veneta, cum crescente Caroli VIII. Franciæ Regis potentia in Italia, novam fœderatorum decrevit unionem, quam sanctissimam appellabant. Atque ex eo tempore moliri cœpit Providentia divina securitatem & conservationem Sedis Apostolicæ pariter & Religionis, & ne Turcarum opprimeretur tyrannide, aut hæresibus inficeretur, quæ in Germania nascituræ essent, provexit ultra ipsas etiam Alpes magnitudinem Domûs Austriacæ, atque in Regno Neapolitano, Sicilia, & Ducatu Mediolanensi stabilivit Monarchiam Hispanicam, ut Italia undique à Principibus Catholicis defendi posset. Ut verò etiam Hispaniæ potentia intra suos contineretur terminos, & juribus successionis, feudorum armorumque contenta viveret, æmulum illi dedit Franciæ Regem, ut pro sua conservatione necesse haberet subditorum sibi conciliare amorem ac benevolentiam, & alios æstimare Principes, conservando in illis justiciam, inter hos pacem, nulla belli data occasione, utpote quod jura & arbitrium potentis Principis in discrimen adducit.

§. Istud beneficium, quod Italia à potentia accipit Hispanica nonnulli servitutem existimant, cum præcipuum potiùs quietis, libertatis, & Religionis in illa momentum sit. Error ex eo nascitur, quòd utilitatem ejus rei non satis agnoscant. Qui navigandi artem ignorat, & imam navem saburra aut lapidibus impletam videt, periculum inde eidem creari putat. At qui prudentiùs istud considerat, faciliè agnoscit, absque ejusmodi pondere navem inter undas diu salvam consistere non posse. Hoc utriusque Coronæ æquilibrium pro communi subditorum utilitate expendisse videtur Nicephorus, cùm in hæc verba loquitur: (a) *Mirari mihi subit impervestigabilem Dei Sapientiam, qui planè contraria uno fine conclusit. Nam cum duas adversarias potestates inter se committere statuit, nec alteri alteram subdicere, aut ingenio & virtute præstantes utrique parti moderatores præficit, ut alter alterius consilia, & conatus evertat, & utrinque subditorum libertati consulatur, aut utrosque hebetes, & imbelles deligit, ut neuter alterum tentare, & septa (quod ajunt) transilire audeat, veteresque Regnorum limites convellere.* Ad eundem quoque finem separavit inter se Providentia divina vires Regum Hispaniæ & Franciæ; interjiciendo altissimos Alpium muros, ne vicinitas forte, aut aditûs facilitas bellum accenderet, magisque favoriseret Nationi Gallicæ, si ea tam frequens portas illas haberet apertas, quin & pro securitate majori earundem claves Allobrogum Duci, Principi Italo, concedidit, qui cum Statibus suis inter Regem utrumque medius, eas aut clausas servaret, aut apertas, quoties necessitas boni publici illud exigeret. Hanc Dei dispositionem agnovit Papa Clemens Octavus, & singulari cum prudentia effecit, ut Status Salufanus in Allobrogum Ducis potestatem deveniret. Ratio Statûs antiquissima ea fuit: eidem innitebatur Alphonsus Rex Neapolitanus, cùm Mediolanensi Duci suaderet, ne civitatem Asti Ludovico Delphino Franciæ dederet: neque enim, ajebat, Franci Italix bono pedem in Italiam inferre cogitant, sed ut suæ eam ditioni subjiciant, prout in Genuensi expeditione tentari cœptum. Hujus consilii vim minimè affecutus fuit Princeps ille Italus, qui moderno Franciæ Regi auctor fuit, ut Pinarolam occupando, pedem in Alpibus figeret, deceptus fortè (nisi malitia fuerit) specie utilitatis, quam è Gallorum vicinitate contra quascunque Hispanorum molitiones sperare poterat: nec consideravit tamen, solo metu futuri belli, quod nunquam fortè eventurum erat, introduci aliud præfens, & omnino certum de Fran-

H h h h h 2

cis

(a) Niccqh. (b) Tacit. lib. 6. Annal.

cis in Italiam admittendis; neque enim in una aliqua Provincia inter duas tam diversas oppositasque Nationes pax conservari poterit, nec aliud inde Italiæ fore commodum, quàm quod serpentem in sinu aleret, à quo deinde pestilentissimo veneno inficeretur. Præterquam quòd Franci intra suos etiam limites consistentes ab altera Alpium parte, satis præstò sint semper, ut vocati in Italiam possint irruere, nec necesse sit eos habere tam vicinos, ut ille in Italiam ingressus ipsorum relinquatur arbitrio. Verùm etsi Franci tam modesti essent, & ab omni dominandi libidine alieni, ut illic se continerent, nec quicquam nisi implorati ab aliis attentarent, quis dubitet tamen, longè eos extra protectionis limites tunc dominandi occasione abituros; uti reipsa experti sunt Ludovicus Sfortia, Castrucius Castrocani, alique, qui illorum implorarunt auxilium, nullo alio fructu, quàm quod iis accideret (sicut & hodie nonnullis accidit) id quod Trecentinis quondam evenisse memorat Tacitus, nimirum (a) *quoties isti concordēs agebant, spernebatur Parthus: ubi vero diffensere, dum sibi quisque contra æmulos subsidium vocabant accitus in partem, adversum omnes valeſcebat.* Quod si ista Francorum potentia Pinnarolam ea lege fuisset introducta, ut in ipsius Italiæ esset arbitrio eam aut in subsidium evocare, aut è suis finibus rursus dimittere, ubi sic expedire visum fuerit, habuisset sanè consilium istud politicam aliquam rationem & speciem zeli boni publici; at nunc tempore minimè opportuno eam intra ipsas Italiæ portas constituere, ut pro libitu, quoties aut ambitio, aut levitas suaserit, eam possit subingredi, atque ut ex isto metu Hispani, nunquam non in armis vigilant, deturque occasio, ut alii quoque Principes arma corripiant, & graves concitentur bellorum motus absque ulla quietis spe, non tam consilium fuit, quàm proditio patriæ: neque enim erat aliud, quàm exponere eam arbitrio Franciæ, & contrà adimere Principi Italo facultatem, qua pro communi omnium bono ipsis Alpibus imperitabat.

§. In reliquis Italiæ Principatibus, qui inter ambas illas Coronas constituti non sunt, vim non habet ista Neutralitatis ratio: illatis enim in Italiam armis, Victoris erunt præmium, nec ullam partium sibi habebunt obstrictam, uti Consul Quinctius dicebat, Ætholis persuasurus, ut in bello contra Regem Antiochum suscepto Romanis se (b) jungerent; & experti illud sunt Florentini, quando detrectato fœdere cum Rege Aragonio mansere neutrales, perdentes Regis Franciæ gratiam, nec tamen Pontificis iram mitigantes. Neutralitas semper admittenti exitiosa est, quam ob causam de Senensibus (qui neutralitate salutem quærentes miserè perière) dixit Alphonsus Rex Neapolitanus, iis evenisse, quod accidere solet duobus unius ejusdemque domus inquilinis, quorum ille, qui inferiores ædium partes incolit, fumo supernè habitantem opplet; hic vero contrà infernè commorantem madefacit. Thebanis plurimum nocuit, quod neutrales esse voluerint, dum Xerxes Græciam oppugnavit. Et quamdiu talem se gessit (c) Ludovicus XI. Franciæ Rex, cum nullo Principe pacem habuit.

§. Ne porro falli se sinant Principes, opinando nimirum, neutralitatem istam optimum esse medium ad conservandas in æquilibrio Hispaniæ Franciæque vires; nam revera aliqua opus est affectus ostensione in favorem Hispaniæ, non ut pluribus potiatur, neque ut in Franciam irruat; sed ut ea, quæ nunc possidet, tueatur, & in Regno suo detineantur Franci, ne neutralitate forte, aut benevolentia aliò invitentur. Et hoc ipsum tam certum est exploratumque, ut sola etiam affectus declaratio absque ullis aliis indiciis publicis pondus sit æquilibrii istarum bilancium, & argumentum sufficiens, cur idèd bellum exardescat. Italia duas factiones ferre non sustinet, quæ Coronæ utriusque intrà illius viscera contentione su-

am

(a) Tacit. lib. 6. Annal. (b) *Quippe sine dignitate præmium victoris eritis.* Liv. l. 35. (c) Phil. Comin.

am stabilire fortunam satagunt. Agnovit istud Carolus V. Imperator, quando ut Italiæ quietem restitueret, eas penitus exstinxit, mutavitque formam Reipublicæ Florentinæ, quæ eas id temporis fovebat; una enim bilancium Franciæ, aut Hispaniæ plusculum onerata pacis examen inclinabat. Cognita hac veritate, prudentiores quique Principes & Reipublicæ, Hispaniæ sese faventiores exhibuere, ut aliquod illi pondus adderent, perfectiorique constituto æquilibrio, unâ cum Statibus suis, optata quiete fruerentur; & si quis illud aliquando disturbavit, adjungendo se ad factionem contrariam, is ingentes dedit turbas, & Italiam in ruinam impulit.

§. Gloria illâ quæ dominandi libidinem comitatur nonnullos interdum Italos stimulat, ut secum ipsi statuunt melius fore, si contra utramque conspirent Coronam, & sibimet ipsi dominantur, aut in Reipublicas divisi, aut certo aliquo capite constituo; verum cogitationes istæ, supposita Italiæ conditione, pro discursu sunt potius quam ut in effectum deduci queant: nam aut Papa totius Italiæ erit Dominus, aut aliquis alius. Si Papa, minimè defunt rationes, quibus facilè quis ostendat, fieri non posse, ut Monarchia aliqua spiritualis conjuncta cum sæculari, satis se tueatur in potentia Principis alicujus electivi (devenâ præsertim ætate, qua ordinarie omnes solent esse Pontifices) qui totus est in procuranda pace & tranquillitate Ecclesiastica, occupatus in negotiis spiritualibus, cinctus nepotibus & consanguineis, ut licet eorundem Statibus successionem nequaquam obtenderet, valde tamen eos, varia iisdem feuda distribuendo, in partes distracturus sit: accedit præterea cum plurimum aliàs Christianitati conducatur, Pontifices communes esse omnium Patres absque dissidiis cum Principibus aliis, futurum ea ratione, ut perpetuas habituri sint controversias ac lites cum duabus illis Coronis de juribus, quæ in Ducatum Mediolanensem, Regna item Neapolitanum, & Siciliæ ambæ illæ sibi vendicant, ac proinde sedem Apostolicam armis facile impetent, aut junctæ cum pacto aliquo dividendi postea inter se Status illos bello partos, aut separatæ, una per agrum Mediolanensem, altera per Neapolitanum in Italiam irruente, cum periculo etiam, ne alterutra forte auxiliares Germanorum, aut ipsius Turcæ copias in subsidium evocet, quæ postea in Italia pedem figerent.

§. Quòd si aliquis totius Italiæ Rex crearetur, eadem manerent incommoda, & aliud adhuc gravius nasceretur ex eo, quòd ad formandam unam Monarchiam, Principes alios uni alicui reddere subditos, & Pontificem suo oporteret exuere imperio: nam si eo in statu, in quo nunc sunt, eos relinqueret (tametsi id foret cum aliqua clientelæ agnitione, aut fœdere) nullo modo sese tueri posset, quo porrò fieret, ut Italia imperium istud spirituale omnino perderet, quod non minorem illi parit gloriam, ac illud Romanum, & amissa sua libertate in tyrannicam quandam deveniret confusionem.

§. Minus autem fieri poterit, ut Italia quieta persistat, si à diversis gubernetur Principibus: neque enim ita omni ex parte inter eos conveniet, ut contra ambas illas Coronas sese uniant, quin potius bellis mutuis intestinis ultrò accersitis se conficiant, uti sæculis retrò præteritis accidit; siquidem Natio Italica tam est generosa, ut modum tenere haud sciat, aut dominari vult absolute, aut parere.

§. E quibus omnibus liquet, quàm Italiæ necessaria sit potentia aliqua peregrina, quæ opposita exteris, nec inter illius Principes bellorum toleret motus, nec armis utatur alienis; quæ causa est, cur ex eo tempore, quo in illam ingressa fuit Corona Hispanica, pace & tranquillitate fruita semper fuerit.

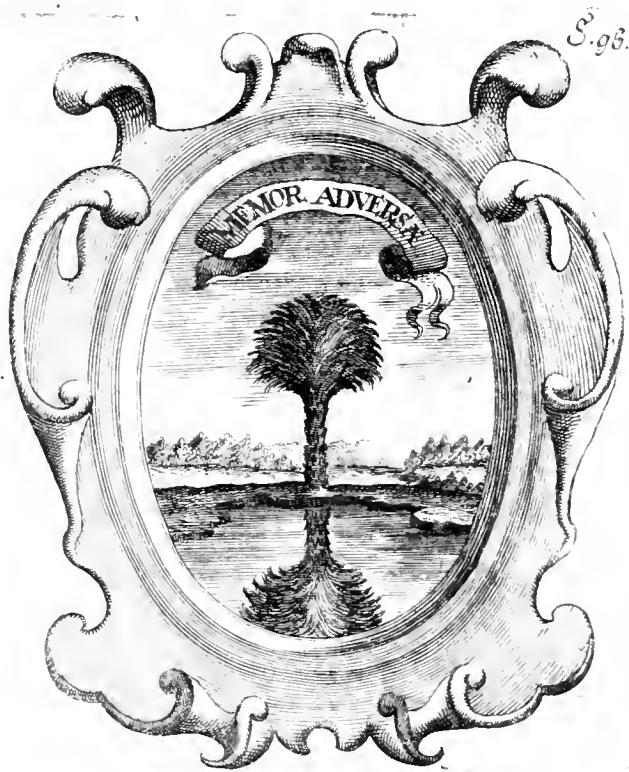
§. Ingens itaque utilitas, quam secum adfert necessitas illa ad alterutram Coronam sese adjungendi, movere potest Nationem Italicam, ut cum præsentis Statu se conformet, posito præsertim, quòd si quæ in Ducatu Mediolanensi, & Regno Neapolitano ac Siciliæ fiat immutatio, id futurum sit cum gravi aliorum domi-

niorum perturbatione: neque enim formæ novæ absque aliarum interitu introduci solent; cumque alterutra è duabus illis Nationibus in Italia admittenda sit, convenientior utique pro illa erit Hispanica, siquidem ambæ istæ uni eidemque subsunt Climati, quod eas reddit similiores in firmitate Religionis, in observatione justitiæ: in actionum gravitate; in fidelitate erga suos Principes, in constantia promissorum & fide publica, in modestia animorum, aliisque ritibus ac moribus: tum etiam, quia Rex Hispaniæ non imperat in Italia tanquam extraneus, sed tanquam Princeps Italus, qui nihil in illam obtendit aliud quàm ut ea conservet, quæ justo nuncitulo possidet, quippe qui majori cum Status emolumento Monarchiam suam extendere possit per vastissimas Africae Provincias. Hanc regulam secutus est, & suis reliquit Successoribus Rex Ferdinandus Catholicus, quando oblatum sibi in Italia Imperatoris titulum generosè respuit, dictitans nihil se in illa cupere quàm quod jure ad se pertineret, nec decere, ut Imperialis dignitas in partes distrahatur. Testes ejus rei sunt tot tamque variæ restitutæ urbes, absque eo quod Rex Hispaniæ jure belli & compensatione sumptuum damnorumque uti voluerit aut arma sumere (quandiu non urfit necessitas) sive pro defensione propria, sive pro aliena conservatione; uti reipsa experti sunt Mantuani Duces. Quod si aliquando Nivernensem bello aggressus est, non ideo factum, ut Casalum occuparet; quemadmodum malevoli quidam interpretantur, sed ut Imperator justitiam administrare posset iis, qui jus aliquod in Status illos sibi vendicabant: Posteaquam enim Dux Nivernensis per Marchionem Mirabellanum Regiæ suæ Majestatis tutelam & consensum pro matrimonio filii sui Ducis Ratellani cum Principe Maria petiisset, utrumque obtinuit; sed confecto negotio, Madritum mox nunciatum fuit artibus Comitum Estrigii celebratum jam matrimonium, Vincentio Mantuano Duce in extremis constituto, nulla prius cum sua Majestate ea super re facta communicatione, contra ac Regem inter & Ducem convenerat. Unde novitas ista, quæ nonnullis contemptus quidam & dissidentia videbatur, tutelæ executionem distulit imprimis, & novis deinde consultationibus ansam dedit, quibus sic visum, ut tunc quidem istis omnibus dissimulatis effectum suum gratia fortiretur, & de matrimonio inito congratulatio fieret. Verum cum Providentia divina ruinam urbis Domusque Mantuanæ ob Principum illius vitia, & illusa sæpius matrimonia disponderet, ad eundem istum finem eventus omnes dirigebat; atque adeo dum hæc in Hispania gererentur, effecit Cardinalis Richelius juratus Ducis Nivernensis hostis, ut opitulante suo Rege Dux Allobrogum bellum illi inferret pro iis occupandis, ad quæ in Montferrato jus aliquod obtendebat. At Dux ille subodoratus, nonnisi inanem hunc titulum esse, ad introducenda in Italiam arma Gallica & media utriusque Ducis ruina augendam Coronæ Francicæ amplitudinem, rem omnem Gonsalvo de Corduba Governatori Mediolanensi aperuit, ultro pollicitus, si armis suis sibi præstò foret, se Franciæ partes deserturum. Gonsalvus tempus sibi dari petiit, ut ea de re ad consilium referret in Hispaniam, vidensque illud à Duce denegari, & nisi eidem auxilio adesset, Alpium portas Francis patefactum iri, magisque perturbandam Italiam, suapte interim sponte cum eo transegit, sperans Espadini opera Casalo se potiturum, quo fieret (quomadmodum ipse ad suam Majestatem perscribebat) ut facilius deinde Imperator controversias in Montferrato & Mantuano Ducatu exortas posset componere. Atque hoc ipsum consilium effecit deinde, ut sua Mujestas alteram etiam tutelæ executionem suspenderet, quantumvis aliàs pacem Italiæ cuperet; quam tamen ut quoquo modo procuraret, omnemque æmulationis causam è medio tolleret, dedit in mandatis Gonsalvo de Corduba, ut si (quod certum habebatur) Casalum jam occupasset, eandem urbem nomine Imperatoris, directi illius Domini tueretur, missis insuper literis ejusdem tenoris, quas in tali casu ad suam Cæsaream

ream Majestatem ipse destinaret. Verùm cum tractatus ille minimè succederet, absque majestatis suæ jussu Casalum obsidione cinxit, unde factum, ut Rex Franciæ Susam advolaret, & Hispania præter opinionem bello implicaretur, palàm protestata copias istas militares non nisi auxiliares esse Cæsaris, ut via justitiæ decideretur de juribus, quæ nonnulli in Montferrato & Ducatu Mantuano sibi competere affirmabant; Gonsalvus verò conditionem quam Dux Nivernensis illi offerebat, denudando mœnibus Casalo, admittere nunquam voluit, ne cuiuspiam fortè videretur, Majestatem suam privati commodi gratia potius, quàm tranquillitatis publicæ motibus illis sese immiscuisse. Hæc ipsissima rei veritas est, nota perpaucis, & à multis tamen per calumniam graviter injusteque traducta.

Deponant igitur Italiæ Principes ac Republicæ inanes illas suspicionum umbras, certò sibi persuadentes, Hispaniam hoc solum spectare ac cupere, ut suam inter illos magnitudinem conservet, non ut eandem augeat, & locum dent veræ politicæ hujus meæ narrationis, siquidem amant Italiæ pacem: æmulationes enim illæ, quas multi sibi inaniter & absque fundamento imaginantur, gravissimorum motuum causa sunt, cum nullum sit bellum, quod non aut ex Potentioris ambitione, aut imbecillioris meru oriatur.

SYMBOLUM XCVI.

S. 96.

Victoria in bellis justis pacem ut finem spectat, ad hanc siquidem, & ad æquitatem hostem adducit, atque adeo illa magis erit gloriosa quam minori cum damno ars largita fuerit, non armorum robur: illa inquam; quæ minus pulvere & sanguine resperfa fuerit. Palmam dulcem Horatius appellat, quæ sic obtinetur

- - - (a) *Dulcis sine pulvere palma.*

Romani pro victoriis cruentis Gallum Diis sacrificabant, bovem verò pro iis, quas ars & industria pepererat. Si ingenio ad Dei accedimus similitudinem, vires autem communes habemus cum belluis, gloriosius utique erit illo hostem vincere, ac istis. (b) *Lætior erat Tiberius, quia pacem sapientia firmaverat, quam si bellum per acies confecisset.* Ingens victoriæ decus Agricolæ (c) *citra Romanum sanguinem bellanti, & Romanos vincenti.* Quòd si victoria conservationem & augmentum Reipub. ut finem præ oculis habet, melius stratagemate aut negotiatione is obtinebitur, quam armis. Pluris vita unius civis æstimari debet, quàm multorum hostium interitus: unde Scipionem Africanum dicere solitum accepimus, *malle se unum servare civem, quàm mille hostes occidere.* Quibus verbis postea tanquam symbolo suo usus fuit Marcus Antonius Pius Imperator, & rectè id quidem: nam hostem superare Ducis militaris est officium: fervare verò civem, Patris Patriæ. Non istud considerabat Vitellius Imperator, cum devicto Othone per cætorum transiens cadavera diceret, *gratus odor trucidatorum hostium, gratior tamen civium.* Inhumana planè vox, quæ ne vulturem quidem deceret. Aliter Himilcon affectus fuit, qui licet magnas in Sicilia obtinisset victorias, quia tamen milites quam plurimos desiderabat, quos lues in castris sustulerat, Carthaginem non triumphans ingressus fuit, sed pullatâ indutus veste, & amictu mancipii proprio, suam deinde domum repetens, & nemini quicquam locutus, sibi ipsi necem conscivit. Victoria cruenta ardor quidam vindictæ videtur esse potius, quàm fortitudinis facinus. Plus in ea ferocitas obtinet, quam ratio. Ludovicus Duodecimus Franciæ Rex, cum intellexisset exercitum suum in prælio ad Ravennam de hoste triumphasse, multis tamen amissis Ducibus & militibus, altum suspirans dixisse fertur; *O utinam prælio victus potius fuisset, & optimi mei Duces etiamnum viverent! Victorias ejusmodi Deus hostibus meis largiatur, in quibus victus evadit victor, victor autem victus abit.* Eam ob causam boni prudentesque Duces, quantum fieri potest, acres conflictus & oppugnationes (d) devitant, majorique sibi ducunt honori, si efficiant, ut hostis ultrò se dedat, quam si viribus & armis eundem superent. Magnus Dux urbem Cajetam certis pactis & conditionibus in suam redegerat potestatem, & autumabant nonnulli fatius futurum fuisse, si tanquam in campo victor, vi armata eandem occupasset, detentis in captivitate Ducibus, qui illic erant, ob damna videlicet, quæ facere illi possent si liberi dimitterentur; ipse verò respondit; *Plus in pulcerem pyrium, glandes, & tormentorum globos impendendum fuisset, quam periculum istud mereretur.* Egredia fortitudo est, quæ minori sanguinis impensâ ad deditionem compellit; & bellum felix, quod miserando & ignoscendo (e) transigitur. (f) *Quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices utendum.* Istanc animi generositatem hac nostra ætate vix usurpari videmus, quando magis ad explendam iram, quàm ad fortitudinem exercendam, magis ad vastandum, quàm ad vincendum armis concurritur. (g) *Ubi urbibus exustis, vastatis Provinciis, incensis spoliatisque agris, ut in Germania & Burgundia fieri cernimus, solitudinem faciunt Pacem appellant.* O sævitiem barbaram, & ab omni ratione humana alienam, ipsimet Naturæ bellum inferre, eidemque eripere media, quibus nos alit ac sustentat! Etiam arbores urbibus obsidione cinctis proximas succidi vetant sacræ paginæ quia

li-

(a) Horat, (b) Tacit. l. 2. Annal. (c) Tacit in vita Agric. (d) *Dare in discrimen legiones haud Imperatorium ratus*, Tacit. lib. 2. Annal. (e) *Bellorum egregios fines quoties ignoscendi transigatur.* Tacit lib. 12. Annal. (f) Idem ibid. (g) Tacit. in vita Agric.

ligna sunt, non homines nec hostium, numerum augere (a) possunt. Tantoperè Deo displicet sanguis in bello effusus, ut quamvis adversus Madianitas arma sumere jussisset, postea tamen etiam præceperit, ut quicumque aut hominem trucidasset, aut occisum contigisset, dies septem, extra (b) castra, lustraretur. Æneas grande nefas putabat, res sacras manibus contrectare ante, quam pura lympha eas abluisset:

*Attrectare (c) nefas, donec me flumine vivo
Abluero.*

Deus tanquam pacis vitæque auctor eos abominatur, qui aut illam perturbant, aut hujus filum abrumpunt. Etiam contra ipsamet arma, quia mortis sunt instrumenta, hanc Deus indignationem ostendit: ideò enim opinor, altaria è lapidibus rudibus, & impolitis, quos ferrum non tetigisset, extrui præcepit; ut illud, quod erectum fuit, postquam populus Israëliticus Jordanem (d) transierat, aut illud Josuæ post reportatam ab (e) Haitis victoriam: ferrum enim belli materies est, unde gladii fiunt; neque admittere illud voluit ad sacrificiorum suorum puritatem & quietem, id quod in alio quodam præcepto videtur expressisse, cum prohibet, ut ne culter quidem altaribus applicetur, & si fiat secus, ea pollutum (f) iri.

§. Verùm effrænata gloriæ cupiditas rationibus istiusmodi locum dare non solet, perinde quasi famæ celebritas obtineri non possit, ubi nec virium robur sese exferit nec sanguis profunditur, qua eadem de causa interdum nec auxiliares copias, nec victoriæ socios quidam admittere cupiunt. Rex Alphonfus Tertius propterea solum in pugna ad Arcos cladem accepit, quod Legionensium & Navarrorum adventum præstolari noluisse: uti & Tillius in prælio Lipsiensi, quod non expectasset Cæsareas copias. Qua in re egregiè fallitur ambitio, siquidem victoriarum gloria non tam in armorum robore ac viribus est posita, quam in eo, ut tioribus quis uti nôrit consiliis: nam illa à casu pendent, hæc vero à prudentia. Sat cito victoriam obtinet, cui cum judicio provisum est, ne (g) vincatur. Urit ambitio, & ratio perturbata naturalem sequitur impetum, ac semetipsam perdit. Plurimum subditi suo debent Principi, qui spretis trophæis & triumphis hoc agit, ut pacem negotiationibus conservet, & auro argentoque victoriam obtineat. Meliori siquidem venit pretio, quæ pecunia, quam quæ sanguine emitur. Et plerumque felicius securiusque hastis aureis pugnatur, ac ferreis.

§. Parta semel victoria ob præteritorum casuum varietatem suimet obliviscitur; gloriâ evanescit; gaudio perturbatur; lætatur spoliis; acclamationibus fit confidentior; sanguine profuso hostem contemnit, & secura obdormiscit, tunc præsertim, cum vigilare vel maxime eam oporteret, majoremque præ se ferre fortitudinem in semetipsa edomanda, quam in hoste debellando exercuit: hoc etenim magis à fortuna, quam ab animi magnitudine proficisci potest, & in triumphis de

K k k k k

af

(a) Quando obsederis civitatem multo tempore, & munitionibus circumdederis, ut expugnes eam, non succides arbores, de quibus quis vesci potest, nec securibus per circuitum debes vastare regionem quoniam lignum est, & non homo, nec potest bellantium contra te augere numerum. Deut. 20. 19. (b) Manete extra castra septem diebus. Qui occiderit hominem, vel occisum tetigerit, lustrabitur die tertio & septimo. Num. 31. 9. (c) Virgil. (d) Et edificabis ibi altare Domino Deo tuo de lapidibus, quos ferrum non tetigit. Deut. 17. 5. (e) Tunc edificavit Josue altare de lapidibus impolitis: quos ferrum non tetigit. Jos. 8. 31. (f) Si altare lapideum feceris mihi, non edificabis de selectis lapidibus, si enim levaveris cultrum super eo, polluetur. Exod. 20. 25. (g) Satis cito incipi victoriam ratus, ubi provisum foret, ne vincerentur. Tac. lib. 2. Annal.

affectibus nostris & passionibus casus locum non habet. Decet igitur, ut post obtentam de hoste victoriam, supremus militiæ Dux in semetipsum protinus descendat, ac prudenter fortiterque componat suorummet affectuum civiles motus: absque hoc enim triumpho ne ipsa quidem de hoste victoria satis secunda foret. Ad ipsa spolia & trophæa majori cum sollicitudine vigilet: nam metus in periculo custodias excubiasque duplicat; qui verò extra illud versari se existimat, somno se dat: (a) *Josue non contraxit manum, quam in sublime porrexerat, tenens clypeum, donec interficerentur omnes habitatores Hai.* Nulla est securitas prælium inter & victoriam. Desperatio multa audet. Vilissimum etiam animal, si vexetur, contra insurgit. Alberto Archiduci caro stetit ad Neoportum experientia. Periculosum esse aiebat Abnerus ad Joabum, nimium ferro in hostem (b) desævire. Ingeniosa præterea est ipsa calamitas, ad eam ut eâ pressus hostis occasione uti soleat, & in uno sæpe momento amissa recuperet, hac ipsa sua inconstantia Fortunam deludens. Cum maxime splendet, vitrea est maxime, & citissime frangitur. Eam ob rem belli Dux victoriis efferri non debet, nec existimare fieri non posse, ut victo rursus in trophæum cedat. Eundem semper casum præ oculis habeat, contemplando uno eodemque tempore sub ærumnarum aquis demersam palmam, quam triumphantem sustulit; haud secus atque in palma præsentis Symboli videre licet, cujus adversa species oculis subjicit, ad quem statum illius pompam ventorum vis aut temporis injuria possit reducere. Prudens isthæc consideratio in causa fuit, cur sponsus sponsæ suæ oculos aquarum rivulis (c) compareret: in illis enim agnoscitur & componitur animus pro adversis casibus. Ingens gloriæ hostis prosperitas est, confidentia quippe virtutem socordem ac negligentem efficit, & superbia periculum despicit. (b) *Acriore hodie disciplina victi, quam victores agunt: hos ira, odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit: illi per fastidium & contumaciam hebescunt.* Parta semel victoria victo sæpe felicitatis, victori contra infortunii solet esse principium: hunc enim fortuna prospera excæcat, ille adversam emendare satagit. Quod arma florentia vincere nequiverunt, prostrata interdum obtinent, & dispersa hinc inde spolia, his enim militum alitur cupiditas, sine disciplina, sine ordine: uti Sarmatis accidit, (e) *qui cupidine prædæ graves onere sarcinarum, velut vincli cadebantur.* In Tarrensi prælio adversus Regem Franciæ Carolum Octavum infeliciter, aut anticipi saltem Marte pugnatum fuit, eo quod milites Itali citius, ac oportebat, ad impedimenta diripienda sese effuderint. Eapropter Judas Machabæus milites suos hortatus est, ut nemo quisquam donec confectum esset prælium, hostium spolia (f) tangeret.

Victoriæ plura à progressibus, qui inde sperari possunt, quam à seipsis æstimandæ sunt, atque ad eam excolere eas oportet, ut tanto uberiores fructus proferrant. Tempus & moram concedere, aliud nihil est, quam armare hostem, & fructu jam collecto contentum vivere; armis in sterilitate relictis. Æquè facile est fortunam assurgentem labi, ac difficile lapsam rursus erigere. Ob hanc casuum incertitudinem multis argumentis Senatui persuadere conatus est Tiberius, nullo modo expedire; ut honores ob victorias in Germania obtentas Germanico decreti executioni (g) darentur.

Verum tamen perutile sit victorias prosequi, ardor tamen ille tam securus,
&

(a) Jos. 8. 26. (b) *Num usque ad internecionem tuus mucro desæviet? an ignoras, quod periculosa sit desperatio?* 2. Reg. 2. 26. (c) *Oculi ejus sicut columba super rivulos aquarum.* Cant. 5. 12. (d) Tac. lib. 2. Hist. (e) Tac. lib. 2. Hist. (f) *Sed state nunc contra inimicos nostros, & expugnate eos & sumetis postea spolia securi.* Mach. 1. 18. (g) *Cuncta mortuum incerta, quantoque plus adeptus foret, tanto se magis in lubrico dictans.* Tacit. lib. 2. Annal.

& absque omni sollicitudine esse non debet, ut pericula contemnat. Consulenda celeritas, sed cum prudentia, habita ratione temporis, loci & occasionis. Utatur Princeps victoriis cum moderatione, non cum tyrannide cruenta & barbara, & ponendo sibi semper ante oculos consilium Theodorici Ostrogothorum Regis, quod super Germaniæ victoriis ad focerum suum Clodoveum scripsit in hunc sensum: (a) *In ejusmodi casibus non audiat, qui majorem habet experientiam: Illa bella bene feliciterque mihi evenere, quæ cum animi modestiâ confeci: sæpe enim victor evadit, qui moderatione uti novit, & plus illi blanditur Fortuna, qui minus superbia sese effert.* Hoc tam prudenti consilio minimè hoc tempore usi sunt Franci, quin immò gravius jugum Germaniæ imposuere, quàm unquam sustinuit, unde quam celerrime imperium in ruinam impulerunt. Plus in Marcello placuit modestia & pietas, quando ob eversa elegantissima Syracusarum in Sicilia ædificia plorare visus est, quàm virtus & gloria, ob easdem armis expugnatas, cum triumphans eam urbem ingrederetur. Gravius fortissimus ille Heros Tillius multorum corda sauciavit lachrymis illis, quas in Magdeburgensi profudit excidio: quàm armis ipsis & ferro. Et licet Josue exercitus sui ducibus præceperit, ut quinque Regum in pugna Gabonitica captorum cervices pedibus (b) conculcarent; id tamen non ex superbia factum aut inani gloria, sed ut animos militibus suis adderet, metumque adimeret, quem de Gigantibus Chananæis (c) conceperant.

Victos clementer habere, eorundem privilegia & Nobilitatem conservando, & tributa leniendo, bis eosdem est vincere; una vice armis nimirum, altera benignitate, & catenam interim fabricari pro Nationibus aliis superandis. Nec pauciores generositati, quam viribus sese submisere.

- - - (d) *Expugnat nostram clementia gentem,
Mars gravior sub pace latet.*

His artibus Romani toties orbis sese Domino effecere, & si earum aliquando oblitii sunt, victorias sane perdifficiles habuerunt. Adversus victorem cruentum ipsa se armat desperatio.

(e) *Una salus victis, nullam sperare salutem.*

Fuere nonnulli, qui impie magis, quàm prudenter pro majori securitate Nationem hostilem penitus extirpandam dicerent; uti fecerunt Romani, Carthaginem, Numantiam & Corinthum evertentes, aut cogendam, ut alio commigraret. Consilium inhumanum prorsus ac barbarum. Alii extinguendam esse Nobilitatem, propugnacula erigenda, arma eripienda. Verum Tyrannis ista apud Nationes serviles, non apud eas, quibus indoles est generosior, locum habere poterit. Consul Cato, ut à quibusdam Hispaniæ populis ad fluvium Iberum esset tutior, arma iisdem sustulit, sed mox ea restituere oportuit: tantopere enim ea re exasperati fuere, ut mutuis sese vulneribus conficerent. Infamem duxere vitam, quæ instrumentis careret, ad defendendum honorem & gloriam parandam necessariis.

(a) Cassiad. (b) *Ite, & ponite pedes super colla Regum istorum.* Jos. 10. 24. (c) *Nolite timere, nec paveatis, confortamini, & estote robusti: sic enim faciet Deus cunctis hostibus vestris, adversum quos dimicatis.* Jos. 10. 25. Claud. (d) Virgil.

SYMBOLUM XCVII.

DE victo Leone probè victoria uti noverat Hercules, pelle ejusdem suos vestiens humeros, ut tantò faciliùs monstrà alia edomaret. Sic prorsus unius victoriæ spolia armant victorem, & potentiorè efficiunt: atque adèò victoriis suis uti debent Principes, ad vires suas deditione militum roborandas, & augendam Statuum suorum amplitudinem accessione urbium & castellorum, quæ armis suis expugnaverint. Regna omnia initio fuerunt exigua, acquirendo postea & conservando crevère. Iisdem ex causis, ex quibus bellum justum est & licitum, partorum quoque detentio justa efficitur ac licita. Spoliare, ut restituas, imprudens & sumptuosa levitas est. Nullum se accipere beneficium existimat, qui hodie recipit, quod heri bello cruento ereptum ei fuerat. Arbitrantur Principes, restitutione pacem se posse emere, & bellum sibi accersunt. Quod occuparunt, formidabiles eos reddit, quod restituant, contemptibiles, quia plerique animi vilitatem interpretantur, & si postea pœnitundine ducti, aut lacelessi illud recuperare contendunt, ingentes experiuntur difficultates. Vallem Telinam Majestas sua (ut invidiam omnem & bellum effugeret) in sedis Apostolicæ arbitrium consignaverat, qua deinde à Francis occupata, Status Mediolanensis in discrimen venit, & tota Italia armorum tumultu conturbata fuit. Detentione eorum, quæ occupata fuerunt, castigatur temeritas, & firmatur potentia, velut pignoribus quibusdam ad obtinendam pacem: ubi necessitas postulaverit. Tempus ipsum & occasio erudient Principes, quibus in casibus retinere, aut restituere oporteat, ad evitanda majora incommoda & pericula, quæ à prudentia tamen, non ab ambitione aestimanda sunt, cujus cœca cupiditas iis sæpe mediis, quibus Status dilatare cogitabat, eosdem imminuit.

§. Solent Principes pacis tempore facilè loca quædam munitiora è suis manibus dimittere, quod ingruente postea bello sed ferius deplorant. Necessitas præsens præteritam accusat liberalitatem. Nulla potentia tantum de se ipsa confidat, ut se non omnibus istis pro defensione sua indigere existimet. Non unguis suos aquila exuit, & si id faceret, mox reliquarum avium foret ludibrium: neque enim illam ut Reginam venerantur, ob ejus fortè pulchritudinem, siquidem Pavo longè est elegantior, sed propter unguium robur. Majori in veneratione, magisque secura foret hodie in Italia auctoritas suæ Majestatis, si conservasset Statum Senensem, præsidium urbis placentiæ, similibusque locorum, quæ aliorum arbitrio tradidit. Ne restitutio quidem Status alicujus fieri debet, si cum notabili alterius detrimento conjuncta ea fuerit.

§. Non minoris incommodi est, bellum facere alteri, ac segniter armis uti. Ista corripere ad intentandos solum ictus, periculosum certamen est. Eductus è vagina gladius, nisi sanguine tingatur, cum rubore in eadem reconditur. Si hostem non feriat, in honorem proprium desævitur. Ignis instrumentum est belli, qui eum in manu sua suspensum tenuerit, ab eodem consumetur. Nisi exercitus in hostili sustentetur solo, agros proprios atque unà semetipsum pessundat. Refrige-
scit & languet virtus, si occasiones desint, in quibus sese exerat, & spolia, quibus inflammetur. Ita Vocula exercitum suum in hostili terra hospitari voluit, (a) ut prædâ ad virtutem incenderetur. David extra Regni sui fines hostibus suis Philistæis (b) ivit obviam; & Joas Rex Israël venientem adversus se Amasiam Regem Judæ intrâ suimet Regni limites aggressus est, & (c) cecidit. Bellum domi suæ diu ferre nequeunt subditi amicos pariter ac hostes sustentando: crescunt enim sumptus; deficiunt media, & augentur pericula. Quod si id fiat, ne hostis amplius irritetur, & ut tanto facilius ejus mitigetur animus, imprudens plane consilium est; neque enim hosti manifesto blandiri oportet. Si conquiescunt arma, non benignitatem & clementiam interpretatur, sed animi vecordiam, & sprete auctoritate, etiam potentissimi quique in discrimen veniunt. Carò Regi Hispaniarum Catholico stetit clementia, quâ erga Carolum Sabaudia Ducem usus fuit. Bellum hic susceperat adversus Ferdinandum Ducem Mantuanum, juris antiquitùs in Monferratum obtenti vindicandi causa: Rex verò Philippus Tertius minimè consultum ratus, ut pendente apud Cæsarem lite, armis illa decideretur controversia, & Principum duorum contentione Italiae totius pax turbaretur, movit cum exercitu contra dictum Sabaudia Ducem, & urbem Asti obsidione cinxit, non ut eam vi expugnaret (quod factu facillimum fuisset) sed ut armis minitendo Ducem ad pacem adduceret, id quod reipsa obtinuit. E qua Regis moderatione majores deinde sumpsit animos, & contra, ac conventum fuerat, arma corripuit, aliud suscitans bellum magis sumptuosum, quàm illud prius. Unde factum, ut sua Majestas urbem Vercelli obsideret, quam tamen occupatam mox restituit; cumque sua Duci consilia feliciter, succederent, inito Avenione cum Francis & Venetis fœdere, tertium Italiae quietem perturbavit. Quæ bella omnia facilè evitari potuissent, si mox in primo dimisisset, quod Hispania arma prætendebant, etiamsi vel Status sui partem perdere debuisset. Qui semel potentia majori opponere sese ausus fuerit, amicus non erit, nisi spoliatum exutumque se viderit: ita Vocula ajebat ad tumultuantes Legiones, cum eas contra rebelles quasdam Francia Provincias (d) incitaret. Principes non ideò timentur, aut in veneratione sunt, quòd ferire possint,

L I I I I

fint,

(a) Tac. lib. 4. Hist. (b) *Venit ergo David in Baal Pharazim, & percussit eos ibi.* 2. Reg. 5. 20. (c) *Ascenditque Joas Rex Israël, & viderunt se, ipse & Amasias Rex Jude in Bethsames oppido jude. Percussusque est juda coram Israël.* 4. Reg. 14. 11. (d) *Nurschostes, quia molle servitium: cum spoliati, exutique fuerint, amicos fore.* Tac. l. 4. Hist.

fint, sed quòd ferire nòrint. Nemo eum invadit temerè, qui contrà vicissim audet aliquid. Omnia ferè bella ex eo nascuntur fonte, quia qui impetitur, aut negligentior est, aut timidior. Non grave adit discrimen, qui adversùs Principem pacis amantem arma corripit: quicquid enim evenerit, semper illa frui poterit. Eam ob rem immutanda videntur in Italia Hispanorum Principia: quæ communiter animis imprimunt, suam scilicet Majestatem adedò pacis amicam esse, ut quovis etiam pretio eam inercari parata sit. Illud equidem refert plurimum, si nòrint Principes; Majestatem suam sinceram semper cùm illis & mutuam culturam amicitiam, suis etiam armis pro eorundem conservacione defensionequè decertaturam, nec quicquam intermissuram diligentiae, quod ad Provinciarum illarum tranquillitatem possit conducere: sed & istud scire oportet, quod, si quis inique ejus se auctoritati opposuerit, aut contra eandem conjuràrit, causamque dederit belli damnis ac sumptibus, vicissim Majestas suà satisfacionem ab eò repetitura sit, retinendo ea, quæ armis occupaverit. Ecquod Justitiæ tribunal ad præstandos sumptus non condemnat eum, qui sine causa litem intentat alteri? Quis gladii sui vires non experietur in potente aliquo Principe, si absque suo damno id facere poterit!

§. Obtenta aliqua victoria spolia inter milites dispertiri debent, & peculiare deferri honores iis, qui fortes se & strenuos præ aliis gessere in prælio, ut remunerata hoc modo virtus ad majora inflammetur facinora, & aliis exemplo sit. In eum finem Romani varias excogitarunt Coronas, torques, ovationes & triumphos. Saul post devictos Amalecitas arcum triumphalem sibi met (a) erexit. Neque vivis solum honores isti decerni debent, sed iis etiam, qui fortiter in prælio occubuerunt, eorumque successoribus, quia vita sua & sanguine victoriam peperere. Magna obsequia Republicæ præstita compensari aliter nequeunt, quàm memoria aliqua æterna; uti compensata fuere bene merita Jonathæ, cui erectum fuit (b) sepulchrum, quod ad multa sæcula perduravit. Animus, qui immortalem se videt, facilè contemnit pericula, ut & factorum suorum memoria immortalis sit. Propterea olim apud (c) Hispanos bellicosam Gentem obelisci circum cuiusque tumulum tot numero erigebantur, quot hostes interemisset.

§. Cum vero Deus victoriarum supremus sit arbiter, illi inprimis eas in acceptis referre debemus, eundemque obligare ad plures porro largiendas, non agendis solum gratiis & sacrificiis, sed spoliis etiam & oblationibus: uti fecerunt Israëlitæ post solutam Bethulæ obsidionem, & cæsos (d) Assyrios; sicut & Josue post reportatam ab Haitis victoriam, hostias pacificas offerens, qua in re eximiè semper liberales fuere Hispaniæ Reges, quorum pietatem benignissimus Deus præsentī hac Monarchia remuneratus est.

(a) Et erexisse sibi fornixem triumphalem. 1. Reg. 15. 12. (b) Et statuit septem pyramidas, unam contra unam Patri & Matri, & quatuor fratribus: & his circumposuit columnas magnas, & super columnas arma ad memoriam æternam: & juxta arma naves sculptas, quæ viderentur ab omnibus navigantibus mare. Hoc est sepulchrum quod fecit in Modin usque in hunc diem. 1. Mac. 13. 28. (c) Arist lib. 7. Polit. c. 2. (d) Omnis populus post victoriam venit in Jerusalem adorare Dominum: & mox ut purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, & vota, & repromissiones suas. Judith. 16. 22. (e) Et offeres super eo holocausta Domino Deo tuo, & immolabis hostias pacificas. Deut. 26. 6.

SYMBOLUM XCVIII.

MUltis in rebus bellum igni est simile, non solum, quia natura ejus est destruere, verum etiam, quia materie eadem, qua nutritur, si nimia ea sit, opprimi solet, & extingui. Bellum arma sustentant, sed si superiora ea sint, restinguunt illud, aut certè in pacem commutant. Quare qui hanc obtinere voluerit, illorum uti debet robore: nulla enim pax decens, aut bonis cum conditionibus fieri potest, nisi concludatur firmeturque sub clypeo. Isthoc muniri oportet brachium, quod manum porrexerit (ut in præsentì exhibetur Symbolo) ad præhendendam pacis olivam. Clodoveus binas sibi optabat manus dexterarum: unam armatam, qua Alerico resisteret; inermem alteram, quam pacis firmandæ causa Theodorico, qui inter utrumque se interponebat, posset porrigere. Ad bellum æquè ac pacem parata sint oportet Principis brachia. Non putabat Clodoveus hanc consequi se posse, si manum dexteram inermem ostenderet, & alteram armis instructam non haberet. Istud Græci peculiari significabant hieroglyphico viri alicujus una manu hastam, altera caduceum tenentis. Negotiatio pacis per caduceum adumbrata rectè succedere non potest, nisi comminatio hastæ eam comitetur: Cum Athenienses Eumolphus armis infestaret, præcedebat supremus eorum Dux, caduceum manu præferens, ponè sequebatur juvenus armata, ut tam ad pacem, quàm ad bellum paratum se ostenderet. Rhodiis aliquando Constantinopolim legationem adornantibus, quidam tres ramos manu tenens Legati latus stipabat, eandem animi dispositionem iisdem innuens; quo aluisse videtur Virgilius cum dixit:

(a) *Pacem orare manu, præfigere puppibus arma.*

L1111 2

Eti-

(a) Virgil.

Etiam conclusâ jam pace, non omnis armorum cura deponenda est: nam (a) *in victores victosque nunquam solida fides coalescit.* Uno eodemque die ad Casalum sæpius fidem dedisse fregisseque Francos vidimus, & abusos fuisse benignitate, quâ Marchio de Sancta Cruce insignem victoriæ gloriam, quam situs melior, & majores copiæ certo illi pollicebantur, declinavit, ut pacem Italiæ redderet.

§. In tractanda pace non minùs animi libertate opus est, ac in bello suscipiendo gerendoque. Qui in istiusmodi tractatibus nimium suæ studuerit existimationi, & hostem calamo non secus atque armis superare voluerit, is scintillas sub cineribus relinquet abditas, unde majoris belli orietur incendium. Paces illæ, quas cum Numantinis fecêre Quintus Pompejus, & postea Consul Mancinus, effectu caruerunt hoc solo nomine, quod auctoritati & honori Romanæ Reipub. haud parum derogarent. Pactiones ad urbem Asti inter Carolum Emmanuelem Sabaudia Ducem, & Marchionem de Hinojosâ initæ, mox ruptæ fuerunt propter articulum eodem tempore exarmandi militem, contra suæ Majestatis existimationem, ad quam turbæ illæ, & novitates Ducis pertinere videbantur. Pax secura esse non potest, si nimium inæqualis (b) sit. Rogatus aliquando à Senatu Romano Privernas quidam, quomodo pacem cives ejus servaturi essent: respondit: (c) *Si bonam dederitis, & fidam, & perpetuam, si malam, haud diuturnam habebitis. Nec credideritis ullum populum, aut hominem denique in ea conditione, cujus eum poeniteat, diucius quàm necesse sit mansurum.* Nisi pax honesta & parti utrique conveniens fuerit, claudicabit transactio. Qui in ea suo magis studet commodo, infirmiozem eam reddit; & facile disrumpit postea.

§. Accepta aliqua clade aut damno, non illicò pax facienda est; ubi occasio adhuc fuerit Statum in melius commutandi: oppresso enim bene esse non poterit. Eam ob causam post amissum Torensè prælium minimè opportunum videbatur Alphonso Lusitaniæ Regi, ut cum Ferdinando Rege Catholico de pace transigeret. Infirma pax est, quàm minæ aut vis extorsere: nam honor & libertas nunquam adversus illam machinari desinunt.

§. Pacis tractatus non minores doli & stratagemata comitari solent, atque ipsummet bellum, (d) ut videre licuit in iis, quos finxit Rhadamistus, ut Mithridatem interimeret: solent enim simulanter introduci eo fine, ut interim actiones & consilia hostis explorentur, ut tempus suppetat ad erigenda propugnacula, ad obtinendas suppetias militares, & fœdera fancienda, ut hostiles vires consumantur, uniti invicem separentur, & spe pacis vigilantia aliorum languescat atque industria, interdum etiam pax omnino concluditur, ut novæ postea reparentur vires, impediuntur consilia, & pax induciarum sit loco aut armistitii, ut ubi placuerit, arma resumi deinde possint, aut belli sedes transferri aliò; quemadmodum fecêre Franci, qui eo solo animo pacem Monsonensem pacti sunt, ut impeterent armis Germaniam, & alibi vallem Telinam invaderent. Similiter Pax Ratisbonensis alium finem non habuit, quàm exarmandi Cæsarem: nam dum eam firmabant Franci aliam contra eundem cum Corona Suecica moliebantur unionem, soli quippe tres menses inter hoc fœdus & illam pacem intercurrerant. In ejusmodi casibus (e) *pace suspecta tutius bellum est, nam pax ista non est (f) pax.*

§. Paces perpetuæ esse debent: quales fuerunt omnes illæ, quas Deus (g) fecit. Ideò Scriptura sacra tractatus hujusmodi vocat pacta salis, isthoc loquen-

(a) Tac. lib. 2. Annal. (b) *Bellum anceps, an pax inhonesta placeret, nec dubitatum de bello.* Tacit. lib. 15. Annal. (c) Tit. Liv. l. 8. (d) Tacit. l. 12. Annal. (e) Tac. lib. 4. Hist. (f) *Dicentes, Pax, Pax: & non erat Pax.* Jer. 6. 14. (g) *Et statutam pactum meum inter me & te, & inter semen tuum, post te in generationibus tuis, fœdere sempiterno.* Gen. 17. 7.

quendi genere diuturnam eorum conservationem (a) innuens. Princeps qui pacem serio amat, & stabilire cogitat, etiam posteros suos ad eandem obstringere non veretur. Pax brevis ad nihil prodest aliud, quam ut coacerventur ligna, quibus bellum incendatur. Eadem incommoda induciæ paucorum annorum secum adferunt, solum enim iras tantisper suspendunt, & spatium dant enses interim acuendi & lanceas. Earum remedio præscribuntur paulatim injustæ usurpationes, & redditur postea pax difficilior: ægre enim restituitur, quod longo tempore possessum fuit. Non reddidit Europæ quietem induciæ decem annorum inter Carolum Quintum Imperatorem, & Franciscum Franciæ Regem factæ; (b) uti agnovit Paulus Tertius Pontifex.

§. Verum quando pax secuta est, firma & honesta, nullum prudentius consilium, quam eandem amplecti, quantumvis victricia arma sint, aut magni sperentur progressus: varii enim sunt belli eventus, & felices successus facile in deteriores degenerant. Quoties pacem rogavit, qui antè rogatus fuerat? (c) *Melior tutiorque est certa pax, quam sperata victoria: illa in nostra, hic in Dei manu est:* & licet Sabinus dixerit: (d) *pacem & concordiam victis utilia, victoribus tantum pulchra esse,* solet tamen pax etiam victori prodesse, quia eam facere potest honestiorem, & progressus jam factos stabilire. Nullum tempus pro Pace commodius, quam post triumphatum in bello hostem. Iisdem aliisque de causis simul ac Carthagine de Cannensi victoriâ fama percrebuit, suavitati Senatui Hanon, ut pacem cum Romanis componerent: quod quia ab aliis neglectum, leges postea & conditiones, quas dare iis voluit Scipio admittere coacti sunt. In ipso armorum furore, quando Mars dubius est & anceps, qui se pacis ostendit cupidum, imbecillum se fatetur, & hosti animum addit. Qui illam tunc prensat, minimè obtinet. Virtus & generosæ mentis fortitudo efficacius eam suadent. Princeps pacem æstimet, illius tamen causa nec injustitiam ullam committat, nec indigna toleret. Pacem cum vicino, si viribus ille superior sit tutam ne reputet; inter infirmioreni enim & potentem ea esse non (e) potest. Continere se nescit ambitio, ubi spes fuerit aliquid adipiscendi; nec ei deerunt modestiæ & justitiæ (f) nomina, qui Status suos augere, & ad Monarchiam reducere cogitat; nam qui jam ista potitur, hoc agit solum, ut sua fruatur amplitudine, absque eo, quod aut invadat alienam, aut contra eam aliquid moliat.

(a) *Dominus Deus Israël dedit Regnum David super Israël in sempiternum, ipsi & filiis ejus in pactum salis.* 2. Par. 13. 5. (b) In Bul. Indict. Conc. Trid. (c) Tit. Liv. Dec. 3. l. 1. (d) Tacit. lib. 3. Hist. (e) *Quia inter innocentes, & validos falso quiescat.* Tacit. de more Germ. (f) *Ubi manus agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt.* Ibid.

S Y M B O L U M X C I X .

Portus quietem non aestimat, qui tempestatem expertus non fuit. Nec Pacis agnoscit dulcedinem, qui belliamaritudinem non gustavit. Ubi subjugata fuerit, tum primùm ritè agnoscitur ista bellua, vitæ inimica. In eam convenit illud Samsonis ænigma de Leone occiso, in cuius deindè ore apes favos suos (a) concinabant; confecto enim bello, pax emendi vendendique commercia restituit, manum aratro ad-movet, exercet artes, unde rerum ubertas & affluentia oritur, ex hac verò divitiæ & opes, quæ metu omni nunc posito, qui antea illas condiderat, per omnium manus vagari incipiunt. Est itaque pax Isaia, (b) teste, cumulus bonorum omnium, quæ Deus mortalibus largitur, uti bellum malorum omnium maximum. Idcirco Ægyptii, ut pacem symbolicè repræsentarent: Plutonem puerum depingebant, divitiarum Præsidentem, lauro rosisque coronatum, ad significandas felicitates, quas unà secum adfert. Pulchritudinem apud eundem Isaia eam Deus appellat, quod in illa (tanquam inter flores) populus suus conquieturus (c) sit. Etiam res inanimæ pace lætantur, Quàm læti & fertiles apparent agri, quos illa excolit. Quam bellæ urbes, quas exornavit ditavitque illius tranquillitas: contra, quam vastæ regiones, quas belli furor pertransiit! Urbes, Castellaque Germaniæ vix ampliùs in suis noscuntur cineribus. Burgundia viridem frontis suæ generosæ cæsariem tinctam sanguine & ambustas vestes, tam antè speciosas contuetur, seipsam nunc admirans. Nullus Naturæ hostis major ac bellum. Qui rerum omnium conditarum primus auctor fuit, fuit & pacis: In

(a) Et ecce examen apum in ore leonis erat, ac favus mellis. Judic. 14. 8. (b) Domine, dabis pacem nobis: omnia enim opera nostra operatus es nobis. Isa. 26. 12. (c) Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis: & in tabernaculis fiducia, & in requie opulenta. Il. 32. 18.

In hujus amplexum ruit (a) justitia. Metuunt, recondunt sese, & silent leges, ubi arma conspiciunt. Eo nomine excusat se Marius, quod durante bello quædam in Patriæ Leges commisisset, dictitans ob armorum strepitum eas se audire nequivisse. In bello, (b) *æquè apud bonos miserum est occidere, quàm perire.* In bello parentes suos sepeliunt filios, turbato mortalitatis ordine; pacis verò tempore, filii parentes tumulo inferunt. (c) *In pace causæ, & merita spectantur: ubi bellum ingruit, innocentes ac noxii juxta cadunt.* In pace Nobilitas à plebe discernitur, in bello confunduntur inter se, ubi imbecillior potentiori parere cogitur. In illa conservatur, in hoc interit Religio. Illa tuetur, hoc usurpat dominia. Pax subditorum animos mitigat, & (d) *ad omne frangit servitium*, ac fideles efficit; bellum eosdem superbos reddit & inobedientes. Quam ob rem (e) *nihil æquè Tiberium anxium habebat, quàm ne cempta ab Augusto turbarentur in Imperio.* Cum pace deliciae crescunt & voluptates, & quanto eæ majores sunt, tanto magis imbelles & minus solliciti sunt (f) subditi. In pace omnia à Principe dependent, in bello ab eo, qui armorum tenet imperium, adeoque Tiberius omnes belli occasiones dissimulabat, ne cui alteri (g) illud committeret. Probè perspecta habebat incommoda illa & damna Pomponius Lætus, cum diceret, dum pace frui liceret Principi, nequaquam bellum suscipi debere. F. Marcianus illo utebatur symbolo: *Pax bello potior*; & merito illud quidem: bellum enim non nisi pacis tuendæ causa utiliter geri potest. Solum istud bonum (uti diximus) monstrum illud infernale secum trahit. Tyrannica fuit vox illa Aurelii Caracallæ Imperatoris. (h) *Omnis in ferro salus, & Principis, qui sola vi tueri se potest.* (i) *Violenta nemo imperia continuit diu, moderata durant.* Dum gladius succinctus hæret lateri, nunquam periculum abest. Et tamen si triumphare possit, pax tamen modis omnibus amplectenda est; nulla etenim tam felix victoria, ut damna, quæ eam comitantur, majora non sint.

- - - (k) *Pax optima rerum*

*Quas hominis novisse datum est, pax una triumphis
Innumeris potior.*

Nulla victoria factas expensas satis compensat. Tam bellum est noxium, ut cum triumphat etiam, muros dejiciat; uti apud Romanos in usu erat.

§. Postquam igitur Principem inter pulverem & sanguinem deductum, in tranquillitate felicitateque pacis sic constituimus, nunc hortamur, ut eandem conservare, ejusque bonis frui studeat, nec ea periculis, aut belli calamitatibus conturbet. Nunquam ad arma David veniebat, nisi laceffit. Theodosius Imperator non quærebat bellum, sed reperiebat potius. Gloriosa & Principe digna cura, quæ circa pacem procurandam occupatur.

(l) *Cæsaris hæc virtus, & gloria Cæsaris hæc est
Illâ, quâ vicit, condidit arma manu.*

Nihil magis possessioni inimicum quàm bellum. Impia & imprudens doctrina, quæ odiorum & diffidentia femina fovendo docet, ut belli materies suppetat, ubi

M m m m m 2

com-

(a) *Justitia & pax osculata sunt.* Psal. 85. 11. (b) Tacit. lib. 1. Hist. (c) Idem 1. Annal. (d) Idem lib. 2. Hist. (e) Idem lib. 2. Annal. (f) *Quanto pecunia dices, & voluptatibus opulentos, tanto magis imbelles.* Tacit. lib. 3. Annal. (g) *Dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret.* Tacit. lib. 4. Annal. (h) Seneca. (i) Idem (k) Sil. Ital. (l) Propert.

commodum visum (a) fuerit. Nunquam non in bello versatur & vivit, qui semper illud cogitat, Sanius est Spiritus sancti consilium, qui pacem (b) inquirendam & persequendam suadet.

§. Conclusa semel pax jure humano divinoque fideliter servari debet, tametsi cum Antecessoribus tractata ea fuerit; neque hic distinctioni locus est inter unius & multorum Imperium: Regnum enim & Respublica, in cujus commodum, cujusque fide tractatum fuit, una & eadem semper est, & nunquam interit. Tempus & communis consensus efficiunt, ut quod statutum est semel, legis instar sit. Nec sufficit in ejusmodi tractatibus vim, aut necessitatem obtendere: nam si ideo fallenda esset fides publica, nulla unquam foret de urbe, aut exercitu dedendo compositio, nulla pacis tractatio, quæ sub isto titulo rumpi non posset, atque adeo turbaretur tranquillitas publica. Reprehensus fuit eo nomine Franciscus Galliarum Rex, quod contra quam in captivitate suâ pactus fuerat, Carolo V. Imperatori, quasi vim passus esset, bellum intulerit. Propter ejusmodi artes, & transactiones æquivocas ac fraudulentas, nullæ omnino firmæ sunt, adeoque ad eas stabiliendas opus est petere obsides, aut locum aliquem munitiorem retinere; quod pacem impedit, & bellis perpetuis orbem fatigat.

§. Cum verò Princeps molestiis periculisque belli defunctus jam fuerit, artibus pacis studere totus debet, in quem finem opus erit;

*(c) Nutrire, e secundar l'arti, e gl'ingegni,
Celebrar giochi illustri, e pompeliete,
Labrar con giusta lance, e pene, e premi,
Mirar da lunge, e proveder gli estremi.*

*Ingenia atque artes colere, & nutrire, paratu
Edere solenni ludos, deducere pompas,
Et pœnas justâ librare, & præmia lance,
Longe prospicere, atque olim ventura videre.*

Non absque omni sollicitudine tamen; facile enim iterum evenire potest, ut bellum ejus quietem & tranquillitatem perturbet. Quare etsi arma deponat de manibus, non omnino tamen ex oculis dimittat. Non eum moveant antiqua quædam numismata, à quorum tergo pax depicta cernebatur, face scuta incendens; neque enim prudenter hieroglyphicum illud excogitatum fuit, propterea quod confecto jam bello, vel maxime necessarium sit conservare arma, ne quid violentia adversus pacem temerè audeat. Solus Deus quando eam populo suo largitus est; arcum contere potuit (ut Psalmista loquitur) & arma confringere, & scuta (d) igni comburere; ipse nimirum tanquam supremus belli arbiter, ad tuendam pacem, armis opus non habet. Verum inter homines pax esse nequit, nisi violentiæ metus ambitionem coercet. Hoc primum fuit incitamentum ad arma fabricanda, quæ defensio adinvenit prius, quam offensio. Prius aratrum mœniorum descripsit ambitum, quam plateæ urbesque disponerentur, & uno eodemque ferme tempore erecta sunt in agro tentoria militaria, & exstructæ ædes. Nunquam secura foret tranquillitas publica, nisi cura armata ejusdem somnum custodiat. Status armis destitutus suscitatur hostem, & bellum accersit. Non personuissent Alpes tot tubarum cam-

(a) *Semina odiorum jacienda, & omne scelus externum habendum cum letitia.* Tac. l. 12. Annal. (b) *Inquire pacem, & persequere eam.* Psal. 33. 15. (c) Tass. (d) *Arcum conteret, & confringet arma: & scuta comburet igni.* Psal. 46: 10.

campestrium clangore, si Status Mediolanensis urbes validioribus munitiōibus firmatæ fuissent. Antemurale veluti est Regnorum omnium Monarchiæ Hispanicæ, atque propter suamet securitatem laborandum esset omnibus, ut Statum illum fortio-rem redderent: eâ enim ratione, & accedente maris potentia, Monarchia firma & inconcussa permaneret. Hominum animi, si vel etiam adamantini sint, mœniorum defensionem supplere nequeunt. Quibus quia Rex Witiza plerasque Hispaniæ urbes nudaverat, Mauri eam invadere aggressi sunt, sublatis nimirum illis aggeribus, qui eorum incurSIONibus usque eò restiterant. Non tam curarum negligens fuit Augustus in amplissima illa, qua fruebatur, pace; quin reditus publicos instituit, & in ærario deponi iussit, ut esset, quod in sumptus militares, bello fortè ingruente, suppeteret. Si pacis tempore vires non exercentur, & bellicis artibus non intruantur animi, minùs id fieri poterit, quando invasionis periculum omnes jam in pavorem dederit, de fuga magis servandisque fortunis, quàm de defensione sollicitos. Nullum majus stratagema, quàm Regnum aliquod otio suo & quieti relinquere. Deficiente exercitio militari, virtus quoque deficit. Ubivis terrarum Natura magnos animos procreat, quos aut occasio in apertum protrahit, aut latere facit otium. Nec viros generosiores in Græcia olim, & Romæ præterita dedere sæcula, quàm hodie nascantur; verùm tunc fortes se gesserunt, quia dominandi causa armis se exercitabant. Non animum suum Princeps despondeat ob subditorum suorum ignaviam: disciplina enim habiles eos reddet & idoneos, ad tuendam pacem, & bellum sustinendum. Semper eos armorum occupet exercitio: bellum enim antevertere debet, qui pacem desiderat. —

SYMBOLUM C.

BRevis est respiratio, quæ cunas inter & tumultum intercedit; brevis inquam, sed quæ gravia adferre possit detrimenta, si male impendatur. Multis sæculis Respublica aliqua unius momenti errorem deplorare solet. Ab illo imperiorum ruina pendet & exaltatio. Quod per multorum annorum spatium virtus & prudentia erexerunt, uno sæpe temporis puncto malum evertit consilium; (a) *bre- vibus* quippe *momentis* rerum *summa verti potest*. Quare in isto vitæ theatro minimè sufficit stadium suum decurrisse, nisi cursus ad finem usque æqualis sit. Non coronatur, nisi qui legitimè ultimam mortis metam attigerit. Domorum ædificia primis lapidibus velut fundamento innituntur; structura famæ iis, qui postremi sunt: hi si gloriosi non sint, mox illa corrui, & oblivione sepelitur. Cuni non florent, donec tumulus effloruerit, & tunc etiam vitiorum præteritorum vepres in flores convertuntur. Fama enim ultimus actionum est spiritus, quæ ab illa lucem & decorem hauriunt. Atque hoc in flagitiosa aliqua senectute nunquam accidit, quin potius juventæ gloriam ea obliterat; uti Vitellio quondam evenisse (b) meminimus. Perfectissimi etiam penicilli aut scalpri ductus laudem non ferunt, si opus imperfectum manserit. Si fragmenta in pretio habentur, non alia de causa fit, quàm quòd statuæ alicujus olim perfectæ particulæ sint. Æmulatio, aut adulatio diversas in vita actionibus formas tribuunt; at fama, post obitum à passionibus istis libera, veras justasque pronuntiat sententias, quas posteritatis tribunal (c) confirmat. Sat nôrunt nonnulli Principes, quantum intersit vitam virtutibus coronare,

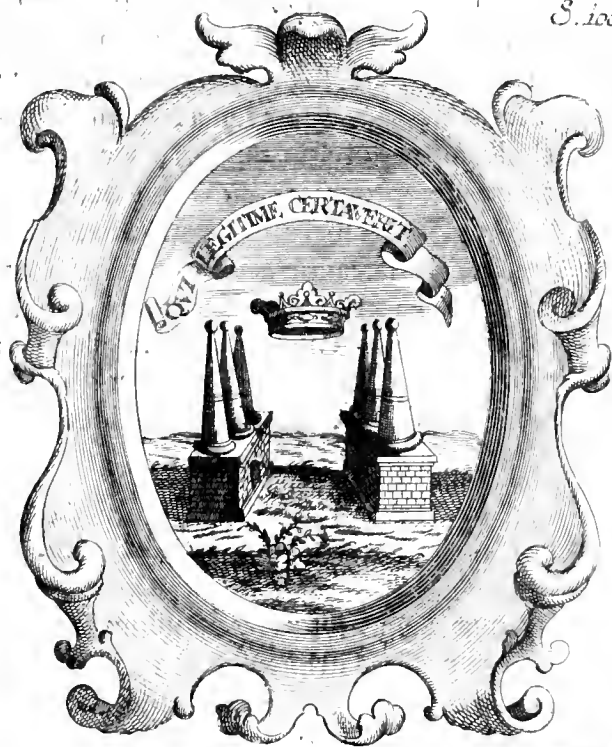
N n n n n

fal-

(a) Tac. lib. 5. Annal. (b) *Cesseruntque prima postremis, & bona juvenæ senectus flagitiosa obliteravit.* Tac. lib. 6. Annal. (c) *Suum cuiquè decus posteritas rependit.* Tac. lib. 4. Annal.

falluntur tamen in eo, quòd existiment, supplere se istud posse, si illas in epitaphiis descriptas, aut repræsentatas in statuis post se derelinquant, minimè advertentes probro potiùs esse virtutibus, si eo modò mortuum comitentur, quem vivum comitatæ non fuerant, atque adeò ipsa propè indignari marmora, si fictas Principis alicujus tyranni laudes visendas, legendasque exhibeant: contrà, sponte sua quasi emollescere, ut tantò meliùs Principis alicujus boni in iis incidi possint gloriosa facinora, reducendo sese postea ad duritiem pristinam, ut ea æternitati consecrent; quæ ipsa quoque interdum marmora suæ inscribunt duritiæ. Epitaphii miraculosi literæ fuère sanguineæ illæ lachrimæ, ex ipsis lapidibus Legione ad

altare S. Isidori, ubi Sacerdos rem divinam facturus consistere consueverat, (a) octo diebus ante obitum Regis Alphonsi Sexti ex intervallo manantes, in signum communis omnium luctûs; neque tamen lachrymæ illæ è lapidum juncturis, sed ipsorum medio quasi corde profluebant, non secus ac si tanti Regis luctuoso obitu emolliti colliquescerent. Statua facinorosi Principis, vitiorum ejus exemplar est, neque ullum marmor, aut æs tam solidum, quòd tempori non sensim cedat: sicut enim fabrica naturalis paulatim dissolvitur, ita & per artem elaborata, adeoque ea sola æterna est, quam efformant virtutes, intrinseca & æterna animæ (b) immortalis ornamenta. Quòd in hominum inciditur animis, ab uno derivatum in alios, durat quoad mundus perseverat. Nullæ statuæ magis perpetuæ, quàm quas virtus & beneficium in existimatione & grata hominum memoria elaborant, quòd documentum Mecænas Augusto (c) dedit. Eam ob rem admittere noluit Tiberius, ut Hispania citerior templa sibi erigeret, dictitans ea demum templa &

(a) Mar. Hist. Hisp. lib. 10, c. 7. (b) *Ut vultus hominum, ita simulachra vultus imbecilla, ac mortalia sunt, formamentis æterna, quam tenere, & exprimere non per alienam materiam & artem, sed tuis ipsè moribus possis.* Tac. in vita Agric. (c) *Statuas tibi neque aureas, neque argenteas fieri unquam sine, benefaciendo autem alias tibi statuas in ipsis hominum animis, nihil interitu obnoxias effice.* Mec. ad August.

& effigies se existimare, si sui memoria in Reipublicæ animis (a) perennaret. Fortium Heroum cineres in æternis applausus communis obeliscis conditi æternum perdurant, & licet igni fuerint traditi, triumphant tamen, uti Trajani cineribus accidit. Nationum tam amicarum, quàm hostilium humeris corpus defunctum fortis illius Prælati Ægidii Albornocii Assisiis Toletum deportatum fuit, & (b) *auxilio militari tuendum illud Augusti, ut sepultura ejusdem quiescens foret.* Sed esto marmorum durities ærisque soliditas futura æquent sæcula, nescitur tamen postea, cujus causa erecta illa (c) fuerint, ut hodie in Ægypti Pyramidibus videre licet, obliterated eorum nominibus, quorum cineres ad perpetuandam memoriam isthic fuerant conditi.

Atque ex dictis satis nunc liquet, quantum suprema sua ætate coniti debeant Principes; ut ad gloriam eorum præteritam ultima quoque accedat, & utraque post obitum in hominum memoria æternum perennet; quem in finem ostendemus hic paucis quomodo erga seipsum, erga successores, & erga Status suos Princeps se gerere debeat.

§. Quod ad suammet personam attinet, scire Principem oportet, tanto imperium esse ferocius, minusque rationi subditum, quanto ipse ætate processerit longius: casus enim præteriti varias eum malitias edocent, & suspicionibus ac diffidentiis indulgendo, crudelis ac tyrannus evadit. (d) *Vetustate imperii, superbia coalescit atque audacia, & experientia inopiæ avaritiam procreat, quæ multa suadet indigna contra Majestatis decorum, unde denique Persona ipsa in contemptum venit.* Cupiunt Principes pristinos suos mores, & antiquam conservare gravitatem, oblitum eorum, quæ juvenes fecerant, & in odium incurrunt. Sub prima imperii initia ardor gloriæ, & se perdendi metus advigilant, ut cautè prudenterque in omnibus procedatur: postea fatigatur ambitio, ut Princeps nec prosperis lætetur successibus, nec adversis contristetur, cumque existimet, vitium gloriæ suæ mercedem esse, & laborum præmium, turpiter sese illi dedit: unde porro fit, ut Principes perpauca imperando evadant meliores; uti de Saule & Salomone sacra testantur literæ. Similes nimirum in gubernando sunt statuae illi, quàm per quietem vidit Nabuchodonosor; cujus caput aureum erat, pedes lutei. Vespasianus (e) *solus omnium ante se Principum, in melius mutatus est.* Et tamen si Princeps sibi semper manere similis studeat, placere tamen omnibus non potest, si imperium ejus diuturnum sit: grave enim est subditis, tanto tempore ab unius manu regi: Multitudo amat mutationes, & suismet lætatur periculis; uti in Tiberii (f) imperio accidit. Si Princeps bonus sit, improbis odio est; si flagitiosus, & boni pariter, ac mali eum execrantur, & solum de successore (g) agitur, cujus gratiam omnes aucupantur; id quod non potest non displicere summoperè Principi, atque adeo in causa est, cur suos oderit subditos, & pessimè habeat. Pari passu, quo eum vires destituunt, cura quoque & vigilantia, prudentia item, intelligentia, & memoria eum deficiunt: (h) *quippe ut corpus, sic etiam mens suam habet senium;* cupiens verò sibi reservare tempus illud à curis & molestiis gubernationis liberum, se suaque Ministris suis committit, aut alicui sibi familiari, in quem negotiorum onus in-

N n n n 2

cum-

(a) *Hæc mihi in animis vestris templa, hæc pulcherrima effigies, & mensuræ nam quæ saxo struuntur; si judicium posterorum in odium vertit, pro sepulchris spernuntur.* Tac. lib. 4. Annal. (b) *Idem lib. 1. Annal.* (c) *Inter omnes eos non constat, à quibus factæ sint, justissimo casu obliterated tanta vanitatis auctoribus.* Plin. lib. 30. 12. (d) Tac. lib. 14. Annal. (e) *Ipsam sane senem, & prosperis adversisque satiatum.* Tac. lib. 3. Hist. (f) *Idem lib. 1. Hist.* (g) *Multi odio presentium, & cupidine mutationis, suis quoque periculis latabantur.* Tac. lib. 3. Annal. (h) *Pars multo maxima imminentes dominos variis numeribus differebant.* Tac. lib. 1. Annal.

cumbat, quique populi odium sustineat. In quo casu omnes ii, qui nec gratiâ florent apud Principem, nec gubernationis aut præmiorum participes sunt, novum Dominum exoptant, & quoad possunt, procurant. Isti sunt principales scopuli, per quorum medium magna cum attentione navigandum est Principi, ne navem allidat. Et quamvis res periculo non careat, non tamen omnino despondeat animum: permulti enim Principes auctoritatem suam & existimationem usque ad extremum vitæ spiritum egregiè tuiti sunt; quemadmodum in Regè Philippo Secundo orbis universus admiratus fuit. Motus prudentis gubernationis usque ad ipsum mortis littus uniformis perseverat, eumque contra odium, & ætatis extremæ incommoda existimatio & fama præterita sustentant, ut Tiberius (a) in semetipso expertus est. Plurimum quoque ignoscitur & indulgetur senio, quod in ætate juvenili, minimè toleraretur; ut dicebat (b) Drusus. Verùm cum grandes sint istæ tempestates, oportet ut Princeps constantia sese contra illas muniat, caveatque ne clavum gubernationis dimittat è manibus: nam si alterius eum permittat arbitrio, ipse unà & Respublica naufragium facient. Dum vires Principi suppetunt, vivere & mori eum oportet laboribus occupatum. Imperium orbibus cælestibus simile est, qui nunquam conquiescunt. Alium polum non admittit, nisi Principis. E complexu Reipublicæ, non ex otio, quies & solatia laborum senectutis (c) petenda sunt Principi. Quod si ad eos ferendos vires fessæ jam ætatis non sufficiant, & alienis indigeat humeris, suos tamen omnino non subtrahat, quamvis id ad speciem solum esset: exterior enim apparentia in oculis cæci & ignorantis vulgi tantundem operatur, ac res ipsa, & (sicut alibi diximus) Ministros in officio continet, atque existimationem tuetur. Porrò in isto casu tutius est, secretum trium virorum formare consilium; uti fecit Rex Philippus Secundus, quàm uni soli se suaque committere: illos enim populus non pro familiarioribus Principis, sed pro Consiliariis habet.

Fugiat porrò Princeps avaritiæ vitium, exosum omnibus & senectuti proprium, quam nunquam deserit, quantumvis aliis omnibus nuntius remittatur. Galba certè faciliè conciliare potuisset animos, si aliquo modo liberalis (d) fuisset.

Præsentibus se accomodet moribus, veterumque, qui duri nimis sunt & severi, obliviscatur. Quo in genere senes faciliè peccant, aut quia iis innutriti sunt, aut ex inani quadam gloria; aut quia mores novos imitari nequeunt; unde fit ut omnium incurrant odium. Abripi se sinunt humore illo melancholico, qui ex senii frigore nascitur, & ludos omnes ac relaxationes improbant, oblitii temporis illius, quod in ejusmodi gaudia aliquando impenderunt.

Ne ullam præ se ferat æmulationem ratione Successoris, uti fecit Rex Ferdinandus Catholicus, cum Rex Philippus Primus in Castellæ Regnis ei succederet. Tempus illud est, quo plerique novo Soli blandiuntur; & si quis ad id minus promptum se exhibuerit, artificium est potiùs, ut viri constantis nomen apud Successorem sibi comparet, & tantò pluris ab eo æstimetur: ut in Augusti (e) obitu observatum fuit.

Humanitate, æquitate justitiæ, clementia, & rerum copia amari se ab omnibus

bus

(a) *Reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam ætatem, magisque famam, quam vi stare res suas.* Tac. lib. 6. Annal. (b) *Sanè gravaretur aspectum civium senex Imperator, fessamque ætatem, & actos labores præstenderet: Druso quod nisi ex arrogantia impedimentum?* Tac. l. 3. An. (c) *Se tamen fortiora solatia complexu Reipublicæ petivisse.* Tacit. lib. 4. Annal. (d) *Constat potuisse conciliari animos, quantumcumque parci senes liberalitate.* Tacit. lib. 1. Hist. (e) *Patres, Eques, Quanto quis illustrior, tanto magis falsi ac festinantes, vultuque composito, ne lati excessu Principis, non tristiores primordio, lacrymas, gaudium, questus, adulationes miscebant.* Tacit. lib. 1. Annal.

bus faciat, illudque sibi certò persuadeat, si bene præfuerit, & studia atque animos subditorum sibi conciliando bonam de se concitarit opinionem, fore, ut facillimo negotio faventes sibi porrò conservet, ingenerando in omnium animis sui amittendi metum, & retinendi desiderium.

§. Atque omnes istæ artes plus etiam poterunt, si in Imperio ille successerit, in quo Antecessor quodammodo renascatur, & perennis sit: nam etsi adoptatio legis quædam sit fictio, senex tamen videri desinit, qui alium adoptat; uti Galba ad Pisonem (a) dicebat. In successione omnem suam curam & industriam ponere debent Principes: neque enim res tam vana est, ac putavit (b) Salomon. Anchora & fulcra Imperii sunt filii, & dominationis atque aulæ solatia. Optimè id Augustus intellexit, cùm libertis destitutus propinquiores adoptavit, ut velut columnæ essent, quibus Imperium insisteret: (c) *Non legiones enim, non classès, perinde firma Imperii munimenta, quàm numerus filiorum.* Nulli amici majores, quàm isti, & qui majori studio & æmulatione tyrannicis domesticorum & extraneorum machinationibus sese opponant. (d) *Prosperis Principum & alii fruuntur, adversa & labores ad junctissimos pertinent. Amici tempore, fortuna, cupidinibus aliquando, aut erroribus imminuuntur, transferuntur, desunt, non item sanguis cuique proprius, qui licet in alium transfusus sit, manet tamen indiscretus inclinatione quadam secreta & naturali.* Conservatio Principis etiam Consanguineorum salus est, illius errores ad hos quoque pertinent, adeoque eos emendare satagunt: siquidem ipsorum plus interest, illos agnoscere, & confidentius etiam monere audent: uti Drusus faciebat, inquirens in ea, quæ Romæ in ejus Patre minus probarentur, ut ea (e) corrigeret. Atque hæ rationes excusare possunt nonnullos Pontifices, qui magnam nepotibus in tractandis negotiis auctoritatem tribuunt. Habet subditus in Principis filio, quem suis devinciat obsequiis, & Patrem offendere metuit, qui filium potentiae suæ & offensarum hæredem post se (f) derelinquit; in isto se Marcellus fundabat, cum (g) *suaderet Prisco, ne supra Principem scanderet, ne Vespasianum senem triumphalem, juvenum filiorum Patrem præceptis coerceret.* Spe Solis recens orientis facilius frigidiora tolerantur crepuscula, & segnes occumbentis umbræ. Confunditur ambitio, & tyrannis trepidare incipit. Libertas disrumpere non audet servitutis catenam, cujus annulos in Successoribus continuari videt. Non perturbatur quies publica variis dissidentium studiis, quis in Successorem eligendus (h) sit: jam enim omnes norunt, ex illius cineribus novum Phœnicem proditurum; immò jam interim radices ac vires accepit Successor, amari & timeri se faciens; haud secus ac annosa arbor, quæ alium producit ramum, qui in antiquæ locum sensim (i) substituatur.

Veruntamen si designatio Successoris à Principis dependeat arbitrio, non tanti apud eum momenti esse debet ista utilitas, ut ideo sanguinem & Cognatorum commoda bono publico anteferat. Moyses de suorummet filiorum habilitate non satis confusus, Deo novi Ducis populi Israëlitici electionem (k) commisit. In hoc Galba gloriabatur, quod bonum publicum suæ anteposuisset Familiæ, & aliquem

O o o o o

quem

(a) *Et audita adoptione, desinam videri senex, quod nunc unum mihi objicitur.* Tacit. l. 1. Hist. (b) *Rursus detestatus sum omnem industriam meam, quam sub sole studiosissime laboravi: habiturus heredem post me,* Eccl. 2. 18. (c) Tacit. lib. 4. Annal. (d) Tacit. lib. 4. Hist. (e) Idem ibid. (f) *Utrumque in laudem Drusi trah:batur ab eo, in urbe inter catus, & sermones hominum observante secreta Patris mitigari.* Tacit. lib. 3. Annal. (g) *Reliquit enim defensorem domus contra inimicos, & amicis reddentem gratiam.* Eccl. 30. 6. (h) *Intemperantia civitatis donec unus eligatur. multi destinandi.* Tac. lib. 2. Hist. (i) *Ex arbore annotâ, & trunco novam producit, que antequam antiqua decidat, jam radices & vires accepit.* Tol. de Rep. l. 7. c. 4. n. 1. (k) *Provideat Dominus spirituum omnis carnis hominem, qui sit super multitudinem hanc.* Num. 27. 16.

quem ex Republ., in Successorem (a) elegisset. Hoc supremum & maximum beneficium est, quod Statibus suis Princeps præstare potest; uti idem Galba ad Pisonem dixit, cum eundem in filium (b) adoptaret. Magnanimitatem suam ea in re ostendat Princeps, dando operam, ut Successor ipso etiam melior sit. Non magni seipsum æstimat, qui non nisi vitiis Successoris, aut comparatione unius gubernationis cum alia, gloriam sibi quærere studet: qua in re ipse Augustus peccavit, eam ob causam Tiberium (c) eligens, nec advertens tamen, infamias aut glorias imperio succedentis Antecessori tribui, qui ejusdem electioni cooperatus fuit.

Cura ista boni Successoris ex naturali parentum obligatione nascitur, in eamque omnem suam operam conferre debent: illi enim in filiis suis quodammodo perennes vivunt; & sane contra naturalem rationem foret, si aut imaginis suæ præstantiæ inviderent, aut eam expolire negligerent; & licet magni alicujus & generosi Principis educatio, magna quoque creare soleat pericula domestica: siquidem optimi (d) quique mortalium, altissima cupiunt, & sæpenumero anticipatis rationis & naturæ vinculis, lassentur filii tam diuturna Coronæ expectatione, quodque deliciarum ac gloriæ tempus tantopere differatur; uti Rhadamisto in longa illa senectâ patris sui Pharasmanis Regis Iberiæ (e) accidebat. Quamvis etiam Spiritus sancti monitum sit; (f) *Non des filio potestatem in juventute, & ne despicias cogitatus illius;* his tamen non obstantibus, nihil operæ intermitteri debet à patre, quo minùs rectè educetur filius, quæ altera Naturæ est obligatio: nec propter particulares aliquos casus spes omnis & confidentia abjicienda est. Nullus unquam Princeps magis filiorum arsit æmulatione, quàm Tiberius, & ideò tamen Roma excessit, (g) *ut a moto Patre, Drusus munia consulatus solus impleret.*

At si forte etiam istis suspicionibus artibus quibusdam politicis velint occurrere, adhibeat pater filium suum ad Status bellique negotia; non ad ea quæ gratiam continent: illis enim prioribus non tantopere, plausus captatur vulgi, quod liberali & benevolo filii ingenio facilè capitur, quæ res patribus regnantibus plurimum (h) displicet. In negotia introduci poterit filius, non in subditorum animos. Prudens ea in re Augustus, quando Tribunitiam dignitatem petiit pro Tiberio, tanto artificio eum collaudavit, ut vitia illius excusando, ea velut (i) exprobraret; & fama fuit, Tiberium (k) *ad ostendendam filii sui Drusi sevitiam, movendasque populi offensiones,* eidem concessisse, ut ludos spectaret gladiatorios, sicut & lætari solebat, quoties inter ejus filios & Senatam contentio, (l) oriretur. Verùm artes, istæ noxiæ magis sunt & minùs sinceræ, quàm integritatem paternam deceat. Prudentius consilium est, virum aliquem cordatum Principi adjungere, penes quem negotiorum cura sit & directio; uti fecit Vespasianus, qui filio suo Domitiano Præturam dedit, Mucianum verò laborum focium esse (m) voluit.

§. Quod

(a) *Sed Augustus in domo successorem quaesivit; ego in Republica.* Tacit. lib. 1. Hist. (b) *Nunc eo necessitatis jam pridem ventum est, ut nec mea senectus conferre plus populo Romano possit, quam bonum successorem, nec tua plus juvenia, quam bonum Principem.* Tacit. ibid. (c) *Ne Tiberium quidem caritate, aut Reipub. cura successorem adscitum, sed quoniam adrogantiam, sevitiamque introspexerit, comparatione deterrima sibi gloriam quaesivisse.* Tacit. lib. 1. Hist. (d) Idem lib. 4. Annal. (e) *Is modicum Hiberiæ Regnum senectâ patris detineri ferocius crebriusque jaçtabat.* Tacit. l. 12. (f) Eccl. 30. 11. (g) Tacit. lib. 3. Annal. (h) *Displicere regnantibus civilia filiorum ingenia.* Tacit. lib. 2. Annal. (i) *Quamquam honora oratione quadam de habitu, cultuque, & institutis ejus fecerat, quæ velut excusando exprobraret.* Tacit. lib. 1. Annal. (k) Idem ibid. (l) *Latabatur Tiberius, cum inter filios, & leges Senatus disceptaret.* Tacit. lib. 2. Annal. (m) *Cæsar Domitianus Præturam capit. Ejus nomen epistolis, edictisque proponebatur. Vis pene Mucianum erat.* Tac. lib. 4. Hist.

§. Quod si filius longioris vitæ patris impatiens tantos sumpserit animos, ut ambitiosa aliqua machinatio contra amorem & venerationem parenti debitum timeatur, negotio alicui applicari poterit, in quo cogitationes suas & animi vigorem occupet: qua de causa Pharasmanes Iberiæ Rex filio suo Rhadamisto (a) Armeniæ occupandæ curam dedit. Uti verò ea cautione honorandi filium, eumque gravioribus occupandi muneribus in ejusmodi casibus omnino opus est; ita curandum quoque, ut alteri armorum committatur imperium: nam qui illis cum potestate præest, supremus aliorum est arbiter. Ad eum finem Otho fratrem suum Titianum præfecit exercitui, imperium ac potestas penes Proculum (b) mansit. Tiberius quoque, postquam Senatus Germanicum ad procurandas Provincias transmarinas destinasset, Pisonem Syriæ Legatum constituit, ut illius spes & consilia (c) coerceret. Et nunc quidem in Europa ea Statuum & Imperiorum est ratio, ut minus ista timenda sint pericula. Quod si tamen filii alicujus Natura tam inhumana esset & ferox, ut remedia recensita ad Patris securitatem minimè sufficerent, videat num illud adhibendum sit, quò Rex Philippus Secundus usus est adversus Principem Carolum filium suum unicum, ob quam executionem obstupuit Natura, attonita de suamet potentia hæsit Politica, & mundus inhorruit.

§. Quòd si propter filii odium subditorum fidei diffusus fuerit, nullum solet esse opportunius remedium, quàm si eum in aula & sub protectione alterius majoris Principis (dummodo nulla timenda sit æmulatio) educari faciat, cum quo deinde suam firmet amicitiam. His rationibus permotus Phrahates Parthorum Rex filium suum Vononem in aula Augusti enutriri (d) voluit. Quamvis contrarius interdum inde oriatur effectus: nam postea subditi eum ut extraneum aspernantur, qui peregrinis imbutus moribus revertitur, ut de eodem Vonone experientia (e) docuit.

§. In assignando filiis suis statu cautè prudenterque procedat Princeps: interdum enim Regni alicujus incrementum id esse solet, interdum ruina potius, præsertim in filiis secundò genitis, qui natu majoribus communiter suam prærogativam invident, uti & in filiabus, si suismet nubant subditis, unde invidiæ nascuntur & æmulationes, ex his vero seditiones & bella civilia. Metuens illud periculum Augustus, noluit filiam suam Equiti Romano uxorem dare, propterea quod (f) immensum attolli prævideret, quem conjunctione tali super alios extulisset, (g) sed Proculejum potius, & quosdam alios in sermonibus habuit, insigni tranquillitate vitæ, nullis Reipublicæ negotiis permixtos.

In procuranda item tutela, & educatione filii, qui pupillus adhuc in statu succedere debet, omni prudentia & dexteritate patris opus est: nullus enim casus insidiis ac periculis æquè expositus est, ac ille; qua in re præsentia habemus exempla, & legimus præterita multorum Principum, qui in ætate sua pupillari vitam pariter & status amiserunt, aut graves perpessi sunt (h) calamitates: nam si tutela & educatio matri committatur, etsi huic magis tuto credi potest, rarò tamen in fœminis tanta prudentia reperitur & experientia, quanta requiritur. Taceo, quod multis desit illa animi virtus, ut timeri se faciant, & auctoritatem sibi concilient.

O o o o o 2

Si

(a) Igitur Pharasmanes juvenem potentia promptæ, & studio popularium accinctum, vergentibus jam annis suis metuens, aliam ad spem trahere, & Armeniam ostentare. Tacit. lib. 12. Annal. (b) Profecto Brixelium Othone, honor Imperii penes Titianum fratrem, vis ac potestas penes proculum Præfectum. Tacit. lib. 2. Hist. (c) Qui Syriæ imponeretur, ad spem Germanici coercendus. Idem ibid. (d) Partemque prolis, firmandæ amicitia, miserat: haud perinde nostri metu quam popularium fidei diffusus. Tacit. l. 2. Annal. (e) Quamvis gentis Arsacidarum, ut externum aspernantur. Idem ibid. (f) Tac. lib. 4. Annal. (g) Idem ibid. (h) Væ tibi terra, cujus Rex puer est. Eccl. 10. 16.

Si munus illud in patrum cadat, aut Avunculum, strictissima etiam & solidissima sanguinis vincula disrumpere solet imperandi cupiditas. Si in Ministros cadat, unusquisque commodo suo privato studet potius, & inter ipsos oriuntur discordiæ. Subditi æqualium spernunt imperium, unde tumultus & bella nascuntur civilia. E tot igitur tantisque periculis atque incommodis minora Princeps eligat, examinando naturam status, & eorum, qui tutelæ & gubernationis curam possunt suscipere, & ejusmodi subditorum formam eligendo; in qua pupilli securitati sic consulatur, ut in ejus ruinam facilè conspirare nequeant. In isto casu refert plurimum, ut quam primum ad negotia adhibeantur ii, quibus post patris obitum filii tutela ac directio, & procuratio Status committi debent.

Nec illud solum Princeps studeat, ut Successorem securum reddat, & instruat, verum etiam ut casus novæ ejusdem gubernationis prævertat, ne quid inde periculi oriatur; nam dum mutantur vela, in discrimine versatur navis, & dum novæ introducuntur formæ, pati solet Natura ob defectionem finium, vigoremque principiorum. In illa rerum vicissitudine gravia oriuntur pericula inter concurrentis utriusque gubernationis undas, non fecus ac quando rapidum aliquod flumen in aliud simile cum impetu defluit. Facilè Successoris perit auctoritas, & varias contra se experitur machinationes ac (a) novitates. Dabit itaque Princeps operam, ut ultimus gubernationis suæ exitus tam quietus ac tranquillus sit, ut absque incommodis alius aliquis eidem queat succedere; & sicut, dum nautæ portum subeunt, remi tolluntur, & contrahuntur vela, ita Principem gubernatione defungi oportet, deponendo ex animo omnes belli offensivæ cogitationes, antiqua stabiliendo fœdera, & alia nova faciundo, cum finitimis præsertim, ut pacem Statibus suis conciliet

*(b) De la matura eta pregi men degni
Non siamo stabilir pace, e quiete,
Mantener sue Citta fra l'arme, e i Regni
Di possente vicin tranquille, e cbete.*

*Provestæ decora ætatis pulcherrima crede:
Tranquillam imperio pacem, stabilemque quietem
Firmare, ac quamvis vicina potentia ad arma
Provocet, & sevi minitetur prælia Martis,
Immunes belli populos præstare.*

Disimulet offensas, ut Tiberius fecit cum (c) Getulico, & Rex Philippus Secundus cum Ferdinando de Medicis: tali enim tempore Principes prudentiores arcum Iridis sepulchris suis jubent superstrui, qui pacis signum sit successoribus, non lanceam terræ infixam; uti Athenienses faciebant, ad suadendam hæredi injuriarum vindictam. Provincias exteras consiliis & astu, non armis (d) tegat. Gubernatores iisdem præficiat facundos, pacis amicos, & belli inexpertos, ne forte illud concitent; uti Galbæ temporibus (e) factum Subditorum animos & lites componat, injurias arceat, moderetur exactiones, novitates populo exosas tollat, &

(a) Quando ausuros exposcere remedia, nisi novum & nutantem adhuc Principem, precibus, vel armis adirent. Tac. l. 1. Annal. (b) Tass. (c) Multaque gratia mansit reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam ætatem, magisque fama quam vi stare res suas. Tacit. lib. 6. Annal. (d) Consiliis & astu res externas moliri, arma procul habere, Tacit. lib. 5. Annal. (e) Hispania præerat Cluvius Rufus vir facundus, & pacis artibus, belli inexpertus. Tac. lib. 2. Hist.

& eligat Ministros prudentes, amantes concordiae & tranquillitatis publicae. Ita fiet, ut Pacatis hac ratione, formatisque ad quietem & mansuetudinem animis, eandem quoque de Successore sibi polliceantur subditi, neque res novas moliantur.

SYMBOLUM CI.

Multi insignes viri plurimum quae speculatione, quae experientiam elaborarunt, ut perfecti alicujus Principis ideam efformarent. Integris saeculis opus fuit ad effingendum Vas illud ex Ostro Regium, sed terreum tamen, non minus fragile, quam reliqua, magisque, quam ullum aliud, casibus obnoxium, praesertim si Figulus e Machiavelli disciplina sit, unde omnia prodeunt contorta, & non nisi mox iterum interitura; quale fuit illud, quod reliquorum omnium quasi exemplar & normam posuit. Haecenus quidem Symbolis nostris illud egimus potissimum, ut purpuram istam excoleremus, cujus tela coccinea post breve temporis spatium iterum abit in cineres. A cunis suum sumpsit exordium, finitur in tumulo. Haec vitae parenthesis est, quam brevissima temporis clausula intra se complectitur. Nec facile dixerim, quae felicitior hora sit, illane, quae lucem hanc primis aspiciamus, oculis, an illa quae mortis (b) immergimur tenebris: una enim principium, altera laborum finis est; & tamen inter esse, & non esse multum interfit, illud tamen ad solam materiam pertinet, non ad hominis formam, quae immortalis est, & morte perficitur. Naturalis est sepulchri horror, si tamen potentior in nobis esset ratio, quam vivendi appetitus, plurimum utique laetaremur, quando illi fieremus propinquiores; sicut laetantur, qui thesaurum quarentes, mor-

P p p p p

tuo-

(b) *Melior est dies mortis, die natiuitatis.* Eccl. 7. 2.

tuorum urnas inveniunt, certi nimirum optatas opes in iis fore (a) reconditas. Etenim in sepulchro anima verum æternæ quietis thesaurum reperit. Istud indicare voluit Simon Machabæus hieroglyphico illo sculptarum navium supra columnas, quibus Patris sui & fratrum (b) Mausolea cingi iussit; innuens scilicet vitæ nostræ navem mundi hujus fluctibus innatantem fluctuantemque, tum demum con- quiescere, cum ad littus mortis appulsâ fuerit. Et quid vita aliud est, quàm per- petuus mortis timor? nihil siquidem est, quod diurnam ejus durationem certò nobis polliceri possit. Multa signa mortis portendunt vicinitatem; at nullum re- peritur, quod certos vitæ terminos ritè designet. Florentissima etiam ætas, & opti- ma corporis constitutio nec unam vitæ horam satis tutò præstare nobis possunt. Ipsum cor, quod in quietis loco est in hoc corporis horologio, præsentem quidem indicat horas, at non futuras. Nec debet incertitudinem istam Naturæ odium quisquam interpretari, sed favorem potius: nam si æque præfinitum esset mori- endi tempus, ac nascendi, destruendi corporis, ac efformandi, nimis alienam à rectâ ratione vitam homo duceret; atque adeò ne unicum quidem certum mo- mentum ad respirandum illi dedit, sed contra potius in rebus omnibus indicia plu- rima posuit vitæ brevioris. Terra hanc ei rapræsentat florum suorum juventute, & canitie messium; aqua undarum fugacitate; aër ignibus, quos in momento suc- cendit, & rursus extinguit; cælum in illo principe lumine, quod unus idemque dies in aureis Orientis cunis nasci videt, & mori in obscuro Occidentis tumulo. Verum si mors malorum omnium malum extremum est, in felicitate poni debet, quod tam celeriter advolet. Quanto minus cunas inter & tumultum intercedit tem- poris, tanto minor laborum & ærumnarum cursus est. Propterea Jobus translatum se optabat de utero matris suæ (c) ad tumultum. Simul ac nascimur, constringi- mur vinculis, & vivimus postea curis (d) impliciti, nec melior ea in re nascendi conditio Principum, ac (e) cæterorum. Si in longævâ vita humana consisteret felicitas, homo vivendi diurnitate etiam cervos excederet: indignum enim fo- ret, ullum animal felicius esse, quàm hominem in cujus obsequium illa omnia sunt (f) condita. Desiderium illud naturale, ut horæ celeriter transeant, argumen- to est non esse tempus, quod humanam felicitatem constituat, alias enim in eo conquiesceret animus. Quod præter tempus appetit, illi adhuc deest. In Prin- cipibus, quippe qui majoribus expositi sunt casibus, magis quàm in ullis alias ex- perientia commonstrat, quod in longiori vita Fortuna periclitetur, hæc enim tam prosperis fatigatur, quam adversis. Fortunatus fuisset Ludovicus Undecimus Franciæ Rex si ante extremæ suæ ætatis calamitates, & miseras diem suum obiisset. Mare quoddam tempestuosum est omne Imperium, quod longiori vitæ decursu tranquillum conservari non potest. Qui vivit diutius, plura pericula tempestates- que experitur. Verum spectato fine & perfectione Naturæ, felix est vita diu-urna, quando secundum Jobi testimonium matura ad sepulchrum pervenit, veluti frumentum ad (g) granarium, antequam senectus decrepita eam flaccescere faci- at: tunc enim unâ cum tenebris mortis vitales refrigescunt spiritus, corpus ad ob- eun-

(a) *Quasi efodientes thesaurum, gaudentque veementer, cum invenerint sepulchrum.* Job. 3. 21. (b) *Circumposuit columnas magnas: & super columnas arma, ad memoriam æternam: & juxta arma naves sculptas.* 1. Mach. 13. 29. (c) *Quare de vulva edu- xisti me? qui utinam consumptus essem, ne oculus me videret! Fuisssem quasi non essem de ute- ro translatus ad tumultum.* Job. 10. 18. (d) *In involumentis nutritus sum & curis ma- gnis.* Sap. 7. 4. (e) *Nemo enim ex Regibus aliud habuit nativitatis initium.* Ibid. (f) *Ipsas omnes feras hominum causa factas natura fuisse necesse est.* Arist. lib. 1. Pol. cap. 5. (g) *Venies in sepulchrum tanquam frumentum maturum, quod in tempore messuerunt.* Job. 5. 26. sec. LXX.

eundas functiones fit inidoneum, nec manus tremula Imperii clavum amplius moderari potest, nec visus perspicere cœli nubes, ventorum vias, & maris scopulos, nec auditus percipere Scyllæ & charybdis latratus. In tantis Naturæ miseriis deest Principi constantia, & reductus sensuum humiditate ad ætatem puerilem, omnia persuaderi sibi patitur, & regi se finit à malitia, quæ magis solers tunc est in iis, quos circum se habet, quique *minore tunc metu peccant, & majore (a) præmio*. Mulieres voluntati & arbitrio ejus dominantur, uti in Livia videre fuit, quæ *(b) senem Augustum devinxerat adeo, ut Nepotem unicum Agrippam Posthumum, in Insulam Planasiam projiceret*; immo ad talem redegit statum, ut qui antè totum orbem in pace conservare noverat, ne suam quidem postea familiam sciret *(c)* regere. Unde porro fit, ut Majestas irrisui & fastidio sit omnibus; cujus rei exemplum Galba *(d)* fuit. Nationes aliæ eum aspernantur & attentant aggredi, velut Arbanus Tiberio *(e)* factitabat. Perit Principis decrepiti auctoritas, & jussu spernuntur, quia non putantur ab illo proficisci; uti de Tiberii mandatis multi *(f)* opinabantur. Populus illum execratur, quippe quem pro inutili habet instrumento, unde omnia manant gubernationis incommoda ac detrimenta; cumque amor ex utilitate fere nascatur, & nutriatur spe, plerique parvi illum æstimant: nam multum largiri non potest, cui parum vitæ superest. Velut *(g) precarium ejus imperium, & brevi transiturum* habetur, uti Galbæ *(h)* accidit, & Ministri velut accipitres Norwegiæ, ut diem lucrentur, mox ungues in bona publica injiciunt, officia & gratias pretio dividentes, perinde ut ejusdem Imperatoris Galbæ liberti faciebant.

Cum igitur provecta ætas ad talem pervenerit statum, instructione Principi opus est, magis ut suam agnoscat inhabilitatem, & imperii onus in Successorem transferat, quàm documentis ad illud continuandum; Ne falli se finat ambitione, opinionem & plausum præteritum sibi ponendo ob oculos: neque enim homines Principem, qualis fuerit, sed qualis modò sit, considerant. Nec sufficit aliis metum aliquando incussisse, nisi jam quoque timeri se quis faciat; uti nec bene olim gubernasse, si nunc ritè præesse neque possit, neque nôrit: Imperium enim maris instar est, quod cadavera inutilia mox in littus ejicit. Princeps ab animæ formæ æstimatur, quâ jubet, imperat, punit, & præmiatur; quod si illa una cum ætate deficiat, perit existimatio, atque adè prudentis erit agnoscere temporis injurias & contemptum ætatis, & subducere se illis, antequam eveniant. Si negotia Principi valedicere debeant, satius est. Principem illis valedicere. Egregium facinus est, suamet agnoscere fragilitatem, & ultrò etiam Majestatem deponere antè, quam mors violenter eam eripiat; ne dicatur sibi ignotus obiisse, qui vixit notus omnibus. Cogitet Regale suum sceptrum *(i)* herbæ illi, cui idem sceptri nomen est, esse simile, quæ brevi tempore in vermiculos convertitur; & si universus terræ globus vix puncti instar est ad cœlum comparatus, quid erit unica Monarchia, quid unicum Regnum? Et licet amplissimum etiam fuerit, nihil inde, nisi solum *(k)* sepulchrum efferet; aut sicut Saladinus

P p p p 2

di.

(a) *Cum apud infirmum, & credulum minore metu, & majore præmio peccaretur.* Tac. lib. 1. Hist. (b) Tac. lib. 1. Annal. (c) *Nullam præsens formidine, dum Augustus ante validus, seque & domum, & pacem sustentavit. Postquam provecta jam senectus & agro corpore fatigabatur, aderatque finis & spes nova: pauci bona libertatis incassum differere.* Ibid. (d) *Ipsa ætas Galbæ & irrisui & fastidio erat.* Tac. lib. 1. Hist. (e) *Senectutem Tiberii, ut inermem despiciens.* Tac. lib. 6. Annal. (f) *Falsas literas, & Principe invito exitium domui ejus intendi clamitat.* Tac. lib. 5. An. (g) *Idem lib. 1. Hist.* (h) *Jam afferebant venalia cuncta, præpotentes liberti. Servorum manus subitis avida, & tanquam apud senem festinantes.* Tac. lib. 1. Hist. (i) *Theoph. l. de plant.* (k) *Spiritus meus attenuabitur, dies mei breviabuntur, & solum mihi superest sepulchrum.* Job.

dicebat, indusium aliquod mortuale, nulla alia secum asportata (a) gloria. Non semper Reipublicæ vivere debet Princeps, sed tempus aliquod sibi quoque reservare, dando operam, ut sub vitæ occasum mortis horizon immunis & liber sit à vaporibus ambitionis; & à nubibus passionum atque affectuum; uti Sol in præsentem exhibet Symbolo, cui occasionem dedit sepulchrum Josue, in quo simulachrum Solis erectum fuit, illo tamen discrimine, quod ibi positus fuerit in memoriam stationis suæ, quam præstitit voci illius (b) obediendo; hic verò ad significandum, quod sicuti clarus serenusque Solis obitus certum signum est mane sequenti iterum cum serenitate orituri; iis imperium, quod sanctè & feliciter clauditur, denotet felicem quoque fore, qui in præmium virtutis & ultimi exempli hujus efficacia in eodem successurus est. Ritè vivere & mori etiam docet religiosus ille secessus Caroli V. Imperatoris, tam à curis publicis alieni, ut nunquam amplius de Monarchiæ suæ pristinæ statu sciscitaretur, traducto jam ingenti illo animo ad heroica aliàs facinora ficto factoque, ad hortuli alicujus culturam, & ad fallendas horas (post spiritualia peracta exercitia) ingeniosis quibusdam artibus.

§. Quod si graves pertinescantur controversiæ, aut seditiones in ipsa Coronæ successione, ad eorum pertinebit prudentiam, qui morienti Principi assistunt, ut mortem ejus secretam habeant, eamque, & quis rerum potiat, uno eodemque divulgent tempore: in ejusmodi enim casibus populus juveni cuidam equo & nondum domito similis esse solet, qui nisi prius ephippio insternatur, quàm illud videat, non admittit: Hac cum prudentia Livia Augusti celavit obitum, donec Tiberius in ejus locum (c) sufficeretur, uti & Agrippina mortem Claudii, ab ipsa veneno sublata, tanta cum dissimulatione, ut eo etiam defuncto ejus nomine cogereretur Senatus, & fierent supplicationes pro ejusdem salute, tempusque suppeteret, ut interim de Neronis (d) successione ageretur.

Divulgato Principis obitu, nec pietas, nec prudentia lachrymas & mœstitiæ signa cohibenda suadet: neque enim Spiritus sanctus ea ullo modo prohibet, quin consulit, potiùs. Abneri (e) mortem universus deploravit populus, & David ipse funus illius usque ad sepulchrum profecutus (f) est. Etsi enim non desint piæ quædam ac Christianæ considerationes, quæ solari nos possint, licet item certa quædam fuerit Natio, quæ minori immortalitatis luce prædita nascentem lachrymis profeceretur, & vitâ defunctum efferret cum gaudio, hæ tamen omnes considerationes pro iis solùm sunt, qui ad meliorem vitam transire, non pro vivorum derelictione & solitudine. Etiam Christus Dominus Servator noster Lazarum à mortuis suscitaturus ad sepulchrum illius lachrymas (g) effundere visus est. Ultima hæc luctus indicia dolori & teneritudini naturalium affectuum prohibere nequeunt. Bilances sunt, quæ defuncti Principis expendunt merita, quibusque æstimari potest, in quanto apud populum fuerit pretio: obrusæ item amoris, & obedientiæ in subditis, quibus servitutis annuli magis in dies consolidantur, & Successori animus additur. Non oportet tamen ad luctum sumptuosum obstringere populum, ne Principis mors nimis ei grave tributum fiat.

§. Pompa funebris, Mausolea magna, adornata statuis & cælaturis magnorum sumptuum, non mera Principum vanitas æstimari debent, sed generosa quædam pietas potiùs, quæ ultimum designat humanæ Majestatis terminum, &

(a) *Homo cum interierit, non sumet omnia: neque descendit cum eo gloria ejus.* Pl. 48. 18. (b) *Steteruntque Sol, & Luna,* Jos. 10. 13. (c) *Simul excessisse Augustum, & rerum potiri Neronem fama eadem tulit.* Tac. lib. 1. Annal. (d) *Dum res firmando Neronis imperio componuntur.* Tac. lib. 12. Annal. (e) *Fili in mortuum producit lachrymas.* Eccles. 38. 16. (f) *Plangite ante exequias Abner, porro David sequebatur feretrum.* 2. Reg. 3. 31. (g) *Et lachrymasus est JESUS* Joan. 11. 35.

magnificentia illa, quâ honorantur, & asservantur eorum cineres, ostendit cultum ac venerationem Majestati debitam: neque enim sepulchra aliud sunt, quàm muta quædam historia prosopie (a) Regiæ. Exequiæ Regum Davidis & Salomonis insigni cum pompa & splendore celebratæ sunt.

§. In privatorum exequiis magnâ vigilantia opus est, facilè enim introducuntur superstitiones Religioni noxiæ, illusa imaginatione ex eo, quod à defunctis aut sperat, aut metuit; quia verò etiam funerum sumptus quotidiani sunt, & ad multos pertinent, omnino moderari illos expedit: dolor enim & inanis gloria nimium augerè eos solent. Plato sepulchrorum fabricæ certum posuit pretium; uti & Solon, & post eos Romani. Rex Philippus Secundus pragmaticam edidit sanctionem, qua nimias exequiarum expensas moderatur & corrigit, (b) *Paraque* (verba ipsius sunt) *lo que se gasta en vanas demonstraciones, i aparincias, se gaste, i distribuya en lo que es servicio de Deos, i aumento del culte devino, i bien de las animas de los defuntos. Ut illud, quod in vanas inutilesque pompas profunditur, in Dei obsequium, divini cultus augmentum, animarumque vitæ functarum utilitatem impendatur.*

§. Vidit hucusque Serenitas Vestra nativitatem, mortem, & exequias Principis, quem ista formant Symbola, hujus ædificii politici fabricæ quasi coram assistens, à primo usque ad ultimum illius lapidem; atque ut nunc eadem Serenitas Vestra omnia facilius recolat, operæ pretium existimavi, aliquam quasi ædificii totius ideam seu speculum hic apponere, in quo illud repræsentetur, sicut in minori major repræsentatur civitas. Erit iste Rex Ferdinandus Catholicus Serenitatis Vestræ Avus, sub cujus glorioso imperio omnes pacis bellicque artes floruerunt, & utriusque Fortunæ tam prosperæ, quàm adversæ exempla vidimus. Infantia magni istius Regis adulta & virilis fuit. Quod ars & studium in eo perficere nequiverunt perfecit experientia, transacta in exercitiis militaribus juventute. Otium illius negotium erat, relaxatio animi vigilantia. Affectibus suis dominabatur, magis dictamina secutus politica, quàm naturales inclinationes. Deo magnitudinem suam in acceptis retulit, & gloriam è suis quæsit facinoribus, non alienis Majorum. Imperium officii loco habuit potius, quàm successionem partum. Regno celeritate & præsentia sua quietem reddidit. Evexit Monarchiam virtute & prudentia; firmavit religione & justitia; conservavit amore & auctoritate: exornavit artibus; ditavit agrorum cultura & commerciis, & fundamentis atque institutis vere politicis æternitatem reliquit. Tam aulæ suæ, quàm Regnorum Rex fuit; tam in illa, quam in his Oeconomus & Paterfamilias, Liberalitatem temperavit parsimonia, benignitatem auctoritate, modestiam gravitate, clementiam justitia. Animadvertendo in paucos comminatus est multis, & remunerando nonnullos omnium spes aluit. Offensis in personam suam admissis veniam dedit, non iis, quæ ad dignitatem Regiam pertinerent. Subditorum injurias, non secus ac sibi factas, ultus est: nam ut Patrem eorundem se gerebat. Statum potius, quàm decorum periculo exposuit. Nec fortuna prospera efferrî se passus est, nec adversa dejici. In illa adversus hanc se communiabat: in hæc verò sua elaborabat industria, ut ad illam rediret. Tempori ipsi servivit, non contra ipsi tempus. Partit necessitati, eaque opportunè ususest, suæ eam utilitati accommodando. Amari se fecit, & metui. Ad dandas petentibus aures fuit facilis. Audiebat, ut sciret, & sciscitabatur, ut instrueretur. Non fidebat hostibus, & à suis etiam amicis sibi cavebat. Amicitia illius erat utilitas publica; cognatio, ratio Statûs, confidentia sollicita; diffidentia prudens; cautio, providentia; suspicio, circumspectio; malitia, defensio; dissimulatio, tutela. Neminem fallebat, falsebantur tamen alii verborum ipsius & tractatum æquivocatione, quos tam

Q q q q q

dex-

(a) Quando imaginibus suis nascuntur, quas nec victor quidem abolevit, sic partem memoriæ apud Scriptores retinent. Tac. lib. 4. Annal. (b) L. 2. tt. 1. l. 3. comp.

dextrè instituere noverat , ut (si malitiam prudentia superari necesse foret) expedire se nôsset absque eo, quod fidem publicam frangeret. Nec Majestatem illius mendacium fallere audebat, nec scientiam adulatio. Ministrorum utebatur opera, absque nimio tamen & privato erga eos affectu. Consilium eorundem admittebat, regi verò se ab iis minimè patiebatur. Quod efficere ipsemet poterat, non committebat aliis. Deliberabat diu, exequabatur celeriter. In iis, quæ facere constituerat, effectus priùs innotescebant, quam causæ. Legatos suos sua celabat consilia, quoties cupiebat, ut ipsi suamet opinione decepti tantò efficacius contrarium aliis persuaderent. Diviso cum Regina imperio præesse, & Genero suo obedire noverat. Tributa pro necessitate imposuit, non ex cupiditate aut luxu. Quod urgente necessitate accepit ab Ecclesiis, eadem cessante iisdem restituit. Jurisdictionem Ecclesiasticam veneratus est, & conservavit. Regiam aulam fixo loco non habuit, sed Solis instar, Regnorum suorum orbis per vices obiit. Pacem tractavit cum modestia & gravitate, bellum vi & astu profecutus est. Nec belli captavit occasionem, nec pacem recusavit. Quod pede occupaverat, brachio & ingenio tuitus est, spoliis factus fortior. Tantum negotiando, quantum armis suis efficiebat. Quod arte vincere poterat, non attentabat gladio. In hoc magnitudinis suæ ponebat ostentationem, & gloriam suam in insigni exercitu. Quod jubebat, illud ipsum exequabatur. Sic fœdera fanciebat, ut arbiter maneret, non subditus. Nec victor sese nimium extulit, nec victus cecidit animo. Paces sub scuto firmavit. Vixit omnibus, mortuus est sibi, in memoria tamen hominum tanquam nobilissimum Principum exemplar & Regnorum suorum desiderio æternum perennaturus.

LAUS DEO.

IN OBITUM MAGNI POLITICI ET SIMUL PII VIRI DIDACI SAAVEDRÆ.

Quò concitato proruis impetu
 Præpes viator? mortis imaginem
 Rimare vivam, cerne bustum! ad
 Exuvias oculum reflecte!
 En picta prostat compar araneæ
 Subactò leto vita vel innocens,
 Nec Mars nec ars hunc liberavit,
 Imperio Libitinæ ademptum.
 Nil jura plebi profuerit vage
 Dixisse Regum? siccine gloria
 Te vermis arrodet sepultam?
 Et putridum teget urna honorem?
 Quid ergo Princeps aula favoribus
 Suffulta spondes amplius? en ruis
 Et te casæ instar rusticanae
 Mors humili tumulabit antro.

